

**MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**IX. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Brno 2006

**MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**IX. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Lednice, 21. až 23. června 2006

Editor: Ing. Viktorie Klímová

Recenzoval: Doc. Ing. Karel Skokan, Ph.D.

© Masarykova univerzita, 2006
ISBN 80-210-4155-2

OBSAH

REGIONÁLNA KONKURENCIESCHOPNOSŤ V PODMIENKACH PREŠOVSKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA	
Doc. Ing. Peter KUZMIŠIN, DrSc.; Ing. Viera KUZMIŠINOVÁ, PhD.	7
HODNOCENÍ INOVAČNÍHO POTENCIÁLU KRAJŮ ČESKÉ REPUBLIKY	
Doc. RNDr. Milan VITURKA, CSc.	15
INOVACE V PROSTORU A ČASE	
Mgr. Pavel KLAPKA, Ph.D.; RNDr. Josef KUNC, Ph.D.	23
INOVAČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY	
RNDr. PAVEL PTÁČEK, Ph.D.	31
ROLE INKUBÁTORŮ PŘI ROZVOJI PODNIKÁNÍ V REGIONU (CASE STUDY TŘEBÍČSKO)	
Ing. Vladimír ŽÍTEK, Ph.D.; Ing. Viktorie KLÍMOVÁ	37
MANAGEMENT REGIONÁLNÍHO ROZVOJE A JEHO TEORETICKÉ VYMEZENÍ	
Mgr. Jiří JEŽEK	41
VYMEZENÍ A HODNOCENÍ EKONOMICKÉ ÚROVNĚ VÝZNAMNÝCH STŘEDISEK JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	
RNDr. Vladimíra LABOUNKOVÁ; Ing. Ludmila ROHREROVÁ	47
SOCIÁLNO-EKONOMICKÝ ROZVOJ REGIONÁLNYCH MESTSKÝCH ŠTRUKTÚR V SLOVENSKEJ REPUBLIKE	
RNDr. Alžbeta IVANIČKOVÁ PhD.; doc. RNDr. Viera VLČKOVÁ CSc.	57
ZHODNOTENIE PRÍSTUPOV K REGIONÁLNEMU ROZVOJU SLOVENSKA	
RNDr. Vladimír SZÉKELY, CSc.	73
PRAKTICKÉ VYUŽITIE BODOVEJ METÓDY HODNOTENIA REGIONÁLNEHO ROZVOJA	
Ing. Renáta MADZINOVÁ; Ing. Juraj TEJ, PhD.	79
PROGNÓZY OBYVATELSTVA A REGIONÁLNÍ ROZVOJ	
Mgr. Robert ŠANDA; doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.	85
DOPRAVA A VENKOVSKÝ PROSTOR, PŘÍKLAD ZNOJEMSKA	
Mgr. Daniel SEIDENGLANZ; Mgr. Tomáš KREJČÍ	93
PROSTOROVÝ ROZVOJ A PROSTOROVÉ PLÁNOVÁNÍ JAKO SPOLEČNÉ TÉMA REGIONÁLNÍ POLITIKY, ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ A EVROPSKÉ INTEGRACE	
Ing. Milan DAMBORSKÝ	105
Hlavní poznatky z průzkumu zaměstnanosti v Jihomoravském kraji	
Mgr. Šárka PALCROVÁ; Doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.; Mgr. Richard HUBL; Mgr. Tomáš KREJČÍ	111
PŘÍPRAVA ČESKÉ REPUBLIKY NA PROGRAMOVACÍ OBDOBÍ 2007-2013; NÁRODNÍ ROZVOJOVÝ PLÁN A NÁRODNÍ STRATEGICKÝ REFERENČNÍ RÁMEC	
Ing. Marek JETMAR, Ph.D.	117
ZKUŠENOSTI Z EX-ANTE HODNOCENÍ OP VZDĚLÁVÁNÍ PRO KONKURENCESCHOPNOST	
RNDr. Jana KOUŘILOVÁ	123
NOVÁ POLITIKA ROZVOJE A KOHEZE V NOVÉM PROGRAMOVÉM OBDOBÍ 2007 - 2013	
Ing. Tereza VALÁŠKOVÁ	129
EURÓPSKY SOCIÁLNY FOND V REGIONÁLNOM ROZVOJI	
Mgr. Gabriela KRAVČÁKOVÁ, PhD.	133

REGIONÁLNE ASPEKTY PROGRAMU PHARE CBC A PRVÉ SKÚSENOSTI PROGRAMU INTERREG IIIA	
Mgr. Richard HAKSZER, MSc	139
PHARE CBC BULHARSKO – ŘECKO 2003	
Ing. Dora JIRÁSKOVÁ	147
MOŽNOSTI UČENÍ SE IMPLEMENTOVAT SF EU V REGIONECH	
Ing. Jan MALINOVSKÝ, Ph.D.	151
PROJEKTOVÉ ŘÍZENÍ V REGIONÁLNÍ A MÍSTNÍ SAMOSPRÁVĚ	
Ing. Petr HALÁMEK	157
VPLYV FIŠKÁLNEJ DECENTRALIZÁCIE NA ROZPOČTOVÉ HOSPODÁRENIE OBCÍ V SR	
Ing. Eva BALÁŽOVÁ; Ing. Viera PAPCUNOVÁ, PhD.	163
METODY ZVYŠOVÁNÍ KVALITY VE VEŘEJNÉM SEKTORU – VYBRANÉ PŘÍKLADY JEJICH APLIKACE V ČR	
Ing. Irena OPLUŠTILOVÁ	169
MERANIE SPOKOJNOSTI V ORGANIZÁCIÁCH MODERNEJ VEREJNEJ SPRÁVY	
Mgr. Ing. Renáta JEŽKOVÁ, PhD.	173
MOŽNÝ PŘÍSTUP K ROZVOJI A POLITICE ÚZEMNÍCH SAMOSPRÁV	
Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ	179
MOŽNOSTI OŽIVENÍ VENKOVSKÝCH OBCÍ	
Ing. Jan BINEK	185
ZAMĚŘENÍ MEZIOBECNÍ SPOLUPRÁCE S DŮRAZEM NA CESTOVNÍ RUCH	
Mgr. Kateřina CHABIČOVSKÁ; Mgr. Jan HOLEČEK	193
VLIV ZPŮSOBU SPRÁVY OBECNÍCH ŠKOL NA ROZVOJ VENKOVA A MOŽNÉ ZMĚNY	
Ing. Lenka RUTTEOVÁ	199
OBNOVENÁ POLITIKA EU V OBLASTI CESTOVNÍHO RUCHU	
Ing. PETŘÍČKOVÁ Lucie; Ing. TITTELBACHOVÁ Šárka	205
STÁTNÍ POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU ČESKÉ REPUBLIKY NA OBDOBÍ 2007-2013	
Doc. RNDr. René WOKOUN, CSc.; RNDr. Jiří VYSTOUPIL, CSc.	211
PROGRAMOVÉ A STRATEGICKÉ DOKUMENTY ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU ČR - SROVNÁNÍ	
Ing. Andrea HOLEŠINSKÁ; RNDr. Josef KUNC, Ph.D.	217
PRAGMATICKÁ POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU NA PŘÍKLADU ŠVÝCARSKA	
Ing. Petra METELKOVÁ	221
KULTURNÍ DĚDICTVÍ JAKO FAKTOR REGIONÁLNÍHO ROZVOJE	
Ing. Zuzana TRHLÍNOVÁ	229
ARCHITEKTURA STAVEB PRO REKREACI A CESTOVNÍ RUCH	
Ing. arch. Lea VOJTOVÁ, Ph.D.	233
VLIV CESTOVNÍHO RUCHU NA CENU NEMOVITOSTÍ V NÁRODNÍM PARKU ŠUMAVA	
Ing. Ivana STAŇKOVÁ; Ing. Antonín ŠMEJKAL	239
ROZVOJ CESTOVNÉHO RUCHU Z POHLEDU DANE Z MOTOROVÝCH VOZIDEL V SLOVENSKEJ DAŇOVEJ SÚSTAVE	
Doc. JUDr. Alena PAULIČKOVÁ, PhD.	245
VENKOVSKÝ CESTOVNÍ RUCH V ČESKÉ REPUBLICE	
Ing. Andrea HOLEŠINSKÁ	251
PROGNÓZY VÝVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V ČR A EU	
PhDr. Jana VESELÁ, CSc.	257
ATLAS CESTOVNÍHO RUCHU ČESKÉ REPUBLIKY	
RNDr. Jiří VYSTOUPIL, CSc.; Ing. Martin ŠAUER	263

ÚVOD

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

dostává se Vám do rukou v pořadí již devátý sborník z Mezinárodního kolokvia o regionálních vědách, které každoročně pořádá Katedra regionální ekonomie a správy Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity.

Jsme rádi, že neustále roste Váš zájem o účast na kolokviu a že se zde objevuje mnoho kvalitních a zajímavých příspěvků, které často vyvolávají živou diskusi. Také jsme rádi za to, že se na kolokviu objevují pravidelní účastníci i nové tváře. Věříme, že se na této akci dozvídáte spoustu nových poznatků z různých pracovišť a že zde navazujete další pro Vás důležité pracovní kontakty.

Příspěvky ve sborníku, jsou řazeny tématicky. Zařazené příspěvky se týkají různých aspektů regionálního rozvoje. Pozornost je věnována i inovacím, jakožto významnému zdroji pro rozvoj regionů. Autoři se několikrát zabývali i strukturálními fondy, což je jistě velmi aktuální otázka před začátkem nového programovacího období. Ve vašich příspěvcích nebyla opomenuta ani veřejná správa anebo cestovní ruch.

Doufáme, že i letos jste byli spokojeni s úrovní kolokvia jak po stránce odborné, tak i po stránce organizační a že budeme mít možnost se s Vámi na kolokviu setkat i příští rok.

Ing. Viktorie Klímová
editorka

REGIONÁLNA KONKURENCIESCHOPNOSŤ V PODMIENKACH PREŠOVSKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

Doc. Ing. Peter KUZMIŠIN, DrSc.
Ing. Viera KUZMIŠINOVÁ, PhD.

*Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta manažmentu,
ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovensko.
Tel. + 421 51 7570 781,
e-mail: kuzmisin@ unipo.sk, vkuzmis@ unipo.sk.*

ANOTÁCIA

Štúdia je zameraná na prehľad názorov na podstatu konkurencieschopnosti a špecificky regionálnej konkurencieschopnosti v kontexte Stratégie konkurencieschopnosti v Európskej únii a aplikáciu problematiky na podmienky Prešovského samosprávneho kraja. Analýza je pritom zameraná na kvantitatívny a kvalitatívny popis jednotlivých súčastí konkurencieschopnosti v podmienkach kraja a na identifikáciu samotných dôsledkov konkurencieschopnosti.

ANNOTATION

The study is focused at the survey of the opinions about the core and meaning of the competitiveness, specifically about the regional competitiveness in the context of the Strategy of Competitiveness in the European Union and the application of the issue to the condition of the Prešov self-autonomous region. The analysis focused at the quantitative and qualitative descriptions of the individual parts of the competitiveness in the conditions of the region and at the identification of the impacts of the competitiveness themselves.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

konkurencieschopnosť, regionálna konkurencieschopnosť, index regionálneho podnikateľského prostredia, Prešovský samosprávny kraj, indikátory regionálnej konkurencieschopnosti

KEY WORDS

competitiveness, regional competitiveness, regional business environment index, Prešov self-autonomous region, regional competitiveness indicators

ÚVOD A FORMULÁCIA PROBLÉMU

Lisabonská stratégia Európskej únie (EÚ) kladie mimoriadny dôraz na podporu európskeho dynamického hospodárstva založeného na vedomostiach, konkurencieschopnosti a raste zlučiteľného s rozvojom zamestnanosti a sociálnej kohézie. Rozvoj konkurencie-schopnosti je pritom chápaný ako rozhodujúci faktor rastu.

Problematike konkurencieschopnosti (competitiveness) sa začína venovať výraznejšia pozornosť najmä vo vyspelých ekonomikách na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia. V ekonomickej teórii sa s týmto pojmom systematickejšie stretávame v priebehu 80. rokov predovšetkým v súvislosti s vytváraním jednotného trhu Európskej únie a s rastúcim tlakom USA a Japonska v rámci svetovej ekonomiky.

Prístupy k vymedzeniu **pojmu konkurencieschopnosť** sú pomerne rôznorodé, rovnako tak úrovne skúmania a interpretácie tohto pojmu i jeho súvislosti v ekonomickej teórii i praxi. Samotný pojem konkurencieschopnosť je spravidla analyzovaný *na úrovni štátov* (ekonomiky ako celku), *zospupení štátov*, *odvetvia a na úrovni podniku*. V ostatnom období sa do popredia dostáva analýza tohto pojmu *na úrovni regiónov*.

Na úrovni ekonomiky (štátu) sa často uvádza, že účastníkmi konkurencie sú podniky a nie štáty. Časť autorov odmieta stanovisko k samotnému významu používania pojmu konkurencieschopnosť na úrovni celej ekonomiky. Napríklad V. Klaus [4] uvádza, že v prípade konkurencieschopnosti na úrovni štátu ide len o krycí názov pre štátne intervencie a zároveň je takmer vždy chybným návodom na hospodársku politiku. Polemizuje s tézou, či

vôbec existuje niečo ako konkurencieschopnosť Európy a vyjadruje názor, že môže ísť len o konkurencieschopnosť jednotlivých podnikov, nie štátov alebo kontinentov.

Iná skupina autorov zastáva názor, že má zmysel sa zaoberať významom tohto pojmu na úrovni ekonomiky. Podľa V. Zemanovej [12] konkurencieschopnosť v podstate charakterizuje schopnosť určitého subjektu presadiť sa na trhu silnejúcej medzinárodnej konkurencie. Tým subjektom môže byť podnik, odvetvie, ale i celá ekonomika. Otvoreným zostáva, prostredníctvom čoho sú schopné sa na trhu presadiť samotné ekonomiky.

Na túto otázku odpovedá **prvá skupina autorov**, že je to *kvalita podnikateľského prostredia*, s ktorým ekonomika vstupuje do konkurenčného boja o zákazníka. Týmto zákazníkom je podnikateľský subjekt a jeho záujem pôsobiť na území tej ekonomiky, ktorá mu poskytuje výhodnejšie podmienky na podnikanie. Táto snaha o vytvorenie podnikateľského prostredia najvyššej kvality tak stojí aj na pozadí samotného obsahového vymedzenia konkurencieschopnosti ekonomiky. Toto konštatovanie má oporu vo vymedzení konkurencieschopnosti ekonomiky zo strany Svetového ekonomického fóra v Ženeve (WEF), v podaní ktorého ide o poňatie problému vo viacerých rovinách: *1. schopnosť uskutočňovať inovačné procesy, 2. schopnosť vytvárať a v praxi aplikovať nové technológie, 3. schopnosť vytvárať podmienky na rozvoj podnikania a na vznik podnikov na „zelenej lúke“, 4. schopnosť otvárať sa novým ekonomikám a podnikateľským subjektom, 5. schopnosť vytvárať vhodné finančné podmienky na podnikanie*. Podľa Podnikateľskej aliancie Slovenska (stála konferencia Centra pre hospodársky rozvoj) je konkurencieschopnosť ekonomiky vymedzená prostredníctvom súboru inštitúcií, politík a regulácií, ktoré podporujú vysokú úroveň produktivity a podnecujú jej dlhodobu udržateľnú rast.

Druhá rovina analýz pri odpovedí na otázku prostredníctvom čoho sú schopné sa na trhu presadiť ekonomiky je spojená s problémom *výkonnosti samotnej ekonomiky*. Tá je determinovaná efektívnou činnosťou a vzájomnou spoluprácou štyroch sektorov, ktoré tvoria ucelený, vzájomne závislý systém vzťahov: domácnosti, podniky, štát a zahraničie. Príkladom interpretácie tohto poňatia je R. Outrata [7], podľa ktorého je ekonomika konkurencieschopná vtedy, ak jej obchodná bilancia tenduje k rovnováhe, ak je ekonomika schopná udržať relatívne vysokú zamestnanosť pri raste nominálnych a reálnych príjmov obyvateľstva a je schopná zabezpečiť stabilný, prípadne zhodnocujúci sa menový kurz. Stretávame sa aj s takým poňatím konkurencieschopnosti ekonomiky, pri ktorom dominuje schopnosť dostatočne vyvážať tovary a služby pri aspirácii rastu dôchodku na základe produktivity práce a vyhovujúcich makropodmienok (napr.K. Aidinger, M. Landesmann).

Osobitnú zmienku pri analýze témy príspevku si zaslúži M. Porter [9]. Z jeho prác spomeňme prácu *Konkurenčná stratégia: Techniky pre analýzu priemyselných odvetví a konkurentov*, ktorá je považovaná za racionálne riešenie dlhodobej strategickej dilemy. Podľa G. Hamela v knihe M. Porter syntetizoval všetko, čo ekonómovia vedia o tom, čo rozhoduje o ziskovosti priemyselných odvetví a firiem.

Z hľadiska potrieb a cieľa tohto príspevku je dôležité uviesť ešte prístup ku konkurencieschopnosti z hľadiska realizácie Lisabonskej stratégie v rámci EÚ. Jej rozpracovanie v podmienkach Slovenska sa nachádza v dokumente *Stratégia rozvoja konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010*, v Akčných plánoch k tomuto dokumentu a Národnom programe reforiem SR na roky 2006 - 2008. Uvedené dokumenty obsahujú *štyri prioritné oblasti*, ktoré významne determinujú konkurencieschopnosť a sice:

1. vzdelávanie a zamestnanosť,
2. veda, výskum a inovácie,
3. informačná spoločnosť,
4. podnikateľské prostredie.

Vychádza sa pritom z poňatia konkurencieschopnosti podľa Európskej komisie, ktorá konkurencieschopnosť definuje ako schopnosť podnikov, priemyselných odvetví, regiónov, krajín a nadnárodných regiónov – vystavených medzinárodnej súťaži – generovať relatívne vysoký dôchodok a úroveň zamestnanosti.

Z hľadiska témy štúdie je potrebné ešte uviesť priestorový aspekt usporiadania ekonomiky a kontext problematiky konkurencieschopnosti s procesmi globalizácie a regionalizácie. Je známe, že globalizácia homogenizujúca svetovú ekonomiku, je sprevádzaná procesom diferenciacie a výsledkom je vznik menších hospodárskych celkov - regiónov. Nositeľmi globalizácie sú transnacionálne korporácie (TNK) a informačné technológie (IT).

Regionálna konkurencieschopnosť (RK) je vnímaná ako schopnosť regiónu ponúknuť firmám také podmienky na podnikanie, ktoré priaznivo ovplyvnia ich firemnú konkurencieschopnosť.

RK je meraná dvomi spôsobmi: *prvý spôsob* spočíva v kvantitatívnom a kvalitatívnom popise jednotlivých súčastí konkurencieschopnosti: teda popis vybavenia regiónu technickou infraštruktúrou, dostupnosťou vhodných plôch alebo budov na podnikanie, kvalifikácie a mzdovej náročnosti pracovnej sily, fungovanie verejnej správy a verejného sektora, bezpečnosti a kvality služieb v regióne a pod. Podstata *druhého spôsobu* je v meraní samotných dôsledkov konkurencieschopnosti, teda ekonomickej úrovne regiónu prostredníctvom súhrnných ukazovateľov v prepočte na jedného obyvateľa, napr. úroveň hrubého domáceho produktu (HDP) vytvoreného v regióne, daňovú výťažnosť, miera nezamestnanosti, priemerné príjmy a pod.

Jedným zo základných ukazovateľov medziregionálnych rozdielov je výška HDP na obyvateľa. To je spojené so štyrmi základnými faktormi :

1. *ekonomickou štruktúrou* vyjadrenou prostredníctvom podielu zamestnanosti v poľnohospodárstve, priemysle, stavebníctve, trhových službách a netrhových službách na celkovej zamestnanosti (pričom regióny s vysokým HDP sa vyznačujú vysokým podielom zamestnanosti v službách),
2. *rozsahom inovácií*, ktorý možno merať počtom prihlásených patentov a vynálezov (silné regióny vykazujú väčšiu inovačnú aktivitu)
3. *dopravnou dostupnosťou regiónu*, ktorá je meraná indexom okrajovosti, ktorý zahŕňa nielen vplyv geografickej polohy, ale i rozdiely vo vybavenosti dopravnou infraštruktúrou,
4. *kvalifikáciou pracovnej sily*, ktorá je vyjadrovaná podielom obyvateľstva s dosiahnutým vysokoškolským, stredoškolským a základným vzdelaním na celkovom počte obyvateľov v produktívnom veku.

Uvedené faktory vysvetľujú zo štatistického hľadiska takmer 3/4 rozdielov HDP/obyvateľa v regiónoch Európskej únie (EÚ).

V poslednom období sa smeruje k vymedzeniu regionálnej konkurencieschopnosti, ako schopnosti regiónov generovať príjmy a udržať úroveň zamestnanosti v rámci národnej a medzinárodnej konkurencie.

Ak zhrnieme, **konkurencieschopnosť** znamená schopnosť uspieť v konkurencii. Uspieť v procese, v ktorom sa stretávajú záujmy rôznych subjektov trhu, pričom každý z nich sa snaží dosiahnuť maximálnu hmotnú výhodu. V širšom slova zmysle ide o presadenie sa danej ekonomiky na trhu silnejúcej medzinárodnej konkurencie iných ekonomík a jej zložiek (ekonomickej, vedecko-technickej, sociálnej, demografickej, politickej, právnej, ekologickej), ktoré vyhovujú potrebám predovšetkým podnikateľských subjektov, ktoré pôsobia alebo budú pôsobiť na území danej ekonomiky.

V uvádzaných súvislostiach je cieľom štúdie, na základe teoretického zovšeobecnenia problematiky konkurencieschopnosti, vymedzenie nosných faktorov a procesov v podmienkach Prešovského samosprávneho kraja, ktoré majú reálnu pozíciu v raste konkurencieschopnosti tohto kraja v najbližšom období a to s dôrazom na podnikateľské prostredie.

1 REGIONÁLNE HĽADISKO KONKURENCIESCHOPNOSTI V PREŠOVSKOM SAMOSPRÁVNOM KRAJI

1.1 Profil Prešovského samosprávneho kraja

Územie Prešovského samosprávneho kraja leží v severnej časti východného Slovenska. Hraničí s Poľskou a Ukrajinou republikou. Svojou rozlohou 8 998 km² zaberá asi 18 % územia SR, ide o kraj s najväčším počtom obyvateľov (796 745), t.j. 14,8 % SR. Má 666 obcí, z toho 23 miest. Najväčším mestom je krajské mesto Prešov, ktoré je v poradí 3. najväčším mestom SR. Administratívne sa člení na 13 okresov.

Silnou stránkou kraja je jeho poloha na paneurópskom koridore a spojnice Balt - juhovýchodná Európa, prírodný a kultúrno-historický potenciál, kvalifikovaná pracovná sila.

Slabou stránkou je hlavne nedostatočná infraštruktúra (dopravná, technická), nedostatok investičných a finančných prostriedkov, nízka kúpyschopnosť a vysoká nezamestnanosť.

1.2 Materiál a metódy

V správe Svetového ekonomického fóra o globálnej konkurencieschopnosti 2004-2005 sa konštatuje, že práve regionálne rozdiely vnímajú slovenskí podnikatelia ako hlavný problém konkurencieschopnosti. Pri hodnotení regionálnych rozdielov sa SR umiestnila na 96. mieste zo 104 krajín, v tomto ukazovateli je SR najhoršie hodnotená spomedzi všetkých ukazovateľov. Pri porovnávaní podnikateľských podmienok roku 2005 bolo SR v rebríčku 116 krajín sveta na 38. mieste¹ a medzi krajinami EU jej patrí 18. priečka.

¹ Pozri: Global Competitiveness Report 2005-2006; World Economic Forum

I keď hlavnú úlohu pri vyrovnávaní regionálnych rozdielov má trh a konkurencia, štát i samospráva môže proces zlepšovania podnikateľského prostredia zintenzívniť regulovaním a vytváraním vhodných podmienok na podnikanie v regiónoch. Poznanie a porovnanie podmienok podnikania je pre tvorcov hospodárskych politík veľmi cenným informačným zdrojom o tom, kde – v ktorých oblastiach sa zaostáva nielen za svetovými lídrami, ale i za inými regiónm i v štáte. Podmienkami podnikania sa líšia nielen krajiny, ale aj ich regióny, pričom každý región má svoje špecifiká, svoje silné i slabé stránky. Poznanie podmienok iných krajín a regiónov dáva zaostávajúcim možnosť inšpirovať sa od vyspelejších.

Vytváranie vhodných podmienok je predpokladom na posilňovanie ekonomických aktivít a zvyšovanie prosperity a tým i konkurencieschopnosti všetkých subjektov trhu.

Regionálna konkurencieschopnosť je vnímaná ako schopnosť regiónu ponúknuť firmám také podmienky na podnikanie, ktoré priaznivo ovplyvnia ich firemnú konkurencieschopnosť. Podmienkou pre modifikovanie a diagnostikovanie takéhoto prostredia je jeho identifikovanie.

Na identifikovanie a ohodnotenie kvality podnikateľského prostredia v jednotlivých regiónoch SR a najmä PSK využijeme **index regionálneho podnikateľského prostredia (IRPP)**, nakoľko tento má v sebe zakomponované obidve úrovne skúmania a hodnotenia konkurencieschopnosti regiónu a to jednak kvantitatívne a kvalitatívne ukazovatele konkurencieschopnosti (napr. vybavenie regiónu infraštruktúrou, kvalifikácia a mzdová náročnosť pracovnej sily, fungovanie verejnej správy a verejného sektora, bezpečnosť a kvalita služieb v regióne) ako aj meradlá samotných dôsledkov konkurencieschopnosti (napr. úroveň hrubého domáceho produktu (HDP) vytvoreného v regióne, daňová výťažnosť, miera nezamestnanosti, priemerné príjmy a pod.

Tento nástroj monitorovania vytvorila Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS) ako vlastný hodnotiaci nástroj. **IRPP je súhrnné číslo, ktoré hodnotí kvalitu podnikateľského prostredia v regiónoch – okresoch SR.**

Index IRPP kombinuje hodnoty i s vyjadrením ich váhy²:

A. vybrané štatistické ukazovatele so subindexami:

- ekonomická aktivita	19,8 %
- infraštruktúra	26,0 %
- ľudské zdroje	26,2 %
- verejná správa	18,0 %

B. výsledky dotazníkového prieskumu:

- všeobecná spokojnosť s podmienkami na podnikanie	10,0 %
Spolu:	100,0 %

A. Pri výpočte subindexov bolo použitých 65 prvkov – štatistických ukazovateľov (ekonomickú aktivitu v regióne popisuje 13 prvkov, infraštruktúru v regióne 28 prvkov, ľudské zdroje 16 prvkov, verejnú správu 8 prvkov). Súčet váh prvkov v každom subindexe sa rovná 100. Pri každom prvku štatistického charakteru sa delila hodnota tohto ukazovateľa v sledovanom regióne – okrese priemernou hodnotou tohto ukazovateľa v SR.

B. Pri údajoch z dotazníkového prieskumu sa dosiahnuté skóre delilo strednou hodnotou zo škály odpovedí a výsledok sa prenášobil váhou prvkov.

Hodnota IRPP 100 bodov zodpovedá priemeru štatistických hodnôt za celé Slovensko a stredných hodnôt dotazníkového prieskumu.

1.3 Výsledky a diskusia

IRPP bolo v auguste 2005 monitorovaných 817 podnikateľov zo všetkých okresov SR, z toho 70,6 % živnostníkov a 20,8 % spol. s r.o., 8,6 % ostatné typy podnikov.

Monitoring realizovala PAS a týždenník Trend s podporou Ministerstva hospodárstva SR.

Výsledky hodnotenia regionálneho podnikateľského prostredia SR podľa IRPP v bodoch sú uvedené v tabuľke 1 a tabuľke 2.

² http://alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_nazory_pas_100206.htm, s. 36 a 47 - 49, 21.2.2006

Tabuľka 1: **Hodnoty IRPP v SR v roku 2005 v bodoch**

západné Slovensko	82,46
stredné Slovensko	74,73
východné Slovensko	72,50

Zdroj: http://alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_nazory_pas_100206.htm, s.8, z 21.2.2006

Bodové ohodnotenie kvality podnikateľského prostredia v SR potvrdzuje ich disparitu, a to hlavne západného Slovenska k ostatným častiam SR.

Tabuľka 2: **Hodnoty IRPP podľa okresov SR v roku 2005 v bodoch a ich poradie**

1.	Bratislavský kraj	147,57
2.	Trnavský kraj	90,74
3.	Nitriansky kraj	78,85
4.	Trenčiansky kraj	77,80
5.	Žilinský kraj	77,28
6.	Košický kraj	73,76
7.	Banskobystrický kraj	72,18
8.	Prešovský kraj	71,24
	Priemer	86,17

Zdroj: http://alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_nazory_pas_100206.htm, s.8, z 21.2.2006

Podľa výsledkov IRPP najlepšie podmienky na podnikanie má Bratislavský kraj a najhoršie Prešovský kraj. Bodový rozdiel je pri väčšine krajov oproti Bratislavskému kraju až dvojnásobný. Bodové hodnotenie vyššie ako 100 dosiahli všetky okresy Bratislavského kraja a len 4 mestá v SR, konkrétne Trnava, Nitra, Trenčín a Žilina. Bratislava získava primát nielen svojou geografickou polohou, ale i ako politické a ekonomické centrum SR. Priaznivé výsledky uvedených miest ovplyvňuje hlavne kvalitná infraštruktúra. Najslabšie podmienky na podnikanie má okres Sabinov (PSK) so 44,03 bodmi.

Tabuľka č. 3 poskytuje informáciu o hodnote 4 subindexov indexu IRPP v jednotlivých krajoch SR.

Tabuľka 3: **Hodnota subindexov indexu IRPP v jednotlivých krajoch SR**

	Subindexy IRPP			
	Ekonomická aktivita	Infraštruktúra	Ľudské zdroje	Verejná správa
Bratislavský kraj	300,18	172,84	111,11	78,22
Trnavský kraj	111,60	101,59	90,01	90,49
Trenčiansky kraj	88,62	88,02	81,10	89,55
Nitriansky kraj	72,70	87,07	102,31	83,39
Žilinský kraj	72,55	88,03	94,39	84,97
Banskobystrický kraj	57,57	80,02	96,31	81,92
Prešovský kraj	50,47	84,79	89,34	87,73
Košický kraj	70,19	82,07	92,86	78,32
Priemer SR	102,99	98,05	94,68	84,32
PSK – priemer	- 32,8	- 15,98	- 2,18	- 6,00

Zdroj: http://alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_nazory_pas_100206.htm, s.10, z 21.2.2006

Podľa **subindexu ekonomická aktivita** je rozdiel medzi najlepším Bratislavským krajom a najslabším Prešovským krajom až 6 násobný (napr. **pridaná hodnota na 1 obyvateľa** je v Bratislavskom kraji 469 709,- Sk, t.j. 230 % priemeru SR, v Prešovskom kraji 128 038,- Sk, t.j. 61,3 % priemeru SR; z **priamych zahraničných investícií** Bratislavský kraj absorboval v roku 2004 62 % = 201 953 mil. Sk, Košický kraj 11 % a Prešovský kraj spolu s Banskobystrickým krajom nepresiahli hodnotu 3 %, takmer rovnaké percento bolo dosiahnuté i v ukazovateli investície vyvezené zo SR do zahraničia; ukazovateľ **produktivity práce v priemysle** dosahuje v Bratislavskom kraji 6 477 827,- Sk a 1 238 102,- Sk v Prešovskom kraji).

Bratislavský kraj je najlepší i v **subindexe infraštruktúra** s hodnotou 172,84 bodu, najmenej vhodnú infraštruktúru na podnikanie má Banskobystrický kraj 80,02 bodu (Prešovský kraj má 84,79 bodu). V **dostupnosti finančných a kapitálových zdrojov** pripadá na Bratislavský kraj 69,44 % z celkového objemu úverov poskytnutých podnikateľom bankami v SR, ostatné kraje sa v priemere podieľali 5 %. Subindex v sebe zahŕňa infraštruktúru finančnú, bytovú, sociálnu, súdnickú, vedecko – výskumnú, zdravotnícku, dopravnú, cestnú,

telekomunikačnú, energetickú, školskú. V Bratislavskom kraji sa v roku 2003 *na vedu a výskum* vynaložilo 3 389 mil. Sk, kým ostatné kraje dosiahli 518 mil. Sk.

Ľudský kapitál sa v súčasnosti stáva najvýznamnejším výrobným faktorom. Ľudské zdroje sú tie, ktoré vytvárajú a menia podnikateľské prostredie ale zároveň ho i využívajú. Z pohľadu **subindexu ľudské zdroje** nie sú rozdiely medzi kraji až také výrazné ako pri ostatných subindexoch. Hodnota subindexu ľudské zdroje dosiahla v Bratislavskom kraji 111,11, v Prešovskom kraji 89,34; najnižšiu hodnotu dosiahol Trenčiansky kraj s 81,1 bodmi. Rozdiel je však v hodnotení *kvality ľudských zdrojov* (napr. v Bratislave **na počte obyvateľov je 26 % vysokoškolsky vzdelaných**, v iných krajoch je to v priemere 10 %; čo sa prejavuje i **v cene práce** (priemerná mesačná mzda v Bratislavskom kraji v roku 2004 bola 21 790,- Sk, priemer v SR 15 335,- Sk a v Prešovskom kraji to bolo 12 535,- Sk), avšak z hľadiska *dostupnosti a kvantít ľudských zdrojov* je stav medzi kraji takmer vyrovnaný (Bratislavský kraj má 331 900 **ekonomicky aktívneho obyvateľstva** a Prešovský ich má 383 500; **priemerná nezamestnanosť** v roku 2004 bola v Bratislavskom kraji 3,4 % a v Banskobystrickom kraji 19,5 % a v Prešovskom kraji 16,9 %.. V **indexe starnutia** (pomer obyvateľov v poproduktívnom veku k obyvateľom predproduktívneho veku) je na tom najhoršie Bratislavský kraj so 143 bodmi a najlepšie Prešovský kraj s 76,37 bodmi; Najviac **ľudí sa vysťahúva** z Prešovského kraja (- 1 123 obyvateľov), kým do Trnavského kraja sa prisťahovalo 1 869 a do Bratislavského kraja 650 obyvateľov.

Reforma verejnej správy prenáša kompetencie z centrálnej úrovni na miestnu a regionálnu úroveň, čím samosprávne orgány majú možnosť aktívne ovplyvňovať podnikateľské prostredie prijímaním regionálnej legislatívy. Hodnotená oblasť verejnej správy sa javí ako najvyrovnannejšia, hlavne preto, že činnosť verejnej správy má výrazne normatívny charakter. Bodová hodnota **subindexu verejná správa** je najvyššia v Trnavskom kraji 90,49 a najnižšia v Bratislavskom kraji 78,22. Dosiahnuté hodnoty v ostatných krajoch nie sú výrazne rozdielne, kolíšu v uvedenom rozpätí. Najnižšiu hodnotu indexu dosiahol Bratislavský kraj predovšetkým pre vysoké **miestne dane** (Bratislava - Staré mesto malo nárast až o 445 % daní zo stavebných pozemkov, zo zastavaných plôch). Najhoršie bol hodnotený **prístup úradníkov k podnikateľom**. Pozitívne hodnotenie v tomto ukazovateli kolísalo od 19 % v Nitrianskom kraji do 36 % v Trnavskom kraji (Prešovský kraj 25 %).

Poslednou premennou, ktorá spoluvytvárala IRPP bola **dotazníkovým prieskumom zisťovaná spokojnosť podnikateľov** skúmaných regiónov s **podnikateľským prostredím** škálou od 1 – 7 (1 = úplná spokojnosť; 7 = úplná nespokojnosť). Najspokojnejšími s podmienkami podnikania sú podnikatelia Bratislavského kraja (22 % úplne spokojných) a najnespokojnejší sú v Banskobystrickom kraji (3 % úplne spokojných).

Na základe porovnania PSK s priemerom SR v jednotlivých subindexoch IRPP za silnú stránku regiónu PSK môžu považovať ľudské zdroje (rozdiel s priemerom SR -2,18) a verejná správa (- 6,00), ktoré by PSK mal využiť ako hlavné faktory pre svoju stratégiu konkurencieschopnosti .

Hodnotenie podnikateľského prostredia 13 okresov Prešovského samosprávneho kraja prostredníctvom IRPP v rámci 79 okresov SR prezentuje tabuľka 4.

Tabuľka 4: **Hodnotenie 13 okresov PSK v rebríčku okresov SR podľa IRPP**

Okresy PSK	IRPP v bodoch	Poradie v SR	Ekonomická aktivita	Infra-štruktúra	Ľudské zdroje	Verejná Správa
Umiestnenie okresov podľa subindexov						
Prešov	92,67	15	37	11	11	37
Poprad	80,68	25	22	22	70	22
Vranov n/ Topľou	75,53	38	47	37	41	12
Kežmarok	74,45	45	58	51	18	19
Stropkov	74,38	47	40	59	42	22
Humenné	72,81	55	35	50	73	9
Svidník	71,37	59	62	52	49	5
Levoča	70,74	62	70	34	27	49
Bardejov	70,56	63	66	30	62	31
Stará Ľubovňa	67,23	66	61	4	71	38
Snina	66,34	68	72	73	40	27
Medzilaborce	66,00	72	65	62	34	75
Sabinov	44,03	79	79	74	56	15

Zdroj: http://alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_nazory_pas_100206.htm, s. 65, z 21.2.2006

Najlepšie umiestnenie z okresov PSK dosiahol okres Prešov (15. miesto v poradí okresov SR). Do prvej polovice okresov SR sa ešte dostal okres Poprad a okres Vranov nad Topľou.

Ostatných 10 okresov patrí do druhej polovice slabších okresov. IRPP poukázal nielen na veľké rozdiely medzi krajinami SR ale aj na rozdiely medzi okresmi jednotlivých krajov.

IRPP poskytol určitý pohľad na regionálne rozdiely, poukázal na slabé miesta regiónov, ktoré znevýhodňujú podnikateľov oproti konkurencii ale pomáha identifikovať aj ich silné stránky. Ich odstraňovanie má byť spoločným záujmom štátu, samospráv, podnikateľov nakoľko zintenzívni ekonomicko-sociálny rast a rozvoj.

ZÁVERY

1. Pre nasledujúce obdobie, najmä programovacie obdobie 2007 - 2013, sú orientované viaceré aktivity, ktoré majú zvýšiť konkurencieschopnosť PSK. V procese riešenia je projekt POKER (Prešov - Košice - Región), ktorý vznikol v rámci Operačného programu Základná infraštruktúra a má posilniť partnerský rámec spolupráce aktérov regionálneho rozvoja v regióne Slovensko - Východ (Prešovský a Košický samosprávny kraj). Ide najmä o to, aby na úrovni NUTS II sa rozpoznali príležitosti vzájomne výhodnej spolupráce a spoločne definovali stratégiu rozvoja Slovensko - Východ. Výsledkom má byť rozvojový plán pre tento región.

2. Efektívnejšie sa žiada využiť potenciál PSK najmä v takých oblastiach, ako je poloha regiónu na paneurópskom koridore a spojnici Balt - juhovýchodná Európa, ďalej prírodný a kultúrno-historický potenciál, kvalifikačná úroveň školských zariadení, kvalifikovaná pracovná sila, veľmi dobré podmienky pre cestovný ruch, diverzifikovaná štruktúra priemyselných odvetví či dostatok zdrojov pitných a minerálnych vôd.

3. Najväčším problémom, ktorý je potrebné riešiť je nedostatočná dopravná infraštruktúra a nedostatok či nedostupnosť finančných zdrojov v kraji.

4. Formulácia globálnej strategickej vízie PSK : "Konkurencieschopný a všestranne rozvinutý región s rozvinutou infraštruktúrou, s vysokou vzdelanostnou úrovňou, flexibilný a schopný efektívne využívať všetky zdroje (prírodné, kultúrne, historické, ľudské, hospodárske a finančné) pri zachovaní prírodných a kultúrnych hodnôt a pamiatok regiónu", ktorá sa nachádza v Programe hospodárskeho a sociálneho rozvoja kraja, je obsahovo kompatibilná s Národným strategickým referenčným rámcom Slovenska v budúcom programovacom období a vytvára priaznivé východiská pre alokáciu finančných, ľudských i materiálnych kapacít pre rozvoj kraja.

Štúdia vznikla ako súčasť riešenia úlohy VEGA č. 1/3829/06 Konkurencieschopnosť Prešovského samosprávneho kraja – východiská a prístupy k revitalizácii regiónu

LITERATÚRA

- [1] BOSÁKOVÁ Z.: Podniky potravinárskeho priemyslu v období vstupu Slovenska do Európskej únie. (Dizertačná práca). Košice: Podnikovohospodárska fakulta, 2004.
- [2] CRAINER S. Kompendium managementu. Praha: Computer Press, 1998. ISBN 80 - 7226 - 109 - 6
- [3] DLUHOSCH B. – FREYTAG A. – KRUGER M.: International Competitiveness and the Balance of Payments. Edward Elgar, 1996
- [4] KLAUS, V.: Neželám si byť občanom superštátu- dostupné na <http://www.klaus.cz>
- [5] KRAVČÁKOVÁ, G.: Aplikácia vybraných teórií regionálneho rozvoja v Prešovskom kraji. In Analytický pohľad na základné súvislosti a výzvy regionálneho rozvoja v slovenských podmienkach. Zborník vedeckých štúdií z výskumného grantu VEGA č. 1/1406/04. Prešov : Fakulta manažmentu PU v Prešove, 2005, s. 34 – 43. ISBN 80 – 8060 – 390 – 5
- [6] KUZMIŠIN P.(ed.): Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja II. Prešov: MANACON, 2004. ISBN 80 - 89040 - 26 - 8
- [7] OUTRATA, R.: Konkurenčná schopnosť ekonomiky Slovenska na prahu vstupu do Európskej únie. In: Ekonomický časopis, roč. 50, 2002, č. 4.
- [8] PAS. Mapovanie regionálnych podmienok na podnikanie. Bratislava : 2005
http://alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_nazory_pas.htm, 21.2.2006
- [9] PORTER M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: The Free Press, 1990
- [10] Ročná správa o Globálnej konkurencieschopnosti, dostupné na:
http://www.alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_glob_konkurencieschopnost_2005.htm
- [11] Stratégia rozvoja konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010. Bratislava: Ministerstvo financií, 2005
- [12] ZEMANOVÁ, V. : Komparace hodnocení mezinárodní konkurencieschopnosti dle metodik WEF a IMD. In: Acta Oeconomica Pragensia, roč.10, 2002, č.6, s. 85

HODNOCENÍ INOVAČNÍHO POTENCIÁLU KRAJŮ ČESKÉ REPUBLIKY

Doc. RNDr. Milan VITURKA, CSc.

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, Brno 602 00, Česká republika
tel.: +420 549 498 376, e-mail: viturka@econ.muni.cz*

ANNOTATION

Contribution deals with evaluation of innovative potential on example of the Czech Republic. Evaluation process includes two basic components i.e. innovative quality of business environment and innovative quality of companies and comes out from Porter's microeconomics theory of competitiveness (it can be state that both look of public administration and look of companies are objectified by using of own elaborated method). Analytic information about microregions are synthesised on hierarchical level of NUTS 3 and/or fourteen Czech administration units (kraje) and consequently interpreted from the point of view perspective needs of regional policy of the Czech Republic.

ÚVOD

Hlavním cílem příspěvku je prezentace metodiky regionálního hodnocení inovačního potenciálu a její aplikace na mezoregionální úrovni krajů ČR. Vypracovaná metodika je uživatelsky orientovaná na dlouhodobý časový horizont, neboť respektuje silnou inercii prostorové organizace společnosti. Úvodem je potřebné věnovat určitou pozornost základnímu teoretickému zarámování zkoumané problematiky inovačního potenciálu.

Ekonomický rozvoj je nutně spojen s pojmem konkurenceschopnosti jako základního měřítka úspěšnosti podniků a rovněž států i jeho administrativních územních jednotek tj. regionů. Zejména v případě rozvinutých zemí je konkurenceschopnost spojována s tvorbou inovací, které jsou považovány za rozhodující předpoklad pro získání dlouhodobých konkurenčních výhod. K uvedenému chápání pojmu konkurenceschopnosti přispěli zejména autor nové teorie ekonomického růstu R. Solow, v jehož základním makroekonomickém modelu byl jako klíčový určen faktor technického pokroku, a dále R. Lucas a P. Romer, kteří se zabývali úlohou lidského/znalostního kapitálu v rámci endogenních modelů ekonomického růstu (tyto modely usilují o internalizaci akumulace základních ovlivňujících faktorů a je pro ně charakteristická určitá forma přelévání účinků zajišťující individuální a společenskou návratnost investovaných prostředků). Z dalších teorií lze uvést např. mikroekonomickou teorii M. Portera s tzv. modelem diamantu.

Pro vytvoření vlastní metodiky hodnocení regionální konkurenceschopnosti je účelné využít zejména zmíněnou Porterovu mikroekonomickou teorii konkurenceschopnosti. Konkurenceschopnost je v Porterově modelu determinována působením čtyř základních skupin faktorů: faktory vstupů (nabídka výrobních faktorů), faktory poptávky (zdůrazněn signální význam domácí poptávky), faktory spojené s přítomností příbuzných a podpůrných odvětví (vazby na dělbu práce a stupeň integrace ekonomiky) a faktory generované strategiemi a charakterem konkurence firem (vazby na celkové podnikatelské klima). Jako doplňující faktory jsou pak uvažovány vlivy vlády a náhody.

V souladu s dosaženými poznatky a dále se stanoveným cílem výzkumu byla produkční funkce zdůrazňující hierarchii externích ovlivňujících faktorů a agregátní inovační potenciál firem upravena do následujícího tvaru (Viturka, 2005):

$$Y = A [t, e_a, e_b] \cdot f(I, K, L)$$

Y = úroveň produkce (výstup)

A = multifaktorová autonomní proměnná s faktorovými komponentami t – úroveň technického rozvoje (vyjádřená ve formě vybraných makroekonomických indikátorů), e_a – makroekonomická (územně volná) kvalita podnikatelského prostředí a e_b – regionální (územně vázaná) kvalita podnikatelského prostředí

I = inovační potenciál firem

K = fyzický objem kapitálu

L = objem práce.

K uvedenému modelu je účelné poznamenat, že podobně jako ostatní růstové modely má přirozeně především explanační charakter. Jeho hlavní přínosy tkví v definování rozhodujících faktorů determinujících ekonomický růst znalostně orientovaných ekonomik, z nichž bude pozornost soustředěna na inovačně orientované regionální hodnocení kvality podnikatelského prostředí a regionální hodnocení inovačního potenciálu firem.

Význam hodnocení kvality podnikatelského prostředí pro konkurenceschopnost regionů vyplývá z prakticky ověřeného faktu, že odpovídající nabídka představuje hlavní oblast, ve které mezi sebou regiony soutěží ve snaze vytvořit co nejlepší podmínky pro rozvoj podnikatelských aktivit. Inovační potenciál firem pak představuje rozhodující všeobecný faktor procesu tvorby inovací. Příslušné agregace představují základní indikátor celkové inovační výkonnosti regionů a tedy i jejich předpokladů pro získávání dlouhodobých konkurenčních výhod¹.

REGIONÁLNÍ HODNOCENÍ INOVAČNÍHO POTENCIÁLU

Jak již bylo naznačeno v úvodě regionální hodnocení inovačního potenciálu zahrnuje dvě základní komponenty tj. kvalitu podnikatelského prostředí a inovační potenciál firem. Tento přístup koresponduje se systémovým chápáním konkurenceschopnosti v intencích tzv. participačního modelu, ve kterém jsou konkurenční výhody firem chápány jako výsledek spolupůsobení tržních a společenských sil.

Inovačně orientované hodnocení kvality podnikatelského prostředí

Hodnocení kvality podnikatelského prostředí metodicky vychází z identifikace vybraných faktorů, definovaných na základě investičních a rozvojových preferencí firem působících v národohospodářsky rozhodujících odvětvích zpracovatelského průmyslu a tzv. produktivních resp. vyšších tržních služeb (bankovníctví, pojišťovnictví, telekomunikace, informatika, věda a výzkum a další podnikatelské služby). Tyto preference včetně významových vah vybraných faktorů byly zjištěny z analýz průzkumů názorů potenciálních zejména nadnárodních investorů, které byly následně verifikovány a adaptovány na podmínky České republiky prostřednictvím provedených statistických analýz (Viturka 1998, 2000, 2003). Uvedeným postupem byly do výzkumu kromě investic na zelené louce zahrnuty i další typy investic (akvizice, joint-ventures atd.).

Inovačně orientované hodnocení kvality podnikatelského prostředí akcentuje nutnost perspektivního přechodu ke znalostní ekonomice charakteristické konkurenceschopností založenou na intenzivním využívání výsledků výzkumu a vývoje a v daném případě tak vyvolává potřebu rozšíření výzkumu o preference vtažené k inovačním firmám. Z provedené syntézy vyplývá, že strukturální změny v poptávce inovačně orientovaných firem cílené na kvalitu podnikatelského prostředí je možné charakterizovat především oslabováním významu tradičních infrastrukturních faktorů (zejména faktory blízkosti letišť a kvality silnic a železnic) a dále dílčích faktorů finanční asistence a v menší míře i podpůrných služeb. Na druhé straně se zcela zřetelně zvyšuje význam pracovních (vůbec nejvyšší narůst byl zaznamenán u faktoru kvality pracovních sil) a environmentálních faktorů a dále dílčích faktorů blízkosti trhů a podnikatelské a znalostní báze². Tyto změny naznačují optimální skladbu perspektivních priorit veřejných programů zaměřených na zvyšování kvality podnikatelského prostředí.

Tabulka 1: Faktory kvality podnikatelského prostředí a jejich významové pořadí

Faktor	Typové skupiny faktorů
<i>Nejvíce významné faktory:</i>	
podnikatelská a znalostní báze	regionální a lokální faktory
blízkost trhů	obchodní faktory
dostupnost pracovních sil	pracovní faktory
blízkost velkých firem (hlavních zákazníků)	obchodní faktory
kvalita pracovních sil	pracovní faktory

¹ K tomu je potřebné učinit poznámku o rozdílech v chápání pojmu konkurenceschopnosti firem a států. Za hlavní příčinu těchto rozdílů lze považovat odlišné dopady nepříznivých vývojových trajektorií konkurenceschopnosti, kdy v případě firem jsou neúspěšné firmy vytlačovány z trhu, kdežto v případě států či regionů vede dlouhodobé snižování jejich konkurenceschopnosti k adekvátnímu snížení životní úrovně (kvality života) obyvatelstva. Z toho vyplývá, že národní či regionální konkurenceschopnost se vyznačuje podstatně vyšším stupněm inercie a nelze ji tedy chápat pouze jako prostou agregaci konkurenceschopnosti příslušných podnikatelských subjektů.

² Faktor finanční asistence interpretuje potenciální možnosti finanční asistence regionů při zlepšování kvality podnikatelského prostředí, primárně determinované vyšší daňových příjmů mikroregionálních center na jednoho obyvatele. Faktor podnikatelské a znalostní báze zahrnuje tzv. podnikatelskou infrastrukturu (reprezentovanou zejména průmyslovými zónami) a dále instituce hrající rozhodující roli v rozvoje znalostní báze (vysoké školy, vědecko-výzkumné ústavy a vědeckotechnické parky). Faktor podpůrných služeb interpretuje význam nabídky běžných služeb pro podniky (zejména obchodních, finančních a informačních služeb), zajišťovaných především menšími specializovanými firmami.

<i>Středně významné faktory:</i>	
cena nemovitostí	cenové faktory
kvalita silnic a železnic	infrastrukturní faktory
cena práce	cenové faktory
informační a komunikační technologie	infrastrukturní faktory
podpůrné služby	obchodní faktory
urbanistická a přírodní atraktivita území	environmentální faktory
<i>Méně významné faktory:</i>	
přítomnost zahraničních firem	obchodní faktory
environmentální kvalita území	environmentální faktory
finanční asistence	regionální a lokální faktory
blízkost mezinárodních letišť	infrastrukturní faktory
flexibilita pracovních sil	pracovní faktory

Jak již bylo uvedeno byly za hlavní jednotky regionálního hodnocení kvality podnikatelského prostředí zvoleny kraje, které v podmínkách České republiky obecně hrají významnou roli v procesech územní dělby práce (ekonomická specializace). Základní informace o prostorové diferenciaci v kvalitě podnikatelského prostředí byly získány agregacemi hodnot zjištěných v rámci primární soustavy mikroregionů (územní obvody pověřených obcí třetího stupně), které svým charakterem do značné míry odpovídají tzv. nodálním regionům, v jejichž rámci dochází k uzavírání rozhodující části denních pohybů obyvatelstva. Vlastní metodický postup hodnocení krajů je založen na statistických analýzách variability agregovaných hodnot faktorů vážených počtem obyvatel příslušných mikroregionů (členěných v rámci 5ti stupňového klasifikačního schématu). S výjimkou Pražského kraje, zahrnujícího ovšem pouze území hlavního města, nejsou rozdíly mezi zbývajících třinácti kraji příliš výrazné. Ve všech těchto krajích zaujímají totiž významný podíl málo urbanizované "venkovské" mikroregiony s velmi nízkou kvalitou podnikatelského prostředí. V tomto směru mají proto zjevně vyšší vypovídací hodnotu rozdíly mezi jednotlivými krajskými centry, které disponují nejvyšší kvalitou podnikatelského prostředí (hlavní póly rozvoje ekonomicky integrující území prostřednictvím vytvářeného systému růstových os). Po zohlednění výše uvedených skutečností byly české a moravské kraje zařazeny do tří základních skupin: do první skupiny byl zařazen pouze Pražský kraj, do průměrné skupiny devět krajů a do podprůměrné skupiny pak zbývajících čtyři kraje tj. Zlínský, Ústecký, Moravskoslezský a Karlovarský kraj. Z krajských center vykazuje jednoznačně nejvyšší kvalitu podnikatelského prostředí (podobně jako ve většině západoevropských zemí) hlavní město, s odstupem následované Brnem, Plzní a Pardubicemi. Na druhé straně žebříčku se pak nacházejí Ústí n. L., Zlín a Karlovy Vary. Nejvýznamnější vnitřní rozdíly v kvalitě podnikatelského prostředí mezi krajským městem a zbytkem kraje byly zjištěny v Jihomoravském, Plzeňském a Pardubickém kraji. Závěrem této části je účelné připomenout, že ve srovnání s inovačním potenciálem firem představuje kvalita podnikatelského prostředí relativně stabilní komponentu regionálního ekonomického rozvoje a v souladu s tím by realizace žádoucích změn měla vycházet z dlouhodobě cílených programů, koncipovaných na základě podrobných a profesionálně zpracovaných analýz.

Tabulka 2: **Hodnoty kvality podnikatelského prostředí (KPP) podle krajů**

kraj	obyvatelstvo v tis.	KPP celého kraje	KPP centra
Pražský	1169	1,31	1,31
Středočeský	1205	2,90	2,28
Jihočeský	625	3,00	2,12
Plzeňský	551	2,79	1,69
Karlovarský	304	3,20	2,42
Ústecký	820	3,32	2,70
Liberecký	428	3,02	2,34
Královéhradecký	551	3,01	2,08
Pardubický	508	3,06	1,91
Vysočina	519	3,18	2,30
Jihomoravský	1128	2,74	1,61
Olomoucký	639	3,19	2,36
Zlínský	595	3,27	2,54
Moravskoslezský	1270	3,34	2,25
Česká republika	10312	2,90	1,31 (hl. město)

Poznámka: V případě Středočeského kraje se sídlem v Praze jsou s krajským centrem ztotožněny hodnoty mikroregionu Mladé Boleslavi.

Hodnocení inovačního potenciálu firem

Inovační schopnosti firem logicky představují rozhodující komponentu determinující inovační potenciál jednotlivých regionů daného státu. Jeho hodnocení je ovšem složitou otázkou jak z pohledu výchozí parciálnosti teoreticko-metodologických poznatků, tak z pohledu neúplnosti disponibilních informačních zdrojů. Za nejvýznamnější mezinárodní aktivitu usilující o řešení uvedených problémů lze pokládat vydávání tzv. Oslo manuálů, orientovaných na technické výrobkové a procesní inovace v soukromém sektoru. V daném případě byly využity vybrané informace zjištěné v rámci druhého speciálního výběrového šetření provedeného ČSÚ, vycházejícího z tohoto manuálu.

Uvedené šetření se vztahuje k období let 2002-2003 a shromáždilo údaje za přibližně 6,2 tis. firem, zařazených v RES a působících v odvětvích OKEČ č. 10 až 37, 40 až 41, 51, 60 až 67 a 72 až 74. Podíl inovujících firem činil přibližně 26 % (pouze inovaci produktu z nich zavedlo zhruba 57 %, inovaci produktu i procesu 42 % a pouze inovaci procesu 18 % subjektů). Podle zjištěných výsledků se inovační schopnosti výrazně zvyšují s velikostí firem. Inovační výkonnost zahraničních firem pak byla téměř 1,7 x vyšší než u domácích firem (toto zjištění dokumentuje výrazně nižší inovační výkonnost českých firem ve srovnání s ekonomicky nejvyspělejšími zeměmi). Z hlediska nákladů na inovace zaznamenaly nejvyšší podíl náklady na pořízení strojů a zařízení a dále náklady na vnitropodnikový výzkum a vývoj a uvádění inovací na trh (celkové náklady na inovace dosáhly v roce 2003 asi 46 mld. Kč). Za nejvýznamnější přínosy zavádění inovací považovaly firmy zlepšení kvality produktů a rozšíření jejich sortimentu. Z hlediska vlastního procesu tvorby inovací pokládalo 45 % firem za nejvýznamnější vnitřní zdroje informací a 40 % firem pak podněty svých zákazníků (pouze 4 % firem pak považovalo za významný zdroj odpovídajících informací univerzity). Za nejvýznamnější bariéry rozvoje inovací firmy označily nedostatek finančních zdrojů.

Z prostorového pohledu lze za strategicky významné zjištěním považovat skutečnost, že inovující firmy se ve srovnání s neinovujícími firmami výrazně lépe prosazují na mezinárodních trzích (vzájemný poměr mezinárodních, národních a regionálních trhů činil u inovujících firem přibližně 1 : 0,6 : 0,2 oproti poměru 1 : 1,1 : 0,7 u neinovujících firem)³. V rámci krajů bylo zjištěn největší výskyt inovujících firem v Pražském kraji (celkově s asi 31 % podílem) a jednoznačně nejnižší pak v Karlovarském kraji (asi 14 % podíl). Kromě Pražského kraje byl nadprůměrný podíl průmyslových inovačních firem zaznamenán zejména v krajích Pardubickém, Libereckém, Vysočina, Královéhradeckém a Zlínském a v případě inovačních firem působících ve vyšších tržních službách v kraji Jihomoravském.

Tabulka 3: Počet a podíl inovujících firem podle krajů

kraj	odhadovaný počet firem celkem		počet inovujících firem celkem		% podíl inovujících firem	
	P	S	P	S	P	S
Pražský	1137	3087	437	885	38,4	28,7
Středočeský	1593	1124	358	250	22,4	22,2
Jihočeský	950	348	244	86	25,7	24,8
Plzeňský	807	310	169	77	20,9	24,9
Karlovarský	523	77	82	1	15,6	1,3
Ústecký	806	388	240	34	29,8	8,7
Liberecký	801	318	265	35	33,1	11,0
Královéhradecký	1032	457	328	82	31,7	17,9
Pardubický	708	491	243	114	34,3	23,2
Vysočina	828	266	266	44	32,2	16,5
Jihomoravský	1592	1117	318	281	30,0	25,2
Olomoucký	962	479	273	89	28,4	18,5
Zlínský	1150	489	363	116	31,5	23,6
Moravskoslezský	1326	763	403	120	30,4	15,8
Česká republika	14215	9714	3989	2214	28,1	22,8

Zdroj: ČSÚ Praha, P = průmysl, S = služby.

Vzhledem ke skutečnosti, že vypovídací schopnosti výše prezentovaných regionálních údajů jsou (kromě známých obtíží s validitou informací zjišťovaných prostřednictvím výběrových šetření) negativně ovlivněny

³ Za regionální trh je považována oblast v okruhu 50 km a za národní trh oblast v okruhu větším než 50 km v rámci ČR.

řadou dalších faktorů, z nichž lze uvést zejména vlivy generované odlišnostmi ve velikostní struktuře firem, byla informační základna hodnocení inovačního potenciálu firem doplněna dalšími informacemi. Jejich zdrojem jsou údaje z databáze Asociace pro inovační podnikání (AIP). Na rozdíl od firem zahrnutých do výběrového šetření ČSÚ jde tedy o firmy, které prostřednictvím svého členství a participace na činnosti AIP jednoznačně deklarovaly svůj výrazný zájem o problematiku inovací.

Z databáze AIP byly pro hodnocení vybrány firmy působící v odvětvích zpracovatelského průmyslu (OKEČ č. 15 až 37) a dále ve vybraných odvětvích podnikatelských služeb (zpracování dat a související činnosti, výzkum a vývoj a ostatní podnikatelské činnosti tj. OKEČ č. 72 až 74). Tato odvětví nepochybně představují dominantní oblast vzniku výrobových inovací a rozhodující oblast vzniku procesních inovací, indukující jejich tvorbu i v dalších odvětvích (velkoobchod, doprava, peněžnictví). Užité údaje byly ověřeny v RES a srovnány s údaji zjištěnými z výběrových šetření pracovních sil (počet pracovních sil skutečně alokovaných v krajích) a z výročních zpráv firem (údaje o přesném počtu zaměstnanců velkých firem). Shromážděné údaje se vztahují k přelomu let 2004/2005. Konečný soubor zahrnul přibližně 1,8 tis. jednotek (29 % ve srovnání s výběrovým souborem ČSÚ), ve kterých pracovalo přibližně 446 tis. zaměstnanců.

Z hlediska podílu inovačních firem na zaměstnanosti byly zjištěny nadprůměrné hodnoty zejména v krajích Středočeském (přibližně 36 % podíl, Vysočina, Královéhradeckém a dále Moravskoslezském. Na opačné straně pak stojí zejména kraje Jihomoravský (22 %) a Karlovarský, následované kraji Jihočeským, Zlínským a Plzeňským. Nejvýznamnějšími centry inovačních firem jsou logicky především krajská města (s výjimkou Karlových Var), k nimž se připojují některá další větší města s významnou průmyslovou tradicí (např. Mladá Boleslav, Jablonec n. N.). Odpovídající podíl zaměstnanců inovačních firem na celkovém počtu zaměstnanců daných odvětví činí necelých 29 % a příliš se tedy neliší od výsledků zjištěných ČSÚ. Pokud jde o vybraná odvětví služeb prosazují se inovační firmy kromě Pražského kraje ve výraznější míře již pouze v kraji Jihomoravském.

Tabulka 4: Počet a podíl inovačních firem (IF) podle krajů

kraj	počet firem celkem	% podíl IF na zaměstnanosti	% podíl P na počtu IF
Pražský	385	27,8	42,6
Středočeský	145	36,1	78,6
Jihočeský	85	24,1	78,8
Plzeňský	68	25,3	80,9
Karlovarský	37	23,2	91,9
Ústecký	112	30,4	85,7
Liberecký	85	28,2	90,6
Královéhradecký	87	32,8	84,3
Pardubický	95	29,0	78,9
Vysočina	77	33,7	84,4
Jihomoravský	216	22,2	65,3
Olomoucký	95	26,8	81,1
Zlínský	128	25,2	75,8
Moravskoslezský	159	31,8	69,2
Česká republika	1774	28,7	71,2

Na základě syntézy výsledků obou předchozích regionálních hodnocení inovačního potenciálu firem byly do první skupiny definované nejvyššími hodnotami inovačního potenciálu zařazeny kraje Pražský, Středočeský, Královéhradecký, Pardubický a Vysočina, do druhé skupiny se středním inovačním potenciálem kraje Jihočeský, Plzeňský, Ústecký, Liberecký, Jihomoravský, Olomoucký, Zlínský a Moravskoslezský a do nejhorší skupiny s nejnižším inovačním potenciálem pak pouze kraj Karlovarský.

Syntéza

Na základě výsledků provedených analýz kvality podnikatelského prostředí a inovačního potenciálu firem lze provést generalizované vyhodnocení regionálního inovačního potenciálu podle jednotlivých krajů České republiky. V souladu s informacemi obsaženými v následující tabulce lze konstatovat, že celkově nadprůměrným inovačním potenciálem disponuje především Pražský kraj a v menší míře pak i kraje Středočeský, Královéhradecký, Pardubický a Vysočina. V těchto krajích byl zjištěn nadprůměrný inovační potenciál firem, realizujících se převážně v podmínkách průměrné kvality podnikatelského prostředí. V prostorovém kontextu České republiky lze konstatovat, že jde o centrální rozvojový prostor, jehož ekonomický rozvoj je příznivě

ovlivňován blízkostí hlavního města. Je zřejmé, že v právě v tomto prostoru budou i nadále alokovány rozhodující aktivity a procesy determinující konkurenční pozici České republiky. Do skupiny krajů s průměrným inovačním potenciálem byly zařazeny kraje Jihočeský, Plzeňský, Liberecký, Jihomoravský a Olomoucký. S výjimkou Olomouckého kraje jsou centra těchto krajů jako významné rozvojové póly národního významu napojeny prostřednictvím hlavních a vedlejších rozvojových os národního významu na centrální rozvojový prostor. Zbývající kraje tj. Karlovarský, Ústecký, Zlínský a Moravskoslezský pak byly zařazeny do skupiny krajů s podprůměrnou úrovní inovačního potenciálu. Jde o strukturálně či geopoliticky (periferní poloha v rámci ČR) postižené kraje, jejichž pozice je ovšem vesměs pozitivně ovlivňována inovační výkonností firem, která je srovnatelná s předchozí skupinou (výjimkou je kraj Karlovarský). Z krajských center této skupiny disponuje nejlepší kvalitou podnikatelského prostředí a rovněž jednou z nejvýznamnějších koncentrací inovačních firem Ostrava.

Tabulka 5: Inovační potenciál krajů

Inovační potenciál firem	Kvalita podnikatelského prostředí		
	<i>vysoká</i>	<i>střední</i>	<i>nízká</i>
<i>vysoký</i>	PR	STČ, HK, PU, VY	
<i>střední</i>		JČ, PL, LB, JM, OL	UL, ZL, MS
<i>nízký</i>			KV

Zkratky krajů: PR - Pražský, STČ - Středočeský, JČ - Jihočeský, PL - Plzeňský, KV - Karlovarský, ÚL - Ústecký, LB - Liberecký, HK - Královéhradecký, PU - Pardubický, VY - Vysočina, JM - Jihomoravský, OL - Olomoucký, ZL - Zlínský, MS - Moravskoslezský.

Závěrem je potřebné poznamenat, že v rámci obou hodnotících komponent je za rozhodujícího nositele dynamiky všeobecně považována inovační výkonnost firem. Jejím prostřednictvím tak lze do určité míry překonávat omezení determinovaná nižší úrovní kvality podnikatelského prostředí. Z dlouhodobého rozvojového pohledu by se však úroveň obou komponent měla nacházela v přibližné rovnováze.

ZÁVĚR

Podpora rozvoje inovací je nepochybně složitou záležitostí. Z pohledu inovační politiky České republiky lze za první krok v tomto směru považovat dokument „Národní inovační strategie ČR“ (2004), na jehož základě byla zpracována „Národní inovační politika na léta 2005-2010“. Jako její hlavní cíle byly stanoveny:

- posílit výzkum a vývoj jako zdroj inovací
- vytvořit funkční spolupráci veřejného a soukromého sektoru
- zajistit lidské zdroje pro inovace
- zefektivnit výkon státní správy ve výzkumu, vývoji a inovacích.

Vypracovanou politiku lze označit za poměrně konzervativní, řadí se do skupiny tzv. inovačních politik druhé generace, zatímco nejvyspělejší země již přecházejí k politikám třetí generace, charakteristickým centrální pozicí inovační politiky spolu s plným doceněním role soukromých firem jako rozhodujících nositelů inovací. K tomu je účelné poznamenat, že většina odvětví českého průmyslu spadá svým charakterem do skupiny tzv. „středního“ proudu spojeného s low-tech odvětvími, která ve srovnání s high-tech odvětvími disponují výrazně nižším inovačním potenciálem. Doporučujeme proto přesunout hlavní důraz na transfer a osvojování moderních technologií v soukromém sektoru jako klíčových prvků dynamického zlepšování inovační výkonnosti a podporu zvyšování intenzity a efektivnosti vazeb mezi veřejnými vědeckovýzkumnými institucemi a soukromou sférou považovat spíše za korespondující, dlouhodobý cíl realizace inovační politiky.

Důležitou roli z hlediska rozvoje inovací přirozeně hraje i jejich podpora na regionální úrovni, realizovaná prostřednictvím regionálních inovačních strategií (zatím zpracovány v 6 krajích). Konkrétní podpora inovačního podnikání je pak zabezpečována zejména prostřednictvím operačního programu „Průmysl a podnikání“ (kofinancovaného ze strukturálních fondů EU), v jehož rámci jsou realizovány i inovačně orientované programy resp. podprogramy „Inovace“ a „Prosperita“.

Pokud jde o významovou pozici regionálních systémů podpory inovací, lze obecně konstatovat postupné zvyšování jejich role. Z mikroekonomické podstaty inovačních procesů totiž logicky vyplývá, že rozhodující ohniska inovací jsou vytvářena spontánně příp. i organizovaným způsobem vzniklými územními shluky resp. klastry inovujících firem, reprodukcí se v systému obousměrně probíhajících endogenních (firma ↔ firma) i exogenních (firma ↔ okolí) vazeb. V souladu s dosavadními výsledky vlastního výzkumu lze v tomto směru

doporučit jako prioritní podporu zvyšování inovační kvality a výkonnosti firem (přímá forma podpory ekonomického rozvoje, přednostně cílená na segment malých a středních inovačních firem) a podporu zvyšování proinovační kvality podnikatelského prostředí (nepřímá forma podpory stimulující tvorbu všeobecně a selektivně dostupných externích úspor v podnikatelské sféře). Uvedená doporučení je nutné chápat v kontextu post-industriálního stadia ekonomického rozvoje, pro které je charakteristický přesun od extenzivních forem (spojených s územní koncentrací jevů v podmínkách jasné dominance principu konkurence) k formám intenzivním (spojených především s územní koncentrací významů v podmínkách efektivního propojování principu konkurence s principem kooperace – cooptation). Tento obecný trend zohledňují i moderní regionální politiky, jejichž všeobecnou prioritou se tak stává podpora prostorové integrace ekonomiky (snižování ekonomické marginalizace periferních oblastí) při respektování rozvojových specifik a hierarchického postavení jednotlivých regionů.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Blažek, J., Uhlíř, D.: Teorie regionálního rozvoje. UK Praha, Nakladatelství Karolinum 2002, ISBN 80-246-0384-5.
- [2] Detr, P.: Planning for clusters – a research report. London 2000, ISBN 1-85112-400-4.
- [3] Hampl, M.: Současný vývoj geografické organizace a změny v dojížděcí za prací a do škol v Česku. Geografie, č. 3, ČGS Praha 2005, ISSN 1212-0014.
- [4] Hampl, M.: Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. PpF UK Praha 2005, ISBN 80-86746-02-X.
- [5] Netherlands Economic Institute in cooperation with Ernst & Young: New location factors for mobile investment in Europe. Office for Official Publications of the European Communities. Brussel - Luxembourg 1993.
- [6] Skokan, K.: Industry clusters – odvětvová seskupení podniků v rozvoji. In: V. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, ESF MU Brno 2002, ISBN 80-210-3008-9.
- [7] Skokan, K.: Průmyslové klastry a konkurenceschopnost regionů. Habilitační práce, VŠB – TU Ostrava 2003.
- [8] Víturka, M. & kol.: Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. ESF MU, vyd. MU Brno 1998, ISBN 80-210-2007-5.
- [9] Víturka, M.: Zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje. ESF MU, vyd. MU Brno 2000, ISBN 80-210-2297-3.
- [10] Víturka, M. & kol.: Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice. ESF MU, vyd. MU Brno 2003, ISBN 80-210-3304-5.
- [11] Víturka, M., Žítek, V., Tonev, P. Regionální předpoklady rozvoje inovací. Working papers, č. 4, MU Brno 2005, ISSN 1801-4496.
- [12] ČSÚ: Technické inovace v ČR za rok 2002-2003, ČSÚ Praha, 2005.
- [13] Oslo manuál – směrnice pro sběr a interpretaci údajů o technických inovacích. OECD/Eurostat, 1997.

INOVACE V PROSTORU A ČASE

Mgr. Pavel KLAPKA, Ph.D

Ústav Geoniky AV ČR, Drobného 2, 602 00 Brno.

RNDr. Josef KUNC, Ph.D.

*Katedra regionální ekonomie a správy, ESF MU,
Lipová 41a, 602 00 Brno.
E-mail: kunc@econ.muni.cz.*

ANOTACE

Cílem příspěvku je představit problematiku inovací v prostoru a čase, přičemž autoři především zamýšlejí naznačit témata, kterým je v současné době možné či žádoucí se věnovat v rámci zkoumané oblasti. Nejprve bude stručně poskytnut prostor terminologickým záležitostem, v další části pak provedena rešerše základních děl týkajících se inovací v prostoru a čase. Ta bude následována představením některých historických přístupů ke zkoumané problematice a závěrečná část bude věnována nastínění témat, kterými by se autoři rádi zabývali ve svých dalších pracích.

ANNOTATION

The aim of the contribution is to present the innovation issue in space and time perspectives. Authors draw attention to topics that are currently discussed within the research of innovation. Firstly the contribution briefly covers the terminology which is followed by the bibliographic search concerning the innovation issue in space and time perspectives. Further part introduces some historical approaches to innovation issue and the final part depicts those topics that authors would like to deal with in their further studies.

KLÍČOVÁ SLOVA

inovace, čas a prostor, přístupy, témata

KEY WORDS

innovation, space and time, approaches, themes

1. ÚVOD

Podle R. J. JOHNSTONA, D. GREGORYHO, G. PRATTOVÉ, M. WATTSE, eds. (2000) odkazuje pojem inovace na zavádění nového fenoménu či se jedná o fenomén samotný. V rámci geografie je studium inovací spojeno s konceptem geografie času a behaviorální geografie (*time geography, behavioural geography*). Geografie času považuje prostor a čas za důležité prvky ve fungování společnosti a v životě jedinců. V rámci širších paradigmat je ukotvena v behaviorálních přístupech, které se vymezovaly vůči pozitivistickému pojetí společenských věd, včetně humánní geografie. Geografie času se tedy snaží posunout disciplínu humánní geografie směrem ke kontextuálnímu přístupu, jež klade důraz na vztahy a asociace v prostoru a čase, čímž se liší od přístupu složkového.

Součástí ekonomického myšlení a ekonomických teorií jsou inovace již po více než 100 let. Podle J. A. SCHUMPETERA (1912) a jeho interpretace ekonomických cyklů resp. dlouhých vln, založené na inovačním mechanismu v kontextu dialektiky působení výrobních sil a vztahů, existují ekonomické cykly odlišné délky. Právě zavedení časové dimenze do analýzy cyklů (nejen ekonomických, ale také inovačních cyklů - v originále *innovationszyklus*) patří k významným počínům Schumpetera a celé ekonomické vědy.

Inovace jsou pro geografy, ale i pro některé „osvícené“ ekonomy, zajímavé především z časoprostorového hlediska, kdy je studována prostorová distribuce inovačních center a faktory, které ji podmiňují, a dále šíření inovací z těchto inovačních center v prostoru a čase, čímž se dostáváme k průniku s disciplínou geografie času. Pro tento proces se vžil termín difúze inovací (*innovation diffusion*). Na tomto místě je nutné poznamenat, že difúzí inovací se nemyslí pouze šíření technologií, znalostí, dovedností či jiných fenoménů spojený se socio-ekonomickou sférou, ale za „inovaci“ se považuje například i šíření nemocí či rostlinných a živočišných druhů, které spadají do sféry environmentální.

2. REŠERŠE ZÁKLADNÍ LITERATURY

Studium inovací nebylo původně spojeno s ekonomickými fenomény, jak by se v současné době mohlo zdát. První studie šíření inovací se odehrály na konci 19. století na poli kulturní geografie, jejíž základy položil Fridrich Ratzel, který sledoval šíření kulturních znaků (R. J. JOHNSTON, D. GREGORY, G. PRATT, M. WATTS, eds. (2000). Tento směr, německy označovaný také jako *Anthropogeographie*, se později v jedné větvi vyvinul v koncepty environmentálního determinismu a dále geopolitiky (*sensu* Karl Haushofer) a životního prostoru (*Lebensraum*), jež později byly zneužity nacistickou ideologií. Šíření inovací bylo tedy chápáno jako aktivní proces ovládnutí dalších území prostřednictvím „kulturní“ později i rasové nadřazenosti.

Druhá větev antropogeografie taktéž sledující šíření kulturních znaků (tentokrát již v širším pojetí než větev prosazovaná v německy mluvících oblastech, neagresivní, oddělená od politiky a státních zájmů) se etablovala ve Francii (Paul Vidal de la Blache) a ve Švédsku (Torsten Hägerstrand). Vidal de la Blache nazval svůj přístup jako *genre de vie* (způsob života), Hägerstrand pak jako *rum* (prostor) – C. VAN PAASSEN, 1981. Oba autoři však formulovali podobné výzkumné otázky a cíle. Sledovali chování skupin (Vidal de la Blache) či jednotlivců (Hägerstrand) v prostoru a čase.

Tato druhá větev pak položila základy vědní disciplíně geografie času (*time geography*), která se rozvíjela především ve Švédsku, a to nejen na univerzitě v Lundu, ale i v Göteborgu či Stockholmu (kromě Hägerstranda lze uvést například K. ELLEGARDOVOU, 1999, B. LENNORPA, 1999). V anglosaském prostoru se přednostně zabýval geografii času A. PRED (1981) a abychom neopomněli československý prostor, zmíníme i V. IRU (2001) či D. DRBOHLAVA (1990). Geografie času v Hägerstrandově pojetí nejprve studovala formy pohybu jednotlivce v prostoru a čase. Výsledky však byly velice složité a Hägerstrand nebyl schopen odvodit obecné závěry. Ačkoliv se tedy k tomuto tématu později vrátil, začal se tehdy raději věnovat studiu generalizovaných společenských sítí, což nakonec vyústilo v koncept difúze.

Tématu difúze inovací se Hägerstrand dotkl již začátkem 30. letech 20. století, kdy se zabýval šířením zemědělských inovací v jižním Švédsku (tehdy svůj přístup nazýval „populační archeologií“). Jeho základní dílo týkající se difúze inovací vyšlo švédsky již v roce 1953. Teprve v roce 1967 se s ním díky překladu Allana Preda setkáváme v angličtině pod názvem „*Innovation diffusion as a spatial process*“ (T. HÄGERSTRAND, 1967).

Přestože jsme výše naznačili, že studium inovací nemá historicky ekonomický původ, nelze inovace v ekonomických teoriích i aplikačních studiích opominout. Naopak, inovace, inovační prostředí a inovační kultura se staly postupně součástí moderního pojetí ekonomiky, postavené na konkurenceschopnosti, znalostech a právě šíření inovací.

Za zakladatele teorie inovací v ekonomickém prostředí je všeobecně považován rakouský ekonom Josef Alois Schumpeter, rodák z moravské Třeště, působící po studiích ve Vídni v Bonnu a především na Harvardské univerzitě v USA. Schumpeterovy práce se vyznačují značnou originalitou, nikdy se nezařadil do tehdy hlavního proudu neoklasické ekonomie (myšlenkově blízcí mu byli jak Karl Marx, tak neklasici Léon Walras a Alfred Marshall), byl často kritizován a dlouho nedoceněn.

Schumpeterovo dílo je značně rozsáhlé a přesahující, v duchu dnes tolik nutné interdisciplinarity, rámec „čisté ekonomie“; zahrnuje tři základní vzájemně se doplňující a překrývající oblasti zkoumání - historii a stav ekonomické teorie, teorii společenských a institucionálních změn a teorii ekonomického vývoje kapitalistických tržních ekonomik. Za nejvýznamnější příčinu cyklických kolísání ekonomiky považuje právě inovace, které označuje za čistě endogenního činitele. Jeho teoreticko-metodologický systém je pak charakterizován především trilogií stěžejních prací: klíčovou *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (1912), rozpracovávanou v *Business Cycles* (1939) a logicky završenou knihou *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942). Schumpeterův celoživotní zájem a velké znalosti vývoje ekonomického myšlení pak ústí přes řadu prací do posmrtně vydané monumentální *History of Economic Analysis* (1952).

Na inovační potenciál, inovační prostředí a schopnosti firem navazují později další významní autoři ekonomických teorií i teorií regionálního rozvoje. Mezi zásadní práce keynesiánského období lze v tomto ohledu zařadit dílo F. Perrouxe a J. R. Boudevilla, kteří v padesátých a šedesátých letech vytvořili teorii růstových pólů resp. teorii růstových center a růstových os (F. PERROUX, 1950; J. R. BOUDEVILLE, 1966). Perroux a návazně i Boudeville považovali ve svých teoriích za růstové centrum (pól růstu) soubor dynamických a vzájemně propojených odvětví, které jsou soustředěny kolem hnacího odvětví. Za hlavní faktor regionálního růstu považují oba tzv. klíčová odvětví, definovaná jako taková hnací odvětví (nejčastěji automobilový a chemický průmysl,

ocelářství..), u kterých růst produkce – na základě nových technologií a inovací a tím i růstu produktivity práce - indikuje ještě výraznější nárůst v hnaných odvětvích.

Švédský ekonom Gunnar Myrdal poukazoval ve stejné době ve své teorii kumulovaných příčin (G. MYRDAL, 1957) na to, že klíčovým důvodem pro další růst vyspělých regionů je větší rozdíl v produktivitě práce (způsobené novými technologiemi a šířením inovací) mezi vyspělými a zaostávajícími regiony než rozdíly mezi těmito regiony v úrovni mezd; pracovní síla ve vyspělých regionech je tak vzhledem ke své vysoké produktivitě relativně levnější než v regionech zaostávajících. Vrcholem těchto teorií skupiny „jádro – periferie“ (*core – periphery*) je teorie polarizovaného rozvoje, kterou rozpracoval John Friedman. Základním rozlišujícím znakem mezi regiony jádra a periferie je míra jejich autonomie resp. závislosti na jiných regionech; druhým charakteristickým rysem jádra (kromě vysokého stupně autonomie) je podle Friedmanna také schopnost tvorby inovací, čímž dochází k dalšímu posilování dominance jádra nad periferií (J. FRIEDMANN, 1966/1972).

Také ekonomové a ekonomičtí geografové vyznávající strukturalistické přístupy pracují s konceptem inovací. K neznámějším teoriím tohoto směru patří patrně regulační teorie a teorie flexibilní specializace či flexibilní akumulace. Někteří autoři (např. M. PIORE, CH. SABEL, 1984) tvrdí, že pro postfordistickou éru jsou příznačné dvě hlavní tendence: (i) zvyšování specializace ve výrobě, oproti masové výrobě úzkého sortimentu, (ii) větší flexibilita oproti strnulé standardizaci v době fordismu. Pozdější snahy o regionální aplikaci regulační teorie a teorie flexibilní specializace jsou spojeny zejména s pracemi tzv. kalifornské školy geografů R. Walkera, A. Scotta a M. Stopera (např. A. SCOTT, 1988; M. STORPER, 1990). Představitelé kalifornské školy se zabývají specifickou a vzájemně se posilující vazbou mezi technologiemi, specializovanými trhy práce a institucemi regionu, přičemž za jádro hospodářského úspěchu považují územně lokalizovaný komplex těchto institucí – v těchto bodech se do značné míry inspirovali v pracích švédské geografie času a lundské školy.

Posledním významným myšlenkovým směrem, který není stále jednoznačně vyhraněn a mnohými ekonomy doceněn, je institucionální ekonomie, která je na šíření nových technologií a inovací a schopnosti flexibilně reagovat na změny, víceméně založena. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let analyzovali italské ekonomové (G. BECATTINI, 1978; S. BRUSCO, 1982) způsob organizace výroby, fungování trhu práce a aktivity místních institucí v regionech tzv. „třetí Itálie“ (Toskánsko, Emilia – Romagna a Veneto) – tedy oblasti, které nepatří k tradičním průmyslovým oblastem, ale v poválečném období prošly etapou relativně rychlého hospodářského růstu, který byl založen na rozvoji průmyslové produkce specializovaných malých a středních podniků. Analýzy úspěšných italských regionů měly velký ohlas za hranicemi Itálie a staly se učebnicovými příklady regionálních ekonomik založených na sítích těsných mezipodnikových vazeb založených na důvěře a vzájemné výhodnosti, specializaci, která se pojí s inovací a schopností flexibilně reagovat na měnící se trendy v poptávce. Teorie vytvořená italskými ekonomy je známá pod názvem teorie průmyslových okrsků a flexibilní specializace.

Výsledkem teoretických debat první poloviny devadesátých let byla shoda v tom, že zdrojem konkurenceschopnosti na konci 20. století jsou vědomosti, schopnost učit se a vytvářet kulturní klima, které napomáhá inovacím; konkurenceschopnost pak není chápána jako cenová, ale jako konkurence založená na neustálých inovacích (A. AMIN, N. THRIFT, 1995; B. ASHEIM, 1997; P. MASKELL, A. MALMBERG, 1999). Rozdíly ve schopnosti učit se a inovovat jsou autory teorie učících se regionů (A. B. Lundvall, B. Johnson, A. Malmberg, P. Maskell, A. Amin, N. Thrift a další) považovány za klíčový mechanismus regionální diferenciaci.

Česká vědecká obec spojuje pojem inovace a inovační prostředí především se jménem ekonoma Františka Valenty, osobnosti, která ve své době přesahovala české rozměry. Své stěžejní práce publikoval již v šedesátých a sedmdesátých letech (např. F. VALENTA, 1968, 1969, 1973), a to v přímé návaznosti na J. A. Schumpetera.. Významné místo zaujímá F. Valenta v rozpracování interdisciplinární problematiky inovací v mikro i makroekonomickém kontextu. Přínosná je zejména jeho klasifikace řádů inovací, která zahrnuje v poslední verzi řády 0-9, včetně označení nového technologického převratu - mikrotechnologií (řád 9), majících klíčové místo také v úvahách o tzv. nové ekonomice či predikovaném nástupu Kondratěvovy dlouhé vlny.

V posledních zhruba 15 letech je v teoretické rovině inovační prostředí diskutováno v návaznosti na vznik prvních institucí a subjektů zabývajících se inovacemi a inovačním podnikáním. Pomineme-li oblast inovací provázanou s geografii času (viz výše), je tato problematika vlastní především úzkému okruhu ekonomů. Odkazy klasických děl J. A. Schumpetera či N. D. Kondratěva a zejména teoreticko-metodologickým rozбором Kondratěvových dlouhých vln resp. dlouhodobých cyklů kapitalistického vývoje zabývá P. Sirůček (např. P. SIRŮČEK, 1997, 1999). Inovačnímu prostředí z pohledu inovačních center, klastrů a regionální konkurenceschopnosti se věnuje K. Skokan (K. SKOKAN, M. KONEČNÝ, V. ZAMARSKÝ, 2001; K. SKOKAN, 2004). Regionální předpoklady rozvoje inovací, konkurenceschopnost a kvalitu podnikatelského prostředí

z hlediska inovačního potenciálu sleduje M. Víturka (M. VITURKA, 2002; M. VITURKA, M., V. ŽÍTEK, P. TONEV, 2005; M. VITURKA, 2006). A. Kadeřábková se ve svých ekonomických studiích zaměřuje na obecnější souvislosti české ekonomiky v závislosti na znalostní bázi, vzdělání, podnikatelských aktivitách a inovacích (A. KADEŘÁBKOVÁ, 2004). Našli bychom ještě další autory dotýkající se v některých svých pracích inovačních aktivit, ale v tomto příspěvku to již není cílem, prostor jim bude věnován v dalších pracích autorů.

3. VYBRANÉ HISTORICKÉ PŘÍSTUPY K PROBLEMATICE ŠÍŘENÍ INOVACÍ V ČASE A PROSTORU

Základní pilíře koncepce ekonomického vývoje představují podle Schumpetera (1912) evoluční charakter a princip technicko-technologického determinismu v oblasti produktivních sil a inovací, generovaný podnikatelem. Ekonomický vývoj je založený na inovacích a vychází zevnitř systému samotného; při analýze jsou zdůrazňovány evoluční procesy, jejichž hybné síly jsou kapitalistickému systému vlastní.

Existují tři klíčové prvky Schumpeterovy teorie ekonomického vývoje - tento má charakter evolučního procesu, v němž je rovnováha neznámá a jehož čas je historický, objektem změny jsou inovace a iniciátorem (subjektem) je osoba podnikatele. Centrální roli sehrávají inovace, Schumpeterem široce pojímané ve smyslu každého tvůrčího činu v ekonomice, jako aplikace každé nové kombinace výrobních činitelů podnikateli. Na těchto základech - včetně vymezení pěti případů inovací:

- nový výrobek,
- nová výrobní metoda,
- nový trh,
- nový zdroj surovin či polotovarů,
- nová organizace,

či jeho raného odlišování invencí (jako objevu, vynálezu) a inovací (ve smyslu aplikace, zavedení do ekonomického systému) - je pak vystavěna i moderní poválečná teorie inovací s mnoha konsekvencemi a využitími. Teorii inovací dále v přímé návaznosti na Schumpetera rozpracovali např. teoretikové dlouhých vln G. MENSCH či J. J. VAN DUIJN (1983), v marxistické linii pak především výše zmíněný F. VALENTA (1968, 1973).

Jedním z přístupů k řešení problematiky šíření inovací je aplikace modelu. Obecně se modely dělí na deterministické a pravděpodobnostní. V oblasti kombinace prostoru a času, tedy v oblasti difúze inovací se uplatňují modely pravděpodobnostní (protože obsahují prvek náhody), které se snaží predikovat různé výsledky stejného procesu. Tyto simulační modely obecně využívají náhodná čísla, proto se také někdy nazývají modely Monte Carlo. Do této kategorie patří i základní model Hägerstrandův.

Hägerstrandův základní difúzní model (T. HÄGERSTRAND, 1967) spočívá ve vytvoření tzv. interakční matice, která se snaží postihnout šíření inovace v prostoru. Velký význam má v tomto případě:

- efekt vzdálenosti či sousedství – používají se funkce poklesu se vzdáleností (funkci vzdálenosti nelze omezit pouze na euklidovské souřadnice, „vzdálenost“ se často vyjadřuje také v časových jednotkách),
- fenomén bariéry a odolnosti vůči přijetí inovace – fyzické (absorpční, reflektivní) mezi něž patří například i infrastrukturní faktory, dále existují bariéry kulturní, sociální, ekonomické či psychologické.

Informace tedy prochází prostorem, její pohyb je však ovlivněn bariérami, které dále ovlivňují přeměnu informace na inovaci a formují tedy časoprostorový tvar tzv. inovační vlny. Efekt vzdálenosti pak způsobuje, že tato inovační vlna ztrácí svoji sílu se vzdáleností od zdroje.

Hlavními kroky při tvorbě modelu difúze inovací podle Hägerstranda jsou:

- 1) tvorba tzv. průměrného či středního informačního pole (*mean information field* – MIF), což je jakási „plovoucí“ pravděpodobnostní síť (většinou čtvercová), kdy jedno pole představuje původ inovace a v polích dalších je číselně vyjádřena pravděpodobnost, s jakou může toto pole inovaci přijmout, pro což se využívá aplikace funkce klesající se vzdáleností (zde platí, že čím je křivka této funkce strmější, tím hůře se inovací šíří),
- 2) operacionalizace MIF:
 - za použití náhodných čísel (opět odkazujeme na název modelu Monte Carlo) se MIF konvertuje do sekvence spojitého čísel, kterým se přiřadí náhodné hodnoty simulující pravděpodobnost toho kterého pole, že bude fungovat jako destinační území inovace,
 - pomocí empirických analýz (viz dále).

Operacionalizace MIF pomocí empirické analýzy je již výsledkem kritiky základního Hägerstrandova modelu a jeho modifikace (např. J. A. AGNEW, 1979). Kritici prosazovali odklon od simulace k realitě a k využití

analytických metod. Podle nich základní Hägerstrandův model realitu příliš zjednodušuje, což však přiznával i Hägerstrand sám. Zavádějí také pojmy další, jako je například „efekt sousedství“. Tato kritika vyústila v teorii lokace (P. HAGGETT, A. D. CLIFF, A. E. FREY, 1977) a medicínské geografii (A. D. Cliff, M. R. SMALLMAN-RAYNOR, 2004). Zvláště druhý uvedený příklad je v posledních letech klasickou a často zpracovávanou úlohou „šíření inovace“ v souvislosti s postupem chorob jako je např. AIDS či ptačí chřipka.

Podle charakteru difúzního procesu můžeme identifikovat následující typy šíření inovace:

- **expansivní inovace** – šíří se z několika málo inovačních center, je podmíněna přímým kontaktem a podléhá tedy frikčnímu efektu vzdálenosti (tímto způsobem se šíří například nemoci či technické a technologické inovace),
 - (i) **přenosná (*contagious*) difúze** – důležitý je efekt sousedství, neboť podmínkou tohoto subtypu je přímý kontakt
 - (ii) **hierarchická difúze** – vykazuje podobné znaky jako subtyp předchozí s tím, že je územně nespojitá (např. zasahuje nejprve velká města odkud se šíří do sídel menších),
 - (iii) **kaskádová difúze** – speciální případ hierarchické difúze, kdy se inovace šíří výhradně z vyšších hierarchických úrovní do nižších,
- **relokační inovace** – podobně jako předchozí případ s tím, že inovační centrum inovace opouští a je přenášena na místa jiná (například průmyslové podniky).

Zatímco se předchozí pasáž věnovala typům inovace v prostoru, nyní se zaměříme na stádia inovační vlny v čase. T. HÄGERSTRAND (1967) rozdělil profil inovační vlny do čtyř stádií:

- **primární** – zrod nebo objevení inovace, například vědecký objev či biologická mutace,
- **difúzní** – vlastní začátek difúzního procesu vyznačující se rychlým růstem adaptace v inovačních centrech a redukuje se výrazné regionální rozdíly typické pro primární stádium,
- **koncentrační** – míra adaptace přestává být závislá na vzdálenosti od inovačního centra,
- **saturační** – zpomalení a skončení šíření inovace (inovace přestává být inovací).

Zde se nabízí zajímavé srovnání s ekonomickým modelem J. A. Schumpetera, který objasňuje ekonomické cykly pomocí endogenních faktorů plynoucích z podnikatelských aktivit - základ cyklického vývoje představuje nerovnoměrné rozložení inovací, resp. jejich tendence objevovat se ve shlucích. Různé dopady inovací, resp. jejich charakter pak vede k tomu, že existují ekonomické cykly odlišné délky. Schumpeter postupně pracuje s dvoufázovým modelem (střídáním rozmachu a deprese) a čtyřfázovým schématem (oživení, prosperita, krize, deprese) každého ekonomického cyklu. Pokud se jedná o čtyřfázový model, vymezuje Schumpeter podobně jako Hägerstrand čtyři stádia inovačního cyklu:

- fáze experimentu,
- fáze expanze,
- fáze zralosti,
- fáze stagnace.

Schumpeter při vysvětlování cyklického vývoje pomocí inovací neopomíjí ani historický rozměr - každému historicky proběhlému ekonomickému cyklu odpovídala konkrétní skupina inovací, která ho vyvolala. Povaha příslušného shluku inovací implikuje i délku ekonomického cyklu; Schumpeter v této souvislosti rozlišuje cykly krátkodobé (které označil Kitchinovým jménem s délkou 3 - 5 let), cykly střednědobé (Juglarovy, trvající 7 - 11 let) a dlouhodobé Kondratěvovy cykly (dlouhé vlny), spojené s hlavními (moderně označovanými jako bázičné) inovacemi nejvyšších řádů, trvajícími 45 - 60 let.

4. ZÁVĚR

Teoretické přístupy k problematice šíření inovací v čase a prostoru, ať již z pohledu geografického, sociálního či ekonomického, mají řadu společných, ale na druhou stranu také odlišných základních principů a paralel. V tomto článku jsme si kladli za cíl stručně představit problematiku inovací a časoprostoru z pohledu zásadní terminologie, rešerše základní literatury vztahující se k tématu, představení některých základních přístupů v oblasti šíření inovací v čase a prostoru a naznačení širších tematických okruhů, které považují za důležité a kterým by se rádi v budoucnu dále věnovali. Jedná se v zásadě o tyto:

- teoretická východiska, excerptce odborných podkladů
- historický exkurz, základní přístupy
- inovace v centrálně plánovaných vs. tržních ekonomikách
- inovace a současnost (především institucionální přístupy)
- inovace v Evropské unii vs. inovace v USA
- sociální vs. ekonomický přístup k inovacím

- inovace a Česká republika (centra šíření inovací, vzdělávací centra a inovační prostředí)
- inovace resp. výzkum a vývoj v průmyslovém prostředí (dopad na sociální a ekonomické prostředí regionu)
- druhý demografický přechod (inovace v hodnotové orientaci a chování jedinců vůči společnosti)
- vztah k ostatním sociálně vědním disciplínám (doprava, cestovní ruch, školství a zdravotnictví, ochrana životního prostředí...)

Od počátku jsme si byli vědomi nelehkého cíle, který jsme si stanovili obecně v úvodu a který se snažili úžeji specifikovat v závěru článku. Šíře a obtížnost uchopení sledované problematiky se projevila již při tvorbě tohoto příspěvku, který neměl být ničím jiným, než pouze „vstupem do problému“. Nic to však nemění na tom, že se v dalších pracích pokusíme vhodně navázat a dané téma rozšířit a specifikovat.

LITERATURA:

- [1] AGNEW, J. A. (1979): Instrumentalism, realism and research on diffusion of innovation. *Professional Geographer* 31, s. 364–370.
- [2] ASHEIM, B. (1997): Learning regions in globalized world economy: towards a new competitive advantage of industrial districts? In: Talyor, M., Conti, S. (eds.): *Interdependent and Uneven Development*, Aldershot, Ashgate, s. 143-176.
- [3] AMIN, A., THRIFT, N. (1995): Institutional issues for the European regions: from markets and plans to socioeconomics and powers of association. *Economy and Society*, roč. 24, s. 41-66.
- [4] BECATTINI, G. (1978): The development of light industry in Tuscany: An interpretation. *Economic Notes*, roč. 3, s. 107-123.
- [5] BOUDEVILLE, J. R. (1966): *Problème of Regional Economic Planning*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 235 s.
- [6] BRUSCO, S. (1982): The Emilian model: productive decentralization and social integration. *Cambridge Journal of Economics*, roč. 6, s. 167-184.
- [7] BROWN, L. A. (1981): *Innovation Diffusion: a new perspective*, Methuen, New York.
- [8] CASETTI, E., FAN, C. (1991): The spatial spread of the AIDS epidemic in Ohio: empirical analyse usány the expansion Metod. *Environment and Planning A* 23, s. 1589–1608.
- [9] CLIFF, A. D., SMALLMAN-RAYNOR, M. R. (2004): *War Epidemics: A Geography of Infectious Diseases in Military Conflict and Civil Strife, 1850-2000*. Oxford University Press, Oxford, 800 s..
- [10] DRBOHLAV, D. (1990): Vnitroměstská denní mobilita (na příkladě pražských středoškoláků). *Zprávy GgÚ* 27, s. 47–63.
- [11] ELLEGARD, K. (1999): A time-geographical approach to the study of everyday life of individuals – a challenge of complexity. *GeoJournal* 48, s. 167–175.
- [12] FELDMAN, M. P. (1994): *The Geography of Innovation*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London, 154 s.
- [13] FRIEDMANN, J. (1966/1972): A General Tudory of Polarized Development. In: Hansen, N. M. (ed.): *Growth Centres in Regional Economic Development*, New York, Free Press, (reprint) s. 82-107.
- [14] IRA, V. (2001): Geografia času: prístup, základné koncepty a aplikácie. *Geografický časopis* 53:3, s 221–246.
- [15] JOHNSTON, R. J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M., eds. (2000): *The Dictionary of Human Geography*. Blackwell, Oxford, 958 s.
- [16] HÄGERSTRAND, T. (1967): *Innovation diffusion as a spatial process*. Chicago University Press, Chicago.
- [17] HAGGETT, P. (2001): *Geography: a global synthesis*. Prentice Hall, 833 s.
- [18] HAGGETT, P., CLIFF, A. D., FREY, A. E. (1977): *Locational analysis in human geography*. Arnold, London.
- [19] KADERÁBKOVÁ, A. (2004): Výzvy pro podnikání, inovace a vzdělání – Česká republika na cestě ke znalostně založené ekonomice. Linde, Praha, 199 s.
- [20] MASKELL, P., MALMBERG, A. (1999): Localised learning and industrial competitiveness. *Cambridge Journal of Economics*, roč. 23, s. 167-186.
- [21] MYRDAL, G. (1957): *Economic Tudory and Under-developed Regions*. London, Gerald Duckwords, 168 s.
- [22] LENNTORP, B. (1999): Time-geography – at the end of its beginning. *GeoJournal* 49, s. 155-158.
- [23] ÖBERG, S. (2005): Hägerstrand and the remaking of Sweden.. *Progress in Human Geography* 29:3, s. 340–349.
- [24] PIRE, M., SABEL, C. (1984): *The Sekond Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*. New York, Basic Books.
- [25] PERROUX, F. (1950): *Economic Space: Tudory and Application*. The Quaterly Journal of Economics, roč. 64, č. 2, Cambridge, Mass., Harvard University Press, s. 89-104.
- [26] PRED, A. (1981): Social reproduction and the time-geography of everyday life. *Geografiska Annaler* 63 B, s. 5-22.

- [27] SCHUMPETER, J. A. (1912): *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*. München, Leipzig, Duncker a. Humblot.
- [28] SCHUMPETER, J. A. (1939): *Business Cycles*. New York, London, McGraw – Hill.
- [29] SCHUMPETER, J. A. (1962): *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York, Harper Torchbooks.
- [30] SCOTT, A. (1988): *New Industrial Spaces: flexible production, organization and regional development in North America and Europe*. London, Pion.
- [31] SIRŮČEK, P. (1997): Aktuálnost odkazu J. A. Schumpetera - koncepce samolikvidace kapitalismu a teorie dlouhých vln. *Zpravodaj Klubu ekonomů*, č.10, s. 2-7.
- [32] SIRŮČEK, P. (1999): Počátky zkoumání dlouhých vln. *Politická ekonomie*, č.1, s. 97-111.
- [33] SKOKAN, K. (2004): *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v reg. rozvoji*. Repronis, Ostrava, 160 s.
- [34] SKOKAN, K., KONEČNÝ, M., ZAMARSKÝ, V. (2001): *Inovační centra*. VŠB TU Ostrava, 254 s.
- [35] STORPER, M. (1990): Industrialization and the regional question in the third world: lessons of postimperialism; prospects for postfordism. *International Journal of Urban and Regional Research*, roč. 14, s. 423-443.
- [36] VALENTA, F. (1968): *Invence a inovace*. In: *Medzinárodné kolokvium o prolémoch inovácie a tvorivej práce*. Bratislava, ČSTV.
- [37] VALENTA, F. (1969): *Tvůrčí aktivita - inovace - efekty*. Praha, Svoboda.
- [38] VALENTA, F. (1973): *Inovace*. In: *Inovační proces v průmyslu*. Vědecké informace. Řada A - VŠE FVE v Praze, 1973, č.4, s. 5 - 15.
- [39] VAN DUIJN, J. J. (1983): *The Long Wave in Economic Life*. London, G.Allen and Undin.
- [40] VAN PAASSEN, C. (1981): *The Philosophy of Geography: From Vidal to Hägerstrand*. *Lund Studies in Geography*, ser. B, 48, s. 17–29.
- [41] VITURKA, M. (2002): *Konkurenční postavení krajů ČR v prostorovém kontextu EU*. In: *Regionální politika kandidátských zemí před vstupem do Evropské unie*. VŠB-TU, Ostrava, s. 221-227.
- [42] VITURKA, M. (2006): *Hodnocení regionální kvality podnikatelského prostředí z pohledu inovačního potenciálu*. In: *New members - new chalenges for the European regional development policy*. Technická universita Košice, 2006, s. 458-469.
- [43] VITURKA, M., ŽÍTEK, V., TONEV, P. (2005): *Regionální předpoklady rozvoje inovací*. Working papers CVKS ESF MU, Brno, Centrum výzkumu konkurenční schopnosti České ekonomiky, 4, s. 1-52.

INOVAČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY

RNDr. PAVEL PTÁČEK, Ph.D.

*Katedra geografie,
Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,
tř. Svobody 26, 771 46, Olomouc,
Tel. 585 634 509, e-mail: Pavel.Ptacek@upol.cz.*

ANOTACE:

Příspěvek se zabývá především institucionálními otázkami inovační politiky v České republice a v evropském kontextu. Nejprve je podán stručný přehled inovační strategie jak v období socialismu, tak v období transformace po roce 1989. Důraz je kladen na mechanismus vytváření jak národní, tak i regionálních inovačních strategií zpracovávaných na krajské úrovni. Na závěr je kladena otázka dalšího možného směřování české inovační politiky v evropském kontextu.

ANNOTATION:

The paper deals with institutional aspects of innovation policy in the Czech Republic and in an European context. After short describing of innovation policy under the state socialism is presented also the lack of any innovation policy or strategy after 1989. The mechanism of establishing of national and regional innovation strategies is described. The author also discusses the possible direction of Czech innovation policy in the future.

KLÍČOVÁ SLOVA:

inovační politika, Česká republika, znalostní ekonomika

KEY WORDS:

innovation policy, Czech Republic, knowledge economy

ÚVOD

Průvodním jevem globalizace se stávají rostoucí a zosťující se konkurenční tlaky. Naskýtají se proto přirozené otázky, v jaké míře a jakým způsobem budou jednotlivé podnikatelské subjekty, regiony a země schopny těmto tlakům odolat a být konkurenceschopnými. V podmínkách globalizované ekonomiky se pro ČR ukazují do budoucna již jako naprosto neudržitelné strategie typu „low-cost economy“, využívající jako zdroj konkurenčních výhod především nízké náklady (nízké mzdy, nízký měnový kurz, apod.). Zejména rostoucí konkurence velkých zemí s levnou pracovní silou (Čína, Indie aj.) neumožňuje stavět další vývoj a perspektivy české ekonomiky na těchto dosavadních komparativních výhodách. Do popředí se musí proto stále více jako zdroj výhod dostávat inovační schopnosti podniků, rostoucí kvalita lidských zdrojů, výzkumu a technologií, které jsou považovány za klíč k růstu evropské konkurenceschopnosti.

ČR, pokud jde o tyto zdroje konkurenceschopnosti, se však nachází v současné době pod úrovní evropského průměru. Zvláště zaostává v intenzitě inovačních aktivit na úrovni podniků, v technologickém transferu, ve využití kooperačního potenciálu, v podnikových výdajích na výzkum, vývoj a inovace, v patentové aktivitě, ve spolupráci výzkumu s průmyslem, ve využití rizikového kapitálu, ale i v řadě aspektů rozvoje a využívání lidských zdrojů.

V těchto skutečnostech se nepochybně odráží i v ČR dlouhodobě chybějící systematická a koordinovaná politika státu směřující k vytváření celkově proinovačního prostředí. Ve vyspělých ekonomikách patří právě tato politika k účinným rolím moderního státu, které by měl ve veřejném zájmu vykonávat. Na národních a regionálních úrovních jsou vytvářeny a realizovány inovační politiky, které zahrnují relativně široký okruh veřejných iniciativ orientovaných k podpoře inovačních aktivit a stimuluji vytváření proinovačního prostředí. Svým zaměřením se tyto politiky stále více dostávají také do přirozených vazeb s výzkumnou, průmyslovou, sociální a dalšími politikami. Inovační politika musí přitom respektovat konkrétní podmínky dané země či regionu.

INOVAČNÍ POLITIKA V OBDOBÍ SOCIALISMU

Pro pochopení současné situace v oblasti inovací je vhodné si alespoň stručně připomenout, jakým způsobem fungovala podpora výzkumu a vývoje za socialismu. V období před rokem 1989 byl pro podporu inovací využíván systém jednak základního tak i aplikovaného výzkumu. Základní výzkum se koncentroval zejména do vertikálně organizovaných institucí, které spadaly pod tehdejší Československou akademii věd (ČSAV). Tak jako v jiných socialistických státech zde byl aplikován sovětský model, který nenapomáhal přílišnému propojení základního a aplikovaného výzkumu. Systém byl zcela závislý na státní podpoře ve formě tzv. vědeckých úkolů a spolupráce s podnikovou sférou byla spíše doplňková.

Aplikovaný výzkum se soustřeďoval do sítě výzkumných ústavů, které se specializovaly na jednotlivé sektory ekonomiky a určitým způsobem tak suplovaly podnikový výzkum a vývoj. Často ale nemohly vzhledem k omezenosti tzv. devizových prostředků a ideologickým bariérám provozovat výzkum a vývoj na světově špičkové úrovni a spíše suplovaly technologické nedostatky ve stále více autarkním hospodářství. Zejména v 80. letech se stále zřetelněji projevovalo technologické zaostávání za vyspělými zeměmi, a proto po politických změnách v roce 1989 velká část těchto ústavů zanikla. Nebyly totiž schopny konkurovat technologickému šoku, ale také došlo k významnému propadu poptávky ze strany tuzemských podniků i zákazníků v ostatních bývalých socialistických zemích.

V případě ČSAV se také projevila redukce ústavů, ale v menším rozsahu než v případě aplikovaného (na podniky zaměřeného) výzkumu. Mnohé ústavy ale prošly výraznou redukcí počtu pracovníků, změnou systému financování a byly nuceny se v tržních podmínkách alespoň částečně přizpůsobit i požadavkům soukromého sektoru.

Přes problematičnost modelu fungování inovačního systému za socialismu lze nicméně konstatovat, že v některých oborech byly inovační kapacity zachovány na mezinárodně konkurenčně schopné úrovni a udržely si svoji strukturu do současnosti. To platí především o některých ústavech akademie věd a vědeckých pracovištích na univerzitách, respektive technikách.

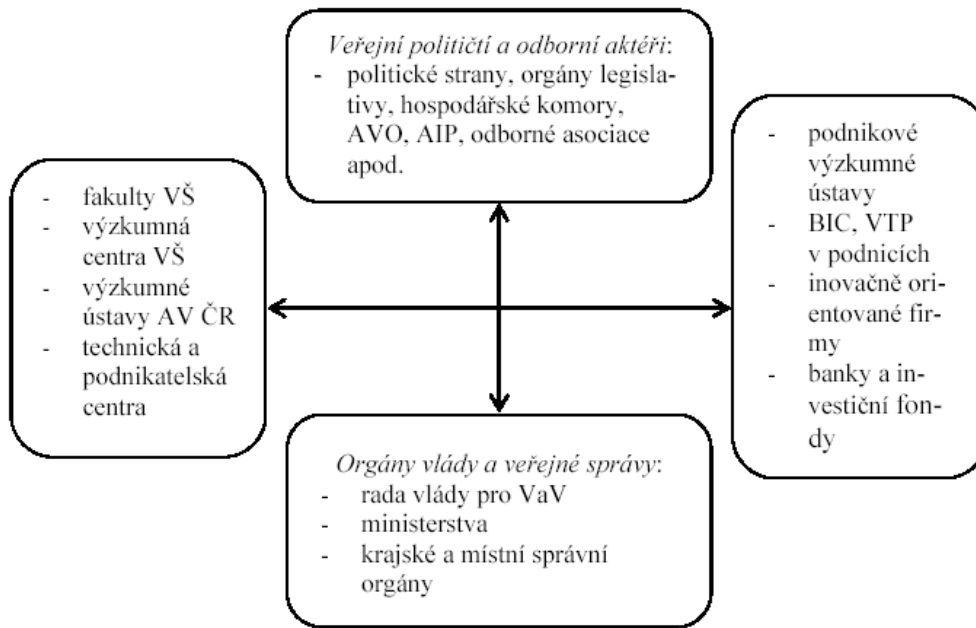
VÝVOJ INOVAČNÍ POLITIKY V TRANSFORMAČNÍM OBDOBÍ

Koncepce národního inovačního systému, která vznikala v 90. letech minulého století jako výsledek zkoumání významu inovací v ekonomickém růstu - a obecněji vztahů mezi vědou, technikou a ekonomikou -, je nyní již přijímána jako důležitý prostředek analýz zdrojů i výkonnosti inovací, koncepčního přístupu k politice v této oblasti i účinnosti regulativních prostředků pro podporu inovací. Uplatnění tohoto přístupu se prosadilo zejména při vytváření evropského výzkumného a inovačního prostoru, při kterém přesnější analýza změn národních systémů a sblížení jejich institucionálních forem sehrávaly významnou úlohu (Kadeřábková, Müller, 2005). Postupně byly formulovány a obecně přijaty obecně sdílené (a tedy do jisté míry nezbytné) předpoklady fungování národního inovačního systému moderních společností, jenž byl charakterizován následovně (Nelson, 1992 in Kadeřábková, Müller, 2005):

- a) komplexní propojení vědy a techniky, které se vyznačuje jak určitým způsobem technického projektování a praktik, tak systémem rostoucího vědeckého vědění, jež ho obklopuje; institucionální základnou tohoto vědeckotechnického komplexu je národní systém vzdělání, který je podle něho strukturován, a proto dochází k účinné interakci mezi vysokou školou a průmyslem, jež je zdrojem dlouhodobějšího ekonomického růstu;
- b) inovační aktivita soukromopodnikatelských aktérů či firem, která je chápána jako adaptabilita k novým okolnostem (přesahuje tedy technické a výzkumné kapacity firmy); technická kompetence a orientace firem má oporu ve vlastních laboratořích i vazbách k dodavatelům i odběratelům;
- c) aktivita vlád, která podporuje inovační aktivity přímo nebo vytváří příznivé inovační prostředí pomocí monetární, fiskální a průmyslové politiky i vlivem na vzdělávací systém.

ČR dosud neměla svou inovační politiku, jediným relevantním dokumentem od roku 1992 byla Národní inovační strategie (Národní inovační strategie, schválená usnesením vlády č. 270 ze dne 24. března 2004). Nelze však přitom přehlédnout, že zvláště v poslední době se objevuje řada opatření na podporu inovací a inovujících firem, zejména ze strany Ministerstva průmyslu a obchodu a agentury Czechinvest. Nicméně tato jednotlivá opatření nemohou nahradit z hlediska dalšího vývoje potřebnou ucelenou a koordinovanou inovační politiku. Požadavky právě na takovou politiku výrazně zaznívají i po vstupu ČR do EU, kde jsou inovace považovány za prioritu v podmínkách rostoucích konkurenčních tlaků ve světové ekonomice a inovační politika je zde stále více realizována jako skutečně celoevropský úkol. Následující obrázek (obr. 1) nám ukazuje základní prvky institucionální infrastruktury inovačního systému ČR, jak by měly fungovat v optimálním rozložení. Avšak pouhá existence institucí je podmínkou nutnou, nikoliv však dostačující.

Obrázek : Národní inovační systém a jeho infrastruktura

Zdroj: Kadeřábková, Müller, 2005

Na národní inovační strategii by potom měly navazovat regionální inovační strategie, které by z ní měly logicky vycházet. Nicméně z hlediska časového je tomu v ČR (jako ostatně u jiných strategických dokumentů) naopak. Prvním příkladem pokusů o vytvoření a aplikaci regionálních inovačních strategií je projekt Bohemian Regional Innovation System (BRIS), který byl realizován v letech 2000–2004 na modelových regionech Hlavního města Prahy a Plzeňského kraje. V roce 2000 získal záměr vytvořit inovační strategii v plzeňském regionu podporu představitelů města Plzně a Sdružení měst a obcí Plzeňského kraje. Návrh projektu byl zpracován ve spolupráci s Technologickým centrem Akademie věd ČR a získal podporu z prostředků 5. rámcového programu Evropské komise pro výzkum a technický vývoj – program Podpora inovací a malého a středního podnikání. Projekt BRIS (Bohemian Regional Innovation Strategy) byl zahájen v roce 2002 s cílem zpracovat inovační strategie pro Prahu a pro plzeňský region. Hlavními partnery projektu byly Technologické centrum Akademie věd ČR, Magistrát hlavního města Prahy a Centrum pro regionální rozvoj ČR - EIC Praha (pro Prahu) a BIC Plzeň spolu s Regionální rozvojovou agenturou Plzeňského kraje (pro plzeňský region). Využití zkušeností z procesu tvorby strategie bylo zajištěno účastí zahraničních partnerů. Náplní projektu BRIS byla příprava návrhu a procesu implementace regionální inovační strategie, zahrnující analýzu potřeb a zdrojů pro inovace v regionu, návrh strategických cílů inovační strategie a návrh opatření k jejich dosažení. Přijetí tohoto dokumentu na politické úrovni a jeho implementace však přesahují pravomoci zpracovatelů a jsou v kompetenci orgánů regionu. Důležitou okolností, kterou nelze při formování a implementaci regionální inovační strategie přehlížet, je skutečnost, že proces přenosu kompetencí na regiony a důraz na regionální přístup je v ČR stále ještě probíhajícím procesem a formování kompetencí na regionální úrovni nelze zatím považovat za dostatečné.

Dalším faktorem, nepříznivě působícím na motivaci regionů a jejich orgánů, je nízká přímá zainteresovanost regionu na výsledcích jeho ekonomické výkonnosti. I když ambicí projektu BRIS bylo přispět již k vlastní realizaci některých opatření na poli inovací, ukázalo se, že tuto ambicí nelze v rámci takového projektu zcela naplnit. Analýzy potvrdily, že je třeba realizovat řadu systémových změn, které přesahují rozhodovací pravomoci regionálních autorit, a že k dosažení těchto změn je zapotřebí podstatně širší konsensus všech relevantních aktérů inovačního systému. Proto si regionální inovační strategie klade za cíl být především prvním impulsem pro nastartování potřebných aktivit a upozornit na systémové kroky nutné k vytvoření příznivých podmínek pro rozvoj inovací v regionu. Realizace navrhovaných opatření formou konkrétních aktivit a projektů a dosažení stanovených cílů pak bude záležet na všech zúčastněných stranách, kterým byla dána možnost různou formou se účastnit procesu přípravy regionální inovační strategie.

Inovační strategie se začaly zpracovávat i na úrovni ostatních krajů a to v období od roku 2002. Mezi dokončené a schválené lze jmenovat regionální inovační strategie Jihomoravského (vůbec první dokončená regionální inovační strategie) a Moravskoslezského kraje. Podobně jako u BRISu je ale i v tomto případě brát vytčené cíle s rezervou a jejich prosazení závisí na aktivitě lokálních a krajských aktérů.

Mezi osvědčené nástroje inovací na lokální úrovni lze bezesporu zařadit vědeckotechnická centra, technologické parky a instituce s podobnými názvy. Jejich společným rysem je úzká vazba na univerzity a jejich aplikovaný výzkum. V současné době úspěšně fungují technologické parky zejména ve spojení s technickými vysokými školami v Praze, Brně a Ostravě, i když institucí s tímto názvem je v ČR kolem 20 a zřízení dalších se připravuje (viz tab. 1).

Tabulka: **Přehled parků s inovačním potenciálem v ČR**

BIC Brno, Podnikatel. a inovační centrum, s.r.o., Brno	Podnikatelský a inovační park H. Brod, s.r.o., Havl. Brod
BIC ČVUT Praha, Praha	Podnikatelský inkubátor Kroměříž, s.r.o., Kroměříž
BIC Ostrava, s.r.o., Ostrava	Regionální inov. centrum Frýdek-Místek, s.r.o., Dobrá
Business Centre Litvínov, s.r.o., Litvínov	Technologické centrum Akademie věd ČR, Praha
Centrum pro inovaci a trans. technologií, Olomouc	Technologický Park Řež, a.s., Husinec - Řež
CTTV - INOTEX, s.r.o., Dvůr Králové n.L.	Vědecko - technologický park Ostrava, a.s., Ostrava
Ekotechnologické centrum ČKD, a.s., Praha 9	Vědeckotechnický park Plzeň, Plzeň
Inovační centrum Idos Praha, s.r.o., Příbram	Vědeckotechnický park VZLÚ Praha, a.s., Praha
Podnikatelské a inovační centrum Most, Most	VTP Agrien, s.r.o., České Budějovice
Podnikatelský a inovační park Agritec, s.r.o., Šumperk	VTP Inovační technologické centrum - VÚK, a.s., Od. Voda

pozn. BIC - Business Innovation Centre –Podnikatelské a inovační centrum

SOUČASNÝ STAV A PERSPEKTIVY ČESKÉ INOVAČNÍ POLITIKY V EVROPSKÉM KONTEXTU

V návaznosti na cíle Lisabonské strategie formulované v roce 2000 byly na Barcelonském summitu v roce 2002 konkretizovány cílové hodnoty podílu podnikového sektoru na celkových výdajích na VaV ve výši 66 %. Po dosud neuspokojivých výsledcích Lisabonské agendy byla v roce 2005 formulována nová iniciativa pod názvem Lisabonské partnerství pro růst a pracovní místa. Ve snaze o zvýšení efektivnosti dosavadního prorůstového úsilí v EU byly stanoveny tři prioritní oblasti podpory, k nimž patří i znalosti a inovace pro růst. Na úrovni zemí byly vytvořeny Lisabonské národní reformní programy, na úrovni EU Lisabonský program Společenství a poprvé integrovány do společného přístupu výzkumné a inovační politiky (Kadeřábková, 2006).

Evropská rada se zde zabývala mimo jiné hodnocením výsledků Lisabonské strategie v polovině jejího období. Konstatovala, že vedle nesporného pokroku je její realizace spjata též s nedostatky a zřejmými prodleními. Jejím hlavním závěrem je proto požadavek na oživení Lisabonské strategie, kdy prioritami jsou nově stanoveny růst a zaměstnanost. K základním prvkům oživení Lisabonské strategie patří znalosti a inovace jako hnací síly udržitelného růstu. Důraz je tak položen na rozvíjení výzkumu a všechny formy inovací, pokud znamenají přeměnu znalostí v přidanou hodnotu, zvyšují konkurenceschopnost podniků a vytvářejí více pracovních míst a lepší pracovní místa. Podporováno bude přitom skutečné partnerství veřejného a soukromého sektoru a jejich aktivní působnost ve prospěch znalostní společnosti.

V oblasti VaV přijalo předsednictví Evropské rady zejména tyto závěry:

- Zůstává zachován cíl dosáhnout výdajů na VaV ve výši 3 % HDP s odpovídajícím podílem soukromých a veřejných investic 2:1. K dosažení tohoto cíle se mimo jiné předpokládá využití daňových pobídek pro soukromé investice, lepší synergický efekt pro tyto investice ze strany veřejných investic a rovněž modernizace řízení univerzit a výzkumných ústavů. Do financování projektů VaV bude třeba odpovídajícím způsobem zapojit i Evropskou investiční banku.
- Novým impulsem pro Evropský výzkumný prostor ve prospěch všech členských států se má stát 7. Rámcový program výzkumu a vývoje EU tím, že posílí evropskou spolupráci, podpoří soukromé investice v oblastech klíčových pro konkurenceschopnost a napomůže k odstranění technologické mezery. Měla by se dále zvýšit přitažlivost Evropy pro výzkumné pracovníky, uvažuje se o zřízení Evropské výzkumné rady podporující špičkový základní výzkum a rozvinou se práce na Evropském kosmickém programu.

V oblasti inovací a inovační politiky jde o tyto závěry předsednictví Evropské rady:

- Členské státy by měly vypracovávat inovační politiky s ohledem na své specifické podmínky a rysy.
- Inovační politiky by se měly mimo jiné zaměřit na vytváření podpůrných mechanismů pro vznik a rozvíjení inovativních MSP včetně nových hi-tech podniků, na podporu společného výzkumu podniků a univerzit a vůbec vytváření partnerství za účelem inovace, na orientaci veřejných zakázek na nové výrobky a služby, na zlepšování přístupu k rizikovému kapitálu a na vytváření inovačních center na regionální a místní úrovni.

- Od nového programu Společenství týkajícího se konkurenceschopnosti a inovací se očekává, že vytvoří nový mechanismus financování inovativních MSP s velkým růstovým potenciálem, že zracionalizuje a rozvine síť technologické podpory pro inovace ve firmách a že podpoří rozvoj evropských sítí a regionálních středisek pro inovace.
- Se záměrem posilování konkurenčních výhod evropského průmyslu budou podporovány technologické iniciativy založené na partnerství veřejného a soukromého sektoru a dále organizování technologických a environmentálních platform. Evropská rada vzala na vědomí i záměr Komise předložit návrh na zřízení Evropského technologického institutu.
- Velkou podporu by měly očekávat výzkum a inovace v oblasti informačních a komunikačních technologií (vytváření informační společnosti) a i ekologické inovace a environmentální technologie (zlepšování kvality života)(Národní inovační politika 2005-2010).

ZÁVĚR

Předkládaný článek představuje pouze určitý vstup do velmi důležité, zajímavé, ale i široké a někdy trochu bezbřehé problematiky. Nicméně soustředěná institucionální podpora inovací na všech úrovních – od evropské až po lokální, představuje jeden ze základních předpokladů pro úspěšnou změnu ekonomické struktury našeho hospodářství a pro přiblížení se alespoň průměru EU.

V příštích výzkumech bych se chtěl podrobněji zaměřit na vybrané aspekty inovací a znalostní ekonomiky, jako příklady uvádím:

- v kterých oborech byly dané země dobré v dobách socialismu a na co lze navazovat: politika podpory přímých zahraničních investic a věda a výzkum:
- podpora veřejného a soukromého sektoru:
- regionální dopady příchodu znalostní ekonomiky
- mapování regionálních specializací ve vědě a výzkumu
- regionální benchmarking
- srovnání politik vědy a výzkumu a inovací mezi státy a regiony

LITERATURA:

- [1] KADEŘÁBKOVÁ, A., MÜLLER, K. (2005): Národní inovační systémy: výzkumné a vývojové zdroje, infrastrukturní předpoklady. Working Papers CES VŠEM, 12/2005, 48 s., ISSN 1801-2728
- [2] KADEŘÁBKOVÁ, A.(2006): Znalostní ekonomika – výzvy pro měření. Bulletin CES VŠEM, 3/2006, s. 1-4, ISSN 1801-1578
- [3] KOLEKTIV (2003): Regionální inovační strategie Moravskoslezského kraje. Ostrava, 54 s.
- [4] Národní inovační politika ČR na období 2005-2010. Rada vlády pro vědu a výzkum, Praha, 50 s.
- [5] Regionální inovační strategie Jihomoravského kraje, verze II. (2005): Jihomoravské inovační centrum, z.s.p.o., Brno, 100 s.
- [6] VITURKA, M. (2002): Postavení oborů hi-tech ve zpracovatelském průmyslu ČR. In: Viturka, M., Vystoupil, J.(eds.): V. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. KRES, ESF MU v Brně, s. 235-246, ISBN 80-210-3008-9
- [7] www.bris
- [8] www.innovating-regions.org

ROLE INKUBÁTORŮ PŘI ROZVOJI PODNIKÁNÍ V REGIONU (CASE STUDY TŘEBÍČSKO)¹

Ing. Vladimír ŽÍTEK, Ph.D.

Ing. Viktorie KLÍMOVÁ

*Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika.
Tel.: +420 549 49 4627, 1784,
e-mail: zitek@econ.muni.cz, klimova@econ.muni.cz.*

ANOTACE

Příspěvek se zabývá projektem vytvoření sítě podnikatelských inkubátorů v osmi obcích okresu Třebíč. Inkubátory byly vytvořeny především díky podpoře získané z programu Phare CBC a dotaci Ministerstva pro místní rozvoj. V současnosti je celý projekt ve fázi předávání jednotek podnikatelům, kteří o místo v inkubátorech projeví zájem. Jejich obsazenost již dosahuje 70 % a nebude tedy problém dostát podmínkám programu. Zkoumány byly též možnosti rozvoje inovací a výzkumu, které se ukázaly jako nepříliš dobré. Velmi problematická bude též udržitelnost inkubátorů. Přestože se provozovatel domnívá, že bude delší než minimální (závazná), z prohlášení zástupců zúčastněných obcí, které o tom v konečném důsledku rozhodnou, tomu nic nenasvědčuje a spíše se zdá, že celý projekt bude časově omezen.

KLÍČOVÁ SLOVA

Inkubátor, rozvoj podnikání, region, inovace a výzkum

ANNOTATION

Article pays attention to project of creation of business incubators net in eight municipalities of district Trebic. The incubators were established especially due to support from program Phare CBC and due to subsidy from Ministry of local development. At present the project is in the phase of moving entrepreneurs. The occupancy rate of incubators is about 70 % and so it will be no problem to fulfil the programme conditions. The contribution deals also with possibilities of development of innovations and research. These possibilities appeared as not good. As well as the sustainability of incubators will be problematic. Despite the fact that network operator thinks that the real sustainability will be longer than the necessitated (minimum) sustainability, from the words of representatives of municipalities (they have the final decision) it results that it is not too probably and that the project will be time limited.

KEY WORDS

Incubator, enterprise development, region, innovation and research

ÚVOD

Podnikatelský inkubátor jsou prostory, kde jsou vytvořeny výhodné podmínky pro začínající podnikatele. Těmito podmínkami jsou například zvýhodněný nájem, sdílení infrastruktury, bezplatné služby, další služby za zvýhodněné ceny. Působnost podnikatele v inkubátoru by měla být časově omezena. Vedle PI existují ještě inkubátory (bio)technologické, zaměřené na absolventy, apod. V podnikatelském inkubátoru je pomoc firmám poskytována obvykle dvěma základními formami. První formou je snižování nákladů na jejich podnikatelskou činnost (především nižší nájemné a služby, které jsou levnější díky sdílení s ostatními firmami – např. úklid a ostraha objektu, účetní a právní služby, společné připojení k internetu, telefonní linky, fax, společná tiskárna a kopírovací technika, společně využívaná zasedací místnost apod.). Druhou formou podpory je poskytování služeb (resp. poradenství), které poskytují často zaměstnanci inkubátoru nebo partnerské organizace. Tyto služby se mohou týkat: a) školení podnikatelů (často i před inkubací), b) obchodního poradenství (např. řízení podniků,

¹ Příspěvek vznikl při řešení projektu 1M0524 Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky.

navazování kontaktů s dodavateli, odběrateli, výzkumníky, řízení lidských zdrojů, marketingové poradenství apod.), c) financování podniků (dotační poradenství, obstarávání rizikového kapitálu, mikropůjčky), d) technické podpory (např. technické poradenství, testování produktů atd.).

CÍLE PŘÍSPĚVKU

Při zkoumání vzniku a existence podnikatelských inkubátorů na Třebíčsku jsme si stanovili tři cíle. Jednak jsme chtěli charakterizovat celý projekt, a to jak z hlediska věcného, finančního (ekonomického) a územního (prostorového). Dále nás zajímalo, jaké jsou možnosti podnikatelských inkubátorů v regionu z hlediska rozvoje inovací resp. lokalizace inovačních firem a z hlediska existence výzkumných aktivit. A v neposlední řadě je cílem příspěvku na základě zjištěných informací a prvních zkušeností diskutovat otázku dlouhodobé udržitelnosti projektu.

CHARAKTERISTIKA PROJEKTU

Třebíčsko – Podnikatelský a výzkumný inkubátor (Sít' podnikatelských inkubátorů na Třebíčsku)

Účelem projektu je zlepšení podmínek pro začínající podnikatele v regionu rozšířením nabídky vhodných prostorů pro podnikání, poskytovaných odborných a poradenských služeb, školení, specializovaného výcviku, rekvalifikací a vytvoření podmínek pro rozvoj aplikovaného výzkumu v oblasti informačních technologií a využití jeho výsledků pro MSP. Za tímto účelem bylo zrekonstruováno 8 nemovitostí (7 inkubátorů + 1 výzkumné a vývojové centrum), celkem 67 podnikatelských jednotek a 4962 m² nájemních ploch.

První myšlenka realizovat takový projekt vyvstala už v roce 2000. Bylo však jasné, že obce nejsou a nebudou schopny takový projekt realizovat výhradně z vlastních zdrojů, a tak musely najít vhodný zdroj financování. Tím se ukázal být předvstupní program přeshraniční spolupráce Evropské unie Phare CBC (příhraniční region: Česká republika – Rakousko). Díky němu mohlo dojít v letech 2005 – 2006 k realizaci projektu budování inkubátorů.

Za účelem získání podpory z evropských fondů došlo ke vznik společného subjektu – zájmového sdružení právnických osob Rozvoj Třebíčka. Ve sdružení jsou členy následující subjekty: Město Třebíč, Město Moravské Budějovice, Město Náměšť nad Oslavou, Město Hrotovice, Město Jaroměřice nad Rokytnou, Město Jemnice, Obec Okříšky, Hospodářská komora Třebíč a Západomoravská vysoká škola Třebíč. Sdružení bylo zaregistrováno 30. listopadu 2001. Předmětem činnosti sdružení je zejména tvorba, realizace a rozvoj regionálních projektů; analytická činnost, výzkumná činnost; tvorba vhodných podmínek pro usídlení firem a propagace regionu (médiá, výstavy); optimalizace součinnosti podnikatelů, obcí a hospodářské komory, agrární komory a sdružení podnikatelů; vytváření podmínek pro všestrannou spolupráci se zahraničními subjekty a společný postup při prosazování požadavků zejména malých a středních podnikatelů

Prostředky programu Phare-CBC pochopitelně nebyly jediným zdrojem financování. Dalšími prostředky přispělo Ministerstvo pro místní rozvoj a Kraj Vysočina (viz. Tabulka 1). Zbývající náklady pokryly obce ze svých rozpočtů a vrácená daň z přidané hodnoty. Podíly jednotlivých obcí byly alokovány na společný účet investora Rozvoj Třebíčka, z.s.p.o. z důvodu jednotného zabezpečení českých zdrojů.

Tabulka 1: **Financování projektu**

Investiční náklady	Provoz inkubátorů
Celkem 86 mil. Kč	Přijaté nájemné
z toho:	Příspěvek sdružení Rozvoj Třebíčka ²
Phare CBC 38 mil. Kč	
MMR 11,25 mil. Kč	
Kraj Vysočina 5 mil. Kč	
dotace obcí	

Zdroj: Interní materiály Euronestu

VÝSTAVBA A PROVOZ INKUBÁTORŮ

Pro inkubátory nebyly postaveny zcela nové budovy, ale došlo k rekonstrukci již nevyužívaných objektů ve vlastnictví jednotlivých obcí. Samotné rekonstrukci předcházelo výběrové řízení, na jehož základě všechny inkubátory vyprojektovala a postavila firma Investing. Po zkolaudování převzala všechny budovy firma Euronest, která zabezpečuje provoz inkubátorů (pochopitelně opět na základě výběrového řízení).

² Tyto zdroje jsou nezbytným předpokladem toho, aby inkubátory vůbec mohly plnit svoji roli.

Tabulka 2: **Charakteristika podnikatelských inkubátorů na Třebíčsku**

Třebíč	1700 m ²	20 jednotek
Náměšť n. Oslavou	462 m ²	10 jednotek
Moravské Budějovice	950 m ²	10 jednotek
Jemnice	1120 m ²	15 jednotek
Jaroměřice n.Rokytnou	430 m ²	7 jednotek
Hrotovice	300 m ²	5 jednotek
Třebíč	600 m ²	Poradenské a výzkumné centrum
Okříšky	59 m ²	Poradenské a informační centrum

Zdroj: Podnikatelský inkubátor (informační bulletin) 2005

PROCES PŘIJÍMÁNÍ FIREM DO INKUBÁTORŮ

1. Podání žádosti s podnikatelským záměrem k firmě Euronest, která ji posoudí z hlediska reálnosti a finanční efektivnosti projektu.
2. Euronest doporučuje podnikatele do inkubátoru a žádost předá Radě města. Euronest nemá žádnou možnost dále zasáhnout do rozhodování Rady.
3. Rada města rozhoduje o přijetí či nepřijetí, může při tom nerespektovat návrh Euronestu a přihlédnout k znalosti tzv. místních poměrů. Tomu lze sice rozumět, zřejmě se však nejedná o správný postup a též lze pochybovat o jeho legitimitě.
4. S podnikatelem je sepsána nájemní smlouva
5. Podnikatel absolvuje program „Základy podnikání“³

Podnikatel musí každopádně splňovat definovaná kritéria. Musí patřit do kategorie MSP⁴, sídlit na území příslušného města nebo v jeho spádové oblasti, nesmí mít nedoplatky vůči státní správě a samosprávě, musí mít kladný hospodářský výsledek. Preferovány jsou inovační firmy, firmy rozvíjející řemesla, chybějící služby, exportní firmy a mladší firmy před staršími.

NAPLNĚNOST INKUBÁTORŮ

Je zřejmé (viz. Tabulka 3), že o místa v inkubátorech je poměrně velký zájem. Obsazenost je v současnosti (k 20.6.2006) cca 70%. Do 3 let, tak aby byly dodrženy podmínky dotace, musí být obsazenost 75 %, což zřejmě nebude žádný problém.

Tabulka 3: **Obsazenost jednotlivých inkubátorů k 20.6.2006**

	Obsazenost v % celkové plochy
Třebíč	75 %
Náměšť n. Oslavou	90 %
Moravské Budějovice	90 %
Jemnice	15 %
Jaroměřice n.Rokytnou	60 %
Hrotovice	60 %

Zdroj: Euronest, vlastní výpočty

PODNIKATELSKÁ ČINNOST FIREM

Může se jednat o jakoukoliv činnost charakteru služeb, ale i lehké výroby, není posuzována inovativnost podnikatelského subjektu. Převažující činnosti se v jednotlivých inkubátorech liší:

- Moravské Budějovice – tzv. face to face služby (kadeřnictví, obchody apod.)
- Jaroměřice nad Rokytnou – autoškola, poradenství
- Náměšť nad Oslavou – dřevařská výroba
- Třebíč – jediná inovační firma v inkubátorech (?) Je však otázkou, zda se spíše nejedná o firmu podnikající v progresivním oboru avšak zabývající se reálně pouze lehkou výrobou.

³ V rámci projektu je definováno pět kategorií klientů dle skutečné doby od začátku podnikání, vstupní tréninkový program je určen pro podnikatele I. a II. Kategorie (noví a začínající podnikatelé).

⁴ malý a střední podnik

Nejčastějšími činnostmi jsou: poradenství, zprostředkovatelská činnost, masérské služby, kavárny. Města si často kladou podmínku, aby se činnost jednotlivých firem v inkubátoru nepřekrývala, to by sice mohlo být považováno do určité míry za diskriminační, avšak vzhledem k tomu, že cílem inkubátorů je pomoci novým podnikatelům při vstupu do tržního prostředí, zdá se to být akceptovatelné.

UDRŽITELNOST INKUBÁTORŮ

Zachování inkubátorů po dobu minimálně 5 let tak, aby byly dodrženy podmínky dofinancování projektu ze zdrojů Evropské unie. Euronest se domnívá, že udržitelnost bude delší, že se podaří naplňovat poslání inkubátoru i ve vzdálenější budoucnosti, neboť samospráva pochopí jejich přínos pro rozvoj podnikání. My si to nemyslíme! Vzhledem k proklamacím, které zazněly z úst představitelů zúčastněných měst se spíše zdá, že budou chtít v budoucnu převést inkubátor na klasickou kancelářskou budovu a ponechat v ní umístěné stávající podnikatele.

PORADENSKÉ A VÝZKUMNÉ CENTRUM

Součástí projektu, jak již bylo řečeno výše, bylo též vytvoření poradenského (Okříšky, Třebíč) a výzkumného (Třebíč) centra. Poradenské centrum poskytuje poradenství a vzdělávací kurzy pro inkubované i neinkubované podnikatele. Výzkumné centrum mělo být vytvořeno ve spolupráci s Vysokou školou západomoravskou (VŠZM). Mělo by provádět ekonomický a marketingový výzkum pro podniky, avšak neděje se tak. Výzkumné centrum z důvodu existenčních problémů VŠZM a zřejmě též ne zcela jasných očekávání či představ spojených s jeho existencí, dosud vůbec nevzniklo.

ZÁVĚR

Inkubátory v malých městech či obcích plní svoji úlohu pouze krátkodobě, z dlouhodobého hlediska se jedná spíše o rozšíření nabídky prostor k podnikání. Tento náš závěr mnozí považují za předčasný. V současnosti jej nelze doložit konkrétními příklady. Přesto indicie získané při zkoumání tohoto projektu spíše nasvědčují tomu, že se naše tvrzení v budoucnu potvrdí.

Zajímavý projekt na Třebíčsku může být inspirací pro další regiony, ale pouze při akceptování předchozí výhrady. Na stranu druhou je zde celá řada aspektů, které jsou jistě dostatečným vzorem pro realizaci obdobných komplexních projektů v jiných regionech.

Od podnikatelských inkubátorů zřejmě nelze čekat rozvoj inovací, nejsou k tomu primárně určeny. Inovativní firmy se zpravidla lokalizují ve větších sídlech a i proto nejsou okresy jako je Třebíč pro takové podnikatelské subjekty dostatečně atraktivní.

Možnosti realizace vědecko-výzkumných aktivit v podnikatelských inkubátorech typu Třebíčsko jsou omezené (a nebojíme se tvrdit, že dokonce nulové). Musela by nejspíš primárně existovat poptávka po takových službách ze strany podnikatelů. Je též těžké si představit, že by takovou činnost zabezpečovala soukromá vysoká škola typu VŠZM.

LITERATURA:

- [1] Podnikatelský inkubátor (informační bulletin). Rozvoj Třebíčska : Třebíč 2005.
- [2] Interní materiály Euronestu
- [3] Podklady z jednání ve společnosti Euronest v inkubátoru Třebíč
- [4] Podklady ze dne otevřených dveří v inkubátoru Moravské Budějovice
- [5] Standardní souhrnná projektová fiše
- [6] KÚ Vysočina: www.kr-vysocina.cz
- [7] Klímová, V. – Žítek, V.: Nepřímá podpora pro vznik a rozvoj inovačních a konkurenceschopných podniků. In Regiony – vidiek – životné prostredie. Slovenská poľnohospodárska univerzita : Nitra 2006.
- [8] Centre for Strategy & Evaluation Services: Benchmarking of Business Incubators. European Commission, 2002.

MANAGEMENT REGIONÁLNÍHO ROZVOJE A JEHO TEORETICKÉ VYMEZENÍ

Mgr. Jiří JEŽEK

*Středisko pro výzkum regionálního rozvoje,
Západočeská univerzita v Plzni,
Husova 11, 306 14 Plzeň.
Tel. 602 510 598, e-mail: jiri.jezek@fek.zcu.cz.*

ANOTACE

Příspěvek se zabývá vymezením pojmu regionální management jako řízení regionálního rozvoje. Popisuje okolnosti vzniku regionálního managementu a různé přístupy k jeho definování.

ANNOTATION

The paper deals with a definition of the term „regional management“ (managing of the regional development). At the same time it presents circumstances of its origin and different approaches of its defining.

KLÍČOVÁ SLOVA

regionální rozvoj, regionální politika, regionální management

KEY WORDS

regional development, regional politics, regional management

1. ÚVOD

Celá řada problémů a úkolů, před nimiž dnes stojí regionální a komunální politika, se již nedají řešit tradičními administrativními přístupy a postupy veřejné správy. Proto se v poslední době s různou mírou úspěšnosti uplatňují nové, kreativní přístupy a metody, které mají vést k dosažení dohody (konsensu) mezi orgány veřejné správy, které disponují rozhodovacími kompetencemi, dále občany, podnikateli, neziskovými organizacemi a dalšími aktéry místního a regionálního rozvoje. Hledají se odpovědi na otázku jak může být, resp. jak by měl být region efektivně spravován a řízen? Jelikož nám regionalistům jde především o rozvoj regionů, pak otázka zní „jak je možné či vhodné řídit regionální rozvoj?“ V této souvislosti se v zahraničí, zvláště pak v německy hovořících zemích, používá jak v teorii, tak i v praxi pojem regionální management.

2. VYMEZENÍ POJMU REGIONÁLNÍ MANAGEMENT

Regionální management¹ představuje velmi mladý přístup k regionálnímu rozvoji, který se nachází stále ještě ve fázi diskuse různých názorů a přístupů. Literárních pramenů, které se přímo zabývají problematikou regionálního managementu, je na rozdíl např. od regionálního marketingu, relativně málo. Doposud neexistuje ani v zahraniční literatuře souborné dílo, které by problematiku teorie regionálního managementu komplexně zabývalo.

Navíc problematikou správy a řízení regionů se kromě regionální ekonomie zabývá celá řada dalších disciplín jako např. správní věda, politologie, sociologie a územní plánování. Každá z těchto věd však k dané problematice přistupuje z jiného úhlu pohledu, což samozřejmě snahu o komplexní pojetí regionálního managementu výrazně znesnadňuje. V této souvislosti by bylo vhodné alespoň na okraj zmínit, že na pokraji politologie a správní vědy se vytvořil koncept „regional governance“, který se používá pro označení komplexní řídicí struktury v regionu². Jedná se o koncept ve své podstatě organizačně-právní, v němž se v první řadě jedná o

¹ Existuje nepřeberné množství různých managementů a manažerů bez ustálených konvencí používání těchto pojmů. Tento jev můžeme považovat za současný módní trend. To platí jak pro Českou republiku, tak i pro řadu dalších zemí, kde jsou pojmy „regionální management“ a „regionální manažer“ často používány i pro iniciativy a pozice, které nelze z hlediska teoretického považovat za regionální management.

² Pojem „regional governance“ se nejčastěji překládá jako „regionální vládnutí“. Jak uvádí např. Vidláková (2003), tak úplná a dostatečná definice tohoto pojmu se v teorii dosud hledá. Každopádně se jedná o dosti abstraktní pojem, který zahrnuje

jasnější a přehlednější rozdělení kompetencí mezi různými správními úřady, mezi samosprávou a státní správou, jakož i mezi různými úrovněmi veřejné správy.

Tabulka 1: **Specifikace pozice regionálního managementu v rámci regionálních věd**

obor	základní přístupy	příklady výzkumných aktivit
regionalistika/ regionální výzkum (sociální a ekonomická geografie)	deskriptivní a analytický přístup	strukturální a procesní analýza, výzkum prostorového chování a jednání, výzkum prostorových procesů
aplikovaná regionalistika/ aplikovaný regionální výzkum (aplikovaná geografie)	analytický a normativně-hodnotící přístup	výzkum dopadů, analýza nákladů a výnosů, evaluační výzkum, prognózy, scénáře atd.
prostorové plánování (územní a regionální plánování)	akční přístup (přístup zaměřený na jednání)	koncepční dimenze (vytváření vizí, strategií, programů atd.) projektová dimenze (plánovací postupy, regionální marketing, zpracování konkrétních projektů a opatření)
regionální management	implementační přístup	prosazení koncepcí, strategií, programů a projektů

Pramen: vlastní provedení, 2005.

Jak v teorii, tak i v praxi probíhají diskuse o tom, jak a do jaké míry lze manažerský přístup³ aplikovat v oblasti regionálního rozvoje. Vedle pojmosloví se diskutují také různé funkční a institucionální pohledy⁴ na regionální management, jak je nastíněno níže.

To v čem se tento mladý vědecký přístup odlišuje od ostatních oborů či přístupů uplatňovaných v regionálních vědách, je především jeho orientace na problém implementace, to znamená výzkum procesu prosazování, vedoucího k realizaci rozvojových konceptů, strategií, programů a projektů. Odlišení (specifikaci) regionálního managementu od ostatních regionálních věd, nám ukazuje tabulka č. 1.

Ve vědecké literatuře, jak se shoduje celá řada autorů, doposud neexistuje jednotný pohled na definici regionálního managementu. „Regionální management je natolik komplexním procesem, že se všeobecně platná definice hledá velmi složitě.“ (M. Dannhäuser 2001, s. 26). Většina z publikovaných definic se ani nesnaží o obecnou definici regionálního managementu a většinou jej vymezují s ohledem na účel jeho použití (viz tabulka č. 2).

Většina definic ani neodráží vliv teorie ekonomie a managementu. Vyjdeme-li z jedné z nejobecnějších definic managementu, která říká, že management znamená uskutečňování určitých funkcí nebo cílů za pomoci vhodných strategií a nástrojů, pak cíl regionálního managementu můžeme charakterizovat jako vytváření a řízení regionu prostřednictvím následujících kroků: (1.) formulace a analýza problému, (2.) formulace cílů, (3.) zpracování, vyhodnocování a výběr strategických alternativ vedoucích k dosažení cílů, (4.) realizace vybraných alternativ a (5.) kontrola.“ (J. Ježek 2005).

celou síť institucí a jednotlivců (aktérů), kteří se podílejí na regionálním vládnutí (správě). Tento pojem obsahuje všechny úrovně vládnutí a vazby mezi nimi. Pojem regional governance se používá ve dvojitým významu: v analytické a normativní rovině. V analytickém pojetí si můžeme pod pojmem regional governance především představit (1.) specifickou organizační konstelaci, která zahrnuje vedle organizací s iniciačními a prosazovacími funkcemi také rozhodovací orgány a pravidla rozhodování, (2.) maticový charakter řídicích struktur a (3.) kombinace různých řídicích forem. Při analýze regional governance jsou důležité také vnější podmínky, které ovlivňují míru úspěšnosti regionální spolupráce, resp. regional governance. Patří sem především: (1.) právní podmínky státu (zákony o obcích a krajích, o rozpočtovém určení daní, zákony o územním plánování a stavebním řádu a o podpoře regionálního rozvoje aj.), (2.) specifické politické a územně-správní zvyklosti (kultura) v regionu, (3.) regionálně-politické aktivity osob, resp. jejich deficit, (4.) externí podněty dané státem anebo meziregionální konkurencí a (5.) situační podmínky, kam můžeme zařadit např. místní politické poměry, hospodářskou situaci atp.

³ resp. management mající původ v podnikové soukromé sféře

⁴ Např. jaké úkoly a funkce by měl regionální management plnit, jak by měl probíhat rozhodovací proces, jak by měl být institucionálně v regionu zakotven atp.

Tabulka 2: **Příklady nejčastěji citovaných definic regionálního managementu**

- „Regionální management představuje institucionalizovanou spolupráci regionálních aktérů, která umožňuje prosazení rozvojových koncepcí, generuje nové projektové myšlenky a vytváří úspěšnou pozici podnikajícího regionu a jeho produktů v meziregionální konkurenci“ (J. Ježek, 2005).
- „Úkolem regionálního managementu je komunikace a kooperace“ (M. Böcher et al., 2005, s. 31).
- „Regionální management je strategicky zaměřené plánování a organizace resorty přesahujících pracovních postupů s využitím a vedením k tomu potřebného personálu a kontroly výkonů s cílem pozitivně rozvíjet vymezený region“ (Sedlacek 2003, s. 10).
- „Jedná se, bez ohledu na hranice jednotlivých sektorů, o široce definované úlohy trvale udržitelného regionálního rozvoje se specifickými požadavky na moderaci a poradenství, vývoj koncepcí, hodnocení projektů a projektový management, provádění programů, marketing, stejně tak jako monitoring a evaluaci“ (M. Geißendörfer, T. Rahn, M. Stoiber 2003).
- „Regionální management je na realizaci orientovaná aktivizace a z ní vyplývající realizace průřezových regionálních vývojových procesů kvalifikovaným personálem na základě rozvojových představ regionálních aktérů při respektování vnějších rámcových podmínek“ (J. Maier, F. Obermaier 2000, s. 22).
- Regionální management je „(...) vedení, vytváření a řízení regionu, (...) přičemž využívá principy regionálního propojování, kooperace a komunálních aliancí“ (G. Troeger-Weiß 1998, s. 152).

3. RŮZNÁ POJETÍ REGIONÁLNÍ MANAGEMENTU

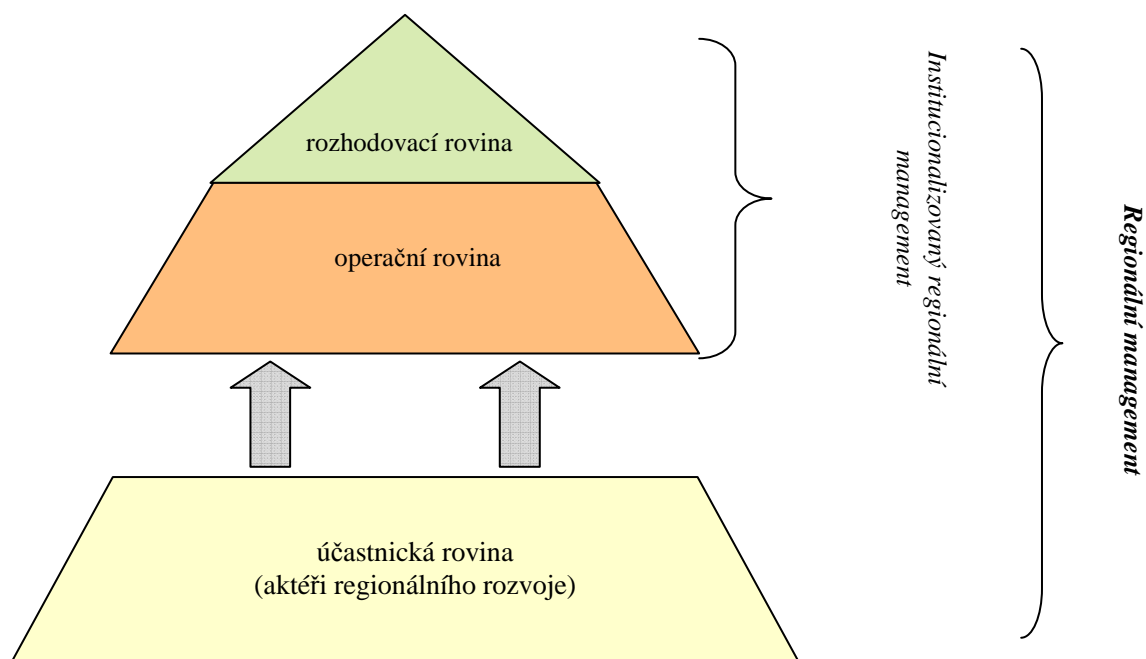
Pojem regionální management můžeme chápat v různých dimenzích. Nejčastěji se v literatuře setkáváme s procesním (funkčním) anebo institucionálním pojetím regionálního managementu. Oba přístupy jsou níže popsány.

3.1 Procesní (funkční) pohled na regionální management

Management jako proces v sobě zahrnuje utváření informačních, komunikačních, rozhodovacích, implementačních a realizačních procesů v regionu, přičemž cílem regionálního managementu je zajištění jeho stabilní pozice jak v rámci regionu, tak i ve vztahu k externímu prostředí (Troeger-Weiß, 1998, Ježek 2005).

Funkcemi označujeme v managementu všechno, co vede ke stanovení cíle, struktury a způsobu jednání organizace a k uskutečňování potřeb. Jinými slovy řečeno, existuje pět základních manažerských funkcí, k nimž patří plánování, organizování, vedení, koordinace a kontrola.

Obrázek 1: **Jednací roviny regionálního managementu**

Pramen: vlastní provedení, 2005.

Z hlediska implementace obecného managementu do oblastí regionálního rozvoje je důležité rozdělení managementu do jednotlivých jednacích rovin. Každé z těchto rovin jednáni přitom v rámci procesu regionálního managementu přísluší odlišná funkce. Jak ukazuje obrázek č. 1, můžeme rozlišovat rovinu účastníků, resp. aktérů regionálního rozvoje, dále rovinu operační a rozhodovací. Přitom v rovině aktérů regionálního rozvoje dochází k formulování strategie rozvoje regionu, která je schvalována politickými představiteli, čímž získává legitimitu, a je realizována výkonnou jednotkou (operační rovina), která může mít z institucionálního pohledu různou podobu. Na základě zahraničních zkušeností tuto funkci nejčastěji plní nejruznější rozvojové fondy a rozvojové agentury⁵.

Mírně odlišný pohled na problematiku jednacích rovin regionálního managementu nám ukazuje tabulka č. 3. Podle tohoto členění, které vychází z obecné teorie managementu formulované A. Fuorrim (1995), můžeme regionální management podle jednacích rovin členit na operační management (projektový management), strategický management (střednědobá až dlouhodobá strategie rozvoje regionu) a normativní management (dlouhodobá vize regionu).

Vedle výše uvedených přístupů k managementu (z pohledu základních manažerských funkcí a rovin jednáni) je velmi důležitý také pohled na management jako na rozhodovací proces, neboť rozhodování je imanentním atributem managementu, což často vede k tomu, že právě rozhodovací proces je ztotožňován s managementem. Pod označením manažerský rozhodovací proces rozumíme „empiricko-analytický proces zpracování informací, který obsahuje formulaci problému, obstarání informací, analýzu problému, určení cílů, zpracování alternativ, výběr nejvhodnější alternativy a kontrolu dosažení cíle“.

Tabulka 3: **Roviny jednáni regionálního managementu**

manažerská rovina	činnosti
normativní rovina	<ul style="list-style-type: none"> stanovení základního rámce jednáni (modelu regionálního managementu), filozofie, rozvojová vize vliv na region – zprostředkování cílů regionálního rozvoje na základě hledání konsensu a akceptace vliv na okolí – zprostředkování společenské legitimacy a hodnověrnosti
strategická rovina	<ul style="list-style-type: none"> operační management z důvodu inovačního tlaku a zkracování životního cyklu produktů je omezený; aby byl region schopen účinně a flexibilně reagovat na inovační tlaky, zkracování životního cyklu produktů a na „strategická překvapení“ ze strany konkurence, je zapotřebí regionální rozvoj strategicky středně až dlouhodobě plánovat vytváření předpokladů pro zvládnání strategických nejistot a komplexity problémů (k tomu může dojít pouze tehdy, když se podaří disponibilní zdroje zasadit do jasné středně až dlouhodobé strategie poznání příležitostí a ohrožení
operační rovina	<ul style="list-style-type: none"> nejnižší (operační, výkonná) rovina jednáni prosazování a implementace konkrétních strategií, opatření a projektů podnikání (kombinace výrobní faktorů: práce, kapitál, inovace) manažerské aktivity vyplývající ze situačních potřeb jednáni

Pramen: vlastní provedení, 2005 (podle obecného rozdělení managementu zpracované A. Fuorrim 1995).

3.2 Institucionální pohled na regionální management

Regionální management zahrnuje veškeré aktéry regionálního rozvoje, kteří tak představují regionální management v nejširším slova smyslu (viz obrázek č. 1). Pod pojem regionální management jako instituci můžeme zahrnout okruh osob, které se zabývají výkonem manažerských funkcí a cílů. Zatímco ve firmě je okruh těchto osob jasně dán, je situace v oblasti veřejného, resp. regionálního managementu značně komplikovaná, neboť v případě regionálního managementu se jedná o velmi komplexní okruh aktérů (osob a organizací), kteří většinou mají odlišné potřeby, cíle a představy dalšího rozvoje regionu. Proto, jak ukazují praktické zkušenosti, významnou roli vedle jednotlivých aktérů hraje také otázka organizační výstavby managementu ve smyslu

⁵ Myšlenka regionálních rozvojových agentur vznikla v Evropě především v souvislosti se snahami o zvýšení efektivity regionálního plánování s důrazem na prosazení a realizaci rozvojových strategií, opatření a projektů.

organizační a hierarchické pozice a propojení regionálního managementu s již existující regionální institucionální strukturou.

V případě regionálního managementu jako instituce by se tedy mělo jednat o „(...) organizaci služeb, která plní jasně definované úkoly pro rozvoj regionu, k čemuž jsou na ní přeneseny odpovídající kompetence.“ (P. Sedlacek 2003, s. 10). Regionální management by proto měl existovat mimo již existující instituce v regionu, avšak měl by je dokázat propojit a začlenit je do své organizační struktury. Také by měla být vyjasněna otázka kompetencí regionálního managementu (tzn. jasné vymezení pozice regionálního managementu vůči všem relevantním aktérům v regionu). Avšak na rozdíl od běžného fungování veřejné správy, by se měl regionální management vyznačovat štihlým vedením a rychlými komunikačními a rozhodovacími postupy. Otázka kompetencí by měla být důležitější než hierarchická pozice a mělo by docházet ke vzájemnému propojování mezi regionálními aktéry, aby tak mohl regionální management plnit své cíle ve smyslu „managementu by objectives“. (G. Troeger-Weiß 1998, J. Ježek 2005).

Vzhledem k velké složitosti dané problematiky a poměrně krátké diskusi, se názory na to, co je to regionální management různí. Ať již regionální management pojmáme spíše jako vedení regionu, či jako řízení kreativních postupů, je jasné, že má smysl o regionálním managementu hovořit pouze tehdy, když regionální aktéři vzájemně spolupracují a koordinují svoji činnost.

Na základě zahraničních (především německých, rakouských a švýcarských zkušeností s regionálním managementem, můžeme organizační zakotvení regionálního managementu charakterizovat následujícím způsobem (Ježek 2005):

- Regionální management, alespoň tak, jak je v praxi chápán, nedisponuje žádnou přirozenou mocí (nemá v právním slova smyslu legitimitu danou např. zákonem – tzn. zákonné podmínky jsou velmi rámcové), a proto představitelé regionálního managementu nemohou vůči aktérům regionálního rozvoje používat formálních příkazů anebo podobných mocenských nástrojů.
- Zapojení a spolupráci různých skupin regionálních aktérů si regionální management nemůže vynutit, naopak je zapotřebí aktivního přístupu regionálních aktérů a jejich dobrovolná snaha o spolupráci.
- Klíčovou funkcí regionálního managementu je koordinace, neboť regionální aktéři působí ve velmi odlišných oblastech společenského života (např. obce/ města, kraje, soukromý sektor, zájmová sdružení občanů a podnikatelů, neziskové organizace, církve atd.) a mají tudíž rozdílné motivy, zájmy a představy o regionálním rozvoji.
- Regionální management je ve své podstatě neziskovou záležitostí, a proto nemůže používat k motivaci regionálních aktérů vidinu zisku, tak jak je tomu běžné v soukromé sféře.
- Regionální management je velmi závislý na politických, ekonomických a sociálních procesech, ovlivňujících prostředí daného regionu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Behrens, H., Dehne, P., Kaether, J. (ed. 2001): Regionalmanagement – Wege zu einer nachhaltigen Regionalentwicklung Referate im Rahmen des gleichnamigen Fachsymposiums am 19. Oktober 2000 an der Fachhochschule Neubrandenburg. Schriftenreihe der Fachhochschule Neubrandenburg, Reihe A, Band 15. Neubrandenburg.
- [2] Böcher, M. et al. (2005): Ländliche Entwicklung aktiv gestalten. Leitfaden zur integrierten ländlichen Entwicklung. Bonn: Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft.
- [3] Bühler, G. (2002): Regionalmarketing als neues Instrument der Landesplanung in Bayern. Schriften zur Raumordnung und Landesplanung, Band 11. Augsburg-Kaiserslautern: Universität Augsburg – Universität Kaiserslautern.
- [4] Bühler, J., Weber, G. (2003): Qualifizierungsbedarf und Anforderungsprofile für das Berufsfeld „Regionalentwicklung“. Teilprojekt im Modellvorhaben „Sicherung einer nachhaltigen ländlichen Entwicklung“ durch Regionalberater. Berlin: Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft.
- [5] Dannhäuser, M. (2001): Erstellung eines Regionalen Entwicklungskonzeptes "Rund um die Neubürg-Fränkische Schweiz" unter bes. Berücksichtigung des Instrumentes Regionalmanagement. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, Heft 202. Bayreuth.
- [6] Engelmann, R. (2003): Regionalmarketing durch Regionalmanagement. Bayerisches Staatsministerium für Landesentwicklung und Umweltfragen. München.
- [7] Fuorri, A. (1995): Management. UTB, Bern.
- [8] Geißendörfer, M., Rahn, T., Stoiber, M. (2003): Handbuch „Erfolgreiches Regionalmanagement“. München: Bayerisches Staatsministerium für Landesentwicklung und Umweltfragen.

- [9] Greisinger, M., Pötscher, F. (1998): Edelhof. 125 Jahre Landwirtschaftliches Bildungs- und Innovationszentrum im Herzen des Waldviertels. Waldviertel Project Management, Edition Stoareich, Zwettl.
- [10] Gugisch, I. (1998): Neue Wege der Regionalplanung in Bayern. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, Heft 175, Bayreuth.
- [11] Heintel, M. (2004): Ist Erfolg messbar? Probleme der Evaluation von Regionalmanagements. In: Sedlacek, P.: Evaluation in der Stadt- und Regionalentwicklung. In: Stadtforschung aktuell 90. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, s. 123-144.
- [12] Ježek, J. (1998): Regionální management. Plzeň. Nепublikovaná výzkumná zpráva. Dostupné online - <http://www.svrr.zcu.cz/Regionalnimanagement.doc>.
- [13] Ježek, J. (2002): Regionální management jako nové paradigma regionálního rozvoje. In: National and Regional Economics IV. International Conference Proceedings 5th – 7th September 2002 Herlany. Technical University of Košice and Slovak section of European Regional Science Association, s. 242-249.
- [14] Ježek, J. (2005): Regionální management - módní trend nebo cesta k rozvoji? Bratislava: Přednáška pro klub regionalistů, 8.3.2005.
- [15] Kastner, A. – Weitzer, R. M. Berufsbild des RM-Betreuers. Verein zur Unterstützung und Weiterentwicklung der Regionalmanagements in Österreich, [2003]. In online - Verein zur Unterstützung und Weiterentwicklung der Regionalmanagements in Österreich., 10.3.2005
- [16] Maier, J. (2002): Regionalmanagement als Voraussetzung für eine zukunftsorientierte Regionalentwicklung. In: Evangelische Akademie, Loccum, Heft 55/02, S. 17-26.
- [17] Maier, J. (ed., 2000): Benchmarking auch in der Regionalpolitik? Beiträge in Verbindung mit dem Internationalen Kolloquium am 18.2.2000 an der Universität Bayreuth. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, Heft 191. Bayreuth.
- [18] Maier, J., Obermaier, F. (2000): Regionalmanagement in der Praxis. Erfahrungen aus Deutschland und Europa Chabcem für Bayern. München: Bayerisches Staatsministerium für Landesentwicklung und Umweltfragen.
- [19] Pauličková, R. (2005): Teoretické otázky regionalneho a mestského marketingu. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň.
- [20] Pollert, A., Kirchner, B., Polzin, J. M. (2004): Das Lexikon der Wirtschaft. Grundlegendes Wissen von A bis Z. Schriftenreihe, Band 414. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- [21] Raab, A. (2004): Regionalmanagement in Deutschland - Rahmenbedingungen, Rolle, Profil etc. Beitrag an der Konferenz zur Rolle des Regionalmanagements in der Schweiz, 28.-29. Oktober 2004, Locarno.
- [22] Schenkstoff, H. J. (ed., 2003) Regionalmanagement in der Praxis. Beispiele aus Sachsen, Sachsen-Anhalt und Thüringen. Hannover: Verlag der ARL.
- [23] Troeger-Weiß, G. (1998): Regionalmanagement. Ein neues Instrument der Landes- und Regionalplanung. Schriften zur raumordnung und Landesplanung, Band 2, Augsburg: Universität Augsburg.
- [24] Wibmer, D. (2004): Regionalmanagement – Erfahrungen aus Österreich. Beitrag an der Konferenz zur Rolle des Regionalmanagements in der Schweiz, 28.-29. Oktober 2004. Locarno.
- [25] Wiechmann, T. (1998): Von Plan zum Diskurs?, Baden-Baden.
- [26] Wiechmann, T. (1999): Regionalmanagement auf dem Prüfstand, Bonn.

VYMEZENÍ A HODNOCENÍ EKONOMICKÉ ÚROVNĚ VÝZNAMNÝCH STŘEDISEK JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

RNDr. Vladimíra LABOUNKOVÁ

Ing. Ludmila ROHREROVÁ

Ústav územního rozvoje,
Jakubské nám. 3, 601 00 Brno.
Tel. + 420 542 423 129, e-mail: labounkova@uur.cz.

ANOTACE

Pro střediska JM kraje byla vyhodnocena ekonomická úroveň na základě vybraných ukazatelů. Do hodnocení byla zařazena všechna střediska kraje s hodnotou komplexní funkční velikosti (KFV) 2,5 a vyšší. K hodnocení byly použity zejména ukazatele z oblasti lidských zdrojů, a podnikatelské činnosti, doplněné o další ukazatele z oblasti bydlení a cestovního ruchu a daňovou výtěžnost obcí.

KOMPLEXNÍ FUNKČNÍ VELIKOST STŘEDISEK JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

Význam střediska je dán nejen jeho populační velikostí, která je většinou vyjádřena obytnou funkcí, ale i jeho funkcí pracovní a obslužnou. Syntetickou charakteristikou, zohledňující význam všech tří funkcí střediska, je komplexní funkční velikost (KFV). Je vypočtena jako průměrný podíl města na počtu obyvatel, počtu pracovních příležitostí a počtu pracovních příležitostí v nevýrobních odvětvích v ČR. Údaje o nejvýznamnějších střediscích kraje s hodnotou KFV nad 2,5 k datu posledního sčítání lidu jsou v pořadí podle jejich funkční velikosti vyjádřeny v tabulce č.1.

Tabulka 1: Komplexní funkční velikost středisek Jihomoravského kraje v roce 2001

NAZOB	M*P3(CR)	NAZOB	M*P3(CR)	NAZOB	M*P3(CR)
Brno	409,7	Letovice	5,8	Mutěnice	3,3
Znojmo	37,7	Moravský Krumlov	5,8	Hrušovany nad Jevišovkou	3,2
Břeclav	28,0	Strážnice	5,6	Rohatec	3,1
Hodonín	27,8	Rosice	5,2	Hrušovany u Brna	3,0
Vyškov	24,7	Rousínov	4,6	Židlochovice	3,0
Blansko	20,1	Adamov	4,5	Svatobořice-Mistřín	3,0
Kyjov	12,2	Pohořelice	4,4	Velká nad Veličkou	2,9
Veselí nad Moravou	11,4	Vracov	4,1	Velké Pavlovice	2,8
Boskovice	11,1	Bzenec	4,0	Mirotslav	2,8
Ivančice	8,8	Oslavany	3,8	Rajhrad	2,7
Kuřim	8,6	Valtice	3,8	Podivín	2,7
Mikulov	8,4	Ratíškovice	3,7	Vnorovy	2,7
Tišnov	8,0	Modřice	3,5	Ivanovice na Hané	2,7
Šlapanice	6,2	Lanžhot	3,5	Mokrý-Horákov	2,6
Bučovice	6,2	Velké Bílovice	3,5	Újezd u Brna	2,6
Hustopeče	6,1	Velké Opatovice	3,4	Veverská Bítýška	2,6
Dubňany	6,0	Zbýšov	3,4	Dolní Bojanovice	2,6
Slavkov u Brna	5,9	Rájec-Jestřebí	3,3	Dobšice	2,6

Metodika kvantitativního postizení a specifikace obslužné funkce střediska je velmi ovlivněna dostupnou datovou základnou. Některé údaje potřebné ke konstrukci jsou dostupná pouze ze SLDB.

HODNOCENÍ STŘEDISEK V JIHOMORAVSKÉM KRAJI

Hodnocení výraznějších středisek průmyslu a služeb v Jihomoravském kraji bylo provedeno prostřednictvím vybraných ukazatelů. Do hodnocení byly zařazeny výše uvedené obce, jejichž KfV dosáhla v roce 2001 úrovně 2,5 a vyšší. Soubor středisek byl dále na základě dohody s Krajským úřadem Jihomoravského kraje rozšířen o obce Lednice (KfV 2,4) a Kunštát (KfV 2,3). Význam těchto obcí z hlediska střediskovosti v posledních letech rostl a tento trend lze předpokládat i v následujícím období. Z hodnocení bylo naopak vyřazeno krajské město Brno, protože má v rámci kraje jedinečné postavení.

Postup při hodnocení středisek průmyslu a služeb v Jihomoravském kraji:

- výběr dílčích ukazatelů pro hodnocení středisek (Tab. A),
- zjištění hodnot dílčích ukazatelů pro všechna střediska,
- stanovení průměrné výše hodnot jednotlivých ukazatelů ve střediscích a pořadí středisek dle dosažených hodnot dílčích ukazatelů,.

Přehled dílčích ukazatelů pro hodnocení středisek průmyslu a služeb v Jihomoravském kraji

Dílčí ukazatele byly rozděleny do tří skupin:

a) Lidské zdroje:

- **Obyvatelstvo celkem** – počet obyvatel v daném středisku k 1. 1. 2004,
- **Index stáří** – poměr obyvatel ve věku do 15 let a obyvatel nad 65 let k 31. 12. 2004,
- **Podíl obyvatelstva bez vzdělání a se základním vzděláním** – podíl obyvatel bez vzdělání a se základním vzděláním a obyvatel nad 15 let dle Sčítání lidu domů a bytů (SLDB) 2001 – ukazatel vypovídá o negativním jevu,
- **Podíl obyvatelstva s maturitou** – podíl obyvatel s úplným středním vzděláním (včetně vyučených s maturitou a vyššího odborného a nástavbového studia) a obyvatel nad 15 let dle SLDB 2001,
- **Podíl obyvatelstva s vysokoškolským vzděláním** – podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel a obyvatel nad 15 let dle SLDB 2001,
- **Míra nezaměstnanosti** (2002, 2003, 2004 - průměrná výše) – poměr počtu registrovaných uchazečů o zaměstnání u úřadu práce k počtu ekonomicky aktivních obyvatel – průměrná výše stavu k 31. 12. 2002, 2003 a 2004 – ukazatel vypovídá o negativním jevu,
- **Míra dlouhodobé nezaměstnanosti** – poměr počtu uchazečů o zaměstnání registrovaných déle než 12 měsíců k počtu registrovaných uchazečů o zaměstnání celkem k 31. 12. 2004 – ukazatel vypovídá o negativním jevu,
- **Saldo dojížděky a vyjížděky za prací** – rozdíl dojížděky za prací do střediska a vyjížděky za prací ze střediska dle SLDB 2001,

b) Podnikatelská činnost:

- **Počet podnikatelských subjektů celkem** – podnikatelské subjekty zaměstnávající 20 a více pracovníků se sídlem ve středisku – k 31. 12. 2004,
- **Počet podnikatelských subjektů ve státním a komunálním vlastnictví** – podnikatelské subjekty ve státním a komunálním vlastnictví zaměstnávající 20 a více pracovníků se sídlem ve středisku – k 31. 12. 2004,
- **Počet podnikatelských subjektů v zahraničním a mezinárodním vlastnictví** – podnikatelské subjekty v zahraničním a mezinárodním vlastnictví zaměstnávající 20 a více pracovníků se sídlem ve středisku – k 31. 12. 2004,
- **Počet akciových společností** – akciové společnosti zaměstnávající 20 a více pracovníků se sídlem v obci – k 31. 12. 2004,
- **Provozovny finančních institucí** – počet provozoven finančních úřadů, peněžních ústavů a pojišťoven ve středisku v roce 2003,
- **Míra podnikatelské aktivity** – počet podnikatelských subjektů se sídlem ve středisku v přepočtu na 1000 obyvatel – v roce 2003,

- **Změna počtu malých podnikatelských subjektů** (1999-2003) – rozdíl počtu nově vzniklých a zaniklých malých podnikatelských subjektů, tj. do 50 zaměstnanců, v letech 1999 – 2003 (bez mikropodniků, tj. podniků s počtem zaměstnanců do 10),
 - **Změna počtu středních a velkých podnikatelských subjektů** (1999-2003) – rozdíl počtu nově vzniklých a zaniklých středních a velkých podnikatelských subjektů, tj. subjektů zaměstnávajících 50 a více zaměstnanců, v letech 1999 – 2003,
- c) **Ostatní ukazatele:**
- **Počet nově dokončených bytů v období 2000-2004 na 1000 obyvatel** – počet nově dokončených bytů v období 2000 – 2004 v přepočtu na 1000 obyvatel,
 - **Daňové příjmy obecního rozpočtu na 1 obyvatele** – výše daňových příjmů obecních rozpočtů v roce 2004 v přepočtu na 1 obyvatele,
 - **Potenciál cestovního ruchu** – atraktivita střediska pro cestovní ruch dle metodiky ÚÚR z roku 2001,
 - **Nejdůležitější atraktivity cestovního ruchu** – přehled nejvýznamnějších atraktivit střediska pro cestovní ruch

Vysvětlivky k následujícím tabulkám:

A1. Počet jednotek v obci

A2. Průměr za sledované obce (počet jednotek)

A3. % z průměru za sledované obce = $A1/A2 \cdot 100$ (u ukazatelů vypovídajících o negativním jevu = $100/[A1/A2]$)

A4. Pořadí ve sledovaných obcích

Tabulka A: Přehled ukazatelů pro hodnocení středisek průmyslu a služeb v Jihomoravském kraji

UKAZATEL	JEDNOTKA	A1	A2	A3	A4
1. Lidské zdroje					
Obyvatelstvo celkem	počet obyvatel				
Index stáří	x				
Podíl obyvatelstva bez vzdělání a se základním vzděláním	%				
s maturitou (vč. vyššího odb. a nástavbového studia)	%				
s vysokoškolským vzděláním	%				
Míra nezaměstnanosti (2002, 2003, 2004 – průměrná výše)	%				
dlouhodobá nezaměstnanost	%				
Saldo dojížděky a vyjížděky za prací	pracovník				
2. Podnikatelská činnost					
Počet podnikatelských subjektů celkem	podnikatelský subjekt				
z toho: ve státním a komunálním vlastnictví	podnikatelský subjekt				
v zahraničním a mezinárodním vlastnictví	podnikatelský subjekt				
akciové společnosti	podnikatelský subjekt				
Provozovny finančních institucí	provozovna				
Míra podnikatelské aktivity	počet podnikatelských subjektů na 1000 obyvatel				
Změna počtu malých podnikatelských subjektů (2003-1999)	podnikatelský subjekt				
Změna počtu středních a velkých podnikat. subjektů (2003-1999)	podnikatelský subjekt				
3. Ostatní ukazatele					
Počet nově dokončených bytů v období 2000-2004 na 1000 obyv.	byt				
Daňové příjmy obecního rozpočtu na 1 obyvatele	Kč				
Potenciál cestovního ruchu	x				
Nejdůležitější atraktivity cestovního ruchu					

VÝSLEDKY HODNOCENÍ STŘEDISEK PRŮMYSLU A SLUŽEB V JIHMORAVSKÉM KRAJI – CELKOVÉ SROVNÁNÍ

Výsledky hodnocení středisek průmyslu a služeb v Jihomoravském kraji byly pro přehlednost uspořádány do tří souhrnných tabulek:

- Tab. B Lidské zdroje,
- Tab. C Podnikatelská činnost,
- Tab. D Ostatní ukazatele.

Souhrnné tabulky obsahují ke každému z dílčích ukazatelů vybrané údaje z Tab. A „Přehled ukazatelů pro hodnocení středisek průmyslu a služeb v Jihomoravském kraji“. Jedná se o následující údaje:

- A3 – procentní podíl dílčích ukazatelů v hodnoceném středisku na průměrné výši dílčích ukazatelů za všechna střediska,
A4 – pořadí střediska v souboru všech středisek dle dosažených hodnot dílčích ukazatelů.

Celkově dosáhla nejlepší úrovně bývalá okresní města, jež jsou současně středisky s nejvyšší hodnotou komplexní funkční velikosti. V ukazatelích skupiny „Lidské zdroje“ se však v některých případech projevil vliv krajského města Brna. Město Brno ve střediscích ležících v těsné blízkosti příznivě ovlivňuje hodnotu především dílčích ukazatelů „index stáří“ a ukazatelů vztahujících se ke struktuře obyvatel dle vzdělání. Tato střediska, např. Kuřim, Veverská Bítýška aj., se díky své poloze stávají atraktivními pro mladé rodiny. K největšímu rozptylu hodnot dochází ve skupině „Ostatní ukazatele“.

Vysvětlivky k následujícím tabulkám:

(+) - ukazatel vypovídá o pozitivním jevu

(-) - ukazatel vypovídá o negativním jevu

Tabulka B: Lidské zdroje

Středisko	Obyvatelstvo celkem		Index stáří		Obyvatelstvo bez vzdělání a se zákl. vzděl.		Obyvatelstvo s maturitou		Obyvatelstvo s VŠ vzděláním		Míra nezaměstnanosti		Dlouhodobě nezaměstnaní		Saldo dojížděky a vyjížděky za prací	
	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (-)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (-)	A4	A3 (-)	A4	A3 (+)	A4
Znojmo	520,9	1	88,0	43	105,2	26	116,0	7	131,4	9	90,6	39	95,1	31	973,4	3
Břeclav	380,8	3	97,4	23-25	95,4	32	111,0	9	113,6	18	103,5	29	102,8	21	1273,7	2
Hodonín	389,0	2	94,0	34-35	104,8	27	109,9	13	121,8	14	71,6	50	84,0	50	1542,9	1
Vyškov	328,8	4	104,3	14	118,8	10	120,1	3	185,4	1	117,2	19	91,9	35	849,7	4
Blansko	301,0	5	79,5	49	133,9	1	125,6	1	155,2	3	135,5	11	108,1	17	710,3	7
Kyjov	180,0	6	75,2	55	103,9	29	109,8	14	142,6	5	88,6	42	83,6	51	832,9	5
Veselí nad Moravou	178,4	7	109,4	11	104,2	28	110,1	10-11	105,1	25	77,4	46	85,9	45	115,3	15
Boskovice	164,2	8	88,9	42	132,9	3	119,5	4	138,2	7	132,1	12	91,4	36	779,3	6
Ivančice	138,1	9	96,6	26-28	118,7	11	105,8	22	96,7	30	116,5	20	86,4	43	-6,7	25
Kuřim	137,1	10	97,4	23-25	128,0	5	117,9	5	138,5	6	160,2	3	126,9	9	441,6	9
Mikulov	112,3	12	112,0	9-10	93,3	36	105,2	23	106,9	24	72,1	49	78,7	53	191,4	12
Tišnov	121,5	11	82,9	46	124,4	6	122,6	2	149,9	4	129,0	13	85,8	46	-48,7	30
Šlapanice	93,6	16	78,6	50-52	133,5	2	116,9	6	157,2	2	149,8	5	103,7	20	-366,7	55
Bučovice	94,3	15	106,8	12	100,4	31	100,3	32	104,8	26	95,8	34	98,2	28	79,2	18
Hustopeče	87,3	19	119,7	6-7	109,5	21	109,0	15-16	109,3	22	118,2	18	112,2	15	522,1	8
Dubňany	98,2	14	96,6	26-28	79,9	51	77,2	53	56,1	50	55,0	55	86,3	44	-321,4	54
Slavkov u Brna	87,7	18	92,3	38-39	115,7	14	108,5	18	128,9	10	138,9	8-9	113,4	14	127,7	14
Letovice	100,4	13	85,5	44	120,4	8	107,1	19	99,4	29	112,8	23	85,3	47	18,7	22
Moravský Krumlov	89,3	17	106,0	13	111,5	18	102,1	29	120,4	15	110,2	24	90,8	37	169,9	13
Strážnice	87,1	20	94,9	31-33	107,8	23	108,7	17	117,7	16	78,7	44	98,7	27	89,7	17
Rosice	78,1	21	102,6	16-18	115,5	15	109,9	12	110,9	20	128,6	14	116,3	13	-43,1	29
Rousínov	74,1	22	93,2	36-37	111,1	19	103,7	26	96,5	31	120,7	17	111,2	16	-32,9	28
Adamov	71,9	23	91,5	40	112,2	17	103,2	27	95,5	33	106,7	26	86,6	42	63,7	20
Pohořelice	65,1	26	95,7	29-30	86,0	46	84,2	47	69,0	44	100,3	32	90,8	38	-4,8	24
Vracov	66,3	25	96,6	26-28	92,0	37	90,7	39	92,1	35	91,1	38	94,8	32	-209,8	49
Bzenec	63,7	27	102,6	16-18	109,0	22	109,0	15-16	109,2	23	88,6	41	94,6	33	343,1	11
Oslavany	67,3	24	94,9	31-33	94,4	34	79,5	51	59,1	49	91,3	37	88,5	40	-192,2	46
Valtice	54,0	34	98,3	20-22	94,7	33	106,9	20	104,4	27	98,1	33	98,0	29	-85,9	35

Středisko	Obyvatelstvo celkem		Index stáří		Obyvatelstvo bez vzdělání a se zákl. vzděl.		Obyvatelstvo s maturitou		Obyvatelstvo s VŠ vzděláním		Míra nezaměstnanosti		Dlouhodobě nezaměstnaní		Saldo dojíždky a vyjíždky za prací	
	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (-)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (-)	A4	A3 (-)	A4	A3 (+)	A4
Ratíškovice	59,0	29	94,9	31-33	84,8	48	89,5	42	61,5	48	77,0	47	98,9	26	-213,0	50
Modřice	57,1	31	98,3	20-22	117,6	13	110,1	10-11	125,5	12	180,4	1	154,9	2	419,1	10
Lanžhot	54,8	33	97,4	23-25	78,4	53	94,0	37	46,9	54	102,3	30	106,8	18	-227,2	52
Velké Bílovice	55,0	32	95,7	29-30	80,5	50	81,1	49	62,9	47	106,6	27	102,4	24	-122,3	40
Velké Opatovice	61,6	28	119,7	6-7	90,4	38	90,3	40	73,9	41	121,7	16	118,3	12	-129,8	41
Zbýšov	57,4	30	83,8	45	87,5	43	82,7	48	53,3	53	93,1	36	102,7	22	-225,1	51
Rájec-Jestřebí	53,4	36	102,6	16-18	121,8	7	100,9	31	102,4	28	138,9	8-9	105,9	19	-101,7	37
Mutěnice	53,9	35	117,1	8	76,0	54	68,4	55	53,4	52	62,8	54	84,8	48	-205,5	48
Hrušovany nad Jevišovkou	47,4	39	129,9	4	87,8	42	87,4	44	71,8	43	78,5	45	147,0	3	38,0	21
Rohatec	49,4	38	78,6	50-52	86,0	45	91,8	38	82,6	38	68,1	53	89,9	39	-49,8	31
Hrušovany u Brna	43,4	45	138,5	3	103,3	30	88,2	43	68,4	45	124,0	15	102,4	23	-94,2	36
Židlochovice	45,4	42	80,3	48	107,1	24	102,5	28	122,4	13	136,6	10	130,7	8	-196,7	47
Svatobořice-Mistřín	51,6	37	89,7	41	79,5	52	85,4	45	54,8	51	68,6	52	82,4	52	-170,7	43
Velká nad Veličkou	46,5	40	98,3	20-22	86,4	44	94,9	36	95,9	32	75,2	48	78,0	54	92,9	16
Velké Pavlovice	45,5	41	92,3	38-39	89,1	40	104,9	24	94,3	34	101,7	31	132,6	7	-22,5	27
Mirotslav	44,5	44	94,0	34-35	88,3	41	76,6	54	77,6	40	95,2	35	133,3	5	-104,1	38
Rajhrad	39,8	51	76,1	54	119,3	9	106,4	21	126,2	11	176,0	2	145,7	4	-68,0	33
Podivín	42,4	47	82,1	47	89,8	39	99,0	35	83,1	37	107,2	25	122,6	10	-83,8	34
Vnorovy	45,2	43	93,2	36-37	84,8	47	85,3	46	64,9	46	89,7	40	99,6	25	-227,8	53
Ivanovice na Hané	42,6	46	77,8	53	94,2	35	89,8	41	73,9	42	114,0	21	95,6	30	-21,7	26
Mokrá-Horákov	38,5	53	144,4	2	118,6	12	101,4	30	80,9	39	146,2	7	163,3	1	-107,3	39
Újezd u Brna	42,2	48	78,6	50-52	111,1	20	99,9	33	90,1	36	147,5	6	121,4	11	-132,5	42
Veverská Bítýška	42,0	50	103,4	15	128,3	4	114,1	8	138,1	8	151,8	4	87,9	41	64,0	19
Dolní Bojanovice	42,2	49	112,0	9-10	75,3	55	81,0	50	39,1	55	69,3	51	77,9	55	-176,1	44
Dobšice	34,9	54	217,9	1	106,8	25	104,1	25	109,6	21	113,1	22	93,1	34	-187,9	45
Lednice	34,8	55	100,0	19	81,3	49	79,2	52	114,4	17	82,8	43	132,9	6	-3,7	23
Kunštát	38,9	52	129,1	5	112,4	16	99,3	34	112,3	19	104,1	28	84,6	49	-54,9	32

Tabulka C: Podnikatelská činnost

Středisko	Podnikatelské subjekty celkem		Podn. subjekty ve státním a komunálním vlastnictví		Podn. subjekty v zahraničním a mezinárodním vlastnictví		Akciové společnosti		Provozovny finančních institucí		Míra podnikatelské aktivity		Změna počtu malých podnik. subjektů		Změna počtu středních a velkých podnik. subjektů	
	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4
Znojmo	449,4	3	537,6	2	359,3	4	489,8	3	496,3	1	110,6	11	372,5	3	0,0	19-53
Břeclav	351,1	4	344,1	4	479,0	2-3	449,0	4	422,8	3	110,9	10	515,8	1-2	-196,1	54-55
Hodonín	561,8	1	559,1	1	179,6	8-13	653,1	1	441,2	2	121,4	3	515,8	1-2	196,1	8-18
Vyškov	463,5	2	408,6	3	598,8	1	530,6	2	330,9	4	99,7	31	315,2	4	784,3	1
Blansko	273,9	6	301,1	6	239,5	6-7	367,3	5	239,0	7-9	101,6	26	171,9	11	392,2	5-7
Kyjov	280,9	5	322,6	5	179,6	8-13	122,4	11-16	110,3	14-15	99,8	30	257,9	5	196,1	8-18
Veselí nad Moravou	112,4	13-14	107,5	14-17	59,9	20-36	163,3	8-10	294,1	5	98,9	35	143,3	12-15	588,2	2-4
Boskovice	231,7	7	279,6	7	239,5	6-7	81,6	17-25	239,0	7-9	100,6	28	229,2	6	196,1	8-18
Ivančice	105,3	15-16	172,0	8-9	59,9	20-36	81,6	17-25	165,4	11	99,0	34	86,0	20-25	196,1	8-18
Kuřim	91,3	17-19	64,5	21-27	119,8	14-19	122,4	11-16	73,5	17-24	97,0	37	0,0	45-54	196,1	8-18
Mikulov	182,6	8	150,5	10-11	179,6	8-13	81,6	17-25	128,7	12-13	107,2	15	200,6	7-10	0,0	19-53
Tišnov	119,4	12	150,5	10-11	59,9	20-36	40,8	26-41	239,0	7-9	96,2	40	28,7	36-44	588,2	2-4
Šlapanice	77,2	23-24	86,0	18-20	59,9	20-36	0,0	42-55	55,1	25-31	112,7	8	57,3	26-35	0,0	19-53
Bučovice	140,4	10-11	129,0	12-13	179,6	8-13	163,3	8-10	110,3	14-15	103,1	22	200,6	7-10	196,1	8-18
Hustopeče	161,5	9	129,0	12-13	299,4	5	204,1	6-7	183,8	10	121,2	4	57,3	26-35	196,1	8-18
Dubňany	77,2	23-24	21,5	40-48	119,8	14-19	0,0	42-55	36,8	32-43	85,7	47	143,3	12-15	196,1	8-18
Slavkov u Brna	112,4	13-14	107,5	14-17	179,6	8-13	122,4	11-16	257,4	6	105,6	17	86,0	20-25	588,2	2-4
Letovice	91,3	17-19	107,5	14-17	59,9	20-36	40,8	26-41	73,5	17-24	81,8	49	200,6	7-10	0,0	19-53
Moravský Krumlov	84,3	20-22	107,5	14-17	0,0	37-55	40,8	26-41	128,7	12-13	102,6	25	0,0	45-54	0,0	19-53
Strážnice	140,4	10-11	172,0	8-9	119,8	14-19	81,6	17-25	55,1	25-31	105,4	18	86,0	20-25	0,0	19-53
Rosice	63,2	27-28	64,5	21-27	59,9	20-36	122,4	11-16	73,5	17-24	104,2	21	143,3	12-15	0,0	19-53
Rousínov	91,3	17-19	64,5	21-27	59,9	20-36	163,3	8-10	36,8	32-43	99,8	29	86,0	20-25	0,0	19-53
Adamov	21,1	43-46	43,0	28-39	0,0	37-55	40,8	26-41	55,1	25-31	81,8	50	114,6	16-19	196,1	8-18
Pohofelice	63,2	27-28	43,0	28-39	179,6	8-13	40,8	26-41	73,5	17-24	108,3	13	57,3	26-35	0,0	19-53
Vracov	70,2	25-26	64,5	21-27	0,0	37-55	40,8	26-41	36,8	32-43	96,5	39	57,3	26-35	0,0	19-53
Bzenec	84,3	20-22	86,0	18-20	119,8	14-19	81,6	17-25	55,1	25-31	99,6	32	114,6	16-19	392,2	5-7
Oslavany	35,1	36-40	43,0	28-39	119,8	14-19	0,0	42-55	73,5	17-24	69,5	53	0,0	45-54	0,0	19-53
Valtice	70,2	25-26	43,0	28-39	0,0	37-55	40,8	26-41	18,4	44-54	120,1	6	143,3	12-15	0,0	19-53

Středisko	Podnikatelské subjekty celkem		Podn. subjekty ve státním a komunálním vlastnictví		Podn. subjekty v zahraničním a mezinárodním vlastnictví		Akciové společnosti		Provozovny finančních institucí		Míra podnikatelské aktivity		Změna počtu malých podnik. subjektů		Změna počtu středních a velkých podnik. subjektů	
	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4
Ratíškovice	42,1	33-35	21,5	40-48	59,9	20-36	122,4	11-16	36,8	32-43	102,9	23	28,7	36-44	0,0	19-53
Modřice	105,3	15-16	43,0	28-39	479,0	2-3	122,4	11-16	18,4	44-54	114,7	7	200,6	7-10	0,0	19-53
Lanžhot	7,0	53-55	0,0	49-55	0,0	37-55	0,0	42-55	36,8	32-43	72,6	52	0,0	45-54	0,0	19-53
Velké Břilovice	49,2	31-32	43,0	28-39	0,0	37-55	0,0	42-55	36,8	32-43	128,9	2	0,0	45-54	0,0	19-53
Velké Opatovice	56,2	29-30	64,5	21-27	59,9	20-36	40,8	26-41	36,8	32-43	61,6	55	0,0	45-54	0,0	19-53
Zbýšov	14,0	47-52	0,0	49-55	0,0	37-55	0,0	42-55	73,5	17-24	66,4	54	28,7	36-44	0,0	19-53
Rájec-Jestřebí	14,0	47-52	0,0	49-55	59,9	20-36	40,8	26-41	18,4	44-54	85,0	48	28,7	36-44	196,1	8-18
Mutěnice	14,0	47-52	21,5	40-48	0,0	37-55	0,0	42-55	18,4	44-54	92,9	41	114,6	16-19	0,0	19-53
Hrušovany n/Jev.	42,1	33-35	64,5	21-27	59,9	20-36	40,8	26-41	91,9	16	108,4	12	0,0	45-54	-196,1	54-55
Rohatec	28,1	41-42	0,0	49-55	0,0	37-55	40,8	26-41	18,4	44-54	105,1	19	86,0	20-25	0,0	19-53
Hrušovany u Brna	7,0	53-55	0,0	49-55	59,9	20-36	0,0	42-55	18,4	44-54	89,5	44	57,3	26-35	0,0	19-53
Židlochovice	35,1	36-40	86,0	18-20	0,0	37-55	0,0	42-55	73,5	17-24	112,3	9	86,0	20-25	0,0	19-53
Svatobořice-Mistřín	28,1	41-42	21,5	40-48	59,9	20-36	81,6	17-25	18,4	44-54	89,3	45	57,3	26-35	0,0	19-53
Velká nad Veličkou	42,1	33-35	21,5	40-48	0,0	37-55	81,6	17-25	55,1	25-31	90,2	43	57,3	26-35	196,1	8-18
Velké Pavlovice	84,3	20-22	64,5	21-27	0,0	37-55	204,1	6-7	55,1	25-31	121,0	5	28,7	36-44	392,2	5-7
Míroslav	21,1	43-46	21,5	40-48	0,0	37-55	40,8	26-41	55,1	25-31	104,2	20	28,7	36-44	0,0	19-53
Rajhrad	35,1	36-40	43,0	28-39	59,9	20-36	0,0	42-55	73,5	17-24	149,0	1	28,7	36-44	0,0	19-53
Podivín	56,2	29-30	43,0	28-39	59,9	20-36	81,6	17-25	36,8	32-43	102,7	24	114,6	16-19	0,0	19-53
Vnorovy	14,0	47-52	21,5	40-48	0,0	37-55	40,8	26-41	36,8	32-43	107,6	14	0,0	45-54	0,0	19-53
Ivanovice na Hané	49,2	31-32	43,0	28-39	0,0	37-55	40,8	26-41	18,4	44-54	75,4	51	28,7	36-44	0,0	19-53
Mokrá-Horákov	21,1	43-46	0,0	49-55	119,8	14-19	40,8	26-41	36,8	32-43	86,2	46	57,3	26-35	0,0	19-53
Újezd u Brna	14,0	47-52	21,5	40-48	0,0	37-55	0,0	42-55	18,4	44-54	99,3	33	57,3	26-35	0,0	19-53
Veverská Bítýška	35,1	36-40	43,0	28-39	59,9	20-36	81,6	17-25	36,8	32-43	98,1	36	0,0	45-54	0,0	19-53
Dolní Bojanovice	35,1	36-40	43,0	28-39	0,0	37-55	40,8	26-41	18,4	44-54	91,6	42	-57,3	55	0,0	19-53
Dobšice	14,0	47-52	0,0	49-55	0,0	37-55	0,0	42-55	0,0	55	101,1	27	0,0	45-54	0,0	19-53
Lednice	21,1	43-46	43,0	28-39	59,9	20-36	0,0	42-55	18,4	44-54	106,1	16	57,3	26-35	0,0	19-53
Kunštát	7,0	53-55	21,5	40-48	0,0	37-55	0,0	42-55	36,8	32-43	96,8	38	28,7	36-44	0,0	19-53

Tabulka D: Ostatní ukazatele

Středisko	Nově dokončené byty 2000-2004 na 1000 obyvatel		Daňové příjmy obcí na 1 obyvatele		Potenciál cestovního ruchu	
	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4
Znojmo	105,3	19	125,5	2	285,3	3
Břeclav	49,4	42	116,9	4	171,2	8
Hodonín	11,9	54	111,0	12	153,1	10
Vyškov	69,2	32	109,4	16	154,5	9
Blansko	95,0	25	103,0	24	142,0	13
Kyjov	40,0	46	116,4	5	146,1	11-12
Veselí nad Moravou	43,8	44	105,8	20	140,6	14
Boskovice	40,1	45	126,0	1	116,9	15
Ivančice	64,8	35	100,2	27	114,1	16
Kuřim	351,3	1	106,7	18	55,7	39-42
Mikulov	84,3	29	116,3	6	279,7	4
Tišnov	119,4	14	115,5	7	98,8	20
Šlapanice	77,0	30	123,6	3	65,4	32-33
Bučovice	127,7	13	100,6	26	94,6	21
Hustopeče	130,8	11	110,1	14	62,6	34-35
Dubňany	92,2	26	88,9	41	55,7	39-42
Slavkov u Brna	217,2	6	99,7	29	189,3	7
Letovice	129,1	12	95,1	35	110,0	17
Moravský Krumlov	206,2	8	95,0	36	192,1	6
Strážnice	119,3	15	102,5	25	217,1	5
Rosice	105,4	18	111,5	11	55,7	39-42
Rousínov	38,9	47	110,3	13	61,2	36-37
Adamov	135,9	10	84,3	50	76,5	26-27
Pohořelice	233,9	5	109,7	15	51,5	44-45
Vracov	237,4	3	93,8	37	51,5	44-45
Bzenec	235,8	4	103,5	23	105,8	19
Oslavany	27,5	51	83,0	52	68,2	29-30
Valtice	95,3	24	95,3	34	288,1	1-2
Ratíškovice	66,3	33	89,7	40	58,5	38
Modřice	149,6	9	107,3	17	47,3	46-47
Lanžhot	31,9	49	90,1	39	41,8	49-50
Velké Bílovice	110,3	17	100,1	28	62,6	34-35
Velké Opatovice	63,5	36	84,7	48	65,4	32-33
Zvůň	17,9	53	74,8	55	20,9	55
Rájec-Jestřebí	102,1	20	86,6	46	87,7	23
Mutěnice	30,6	50	106,1	19	54,3	43
Hrušovany nad Jevišovkou	210,6	7	114,4	8	61,2	36-37
Rohatec	58,4	39	82,6	54	86,3	24
Hrušovany u Brna	111,4	16	96,7	33	26,4	54
Židlochovice	86,1	28	113,0	10	68,2	29-30
Svatobořice-Mistřín	65,8	34	83,5	51	76,5	26-27
Velká nad Veličkou	97,4	22	82,8	53	107,2	18
Velké Pavlovice	70,2	31	113,5	9	41,8	49-50
Mirotín	87,8	27	103,9	22	89,1	22
Rajhrad	59,4	38	90,3	38	39,0	51
Podivín	24,3	52	86,2	47	55,7	39-42

Středisko	Nově dokončené byty 2000-2004 na 1000 obyvatel		Daňové příjmy obcí na 1 obyvatele		Potenciál cestovního ruchu	
	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4	A3 (+)	A4
Norovy	54,6	41	87,6	43	79,3	25
Ivanovice na Hané	48,3	43	104,3	21	44,5	48
Mokrá-Horákov	96,3	23	98,2	31	47,3	46-47
Újezd u Brna	314,2	2	86,8	45	33,4	52
Veverská Bítýška	4,9	55	84,5	49	73,8	28
Dolní Bojanovice	63,4	37	99,6	30	66,8	31
Dobšice	100,3	21	87,4	44	27,8	53
Lednice	32,5	48	98,0	32	288,1	1-2
Kunštát	58,1	40	88,1	42	146,1	11-12

LITERATURA

- [1] Hampl, M. et al. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta UK, Praha.

SOCIÁLNO-EKONOMICKÝ ROZVOJ REGIONÁLNYCH MESTSKÝCH ŠTRUKTÚR V SLOVENSKEJ REPUBLIKE*

RNDr. Alžbeta IVANIČKOVÁ PhD.

doc. RNDr. Viera VLČKOVÁ CSc.

*Ekonomická univerzita v Bratislave,
Národohospodárska fakulta,
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja,
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava.
E-mail: ivanicko@euba.sk, vlckova@euba.sk.*

ANOTÁCIA

Cieľom analýzy úrovne a dynamiky sociálno-ekonomického rozvoja mestskej štruktúry (regionálneho mestského systému) a vidieckej štruktúry (vidieckych sídiel) v regióne, je posúdiť ich vzájomnú vnútroregionálnu disproporciu a identifikovať súčasný stav rozmanitosti akou disponujú dva segmenty - mestská a vidiecka štruktúra. V nových hospodárskych a sociálnych podmienkach ide o zhodnotenie a posúdenie účinkov mestskej štruktúry pre podporu regionálneho rozvoja. Z tohto hľadiska možno očakávať väčšie rozdielnosti medzi vytvorenými mestskými a vidieckymi štruktúrami v jednotlivých regiónoch ako medzi jednotlivými regiónmi navzájom. Pomocou analýzy vybraných ukazovateľov je poukázané na stav a dynamiku sociálno-ekonomického rozvoja krajov a ich mestských centier, t. j. dosiahnutou diagnózou poukázať nie len na regionálne problémy, ktoré vznikli transformáciou hospodárstva, ale tiež pripravenosť regiónov na prijatie nových výziev rozvoja. Hlavný výstup je konštatovanie stavu a zmien a vzájomnej disproporcie.

ANOTATION

The main goal of analysis of level and dynamics of social-economic development of the urban (regional urban system) and rural (rural habitations) structure in the region is to consider their mutual intra-regional disproportion and to identify the present conditions of a diversity of which both segments – urban and rural structure – dispose. The issue deals with the new economic and social conditions as well as with evaluation and consideration of the effects of rural structure on the promotion of regional development. From this point of view we can expect greater differences between created urban and rural structures in separate regions and between the separate regions themselves. The analysis of the selected indicators shows the condition and dynamics of social-economic regional development and the development of their urban centers. The diagnosis thus shows not only some of the regional problems that were caused by transformation of economy, but also the readiness of regions to adopt new development challenges. The main result is the presentation of the conditions and of changes, and of their mutual disproportions.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

mestská štruktúra, vidiecke sídla, stav, zmeny a vnútroregionálne disproporcie, regionálny rozvoj, hustota podnikateľských subjektov, stredoškolské vzdelanie, zmena počtu obyvateľov mestského systému, geografická koncentrácia priorít NSRR SR.

KEY WORDS

Urban structure, rural habitations, condition, changes and intra-regional disproportions, regional development, density of entrepreneurial entities, secondary education, change in the number of urban system inhabitants, geographical concentration of the priorities of the NSRF SR.

VSTUP DO PROBLEMATIKY

Regionálne analýzy uskutočnené v mnohých krajinách jednoznačne dokazujú, že pôsobenie trhových síl v regionálnej dimenzii vedie na jednej strane k vytváraniu hospodársky silných centier a regiónov, v ktorých sa spravidla koncentruje hospodárska sila krajiny a kde sa vytvára prevažná časť hrubého domáceho produktu, ale

na druhej strane mnoho krajín a ich regióny sa dostávajú do postavenia problémových regiónov, t.j. hospodársky a sociálne menej rozvinutých.

Riešenie problémov regionálneho rozvoja sa týka nie len regiónov, ale aj miest a ich akceleračných regiónov.

Európska spoločnosť je vysoko urbanizovaná. Na „meste“ závisí až 80 % obyvateľov Európskej únie, ktoré žije v mestách väčších ako 10 000 obyvateľov¹.

Mestá sú nestále entity. Z hľadiska priestorového rozmiestnenia sú sub-entitou celku štátu/regiónu a z hľadiska ich samotnej podstaty sú sociálno-ekonomickou entitou². Ako časti celku, mestá sú označované ako motory ekonomického rozvoja a technologických inovácií. Keďže sú tiež entitami sociálno-ekonomickými, sú označované za tvorcov regionálnych rozdielností a disparít.

V posledných dokumentoch Európskej komisie^{3,4,5} pre budúce programovacie obdobie 2007-2013 existujú odporúčania presúvať regionálnu politiku smerom na zvýšenie úlohy miest pri dosahovaní cieľov rastu vo svojich regiónoch⁶. Aj v zmysle Lisabonskej stratégie sú mestské štruktúry kľúčom k požadovanému zrýchleniu a vyrovnávaniu regionálnych rozdielov. Prostredníctvom ich úlohy, ktorá je hnacím motorom v oblasti rastu, zamestnanosti, inovácií, vzdelania a kultúry, sú mestá rozhodne kľúčovými hráčmi a privilegovanými partnermi v politike súdržnosti a pri uskutočňovaní priorít z Lisabonskej stratégie⁷. V tejto perspektíve pripadá strategická úloha mestám.

Odborníci zaoberajúci sa regionálnymi problémami, hlavne regionálnym rozvojom, prevažne svoje riešenia zameriavajú na medziregionálne porovnávanie a riešenie regionálnych disparít. Už menej prác sa venuje vnútroregionálnym problémom. Diferenciácia priestoru je starou témou a viaže sa ešte s opisno-poznávacou paradigmou. Novou je požiadavka identifikácie procesov, ktoré zväčšujú a zrýchľujú procesy vo vnútri regiónov s cieľom nájsť usmernenie ďalšieho rozvoja v požadovanom smere. Z tejto myšlienky sa vyformoval aj zámer tohto článku, t.j. do celého systému riešenia regionálnych rozdielností medzi regiónmi, v našom prípade administratívnych jednotiek – krajov, boli „vložené“ dva elementy, a to, aké má postavenie vo vnútroregionálnom rozvoji mestská a vidiecka štruktúra⁸.

Cieľom príspevku je analýza úrovne a dynamiky sociálno-ekonomického rozvoja mestskej štruktúry (regionálneho mestského systému) a vidieckej štruktúry (zvyšného územia⁹) v regióne a posúdiť ich vzájomnú vnútroregionálnu disproporciu¹⁰. Identifikovať súčasný stav rozmanitosti akou disponujú dva segmenty mestská a vidiecka štruktúra.

Zotrvačnosť pôsobenia vytvorenej mestskej štruktúry je vysoká. V nových hospodárskych a sociálnych podmienkach ide o zhodnotenie a posúdenie jej účinkov pre podporu regionálneho rozvoja. Z tohto hľadiska možno očakávať väčšie rozdielnosti medzi vytvorenými mestskými a vidieckymi štruktúrami v jednotlivých regiónoch ako medzi jednotlivými regiónmi navzájom.

* Príspevok je čiaskovým výstupom projektu ID: 1/1234/04 “Úloha regiónov v poznatkovo založenej ekonomike”

¹ Eltges, M.: Städte und Europäische Strukturpolitik. Was kommt nach 2006? In: Raumforschung und Raumordnung, H. 2 (2005), 134-141.

² Le Galés, P.: European Cities. Social Conflicts. and Governance, Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-925278-5, UK: 16-99.

³ Commission of the European Communities (CEC) (2005), *Cohesion policy and cities: the Urban contribution to growth and jobs in the region* (Communication from the Commission), Luxembourg. Office for Official Publications of the European Communities. (CEC 2005, p.3).

⁴ Directorate General – Regional Policy (DG Regio) (2003), *Europe's cities, the Structural Funds and the URBAN Community Initiative Partnership with the Cities*, Eurocities, 2003 ESPON Project 2.3.2., *Second interim report*, Luxemburg. (DG Regio, 2003, p.1).

⁵ Commission of the European Communities (CEC) (1997b) *Towards an Urban Agenda in the European Union*. Bruxelles-COM 97 (197) (Luxembourg: CEC).

⁶ Commission of the European Communities (CEC) (2004), *A New Partnership for Cohesion: Convergence, Competitiveness, Cooperation - Third Report on Economic and Social Cohesion*. Luxembourg. Office for Official Publications of the European Communities.

⁷ Skúsenosti z programu URBAN: Od vízie k akcii. I. Európsky kongres sietí a miest URBAN. Maribor, 31. marec 2006.

⁸ Pod mestskou štruktúrou chápeme vytvorený mestský systém v regióne, čiže všetky mestá v rámci ich hierarchického usporiadania a pod vidiecku štruktúru zahrňame ostatné nemestské sídla, t.j. obce, ktoré podľa existujúceho zákona nie sú označované za mesto.

⁹ niekedy nazývané/označované ako vidiecke územie.

¹⁰ Okrem skôr uvedeného takáto analýza bola spracovaná v prospech posilnenia mestskej dimenzie politiky súdržnosti pri spracovávaní národného strategického rámca v SR pre programovacie obdobie 2007-2013.

Dôvody takéhoto prístupu možno rozdeliť do dvoch skupín. Jedným z dôvodov sú diskusie v odbornej literatúre, ktoré kladú dôraz na významnú úlohu mestskej štruktúry v regionálnom rozvoji, z ktorých sa formovali dve rôzne koncepcie.

Prvá vychádza z poznatkov, že rozvoj zaostalých častí daného regiónu závisí od stupňa rozvoja regionálneho centra v sídelnom systéme¹¹.

V druhej koncepcii sa predpokladá, že rozvoj regionálnych mestských centier vyššieho radu nemá vplyv na rozvoj regiónu, ale priamo sťažuje tento rozvoj, prebiehajú procesy „odčerpávania“, ktoré vedú k ďalšej marginalizácii už aj tak zaostalých častí regiónu¹².

Ďalším dôvodom je, že nasmerovanie pomoci EÚ zo štrukturálnych fondov na riešenie regionálnych nerovností v novom programovacom období 2007 – 2013 podľa strategického usmernenia, so zámerom naplnenia konkurencieschopnosti a zamestnanosti je v prospech posilnia mestskej dimenzie politiky súdržnosti¹³.

Tieto otázky sa spájajú so strategickým zameraním regionálnej politiky. Pri formovaní stratégie regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky sa v poslednej dobe ukazuje, že bez rešpektovania mestskej štruktúry, resp. celého systému mestských centier nebude možné splniť požiadavky poznatkovo-orientovanej spoločnosti a ekonomiky.

PRACOVNÉ VÝCHODISKÁ

V našej práci za región považujeme súčasný kraj (samosprávny územný celok) s jeho mestským systémom (mestskou štruktúrou). Mestský systém chápeme ako „jadro“, ktoré sa z hľadiska rozvoja, svojou adekvátnou mierou sociálno-ekonomického rozvoja podieľa na rozvoji kraja.

Na analýzu úrovne a dynamiky sociálne ekonomického rozvoja mestskej a vidieckej štruktúry sme vybrali z množstva iných tieto agregované ukazovatele:

1. Zmena počtu obyvateľov (index zmeny počtu obyvateľov od roku 1996 do roku 2004).
2. Úroveň podnikania (registrované organizácie za kraj, právnické osoby a fyzické osoby prepočítané na 1000 obyvateľov) - koncentrácia registrovaných subjektov v kraji.
3. Dostupnosť k maturitnému vzdelaniu (počet stredných škôl, počet žiakov stredných škôl, index zmeny stredoškolsky s maturitou vzdelaných žiakov).

Pomocou analýzy týchto vybraných ukazovateľov poukážeme na stav a dynamiku sociálno-ekonomického rozvoja krajov a ich mestských centier, t. j. dosiahnutou diagnózou poukážeme nie len na regionálne problémy, ktoré vznikli transformáciou hospodárstva, ale tiež pripravenosť regiónov na prijatie nových výziev rozvoja. Nehľadáme príčiny, nedefinujeme ich a ani neprinášame žiadne hodnotiace stanoviská. Hlavný výstup je konštatovanie stavu a zmien a vzájomnej disproporcie.

Ako riešiť vzniknuté vnútroregionálne diferenciácie? Na riešenie existujúcich diferenciácií by mali zodpovedné zložky pripraviť aplikáciu nových stratégií pre regionálny rozvoj, nové nástroje a nové zameranie regionálnej politiky.

Analýza stavu je dokumentovaná na základe ukazovateľov z roku 2004. Analýza zmien jednotlivých ukazovateľov je dokumentovaná na údajoch rokov 1996 až 2004.

ANALÝZA ZMENY POČTU OBYVATELSTVA

Úroveň a dynamika rozvoja mestskej štruktúry

Počet obyvateľov je základným ukazovateľom, ktorý okrem toho, že bezprostredne určuje veľkosť mestá/obce, priamo poukazuje na jeho postavenie v sídelnom systéme.

¹¹ Kuciński K., Kudłacz T., Markowski T., Ziobrowski Z., 2002, Zintegrowany rozwój aglomeracji a konkurencyjność polskiej przestrzeni, Studia KPZK, tom CXI, Warszawa.

¹² Smetkowski M., 2001, Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej, [w:] Studia regionalne i lokalne, nr 4 (7), Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.

Friedmann J., 1974, Ogólna teoria rozwoju spolaryzowanego, [In:] M. Rościszewski (red.), Przestrzeń krajów trzeciego świata. Problemy metodologiczne, PZLG, z. 1-2, IG PAN, Warszawa.

¹³ Hübner, D.: <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/>, apríl 2006.

Počet obyvateľov podmieňuje veľkosť lokálnych trhov – predovšetkým trhu odbytu a trhu práce. Silné mestské centrá majú úžitok z aglomerácie. Úžitok z aglomerácie sa tiež podieľa rovnako na vysokom potenciáli integrácie, ktorý vytvára priaznivé predpoklady pre rozvoj informačnej spoločnosti a hospodárstva zameraného na poznatky.

Počet obyvateľov regionálnych mestských centier v SR sa pohybuje v rozpätí od 10 000 a je silne diferencované:

- najväčšie centrum má nad 400 000 obyvateľov
- jediné veľké centrum má nad 250 000 obyvateľov
- stredné centrá s počtom obyvateľov sú od 30 000 do 100 000
- malé centrá sa pohybujú v rozpätí od 10 000 až do 30 000 obyvateľov
- veľmi malé mestské centrá do 10 000 obyvateľov.

V metropole žije okolo 14,21 % obyvateľov Slovenska, vo veľkých mestách len 7,85 %, najviac obyvateľov Slovenska je koncentrovaných vo veľkostnej kategórii miest strednej veľkosti, približne 35 %. Druhou najsilnejšou mestskou kategóriou v SR sú tzv. malé mestá, kde žije 28,54 % a vo veľmi malých mestách do 10 000 je koncentrovaných 14,38 % obyvateľov. Celkom v mestách býva 56,5 % obyvateľov SR (Tabuľka 10), čiže ide prevažne o mestský charakter spoločnosti. Ťažisko mestskej štruktúry tvoria stredné a malé mestá. Mestská štruktúra na Slovensku je úzko spätá s ekonomickým a demografickým potenciálom územia, pretože práve tu sú koncentrované hospodárske subjekty a výrobné kapacity.

Priemerne tempo zmien obyvateľstva sa pohybuje v hraniciach od 73 do 108 indexových bodov. Pre všetky analyzované mestá stredná hranica od ktorej sa určoval rast, resp. pokles obyvateľstva od roku 1996 do 2004 bola hranica dosiahnutá zmenou počtu mestského obyvateľstva Slovenska vo výške 97,2. Relatívny rast počtu mestského obyvateľstva dosiahol 71 slovenských miest (prevažne veľmi malé mestá – 42, malé mestá v počte 22 a mestá strednej veľkosti - 7) z celkového počtu 147 miest. Takmer vo všetkých mestách sa prejavuje depopulácia, ktorá môže byť hlavnou bariérou rozvoja týchto centier.

Relatívne vysoký pokles počtu obyvateľov charakterizuje najväčšie mesto Slovenska Bratislavu, ktorá je strediskom s najlepšie rozvinutými metropolitnými funkciami a relatívne atraktívnym trhom práce. Tento paradox možno vysvetliť efektom denného prílevu obyvateľov za prácou z príľahlých území.

Ďalším paradoxom je vysoký rast počtu obyvateľov (index od 100 do 108 a viac) vo veľmi malých mestách, ktoré vytvárajú určité zhluky miest, resp. prstence okolo väčších miest. Na západnom Slovensku sú to malé centrá ako Stupava, Modra, Senec, Svätý Jur, Šamorín a severnejší zhluk miest ako Šaštín-Stráže, Vrbové, Holíč, Leopoldov.

V stredoslovenskej oblasti sú to mestské centrá s rýchlym rastom počtu obyvateľstva ako Banská Štiavnica, Jelšava, Hnúšťa, Modrý Kameň, Dobšiná. Na severnom a severovýchodnom Slovensku sú to Kysucké Nové mesto, Turzovka, Dolný Kubín, Námestovo, Rajecké Teplice, ďalšie zoskupenie miest tvoria Stará Ľubovňa, Spišská Belá, Spišská Stará Ves, Levoča, Spišské Vlachy, Krompachy a na východnom Slovensku v okolí Prešova – Veľký Šariš, Lipany, Sabinov, Stropkov, Hanušovce nad Topľou. Na juhovýchode v roku 2004 oproti roku 1996 bola zaznamenaná zmena počtu obyvateľov v prospech rastu len v mestách Kráľovský Chlmec a Sobrance.

Úroveň a dynamika rozvoja sídiel vo vidieckej štruktúre¹⁴

V skúmanom období (1996 – 2004) rástol počet obyvateľov žijúcich v sídlach vidieckeho charakteru rýchlejšie ako v mestských centrách, ale bol veľmi diferencovaný. Najrýchlejšie rástol počet obyvateľov v Bratislavskom, Prešovskom a v Košickom kraji, ale v porovnaní so slovenským indexom rastu, poklesol počet obyvateľov v Banskobystrickom, Trnavskom, Žilinskom a v Nitrianskom kraji, najvýraznejší pokles v vidieckych sídlach zaznamenal Trenčiansky kraj. (Tabuľka 1)

¹⁴ Tieto sídla sú vymedzené územiami obcí, ktoré nie sú podľa § 22 ods. 1 zákona č. 369/90 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, vyhlásené za mestá.

Tabuľka 1: **Rast obyvateľov v vo vidieckych sídlach podľa krajov Slovenska**

Kraj	Zmeny v počte obyvateľov za obdobie 1996 - 2004		Rozsah disproporcie (< 1,0 <)
	Slovenský priemer 103,94		
	Pokles < 103,94	Rast >103,94	
Bratislavský		109,78	1,65
Trnavský	103,49		0,99
Trenčiansky	100,91		1,09
Nitriansky	101,43		0,95
Žilinský	103,54		1,05
Banskobystrický	101,67		1,21
Prešovský		107,46	1,30
Košický		106,36	0,96
			1,19

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996 až 2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty.

Vnútroregionálna disproporcía

Disproporcie v počte obyvateľov meraných¹⁵ vo vzťahu mestského obyvateľstva ku obyvateľstvu žijúceho vo vidieckych sídlach sa pohybuje v rozmedzí od 0,9 do 1,6. Medzi krajmi Slovenska prevláda obyvateľstvo žijúce v mestských centrách. Najvýraznejšie sa tento vzťah prejavuje v Bratislavskom, Košickom a Banskobystrickom kraji a vyšší počet obyvateľov žijúcich vo vidieckych sídlach je len v Nitrianskom a Prešovskom kraji. (Tabuľka 1). Výraznejší je nástup suburbanizačného procesu a poklesu počtu obyvateľov v stredných a väčších mestských centrách. Je to najmä dôsledok sťahovania sa z miest. Druhý aspekt, isté dobiehanie urbanizácie koncentračného charakteru, najmä v dôsledku nového územno-správneho usporiadania SR po roku 1996 sa týka hlavne menších miest. Na raste počtu obyvateľov týchto centier sa podieľa hlavne sťahovanie.

2. ÚROVEŇ PODNIKANIA AKO PREJAV ATRAKTIVITY KRAJA

Úroveň podnikania je neobyčajne dôležitým ukazovateľom sociálno-ekonomického rozvoja. Podnikateľské subjekty preferujú lokalizačné miesta s diverzifikovanou odvetvovou štruktúrou ekonomickej základne, kvalifikovanou pracovnou silou s adekvátnou vzdelávacou základňou, schopnou ďalšieho vývoja, vedecko-výskumnou základňou, dopravnou dostupnosťou a pod. To sú determinujúce fenomény formujúce priestorové diferenciacie. Okrem vonkajšieho prostredia, s ktorým sú podnikateľské subjekty v interakčných vzťahoch a ktoré podnikateľským subjektom poskytuje určité príležitosti na ich rast a prosperitu, je veľmi dôležité pre ich rozvoj aj podnikateľské prostredie, ktoré sa vytvára osobitne v každom regióne/kraji. Určité nahustenie podnikateľských subjektov v regióne je výsledkom vytvoreného podnikateľského prostredia v regióne.

a) Podnikajúce fyzické osoby (FO) - podnikatelia

Úroveň a dynamika rozvoja podnikania FO v mestskej štruktúre regiónu

Úroveň podnikania v regionálnych mestských centrách je v rozpätí od 20 do 105 podnikajúcich FO na 1000 obyvateľov (priemer pre všetky mestské regionálne centrá je 77 podnikajúcich FO/1000 obyvateľov). Najvyššiu úroveň podnikania, meranú počtom FO/1000 obyvateľov dosahuje Bratislava, Pezinok a Senec. Nad 90 podnikajúcich FO/1000 obyvateľov má len niekoľko mestských centier, a to Modra, Dunajská Streda, Považská Bystrica, Žilina, Banská Bystrica a Vysoké Tatry. Zložitá situácia je na východe krajiny a špeciálne v Jelšave a Čiernej nad Tisou, kde na 1000 obyvateľov pripadá menej ako 25 podnikajúcich FO. Tieto mestské centrá sú charakteristické relatívne malým a chudobným odbytovým trhom, čo je bariérou rozvoja podnikateľstva.

¹⁵ Disproporcía jednotlivých ukazovateľov je vypočítaná podielom ukazovateľa za obyvateľstvo žijúce v mestách k obyvateľstvu žijúceho vo vidieckych sídlach. Hodnota nižšia ako 1,00 naznačuje, že v kraji žije viac obyvateľov vo vidieckych sídlach, hodnota vyššia ako 1,00 označuje situáciu obrátenú – prevažuje obyvateľstvo žijúce v regionálnych mestských centrách. Čím hodnota ukazovateľa sa viac vzdialľuje od hodnoty 1,00 tým sa disproporcie zväčšujú.

Tabuľka 2: Počet FO/1000 obyv. v 2004 a priemerné tempo rastu FO za obdobie 1998 – 2004

Kraj	Mestské centrá	Vidiecke sídla	Disproporcie	priemerné tempo rastu	
				V mestských centrách	Vo vidieckych sídlach
Bratislavský	104	76	1,36	99,2	116,5
Trnavský	75	65	1,14	94,5	108,4
Trenčiansky	74	56	1,32	121,7	140,6
Nitriansky	77	50	1,51	107,4	111,0
Žilinský	76	70	1,08	121,9	140,5
Banskobystrický	68	46	1,47	115,3	117,3
Prešovský	69	49	1,40	127,0	145,5
Košický	63	34	1,87	105,4	104,7
Slovensko	77	54	1,43	109,5	123,3

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996 až 2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty.

Úroveň podnikateľstva vo vidieckych sídlach v jednotlivých krajoch je podstatne nižšia. Diferenciácia v podnikaní je dosť výrazná. Prakticky vo všetkých krajoch podnikateľská činnosť FO je sústredená do mestských centier (Tabuľka 2 – stĺpec disproporcie).

Stredné tempo rastu podnikania FO bolo okrem Bratislavského a Trnavského kraja vo všetkých regionálnych mestských centrách pozitívne a pohybovalo sa v intervale od 5 do 27 % (celoslovenský priemer v mestských centrách 9 %). Najnižšie tempo rastu podnikania FO bolo v troch zoskupení mestských centier, vrátane Bratislavy¹⁶. Pravdepodobne pokles podnikateľskej činnosti bol ovplyvnený, najmä v západnej časti Slovenska, rozvojom segmentu stredných a veľkých podnikov. (Tabuľka 2).

Vysoká dynamika rastu FO bola zaznamenaná v štyroch krajoch, prakticky vo všetkých mestských regionálnych centrách (Tabuľka 2). Dynamicky nárast FO v Trenčianskom kraji bol v mestách Bánovce n/B. (126,1), Dubnica n/V. (126,1), Nové Mesto n/V. (124,0), Prievidza (130,0). Oveľa väčší rast malopodnikateľov sa prejavil v mestách Banskobystrického kraja (Banská Štiavnica (130,7), Brezno (137,8), Detva (140,4), Zvolen (121,8), Žiar n/H. 142,5). V Žilinskom kraji to boli mestské centrá (Čadca 126,1), Bytča (138,7), Tvrdošín (140,1), Turčianske Teplice (129,9), Martin (122,5) a v Prešovskom kraji v Starej Ľubovni (141,5), Bardejove (130,4), Kežmarku (122,4), Levoči (140,0), Snine (138,9), v Podolínci (154,8), Svidníku (145,0) a v Hanušovciach n/T. (176,6).

Úroveň a dynamika rozvoja podnikania FO vo vidieckej štruktúre regiónu

Úroveň FO vo vidieckych sídlach v jednotlivých krajoch Slovenska sa pohybovala od 49 do 76 FO/1000 obyvateľov (priemer za všetky sídla vidieckeho charakteru je 54 FO/1000 obyvateľov a Slovensko spolu aj s mestskými centrami vykazuje 66 FO/1000 obyvateľov). (Tabuľka 2).

Najvyšší počet FO/1000 obyvateľov je v Bratislavskom, Trnavskom, Trenčianskom a Žilinskom kraji. V krajoch s vyššou nezamestnanosťou, kde samozamestnanosť je často jedinou cestou ako získať prácu, v súčasnosti na 1000 obyvateľov pripadá v Nitrianskom kraji 50 FO, Banskobystrickom 46, Prešovskom 49 a najmenej v Košickom kraji 34 FO. (Tabuľka 2).

Priemerné tempo rastu FO v týchto sídlach sa prejavovalo ako dynamické. Vysoká dynamika rastu FO bola v Prešovskom, Žilinskom a Trenčianskom kraji. (Tabuľka 2).

Vnútroregionálna disproporcija

Disproporcie v dosiahnutom stave FO merané medzi mestskou a vidieckou štruktúrou v regióne sa pohybuje v rozsahu od 1,0 do 1,8 (Tabuľka 2). Vo všetkých krajoch stav FO/1000 obyvateľov je vyšší v mestských centrách ako vo vidieckych sídlach. V Nitrianskom a Košickom kraji je táto disproporcija najvýraznejšia a určuje najvyššiu úroveň vnútroregionálnej rozdielnosti v stave FO/1000 obyvateľov. (Tabuľka 2).

¹⁶ Prvé zoskupenie mestských centier s najnižším tempom rastu FO bolo vytvorené na východnom Slovensku – Kráľovský Chlmec, Moldava n/B., Medzev, druhé zoskupenie na juhu stredného Slovenska ako napr. v Dudinciach, Želiezovciach, v Šahoch. Tretie zoskupenie s najväčším poklesom FO sa objavil v mestských centrách medzi Bratislavou a Trnavou – Skalica, Holíč, Šaštín Stráže, Vrbové, Piešťany, Hlohovec, Sládkovičovo, Sereď, Veľký Meder, Galanta, Dunajská Streda, Senec.

Dynamika rastu FO bola prakticky vyššia vo všetkých vidieckych sídlach ako v systéme regionálnych mestských centier. (Tabuľka 2). Jedine Košický kraj mal rýchlejšie tempo rastu FO v mestských centrách. Najväčšia disproporcija medzi obidvomi skúmanými štruktúrami sa prejavila v Bratislavskom a Trnavskom kraji – rast živnostníkov bol rýchlejší vo vidieckych sídlach.

b) Podniky – malé, stredné, veľké a ich hustota v regióne

Úroveň a dynamika lokalizovaných podnikov v mestskej štruktúre v regióne

Vysoká koncentrácia podnikov je v dvoch krajoch, a to na západnom Slovensku v Bratislavskom kraji a na východe Slovenska v Košickom kraji. Index hustoty presahuje index za všetky mestské centrá Slovenska. Nízky index koncentrácie majú ostatné kraje. (Tabuľka 3). Tento index vyjadruje všeobecnú absorpčnú schopnosť mestskej štruktúry v regióne. Pri analýze mestskej štruktúry v jednotlivých krajoch sú podniky koncentrované buď do jedného mestského centrá alebo ich koncentrácia závisí od hierarchickej štruktúry miest v danom kraji. (Tabuľka 3).

V celoslovenskom meradle je v mestách sústredených približne 83,5 % podnikateľských subjektov – právnických osôb. V mestskej štruktúre koncentrujú sídla regionálneho významu (plnili funkciu okresného centrá) asi 75,3 % a súčasne krajské mestá (8 krajských miest) 49,8 % podnikateľských subjektov.

Medziregionálna konkurencia na trhu investícií má jasné priestorové a regionálne priemety (Tabuľka 4).

Úroveň a dynamika lokalizovaných podnikov vo vidieckej štruktúre regiónu

Ako vidno z tabuľky 3 predpoklady a možnosti na lokalizáciu podnikov, vidiecke sídla nemajú veľké, čo dokumentujú aj uvedené údaje v tabuľke s porovnávaním dosiahnutej úrovne v mestských centrách. Z toho vyplýva, že vidiecke sídla majú komparatívne nevýhodné prostredie voči prostrediu mestskému, t.j. majú nepriaznivé podmienky pre podnikanie.

Adaptačná schopnosť regiónov na potreby trhu, ich inovačná schopnosť, využitie existujúcich ľudských zdrojov, atraktivita kraja ako hospodárskeho priestoru je významná pre lokalizáciu, celkovo sa prejavuje v koncentracii uvedených subjektov i vo výslednej priestorovej diferenciacii kraja. (Tabuľka 5).

Zo všetkých registrovaných subjektov v jednotlivých krajoch koncentrácia týchto subjektov, využívajúcich aj existujúcu infraštruktúru podnikateľského prostredia vytvára jednoznačne schému koncentrácie do mestských centier, v závislosti od hierarchického usporiadanie týchto centier v danom kraji. Výnimkou je iba Trnavský a Žilinský kraj, kde miera koncentrácie registrovaných subjektov v mestských centrách je nízka v porovnaní k ostatným mestským štruktúram. (Tabuľka 5).

Tempo rastu registrovaných organizácií bolo dostatočne výrazne vo všetkých krajoch, okrem Trnavského kraja, kde bol zaznamenaný pokles registrovaných subjektov v mestskej štruktúre. Najnižšia dynamika bola prakticky v celom Košickom kraji (v obidvoch segmentoch) a už spomínanom Trnavskom kraji. Naopak veľmi dynamicky sa rozvíjal Trenčiansky, Žilinský a Prešovský kraj. (Tabuľka 6). Bol zaznamenaný malý prejav konvergencie, rýchlejšieho rozvoja hospodárskych subjektov vo vidieckych sídlach.

Tabuľka 6: Rast lokalizovaných podnikov a organizácií v jednotlivých regiónoch Slovenska a disproporcie medzi metskou a vidieckou štruktúrou v hustote registrovaných organizácií

Kraj	Mestské centrá	vidiecke sídla	Disproporcie
Bratislavský	101,3	118,3	1,6
Trnavský	99,3	109,9	1,2
Trenčiansky	122,7	136,9	1,9
Nitriansky	108,6	111,9	1,9
Žilinský	119,6	138,2	1,3
Banskobystrický	113,6	115,5	1,8
Prešovský	125,5	139,8	1,4
Košický	106,1	105,7	1,9
Slovensko	110,1	122,2	1,9

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996 až 2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty.

Vnútroregionálne disproporcie

Disproporcie koncentrácie podnikov a organizácií v systéme mestských a vidieckych sídiel sú v rozpätí od 1,2 do 1,9 pri strednej hodnote za celé Slovensko 1,9 (Tabuľka 6 – stĺpec „Disproporcie“). Z toho vyplýva, že vo všetkých krajoch sú predpoklady na lokalizovanie, resp. umiestnenie hospodárskych podnikov a organizácií vyššie v regionálnych mestských centrách ako vo vidieckych sídlach. Najmenšia disproporcija je v Žilinskom a Trnavskom kraji. Tieto nízke disproporcie možno odôvodniť buď viac zurbanizovaným charakterom vidieckych sídiel, alebo podnikateľskými zámermi adekvátnych vidieckemu prostrediu – cestovný ruch. Najväčšie disproporcie v tejto oblasti vykazujú Nitriansky, Trenčiansky, Banskobystrický, Košický a samozrejme Bratislavský kraj, ktoré sú výsledkom slabého rozvoja podnikov vo vidieckych sídlach. (Tabuľka 5).

3. DOSTUPNOSŤ K STREDOŠKOLSKÉMU VZDELANIU

Možnosť nadobudnúť stredoškolské vzdelanie je dôležitá z hľadiska sociálno-ekonomického rozvoja regiónov. Absolventi týchto škôl na jednej strane majú nevyhnutnú kvalifikáciu pre uplatnenie sa v rozvíjajúcich odvetviach služieb, alebo majú možnosť pokračovať vo vysokoškolskom štúdiu. Získanie stredoškolského vzdelania znižuje pravdepodobnosť začlenenia sa medzi dlhodobo nezamestnaných. Takéto vzdelanie poskytuje možnosť nadobudnúť novú vyššiu kvalifikáciu.

Zo všetkých veľkostných kategórií sídiel majú vidiecke sídla vysoko nadpriemerné zastúpenie obyvateľov so základným a neúplným stredným vzdelaním, popritom podpriemerné zastúpenie obyvateľov s úplným stredným a predovšetkým s vysokoškolským vzdelaním. Napriek tomu, že vo vidieckych sídlach došlo od roku 1991 k výraznému zlepšeniu v oblasti vzdelanostného potenciálu, tieto problémy stále pretrvávajú. (Tabuľka 7).

Vzdelanie nemá iba svoj ekonomický rozmer (ako zložka pracovnej sily), ale aj rozmer sociálny a kultúrny.

Stredoškolské vzdelávanie sa na Slovensku uskutočňuje v troch prúdoch: v gymnáziách, stredných odborných školách a v stredných odborných učilištiach.

V roku 2004 malo Slovensko 234 gymnázií. Na jednu školu pripadalo priemerne 434 žiakov. Z tabuľky 8 vyplýva, že dostupnosť do gymnázií a ich koncentrácia je najvyššia v mestských centrách. Len dva kraje majú lokalizované školy mimo mestských centier, a to Bratislavský kraj v Bernolákove a Žilinský kraj v Sučanoch. Tendencie potvrdzujú rast gymnázií pri rozpätí rastu od 10 do 52 %. Najväčší nárast počtu žiakov v gymnáziách od roku 1996 do 2004 bol v Prešovskom a Banskobystrickom kraji.

V roku 2004 bolo na Slovensku 266 SOŠ a na jednu školu pripadalo 352 žiakov. Počet odborných škôl klesal od roku 1996-2004 jednak vplyvom politických rozhodnutí posilniť všeobecné vzdelávanie (vyššie uvedený nárast počtu gymnázií), jednak v uvedených rokoch vyvrcholil dopad transformácie hospodárstva.

Regionálna štatistika SOŠ za rok 2004 v porovnaní so štatistikou gymnázií ukazuje, že zastúpenie odborných stredných škôl je regionálne diferencované a sústredné prevažne do mestských centier, čo potvrdzuje vyšší počet žiakov na jednu školu. Bratislavský kraj ako jediný má vo vidieckych sídlach lokalizované SOŠ s najvyšším počtom žiakov. Tabuľka 9 ukazuje vývoj základných ukazovateľov zastúpenia SOŠ v rokoch 1996-2004. Kým v období pred rokom 1996 bol podstatne vyšší počet žiakov a počet SOŠ, za posledných 10 rokov je tendencia postupného zatvárania týchto stredných škôl až v roku 2004 sa objavujú novozaložené SOŠ, ale ich hlavným pôsobiskom sa stávajú vidiecke sídla. Vznik nových škôl sa objavil v Trnavskom a Prešovskom kraji. Rápidny pokles tohto druhu škôl zaznamenávajú mestské centrá vo všetkých krajoch Slovenska. Zvláštne postavenie má Banskobystrický kraj, kde sa zvýšil počet žiakov jednej SOŠ lokalizovanej mimo mestského centra o viac ako 100 %. Dôvodom poklesu tohto druhu školy je, že nedostatočne reaguje na reštrukturalizačné zmeny, ktoré v ekonomike regiónu nastali v poslednej dobe.

Poslaním SOU je pripravovať absolventov na kvalifikovaný výkon robotníckych povolání a odborných činností, na výkon niektorých náročnejších robotníckych povolání a technicko-hospodárskych činností prevádzkového charakteru vo výrobe a službách vo všetkých odvetviach národného hospodárstva. Záujem o štúdium v SOU v sledovaných rokoch výrazne poklesol. Príčinou bola najmä:

- úzka špecializácia učebných odborov a flexibilita,
- vysoká nezamestnanosť absolventov ako dôsledok útlmu výroby na Slovensku,
- nedostatočné prepojenie teoretického vzdelávania a praxe,
- vyššia atraktivita statusu maturanta z gymnázia.

Koncentrácia tohto druhu školy nevytvárala disproporcie medzi mestskou a vidieckou štruktúrou regiónu. SOU boli rozmiestňované, resp. dostupné podľa potrieb, buď to boli odvetvia priemyslu alebo služieb a vtedy sa SOU lokalizovali do mestských centier, alebo SOU so zameraním poľnohospodárskym a ich lokalizačný priestor bol vytvorený vo vidieckom sídle. Podobne ako u SOŠ nastal rapídny pokles tohto druhu školy (SOU) a to v oboch segmentoch v mestskom a vidieckom.

Aj napriek uvedeným skutočnostiam, údaje v tabuľkách 8, 9, 10 napovedajú, že dostupnosť do stredných škôl je vyššia v mestských centrách čo potvrdzujú aj trendy, dokumentované poklesom. Školy sa viacej udržali v mestských centrách než vo vidieckych sídlach.

ZÁVERY

Analýza úrovne a dynamiky sociálno-ekonomického rozvoja dokumentovaná na základe údajov rokov 1996-2004 zameraná na zistenie diferenciacie medzi mestskou a vidieckou štruktúrou v jednotlivých krajoch Slovenska dovoľuje urobiť niekoľko konštatovaní:

1. Situácia rastu obyvateľstva v regionálnych mestských centrách analyzovaných v jednotlivých krajoch naznačuje rast obyvateľstva v malých mestských centrách a pokles počtu obyvateľov vo veľkých mestách. Koncentrácia obyvateľstva do mestských centier narastá. Tento trend ovplyvňuje výrazne rozvoj – zväčšuje sa trh práce a odbytu, zlepšujú sa možnosti pre rozvoj hospodárskych subjektov a s tým aj rastúca interakcia inovačných možností.
2. V prípade analýzy relatívnej dynamiky podnikateľstva a dostupnosti k strednému stupňu vzdelania v mestských štruktúrach vytvárajú sa ďalšie príležitosti dynamického rozvoja regiónu. Takto vybavené mestské štruktúry majú väčšiu schopnosť difúzie inovácie do vidieckych štruktúr.
3. Podiel žiakov stredných odborných škôl a gymnázií sa vyznačoval rovnomerným rastúcim trendom pri súčasnom poklese podielu žiakov v mestskom systéme, ale i napriek tomu vytvára sa tak dostatočný predpoklad pre ďalšie vzdelávanie v analyzovaných druhov škôl.
4. Výsledky analýzy ďalej dokumentujú, že sa v jednotlivých krajoch vyformovala rozvinutá mestská štruktúra, ktorá je schopná abstrahovať nové činnosti a ktorá vytvára vhodné prostredie pre investičnú aktivitu, modernú sociálnu a technickú infraštruktúru.
5. Ako vyplýva z analýzy vo vidieckej štruktúre synergeticky nepriaznivo pôsobia viaceré faktory. Sú to územia s málo výkonným podnikateľstvom a nižšou možnosťou dostupnosti ku vzdelaniu.
6. Prejavená diferenciacia poukazuje na potrebu rešpektovania špecifických rozvojových faktorov buď v mestskej štruktúre alebo v vidieckej štruktúre každého regiónu a preto pri hľadaní rozvojových stratégií, ako i pri aplikácii regionálnej politiky je potrebné tieto špecifické problémy rešpektovať.
7. V ďalšom smerovaní regionálnej politiky je potrebné rešpektovať skutočnosť, že i slovenské regióny/kraje sú značne diferencované svojimi potenciálmi a stoja zoči-voči vlastným špecifickým problémom, ktoré vyžadujú špecifické prístupy a riešenia.

APLIKÁCIA ZÁVEROV

V súvislosti s prípravou Národného strategického rámca na čerpanie finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov Európskej únie bol kolektívom Katedry verejnej správy a regionálneho rozvoja Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity na základe výskumu zameraného na definovanie stratégie budúceho regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky pri rešpektovaní regionálnych disparít a diferenciacii jednotlivých regiónov navrhnuté, „podporiť a udržať v raste regionálne centrá (rozvinuté aglomerácie), ktoré sú rozhodujúcimi nositeľmi národohospodárskeho rastu a vytvárajú nielen rozvojové zdroje v ekonomike SR, ale vytvárajú aj prorastové prostredie pre egalizáciu zaostávajúcich regiónov“ (Buček, M. 2006).

Z tohto dôvodu by sa mal princíp geografickej koncentrácie tematických priorít Národného strategického rozvojového rámca SR naplniť prostredníctvom geografickej koncentrácie intervencií nasmerovaných:

- do centier národohospodárskeho rastu;
- do regionálnych centier
- do centier konvergenčnej podpory v osobitne zaostávajúcich častiach oprávnených NUTS 2
- do lokálnych centier, ktoré predstavujú koncentráciu pracovných príležitostí, základnú sieť pracovných trhov a vybavenosť
- v koordinácii s cieľom „Rozvoj vidieka“ vo vidieckom priestore.

Stratégia usiluje o takú kvalitatívnu premenu hospodárskeho a sociálneho prostredia v oblastiach, ktorá umožní prehĺbiť a využiť dlhodobé komparatívne výhody, ktoré ovplyvňujú regionálny rozvoj, či už sú determinované kvalitou lokalizačného, podnikateľského, inovačného prostredia, disponibilným ľudským potenciálom so

sociálnymi a vzdelanostnými tradíciami, ekonomickými štruktúrami a pod., ktoré sú nositeľmi často nehmotných aktív a ojedinelých vedomostí.

Vzájomná integrácia miest a integrácia miest so svojím zázemím môže viesť k dosiahnutiu potrebnej kritickej masy, ktorá umožní stimuláciu a rozvoj celého systému – zvýšenie ich významu v hierarchii sídelnej štruktúry a pritiahnutí investícií do oblasti znalostného a inovačného potenciálu, t.j. stimulovať konkurencieschopnosť.

Výhody mestských veľkých centier sa prejavujú mnohostranným spôsobom, či už z hľadiska diferenciacie a prosperity ekonomických činností, alebo z hľadiska vybavenosti infraštruktúrou. Determinujúca úloha veľkých centier môže byť navyše posilnená rozvojom potrebnej nadnárodnej infraštruktúry, napojujúca slovenský priestor na celoeurópske systémy. Kvalitná dopravná infraštruktúra je podmieňujúcim faktorom rozvoja národného hospodárstva i regionálneho rozvoja, lebo umožňuje mobilitu výrobných faktorov a zvyšuje regionálnu konkurencieschopnosť, ktorá je úzko spojená so štyrmi hlavnými faktormi: štruktúrou ekonomických aktivít, úrovňou inovácií, stupňom dostupnosti regiónu a úrovňou dosiahnutej vzdelanosti pracovných síl. Tieto faktory sú silne previazané a odrážajú vplyv v menej merateľných charakteristikách, ktorými sú efektívnosť regionálnych inštitúcií vrátane verejnej správy a podporných služieb pre podniky. Ak posudzujeme konkurencieschopnosť jednotlivých NUTS 2, resp. NUTS 3 z hľadiska podmienok pre rozvoj vedy výskumu a inovácií, tak regióny možno rozdeliť do niekoľkých základných skupín, pritom však treba zdôrazniť, že v rámci regiónov dochádza ku koncentrácii vedy a výskumu do centier, predovšetkým do národohospodárskych a regionálnych centier. Tieto centrá by mali mať v budúcnosti významnú úlohu z hľadiska vytvárania klastrov, ktorých fungovanie môže výrazne ovplyvniť ekonomické a nadväzne aj sociálne prostredie oblastí.

Geografická koncentrácia priorít NSRR pomôže prenikaniu inovácií do jednotlivých oblastí a tým i generovaniu vlastných inovácií, ktoré pomôžu modernizovať existujúce sociálne a ekonomické štruktúry, posilnia ich konkurencieschopnosť v regionálnom, prípadne i národnom meradle a zabezpečia tak ich dlhodobý rozvoj¹⁷. Rola centier v realizácii všetkých troch strategických priorít NSRR je nasledovná:

I. Centrá národohospodárskeho rastu

Vyznačujú sa dostupnou fyzickou a poznatkovou infraštruktúrou (výskumné centrá, univerzity, poradenské centrá a pod.), avšak niektoré z nich sa vyznačujú vysokou fragmentovanosťou a slabými medzinárodnými sieťami. Hlavným cieľom intervenčnej politiky v týchto oblastiach je zlepšenie ich integrácie a pozície v globálnej ekonomike. Politika by mala byť preto zameraná na posilnenie excelentného výskumu, špecializovanej pracovnej sily (zabránenie úniku mozgov do zahraničia), špičkových technológií, na zintenzívnenie väzieb medzi firmami navzájom a medzi výskumom a podnikaním. Okrem toho by sa malo podporovať zakladanie nových podnikov a radikálne inovácie v odvetviach, ktoré sú náročné na výskum. Tieto centrá majú najvyššie predpoklady zachytiť rozvojové trendy, ktoré ponúka poznatkovy založená ekonomika.

II. Regionálne centrá

Podporná politika v tomto kontexte by mala teda vychádzať z podpory nových inovačných trajektórií a stimulácie produktových a procesných inovácií pre nové trhy. Zamerať sa bude treba na posilnenie väzieb s centrami národohospodárskeho rastu tak v oblasti dopravnej a komunikačnej infraštruktúry ako aj v oblasti posilnenia medziregionálnych väzieb (firemných a organizačných).

III. Centrá konvergenčnej podpory

Špecifickou kategóriou sú centrá konvergenčnej podpory. Dodržanie princípu koncentrovanej egalizácie znamená, že v najzaostalejších oblastiach by sa mala pomoc EÚ koncentrovať do ich centier. Koncentráciou viacerých opatrení do centier zaostávajúcich oblastí sa vyhneme neefektívnemu rozptylu prostriedkov a dosiahneme významný synergický efekt. To vytvára predpoklady pre naštartovanie celkového konvergenčného procesu zaostávajúcich oblastí.

IV. Lokálne centrá

Prioritou politiky zameranej na lokálne centrá bude učenie sa na dosiahnutie organizačnej a technologickej premeny. To znamená aj podporu v zmene správania sa a stimulácia inovačných postojov. Podpora týchto centier by mala byť zameraná tematicky a odvíjať sa smerom k posilňovaniu ich špecializácie v národnom a postupne aj v medzinárodnom kontexte. Opatrenia by sa mohli zamerať na mobilitné schémy, na podporu menších klastrov, zlepšenie strednej úrovne vzdelávania (technické školy, manažment), ktorých zameranie korešponduje s potenciálnymi potrebami regiónu, na podporu vzniku prepojení medzi lokálnymi firmami s mimoregionálnymi zdrojmi poznatkov a pod.

V. Vidiek

Vyznačuje sa vysokým podielom vidieckeho obyvateľstva a zameraním na poľnohospodárstvo a cestovný ruch. Podpora týchto regiónov by mala smerovať do diverzifikácie a modernizácie poľnohospodárstva,

¹⁷ Bucek, M. et al: Regional aspects of Integration to the EU. In: Economic and Social Context of Integration of Slovakia to the EU. Bratislava: USSE SAV, 2003.

naštartovanie inovačných procesov v poľnohospodárstve a podpory rozvoja vzdelanostnej úrovne. Koordináciou s programom „Rozvoj vidieka“ sa prepojí stratégia regionálneho rozvoja v celi Konvergencia s programom rozvoja vidieka.

Regionálna politika bude zameraná na podporu vytvárania klastrov. Môžeme ich považovať za lokálnu odozvu globalizácie ekonomiky. Klastre sa vyskytujú na všetkých geografických stupňoch, vo veľkých aj malých ekonomikách, v mestských aj vidieckych oblastiach. Klastre predstavujú vhodnú platformu pre spojenie tematickej a geografickej intervencie, čo vedie k multiplikačnému efektu realizovanej podpory. Vytvárajú tiež priestor pre koncentráciu viacerých tematických opatrení NSRR v oblasti ľudských zdrojov, infraštruktúry, inovácií a informatizácie.

Obrázek: Základný skelet štruktúry regionálneho rozvoja SR

Zdroj: Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja (2006); Sokol (1999)

Základný skelet štruktúry regionálneho rozvoja SR (vysvetlivky k mapke):

Centrá a ich zázemie – Rozvinuté regióny, ktorá tvoria centrá národohospodárskeho rastu; ide o mestské aglomerácie: bratislavsko – trnavskú (v mape označené ako 1), trenčiansku (5), žilinsko – martinskú (4), košicko – prešovskú (2) a bansko-bystricko – zvolenskú (3) a región mesta Nitra (6). Tieto centrá tvoria základnú kostru slovenskej ekonomiky, sú sídlom konkurencieschopných firiem, ktoré tvoria podstatnú časť národného produktu.

Centrá regionálneho rastu sú nasledujúce Bardejov, Čadca, Dunajská Streda, Levice, Liptovský Mikuláš, Piešťany, Považská Bystrica, Prievidza, Ružomberok, Brezno, Kežmarok, Púchov, Topoľčany, Rožňava, Trebišov¹⁸ Kumulácia prostriedkov v regióne a posilnenie väzieb s centrami národohospodárskeho rastu docieli rozširujúci efekt pozitívnych ekonomických impulzov centier národohospodárskeho rastu.

Špecifickým typom regiónov sú centrá konvergenčnej podpory¹⁹, medzi ktoré patria aglomerácie Nové Zámky – Komárno (v mape označené ako A), Lučenec – Rimavská Sobota (B), Poprad – Spišská Nová Ves (D) a Humenné – Vranov nad Topľou – Michalovce (C). Koncentráciou pomoci v týchto regiónoch a synergickým účinkom viacerých tematických opatrení je možné docieľiť naštartovanie ich rozvoja smerom k dosiahnutiu úrovne centier regionálneho rastu.

Lokálne centrá, ktoré predstavujú ostatné mestské centrá SR.

¹⁸ Tieto centrá sa do veľkej miery prekrývajú s centrami osídlenia druhej skupiny identifikovaných v záväznej časti Koncepcie územného rozvoja SR 2001 (KURS 2001).

¹⁹ Štúdiá „Regionálne aspekty integrácie do EÚ“, M. Buček a kol. In Ekonomické a sociálne súvislosti integrácie Slovenska do EÚ: Šíkula, M. a kol.: USSE SAV, Bratislava, 2003. V práci sa identifikujú 3 centrá zaostávajúcih regiónov (v mape A,B,C), do ktorých by sa mala koncentrovať pomoc EU, pre použitie prostriedkov v období 2007 – 2013 sme doplnili o ďalšie centrum (D).

Vidiek, ktorého vymedzenie určuje Stratégia rozvoja vidieka.

Tabuľka 3 : **Koncentrácia podnikov (súkromných a štátnych) v mestskej a vidieckej štruktúre podľa jednotlivých krajov (stav 2004)**

Kraj	Mestské centrá	Vidiecke sídla	Rozloženie koncentrácie v jednotlivých mestských sídlach (% zo všetkých miest v kraji)	Počet mestských sídiel
Bratislavský	95,3	4,7	Bratislava 93,6	7
Trnavský	75,3	24,7	Dunajská Streda 14,3; Galanta 6,9; Piešťany 14,0; Senica 7,2; Trnava 25,5	16
Trenčiansky	79,0	21,0	Trenčín 27,3; Prievidza 13,4; P. Bystrica 12,5; Nové Mesto n/V. 8,1; Dubnica n/V. 7,5	18
Nitriansky	76,0	24,0	Komárno 14,3; Levice 10,6; Nitra 32,8; Nové Zámky 12,3	15
Žilinský	77,0	23,0	Žilina 40,5; Martin 16,6; L. Mikuláš 8,2; Čadca 6,7	18
Banskobystrický	78,9	21,1	B. Bystrica 43,6; Lučenec 9,0; Zvolen 15,3	24
Prešovský	76,0	24,0	Bardejov 9,3; Humenné 7,3; Poprad 17,3; Prešov 33,6	23
Košický	84,8	15,2	Košice 70,9; Michalovce 7,5; Spišská N.V. 7,4	17
Priemer Slovensko	83,5	16,5		147

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996 až 2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty.

Tabuľka 4: **Koncentrácia podnikov s medzinárodným vlastníctvom a zahraničné podniky v mestskej štruktúre jednotlivých krajov (stav 2004/podnikoch lokalizovaných v kraji)**

Kraj	% podnikov z medzinárodným vlastníctvom zo všetkých podnikov lokalizovaných v mestách	% zahraničných podnikov zo všetkých podnikov lokalizovaných v mestách	Mestá s najväčším podielom	
Bratislavský	8,9	14,4	Bratislava	94,4
Trnavský	8,8	10,3	Piešťany	23,0
			Trnava	20,3
			D. Streda	15,0
Trenčiansky	10,1	9,0	Trenčín	30,7
			Prievidza	13,4
			P. Bystrica	10,0
Nitriansky	17,5	9,0	Nitra	12,9
			Komárno	8,4
Žilinský	6,8	6,9	Žilina	39,7
			Martin	20,5
			L. Mikuláš	8,7
Banskobystrický	8,0	6,0	B. Bystrica	44,8
			Zvolen	16,3
			Lučenec	7,5
Prešovský	7,0	5,2	Prešov	38,5
			Poprad	16,8
			Bardejov	7,7
Košický	7,6	7,0	Košice	70,4
			Sp.N.Ves	7,5
Priemer Slovensko	9,1	9,9		

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996 až 2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty.

Tabuľka 5: **Koncentrácie registrovaných subjektov v jednotlivých krajoch***
(súčasný stav 2004 – podielové vyjadrenie)

Kraj	Koncentrácia						Mestské centrá s dominantnou koncentráciou registrovaných subjektov/ podiel	
	V mestských centrách			Vo vidieckych sídlach				
	Podiel registrovaných subjektov	Podiel mestského obyv.	Počet miest	Podiel registrovaných subjektov	Podiel ostatného obyv.			
Bratislavský	90	83	7	10	17	Bratislava	88	
						Pezinok	4	
Trnavský	56	49	16	44	50	D. Streda	11	
						Piešťany	13	
						Trnava	25	
Trenčiansky	66	57	18	34	43	P. Bystrica	14	
						Prievidza	14	
						Trnava	22	
Nitriansky	60	47	15	40	53	Komárno	13	
						Levice	11	
						Nitra	30	
						N. Zámky	13	
Žilinský	56	51	18	44	49	Čadca	7	
						L. Mikuláš	9	
						Martin	16	
						Žilina	31	
Banskobystrický	65	54	24	35	46	B. Bystrica	32	
						Zvolen	13	
						Lučenec	8	
Prešovský	60	49	23	40	51	Bardejov	8	
						Humenné	8	
						Poprad	15	
						Prešov	25	
Košický	72	56	17	28	44	Košice	63	
						Michalovce	8	
						S. N. Ves	9	
Slovensko	67	56	147	33	44			

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996- 2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty (rok 1998=100 %)

* Registrované organizácie – podniky, rôzne organizácie a fyzické osoby

Tabuľka 7: **Podiel obyvateľov podľa stupňa vzdelania vo veľkostných kategóriách sídiel**
(stav v roku 1991 a 2001)

Veľkostná kategória	Štruktúra vzdelania v %							
	1991				2001			
	Základné	Stredné bez maturity	Stredné s maturitou	Vysokoškolské	Základné	Stredné bez maturity	Stredné s maturitou	Vysokoškolské
1-1000	57,0	27,1	14,2	1,7	38,7	32,1	21,5	3,3
1001-5000	46,1	28,0	21,7	4,2	32,7	31,4	29,7	6,2
5001-10000	37,7	29,9	25,2	5,9	25,9	30,2	32,7	7,7
10001-20000	33,6	30,4	27,6	7,4	23,0	29,0	34,8	9,3
20001-50000	30,9	28,3	30,3	9,5	20,5	27,3	36,8	11,4
50001-100000	26,0	26,8	32,6	13,1	17,0	24,8	37,9	15,7
> 100001	24,0	21,6	32,7	19,1	15,7	20,3	37,6	21,6
Mestské sídla	29,4	29,9	30,4	11,9	19,6	25,8	36,5	13,9
Vidiecke sídla	49,2	29,7	16,8	2,6	34,3	33,2	25,2	4,2

Zdroj: Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991 a 2001. ŠÚ SR Bratislava. Štatistický lexikón obcí SR. ŠÚ SR, Bratislava 2002. Vlastné prepočty.

Za mestské sídla sú považované tie sídla, ktoré boli ku dňu sčítania vyhlásené za mesto NR SR podľa zákona č. 369/1990 Z. Z. O obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, ostatné obce sa považujú za vidiecke.

Tabuľka 8: Stav a dynamika študujúcich na gymnáziách v jednotlivých krajoch

Kraj	Počet žiakov na školu		Zmena v raste počtu žiakov oproti 1996	
	Mestské centrá	Vidiecke sídla	Mestské centrá	Vidiecke sídla
Bratislavský	438	77	116,1	101,3
Trnavský	429	-	116,1	-
Trenčiansky	482	-	125,9	-
Nitriansky	459	-	100,0	-
Žilinský	471	370	134,5	113,5
Banskobystrický	395	-	143,5	-
Prešovský	401	-	152,2	-
Košický	432	-	128,0	-
Slovensko	435	223	128,5	111,2

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996-2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty (rok 1996=100 %)

Tabuľka 9: Stav a dynamika študujúcich na stredných odborných školách (SOŠ)

Kraj	Počet žiakov na školu		Zmena v raste počtu žiakov oproti r.1996	
	Mestské centrá	Vidiecke sídla	Mestské centrá	Vidiecke sídla
Bratislavský	318	367	68,6	36,2
Trnavský	427	152	100,1	Nové založené 152 žiakov/školu
Trenčiansky	472	-	61,0	-
Nitriansky	343	119	76,9	46,5
Žilinský	389	-	81,3	-
Banskobystrický	329	185	68,4	207,9
Prešovský	342	132	74,9	Nové zložené 152 žiakov/školu
Košický	337	133	83,2	76,4
Slovensko	357	168	76,4	80,1

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996-2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty (rok 1996=100 %)

Tabuľka 10 : Stav a dynamika študujúcich na stredných odborných učilištiach (SOU)

Kraj	Počet žiakov na školu		Zmena v raste počtu žiakov oproti r.1996	
	Mestské centrá	Vidiecke sídla	Mestské centrá	Vidiecke sídla
Bratislavský	329	-	51,0	-
Trnavský	333	267	65,8	46,7
Trenčiansky	470	246	40,9	18,3
Nitriansky	332	147	41,5	36,2
Žilinský	398	321	47,4	61,7
Banskobystrický	284	193	37,5	55,4
Prešovský	333	135	65,4	26,1
Košický	370	167	67,4	86,5
Slovensko	353	194	51,8	56,8

Zdroj: Štatistika MOS-MIS za roky 1996 až 2004. Slovenský štatistický úrad. Vlastné prepočty.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- [1] Acz, Z.: *Innovation and the Economy of Cities*. Cheltenham: Edward Elgar. 2002.
- [2] Bucek, M. et al: *Regional aspects of Integration to the EU*. In: Economic and Social Context of Integration of Slovakia to the EU. Bratislava: USSE SAV, 2003.
- [3] BUČEK, M. a kol.: *Regionálne aspekty integrácie do EÚ*. In: Šikula, M. A kol: Ekonomické a sociálne súvislosti integrácie Slovenska do EÚ, kapitola 10. USSE SAV, Bratislava, 2003.
- [4] *Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013*. Communication from the Commission, COM (2005) 0299, 05.07.2005. Detto v slovenčine
- [5] Commission of the European Communities (CEC) (2005), *Cohesion policy and cities: the Urban contribution to growth and jobs in the region* (Communication from the Commission), Luxembourg. Office for Official Publications of the European Communities. (CEC 2005, p.3).
- [6] Commission of the European Communities (CEC) (1997b) *Towards an Urban Agenda in the European Union*. Bruxelles-COM 97 (197) (Luxembourg: CEC).
- [7] Commission of the European Communities (CEC) (2004), *A New Partnership for Cohesion: Convergence, Competitiveness, Cooperation - Third Report on Economic and Social Cohesion*. Luxembourg. Office for Official Publications of the European Communities.
- [8] Directorate General – Regional Policy (DG Regio) (2003), *Europe's cities, the Structural Funds and the URBAN Community Initiative Partnership with the Cities*, Eurocities, 2003 ESPON Project 2.3.2., *Second interim report*, Luxemburg. (DG Regio, 2003, p.1).
- [9] Dumais, G; Ellison, G; and Glaeser, E.: *Geographic Concentration as a Dynamic Process*.
- [10] Cambridge, MA: NBER Working Paper no. 6270, 1997.
- [11] Eltges, M.: *Städte und Europäische Strukturpolitik. Was kommt nach 2006?* In: *Raumforschung und Raumordnung*, H. 2 (2005), 134-141).
- [12] *Európsky summít miest a regiónov*. 24.05.2005 www.euraktiv.sk
- [13] Friedmann J.: *Ogólna teoria rozwoju spolaryzowanego*. In: M. Rościszewski (red.), *Przestrzeń krajów trzeciego świata. Problemy metodologiczne*, PZLG, z. 1-2, IG PAN, Warszawa, 1974.
- [14] Gordon, I.R. and McCann, P.: *Industrial Clusters: Complexes, Agglomeration, and/or Social Networks?* *Urban Studies* 37: 513-532, 2000.
- [16] Hübner, D.: <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/> , apríl 2006.
- [17] *Koncepcie územného rozvoja SR 2001 (KURS 2001)*.
- [18] Korec, P.: *Predpoklady zmien sociálno-priestorovej štruktúry slovenských miest*. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Presoviensis - Folia Geographica XXXII (3)*, 28-35, 1999.
- [19] Kuciński K., Kudłacz T., Markowski T., Ziobrowski Z.: *Zintegrowany rozwój aglomeracji a konkurencyjność polskiej przestrzeni*. *Studia KPZK*, tom CXI, Warszawa, 2002
- [20] Le Galés, P. : *European Cities. Social Conflicts. and Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-925278-5, UK: 16-99.
- [21] *Národný strategický referenčný rámec SR na obdobie 2007 – 2013*. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. Bratislava: 2006.
- [22] *Návrh na Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa zavádza program pre konkurencieschopnosť a inováciu (2007-2013)*. KOM (2005) 121 v konečnom znení, 6.4.2005.
- [23] Smętkowski M.: *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*. In: *Studia regionalne i lokalne*, nr 4 (7), Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa, 2001.
- [24] Storper, M. and Venables, A. J.: *Buzz: Face-To-Face Contact and the Urban Economy*. Published by Centre for Economic Performance London School of Economics and Political Science, London, 2003, ISBN 0 7530 1676 1.
- [25] Sýkora, L.: *Induktivní a deduktivní přístupy při srovnávacím výzkumu zmen vnitřní prostorové struktury postkomunistických měst*. In: Matlovic, R., ed., *Urbánný vývoj na rozhraní miléníí. Urbánne a krajinné štúdie Nr. 3*, s. 19-26. Presov, Filozofická fakulta Presovskej univerzity, 2000.
- [26] Šikula, M. a kol.: *Determinanty formovania priemyselnej politiky v podmienkach globalizácie a integrácie*. Bratislava: ÚSSE SAV, 2003, 166 s. ISBN 80-7144-154-1.
- [27] *Štatistika MOS-MIS za roky 1996 až 2004*. Slovenský štatistický úrad SR, 2006.
- [28] *Third Report on Economic and Social Cohesion*. EC, 18 Feb. 2004.
- [29] Tvrdoň, J.: *Regionálne disparity a ich obmedzenie v období integrácie do EÚ*. Bratislava: Ekonomický časopis, č.4, 2002, ISSN 0013 – 3035.

ZHODNOTENIE PRÍSTUPOV K REGIONÁLNEMU ROZVOJU SLOVENSKA

RNDr. Vladimír SZÉKELY, CSc.

*Geografický ústav SAV,
Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, Slovenská republika.
Tel.: 00421 2 52492751/kl.211, e-mail: szekely@savba.sk.*

ANOTÁCIA

V predkladanej štúdií analyzuje prístupy k regionálnemu rozvoju Slovenska z hľadiska Národného strategického referenčného rámca 2007-2013. Pozornosť venujeme kritickému zhodnoteniu jedného zo strategických cieľov vízie hospodárskeho a sociálneho rozvoja SR – výrazné zvýšenie konkurencieschopnosti a výkonnosti regiónov a slovenskej ekonomiky pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja. Špeciálnu pozornosť venujeme vedecko-technologickým parkom ako nástrojom zvyšovania regionálnej konkurencieschopnosti.

ANNOTATION

We analyse the approaches to regional development of Slovakia from the National Strategic Reference Framework point of view. One of the strategic aims - the improvement of regional (and Slovak) competitiveness and performance by the respecting of principles of sustainable development – is subject of critical assessment. Special attention is devoted to role of science parks, which represent the tool of desired improvement of regional competitiveness.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Národný strategický referenčný rámec 2007-2013, Slovensko, regionálna konkurencieschopnosť, vedecko-technologický park, regionálny rozvoj

KEY WORDS

National Strategic Reference Framework 2007-2013, Slovakia, regional competitiveness, science park, regional development

ÚVOD

Slovensko je charakteristické nielen rozdielmi medzi mestskými a vidieckymi areálmi, ale aj priestorovou dichotómiou medzi západnou a východnou časťou, ako aj medzi centrálnymi a periférnymi regiónmi. Tieto rozdiely niekedy prekračujú spoločnosťou akceptovateľnú mieru a tak vyvolávajú potrebu efektívnej regionálnej politiky, ktorá by mala vychádzať zo široko rozpracovaných teoretických poznatkov o príčinách, prejavoch a možných spôsoboch redukovania neželanej úrovne priestorovej diferencovanosti. V zásade možno rozlišovať dva druhy teoretických koncepcií regionálneho rozvoja: prvé, ktoré vychádzajú z presvedčenia, že regionálne disparity sa pod vplyvom vývoja znižujú – tzv. konvergentné koncepcie (teórie regionálnej rovnováhy), a druhé, ktoré vychádzajú z presvedčenia, že regionálne disparity sa pod vplyvom vývoja zväčšujú – tzv. divergentné koncepcie (teórie regionálnej nerovnováhy).

V predkladanej štúdií nazeráme na prístupy k regionálnemu rozvoju Slovenska z hľadiska Národného strategického referenčného rámca 2007-2013 (ďalej NSRR), ktorú na svojej internetovej stránke (www.build.gov.sk) ponúka Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. Sústreďujeme sa však len na niektoré kľúčové body z tohto materiálu, ktoré vyberáme a cez prizmu vybraných teoretických koncepcií regionálneho rozvoja na ne kriticky nazeráme.

Je potrebné si uvedomiť, že v súčasnosti sa hovorí o akomsi eklektickom období regionálnej politiky, v ktorom sa stretávajú rôzne teoretické koncepcie. Eklektické obdobie je produktom výrazne dominujúcej názorovej plurality na problematiku regionálneho rozvoja. Je však podstatné, že názorová pluralita má jeden spoločný menovateľ. Rôzne teoretické koncepcie sa spravidla zhodujú v zdôrazňovaní významu ľudskej iniciatívy a ľudských zdrojov pre regionálny rozvoj, pre jeho stimulovanie. Ako formy riešenia regionálnych problémov sa do popredia záujmu dostávajú podpora vznikajúcim a malým a stredným podnikom, podpora šírenia technických inovácií, decentralizačné opatrenia vo sfére verejnej správy, podpora lokálnej iniciatívy, deregulačné opatrenia,

zosieťovanie aktérov na regionálnych výrobných a spotrebných trhoch (networking) a programy starostlivosti o zahraničných investorov (Blažek, Uhlř 2002). V línii eklekticismu nazeráme aj na NSRR.

EKONOMICKÁ VÝKONNOSŤ A KONKURENCIESCHOPNOSŤ LOKALÍT A REGIÓNOV

Jedným zo strategických cieľov vízie hospodárskeho a sociálneho rozvoja SR je do roku 2013 výrazné zvýšenie konkurencieschopnosti a výkonnosti regiónov a slovenskej ekonomiky pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja. Bližšie sa zastavme najmä pri termíne *regionálna konkurencieschopnosť*, ktorý (rovnako ako termín *trvalo udržateľný rozvoj*) patrí podľa teoretikov regionálneho rozvoja k nejednoznačným a veľmi ťažko postihnuteľným termínom (pozri napr. Kitson et al 2004). Rovnako vyjadrenie *regionálnej ekonomickej výkonnosti* len hodnotou hrubého domáceho produktu na obyvateľa sa považuje už vo všeobecnosti za prekonané, čo sa rieši aplikáciou iných vhodných mier. Na druhej strane, v snahe o komplexné postihnutie sociálno-ekonomického stavu sa hľadajú ďalšie syntetizujúce indikátory obsahujúce popri nevyhnutnej ekonomickej dimenzii aj dimenziu sociálnu, resp. environmentálnu (napr. Human development index).

V súvislosti s regionálnym rozvojom Slovenska a identifikáciou regionálnych disparít ekonomickej výkonnosti je dôležité upozorniť na jednu skutočnosť. Nielen na Slovensku, ale aj v celom rade ostatných európskych štátov, sa stáva problematickou otázkou vymedzenia vhodných regionálnych jednotiek, ktoré by reprezentovali funkčné vzťahy v priestore. Analýzy zamerané na identifikáciu regionálnych disparít sa na Slovensku spravidla viažu s regiónom, ktorý vznikol ako produkt územno-správneho členenia. Bezák (2001) sa domnieva, že územno-správne jednotky nemôžu principiálne prevziať funkciu priestorových, resp. regionálnych jednotiek, pretože pri tvorbe územno-správneho členenia sa spravidla neuplatňujú vedecké, ale mimovedecké, najmä politické kritériá. Na základe svojich analýz konštatuje, že: „pokiaľ ide o počet krajov, výber ich administratívnych centier i vymedzenie krajských hraníc, existujú veľmi vážne disproporcie medzi súčasnou regionálnou štruktúrou a novým územno-správnym členením Slovenska“. Aj keď s jeho tvrdením môžeme principiálne súhlasiť, v praxi sa ukazuje, že regionálna štatistika, ktorá sa viaže na územno-správne jednotky, výrazne determinuje regionálne analýzy. Štúdium literatúry a oficiálnych vládnych dokumentov nás privádza k záveru, že problém, na ktorý upozorňuje Bezák, sa žiaľ, napriek svojmu nespochybniteľnému racionu, v súčasnosti vo všetkých vedných disciplínach pragmaticky prehliada. Aj preto sa stále chybné zdôrazňuje výnimočná pozícia Bratislavského kraja, ktorú popri (priestorovo) nekorektnom zbere štatistických dát vytvára aj jeho priestorové vymedzenie a následná nekompatibilita s ostatnými jednotkami úrovne NUTS III. Otázka vytvorenia funkčných regiónov, na ktoré by sa viazala aj tvorba regionálnej štatistiky, zostáva tak aj naďalej otvorená.

Ekonomickú výkonnosť je možné skúmať z viacerých hľadísk, pričom použitie vybraných ukazovateľov nás privedie k diferencovaným výsledkom. Ako ukazovatele, ktoré v syntetickej forme vyjadrujú spolupôsobenie determinantov lokálnej a regionálnej konkurencieschopnosti, sa používajú kategórie ako mzda, rast miezd, hrubý domáci produkt, rast hrubého domáceho produktu, počet zamestnancov, rast zamestnanosti, počet nezamestnaných, miera nezamestnanosti, vývoj miery nezamestnanosti a iné. Každý zo zvolených indikátorov je viac-menej priestorovo diferencovaný. Základná otázka, na ktorú sa snaží odpovedať nielen základný výskum, ale aj decízna sféra rôznych hierarchických úrovní, je vysvetlenie, prečo sa lokality (najmä mestského typu) a regióny odlišujú vo svojej ekonomickej výkonnosti. Prečo je jeden región (alebo lokalita), na ktorý sa v súčasnosti nazerá ako na významný zdroj externých efektov, úspešnejší ako druhý.

Základné kamene regionálnej konkurenčnej výhody tvoria: výrobný kapitál (výkonná výrobná báza regionálnej ekonomiky), ľudský kapitál (kvalita a zručnosť pracovných síl), sociálno-inštitucionálny kapitál (rozsah, hĺbka a orientácia sociálnych sietí a inštitucionálnych foriem), kultúrny kapitál (rozsah a kvalita kultúrnych možností), infraštruktúrny kapitál (veľkosť a kvalita verejnej infraštruktúry) a poznatkovo-kreatívny kapitál (prítomnosť inovatívnej a kreatívnej vrstvy spoločnosti), ktoré spolu interagujú s cieľom zvyšovať regionálnu produktivitu, zamestnanosť a životnú úroveň (Kitson et al 2004).

Ekonomická výkonnosť je spojená s produktivitou, o ktorej sa viacerí autori domnievajú, že rozhodujúcou mierou ovplyvňuje životnú úroveň obyvateľov miest a regiónov. V materiáloch formujúcich súčasnú regionálnu politiku Veľkej Británie sa tvrdí, že až okolo 60 % z rozdielov v regionálnych hodnotách hrubého domáceho produktu na obyvateľa môže byť vysvetlené rozdielmi v „produktivitách“. Bolo identifikovaných päť „vodičov“ produktivity: zručnosť, investície, inovácie, podnikanie a konkurencia. Autori materiálov, medzi ktorými výrazne dominujú predstavitelia ekonomickej vied, sa domnievajú, že na zlepšenie regionálnej ekonomickej výkonnosti je potrebné pracovať s týmito piatimi „vodičmi“. Tento prístup je v regionálnej politike Veľkej Británie absolútne novum a zo strany geografickej pospolitosti je podrobený určitej korektúre (Fothergill 2005). Najväčšej kritike je podrobené totálne ignorovanie fyzickogeografického prostredia, ktoré výraznou mierou determinuje lokáciu výrobných aktivít a koncentrácie obyvateľstva (v súvislosti s ekonomickej výkonnosťou

a konkurencieschopnosťou regiónov sa v NSRR faktor fyzickogeografickej diferenciacie Slovenska napriek jeho evidentnej impaktovej relevantnosti taktiež nespomína).

V súvislosti s vytvorením vyšších územných celkov a s etablovaním sa regionálnych (a miestnych) samospráv je v súčasnosti na Slovensku evidentný výrazný vzrast záujmu o štúdium regiónov (subregiónov a lokalít) a ich konkurenčných výhod, ktorý sa prejavuje najmä vo sfére reálnej politiky. V oficiálnych materiáloch Európskej komisie sa zlepšenie konkurencieschopnosti ekonomicky menej rozvinutých regiónov javí ako nevyhnutný predpoklad pre „sociálnu kohéziu“. Na báze vybraných indikátorov ekonomickej výkonnosti sa pripravujú rôzne ratingy priestorových jednotiek, ktoré sa navzájom porovnávajú, a následne sa vypracúva ich poradie. Vypočítané poradie slúži pre poznanie absolútnej a relatívnej pozície priestorových jednotiek v rámci vyššieho hierarchického systému. Každá priestorová jednotka sa v ostrom konkurenčnom boji o prilákanie ľudí a kapitálu snaží zaradiť medzi tzv. víťazov. Skutočnosťou však zostáva, že počet porazených je vyšší ako počet víťazov. Atraktívne investície zabezpečujúce tvorbu pracovných miest, ekonomický rast, prosperitu a zvyšovanie životného štandardu miestneho a regionálneho obyvateľstva smerujú len do malého počtu lokalít a regiónov, ktoré sa stávajú atraktívnymi pre potenciálnych migrantov. Paradoxom zostáva, že v teoretickej rovine a v prácach základného výskumu neexistuje jednoznačný názor na chápanie a meranie pojmu „regionálna konkurencieschopnosť“, ktorý je vo všeobecnosti považovaný za komplexný a diskutabilný.

VEDECKO-TECHNOLOGICKÉ PARKY AKO NÁSTROJ ZVYŠOVANIA REGIONÁLNEJ KONKURENCIESCHOPNOSTI (?)

Cieľ „výrazné zvýšenie konkurencieschopnosti a výkonnosti regiónov a slovenskej ekonomiky do roku 2013 pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja“ sa bude naplňať prostredníctvom troch strategických priorít: 1.) infraštruktúra a regionálna dostupnosť, 2.) inovácie, informatizácia a znalostná ekonomika, 3.) ľudské zdroje a vzdelávanie. V strategickej prioritě „Inovácie, informatizácia a znalostná ekonomika“ sú zadané minimálne dve špecifické priority a tri operačné priority (2.1 Podpora konkurencieschopnosti podnikov a služieb prostredníctvom inovácií, 2.1.1 Inovácie a technologické transfery, 2.1.2 Podpora spoločných služieb pre podnikateľov, a 2.3 Výskum a vývoj, 2.3.3 Podpora spolupráce výskumno-vývojových inštitúcií a podnikateľskej sféry a prenosu poznatkov a technológií do praxe), v ktorých sa explicitne alebo implicitne píše o podpore vedecko-technologických parkov ako nástroja k dosiahnutiu cieľov vízie hospodárskeho a sociálneho rozvoja SR.

S konceptom vedecko-technologických parkov (VTP) sa prvýkrát stretávame koncom 50. rokov 20. storočia v USA. Hlavným dôvodom pre ich zakladanie bola snaha o naplnenie predstáv podnikateľsky zmýšľajúcich akademických pracovníkov, ktorí si boli vedomí potenciálnych možností komerčného využitia tak samostatne vyvinutých technológií, ako aj výsledkov ich vedeckých bádání. Geografická blízkosť univerzít ako prirodzených zdrojov invenčného myslenia a koncentracie existujúcej, a najmä vychovávanej vysoko kvalifikovanej pracovnej sily, bol jedným z rozhodujúcich lokačných faktorov pri zriaďovaní VTP-u (Vedovello,1997).

Z prehľadu jednotlivých štúdií tematicky spojených s problematikou VTP-ov je na prvý pohľad evidentná tak terminologická rôznorodosť označenia skúmaného fenoménu, ako aj predstava, čo vlastne VTP reprezentuje (pozri napr. Lazzeroni 1995, alebo Storey, Tether 1998). Na problém definovania VTP-u poukazujú vo svojej štúdií Shearmur a Doloreux (2000), ktorí konštatujú, že: „definícia VTP-ov je tak trochu nejasná, zahmlená, pričom pri ich opise sa používa niekoľko termínov: výskumné a technologické parky, technopoly (termín používaný vo frankofónnej časti sveta), technopolis v Japonsku“. Keďže neexistuje všeobecná definícia VTP-u, je prirodzené aj používanie rozmanitých, obsahovo značne nejednotných termínov, ktorých spoločným menovateľom je predovšetkým priestorová koncentrácia výrobcov produktov a služieb vysokých technológií v parkoch a poskytovanie príležitostí pre inštitucionálnu spoluprácu medzi vysokým školstvom a priemyslom.

Od 50. rokov po súčasnosť sa význam a úloha VTP-ov postupne menili. Pokiaľ v prvotných rokoch ich existencie (približne do konca 80. rokov minulého storočia) sledovala väčšina VTP-ov prioritný zámer zhodnotenie vedeckého výskumu a podporu prenosu výsledkov výskumu do priemyselných odvetví, dnešné VTP-y sú nástrojmi miestneho a regionálneho ekonomického rozvoja podporujúcimi inovačný proces a následný rast konkurencieschopnosti podnikov a regiónu.

Podľa Massey et al,1992 (pozri Shearmur, Doloreux 2000) môžu byť ciele VTP-u rozdelené do troch hlavných skupín: a. ciele spojené s ekonomickým rozvojom, b. ciele spojené s transferom technológií, c. ciele spojené s lokálnym úžitkom (tab.1).

Tabulka 1: Ciele vedecko-technologického parku

Ekonomický rozvoj

- Stimulovať formovanie začínajúcich firiem, založených na nových technológiách
- Podporovať rast existujúcich firiem, založených na nových technológiách
- Komercializovať základný výskum
- Podporovať technológie budúcnosti
- Vyrovnávať regionálne disparity vo vedecko-výskumných schopnostiach, investíciách, inovácii
- Priláhať investície do regiónu, ako aj mobilnú vedecko-výskumnú základňu

Transfer technológií

- Podporovať spin-off naštartovaný pracovníkmi základného výskumu
- Podporovať a uľahčovať väzby medzi inštitútmi vyššieho vzdelávania a priemyslom
- Uľahčovať technologický transfer od pracovísk základného výskumu k firmám lokovaných v parku
- Zvýšiť význam vedecko-výskumných inštitúcií pre priemysel
- Poskytnúť akademickým inštitúciám prístup k výsledkom popredného, komerčne zameraného výskumu a vývoja
- Zvýšiť porozumenie akademických pracovníkov pre potreby priemyslu
- Stimulovať na vedeckom výskume založené technologické inovácie

Regionálny (lokálny) prínos

- Vytvárať pracovné a konzultačné príležitosti pre pracovníkov základného výskumu a študentov
- Vytvárať synergiu medzi firmami
- Vytvárať nové pracovné miesta v regióne
- Zlepšiť výkon a obraz lokálnej ekonomiky
- Stimulovať zmenu vnímania
- Budovať dôveru
- Vytvárať podnikateľskú kultúru
- Vytvárať zdroj príjmu pre pracoviská základného výskumu
- Zlepšiť obraz pracovísk základného výskumu v očiach centrálnej vlády

Zdroj: Shearmur, Doloreux 2000, s.1067 (podľa Massey et al 1992)

Je všeobecne známe, že VTP-y poskytujú, resp. mali by poskytovať celý rad výhod a podporných služieb, ktoré sú priam "šité" pre bezproblémové fungovanie predovšetkým malých, nezávislých a na kvalitných technológiách založených firiem. Ich prítomnosť je vo VTP-u žiaduca a preto sa správcovia parku snažia pre ich predstaviteľov vytvárať také podmienky, ktoré sú z hľadiska ich existencie a za nevyhnutného predpokladu racionálne stanovených cenových relácií za poskytované služby aj veľmi atraktívne.

Zdá sa však, že v niektorých prípadoch nemusí byť rozsah a kvalita parkom poskytovaných služieb pre lokačné a relokačné rozhodnutia firiem rozhodujúca. Dokazujú to výsledky empirických výskumov, ktoré sa objavujú v odborných časopisoch. Tak napríklad Westhead a Batstone (1998) v empirickej štúdii z územia Veľkej Británie skúmali percipovanie pozitív u nezávislých, na technológiách založených firmách, ktoré mali vyplývať z ich umiestnenia vo VTP-och. Dospeli k záveru, že predstavitelia firiem sa pri svojom lokačnom rozhodnutí o umiestnení firmy do VTP-u riadili predovšetkým všeobecne prijímaným názorom o vysokej prestížnosti existencie na teritóriu parku, ktorá zákonite vyplývala z rafinovane vytváraného celkového priaznivého obrazu parku v podnikateľských kruhoch. Shearmur a Doloreux (2000) dokonca konštatujú, že celý rad nových a malých, na technológiách založených firiem, ktoré nemali kompletné informácie pre ekonomicky racionálne lokačné rozhodnutie a chceli byť umiestnené vo VTP-u, boli pripravení platiť akýsi "príplatok k nájomnému". A to len z dôvodu zvyšovania svojej technologickej a komerčnej reputácie, pričom zvyšovanie je akoby "automaticky" chápané len prostým zabezpečením umiestnenia firmy v parku. Obaja autori sú presvedčení (podobne ako Lazzeroni 1995), že "lokálny VTP" sa často stáva akousi výstavnou skriňou regionálneho ekonomického rozvoja, pričom všeobecne rozšírené propagovanie a finančné podporovanie parku miestnymi inštitúciami je opäť len odrazom snahy o vytváranie priaznivého obrazu konkrétnej obce mestského, resp. vidieckeho charakteru v očiach potenciálnych investorov. Umiestnenie firmy v takomto VTP-u je jednoznačne otázkou prestíže. A to je dôvod, prečo sa Shearmur a Doloreux domnievajú, že VTP-y sa veľmi ľahko môžu stať glorifikovanými podnikateľskými parkami, ktoré budú priláhať firmy predovšetkým z dôvodu poskytovania prestížnych nehnuteľností.

Názory kritikov reálneho vplyvu VTP-ov na kreovanie synergických efektov medzi vedecko-výskumnými inštitúciami a priemyselnými firmami, ako aj na ich vplyv pre lokálny (regionálny) rozvoj podporujú viaceré

empirické štúdie. Tak napr. Bakouros et al (2002) analyzovali fungovanie troch VTP-ov v ekonomicky menej rozvinutom Grécku prostredníctvom vzťahov medzi univerzitami a priemyslom. Autori chceli zistiť, či rozsiahle používaný termín „high-tech fantázie“ je adekvátny pre grécke VTP-y. *(Poznamenávame, že termín „high-tech fantázie“ sa spája s prácou britských geografov vedených známou D.Massey, ktorí s veľkou dávkou pesimizmu poukazujú na limitované možnosti VTP-ov pri podpore transferu technológií a pri vytváraní významnejších synergických efektov medzi firmami lokovanými v parkoch navzájom, ako aj medzi firmami a akademickými pracoviskami (univerzitami)).* Dotazníkový výskum odhalil, že vzťahy medzi firmami a miestnymi univerzitami sú rozvinuté predovšetkým na neformálnej úrovni (personálne kontakty, prístup k špecializovanej literatúre, k zariadeniam, k dosiahnutým výsledkom výskumných oddelení, návšteva seminárov, konferencií a tréningových programov). Rozvinutejšie formálne väzby (založenie spoločného výskumu alebo kontraktu, oficiálne vypracovanie dohôd o konzultačnej spolupráci, realizácia analýz a testovacích procedúr na akademických pracoviskách) sa podarilo nadviazať len jednému z parkov, pričom v ostatných dvoch parkoch sú formálne väzby len v rannom štádiu kreovania. Je zaujímavé, že synergické vzťahy medzi spoločnosťami umiestnenými v jednotlivých parkoch sú realizované vo forme komerčných transakcií alebo sociálnych väzieb, pričom výskum poukázal na totálnu absenciu firemných vedecko-výskumných väzieb vo všetkých troch parkoch a potvrdil tak idey britských geografov.

Absencia väzieb však nemusí byť črtou všeobecnou. Potvrďuje to napr. výskum väzieb firiem lokovaných vo Western Australian Technology Park, ktorý realizoval Phillimore (1999). Je pozoruhodné, že napriek zdôrazňovaniu a citovaniu prác poukazujúcich na nevyužitie potenciálnych možností kooperácie, dopracúva sa (pri upozornení na kvantitatívne a kvalitatívne rezervy v procese vzájomného zosieťovania firiem a vedecko-výskumných inštitúcií) k diametrálne odlišným výsledkom ako Bakouros et al (2002).

Aký VTP by mal na Slovensku vzniknúť? Z prehľadu niektorých titulov literatúry o rôznych špecifických formách a fungovaní VTP-v je zrejmé, že neexistuje univerzálny model parku, ktorý by dokázal plniť vymedzené ciele. Rovnako neexistujú univerzálne predikcie vplyvu VTP-u na formovanie a skvalitnenie regionálnej (lokálnej) štruktúry a regionálneho (lokálneho) trhu práce, ako aj na zakladanie a zvyšovanie konkurencieschopnosti a prosperity priemyselných firiem. Jednoznačne sa ukazuje, že špecifický úspech závisí od konkrétneho prostredia, zaangažovanosti konkrétnych ľudí s vysokou podnikateľskou senzibilitou, a od konkrétneho času. Predpokladá sa, že pri zohľadnení slovenských špecifik ponúka v súčasnosti najracionálnejšie prostredie pre založenie VTP-u aglomerácia Bratislavy so svojou vedecko-výskumnou základňou umožňujúcou kopírovať britsko-americký model zakladania VTP-u, pri ktorom hlavnú iniciatívu preberajú univerzity spolupracujúce s podnikateľskou sférou a s miestnymi a regionálnymi samosprávami.

ZÁVER

Detailnou analýzou obsahovej náplne NSRR musíme zákonite dospieť k presvedčeniu, že SR má ambície realizovať vo svojej najbližšej budúcnosti rozvojovú stratégiu typu „high-road“, ktorá sa usiluje o konkurencieschopnosť a je založená na vysokej miere inovácie, kooperácie, rozvinutých sieťach, podporných inštitúciách a podobne. Je to stratégia, ktorá je typická pre vysoko rozvinuté štáty, medzi ktoré SR v súčasnosti ešte nepatrí. Na druhej strane, existuje ešte rozvojová stratégia typu „low-road“, ktorá je založená na komparatívnych výhodách v podobe konkurenčných cien, nízkych miezd a zamestnaneckého štandardu. Stratégia typu „low-road“ je typická pre menej a stredne rozvinuté štáty. Doterajší vývoj hospodárskeho a sociálneho rozvoja SR naznačuje, že práve tento typ rozvojovej stratégie by s najväčšou pravdepodobnosťou mohol v najbližších rokoch na Slovensku dominovať. A to aj napriek deklarovaným ambíciám prechodu z cesty „low-road“ na cestu „high-road“, o ktorom Paulov (1999) tvrdí, že je to vysoko náročná záležitosť, vyžadujúca dlhodobé, veľmi premyslené a sústredené úsilie.

Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu č. 2/6038/26 „Ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť lokalít a regiónov“, finančne podporeného grantovou agentúrou VEGA.

LITERATÚRA

- [1] BAKOUROS, Y.L., MARDAS, D.C., VARSAKELIS, N.C. (2002). Science park, a high tech fantasy?: An analysis of the science parks of Greece. *Technovation*, 22, 123-128.
- [2] BEZÁK, A. (2001). O regionálnych trhoch práce, nových krajoch a tokoch nezamestnaných. *Geografický časopis*, vol.53, pp.295-305.
- [3] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002). Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 211 s.
- [4] FOTHERGILL, S. (2005). A new regional policy for Britain. *Regional Studies*, 39, 659-667.
- [5] KITSON, M., MARTIN, R., TYLER, P. (2004). Regional competitiveness: An elusive yet key concept? *Regional Studies*, 38, 991-999.
- [6] LAZZERONI, M. (1995). Science parks in Western Europe: can the model be replicated in Central-Eastern European countries? *Geographia Polonica* 66, 147-159.
- [7] MINISTERSTVO VÝSTAVBY A REGIONÁLNEHO ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2006). Národný strategický referenčný rámec 2007-2013. Bratislava. (<http://www.build.gov.sk/index.php>)
- [8] PAULO, J. (1999). K jednej koncepcii regionálneho rozvoja a regionálnej politiky. *Geografické informácie* 6, Nitra (Univerzita Konštantína Filozofa), 13-22.
- [9] PHILLIMORE, J. (1999). Beyond the linear view of innovation in science park evaluation: an analysis of Western Australian Technology Park. *Technovation*, 19, 673-680.
- [10] SHEARMUR, R., DOLOREUX, D. (2000). Science parks: actors or reactors? Canadian science parks in their urban context. *Environment and Planning A*, 32, 1065-1082.
- [11] STOREY, D.J., TETHER, B.S. (1998). Public policy measures to support new technology-based firms in the European Union. *Research Policy*, 26, 1037-1057.
- [12] VEDOVELLO, C. (1997). Science parks and university-industry interaction: geographical proximity between the agents as a driving force. *Technovation*, 17, 491-502.
- [13] WESTHEAD, P., BATSTONE, S. (1998). Independent technology-based firms: the perceived benefits of a science park location. *Urban Studies*, 35, 2197-2219.

PRAKTICKÉ VYUŽITIE BODOVEJ METÓDY HODNOTENIA REGIONÁLNEHO ROZVOJA

Ing. Renáta MADZINOVÁ
Ing. Juraj TEJ, PhD.

*Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta manažmentu,
Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov.
E-mail: madzin@unipo.sk, tej@unipo.sk.*

ANOTÁCIA

V príspevku uvádzame metódu s jej využitím na meranie regionálneho rozvoja, ktorá odráža skutočný status quo založený na identifikovateľných veličinách, ktoré sa v hodnotení môžu využiť. Pomerne jednoduchou metódou je nepriama metóda merania regionálneho rozvoja - bodová metóda podľa maxima, ktorá pri použití adekvátneho počtu ukazovateľov poskytuje relatívne objektívny a široký pohľad na možnosti ekonomického rozvoja v porovnaní s inými administratívnymi celkami.

ANNOTATION

Here are several methods that can be used for measuring the regional development that reflect the real status quo based on the identifiable indexes that were used for evaluation. The simplest method is the non-direct method of measuring the regional development – point methods according the maximum, that when using the adequate number of indexes can provide relatively objective and broad vision to the possibilities of the economy development in comparison to other administrative regions.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

región, regionálny rozvoj, meranie regionálneho rozvoja, potenciál miest, konkurencieschopnosť.

KEY WORDS

region, regional development, measurement of regional development, town potential, competitiveness.

ÚVOD

Charakteristickým znakom súčasných slovenských regiónov je výrazná a neustále sa prehlbujúca priestorová diferenciácia v ich sociálno-ekonomickej úrovni. Vyrovnávanie rozdielov medzi regiónmi je jedným zo základných cieľov a zásad regionálnej politiky členských štátov EÚ. Pre posúdenie skutočného stavu a jeho objektívnosti zaostávania je potrebné využiť exaktné stanovenie sociálno-ekonomickej úrovne regiónu a jeho ekonomického rozvoja v komparácii s inými regiónmi. Až následne vhodná a objektívna regionálna politika by mala jednotlivé regióny nasmerovať k tomu, aby zlepšili svoju prosperitu a výkonnosť za plného využitia miestneho potenciálu a odstraňovali problémy, ktoré bránia v ich rozvoji. Podobná situácia je aj v rôznom potenciáli jednotlivých miest a obcí, ako aj v ich objektívnej vybavenosti rastovými či rozvojovými faktormi, ktoré sa nachádzajú na ich území.

Tak ako nemožno vnímať región len ako súčasť národného hospodárstva štátu, ale i ako samostatnú ekonomickú základňu, tak nemožno chápať mesto iba ako neoddeliteľnú súčasť regiónu. Mestá sú samostatné územno-administratívne mikrocelky, ktoré svojou politikou a prostredníctvom na tieto účely určených nástrojov, ovplyvňujú svoj rozvoj. Podstata ich ekonomickej vitality spočíva v demografickom zložení, štruktúre hospodárskej základne, v prírodných danostiach, dopravných možnostiach, v sociálnej infraštruktúre, ale predovšetkým v schopnosti dokázať tieto predpoklady využiť a v správnej miere ovplyvňovať.

Problematika hospodárskeho rozvoja v oblasti fungovania a pôsobenia samosprávy je relatívne novou. Mesto ako jej základná jednotka sa stáva predmetom množstva analýz a jeho riadenie sa stáva omnoho zložitejším a komplikovanejším. Riadenie je vo veľkej miere založené na erudovanosti hlavných predstaviteľov mesta a na pracovníkoch samospráv. Ich úloha spočíva v profesionálnom a efektívnom pristupovaní k riešeniu základných problémov vznikajúcich na území mesta, v pružnom reagovaní na zmeny a taktiež v zodpovednosti pri tvorbe

strategických rozvojových plánov. Riadenie mesta preto nie je len záležitosťou úzkej skupiny ale širokého okruhu odborníkov z rôznych profesií.

MATERIÁL A METÓDA

Na posúdenie sociálno-ekonomickej úrovne rozvoja sme využili bežne dostupné údaje Štatistického úradu a obecnej štatistiky na úrovni troch miest – Liptovského Mikuláša, Popradu a Spišskej Novej Vsi, v časovom horizonte 2002 – 2004, v horizonte, v ktorom sme získali najkompaktnejšie homogénne údaje. Zároveň predpokladáme, že v tak krátkom časovom horizonte nedochádza v potenciáli miest k radikálnym zmenám. Získané údaje sme rozdelili do niekoľkých úrovní a aplikovali bodovú metódu merania regionálneho rozvoja podľa maxima. Výsledky jednotlivých hodnotených úrovní sme komplexne zhodnotili v záverečnej tabuľke. Uvedené hodnotenie podáva konkrétny pohľad na porovnávané mestá, v odbornej literatúre takto metodicky vyhodnotená aplikácia ešte nebola zverejnená. Odozva administratívnej praxe na získané výsledky je priaznivá.

Každý hodnotený ukazovateľ má pridelené body podľa porovnania s maximálnym údajom v súbore v rámci tej istej hierarchickej maticovej štruktúry jednotlivých hodnotených miest (100 – najlepšie až 0 - najhoršie umiestnenie), získané body sa následne sčítavajú a sú základom pre stanovenie poradia regiónov v konkrétnej skupine ukazovateľov v súbore komparovaných miest.

MERANIE REGIONÁLNEHO ROZVOJA

Regionálny rozvoj je zložitý a komplexný proces, na ktorý vplýva množstvo faktorov a podmienok. Základným problémom preto zostáva objektivita merania týchto procesov. Ukazovatele, prostredníctvom ktorých možno merať rozvoj v regióne, by mali zachytávať dynamické procesy meniace sa v čase, prebiehajúce v jednotlivých regiónoch. Každý región predstavuje určitý typ ekonomického organizmu, ktorému je potrebné prispôsobiť i ukazovatele pre jeho hodnotenie. Miestna ekonomika predstavuje ekonomický subsystém priestorovo vymedzený hranicami samosprávnych území, ktorý je súčasťou väčších národných ekonomických systémov. Pod pojmom miestna ekonomika môžeme rozumieť ekonomický systém na úrovni nižších územno-správnych celkov (Čapková, 2004, s. 9 -10).

V zásade možno uviesť, že ukazovatele pre meranie regionálneho rozvoja by mali zodpovedať nasledujúcim kritériám (Hamalová a kol., 1996, s. 106):

- ukazovatele by mali odrážať zmeny v stupni ekonomického rozvoja,
- sú štatisticky zistiteľné, t.j. štatistika ich v súčasnosti poskytuje alebo ich bude v budúcnosti poskytovať,
- sústava ukazovateľov by mala byť optimálna z hľadiska ich použitia v analýzach.

Výber ukazovateľov možno zúžiť tým, že niektoré ukazovatele sú vo funkčnom vzťahu s inými (napr. stupeň urbanizácie versus podiel obyvateľstva pracujúceho v poľnohospodárstve...).

Komplex v praxi používaných metód porovnávania úrovne rozvoja regiónov možno rozdeliť na dve skupiny – priame a nepriame metódy (Belajová, Fáziková, 2002, s. 113). Priame metódy, ktoré sa spravidla využívajú v tých prípadoch, keď štatistika sleduje niektorý zo syntetických úrovňových ukazovateľov používaných ako indikátor merania ekonomickej úrovne regiónov (Kravčáková, 2005, s. 34; Fuchsová, 2005, s. 69). V súčasnosti je problém so zisťovaním takých ukazovateľov na úrovni okresov či miest, preto je vhodné používať nepriame metódy. Aj keď využívanie metód merania regionálneho rozvoja nie je veľmi časté, ešte zriedkavejšie je ich využitie na úrovni zisťovania potenciálu urbanizovaných sociálno-ekonomických systémov miest.

KOMPARATÍVNA ANALÝZA

Pre komparatívnu analýzu hospodárskeho rozvoja mesta bodovou metódou sme vybrali mestá Liptovský Mikuláš (LM), Poprad (PP) a Spišskú Novú Ves (SN). Prv ako uplatníme vybranú metódu porovnávania uvedených miest, uvedieme ich stručnú charakteristiku.

Rozlohou najväčšie mesto je Liptovský Mikuláš. Rozprestiera sa na ploche 69,67 ha a jeho počet obyvateľov je 33 004. Na druhom mieste v rozlohe je mesto Spišská Nová Ves. Zaberá územie menšie o približne 3 ha (66,67). Počet obyvateľov je len mierne vyšší ako v LM (38 785). Rozlohou najmenší je Poprad s 63,05 ha, pričom počet obyvateľov spomedzi všetkých miest najvyšší - 55 680. Všetky tri mestá možno považovať za strediská cestovného ruchu (LM – Liptovská Mara, Západné a Nízke Tatry, Chočské vrchy, PP – Vysoké a Belianske Tatry, Levočské pohorie, pahorkatiny Kozích chrbtov a Štrbského rozvodnia, SN – Levočské vrchy, Spišsko-

gemerské rudohorie, súčasť Gotickej cesty). Vo všetkých mestách je zastúpený vo väčšej alebo menšej miere priemysel, ktorý je založený najmä na tradíciách.

Demografická oblasť

V oblasti demografie je pre rozvoj mesta a jeho ďalší rozvoj potrebné posudzovať okrem prirodzeného prírastku obyvateľstva aj jeho mechanický pohyb spôsobený sťahovaním obyvateľov jednotlivých miest. Ďalší z demografických údajov, ktorý je zaujímavý a ktorý sme uplatnili pri analýze je vzdelanostná a veková štruktúra obyvateľstva. Prírodný a mechanický pohyb obyvateľstva je vzhľadom na potreby porovnávania prepočítaný počtom obyvateľov príslušných miest v danom roku. Oblasť vekovej a vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva je vyjadrená percentuálnym podielom na celkovej populácii, preto nie je potrebné tieto ukazovatele prepočítavať.

Tabuľka 1: Komparatívna analýza vybraných miest: Demografia 1

Rok	PP/PÚ			PS/ÚS			Pred			Prod			Popr		
	LM	PP	SN	LM	PP	SN	LM	PP	SN	LM	PP	SN	LM	PP	SN
1999	2,87	4,59	3,10	-2,13	-5,23	-3,62	20,00	21,87	28,73	64,62	66,15	59,42	15,38	11,98	11,96
2000	0,44	4,27	2,30	-2,54	-3,19	-0,28	17,95	20,79	24,61	62,63	66,88	62,04	19,42	12,33	13,48
2001	0,67	4,34	1,07	0,03	-3,77	-3,12	17,37	19,63	23,30	63,27	67,45	61,70	19,36	12,92	14,60
2002	1,15	3,25	1,80	-0,85	-7,82	-6,01	16,74	18,68	22,68	63,60	67,82	62,57	19,67	13,50	14,75
2003	0,88	2,30	2,60	-2,03	-7,69	-7,06	15,97	17,67	22,54	66,64	68,19	62,43	17,38	14,14	14,82

Legenda: PP/PÚ – prirodzený prírastok, resp. úbytok na 1 000 obyv., PS/ÚS – prírastok, resp. úbytok sťahovaním na 1 000 obyv., Pred – predproduktívny vek v % /0–14 r./, Prod – produktívny vek v % /15–59 muži, 15–54 ženy/, Popr – poproduktívny vek v % /60+ muži, 55+ ženy/

Ak si všimneme štruktúru obyvateľstva, potom jeho malé prírastky a malý pohyb v LM je daný vysokým zastúpením poproduktívneho obyvateľstva. Potvrďuje to aj malý podiel predproduktívneho obyvateľstva. Tieto zložky vykazujú najnegatívnejšie hodnoty spomedzi vybraných miest a ukazovateľov. Za progresívnejšie možno hodnotiť mestá Poprad a Spišská Nová Ves. Fenoméomom v SN je však podiel rómskej komunity, ktorá výrazne priaznivo ovplyvňuje najmä ukazovatele vypovedajúce o prirodzenom prírastku obyvateľstva.

Tabuľka 2: Komparatívna analýza vybraných miest: Demografia 2

Kategória	vzdelanostná štruktúra v %			počet bodov		
	LM	PP	SN	LM	PP	SN
Základné vzdelanie	15,04	14,50	15,14	99	96	100
Stredoškolské bez maturity	22,57	20,90	22,02	100	93	98
Stredoškolské s maturitou	29,50	30,34	30,42	97	100	100
Vysokoškolské vzdelanie	11,96	9,96	9,33	100	83	78

Zdroj: Krajské správy štatistických úradov SR v Prešove, Košiciach a Žiline a výpočty autor

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva výrazne ovplyvňuje rozvojový potenciál mesta. Na základe prepočítaných údajov sa za vzdelanostne najvyspelejšie mesto považuje Liptovský Mikuláš. Najvyšší počet bodov dosiahlo pri obyvateľstve s vysokoškolským a stredoškolským vzdelaním bez maturity. V Spišskej Novej Vsi prevláda najmä obyvateľstvo so základným vzdelaním a so stredoškolským s maturitou. Medzi týmito dvoma mestami sa nachádza Poprad, ktorý má jediné prvenstvo v počte obyvateľov so stredoškolským vzdelaním s maturitou.

Tabuľka 3: Bodová analýza vybraných miest: Demografia

Rok	PP/PÚ			PS/ÚS			Pred			Prod			Popr		
	LM	PP	SN	LM	PP	SN	LM	PP	SN	LM	PP	SN	LM	PP	SN
1999	63	100	68	100	40	59	70	76	100	98	100	90	78	100	100
2000	10	100	54	11	9	100	73	84	100	94	100	92	63	100	91
2001	16	100	25	100	1	1	75	84	100	94	100	91	67	100	88
2002	36	100	56	100	11	14	74	82	100	94	100	92	69	100	92
2003	34	87	100	100	26	29	71	78	100	98	100	92	81	100	95
Spolu	159	487	303	411	87	203	363	404	500	478	500	457	358	500	466

Tabuľka č. 4: Celkový prehľad dosiahnutých bodov: Demografia

Ukazovateľ	Liptovský Mikuláš	Poprad	Spišská Nová Ves
PP/PÚ	159	487	303
PS/ÚS	411	87	203
Predp	363	404	500
Prod	478	500	457
Popr	358	500	466
Základné vzdelanie	99	96	100
Stredoškolské vzdelanie bez maturity	100	93	98
Stredoškolské vzdelanie s maturitou	97	100	100
Vysokoškolské vzdelanie	100	83	78
Celkový počet dosiahnutých bodov	2165	2350	2305

Na základe jednotlivých prepočtov boli každému z ukazovateľov pridelené body. Maximálny počet bodov, ktoré mohlo mesto dosiahnuť bolo 2 900. Z tabuľky vyplýva, že za najperspektívnejšie možno medzi sledovanými mestami považovať Poprad, ktorý po zohľadnení všetkých sledovaných hodnôt dosiahol najväčší počet bodov (2 350), hlavne vďaka priaznivému vývoju v oblasti prirodzeného pohybu obyvateľstva, priaznivej vekovej štruktúre obyvateľstva. Druhým v poradí je Spišská Nová Ves (2 305 bodov), ktorá sa vyznačuje priaznivými demografickými charakteristikami najmä v oblastiach predproduktívnej kategórie obyvateľstva a stredoškolskej vzdelanostnej štruktúry. Výhodou Liptovského Mikuláša (2 165 bodov) je predovšetkým situácia v oblasti mechanického pohybu, vysokoškolskej vzdelanosti a produktívnej zložky obyvateľstva.

Na základe predchádzajúcich analýz možno hodnotiť i problémové oblasti skúmaných sídiel. V prípade Popradu ide predovšetkým o úbytok obyvateľstva sťahovaním a nízke zastúpenie vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva, Liptovský Mikuláš zaostáva v štruktúre obyvateľstva, Spišská Nová Ves má problémy v oblasti vysokoškolskej vzdelanosti a s úbytkom obyvateľov vysťahovaním.

Hospodárska oblasť

Jednou z oblastí, ktorá výraznou mierou ovplyvňuje rozvoj mesta je hlavne jeho ekonomická štruktúra a výkonnosť. Preto sme pre hodnotenie potenciálu rozvoja vybrali skupinu ukazovateľov, ktorá charakterizuje ekonomický potenciál mesta. Medzi ne môžeme zaradiť štruktúru hospodárskych subjektov, tržby dosiahnuté v priemysle, stavebníctve a vo vnútornom obchode. Jediným ukazovateľom, ktorý sa považuje v tejto časti za negatívny je miera nezamestnanosti. To znamená, že za najnižšiu hodnotu je mu pridelený maximálny počet bodov.

Tabuľka 5: Komparatívna analýza vybraných miest: Hospodárstvo

Rok	2001			2002			2003		
Kategória na 1 000 obyv.	PP	LM	SN	PP	LM	SN	PP	LM	SN
Priemysel v mil. Sk									
tržby za vlastné výkony a tovar	283,97	167,24	232,09	253,17	204,89	227,86	276,98	157,95	226,09
tržby z predaja na vývoz	163,49	122,11	128,24	128,86	94,53	126,03	149,87	103,78	137,76
Stavebníctvo v mil. Sk									
SP vykonaná podľa dod. zmlúv	22,74	23,57	14,24	19,06	24,40	16,58	23,78	27,78	18,54
SP vykonaná vlastnými zam.	18,63	17,74	10,71	14,93	18,85	11,53	20,22	21,15	14,23
Vnútorný obchod v mil. Sk									
tržby za vlastné výkony a tovar	76,07	134,54	62,73	110,39	128,42	54,49	117,62	164,50	53,06
Právnické osoby	33,25	34,64	36,53	32,51	36,95	30,37	35,76	39,48	32,46
Fyzické osoby	104,35	129,69	97,90	103,02	127,20	99,39	114,71	137,29	112,88
Miera nezamestnanosti v %	20,66	15,88	25,79	19,67	15,53	24,35	17,86	16,48	21,98

Zdroj: Krajské správy štatistických úradov SR v Prešove, Košiciach a Žiline, údaje z Mestských úradov a vlastné prepočty

V sledovaných rokoch sa javí mesto Poprad ako priemyselne najvyspelejšie mesto. Dosahuje najvyššie tržby za realizáciu vlastných výkonov a tovaru, ale aj z predaja na vývoz. Táto situácia je daná aj dlhodobou existenciou priemyselnej produkcie v meste. V stavebníctve aj v tržbách z vnútorného obchodu sa za najperspektívnejšie považuje mesto Liptovský Mikuláš vo všetkých sledovaných ukazovateľoch. Rovnako sa v meste nachádza

najväčší počet podnikateľov - fyzických aj právnických osôb. Čo sa týka posledného zo sledovaných ukazovateľov, teda miery nezamestnanosti, je LM na poprednom mieste, teda miera nezamestnanosti je v meste najnižšia počas troch sledovaných rokov. To znamená, že na základe týchto ukazovateľov možno povedať, že ekonomický potenciál mesta Liptovský Mikuláš je najvyšší spomedzi všetkých troch analyzovaných miest. Maximálny počet bodov, ktoré môže mesto získať je 2 400.

Tabuľka 6: **Bodová analýza vybraných miest: Hospodárstvo**

Rok	2001			2002			2003			Spolu		
Kategória	PP	LM	SN	PP	LM	SN	PP	LM	SN	PP	LM	SN
Priemysel												
tržby za vlastné výkony a tovar	100	9	82	100	81	90	100	57	82	300	147	254
tržby z predaja na vývoz	100	75	78	100	73	98	100	69	92	300	217	268
Stavebníctvo												
SP vykonaná podľa dod. zmlúv	96	100	60	78	100	68	86	100	67	260	300	195
SP vykonaná vlastnými zam.	100	95	57	79	100	61	96	100	67	275	295	185
Vnútroň obchod												
tržby za vlastné výkony a tovar	57	100	47	86	100	61	72	100	32	215	300	140
Právnické osoby	91	95	100	88	100	82	91	100	82	270	295	264
Fyzické osoby	0	100	75	81	100	78	84	100	82	165	300	235
Miera nezamestnanosti	77	100	62	79	100	64	92	100	75	248	300	201

Tabuľka 7: **Celkový prehľad dosiahnutých bodov: Hospodárstvo**

Ukazovateľ	Liptovský Mikuláš	Poprad	Spišská Nová Ves
Priemysel			
tržby za vlastné výkony a tovar	147	300	254
tržby z predaja na vývoz	217	300	268
Stavebníctvo			
SP vykonaná podľa dod. zmlúv	300	260	195
SP vykonaná vlastnými zam.	295	275	185
Vnútroň obchod			
tržby za vlastné výkony a tovar	300	215	140
Právnické osoby	295	270	264
Fyzické osoby	300	165	235
Evidovaní nezamestnaní	292	290	182
Celkový počet dosiahnutých bodov	2146	2075	1723

Na základe predchádzajúcich tabuliek je sa potvrdilo, že Liptovský Mikuláš možno s malým predstihom pred Popradom považovať za ekonomicky najvyspelejšie mesto. Túto pozíciu mu priradíme na základe výborných výsledkov dosiahnutých v oblasti stavebníctvo, v počte podnikateľských subjektov a v nízkej miere nezamestnanosti. Len o 71 bodov za LM zaostáva Poprad, ktorý dosahuje vysoké objemy produkcie v priemysle, ale tiež v stavebnej produkcii. Spišská Nová Ves v porovnaní s predchádzajúcimi mestami nedosahuje výraznú ekonomickú výkonnosť, avšak jej priemyselná produkcia neustále rastie. Medzi negatívne faktory, ktoré ovplyvňujú rozvoj tohto mesta patrí vysoká nezamestnanosť, nízka stavebná produkcia a tržby vo vnútornom obchode.

Zhrnutie analýzy

Na základe bodovej analýzy možno celkovo zhodnotiť mestá vo vybraných dvoch oblastiach porovnávania. Maximálny počet bodov, ktorý mohli jednotlivé mestá dosiahnuť bol 5 300.

Tabuľka 8: **Celkový počet dosiahnutých bodov vo vybraných mestách**

	Mesto		
	PP	LM	SN
Demografia	2 350	2 165	2 305
Hospodárstvo	2 075	2 146	1 723
Celkový počet dosiahnutých bodov	4 425	4 311	4 028

Najbližšie k maximálnemu počtu bodov, ako mesto s najlepším sociálno-ekonomickým potenciálom, sa umiestnilo mesto Poprad. Liptovský Mikuláš dosiahol len o 114 bodov menej. Na poslednom mieste je Spišská Nová Ves, ktorá zaostáva za mestom Poprad o 397 bodov. Za najsilnejšiu stránku možno považovať v meste Liptovský Mikuláš jeho umiestnenie v ekonomických ukazovateľoch. Zaradením ďalších ukazovateľov, ako je napríklad cestovný ruch, dopravná infraštruktúra, sociálna infraštruktúra prípadne iné, by sa rozdiely medzi jednotlivými mestami ešte viac vyhranili a celkový pohľad na komparatívnu analýzu by bol plastickejší.

ZÁVER

Aplikácia bodovej metódy merania rozvoja miest podľa maxima na základe ich rozvojového potenciálu poukázala na jej možné využitie s pomerne vysokou vypovedacou schopnosťou v závislosti od použitej štruktúry ukazovateľov. Význam využitia nepriamych metód merania ekonomického rozvoja spočíva v jednoduchosti ich aplikácie a vo využití takej štruktúry ukazovateľov, ktorá je na úrovni miest v súčasnosti zistiteľná. Súčasne dovŕšený proces prenosu kompetencií na obce a ukončenie daňovej reformy, ktorá výrazne prispieva v súčasnosti k rozšíreniu ich príjmovej základne, dáva predpoklad na žiaduci budúci ekonomický rozvoj pri využití a aktivizácii všetkých prakticky identifikovaných faktorov rozvoja miest za aktívnej pomoci regionálnej politiky, ktorej nástroje môžu byť výrazne objektivizované aplikáciou metód merania rozvoja miest a obcí.

Použitie objektívnych metód umožní mestám poznať aj svoju aktuálnu „hodnotu“ v regióne a tak prispieť aj k správne povedomiu, ktoré vedie v sociálnej oblasti k vyššej úrovni lokálnej identity obyvateľov a v oblasti ekonomickej k zvyšovaniu konkurencieschopnosti miest a obcí.

Štúdia vznikla ako súčasť projektu VEGA č. 1/3829/06.

LITERATÚRA

- [1] BELAJOVÁ, A., FÁZIKOVÁ, M. 2002. Regionálna ekonomika. Nitra: SPU, 2002. 191 s.
- [2] ISBN 80-8069-007-3.
- [3] ČAPKOVÁ, S. 2004. Rozvoj miestnej ekonomiky. Banská Bystrica: EF UMB, 2004, 95 s. ISBN 80-8055-994-5
- [4] FUCHSOVÁ, K. 2005. Inovačný potenciál a migrácia z pohľadu redukcie regionálnych disparít. In: Analytický pohľad na základné súvislosti a výzvy regionálneho rozvoja v slovenských podmienkach [elektronický zdroj]: Štefko, R. (ed). Prešov: Prešovská univerzita, 2005. ISBN 80-8060-390-5, s. 69- 77
- [5] <http://www.pulib.sk/elpub/FM/Stepko1/index.htm>
- [6] HAMALOVÁ, M. a kol. 1996. Priestorová ekonomika. Bratislava: Ekonóm, 1996. 144 s. ISBN 80-225-0750-4.
- [7] KRAVČÁKOVÁ, G. 2005. Aplikácia vybraných teórií regionálneho rozvoja v Prešovskom kraji. In: Analytický pohľad na základné súvislosti a výzvy regionálneho rozvoja v slovenských podmienkach [elektronický zdroj]: Štefko, R. (ed). Prešov: Prešovská univerzita, 2005. ISBN 80-8060-390-5, s. 34–43, <http://www.pulib.sk/elpub/FM/Stepko1/index.htm>
- [8] ŽIŠKA, D. 2005. Komparatívna analýza hospodárskeho rozvoja mesta Poprad v porovnaní s jeho konkurentmi v regióne. Diplomová práca vypracovaná na Katedre verejnej správy Fakulty manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove, pod vedením Mgr. Ľ. Budziňáka.

PROGNÓZY OBYVATELSTVA A REGIONÁLNÍ ROZVOJ

Mgr. Robert ŠANDA

doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.

*Centrum pro regionální rozvoj, Masarykova univerzita,
Žerotínovo nám. 9, 601 77 Brno, Česká republika.
Tel.+420 549 497 964, e-mail: tousek@sci.muni.cz.*

ANOTACE

Příspěvek se zabývá možnostmi využití populačních prognóz v regionálním rozvoji. Vzhledem k nadcházejícímu zintenzivnění procesu stárnutí obyvatelstva je nezbytné, aby byl na budoucí demografický vývoj brán zřetel při jakýchkoliv úvahách o rozvoji společnosti či určité oblasti lidské činnosti. Protože výsledky prognóz se od skutečného vývoje vždy liší, při aplikaci prognóz třeba vždy kalkulovat s nejistotou jejich výsledků. Podstatná část příspěvku je proto věnována minulým prognózám české populace a přesnosti jejich výsledků. Jako příklad aplikace populační prognózy je uveden odhad potřebných kapacit zařízení sociální péče pro seniory ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností Zlínského kraje do roku 2030.

KLÍČOVÁ SLOVA

demografie, stárnutí obyvatelstva, populační prognózy, sociální péče, Zlínský kraj

ANNOTATION

The article deals with possibilities of population prognoses utilization in regional development. With regard to forthcoming intensifying of population ageing it is necessary to take into account a future demographic development in any considerations on society development or other human activities. Since the results of prognoses always differ from the actual development, applying of prognoses should always count with uncertainty of the results. A considerable part of the article is concerned with past prognoses of the Czech population and accuracy of their results. As an example of application of population prognosis we state an estimate of necessary capacity of social care for seniors in administrative districts of municipalities with extended authority of the Zlín region to 2030.

KEY WORDS

Demography, population ageing, population prognoses, social care, Zlín region

ÚVOD

Česká společnost prochází v poslední době obdobím poměrně výrazných změn. Ponechat směry jejího vývoje spontánním procesům a pouze reagovat na vznik různých situací je dnes nemyslitelné. Tyto situace je nutné s předstihem předvídat, aby mohla být včas přijata opatření, která by eliminovala či alespoň zmírnila jejich negativní dopad, případně posílila dopad pozitivní. Proto v současné době roste potřeba tvorby kvalitních prognóz sociálního a ekonomického vývoje.

Specifickým příkladem těchto prognóz jsou prognózy populační (demografické). Jejich výsledky mají velice široké využití, ať již v své původní podobě (nejčastěji počty obyvatel rozdělené podle pohlaví a věku) nebo po přepočtu na prognózy odvozené (prognózy počtu a struktury domácností, počtu pojištěnců, osob se zdravotním postižením apod.). Prognózy populačního vývoje mají ve srovnání s prognózami jiných socioekonomických jevů některé výhody, z nichž mezi nejvýznamnější patří poměrně velká setrvačnost demografického vývoje, který je do značné míry dán věkovou strukturou současné populace. Při tvorbě prognózy lze také často využívat hledání analogií s minulým vývojem populací demograficky vyspělejších než populace prognózovaná.

Přesto jsou populační prognózy, tak jako všechny odhady, zatíženy skutečností, že jsou vždy zákonitě nepřesné. Nelze totiž předpokládat, že se v prognóze podaří postihnout všechny faktory demografického vývoje a že budoucí vývoj nebude ovlivněn novými, v současnosti nepředvídatelnými faktory. Opatření přijímaná na základě

výsledků prognózy mohou mít často dlouhodobé důsledky a není-li předpoklad o budoucím vývoji správný, mohou přinést obtížně řešitelné problémy. Navíc potřeba prognóz narůstá v období dynamického vývoje společnosti, a přitom právě v takovém období je sestavení prognózy velmi obtížné.

2. PROGNOZY OBYVATELSTVA V ČESKÉ REPUBLICE

Aby bylo možné posoudit, zda a do jaké míry lze výsledky určité prognózy využít, je třeba mít pokud možno alespoň přibližnou představu o důvěryhodnosti dané prognózy. Tu lze nejlépe získat analýzou výsledků prognóz předchozích. Tato skutečnost bývá bohužel často opomíjena. V našem státě například existuje od 50. let souvislá řada prognóz vypracovávaných ústředními statistickými orgány, jejich zpětné hodnocení však bývá prováděno jen sporadicky. Podrobně se historií našich populačních prognóz zabývali například M. Kučera (1967) nebo T. Kučera (1998). V tomto textu se zaměříme pouze na stručnou charakteristiku oficiálních prognóz vzniklých po roce 1989. Od tohoto roku vydal Český statistický úřad celkem pět projekcí (ČSÚ pojmu prognóza většinou neužívá).

Oficiální populační projekce v 90. letech

První polistopadová projekce byla publikována v roce 1993. Vycházela z výsledků sčítání lidu v roce 1991 bilančně upravených na stav k 31.12. 1991. Za horizont projekce byl zvolen rok 2020. Pro celé prognózované období autoři předpokládali konstantní úroveň úhrnné plodnosti (1,89 dětí na jednu ženu). Naděje dožití se měla jen mírně prodlužovat v prvních čtyřech prognózovaných letech a poté stagnovat na úrovni 68,7 let u mužů a 76,6 let u žen. Migrace obyvatelstva nebyla do projekce zahrnuta.

Skutečný populační vývoj se od této prognózy diametrálně lišil. Naděje dožití překročila prognózované hodnoty již v roce 1995 a dále narůstala, úhrnná plodnost byla již v době publikování projekce výrazně nižší než prognózovaná úroveň. Navíc nastalo tehdy nepředpokládané intenzivní zvyšování věku maximální plodnosti, neboť početné kohorty při „baby boomu“ v 70. letech ve velké míře odkládaly rodičovství do vyššího věku. Důsledkem bylo značné nadhodnocení počtu narozených i zemřelých, z čehož vyplývalo například podcenění intenzity stárnutí populace.

Se skutečností se již v krátké době značně rozcházely i prognózy jiných autorů vytvořené počátkem 90. let (například L. Rabušic, 1994 či B. Burcin a kol., 1994). To dokazuje, že dramatický vývoj české populace v devadesátých letech byl velmi těžko předvídatelný. Z minulých trendů již nebylo možné vycházet a poznání nového vývoje nedosahovalo úrovně potřebné pro tvorbu dostatečně kvalitních prognóz. Z toho důvodu přijal ČSÚ v roce 1993 rozhodnutí zpracovávat republikové projekce obyvatelstva každé dva roky.

Ani v následující oficiální projekci, publikované ve dvou variantách v roce 1995, se vývoj obyvatelstva nepodařilo příliš dobře odhadnout. Horizontem projekce byl opět rok 2020. Na rozdíl od projekce předcházející autoři předpokládali prodlužování naděje dožití v celém prognózovaném období. Zvolili však příliš pesimistický odhad a tak byl počet zemřelých opět nadhodnocen. Úroveň úhrnné plodnosti měla podle obou variant klesat do roku 2005. Ve skutečnosti úhrnná plodnost sice již od roku 1999 vzrůstá, předchozí pokles byl však intenzivnější než projekce předpokládala. Proto byl skutečný počet narozených až do roku 2001 nižší než prognózovaný, od roku 2002 se ve skutečnosti rodí dětí více. K počátečnímu nadhodnocení porodnosti přispěl i fakt (stejně jako v projekci 1993), že ženy narozené v 70. letech odkládaly mateřství do ještě vyššího věku než autoři projekce předpokládali. V projekci byl odhadován i vývoj migračního salda, jeho přesnost je však obtížné hodnotit, především vzhledem k nepřilíživé kvalitě statistice migrace a ke změnám v metodice sledování zahraniční migrace od roku 2001.

Další projekci publikoval ČSÚ v roce 1998 ve třech variantách. Horizontem byl opět rok 2020. Předpoklad o počátečním poklesu úhrnné plodnosti byl zahrnut již jen do nízké varianty. Podle scénáře střední varianty měla plodnost zpočátku stagnovat a od roku 2000 růst. Naděje dožití se měla opět v celém období zvyšovat. Výsledné počty narozených i zemřelých podle střední varianty byly vyšší než ve skutečnosti. Reálnému vývoji narozených (zejména v prvních pěti prognózovaných letech) nejlépe odpovídala nízká varianta projekce, reálnému vývoji zemřelých varianta vysoká.

Přestože výsledky žádné z uvedených tří projekcí nebyly příliš uspokojivé, je zřetelné, že se odhady postupně přibližovaly skutečnému vývoji. Následující projekci, vydanou v roce 1999 (ve třech variantách), lze již podle dosavadního vývoje označit za poměrně zdařilou. Horizont projekce byl posunut do roku 2030. Ve střední variantě byla uvažována stagnace úhrnné plodnosti do roku 2001, poté byl v celém období předpokládán její nárůst (na 1,32 v roce 2010 a 1,50 v roce 2030). Bylo očekáváno prodlužování střední délky života na 73,7 let u mužů a 80,5 let u žen do roku 2010 a na 75,2 resp. 82,5 let v roce 2030. Tento scénář je zatím ve víceletých průměrech v poměrně dobré shodě se skutečností. Podle dosavadního vývoje se velmi přesně podařilo odhadnout

zejména počet narozených, jenž se během prvních pěti prognózovaných let (do roku 2003) ve střední variantě projekce neodchýlil od skutečnosti ani o 1 %.

Projekce 2004

Zatím poslední projekci obyvatelstva publikoval ČSÚ počátkem roku 2004. Vychází z výsledků sčítání lidu v roce 2001 vybilancovaných ke konci roku 2002. Projekce byla publikována ve třech variantách, horizont byl poprvé stanoven až do roku 2050. Z projekce pro ČR byly následně odvozeny projekce pro jednotlivé kraje, ovšem pouze v jedné variantě odpovídající střední variantě projekce republikové. Do krajských projekcí však nebyla zahrnuta vnitřní migrace, neboť její podle autorů v současné době nelze předvídat. Při sčítání 2001 byli do obyvatelstva ČR poprvé započtení i cizinci s povolením k pobytu nad 90 dnů a cizinci s uděleným azylem. Tito jsou zahrnuti i do následujících bilancí obyvatelstva a též do nové projekce, což do určité míry omezuje možnost jejího srovnání s projekcemi staršími.

Podle žádné z variant projekce by již neměl nastat ani přechodný pokles plodnosti. Všechny tři varianty předpokládají posouvání maximální fertility do vyššího věku, které je nejintenzivnější u vysoké varianty. Úroveň naděje dožití by měla v celém prognózovaném období lineárně narůstat, varianty se liší intenzitou tohoto nárůstu. U mužů je očekáván rychlejší růst naděje dožití než u žen, úroveň mužské nadúmrtnosti by tedy měla postupně klesat. Vzhledem ke značné obtížnosti podchycení budoucího vývoje migrace bylo uvažováno konstantní migrační saldo. Jeho hodnota byla ve všech variantách kladná, Česká republika by tedy i v budoucnu měla zůstat imigrační zemí.

Scénář střední varianty projekce předpokládal v letech 2002-2005 intenzivní zvýšení úhrnné plodnosti z 1,17 na 1,23 dítěte na jednu ženu. Nárůst bude podle tohoto scénáře dále pokračovat mírnějším tempem do roku 2030, kdy dosáhne úrovně 1,60. Zároveň je do tohoto roku očekáván postupný posun věku nevyšší plodnosti na 28-30 let. Ve zbytku prognózovaného období by se již neměla úroveň plodnosti výrazněji měnit. Naděje dožití se bude do roku 2050 rovnoměrně zvyšovat na 78,9 let u mužů a na 84,5 let u žen. Podle střední varianty je očekáváno kladné migrační saldo na konstantní úrovni 25 tis. osob ročně.

Tabulka 1: Základní výsledky projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050

Rok	Počet obyvatel k 31.12.			Živě narození			Zemřelí		
	nížká	střední	vysoká	nížká	střední	vysoká	nížká	střední	vysoká
2010	10 141 170	10 283 042	10 432 067	90 054	96 709	103 516	115 524	114 193	112 330
2030	9 386 262	10 102 433	10 822 994	64 945	80 153	93 728	132 336	130 768	127 793
2050	8 066 072	9 438 334	10 830 080	53 524	75 014	96 473	134 071	137 872	139 721

Pramen: Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050, ČSÚ, 2004

V roce 2030 by se tak měl celkový počet obyvatel nacházet v intervalu 9,4 - 10,8 milionů, v roce 2050 v intervalu 8,1 - 10,8 milionů. Střední varianta projekce předpokládá přechodný mírný nárůst počtu obyvatel na 10,3 milionů v roce 2015, poté by měl nastat postupně se zrychlující pokles na 9,4 milionů v roce 2050. Protože se očekávaný roční přírůstek obyvatelstva stěhováním pohybuje v rozmezí 10 - 40 tisíc osob, je větší část rozdílu mezi nejnižším a nejvyšším odhadem počtu obyvatel způsobena právě nejistotou v budoucí míře migrace.

Počet narozených dětí se bude podle všech variant v prvních letech prognózovaného období mírně zvyšovat, ještě během prvního desetiletí 21. století se však tento trend zastaví. Poté začne počet narozených stále rychleji klesat, přestože úroveň plodnosti bude růst. V celém prognózovaném období se totiž bude snižovat počet žen v plodném věku. Ve třicátých letech bude pokles počtu narozených přechodně vystřídán stagnací, k jeho obnovení dojde přibližně v roce 2040. Počet zemřelých se bude po počátečním slabém poklesu každoročně zvyšovat, podle střední varianty až do 40. let 21. století. Zlepšováním úmrtnostních poměrů tedy nedojde k poklesu počtu zemřelých, ale pouze ke zmírnění jeho nárůstu.

V celém období projekce je očekáván úbytek obyvatelstva přirozenou měnou, který se bude od roku 2006 každoročně prohlubovat až do roku 2050. V roce 2030 přesáhne hodnota přirozeného úbytku 30 tisíc obyvatel, v roce 2050 bude ještě o 10 tisíc větší (střední varianta). Celkový úbytek počtu obyvatel by měl být migrací zmírněn přibližně na polovinu těchto hodnot.

Výrazně bude klesat počet osob v předproduktivním věku (0-14 let). Ten bude v roce 2050 podle střední varianty dosahovat 1,17 milionů, což v porovnání s rokem 2002 představuje pokles o více než čtvrtinu. Snižovat se bude i podíl 0-14letých v populaci, v období 2002 - 2030 o tři procentní body (z 15,6 % na 12,6 %), v dalších letech již

zůstane přibližně na stejné úrovni. Značný pokles je očekáván i u věkové kategorie 15 - 64 let. V roce 2002 představovala tato skupina přes 70 % obyvatelstva, v roce 2050 to pravděpodobně bude již jen 56 %.

Jedinou z hlavních věkových skupin, která v dohledné době nepřetržitě poroste, budou senioři starší 65 let. Je to dáno jednak předpokládaným prodloužením naděje dožití, zejména však současným tvarem věkové struktury. První období intenzivního nárůstu počtu osob v tomto věku nastane po roce 2010, kdy se budou 65 let dožít silné poválečné generace. K ještě výraznějšímu zvyšování počtu osob 65letých a starších dojde v druhé polovině 30. let vstupem mohutné populační vlny ze 70. let do tohoto věku. V roce 2050 budou podle střední varianty projekce v ČR žít bezmála 3 miliony osob starších 65 let, tedy zhruba dvakrát více než v roce 2002. Nejvíce se během prognózovaného období zvýší počet seniorů ve věku nad 80 let, podle střední varianty více než trojnásobně. Podíl seniorů v populaci poroste ještě rychleji než jejich absolutní počet. V roce 2050 budou osoby starší 65 let tvořit téměř třetinu české populace (v roce 2002 představovali pouze 13,9 %).

Tabulka 2: **Věková struktura obyvatelstva v období 2010-2050 podle střední varianty projekce ČSÚ (základní věkové skupiny)**

Rok	0-14		15-64		65+		80+	
	absolutně	v %	absolutně	v %	absolutně	v %	absolutně	v %
2010	1 400 028	13,6	7 286 202	70,9	1 596 812	15,5	368 068	3,6
2030	1 274 155	12,6	6 520 205	64,5	2 308 073	22,8	664 338	6,6
2050	1 173 004	12,4	5 309 251	56,3	2 956 079	31,3	904 745	9,6

Pramen: Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050, ČSÚ, 2004

Index závislosti (vyjádřený počtem osob ve věku 0-14 a 65 a více let na 100 obyvatel ve věku 15-64 let) by se měl do roku 2007 v důsledku poklesu počtu dětí snižovat. Po tomto roce však nastane každoroční nárůst indexu závislosti, jenž potrvá nepřetržitě až do roku 2050. V roce 2002 dosahoval tento ukazatel hodnoty 41,8, přičemž senioři a děti v předproduktivním věku se na ní podíleli přibližně stejnou měrou. Na konci prognózovaného období bude na sto obyvatel v produktivním věku připadat bezmála 80 závislých osob, z toho zhruba 55 budou lidé v poproduktivním věku.

3. VYUŽITÍ POPULAČNÍCH PROGNOZ

Výsledky všech současných populačních prognóz naznačují, že věková struktura české populace bude v příštích desetiletích s největší pravděpodobností procházet velice výraznými, dosud bezprecedentními změnami. Ty budou mít zřejmě nebyvalý dopad na celou řadu oblastí lidské činnosti. Proto se dnes více než kdy jindy nelze bez populačních prognóz obejít při jakýchkoliv racionálních úvahách o rozvoji společnosti.

Skutečnost, že prognózy obyvatelstva jsou vždy více či méně nepřesné, bohužel jejich využitelnost do jisté míry omezuje. Spolehlivost sestavované prognózy je velmi obtížné dopředu odhadnout. Při rozhodování o možnostech využití prognózy pro konkrétní účel lze vyjít z určitých pravidelností, které se při prognózování objevují. Odchylna prognóz od reality zpravidla vzrůstá s rostoucím počtem prognózovaných let. Bývá výrazně větší u málo početných populací, jejichž vývoj je obvykle více ovlivněn náhodnými výkyvy. Na vývoji malých populací se též ve větší míře podílí migrace, která je nejobtížněji prognózovatelnou složkou reprodukce. Značný vliv na přesnost prognóz má aktuální vývoj dané populace, jeho stabilita a zejména úroveň jeho poznání. S tím souvisí i dostupnost kvalitních demografických dat, jejichž použitelnost může být omezena neexistencí delších homogenních časových řad.

Na celkové nepřesnosti populačních prognóz se nepodílejí všechny věkové skupiny stejnou měrou. Odhady počtů osob ve středním věku jsou v krátkodobých a střednědobých prognózách poměrně spolehlivé, neboť vývoj jednotlivých generací je v tomto věku relativně stabilní (Například i v nevydařené projekci ČSÚ z roku 1993 se odchylky v počtu obyvatel v pětiletých věkových skupinách v intervalu 10-59 let pohybovaly po deseti prognózovaných letech pouze v desetinách procenta). Problematické bývá především prognózování vývoje generací, které se v době přípravy projekce ještě nenarodily, a prognózování počtů obyvatel ve vyšším věku, v němž je již poměrně vysoká pravděpodobnost úmrtí. Pro řešení otázek, při nichž je potřeba vycházet hlavně z odhadů celkového počtu obyvatel, lze tedy výsledků prognóz použít obvykle s menším rizikem než například při zajišťování specifických potřeb dětí či seniorů.

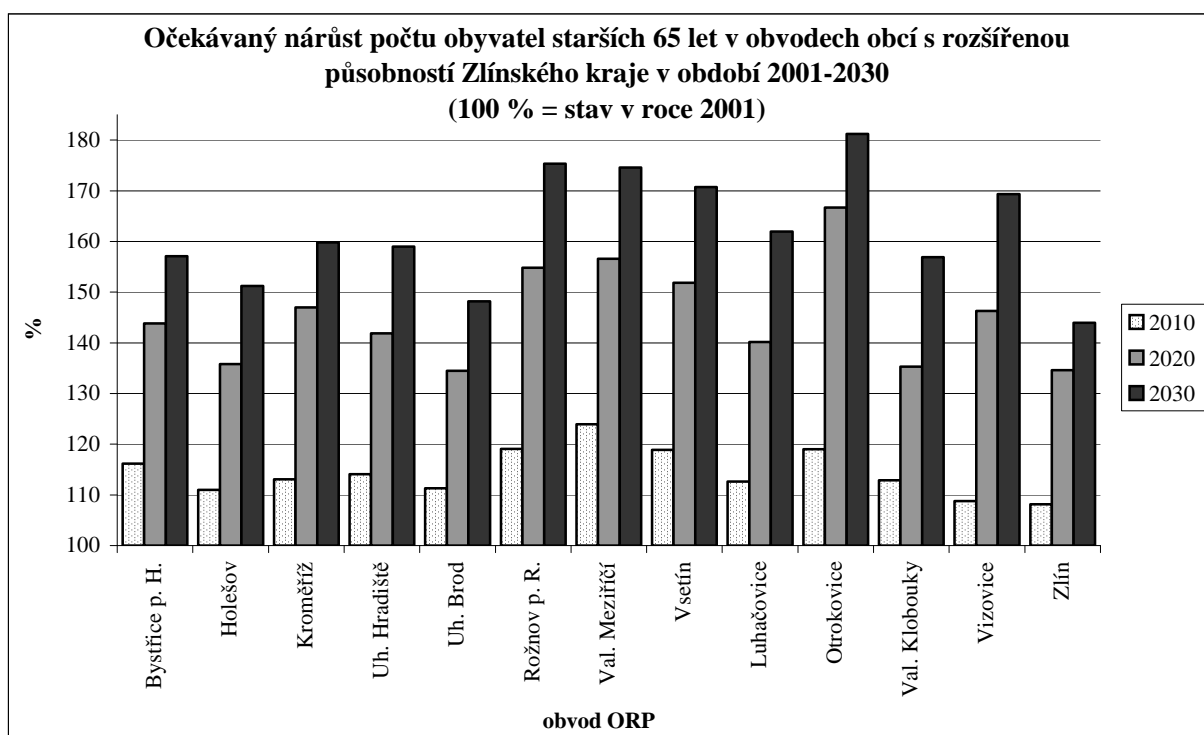
Řešení některých úkolů vyžaduje kombinovat prognózy obyvatelstva s odhady dalších aspektů společenského vývoje. Například při plánování rozvoje bytové výstavby je vhodné mít alespoň rámcovou představu o budoucím počtu a struktuře domácností, to znamená odhadnout kromě populačního vývoje i vývoj sňatečnosti,

rozvodovosti a dalších faktorů, které tvorbu domácností ovlivňují. V těchto případech se však nejistota výsledků zvyšuje.

Odhad potřebných kapacit zařízení sociální péče pro seniory

Jako příklad aplikace populační prognózy uvedme odhad potřebných kapacit zařízení sociální péče (ZSP) pro seniory v obvodech obcí s rozšířenou působností (OORP) ve Zlínském kraji, který byl součástí výzkumné zprávy *Analýza socioekonomického a demografického vývoje Zlínského kraje* (Toušek, V. a kol., 2004). Protože dostupná data za zkoumané obvody nepostačovala k vytvoření dostatečně spolehlivé prognózy pro každý územní celek, bylo rozhodnuto pro všech 13 OORP Zlínského kraje zvolit shodný scénář budoucího vývoje. I když nelze očekávat, že vývoj jednotlivých parametrů reprodukce bude ve všech obvodech stejný, rozdíly pravděpodobně nebudou nijak markantní, což spolu s poměrně značnou setrvačností populačního vývoje umožňovalo zmíněný krok provést. Prahem projekce byl zvolen 1. březen 2001 (den konání sčítání lidu), horizont byl stanoven do roku 2030.

Ačkoliv byl pro všechny obvody uvažován stejný scénář demografického chování, kvůli různým věkovým strukturám se očekávaný nárůst počtu seniorů (obyvatel starších 65 let) v jednotlivých územních celcích výrazně liší. Ve všech obvodech se však bude počet seniorů v celém prognózovaném období zvyšovat. Nejintenzivnější nárůst je očekáván mezi roky 2010 a 2015, pouze v OORP Luhačovice a Valašské Klobouky by osob nad 65 let věku mělo nejvýrazněji přibývat v letech 2015-2020. Po roce 2020 se intenzita nárůstu zmírní. V období 2001-2030 se počet seniorů ve všech OORP kromě Zlína a Uherského Brodu zvýší více než o polovinu, v obvodech Otrokovic a Rožnova pod Radhoštěm dokonce o více než tři čtvrtiny. Celkově by se měl ve Zlínském kraji počet seniorů v uvedeném období zvýšit zhruba o 60 %.

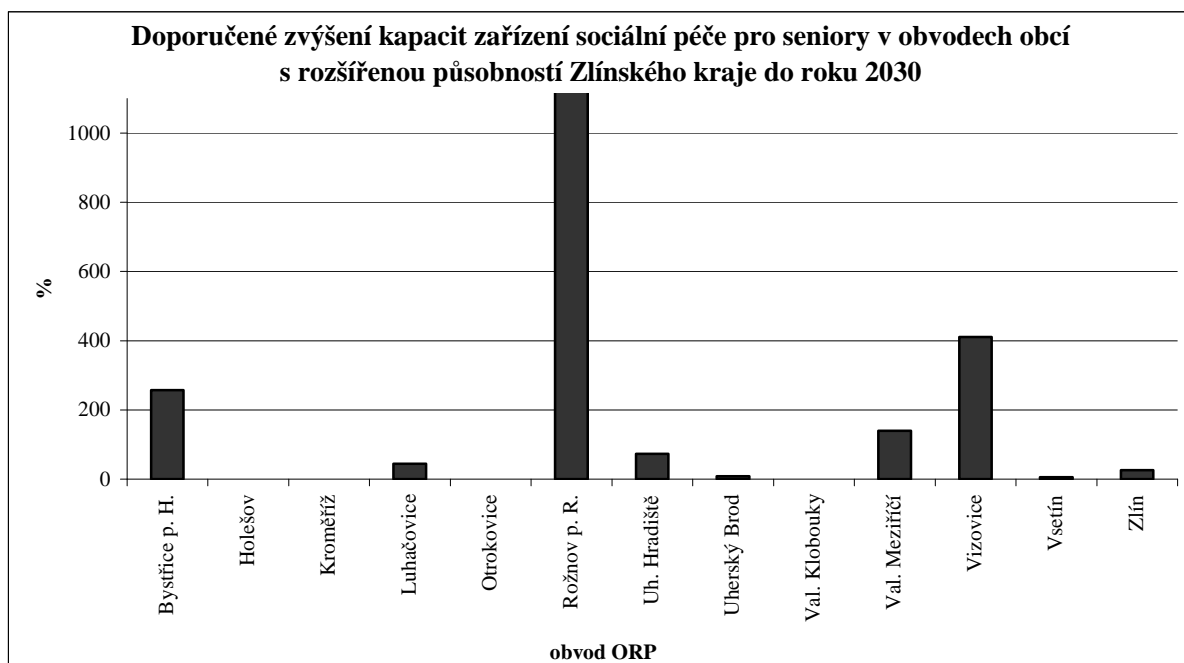

Jako kritérium pro hodnocení úrovně vybavenosti územních celků službami pro seniory byly zvoleny normativy vybavenosti navržené občanským sdružením Socioklub ve studii *Vybavenost obcí, měst a územních celků službami sociální pomoci* (Baumruková, P. a kol, 1997). Při koncipování normativů autoři zmíněné studie brali v úvahu zejména proměny a trendy demografických, ekonomických a společensko-politických podmínek. Důležitým podkladem byly též odhady a dostupná data o podílech osob, které potřebují sociální pomoc, rozdělená podle věku těchto lidí, druhu postižení a míry jejich nesoběstačnosti.

Na základě hodnot stanovených Socioklubem, výsledků populační prognózy a analýzy současné úrovně sociální péče byl odhadnut orientační počet míst v zařízeních pro seniory, které bude třeba v jednotlivých ORP zřídit do roku 2030. Vybavenost Zlínského kraje jako celku službami sociální péče pro seniory byla na počátku prognózovaného období dostatečná. Se současnými kapacitami ZSP by byly doporučené normativy splněny ještě

v roce 2010, poté by již bylo nutné zajistit místa další. Do roku 2030 bude ke splnění doporučené vybavenosti nutné zvýšit současné kapacity přibližně o třetinu.

Potřeba zvýšit kapacity sociálních služeb bude však v jednotlivých OORP odlišná. Ve čtyřech obvodech (Holešov, Kroměříž, Otrokovice a Valašské Klobouky) by současné kapacity ZSP pro seniory měly uspokojit poptávku i v roce 2030, v několika dalších bude postačovat jen mírné zvýšení počtu míst. Naopak se značným nedostatkem míst v zařízeních pro seniory se již v současné době potýkají OORP Vizovice a zejména Rožnov pod Radhoštěm. Přitom právě ve správním obvodu Rožnova pod Radhoštěm je očekáván velmi intenzivní nárůst počtu seniorů, pro zabezpečení optimální vybavenosti v roce 2030 tak bude nutné zvýšit počet míst v zařízeních sociální péče více než na desetinásobek stavu z počátku prognózovaného období.

4. ZÁVĚR

Cílem tohoto příspěvku bylo poskytnout rámcovou představu o současném stavu prognózování obyvatelstva u nás a možnostech aplikace prognóz v regionálním plánování. Uvedený příklad využití populační prognózy pro odhad potřebných kapacit ZSP pro seniory je typickým případem, kdy byl odhad budoucího demografického vývoje nezbytný a zároveň podmínky pro tvorbu prognózy byly poměrně nepříznivé (neexistence delších časových řad údajů o obyvatelstvu OORP, relativně malé prognózované populace, zaměření na obtížně prognózovatelné věkové skupiny apod.). Populační prognóza byla navíc kombinována z odhady vývoje zdravotního stavu a sociální situace seniorů, nejistota výsledků je tedy poměrně značná. To však rozhodně není argument proti využití prognóz v podobných případech, ale naopak pro intenzivní rozvíjení systematické prognostické činnosti.

I když lze očekávat, že kvalita prognóz by se v budoucnu mohla zvyšovat (například mohlo dojít ke zlepšení statistiky obyvatelstva zpřístupněním dat z evidence obyvatelstva pro statistické účely), vždy bude třeba řešit rozpor mezi potřebou prognóz a nejistotou jejich výsledků. Je nutné si uvědomit, že prognózování by měl být kontinuální proces. Práce na prognóze nekončí jejím vypracováním a prezentací výsledků, je třeba vždy s odstupem času detailně analyzovat přesnost výsledků, hledat příčiny odchylek od skutečného vývoje a prognózu v pravidelných intervalech aktualizovat. Nejenže jedině tímto způsobem lze prognózu efektivně využívat, ale je to též prakticky jediná možnost, jak odhalit případné nedostatky v metodice a přispět tak k celkové zkvalitnění prognostické praxe. Spíše než samotná nepřesnost je největším rizikem prognózování nesprávná interpretace výsledků prognózy plynoucí z nerespektování jejich nejistoty.

LITERATURA

- [1] Aleš, M., Šimek, M. (1996): *Projekce obyvatelstva České republiky 1995-2020*. Demografie, roč. 38, č.1, s. 1-17.
- [2] Baumruková, P. a kol. (1997): *Obce, města, regiony a sociální služby*. 1 vyd. Socioklub Praha. 271 s.

- [3] Burcin, B., Kučera, M., Kučera, T. (1994): *Perspektivy obyvatelstva České republiky (prognóza demografického vývoje do roku 2010)*. Demografie, roč. 36, č.2, s. 88-99.
- [4] Burcin, B., Kučera, T. (2004): *Nová kmenová prognóza populačního vývoje České republiky (2003-2065)*. Demografie, roč. 46, č. 2, s. 100-111
- [5] ČSÚ (1993): *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2020*. ČSÚ, Praha.
- [6] ČSÚ (1995): *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2020*. ČSÚ, Praha.
- [7] ČSÚ (1998): *Výhled vývoje obyvatelstva České republiky do roku 2020*. Zprávy a rozbory. Praha. 25 s.
- [8] ČSÚ (2004): *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050*. ČSÚ, Praha.
- [9] Kretschmerová, T. (2000): *Populační prognóza České republiky do roku 2030*. Demografie, roč.42, č.3. s. 183-192
- [10] Kučera, M. (1967): *Historie demografických projekcí v ČSSR*. Demografie, roč.9, č.4, s.300-302.
- [11] Kučera, T. (1998): *Regionální populační prognózy: teorie a praxe prognózování lidských zdrojů v území*. Kandidátská disertační práce. Praha. 101 s.
- [12] Pavlík, Z., Rychtaříková, J., Šubrtová, A. (1986): *Základy demografie*. 1. vyd. Academia Praha. 732 s.
- [13] Rabušic, L. (1994): *Populační projekce České republiky do roku 2030*. Demografie, roč. 36, č.2, s. 100-114.
- [14] Rabušic, L. (1997): *Jak rozumět populačním projekcím*. Sociologický časopis, roč.23, č.3, s. 289-308
- [15] Šimek, M. (1994): *Populační prognóza České republiky*. Demografie, roč.36, č.2, s. 82-86.
- [16] Toušek, V. a kol. (2004): *Analýza socioekonomického a demografického vývoje Zlínského kraj*. VCRR MU Brno, 183 s.

DOPRAVA A VENKOVSKÝ PROSTOR, PŘÍKLAD ZNOJEMSKA ^{1) 2)}

Mgr. Daniel SEIDENGLANZ

Mgr. Tomáš KREJČÍ

*Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta,
Masarykova univerzita,
Kotlářská 2, 611 37 Brno.
Tel.: 549 49 7228, e-mail: seidenglanz@geogr.muni.cz.*

ANOTACE

Doprava, tím že umožňuje výměnu osob, zboží a informací mezi různými místy, umožňuje ve svém důsledku efektivní fungování sídelního systému. Pro trvalou udržitelnost venkovského prostoru je proto důležitým tématem zajištění jeho kvalitní dopravní dostupnosti a dopravní obslužnosti. Tato témata jsou analyzována na příkladu vybraného venkovského regionu – Znojemska. Detailní analýza uvedených dopravních charakteristik na venkově není samoúčelná, jejím hlavním cílem je nalezení těch částí území, jež jsou ve srovnání s ostatními marginalizována kromě odlehlosti i nedostatečnou úrovní dopravní obslužnosti, a ověření možnosti nalézt na venkově obce s výraznější dopravní funkcí.

ANNOTATION

As transport makes it possible to exchange persons, goods and information between various places, it also enables effective functioning of a settlement system. Therefore it is an important issue to provide quality transport accessibility and service to ensure permanent sustainability of rural space. As an example, the rural region of Znojmo area (Znojemska) is analysed. The detailed analysis of the mentioned transportation characteristics is not purposeless, its main aims are: (1) to identify the parts of the region, which are regarded as marginal due to their remoteness and insufficient level of public transport services and (2) to verify the possibility of finding rural settlements with a prominent transport role.

KLÍČOVÁ SLOVA

venkovský prostor, Znojemska, dopravní poloha, dopravní obslužnost, dopravní statut, přestupní obce

KEY WORDS

rural space, Znojmo area, transport position, transport services, transport status, settlements with a prominent transport role

1. DOPRAVA A VENKOVSKÝ PROSTOR

Za hlavní význam dopravy můžeme podle J.-P. Rodriguea et al. (2006) považovat skutečnost, že umožňuje překonání bariéry prostoru, a tím podmiňuje vytváření interakcí mezi různě disponovanými místy zemského povrchu. V souvislosti s tím E. L. Ullman (1957) a S. A. Stouffer (1940) definují tři klíčové teoretické koncepty geografie dopravy – princip komplementarity, transferability a intervenující příležitosti.

V důsledku toho bývá doprava považována za faktor, který výrazně formuje utváření sídelní a hospodářské struktury světa (o některých aspektech tohoto problému se blíže zmiňuje např. L. Bertolini (1999)). Toto její působení se přitom postupně stále více a více zintenzivňuje, v období několika posledních desetiletí lze hovořit dokonce o vytváření globálních prostorových vazeb. Nástup globalizace je kromě řady jiných příčin (zejména vliv informačních a telekomunikačních technologií, deregulací apod. – blíže viz např. L. Sýkora (2000)) totiž také důsledkem výrazného zvýšení rychlosti dopravy a poklesu významu dopravních nákladů. Tohoto tématu se všimá S. Hanson (2000) a v této souvislosti hovoří o fascinaci lidstva rychlostí. Hovoří se o tzv. časoprostorové kompresi (viz např. K. Schliephake (2001), případně se teoreticky uvažuje i o kolapsu prostoru.

¹⁾ Článek vznikl za podpory grantu GAČR č. 402/04/2128

²⁾ Článek vznikl za podpory programového projektu MMR WB 29200452 „Venkovský prostor a jeho oživení“

Budeme-li uvedené obecné souvislosti aplikovat na venkovský prostor, můžeme spolu s D. Seidenglanzem, S. Řehákem a T. Grulichem (2006) konstatovat, že doprava takto vlastně zabezpečuje i komplementaritu měst a venkova. Zatímco skutečnosti jako např. výrobní a nevýrobní činnosti (zde chápané jako zdroj pracovních příležitostí), školství a ostatní spotřební služby apod. jsou koncentrovány spíše ve městech – anebo obecněji v menším počtu obcí, obyvatelstvo představuje prvek, který je v prostoru více rozptýlen. Jejich vzájemné propojení – a tudíž uvažované efektivní fungování sídelního systému – zabezpečuje právě doprava. Pro trvalou udržitelnost venkovského prostoru je proto důležitým tématem zajištění jeho kvalitní dopravní dostupnosti a kvalitní dopravní obslužnosti.

Dopravní dostupností přitom máme na mysli napojení venkovských sídel na dopravní infrastrukturu, respektive na existující dopravní síť. Můžeme ji tedy také chápat jako jakýsi potenciál, který dané území má pro realizaci prostorových interakcí, jež jsou podle L. Bertoliniho (1999) základem sociálního a hospodářského života. Dopravní dostupnost venkovských sídel je přitom výrazně ovlivněna zejména kvalitou dopravní sítě, ať už jako míru kvality použijeme jakékoliv hledisko (její hustotu, výkonnost, délku anebo statut / kategorizaci dopr. tras).

Dopravní obslužnost nabízí na fungování dopravního systému konkrétního venkovského území odlišný pohled – v tomto případě jde o hodnocení skutečně existujících dopravních vztahů realizovaných v prostoru buď prostřednictvím hromadné anebo individuální dopravy. Rostoucí úroveň mobility charakteristická pro současné období se sice opírá stále výrazněji měrou o individuální motorismus, přesto zůstávají funkce zajišťované hromadnou dopravou velmi důležité, a to zejména ve venkovském prostoru. Vyplývá to ze skutečnosti, že hromadná doprava umožňuje překonat omezený přístup k mobilitě v případě těch skupin obyvatelstva, které nevlastní osobní auto - tento jev bývá v odborné literatuře označován jako tzv. „mobility gap“, případně se hovoří o dopravně podmíněné sociální exkluzi (přehledné shrnutí této problematiky poskytují např. S. Kenyon, G. Lyons a J. Rafferty (2002), kteří mimo jiné zdůrazňují, že „lack of access to a car is considered to be a characteristic of poverty today“). Další komparativní výhody hromadné dopravy ve srovnání s dopravou individuální lze spatřovat v její větší bezpečnosti a environmentální příznivosti.

Ačkoliv po roce 1989 v České republice došlo k rychlému rozvoji individuálního automobilismu, a tudíž následně logicky i k poklesu zájmu o hromadnou osobní dopravu (bližší informace o těchto procesech a jejich tempu viz v tab. 1 a 2), lze konstatovat, že hromadná osobní železniční i autobusová doprava si u nás stále víceméně zachovává dosavadní ráz. Tato teze přitom platí při hodnocení úrovně hromadné dopravy jak z hlediska funkčního tak i územního ³⁾.

Tabulka 1: **Přepravní výkony osobní dopravy podle druhů dopravy v ČR**
(v % druhů dopravy na celkových přepravních výkonech v mil. oskm)

	Individuální doprava	Hromadná doprava				Osobní doprava celkem
	osobní auta	celkem	autobusy	železnice	městská doprava	
1995	61,4	38,6	13,2	9,0	16,4	100,0
2000	66,9	33,1	9,8	7,6	15,7	100,0
2004	69,1	30,9	8,6	6,7	15,6	100,0
rozdíl 04-95	7,7	-7,7	-4,6	-2,4	-0,8	x

Pramen: Ročenka dopravy 2004, www.mdcz.cz

Tabulka 2: **Srovnání vývoj stupně automobilizace v ČR a v EU-15**
(počet osobních automobilů připadajících na 1000 obyvatel)

	1970	1980	1990	1995	2000	2002	změna 02/70 (v %)	změna 02/90 (v %)
EU-15	184	293	394	427	474	491	267	125
ČR	69	173	233	294	335	357	517	222

Pramen: *Energy & Transport in Figures, European Commission, Directorate-General for Energy and Transport, 2003*

³⁾ Funkční hledisko zde znamená, že hromadná osobní doprava je organizována tak, aby zajišťovala cesty různého druhu, avšak s důrazem na pravidelně se opakující cesty (tj. jde zejména o saturaci dojížděky do škol a do zaměstnání). Územním hlediskem se rozumí všeobecná schopnost hromadné osobní dopravy obsluhovat celé území a též schopnost odrážet prostřednictvím svého prostorového uspořádání reálně existující diferenciaci socioekonomické sféry, tj. skutečné rozložení socioekonomických činností v geografickém prostoru.

2. CÍLE PŘÍSPĚVKU

Cílem článku je analýza dopravní dostupnosti a obslužnosti obcí ve vybraném venkovském regionu – tj. ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Znojmo (dále Znojemsko). Znojemsko bylo vybráno především proto, že díky Vranovsku (správní obvod obce s pověřeným obecním úřadem Vranov nad Dyjí) rozkládajícímu se v jeho západní / respektive severozápadní části představuje rozsáhlé venkovské území (k 31. 12. 2004 představuje průměrná populační velikost obce - bez Znojma - pouze 499 obyvatel, průměrná hustota zalidnění činí 72,5 obyv./km²), které je navíc špatně dopravně dostupné ze všech středně velkých i větších měst regionu NUTS 2 Jihovýchod. Ze všech výše uvedených důvodů jde o území z hlediska dopravních výzkumů velmi zajímavé, protože jeho efektivní spojení s městskými centry je v jeho případě velmi důležité – tato teze platí koncentrovaně především v případě Vranovska.

Samotné provedení analýz je motivováno snahou ověřit obecné trendy formulované v pasáži č. 1 „Doprava a venkovský prostor“, nicméně především by analýzy měly sloužit jako podklad k:

- nalezení těch částí území, jež jsou ve srovnání s ostatními marginalizována kromě odlehlosti (nevýhodnou dopravní polohou) i nedostatečnou úrovní dopravní obslužnosti – výsledkem by tak měl být vznik komplexní typologie venkovských obcí podle dopravních charakteristik;
- ověření možnosti nalézt ve venkovském území obce s výraznější střediskovou dopravní funkcí (dále tzv. přístupné obce). Hledání takových obcí bylo inspirováno předpokladem, že tento typ obcí – vyznačující se ve srovnání s okolními obcemi lepší dopravní obslužností hromadnou dopravou – jednak tvoří přirozený prvek naší sídelní soustavy (viz zejména přílohy č. 10 a 11 v práci S. Řeháka (1979)) a jednak má potenciál plnit určitou střediskovou funkci, respektive schopnost konsolidovat / stabilizovat přiléhající venkovský prostor. Jedná se o praktický výstup z provedených analýz, protože v těchto obcích by podle našich předpokladů mohla být vhodnými podpůrnými nástroji ze strany veřejné sféry nastartována vzestupná rozvojová trajektorie, jejíž důsledky by prostřednictvím existujících dopravních vztahů mohly difundovat i do jejich bezprostředního venkovského okolí.

3. METODIKA PŘÍSPĚVKU

3.1 Analýza dopravní dostupnosti

Analýza dopravní dostupnosti byla provedena na základě kategorizace venkovských obcí do několika stupňů podle dopravní polohy. K tomu byla využita metodika, která byla vypracována V. Touškem, D. Seidenglanzem, T. Krejčím a R. Hublem (2005) a aplikována na hodnocení polohové diferenciací obcí v území regionu NUTS 2 Jihovýchod. Z důvodu nedostatku prostoru zde nebude způsob výpočtu ukazatele dopravní polohy opakován, přehled skutečností uvažovaných při jeho konstrukci viz v tab. 3.

Tabulka 3: Ukazatel dopravní polohy - kritéria bodování

Typ infrastruktury	Dopravní kritérium	Body
silnice	vzdálenost intravilánu obce od sjezdu z dálnice / rychlostní komunikace do 5,0 km	5
	vzdálenost intravilánu obce od sjezdu z dálnice / rychlostní komunikace v rozmezí 5,5 - 10,0 km	3
	vzdálenost intravilánu obce od sjezdu z dálnice / rychlostní komunikace v rozmezí 10,5 - 15,0 km	1
	průjezd silnice první třídy intravilánem obce	4
	vzdálenost intravilánu obce od silnice I. třídy do 5,0 km	2
	vzdálenost intravilánu obce od silnice I. třídy v rozmezí 5,5 - 10,0 km	1
	průjezd silnice druhé třídy intravilánem obce	1
železnice	průjezd národního koridoru	1
	průjezd celostátní dráhy (kategorizace drah převzata z usnesení vlády ČR č. 766 z 20.12.1995)	2
	průjezd regionální dráhy (kategorizace drah převzata z usnesení vlády ČR č. 766 z 20.12.1995)	1
	průjezd dráhy s více dopravními kolejemi (dvou a více kolejné dráhy)	1
	průjezd elektrizované dráhy	1

Pramen: Toušek, V., Seidenglanz, D., Krejčí, T., Hubl, R. (2005)

3.2 Analýza dopravní obslužnosti

Zhodnocení úrovně dopravní obslužnosti území hromadnou dopravou bylo provedeno pro období platnosti jízdního řádu 2004/2005. Analýza dopravní obslužnosti byla provedena ve vztahu k nejdůležitějším městským střediskům Znojemska, tj. vůči Znojmu a Hrušováním nad Jevišovkou. Rozlišovány přitom byly dva „druhy“ dopravní obslužnosti - kategorie:

- komfortní obslužnosti zahrnuje pouze přímé autobusové nebo vlakové spoje odjíždějící ze zastávek ležících v intravilánech posuzovaných obcí,
- nekomfortní obslužnosti zahrnuje spoje s maximálně jedním přestupem nepřesahujícím 30 minut⁴⁾, které mohou odjíždět i ze zastávek vzdálených do 2 km od intravilánu zkoumaných obcí. U spojů, které kombinují vlaky a autobusy, nesmí doba pěšího přesunu mezi vlakovou a autobusovou zastávkou překročit 10 minut (podle www.jizdnirady.cz).

Dopravní obslužnost byla zkoumána v několika odlišných časových horizontech stanovených tak, aby byla zachycena situace v různých z hlediska dopravních potřeb definovaných obdobích dne a týdne. Výzkum dopravní obslužnosti veřejnou dopravou se tak zaměřil na následující přesně definovaná časová období⁵⁾:

- ranní dopravní špička běžného pracovního dne (evidenci všech spojů z obce, které přijíždějí do střediska v časovém rozmezí 4.00 až 9.59 včetně);
- ranní dopravní špička pracovního dne o hlavních letních prázdninách (evidenci spojů z obce, které přijíždějí do střediska v časovém rozmezí 4.00 až 9.59 včetně);
- večerní hodiny v běžné pracovní dny (sledování spojů odjíždějících ze střediska do příslušné obce v časovém rozmezí 18.00 až 23.59 včetně);
- soboty: v tomto případě jsou evidovány všechny spoje z příslušné obce, které přijíždějí do střediska v sobotu po celý den.

3.3 Vznik typologie venkovských obcí podle dopravních charakteristik

Typologie venkovských obcí podle dopravních charakteristik by měla umožnit nalézt ty části území Znojemska, jež jsou ve srovnání s ostatními marginalizovány kromě odlehlosti a nevýhodné dopravní polohy navíc i nedostatečnou dopravní obslužností (propojení statických / polohových atributů a atributů dynamických – dopravní obslužnost). Daná typologie obcí podle dopravních charakteristik je tedy založena na kombinaci hodnocení:

- kvality dopravní polohy na jedné straně – v rámci této části hodnocení jsou:
 - a) obce označené jako města, zázemí města a venkovské obce v dobré dopravní poloze hodnoceny jako obce dobře dopravně dostupné;
 - b) venkovské obce s průměrnou dopravní polohou jsou označeny jako obce průměrně dopravně dostupné;
 - c) konečně venkovské obce ve špatné dopravní poloze jsou chápány jako obce špatně dopravně dostupné;
- kvality dopravní obslužnosti hromadnou dopravou na straně druhé – v této části hodnocení je obcím podle celkového zjištěného počtu cestovních příležitostí přisouzen statut kvality ve třech kategoriích (limitní hodnoty viz v tab. 4):
 - a) obce s vysokou kvalitou dopravní obslužnosti;
 - b) obce s průměrnou kvalitou dopravní obslužnosti;
 - c) obce s nízkou kvalitou dopravní obslužnosti.

Tabulka 4: Limitní hodnoty počtu cestovních příležitostí na Znojemsku

	Kvalita dopravní obslužnosti	Pracovní dny			Soboty	Celkem
		ranní špička		večer		
		běžný den	prázdniny			
Znojmo	vysoká	min. 8	min. 8	min. 2	min. 3	min. 21
	průměrná	5 až 7	5 až 7	1	2	10 až 20
	nízká	max. 4	max. 4	0	max. 1	max. 9
Hrušovany nad Jevišovkou	vysoká	min. 5	min. 5	min. 2	min. 3	min. 15
	průměrná	3 až 4	3 až 4	1	2	6 až 14
	nízká	max. 2	max. 2	0	max. 1	max. 5

Poznámky: vysoká kvalita: $21 + 15 = 36$ spojů minimálně; nízká kvalita: $9 + 5 = 14$ spojů maximálně; průměrná kvalita: zbývající rozmezí, tj. 15 až 35 spojů

⁴⁾ Z důvodu odlišného způsobu organizace železniční dopravy ve srovnání s dopravou autobusovou se u vlakových spojů připouští i vyšší počet přestupů; jejich celková kumulovaná doba však nesmí překročit uvedených 30 minut.

⁵⁾ U všech definovaných časových období se zaznačují pouze takové spoje, které v daný typ časového období jezdí minimálně po polovinu doby platnosti daného jízdního řádu, v případě ranní dopravní špičky pracovních dnů o letních prázdninách postačuje pro evidenci spoje jízda po celé dvouměsíční období letních prázdnin. Pro evidenci spojů v běžné pracovní dny je nutné ještě splnění podmínky jízdy minimálně tři pracovní dny v týdnu.

Na základě možných kombinací obou výše uvedených hledisek je potom jednotlivým obcím přisouzen celkový dopravní statut, a to podle následujících pravidel:

- A. nejlepší dopravní statut (obce s kombinací vlastností aa);
- B. dobrý dopravní statut (obce kombinující vlastnosti ab anebo ba);
- C. průměrný dopravní statut (obce kombinací bb či ac anebo ca);
- D. špatný dopravní statut (obce kombinující vlastnosti bc anebo cb);
- E. nejhorší dopravní statut (obce s vlastnostmi cc).

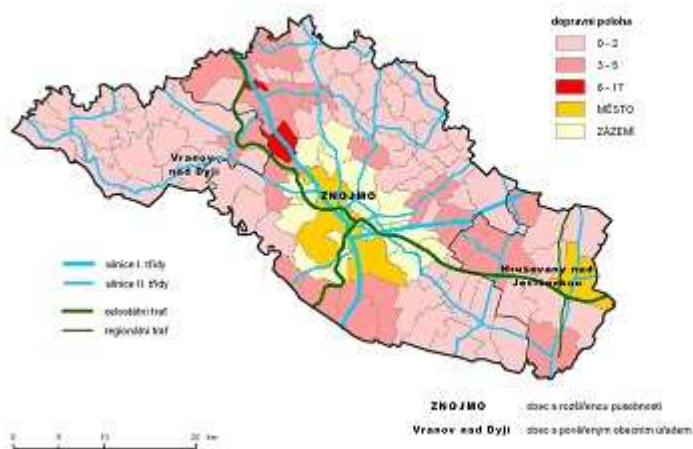
4. ZNOJEMSKO – HLAVNÍ VÝSLEDKY

4.1 Dopravní dostupnost na Znojmsku

Obvod obce s rozšířenou působností (dále ORP) Znojmo můžeme z dopravního hlediska považovat v rámci ČR i Jihomoravského kraje za marginalizovaný. Nejvýznamnějším silničním tahem, který prochází Znojmskem je silnice I. třídy I/38, která vede z Jihlavy (dálnice D1) přes Moravské Budějovice a Znojmo do Rakouska, další silnicí I. třídy je silnice I/53, která spojuje Znojmo s Pohořelicemi. V železniční síti je poloha Znojmska ještě méně příznivá, správním obvodem prochází v současnosti pouze nepříliš významná celostátní železniční dráha z Břeclavi přes Hrušovany nad Jevišovkou a Znojmo do Moravských Budějovic a Jihlavy, z níž ve Znojmě odbočuje trať do Šatova a dále do Rakouska. Kromě těchto celostátních drah jsou v nejuvýchodnější části obvodu na Hrušovansku vedeny ještě dvě regionální dráhy – jednak trať z Hrušovan nad Jevišovkou do Moravského Krumlova a Brna a jednak krátká odbočka z Hrušovan nad Jevišovkou do Hevlína.

Z výše uvedených informací poměrně jasně vyplývá relativně nízká hustota významnějších dopravních tahů na Znojmsku. Objektívni zhodnocení dopravní polohy obcí Znojmska přibližuje obr. 1 a tab. 5, které byly vytvořeny pomocí metody hodnocení polohové diference obcí v regionu NUTS 2 Jihovýchod.

Obrázek 1: Polohová diference obcí na Znojmsku

Pramen: Toušek, V., Seidenglanz, D., Krejčí, T., Hubl, R. (2005)

Tab. 5: Polohová diference obcí na Znojmsku (počty obyvatel k 31.12.2004)

	Typ obce					Celkem
	město	zázemí města	venkov - dopravní poloha			
			dobrá	průměrná	špatná	
počet obcí (abs.)	2	14	2	26	67	111
počet obcí (%)	1,8	12,6	1,8	23,4	60,4	100,0
počet obyvatel (abs.)	38 368	12 555	721	15 318	23 107	90 069
počet obyvatel (%)	42,6	13,9	0,8	17,0	25,7	100,0
Prům. počet obyvatel obce (abs.)	19 184	897	361	589	345	811

Pramen: Toušek, V., Seidenglanz, D., Krejčí, T., Hubl, R. (2005)

Zhruba tři pětiny obcí (60,4 %) Znojmska se vyznačují špatnou dopravní polohou. Tyto obce jsou na Znojmsku lokalizovány ve třech územních shlucích:

- v jihovýchodním okraji správního obvodu v okolí Hrušovan nad Jevišovkou;
- v rozsáhlém prostoru severně od Znojma;
- rozsáhlé území charakteristické nevýhodnou dopravní polohou, tzn. minimálními hodnotami ukazatele dopravní polohy, se rozkládá v celém obvodu obce s pověřeným obecním úřadem Vranov nad Dyjí.

Zajímavé srovnání jednotlivých polohových kategorií obcí s prostorovým rozmístěním obyvatelstva na Znojemsku poskytují údaje v tab. 5. Plyne z nich, že populační velikost obce se snižuje spolu se zhoršováním její dopravní polohy, určité narušení tohoto trendu vyplývá pouze z velmi málo čtených případů venkovských obcí v dobré dopravní poloze.

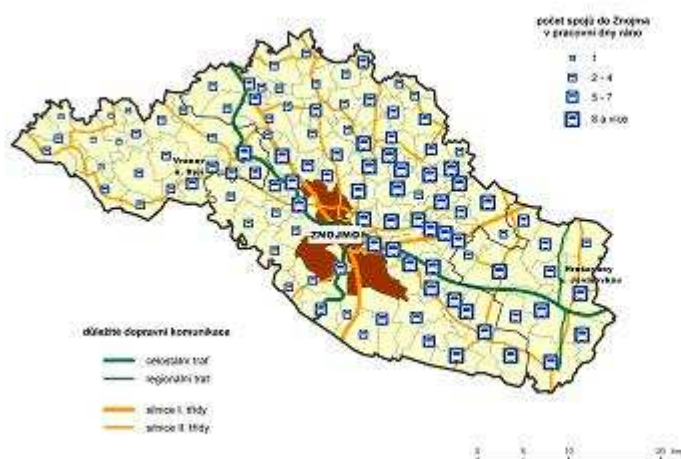
4.2 Dopravní obslužnost na Znojemsku

Znojmo - ranní špička běžných pracovních dnů

Hromadnou osobní dopravou jsou se Znojmem ve všech sledovaných časových obdobích spojeny nejlépe obce, které se nacházejí především v širokém územním pásmu táhnoucím se zhruba středem obvodu ORP ve směru severozápad – jihovýchod, a to od Šumné přes Znojmo až po Hrušovany nad Jevišovkou a Hevlín (viz obr. 2). Mezi dobře dopravně obsluhovanými obcemi v rámci tohoto území lze pro zjednodušení rozlišit tři „typy“ obcí:

- obce ležící v bezprostřední blízkosti Znojma;
- obce ležící na důležitých silnicích radiálně směřujících do Znojma, na nichž před Znojmem dochází k souběhu většího počtu autobusových linek;
- ostatní populačně či jinak významné obce.

Obrázek 2: Počet spojů hromadné dopravy z obcí Znojemska do Znojma v ranní špičce běžných prac. dnů

Významnou roli při hodnocení frekvence spojů hromadné dopravy u těchto obcí (ale obecně i u všech ostatních obcí) hraje skutečnost, zda je obec napojena na železniční dopravu. V případě, že ano, bývá zpravidla v takové obci výrazně lépe zabezpečena celková dopravní obslužnost, zřetelný je tento rozdíl především ve večerních hodinách pracovních dnů a také o sobotách.

Opačný extrém představují hromadnou dopravou nejhůře obsluhované obce. Tyto obce jsou koncentrovány především na Vranovsku a v prostoru severně a západně od Znojma (viz obr. 2). Ve srovnání s předchozí skupinou jde o obce charakteristické spíše:

- větší odlehlostí od Znojma (jejich průměrná vzdálenost od Znojma činí 24 km, zatímco obce dobře obsluhované jsou od tohoto města vzdáleny průměrně jen 15 km);
- horší dopravní polohou v silniční síti (jen 53 % z nich leží na silnici I. nebo II. třídy, ve skupině nejlépe dopravně obsluhovaných obcí analogická hodnota činí 83 %);
- výrazně menší průměrnou populační velikostí (průměrně 221 obyvatel versus 797 obyvatel v případě předchozí skupiny);
- nedostupností železniční dopravy (železnicí není v této kategorii zpřístupněna žádná obec).

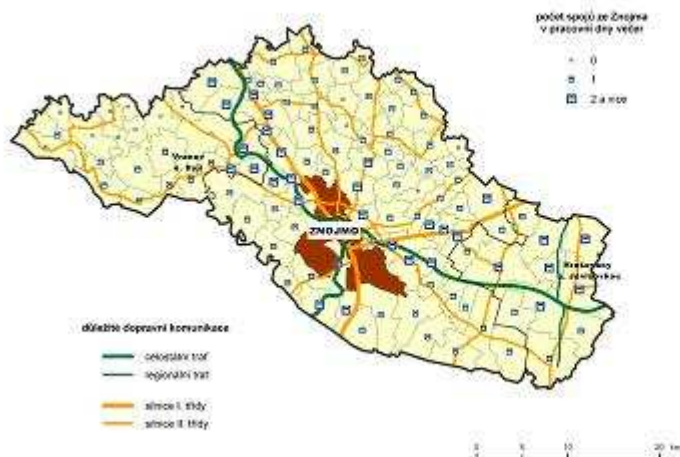
Celkově je úroveň dopravní obslužnosti hromadnou dopravou na Znojemsku ve srovnání s některými jinými venkovskými územími České republiky možné hodnotit jako relativně dobrou, protože každá obec v celém obvodu má alespoň v ranní dopravní špičce běžných i letních pracovních dnů zajištěné spojení hromadnou

dopravou se Znojmem. V případě některých obcí je spojení možné sice jen s přestupy, případně z nekomfortně položených zastávek (tzn. ze zastávek vzdálených do dvou kilometrů od intravilánů obcí), nicméně i v případě obcí ležících na západním okraji Vranovska (tj. zhruba 40 km od Znojma) je spojení zajištěno. Tento fakt je podle našeho názoru i vzhledem k rozlehlosti Znojemska nutné považovat za velmi důležitý, protože je předpokladem trvalé udržitelnosti / stabilizace venkovského osídlení. Vysvětlení takto výhodného stavu dopravní obslužnosti lze patrně hledat ve velikosti (zhruba 35 tisíc obyvatel) a významnosti (významné mikroregionální centrum) města Znojma, jež v tomto prostoru a ani v jeho relativně širokém okolí nemá žádného faktického konkurenta, takže nedochází k rozměňování / tříštění existujících přepravních proudů. Tuto pozici Znojma potvrzuje ve své práci např. i M. Hampl (2005), podle něhož Znojmo v roce 2001 zaujímal 33. pozici v pořadí středisek ČR podle tzv. komplexního regionálního významu.

Znojmo - večery běžných pracovních dnů

Také obslužnost hromadnou dopravou ve večerních hodinách běžných pracovních dnů je na celém Znojemsku na relativně dobré úrovni, protože do téměř všech obcí se lze po 18. hodině alespoň nějakým způsobem ze Znojma dopravit; značná část obcí je dokonce se Znojmem spojena přímým spojem. Z celkového počtu 111 obcí nelze po 18. hodině v běžné pracovní dny ze Znojma vycestovat pouze do 14 (tj. zhruba do desetiny) obcí. Z prostorového hlediska (viz obr. 3) se čtyři z těchto obcí nacházejí severně od Znojma, zbytek obcí (celkem 10) potom leží na severním a západním okraji Vranovska, tj. v obvodu obce s pověřeným obecním úřadem Vranov nad Dyjí. Vranovsko tak lze z tohoto hlediska považovat za nejproblémovější území Znojemska. Do naprosté většiny ve večerní hodiny obsluhovaných obcí odjíždí poslední spoj ze Znojma mezi 18. a 19. hodinou, tzn. relativně brzy, nicméně i to lze ve srovnání s některými jinými územími považovat za pozitivní jev. Po 21. hodině se lze ze Znojma dostat již jen do 18 obcí.

Obrázek 3: Počet spojů hrom. dopravy ze Znojma do obcí Znojemska ve večerní hodiny běž. prac. dnů

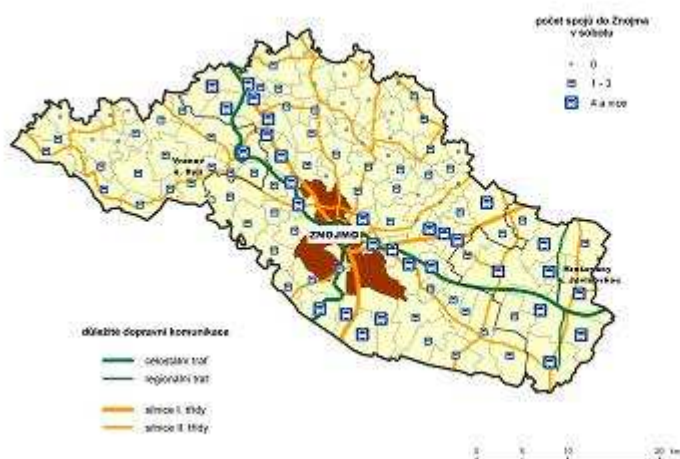

Znojmo - víkendy (soboty)

Dopravní obslužnost o víkendech (ve výzkumu reprezentovaných sobotami) vykazuje relativně nižší kvalitativní úroveň, což je možné doložit skutečností, že ze značné části obcí Znojemska nejedou za celý den do Znojma více než tři spoje hromadné dopravy. Souhrnný pohled na sobotní dopravní obslužnost umožňuje obr. 4, v němž jsou obce rozděleny do tří kategorií:

- obce dobře obslužené hromadnou osobní dopravou (čtyři a více spojů do Znojma, celkem 30 obcí, což je necelých 30 %);
- obce bez zajištěné dopravní obslužnosti (celkem 23 obcí, tedy 20 %): tyto obce tvoří tři prostorově oddělené shluky - dva z nich se rozkládají v území severně od Znojma a jeden na severozápadním okraji Vranovska;
- obce obslužené hromadnou osobní dopravou na elementární úrovni (tj. obce s jedním až třemi spoji do Znojma, tato kategorie zahrnuje 57 obcí, tj. nadpoloviční většinu obcí z celého Znojemska - 51 % obcí).

Obrázek 4: Počet spojů hromadné dopravy z obcí Znojemska do Znojma v sobotu

Další rysy dopravní obslužnosti hromadnou dopravou vůči městu Znojmo

Charakteristickým rysem organizačního zajištění dopravní obslužnosti obcí Znojemska ve vztahu k městu Znojmo je téměř neexistující návaznost autobusových a vlakových spojů. Ve všech zkoumaných časových obdobích byla přestupní návaznost mezi autobusem a vlakem zjištěna dohromady pouze v deseti případech (přitom vždy buď v Hrušovanech nad Jevišovkou anebo v Šumné). Tento stav lze považovat za nepříznivý, protože právě v těchto dvou obcích by taková přestupní návaznost mohla být zajišťována častěji. Integrace autobusové a železniční dopravy se tak nabízí např. pro spojení Vranovska se Znojmem či pro spojení vybraných obcí z Hrušovanska také se Znojmem.

Hrušovany nad Jevišovkou

Hrušovany nad Jevišovkou jsou spoji hromadné dopravy spojeny v ranní špičce běžných i letních pracovních dnů se značnou částí obcí Znojemska (souhrnné hodnocení situace v běžných pracovních dnech viz v obr. 5). Z většiny obcí Znojemska přitom v běžné pracovní dny míří do Hrušovan nad Jevišovkou 2 až 4 spoje. Vyšší úroveň hromadné dopravy (tj. pět ⁶⁾ a více spojů) je zajištěna pouze v 17 obcích (15 % obcí), tyto obce leží jednak v těsném sousedství samotných Hrušovan nad Jevišovkou a jednak se od tohoto města rozbíhají směrem k západu podél železniční trati Hrušovany nad Jevišovkou – Znojmo. Obcí, z nichž do Hrušovan nad Jevišovkou v ranní špičce běžných pracovních dnů cestovat nelze, je relativně málo - jen 8 (méně než 10 %); největší počet těchto obcí (celkem 5) je koncentrován na severozápadě Vranovska.

Situaci v oba typy pracovních dnů tak lze celkově charakterizovat jako relativně uspokojivou. Existence spojení obcí nacházejících se v severních a západních partiích Znojemska s Hrušovany nad Jevišovkou je ve většině případů umožněna zabezpečením přestupních možností ve Znojmě, a to v řadě případů dokonce mezi autobusovou a železniční dopravou. Integrovaná pozice Znojma je v tomto případě dobře zřetelná.

⁶⁾ Pro vymezení obcí s kvalitní dopravní obslužností ve vztahu k Hrušováním nad Jevišovkou byla vzhledem k menší populační velikosti a celkově menšímu socioekonomickému významu města Hrušovany nad Jevišovkou ve srovnání se Znojmem zvolena nižší hranice – zatímco v případě Znojma patřily do této kategorie pouze obce s osmi a více spoji, v Hrušovanech nad Jevišovkou postačuje spojů pět.

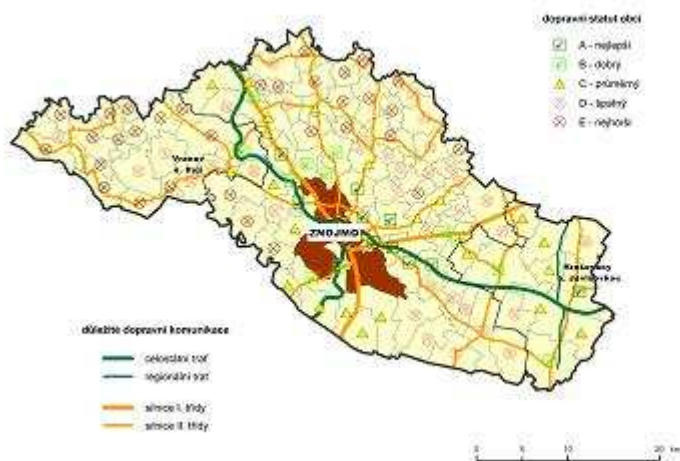
Obrázek 5: Počet spojů hromadné dopravy z obcí Znojemska do Hrušovan nad Jevišovkou v ranní špičce běžných pracovních dnů

4.3 Komplexní typologie obcí Znojemska podle dopravních charakteristik

Údaje získané při podrobné analýze dopravní polohy a obslužnosti byly využity ke vzniku komplexní typologie obcí Znojemska podle dopravních charakteristik. Její základní výsledky přibližují obr. 6 a tab. 6.

Obrázek 6: Dopravní statut obcí Znojemska

Obce spadající do stejných kategorií dopravního statutu vytvářejí na Znojemsku zajímavé prostorové shluky. Nejvyšší kategorie obcí (statut A) se s výjimkou Hrušovan nad Jevišovkou nachází v bezprostředním zázemí města Znojmo, přičemž obce dalších dvou vyšších kategorií (tj. obce se statutem B a C) na ně plynule navazují a dohromady tak vytvářejí rozsáhlý prostor v centrálních částech Znojemska. Geograficky ho můžeme popsat jako:

- územní pás táhnoucí se od Znojma směrem na Hrušovany nad Jevišovkou, kde se rozděluje na severní a jižní větev; s jistým zjednodušením lze konstatovat že tento shluk se rozkládá kolem železnic Znojmo – Hrušovany nad Jevišovkou – Břežany/Hevlín;
- prostor v jižním zázemí Znojma;
- pás obcí vybíhající ze Znojma směrem na severozápad podél silnice I. třídy a železnice do Moravských Budějovic.

Zbytek Znojemska patří do dvou nejnižších kategorií dopravního statutu, tj. do kategorií D a E. Za nejproblémovější z dopravního hlediska přitom na Znojemsku můžeme považovat severní a severozápadní Vranovsko, severní Znojemsko mezi Mikulovicemi a Rozkoší a menší prostor západně od Znojma kolem Podmolí a Lukova, protože tyto oblasti vykazují kombinaci špatné dopravní polohy a nízké kvality dopravní

obslužnosti hromadnou dopravou (dopravní statut E). Situaci však alespoň částečně na severním a severozápadním Vranovsku zlepšuje existence nepříliš frekventovaného autobusového spojení s Moravskými Budějovicemi a Jemnicí a na severním Znojemsku s Moravskými Budějovicemi, Jaroměřicemi nad Rokytnou a Moravským Krumlovem.

Tabulka 6: **Základní charakteristika typů obcí podle dopravního statutu**

Dopravní statut	Počet obcí		Počet obyvatel ^{*)}		Průměrný počet obyvatel obce ^{*)}
	abs.	v %	abs.	v %	abs.
A	11	9,9	48 136	53,4	4 376
B	12	10,8	7 974	8,9	665
C	22	19,8	13 493	15,0	613
D	34	30,6	14 496	16,1	426
E	32	28,8	5 970	6,6	187
Celkem	111	100,0	90 069	100,0	811

Poznámka: ^{*)} k 31. 12. 2004

Pramen: Počet obyvatel v obcích k 31.12.2004. ČSÚ, 2005

4.4 Vymezení obcí s důležitou organizační rolí v rámci zajištění dopravní obslužnosti

Cílem podrobné analýzy dopravní obslužnosti bylo také vytipování obcí, které ve venkovském prostoru plní důležitou organizační roli z hlediska zabezpečení dopravní obslužnosti. Tato analýza se opírá o evidenci přestupních míst v případě spojení jednotlivých obcí hromadnou dopravou s městem Znojmo. Takových neměstských a z hlediska organizace veřejné dopravy důležitých obcí zde bylo vytipováno celkem pět – konkrétně jde o Jaroslavice a v menší míře též o Prosiměřice, Lesnou, Jevišovice a Hrádek. Zvážíme-li kromě počtu realizovaných přestupů také populační velikost jednotlivých přestupních obcí (konkrétní údaje viz v tab. 7), mohou – podle našeho názoru – plnit určitou střediskovou funkci v území pouze následující případy:

- obec Jaroslavice dohromady se sousedním Hrádkem;
- obec Jevišovice, a to převážně pouze z důvodu značné prostorové odlehlosti od jiných center.

Tabulka 7: **Charakteristika přestupních obcí na Znojemsku**

Název obce	Počet obyvatel (k 1. 1. 2005)	Celkový počet přestupů
Hrušovany nad Jevišovkou	3 191	58
Jaroslavice	1 260	21
Jevišovice	1 149	10
Hrádek	905	10
Prosiměřice	736	12
Lesná	267	17

Pramen: Počet obyvatel v obcích k 1. 1. 2005. ČSÚ, 2005

www.jizdnirady.cz

Jaroslavice, Hrádek i Jevišovice mají pro potenciální uplatnění své funkce značnou výhodu také v tom, že jsou lokalizovány přímo v centru oblastí, v nichž se koncentrují obce s nízkým dopravním statutem (tj. obce typu D a E). Bližší ověření toho, zda tyto obce mají potenciál tuto úlohu v prostoru skutečně sehrát anebo ne, a tedy spolupodílet se na tvorbě přirozeného skeletu správního obvodu obce s rozšířenou působností Znojmo představuje zajímavý námět na prohloubení tohoto tématu.

5. ZÁVĚR

Na základě komplexního hodnocení dopravní polohy i dopravní obslužnosti lze na Znojemsku vytipovat tři souvislá dopravně zvláště problémová území: Vranovsko, severní Znojemsko a v menší míře též jihovýchod tohoto správního obvodu. Za cestu k podpoře trvale udržitelné existence, respektive ke stabilizaci, těchto území lze v souladu s vyzněním této práce doporučit realizaci následujících kroků:

- využití nástrojů regionálního rozvoje k nastartování rozvojové strategie v Jaroslavicích, Hrádku a Jevišovicích, jakožto v obcích, z nichž by mohly jejich důsledky difundovat i do jejich bezprostředního venkovského okolí;
- zvýšení intenzity dopravní obslužnosti Vranovska ve vztahu k Jemnici a Moravským Budějovicím (vzhledem k neexistenci vhodné „přestupní obce“).

Naznačený potenciál jmenovaných obcí vyřešit problémy dopravně znevýhodněných obcí však musí být ještě dalšími výzkumy hlouběji prověřen.

LITERATURA

- [1] Bertolini, L. 1999. Future of Transport? – Future of Cities!. In *Promet – Traffic – Traffico*, Vol. 11, 1999, No. 2-3, pp. 89-95.
- [2] Hanson, S. 2000. Transportation: Hooked on Speed, Eyeing Sustainability. In E. Sheppard, T. J. Barnes (eds). *A Companion to Economic Geography*. Blackwell Publishers Ltd, 468-483.
- [3] Hampl, M. 2005. Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, pp. 147.
- [4] Kenyon, S., Lyons, G., Rafferty, J. 2002. Transport and social exclusion: investigating the possibility of promoting inclusion through virtual mobility. In *Journal of Transport Geography* 10 (2002), pp. 207-219.
- [5] Řehák, S. 1979. Prostorová struktura obslužného systému hromadné osobní dopravy. Kandidátská disertační práce – Geografický ústav ČSAV Brno, pp. 71.
- [6] Rodrigue, J.-P. et al. 2006. *The Geography of Transport Systems*. Hofstra University, Department of Economics & Geography, <http://people.hofstra.edu/geotrans>.
- [7] Schliephake, K. 2001. Personenverkehr in Deutschland, Verkehrssysteme im Wettstreit. In *Standort, Zeitschrift für Angewandte Geographie*, Vol. 25, No. 1/2001, pp. 19-28.
- [8] Seidenglanz, D., Řehák, S., Grulich, T. 2006. Případová studie „Dopravní dostupnost ve venkovském prostoru“. Výstupní zpráva k aktivitě A9 v rámci úkolu WB 29200452 „Venkovský prostor a jeho oživení“, pp. 35.
- [9] Stouffer, S., A. 1940. Intervening oportunities: a theory relating mobility to distance. *American Sociological Review*, 5, pp. 845-67. (citováno v: Hay, A. 2000. Intervening oportunities. In R. J. Johnston, D. Gregory, G. Pratt, M. Watts (eds.) *The Dictionary of Human Geography*, Fourth edition. Blackwell Publishers Ltd.)
- [10] Sýkora, L. 2000. Globalizace a její společenské a geografické důsledky. In P. Jehlička, J. Tomeš, P. Daněk (eds). *Stát, politika, prostor*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 59-79.
- [11] Toušek, V., Seidenglanz, D., Krejčí, T., Hubl, R. 2005. Polohová diferenciacie obcí v regionu NUTS II Jihovýchod. In V. Klímová (ed.). VIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Ekonomicko-správní fakulta MU, pp. 199-204.
- [12] Ullman, E., L. 1957. *American Commodity Flow*. Seattle: University of Washington Press. (citováno v: Wheeler, J., O., Muller, P., O. 1986. *Economic Geography*, Second edition. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: John Wiley & Sons, Inc.)

PROSTOROVÝ ROZVOJ A PROSTOROVÉ PLÁNOVÁNÍ JAKO SPOLEČNÉ TÉMA REGIONÁLNÍ POLITIKY, ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ A EVROPSKÉ INTEGRACE

Ing. Milan DAMBORSKÝ

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta
Katedra veřejné správy a regionálního rozvoje
nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
e-mail: mdamborsky@centrum.cz*

ANOTACE

Tématy příspěvku jsou vzájemné vztahy regionálního rozvoje, regionální politiky, územního plánování a prostorového plánování a rozvoje. Termín „regionální rozvoj“ lze chápat ve dvou pojetích, jako aplikaci věd a jako vyšší využití potenciálu regionu. Autor také charakterizuje vývoj regionální politiky v Evropě a její tradiční a moderní pojetí.

ANNOTATION

The themes of article are relations of regional development, regional policy, land-use planning and spatial development and planning. There are two meanings of term „regional development“ – application of sciences and higher utilization of regional potential. Author also characterizes development of regional policies in Europe and their traditional and modern conceptions.

KLÍČOVÁ SLOVA

Regionální rozvoj, regionální politika, územní plánování, prostorové plánování, prostorový rozvoj

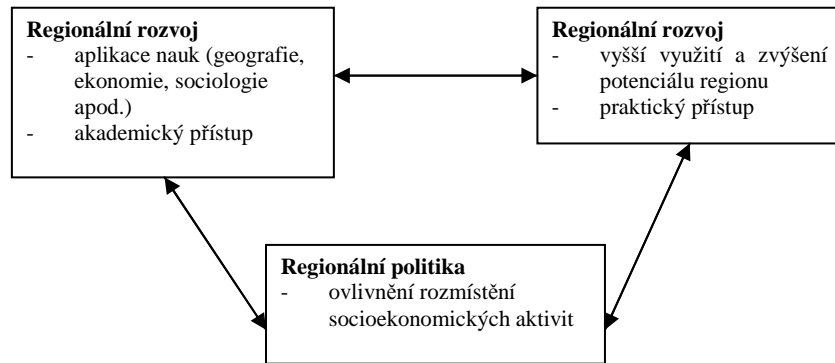
KEY WORDS

Regional development, regional policy, land-use planning, spatial planning, spatial development

Pojem regionální rozvoj je relativně novou záležitostí. Jeho stáří je asi 70 let. Definice regionálního rozvoje není zcela dána. Přesto lze říci, že regionální rozvoj lze chápat ve dvou základních pojetích – praktickém a akademickém.

Dle praktického pojetí je regionálním rozvojem vyšší využití a zvýšení potenciálu systematicky vymezeného prostoru (území) vznikající v důsledku prostorové optimalizace socioekonomických aktivit a využití přírodních zdrojů. Toto zvýšení a vyšší využití se projevuje v lepší konkurenceschopnosti soukromého sektoru, životní úrovni obyvatel, stavu životního prostředí apod. Toto praktické pojetí regionálního rozvoje najdeme zejména v činnostech neakademických institucí, tj. zejména krajských, městských, obecních úřadů, soukromých společností.

Akademický přístup chápe regionální rozvoj jako aplikaci nauk, zejména ekonomie, geografie a sociologie řešící jevy, procesy, vztahy systematicky vymezeného prostoru (území), které jsou ovlivněny fyzicko-geografickými, ekonomickými a sociálními podmínkami v daném regionu. Primární je hledání příčinných zákonitostí rozmístování ekonomických činností, nerovnoměrného osídlování území a navazující hledání nástrojů pro ovlivnění těchto procesů, ovlivnitelných a neovlivnitelných faktorů rozvoje apod. Toto pojetí regionálního rozvoje se často nazývá regionalistikou a je typické pro akademickou sféru. Občas je také nazýváno regionální vědou. Tento termín však není správný, protože regionální věda je pouze jedním ze směrů regionálního rozvoje, který byl vytvořen Waltrem Isardem. Tento směr je charakteristický svými neoliberálními východisky.

Z těchto dvou definic regionálního rozvoje je zřejmý charakter rozdílu dvojího pojetí regionálního rozvoje. Tato pojetí a z nich vyplývající reálné aktivity jsou na sobě do značné míry závislá (vzájemně se ovlivňují prostřednictvím existujících vazeb nebo společných prvků - např. tematického vymezení řešených problémů), ale také do určité míry nezávislá a to zejména v krátkém a středně-dlouhém období.

Akademické pojetí regionálního rozvoje vytváří pro regionální politiku poznatky, které jsou následně využity pro praktické pojetí regionálního rozvoje (ovlivnění vyššího využití a zvýšení potenciálu regionu). Jedná se zejména o charakteristiku regionů, jejich rozvojových potenciálů, nedostatků v rozvoji a následně hledání nástrojů regionální politiky, které vedou k lepšímu regionálnímu rozložení socioekonomických aktivit za účelem podpory reálného regionálního rozvoje, tj. za účelem vyššího využití a zvýšení potenciálu regionů.

Regionální politika pak na základě poznatků o regionálním rozvoji ovlivňuje reálný regionální rozvoj. To znamená, že je veřejnou politikou, která využitím socioekonomických nástrojů ovlivňuje rozmístění hlavních socioekonomických zdrojů a aktivit za účelem harmonického rozvoje regionů (vymezených území). Regionální politika vznikla ve Velké Británii počátkem 30. let v souvislosti s velkou hospodářskou krizí, kdy se ekonomické a sociální rozdíly ve vývoji jednotlivých regionů výrazně prohloubily. Londýnská aglomerace se vyznačovala 14% ní nezaměstnaností a nezaměstnanost ve Skotsku převyšovala 25% a ve Walesu 36%. Po 2. světové válce se regionální politika rozvinula např. ve Francii, kde byl extrémní rozdíl mezi Pařížským regionem a ostatním územím. Francouzská regionální politika se zaměřila na podporu 12 tzv. metropolí rovnováhy (Marseille, Lille, Bordeaux atd.) při současném omezování dalšího kvantitativního růstu Paříže. Byly vyzkoušeny různé administrativní nástroje, i represivní, např. k vymístění těžkého průmyslu z Paříže a jeho podpora v jiných regionech. Dále byly ve Francii v rámci regionální politiky přemísťovány centrální úřady (vč. ministerstev) z centra do hospodářsky slabých regionů. Na přelomu 50. a 60. let byly realizovány regionální politiky ve většině západoevropských zemích.

Motivace regionální politiky lze obecně rozdělit na ekonomické, ekologické a sociální. Základním ekonomickým motivem pro realizaci regionální politiky je plné využití všech výrobních faktorů, zejména pracovní síly. Zejména nezaměstnanost představuje nevyžití výrobního faktoru práce. Rozmístění, které je optimální z mikroekonomického hlediska podnikatele, nemusí být shodné s optimálním rozmístěním z hlediska makroekonomického a sociálního. Ve vysoce koncentrovaných územích vznikají tzv. náklady přelidnění. Vysoká koncentrace ekonomických činností a obyvatelstva sebou přináší zvýšené náklady na obyvatele dané potřebou řešení problémů dopravy, infrastruktury apod.

Na náklady přelidnění navazují ekologické motivy regionální politiky, které se začaly zdůrazňovat v 70 letech. V důsledku dekoncentrace ekonomických aktivit i do chudších regionů dochází ke snížení poptávky po zástavbě na nezastavěných pozemcích, dochází k nižší produkci odpadů apod.

Sociální motivy regionální politiky můžeme hledat například v oblasti bydlení, kdy snižování regionálních rozdílů vede ke snížení nájmů v oblastech silného ekonomického růstu (příkladem je Praha) nebo omezení nutnosti odchodu nezaměstnaných ze slabšího regionu do regionu ekonomicky více rozvinutého.

Regionální politika má dvě základní pojetí, kterými jsou „tradiční“ a „moderní“. Tradiční regionální politika se zaměřuje na snižování regionálních rozdílů, používá meziregionální přerozdělování, orientuje se na otázky lokalizace kapitálu, využití surovin. Zaměřuje se na velké firmy, vyznačuje se značnou centralizovaností. Moderní regionální politika se orientuje zejména a problémy souvisejících s procesem rychlé restrukturalizace, podporuje inovativnost. Místo meziregionálního přerozdělování a zaměření na suroviny, velké firmy se zaměřuje na mobilizaci vnitřních zdrojů, informace, služby, malé a střední firmy. Vyznačuje se silnou decentralizovaností. Klíčovou rolí centrálních orgánů je koordinační role.

Pro regionální politiku v České republice je klíčový zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje a Strategie regionálního rozvoje.

Regionální politika se vždy vyvíjela v úzkém vztahu k územnímu plánování. Dá se říci, že se vždy doplňovali. Regionální politika představuje makro pohled. Územní plánování mikro pohled.

Dle nového zákona o územním plánování a stavebním řádu je cílem územního plánování vytvářet předpoklady pro výstavbu a pro udržitelný rozvoj území, spočívající ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území... Tyto předpoklady zajišťuje soustavným a komplexním řešením účelného využití a prostorového uspořádání území s cílem dosažení obecně prospěšného souladu veřejných a soukromých zájmů na rozvoji území. Za tímto účelem sleduje společenský a hospodářský potenciál rozvoje. Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Přitom chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti. S ohledem na to určuje podmínky pro hospodárné využívání zastavěného území a zajišťuje ochranu nezastavěného území a nezastavitelných pozemků....

I když to v zákoně o územním plánování a stavebním řádu není naprosto jasně určeno. Pro územní plánování je zásadní regulace stavební činnosti prostřednictvím činností vedoucích ke stanovení funkčního využití ploch a následně samotného stanovení. To lze považovat za klíčový úkol územního plánování. Při této regulaci územní plánování jedná podle principů udržitelného rozvoje a respektuje ekonomickou, sociální a ekologickou situaci a sleduje cíle veřejného sektoru zejména právě v oblasti ekonomiky, sociální politiky, ekologické politiky a dalších veřejných politik. Tyto cíle také ovlivňuje. Příkladem toho přístupu je Politika územního rozvoje. Územní plánování ČR se tak přiklání ke světovému trendu územního plánování v podmínkách neexistence prostorového plánování v České republice.

Hlavním strategickým celonárodním dokumentem územního plánování je Politika územního rozvoje. V této souvislosti je třeba zmínit, co je to „územní rozvoj“.

Územní rozvoj lze chápat jako cílevědomé zhodnocování území záměrnou změnou způsobu využívání území a staveb v něm a intenzity jeho využívání tak, aby se zvýšil užitek (výnos). Území může být zhodnocováno novou výstavbou, zlepšením stávajících stavebních fondů (jejich opravou, modernizací, rekonstrukcí), úpravou (adaptací) pro nové využití apod. Územní rozvoj iniciuje poptávku po plochách (stavbách).¹ Z této definice je třeba zdůraznit opět význam stavební činnosti, která je územní rozvoj a plánování zásadní.

Územní rozvoj však můžeme chápat také jako aplikaci nauk (interdisciplinární oblast). Jako aplikaci nauk vztahující se k prostoru, kde však – oproti regionálnímu rozvoji – hrají významnější roli technické obory (důsledek důrazu na regulaci stavební činnosti). Takto pojatý územní rozvoj vytváří poznatky pro územní plánování (např. pro Politiku územního rozvoje).

Politika územního rozvoje pak vymezuje oblasti se zvýšenými požadavky na změny území z důvodů soustředění aktivit mezinárodního a republikového významu nebo které svým významem přesahují území jednoho kraje, tj. rozvojové oblasti a rozvojové osy. Rozvojovými oblastmi jsou Praha, Ostrava, Brno, Hradec Králové/Pardubice, Plzeň, Ústí nad Labem, Liberec, Olomouc, Zlín, České Budějovice, Jihlava, Karlovy Vary a rozvojovými osami Praha-Plzeň-hranice ČR-Nürnberg, Praha-Ústí nad Labem-hranice ČR (-Dresden), Praha-Hradec Králové/Pardubice-Trutnov-hranice ČR (-Wroclaw), Praha-České Budějovice-hranice ČR(-Linz), (Katowice-)

¹ Karel Maier; Ekonomika územního rozvoje

hranice ČR-Ostrava-Břeclav-hranice ČR(-Wien), Praha-Liberec-hranice ČR, Ústní nad Labem-Karlovy Vary-Cheb-hranice ČR, Hradec Králové/Pardubice-Olomouc, Brno-Svitavy/Moravská Třebová, Zlín-Horní Lideč-hranice ČR.

Politika územního rozvoje vymezuje oblasti se specifickými hodnotami a se specifickými problémy mezinárodního a republikového významu nebo které svým významem přesahují území jednoho kraje Šumava, Beskydy, Rakovnicko-Kralovicko-Podbořansko, Jeseníky-Kralický Sněžník, Karvinsko, Mostecko.

Politika územního rozvoje tak vychází z principu udržitelného rozvoje, který má tři pilíře - životní prostředí, hospodářství, sociální soudržnost.

Vznik strategického dokumentu "Politika územního rozvoje" je dán potřebou územního plánování mít dokument na centrální úrovni, který by koordinoval územně-plánovací dokumenty na nižších úrovních. Je tedy tvůrci primárně chápán jako nástroj územního plánování. Kromě toho, že politika územního rozvoje koordinuje činnosti územního plánovací krajů a obcí, může sloužit také ke koordinaci ostatních odvětvových politik z hlediska udržitelného rozvoje území, který spočívá ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé životní prostředí, hospodářský rozvoj a soudržnost obyvatel území. Stanovuje rámcové podmínky pro předpokládané umístění rozvojových záměrů do vymezených oblastí, os, koridorů a ploch a tím umožňuje zvyšovat jejich přínosy a minimalizovat jejich negativní dopady. Dále vymezuje plochy a koridory dopravy a technické infrastruktury mezinárodního a republikového významu nebo které svým významem přesahují území jednoho kraje, stanoví ve vymezených oblastech, plochách a koridorech kriteria a podmínky pro rozhodování o možných variantách nebo alternativách změn v území a pro jejich posuzování, zejména na jejich budoucí význam, možná ohrožení, rozvoj, útlum, preference a rizika.

Dokumentem Politika územního rozvoje se územní rozvoj posunuje od dřívějšího pojetí, které chápalo územní rozvoj jako růst hodnoty území v důsledku zlepšení technické infrastruktury, k dnešnímu chápání územního rozvoje v komplexním pojetí ekonomických, sociálních a ekologických principů v území. Toto pojetí navazuje na evropské prostorové plánování, tak jak je chápáno v rámci výzkumného programu ESPON a Evropských perspektivách prostorového rozvoje - ESDP.

V dokumentu ESDP členské státy spolu s Evropskou komisí prohlašují, že při realizace evropské integrace chtějí zachovat mnohotvárnost a dosáhnout regionálně vyváženého a trvale udržitelného rozvoje v Evropské unii.

ESDP jako právně nezávazný dokument představuje politický rámec pro lepší spolupráci mezi jednotlivými oblastmi sektorové politiky Společenství s významnými územními dopady a spolupráci mezi členskými státy, jejich regiony a městy.

V dokumentu ESDP je charakterizován současný regionální rozvoj v Evropě jako celku i v jejích jednotlivých částech. Jsou zde určeny politiky s územním dopadem.

Je zde kladen důraz na polycentrický a vyvážený územní rozvoj, dynamická, atraktivní a konkurenceschopná města a urbanizované regiony, rozvoj vycházející z místních tradic, rozmanité a produktivní venkovské oblasti, partnerství mezi městem a venkovem, integrovaný přístup pro lepší dopravní spoje a lepší dostupnost vědomostí, efektivní a trvale udržitelné využití infrastruktury, šíření inovací a vědomostí, přírodní a kulturní dědictví jako přínos rozvoje, ochrana a rozvíjení přírodního dědictví, hospodaření s vodními zdroji - zvláštní výzva pro územní rozvoj, tvůrčí péče o kulturní krajinu.

Jsou zde nastíněny tendence ke změně v evropském urbánním systému, změna úlohy a funkce venkovských oblastí, tendence v oblasti přírodního a kulturního dědictví.

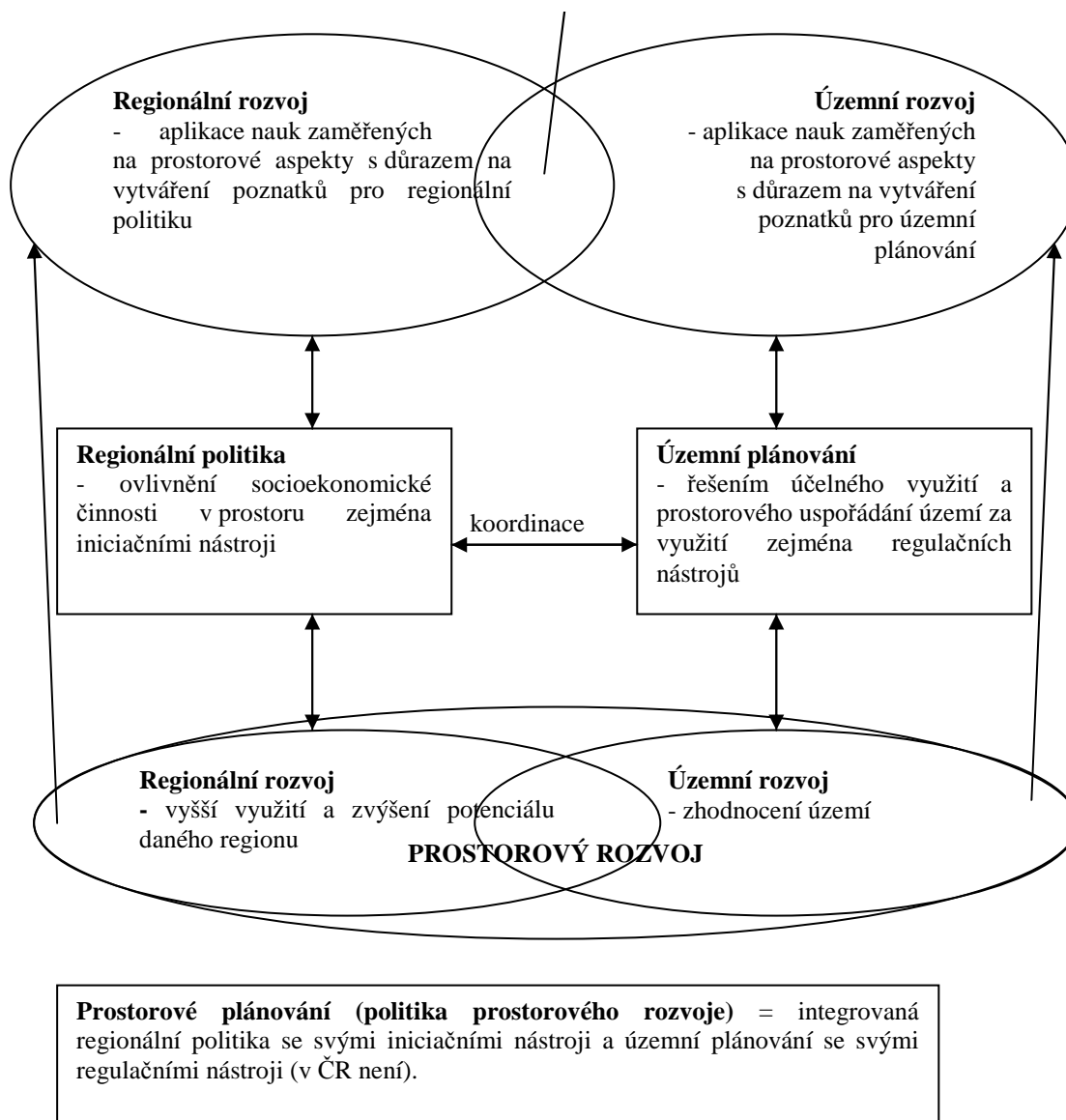
Po tomto výkladu, který byl zaměřen na regionální politiku, územní plánování a prostorové plánování je možno říci, že cíle územního plánování lze bez jakýchkoliv problémů plně integrovat do cílů regionální politiky a cíle regionální politiky do územního plánování, proto nelze cíle územního plánování a regionální politiky považovat za hlavní odlišující faktor.

Za základní odlišující faktor lze však považovat nástroje, které používá regionální politika a územní plánování. Zatímco regionální politika se soustřeďuje na nástroje iniciační (např. dotace, podpory ve formě daňových úlev) a zcela mimořádně na nástroje regulační, u územního plánování je tomu přesně naopak. Převládají nástroje regulační, regulující subjekty tzv. územního rozvoje.

Po tomto vymezení regionální politiky, územního plánování, územního a regionálního rozvoje můžeme přistoupit k vypracování schématu, které by jasně vysvětlilo vzájemné vazby. Do tohoto schématu můžeme následně doplnit oblast

prostorového rozvoje a plánování. Vzhledem k tomu, že prostorové plánování a rozvoj je v České republice neužívaný termín, je třeba jej vysvětlit za pomoci existujících regionální politiky, územního plánování a regionálního a územního rozvoje.

společná témata – např. bydlení nebo průmyslové zóny

Jak toto schéma vykládat? V horní části schématu nacházíme regionální a územní rozvoj jako činnosti, které - mimo jiné - vytváří poznatky pro regionální politiku a územní plánování. V této části se územní rozvoj a regionální rozvoj se prolínají. Jako příklad lze uvést tématické prolínání. Například problematika chování investorů je stejně tak tématem územního rozvoje jako regionálního rozvoje. Další propojení vzniká díky společným řešitelským týmům „regionalistů“ a „územáků“ nebo společnou výukou územního a regionálního rozvoje v rámci studijních oborů.

Ve střední části schématu nacházíme územní plánování a regionální politiku. Ty jsou aplikací poznatků (využitím iniciačních a regulačních nástrojů) za účelem ovlivnění reálného územního a regionálního rozvoje. Ve schématu se neprolínají - územní plánování a regionální politika mají oddělenou legislativu, tj. zákon o podpoře regionálního rozvoje a zákon o územním plánování a stavebním řádu. Mají oddělené základní strategické dokumenty - Strategii regionálního rozvoje a Politiku územního rozvoje. Oddělené jsou fakticky také institucionálně. Obvykle nejsou spojeny do jednoho odboru. Nelze však ani říci, že by k určité koordinaci regionální politiky a územního plánování nedocházelo.

V nejnižší části schématu je regionální a územní rozvoj v praktickém pojetí, jako reálné vyšší využití a růst potenciálu regionu, resp. reálné zhodnocení území. Nelze pochybovat o tom, že tyto dvě věci jsou na sobě do značné míry závislé a prolínají se. Regionální rozvoj do určité míry determinuje územní rozvoj a naopak. Spolu pak vytváří prostorový rozvoj, který lze - na základě výše zmíněného - definovat jako zlepšení ekonomické, sociální, ekologické situace v důsledku lepšího prostorového uspořádání socioekonomických aktivit a využití přírodních zdrojů. Prostorový rozvoj existuje v každé zemi, v každém regionu, každé lokalitě. Jedná o reálnou věc, které existuje nezávisle na existenci prostorového plánování. Veřejný sektor může prostorovému rozvoji prospět. Může prospět prováděným činnostmi prostorového plánování (politiky prostorového rozvoje) nebo činnostmi regionální politiky a územního plánování, což je příklad České republiky.

Na závěr je třeba zmínit jednu otázku formální, která má však svůj význam. Jedná se o překlad slov „spatial development and planning“, která jsou bohužel v České republice často překládána nesprávně jako „územní rozvoj a plánování“. Správný překlad je „prostorový rozvoj a plánování“, čili jde o problematiku související stejně tak s územním rozvojem, jako regionálním rozvojem. Pro termín „územní“ je pak lépe zvolit např. termín „land-use“ (např. „land-use planning“ tj. „územní plánování“).

ZÁVĚR

K problematice prostorového plánování a rozvoje lze přistupovat akademicky a prakticky. Tyto přístupy nejsou ve vzájemném rozporu. V České republice neexistuje integrovaná politika prostorového rozvoje. Existují však dvě relativně samostatné - avšak koordinované - politiky, které výrazně ovlivňují prostorový rozvoj. Jde o regionální politiku a územní plánování. Prostorový rozvoj je reálnou věcí, která existuje nezávislá na existenci prostorového plánování.

LITERATURA

- [1] Teorie regionálního rozvoje - RNDr. Jiří Blažek, Mgr. David Uhlíř, PhD. - Univerzita Karlova v Praze, ISBN 80-246-0384-5, 2002
- [2] Regionalna a urbaniastická ekonomika - Gunther Maier, Franz Tödting - ELITA (Bratislava), ISBN - 80-8044-044-1, 1997
- [3] Regionalna a urbaniastická ekonomika 2 - Gunther Maier, Franz Tödting - ELITA (Bratislava), ISBN - 80-8044-049-2, 1997
- [4] Česká regionální politika v období vstupu do EU - doc. René Wokoun, CSc. - VŠE Praha, ISBN - 80-245-0517-7, 2003
- [5] Úvod do regionálních věd a veřejné správy - kolektiv - VŠE Praha, ISBN - 80-86473-80-5, 2004
- [6] www.mmr.cz

HLAVNÍ POZNATKY Z PRŮZKUMU ZAMĚSTNANOSTI V JIHOMORAVSKÉM KRAJI

Mgr. Šárka PALCROVÁ

Doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.

Mgr. Richard HUBL

Mgr. Tomáš KREJČÍ

*Centrum pro regionální rozvoj, Masarykova univerzita,
Žerotínovo nám. 9, 601 77 Brno, Česká republika.
Tel.+420 549 497 964, e-mail: tousek@sci.muni.cz.*

ANOTACE

Příspěvek se zabývá hlavními výsledky dotazníkového šetření týkajícího se průzkumu zaměstnanosti v Jihomoravském kraji na konci roku 2005. Dotazníkového šetření se zúčastnilo více než 2,8 tis. organizací zaměstnávajících téměř polovinu všech pracujících v kraji. Autoři příspěvku věnují pozornost změnám ve struktuře zaměstnaných, ochotě organizací zaměstnávat absolventy a problematice narůstajícího významu zahraničního kapitálu pro situaci na trhu práce v kraji.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jihomoravský kraj, trh práce, zaměstnanost a její struktura, zahraniční kapitál

ANNOTATION

Contribution deals with main results of questionnaire survey aimed at the employment survey in the South Moravia region by the end of 2005. Survey was concerned with more than 2,8 thousand organizations employing almost one half of all employed in the region. The authors pay attention to structural changes of the employed, willingness of organizations to employ graduates, and issue of increasing importance of foreign capital for the situation at the regional labour market.

KEY WORDS

The South Moravia region, labour market, employment and its structure, foreign capital

ÚVOD

Na počátku roku 2006 realizovaly úřady práce v Jihomoravském kraji ve spolupráci s odborem regionálního rozvoje Krajského úřadu dotazníkové šetření týkající se průzkumu zaměstnanosti k 31.12.2005. Dotazníkové šetření v tomto rozsahu bylo provedeno již počtvrté (poprvé v polovině roku 2003, poté ke konci let 2003 a 2004) a vycházelo ze snahy odboru regionálního rozvoje získat podrobné informace o nejvýznamnějších zaměstnavatelích a struktuře zaměstnanosti v Jihomoravském kraji. Sběr dotazníků provedly úřady práce, převodem získaných dat do elektronické podoby a jejich vyhodnocením bylo pověřeno Centrum pro regionální rozvoj Masarykovy univerzity.

Cíle dotazníkového šetření byly stanoveny následovně:

- detailně charakterizovat strukturu pracovní síly v Jihomoravském kraji pomocí těch statistických klasifikací, které jsou nyní běžně používány v zemích Evropské unie,
- zjistit očekávaný pohyb na trhu práce v Jihomoravském kraji do konce roku 2006 včetně záměru zaměstnavatelů v přijímání a uvolňování zaměstnanců v jednotlivých profesích,
- zjistit zájem ekonomických subjektů o zaměstnávání čerstvých absolventů škol včetně požadovaných oborů.

Situace na trhu práce se v Jihomoravském kraji sice v průběhu roku 2005 pozvolna zlepšovala a rostl i počet vytvořených pracovních míst, avšak některé ekonomické subjekty v kraji stavy svých zaměstnanců snížily.

Realizace průzkumu zaměstnanosti by mohla napomoci institucím odpovědným za rozvoj regionu k přijímání účinných opatření k dalšímu zlepšení situace na trhu práce. Je zřejmé, že k tomu je potřebná znalost současných a budoucích požadavků podnikatelských subjektů na pracovní sílu a její kvalifikaci.

HLAVNÍ PARAMETRY PROVEDENÉHO PRŮZKUMU

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 2 869 zaměstnavatelů. Pozornost byla soustředěna, jak dokládá následující tabulka, především na ekonomické subjekty s 20 a více pracovníky.

Tabulka1: **Struktura ekonomických subjektů a počtu jejich pracovníků v okresech JMK (k 31.12.2005)**

Území	Počet organizací		Počet pracovníků	
	celkem	20+*	celkem	20+*
Blansko	207	187	19 096	18 861
Brno-město	1 235	967	121 094	117 917
Brno-venkov	229	214	19 251	19 106
Břeclav	528	232	22 385	19 707
Hodonín	333	295	25 683	25 158
Vyškov	169	147	13 006	12 746
Znojmo	168	167	16 069	16 059
Jihomoravský kraj	2 869	2 209	236 584	229 554

Pramen: Dotazníkové šetření úřadů práce v Jihomoravském kraji, 2006

* ekonomické subjekty zaměstnávající 20 a více pracovníků v okrese

Dotazníkové šetření také umožnilo sestavit pořadí největších zaměstnavatelů na konci roku 2005 v Jihomoravském kraji. Mezi ně patří především organizace z odvětví dopravy a spojů, zdravotnictví, veřejné správy a školství. Často se jedná o subjekty působící pouze na území města Brna. Nejvyšší počet pracovníků zaměstnávaly v Jihomoravském kraji České dráhy (7,1 tis. osob). Více než 4 tis. pracovníků měly Česká pošta, Fakultní nemocnice Brno a Policie ČR, správa Jihomoravského kraje. Hranici 3 tis. zaměstnanců překročila už jen Masarykova univerzita. V desítku největších organizací bylo školství zastoupeno i dalším subjektem, a to Vysokým učením technickým (podobně jako u zdravotnictví Fakultní nemocnice u sv. Anny). Mezi 10 největších zaměstnavatelů kraje se vešel pouze jeden průmyslový podnik, a to Tyco Electronics Czech se sídlem v Kuřimi (1,9 tis. zaměstnanců). Do druhé desítky žebříčku TOP 20 největších zaměstnavatelů kraje (více než tisíc pracovníků) patřilo dalších 5 subjektů podnikajících ve zpracovatelském průmyslu (Gumotex Břeclav, Nová Mosilana Brno, Celestica Ráječko, ABB Brno a Adast Blansko). Největším subjektem z oblasti obchodu byla společnost Ahold Czech Republic, která má sídlo v Brně a na území kraje zaměstnává 1,8 tis. pracovníků.

Reprezentativnost průzkumu z hlediska sektorové (základní sektory NH) struktury zaměstnanosti v Jihomoravském kraji (porovnávání dat o zaměstnanosti v průzkumu k 31.12.2005 a dat zjištěných Výběrovým šetřením pracovních sil ve IV. čtvrtletí 2005) ukázala, že průzkum zahrnoval ve výrobních sektorech více než 50 % všech zaměstnaných, tedy pracujících nejen v organizacích s 20 a více pracovníky, ale také v malých subjektech, včetně živnostníků. Z terciárního sektoru bylo podchyceno 42,4 % všech zaměstnaných osob. V případě odvětvové struktury byly u některých odvětví podíly nižší, a to u odvětví, která zaměstnávala značnou část pracovníků v organizacích s méně než 20 pracovníky. Konkrétně se jednalo o obchod a pohostinství včetně ubytování a také o heterogenní odvětví služeb pro podniky. Nízký podíl pracovníků v případě peněžnictví byl dán nejen roztržitou pobočkovou sítí bankovních ústavů, ale také skutečností, že sídla těchto ústavů jsou většinou v Praze a jejich vedení průzkum nijak výrazně nepodpořila. Neochota stavebních organizací poskytovat informace o zaměstnanosti je známá, což často souvisí i s nelegálním zaměstnáváním zahraničních pracovníků.

Tabulka 2: **Reprezentativnost průzkumu z hlediska sektorové a odvětvové struktury zaměstnanosti v JMK (průzkum k 31.12.2005, zaměstnanost za IV. čtvrtletí 2005)**

Sektory a odvětví NH	Počet pracovníků		Dotazníkové šetření /celkem (%)
	celkem	dotazníkové šetření	
I. sektor	20,3	11,1	54,7
II. sektor	199,1	99,3	49,9
průmysl	146,9	84,7	57,7
těžební	1,9	1,2	63,2
zpracovatelský	137,3	79,5	57,9
energie a vody	7,7	4,0	51,9
stavebnictví	52,2	14,6	28,0
III. sektor	297,7	126,2	42,4
obchod	68,9	17,1	24,8
pohostinství a ubytování	16,7	2,5	15,0
doprava a spoje	36,2	14,5	40,1
peněžnictví	8,3	3,3	39,8
služby pro podniky	40,8	15,2	37,3
veřejná správa	35,2	16,6	47,2
školství	36,7	28,6	77,9
zdravotnictví	37,3	20,8	55,8
ostatní služby	17,6	7,5	42,6
celkem	517,1	236,6	45,8

Pramen: Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků výběrového šetření pracovních sil ve IV. čtvrtletí 2005, ČSÚ 2006; Dotazníkové šetření úřadů práce v Jihomoravském kraji, 2006

STRUKTURA ZAMĚSTNANOSTI

Celkem 2 869 ekonomických subjektů, které byly analyzovány, zaměstnávalo k 31.12.2005 v Jihomoravském kraji 236 584 pracovníků, z toho 124 561 mužů (52,6 %) a 112 023 žen (47,4 %). Struktura zaměstnanců podle pohlaví plně neodpovídá struktuře v Jihomoravském kraji, neboť ve skutečnosti je podíl mužů na celkovém počtu zaměstnaných vyšší (asi 57 %). Převaha mužů je však významnější především u malých podniků. Také jejich podíl mezi osobami se živnostenských listem je výraznější (asi dvoutřetinový).

Dotazníkové šetření potvrdilo očekávání, že k největší disproporcii v zastoupení mužské a ženské pracovní síly dochází v sekundárním sektoru NH. Podíl mužů na pracujících v průmyslu a stavebnictví byl 65,7 %. Ve stavebnictví na konci roku 2005 pracovalo dokonce 86,9 % mužů. Výrazná převaha mužů nad ženami byla rovněž v těžebním průmyslu (86,3 %).

Z jednotlivých odvětví zpracovatelského průmyslu byla mužská pracovní síla nejvíce zastoupena v hutnickém a kovozpracujícím průmyslu (79,7 %), ve strojírenství (79,2 %) a v průmyslu skla a stavebních hmot (79,1 %). Více než dvoutřetinové zastoupení mužů bylo zaznamenáno také při výrobě a rozvodech energie a vody (67,4 %). Na druhé straně v textilním, oděvním a kožedělném průmyslu tvořily ženy téměř tři čtvrtiny všech zaměstnaných (74,5 %). Rovněž v papírenském a polygrafickém průmyslu ženská složka převažovala (55,4 %). O vyrovnaném zastoupení mužů a žen lze hovořit zejména v případě chemického průmyslu.

Také v primárním sektoru převažovali výrazně muži nad ženami (63,3 % mužů). Jiná situace byla v sektoru služeb, ve kterém dle dotazníkového šetření k 31.12.2005 pracovalo v Jihomoravském kraji více žen, a to 56,6 %.

Převahou žen se vyznačovala většina odvětví terciárního sektoru. Výjimkou bylo odvětví doprava a spoje (zde mají muži více než dvoutřetinové zastoupení), odvětví služeb pro podniky zahrnující výzkum a vývoj a činnosti v oblasti nemovitostí. Vyrovnané je zastoupení mužů a žen v odvětví „ostatní služby“. Největší převaha žen v terciéru byla zjištěna v odvětví zdravotnictví (zahrnuje i veterinární a sociální činnosti), ve kterém pracovalo 80,7 % žen. V pořadí druhým odvětvím služeb s převahou pracujících žen je peněžnictví a pojišťovnictví (71,2 %). Více než třípětinové zastoupení žen bylo zjištěno u respondentů působících ve školství a také v pohostinství a ubytování. Dle dotazníkového šetření v Jihomoravském kraji také pracuje více žen ve veřejné

správě, zatímco v ČR zde mají vyšší zastoupení muži a je tomu tak i v Jihomoravském kraji, ale šetření se netýkalo armády, takže zjištěná data o struktuře podle pohlaví v tomto odvětví neodpovídají plně realitě.

Dotazníkové šetření prokázalo nadprůměrnou kvalifikovanost pracovní síly v Jihomoravském kraji. Na konci roku 2005 byl podíl pracujících nejméně s maturitou (středoškolské vzdělání s maturitou a vysokoškolské vzdělání) 54,7 %, zatímco v ČR 52,0 % (údaje za ČR pocházejí z výsledků výběrového šetření pracovních sil za IV. čtvrtletí 2005). Vyšší kvalifikovanost je způsobena vysokým zastoupením vzdělané pracovní síly v Brně; podíl osob nejméně s maturitou zde na konci roku 2005 činil 66,3 %. Vzdělanostní struktura pracujících v Brně je v souboru největších měst v ČR srovnatelná pouze s Prahou. V ostatních okresech Jihomoravského kraje byl podíl kvalifikované složky výrazně nižší a pohyboval se mezi 40,1 % (Břeclav) a 44,0 % (Blansko).

Mezisektorové srovnání ukazatele „podíl pracujících nejméně s maturitou“ vyznívá jednoznačně příznivě pro terciární sektor (terciér – 69,9 %, a sekundér – 38,5 %, primér – 27,0 %). Z jednotlivých odvětví měly největší podíl výše kvalifikovaných osob peněžnictví a pojišťovnictví (95,5 %), veřejná správa (89,8 %) a hodnota 80 % pracovníků nejméně s maturitou překročilo také školství (82,5 %). Naopak nejvyšším podílem pracujících s pouze základním vzděláním se vyznačovalo pohostinství a ubytování (12,2 % - pro srovnání v peněžnictví a pojišťovnictví podíl osob se základním vzděláním činil pouhých 0,5 %).

Z jednotlivých průmyslových odvětví byl nejvyšší podíl zaměstnaných pouze se základním vzděláním zjištěn v odvětví dřevozpracujícího (20,1 %), textilního, oděvního a kožedělného (17,9 %), dále potravinářského (15,9 %) a chemického (15,3 %) průmyslu.

ABSOLVENTI

V rámci dotazníkového šetření byli zaměstnavatelé tázáni, zda, pokud hodlají zvyšovat nebo obměňovat stavy pracovníků, přijmou i absolventy, tedy osoby, které v nedávné minulosti ukončily docházku do škol všech stupňů. Z celkového počtu 2 869 subjektů jich kladně odpovědělo 514, záporně 713, celkem 1 082 si není se svým přístupem k absolventům zcela jisto a zbývajících 380 se k této otázce nevyjádřilo. Největší zájem o absolventy projevily stejně jako při předchozích průzkumech velké organizace s více než 500 zaměstnanci. Nejžádanější ze tří vzdělanostních kategorií (vyučení, osoby s maturitou a vysokoškoláci) byli absolventi učilišť, poté absolventi středních škol s maturitou a nejnižší zájem byl o vysokoškoláky. Stejně jako v předchozích dotazníkových šetřeních převládala u absolventů středních škol bez maturity poptávka po strojních a stavebních profesích (seřizovači, nástrojaři, zámečníci, zedníci). Technické profese byly výrazně zastoupeny i u absolventů středních škol s maturitou. U vysokoškoláků mezi poptávanými profesemi převažovali strojní inženýři, programátoři a ekonomové, ale také učitelé na základních školách.

Průzkum byl zaměřen i na odhad vývoje zaměstnanosti v roce 2006. Odpovědi oslovených zaměstnavatelů vyzněly velmi optimisticky – v úhrnu vykazaly zvýšení počtu zaměstnanců v roce 2006 o 4,9 tis. Největší nárůst předpokládají průmyslové společnosti (3,2 tis.) a firmy z vnitřně heterogenního odvětví „služby pro podniky“. Soukromé firmy vykazaly zájem přijmout v tomto roce až 2,6 tis. pracovníků, zahraniční pak 2,2 tis. Nejvýraznější přírůstek očekávají společnosti spadající do velikostní kategorie 200 – 499 pracovníků (1,7 tis.).

ZAMĚSTNANOST A ZAHRANIČNÍ KAPITÁL

Jihomoravský kraj je již několik let velmi atraktivním regionem pro zahraniční společnosti. V roce 2005 se podařilo v regionu realizovat více než 20 investičních záměrů zahraničních firem, které přislíbily vytvoření v úhrnu zhruba 4,5 tis. nových pracovních míst na území kraje. Významným trendem roku 2005 byl nárůst významu strategických služeb, tedy činnosti přinášející vysokou přidanou hodnotu a podporující zaměstnanost kvalifikované pracovní síly. Jde např. o projekty firmy Progeon a GigaByte; společnost GigaByte spouští na Černovické terase high-tech opravárenské centrum a Progeon poskytuje přímo v Brně outsourcingové služby v mnoha jazycích. Podobným příkladem je i projekt německé letecké společnosti Lufthansa, která zakládá call centrum v nově budovaném Spielberk Office Parku. Právě Brno a jeho nejbližší zázemí (Modřice) se stává jedním z nejžádanějších lokalit pro strategické služby. Příčinou je nejen dostatek vysoce kvalifikované pracovní síly, ale také příznivé podnikatelské prostředí.

Silnou pozici si ale v Jihomoravském kraji udržuje stále strojírenství, do kterého spadá každá čtvrtá zahraniční investice. Polovina z nich dále náleží do oboru přesného strojírenství, které patří k nejcennějším z hlediska přidané hodnoty. Příkladem je švýcarská společnost Aguna na Brněnské průmyslové zóně - Černovické terase.

Nejvíce investorů přišlo v roce 2005 již tradičně z Německa. Hned za nimi se umístily společnosti původem z Japonska, USA a Velké Británie. Zatímco v roce 2004 byly ještě nejčastěji preferovány investice na zelené

louce (koncipovány tak byly celé dvě pětiny všech projektů), v roce 2005 byl mnohem vyšší zájem o služby developerů nebo o kancelářské plochy.

Ke zlepšení situace na trhu práce v Jihomoravském kraji by mělo v roce 2006 přispívat právě i několik nových zahraničních společností, které začaly v regionu nedávno působit. Jedná se především o japonskou firmu Daikin, která je jedním z nejvýznamnějších výrobců a prodejců klimatizačních zařízení pro průmyslové a domácí použití. V Brně na Černovické terase hodlá společnost pod názvem Daikin Device Czech Republic s.r.o. vyrábět kompresorové jednotky. V průběhu roku 2005 chtěla v Brně vytvořit až 350 pracovních míst, ale k tomuto vývoji nedošlo, i když již v létě 2005 začala s náborem pracovníků; v tomto roce předpokládá zaměstnat zhruba 500 osob. Uplatnění zde mají nalézt především kvalifikovaní strojírenští dělníci i techničtí inženýři. Firma uvažuje rovněž o založení vlastního technologického centra. Společnost Daikin působí rovněž v Praze (obchodní zastoupení) a v Plzni na Borských polích.

Nový výrobní závod v Brně na Černovické terase se rozhodla postavit japonská společnost Ohmori Technos Corporation. Výroba komponentů pro klimatizaci by zde měla být zahájena koncem roku 2006. V počáteční fázi společnost předpokládá, že díky této investici vznikne v regionu nejméně 150 nových pracovních míst. U investice Ohmori Technos Corporation se sešly dva vysoce pozitivní faktory – na jedné straně kvalitní připravená průmyslová zóna, na druhé přítomnost významného klienta této společnosti, kterým je právě výše uvedený Daikin. Ohmori Technos Corporation je v Japonsku známou společností v oblasti přesného strojírenství. V současnosti její produkce zahrnuje automobilové komponenty, jako jsou olejové pumpy, převodovky a části klimatizace. Ohmori Technos Corporation je mimo jiné dodavatelem dvou největších japonských automobilek – Mazdy a Nissanu.

Na konci roku 2004 otevřela britská nadnárodní společnost Symbol Technologies v brněnském Technologickém parku nové high-tech opravárenské centrum, středisko sdílených služeb a call centrum. Firma Symbol Technologies patří mezi přední dodavatele bezdrátových technologií a zařízení pro sběr dat, jako jsou čtečky čárových kódů, přenosná počítačová zařízení a komunikační systémy. Na konci roku 2005 firma zaměstnávala již zhruba 350 osob a růstu počtu zaměstnanců by mělo docházet i nadále.

Již na počátku roku 2004 začala v Brně působit společnost Progeon, která je dceřinnou firmou indické společnosti Infosys působící v oboru informačních technologií se zaměřením na služby pro klienty. Progeon zde má zajišťovat outsourcingové služby pro finanční a technologickou klientelu (softwarové produkty, poradenství pro finanční ústavy). Na konci roku 2004 společnost v Brně zaměstnávala 63 pracovníků, do konce roku 2005 měla jejich počet zvýšit až na 200, ale ve skutečnosti to bylo pouze 94. Optimistické prognózy však ve firmě přetrvávají a stanovenou hranici hodlá dosáhnout do konce roku 2006.

Nové centrum sdílených služeb v České republice se rozhodla v Brně vybudovat největší světová letecká společnost, německá Lufthansa. Nové, už desáté call centrum má od června tohoto roku obsluhovat zákazníky střední a východní Evropy. Práci v něm najde až 100 lidí. Lokalita Brna byla vybrána pro svoji strategicky výhodnou polohu v rámci regionu a současně v blízkosti důležitých leteckých uzlů Mnichov a Frankfurt nad Mohanem. Velkou výhodou České republiky je rovněž členství v EU, kvalitní telekomunikační a technická infrastruktura a motivovaná, kvalifikovaná i cenově dostupná pracovní síla.

Na začátku roku 2006 bylo otevřeno také nové zákaznické centrum společnosti IBM v Českém technologickém parku, kde společnost již nyní zaměstnává více než 1,2 tis. pracovníků a jejich počty chce nadále rozšiřovat. Zaměstnanci, z nichž značnou část tvoří i cizinci, poskytují pomáhají zákazníkům z celé Evropy s instalací serverů a sledují a udržují jejich informační systémy. Šanci na zaměstnání mají především absolventi oboru informačních technologií, ale nutná je i výborná jazyková vybavenost. Proto čeští pracovníci tvoří v současnosti pouze desetinu zaměstnanců firmy.

Investoři však nesoustředují svoji pozornost pouze na Černovickou terasu, Český technologický park či modřickou průmyslovou zónu, ale usazují se i jinde na území Jihomoravského kraje. V roce 2005 se podařilo obsadit průmyslovou zónu Mikulov – Západ, kterou se rozhodl využít britský výrobce silikonového kaučuku Primasil a americký Emerson Copeland. Dohromady by měli vytvořit více než sto pracovních míst. Rakousko-německý výrobce zdravotnických a hygienických prostředků, společnost Lohmann & Rauscher na počátku roku 2005 oznámila záměr rozšířit svůj stávající závod ve Slavkově u Brna. Vybudovat chce v následujících čtyřech letech na sousedícím pozemku nový závod na výrobu obvazů, roušek a dalšího materiálu pro operační sály. Dále pak rozšíří stávající výrobu kompresí, tamponů, obinadel a ortéz. Novou investicí tak vytvoří více než 160 nových pracovních příležitostí. Ve Slavkově u Brna nyní sídlí vedení společnosti, obchod a výroba operačních

souprav, očních tamponů a ortopedických pomůcek. Výroba v rozšířeném závodě by měla být zahájena do dvou let. Příklady vzniku nových společností se zahraniční kapitálovou účastí lze najít i v jiných městech kraje.

ZÁVĚR

Situace na trhu práce v Jihomoravském kraji se během roku 2005 začala konečně mírně zlepšovat. Na konci roku 2005 bylo v Jihomoravském kraji evidováno 63,7 tis. uchazečů o zaměstnání, což bylo o 2,5 tis. méně než před rokem. Míra nezaměstnanosti klesla z 10,7 % na 10,2 % (ČR 8,9 %). V Jihomoravském kraji vzrostl počet volných pracovních míst. Na konci roku 2005 bylo registrováno více než 5,8 tis. volných míst, takže na jedno místo připadalo 10,9 uchazečů (ČR 9,7). Nově vytvářená pracovní místa především zahraničními investory situaci na trhu práce v roce 2006 zlepšují ještě daleko výrazněji. V polovině letošního roku počet nezaměstnaných v kraji již klesl pod hranici 55 tis. a míra nezaměstnanosti se snížila na 8,7 %. Evidovaných volných pracovních míst bylo více než 9,6 tis., takže na jedno volné místo připadalo 5,7 uchazečů o práci. Situace na trhu práce je však v kraji stále horší než činí průměr za celou ČR, nicméně kraj díky nově vytvářeným pracovním místům se tomuto průměru přibližuje.

LITERATURA

- [1] Toušek, V. a kol. (2006): Průzkum zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31.12.2005, CRR MU, 52 s.
- [2] Toušek, V. a kol. (2005): Průzkum zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31.12.2004, CRR MU, 58 s.
- [3] Baštová, Magdalena - Fňukal, Miloš - Krejčí, Tomáš - Tonev, Petr - Toušek, Václav. Největší centra dojížděky za prací na Moravě a ve Slezsku v letech 1991-2001. In I. mezinárodní Baťova regionalistická konference 25.26. listopadu, Zlín. Sborník příspěvků - CD Rom. Zlín : Univerzita Tomáše Bati, 2005, ISBN 80-7318-359-5. od s. 1-15, 15 s.

PŘÍPRAVA ČESKÉ REPUBLIKY NA PROGRAMOVACÍ OBDOBÍ 2007-2013 NÁRODNÍ ROZVOJOVÝ PLÁN A NÁRODNÍ STRATEGICKÝ REFERENČNÍ RÁMEC

Ing. Marek JETMAR, Ph.D.

*Vysoká škola ekonomická v Praze,
Fakulta Národohospodářská, Katedra veř. správy a reg. rozvoje,
nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika.
Tel.: +420 224095629, e-mail: jetmar@vse.cz.*

ANOTACE

Politika hospodářské a sociální soudržnosti EU – regionální politika, vstupuje do další etapy svého vývoje. V programovacím období 2007-2013 významně akcentuje problematiku konkurenceschopnosti a tvorby pracovních míst, stává se tak klíčovým nástrojem realizace tzv. Lisabonského procesu. Tematické i institucionální změny měly a doposud mají výrazný vliv na formování východisek národní strategie pro implementaci politiky soudržnosti v ČR. V ČR jsou připravovány dvě rozvojové strategie – Národní rozvojový plán a Národní strategický referenční rámec. Národní rozvojový plán, tradiční nástroj strategického plánování využívaný v posledních programovacích obdobích, otevřel diskusi o prioritách České republiky - státu i regionů. Národní strategický referenční rámec představuje národní strategii nově vyžadovanou evropskou legislativou, plnící úlohu spojovacího článku mezi evropskými prioritami na jedné straně a tematickými a regionálními prioritami členského státu na straně druhé. Navržená strategie NRP/NSRR usiluje o prezentaci komplexního rozvojového přístupu, adekvátního pro ČR v prvních dvou dekadách 21. století.

ANNOTATION

Policy of economic and social cohesion of the EU – European regional policy, is opening next stage of its evolution. The policy highlights particularly themes of competitiveness and more and better jobs in programming period 2007-2013 and becomes crucial instrument of matching Lisbon Process objectives. Both thematic and institutional changes had and still have deep impact on shaping proposes of the national strategies for implementation cohesion policy in the Czech Republic. The Czech Republic is preparing two development strategies – National Development Plan and National Strategic Reference Framework. The National Development Plan, traditional strategic instrument used during last programming periods, launched discussion on Czech priorities – both state and regions. The National Strategic Reference Framework presents national strategy, it is a novelty asked by European regulations. The NSRF plays role of bridge between European objectives on one side and thematic and regional priorities of member state on other side. Proposed development strategy of NDP/NSRF endeavors to present a comprehensive development approach, suitable to the CR in the first two decades of the 21st century.

ÚVOD

Politika hospodářské a sociální soudržnosti se neustále vyvíjí a snaží se flexibilně reagovat na potřeby vyvěrající z rozvoje regionů jakož i vnějších podnětů spojených s modernizací společnosti a ekonomiky. Příprava Evropské unie na nové programovací období umožňuje prostřednictvím legislativy zafixovat progresivní přístupy a postupy, které se prosazovaly ve stávající praxi a nově uspořádat vztahy mezi jednotlivými segmenty politiky. Upravena bude vazba politiky hospodářské a sociální soudržnosti s dalšími politikami realizovanými či koordinovanými Evropskou unií.

POLITIKA SOUDRŽNOSTI V OBDOBÍ 2007-2013

Navržené nové pojetí regionální politiky EU s sebou přináší řadu věcných posunů a institucionálních novinek, které se odráží jak na zaměření politiky soudržnosti tak ve struktuře nástrojů, které jsou využívány pro její administraci.

Z hlavních věcných východisek bych v první řadě zdůraznil zaměření politiky soudržnosti na posilování konkurenceschopnosti EU a tvorbu pracovních míst – politika soudržnosti se stává jedním z hlavních nástrojů implementace Nového Lisabonského procesu, dále oslabení příspěvku politiky soudržnosti k restrukturalizaci venkovských oblastí (vznik nového specializovaného nástroje v rámci zemědělské politiky), v neposlední řadě oživení konceptů polů růstu a zviditelnění role měst a urbanizovaného prostoru coby motorů rozvoje regionů.

Rovněž se výrazně pozměnilo instrumentárium, kterým politika soudržnosti disponuje. Dochází ke změnám počtu a zaměření strukturálních fondů, zanikají Iniciativy Společenství, avšak jejich věcný obsah se nově stává řádným tématem národních a sektorových či regionálních strategií. Významnou změnou je rovněž odstranění stávajícího systému dvou národních strategických dokumentů – Národního rozvojového plánu a Rámce podpory Společenství, a zánik Rámce podpory Společenství, jako instituce reprezentující společnou zodpovědnost členského státu a Evropské komise za koordinaci implementace politiky soudržnosti.

Návrhy nařízení, zveřejněné Evropskou komisí dne 20. července 2004, představovaly poměrně velmi konkretizovanou vizi Evropské komise o podobě politiky hospodářské a sociální soudržnosti v období 2007-2013. Přesto existovala řada nejasností, především o podobě a struktuře Národního strategického referenčního rámce (NSRR) a jeho roli při koordinaci realizace politiky soudržnosti.

Z hlediska řízení politiky soudržnosti představuje NSRR střední článek strategického plánování, který zajišťuje provázání celoevropských priorit uvedených ve Strategických obecných zásadách společenství (SOZS, Community Strategic Guidelines – CSG) s národními a regionálními. Členský stát vytváří dokument, který je referenčním, vodícím pro tvorbu operačních dokumentů cíle Konvergence, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost, případně na základě rozhodnutí členského státu pro dokumenty cíle Evropská územní spolupráce. Dokument měl být rozdělen do dvou částí. Strategická část by obsahovala celkový popis národní strategie – zvlášť pro cíl Konvergence a zvlášť pro Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost, a prokázala by konzistentnost se SOZS. Z hlediska struktury měl dokument obsahovat analytickou část s popisem rozvojových disparit, slabými stránkami a zhodnocením rozvojového potenciálu, a to vše v kontextu trendů, které se odehrávají v evropské a světové ekonomice¹. Strategie měla prokázat provázanost s aktivitami financovanými prostřednictvím politiky rozvoje venkova². V případě cíle Konvergence je navíc zvláštní důraz kladen na posilování administrativní kapacity – zefektivnění systému veřejné správy při implementaci politiky soudržnosti i v širším kontextu systému veřejné správy členského státu.

Operační část měla představovat pouhý seznam operačních programů s indikativním rozdělením prostředků strukturálních fondů (včetně Fondu soudržnosti), popis koordinace mezi operačními programy a strukturálními fondy a koordinaci s ostatními finančními nástroji poskytovanými např. Evropskou investiční bankou³.

Nejasnosti o roli NSRR vedly k širokým debatám mezi členskými státy. Zkoumána byla především schopnost tohoto dokumentu podrobně formulovat národní strategii a prezentovat národní priority, a to i vzhledem k poměrně úzkému předpokládanému rozsahu – asi 40 stran. Dalším klíčovým bodem diskuse byla schopnost tohoto dokumentu plnit roli nástroje koordinace (tj. plnit obdobnou roli Rámce podpory Společenství), která by rovněž legitimizovala příslušné národní koordinační orgány. Zdůrazňování potřebnosti explicitní úpravy koordinační role národních institucí byly prezentována především ze strany nových členských zemí.

Nedostatečné zohlednění připomínek a hrozící zpoždění procesu vyjednávání legislativy vedly některé členské státy – především stredoevropské nové členské země, k přípravě či přepracování stávajícího Národního rozvojového plánu (NRP). Snaha využít aktuální NRP byla motivována rovněž jeho novostí, např. poslední úpravy NRP se v případě ČR odehrávaly na pomezí let 2003-2004.

Až na konci roku 2005, v době britského předsednictví, se podařilo vyjasnit postavení NSRR a zakotvit instituci koordinace, a to mezi nástroji politiky soudržnosti, jakož i mezi politikou soudržnosti a národními rozvojovými politikami⁴.

¹ Zvláštní pozornost je také věnována problematice měst, což pravděpodobně souvisí s převzetím témat a priorit podporovaných stávající iniciativou Společenství URBAN.

² Respektive nástrojem na podporu rybářství.

³ Později byly navrženy speciální nástroje JESSICA (úvěry na rozvoj měst, přeměnu jejich ekonomiky), JEREMIE (zvýhodněné úvěry pro malé a střední podniky), JASPERS (podpora infrastrukturních projektů).

⁴ Srovnej znění čl. 25 nařízení Rady o obecných ustanoveních týkajících se Evropského fondu pro regionální rozvoj, Evropského sociálního fondu a Fondu soudržnosti (všeobecné nařízení) z července 2004 s obdobným čl. 27 nařízením z června 2006.

PŘÍPRAVA STRATEGIE

V případě České republiky lze za základní krok k přípravě programových dokumentů pro programovací období 2007-2013 označit usnesení Vlády České republiky č. 245 ze dne 2. března 2005, k postupu přípravy České republiky na čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů a z Fondu soudržnosti v letech 2007-2013. Tímto usnesením byly vytvořeny předpoklady pro vznik NSRR ČR a aktualizaci NRP, která však ve finále znamenala přepsání celého dokumentu⁵.

V ČR byly připraveny dvě národní strategie, respektive dva národní dokumenty, které formulují strategii. ČR vytvořila plnohodnotný Národní rozvojový plán, který obsahuje všechny závazné části, včetně podrobné analýzy, strategie a popisu koordinačního systému. NSRR byl původně chápán jako jedna kapitola (zestručnění) NRP. Vývoj, především na evropské úrovni, však tuto myšlenku neumožnil v úplnosti realizovat. Povaha Národního strategického referenčního rámce se neustále měnila, tak jak docházelo k přepracovávání příslušných pasáží Všeobecného nařízení⁶; po zveřejnění Strategických obecných zásad Společenství a jednání Evropské rady na jaře 2006 došlo k většímu provázání NSRR s Lisabonským procesem.

Na základě obou dokumentů byly formulovány operační programy (OP), které jsou zpracovány pro všechny tři cíle politiky soudržnosti.

Při zpracování strategie NRP a NSRR se brala v úvahu následující východiska. Reflektuje se dlouhodobé zaměření politiky soudržnosti a včetně tradičních hodnotového rámce - problematika udržitelného rozvoje a to ve všech třech dimenzích (v případě ČR bývá udržitelný rozvoj zužován často pouze na složku environmentální). Dalšími dlouhodobými hodnotami jsou, v souladu s primární evropskou legislativou, hospodářská a sociální soudržnost, které jsou z hlediska svého obsahu nově interpretovány. Koncept územní soudržnosti, který byl některými stranami rovněž prosazován, nebyl ve své úplnosti do evropské legislativy, strategií a metodik zpracován. Přesto je výzvou pro uplatnění v českých podmínkách – využití nástrojů regionální politiky a prostorového plánování, v českých podmínkách nedokonale suplovaného politikou územního rozvoje.

Základními hodnotovými hledisky pro formování strategie je udržitelný rozvoj ve všech jeho dimenzích, tj. ekonomické, sociální a environmentální, reflektovaná dále:

- a) ekonomická soudržnost, tj. snižování výrazných nerovností v ekonomické výkonnosti mezi členskými státy i mezi regiony, jako dlouhodobý strategický cíl politiky soudržnosti;
- b) sociální soudržnost jako další dlouhodobý strategický cíl politiky soudržnosti zaměřený na kvalitu života obyvatel;
- c) územní soudržnost usilující o komplexní přístup k rozvoji území;
- d) rovnost příležitostí pro všechny, s důrazem na rovnost příležitostí mužů a žen. Téma rovných příležitostí se promítá do všech oblastí, ve kterých je potenciálně přítomno riziko diskriminace z hlediska pohlaví, věku, rasy, zdravotního stavu či náboženství. Klíčovou roli má toto téma v souvislosti se zaměstnaností, řešení problémů nezaměstnanosti a při zajišťování rovných příležitostí pro ženy a muže na trhu práce;
- e) konkurenceschopnost spojená s modernizačním úsilím EU (Lisabonský proces) chápána jako nástroj ekonomické a sociální přeměny (znalostní ekonomika a znalostní společnost). Strategie NSRR navazuje na Národní program reformy České republiky (Národní Lisabonský program 2005-2008), který implementuje ve vybraných oblastech;
- f) zlepšování stavu životního prostředí jako základního předpokladu pro udržitelný hospodářský růst a kvalitu života obyvatel.

Formulování strategie prošlo poměrně složitým vývojem, přesto se podařilo navrženou koncepci postupně provázat s evropskými strategiemi zveřejňovanými v průběhu tvorby NRP a NSRR. Strategické obecné zásady Společenství, které interpretují nařízení pro implementaci politiky soudržnosti v kontextu lisabonského procesu,

⁵ V bodu IV. se uvádí, že vláda ukládá ministru pro místní rozvoj a místopředsedovi vlády pro ekonomiku jako spolugestorovi zpracovat ve spolupráci s dalšími příslušnými členy vlády, na základě principu partnerství a vládě předložit a) do 30. září 2005 návrh aktualizace Národního rozvojového plánu na léta 2004 až 2006 pro další programové období, b) do 30. listopadu 2005 návrh Národního strategického referenčního rámce pro čerpání prostředků ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti v letech 2007 až 2013.

⁶ Již zmíněný „Proposal for a Council Regulation laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund z 20.7. 2004, respektive COUNCIL REGULATION laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1260/1999 z 6.6. 2006.“

stanovily novou hladinu kvality programových dokumentů, včetně obecných zásad (někdy interpretovaných jako priority, prioritní osy). Díky úzké kooperaci nových členských zemí (především Visegradské skupiny) se podařilo výrazně přiblížit obsah CSG potřebám těchto států.

Vzhledem k širokému uplatnění principu partnerství, který umožnil prostřednictvím speciální instituce - Řídicí a koordinační výbor, zapojení všech zájmových skupin na rovném principu. Partnerský princip vedl k prosazení řady kompromisních formulací, které se projeví např. na znění globálního cíle NRP a NSRR. V případě formulování cílů (především specifických) a priorit (respektive prioritních os, témat) byla schopnost jednotlivých aktérů formulovat konzistentní alternativní strategie výrazně nižší. Přesto je možné vysledovat 2 respektive 3 verze strategie vypracované konsorciem zpracovatelů a alternativní strategii ex-ante hodnotitele.

„Globálním cílem Národního strategického referenčního rámce pro období 2007 – 2013 je přeměna socioekonomického prostředí České republiky v souladu s principy udržitelného rozvoje tak, aby Česká republika byla přitažlivým místem pro realizaci investic, práci a život obyvatel. Prostřednictvím trvalého posilování konkurenceschopnosti bude dosahováno udržitelného růstu, jehož tempo bude vyšší než průměrný růst EU 25. ČR bude usilovat o růst zaměstnanosti a o vyvážený a harmonický rozvoj regionů, který povede ke zvyšování úrovně kvality života obyvatelstva.“

Strategie byla navržena v souladu se zvyklostmi uplatňovanými v průběhu minulých programovacích období a příslušné metodiky zveřejněné Evropskou komisí. Globální cíl byl tedy konkretizován systémem čtyř specifických cílů z nichž každý z nich byl naplňován jednou prioritní osou. Plně bylo respektováno doporučení Evropské komise vytvořit jednoduchý a přehledný systém, s prioritami (prioritními osami) vázajícími se pouze k jednomu z cílů. Tato druhá úroveň strategie byla posléze rozpracována do ještě detailnější podoby a to tak, aby se navržené priority respektive témata staly možnými opěrnými body pro formulování strategií operačních programů.

Původní představa byla taková, že operační programy převezmou, respektive se budou inspirovat, navrženým systémem priorit, nazývaných také tématy a jejich cíly. Názory na existenci této úrovně kolísaly, důraz na obecnější zastřešení či detailnější popis souvisel s interpretací stále nedokončené evropské legislativy, odlišnými doporučeními jednotlivých představitelů Evropské komise (Vrchní ředitelství pro regionální politiku), změnou taktiky při koordinaci tvorby operačních programů.

Byl tedy vytvořen model – Globální cíl ->Specifické cíle ->Prioritní osy ->Priority (Témata) se svými cíly. Posléze došlo k opuštění systému prioritních os, které byly zrcadlem specifických cílů a došlo k potvrzení užívání termínu priorit na úkor témat.

NAVRŽENÁ STRUKTURA CÍLŮ NSRR:

I. Strategický cíl: Konkurenceschopná česká ekonomika

Cílem je posilování konkurenceschopnosti podnikatelského sektoru zvyšováním jeho produktivity a urychlením udržitelného hospodářského růstu založeném na inovačním potenciálu silné a progresivně strukturované české ekonomiky, generující robustní a udržitelný ekonomický růst.

Strategický cíl Konkurenceschopná česká ekonomika bude realizován prostřednictvím priorit s následujícími dílčími cíli:

a) Konkurenceschopný podnikatelský sektor

Konkurenceschopný, silný a inovující český podnikatelský sektor, dosahující vysoké přidané hodnoty a produktivity práce, schopný prosadit se jak na vnitřním trhu Evropské unie, tak i ostatních mezinárodních trzích.

b) Podpora kapacit V&V pro inovace

Posílení kapacit v oblasti V&V a tvorby inovací, a to ve vazbě na podnikatelskou sféru. Soustavné zvyšování podílu znalostní ekonomiky v národním hospodářství.

c) Rozvoj udržitelného cestovního ruchu

Zvýšení podílu cestovního ruchu v ekonomice jednotlivých regionů i ČR jako celku lepším využitím potenciálu pro rozvoj cestovního ruchu v jednotlivých regionech.

II. Strategický cíl: Otevřená, flexibilní a soudržná společnost

Cílem je vytvoření moderní občanské společnosti otevřené vnějším příležitostem, společnosti která je schopná reagovat na tyto impulsy. Cílem je podpořit rozvoj vnitřně různorodé sociálně citlivé a soudržné společnosti a přispět ke zvyšování kvality života obyvatel. Moderní vzdělávací systém by se měl stát zdrojem efektivity a

flexibility trhu práce a přispět zásadně k budování znalostní ekonomiky. Zásadním cílem je vytvoření silné schopnosti ekonomiky vytvářet nová a kvalitní pracovní místa.

Tento strategický cíl bude realizován prostřednictvím následujících priorit:

a) Vzdělávání

Cílem této priority je zvýšení adaptability českého lidského potenciálu pro zajištění zvyšování konkurenceschopnosti české ekonomiky i podporu aktuální i budoucí zaměstnatelnosti a zlepšení lidských zdrojů pro podnikání.

b) Zvyšování zaměstnanosti a zaměstnatelnosti

Zvýšení zaměstnanosti a zaměstnatelnosti především posílením adaptability lidských zdrojů a zvýšení flexibility trhu práce.

c) Posilování sociální soudržnosti

Společnost vytvářející rovné šance pro všechny, napomáhající odstraňovat překážky integrace skupin ohrožených nebo vystavených sociálnímu vyloučení, která garantuje dostupnost sociální infrastruktury pro všechny obyvatele.

d) Rozvoj informační společnosti

Posílení dostupnosti služeb informační společnosti, informační společnost pro všechny.

e) Chytrá veřejná správa

Aktivní efektivně fungující, výkonná a transparentní veřejná správa na všech úrovních využívající moderní technologie a moderní metody řízení.

III. Strategický cíl: Atraktivní prostředí

Cílem je zajištění kvalitní fyzické základny pro hospodářský a sociální rozvoj prostřednictvím investic do zlepšení kvality životního prostředí a dostupnosti dopravních sítí.

Tento strategický cíl bude realizován následujícími prioritami:

a) Ochrana a zlepšení kvality životního prostředí

Zlepšení dostupnosti environmentální infrastruktury, obnovení a zvýšení kvality životního prostředí a podpora úspor energií.

b) Zlepšení dostupnosti dopravy

Posílení dostupnosti dopravy a dopravní obslužnosti, rozvoj environmentálně šetrné dopravy.

IV. Strategický cíl: Vyvážený rozvoj území

Cílem je vyvážený a harmonický rozvoj celého území ČR. Využitím přírodních, ekonomických a sociokulturních odlišností regionů a jejich diferencovaného vnitřního potenciálu bude posílen ekonomický růst a růst zaměstnanosti. Zároveň bude respektováním variability prostorových struktur (sídelní struktura, hierarchie měst, typy venkovských oblastí) posílena územní a sociální soudržnost.

Tento strategický cíl bude realizován prostřednictvím následujících priorit:

Cíl Konvergence

a) Vyvážený rozvoj regionů

Vyvážený a harmonický rozvoj regionů vedoucí ke snížení disparit v socioekonomické úrovni mezi i uvnitř regionů České republiky.

b) Rozvoj městských oblastí

Posilování role měst jako akceleratorů růstu a rozvoje regionů.

c) Rozvoj venkovských oblastí

Udržitelný rozvoj venkovských oblastí.

Cíl Konvergence Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost

Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost – hl. m. Praha

Trvale udržitelný rozvoj Prahy jako významného centra socioekonomických, kulturních, vzdělávacích, výzkumných a inovačních aktivit.

Cíl Evropská územní spolupráce

Územní spolupráce

Plnohodnotné zapojení regionů České republiky do socioekonomických procesů probíhajících v prostoru EU, a to jak na úrovni přeshraniční, tak i nadnárodní a meziregionální spolupráce.

Zatímco první tři věcné cíle budou primárně implementovány prostřednictvím tematických (sektorových) operačních programů, povaha třetího cíle umožňuje tři úrovně implementace. Z hlediska věcného umožňuje legitimizovat systém regionálních operačních programů cíle Konvergence, připravovaných Regionálními radami regionů soudržnosti. Obsahuje většinu témat, která jsou nosnými pro tyto strategie.

Tento cíl dále zastřešuje programy vytvářené v rámci cíle Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost, které jsou v případě ČR uplatňované pouze na území hlavního města Prahy - programy Konkurenceschopnost a Adaptabilita, jakož i programy cíle Evropská územní spolupráce, a to především přeshraniční spolupráce. Všechny pět operačních programů přeshraniční spolupráce je tak ukotveno do této národní strategie a jsou vytvořeny systémové předpoklady pro řešení vztahů mezi intervencemi těchto programů a programů cíle Konvergence. V neposlední řadě má tento cíl rovněž charakter horizontální, což umožní prosadit cíle české regionální politiky prostřednictvím operačních programů všech typů.

ZÁVĚR

Přes jasnou koncentraci témat do poměrně přehledné strategie, byl v ČR navržen systém poměrně velkého množství OP, které budou výše uvedenou strategii implementovat. Zatímco úroveň národní – strategické zacílení politiky hospodářské a sociální soudržnosti v ČR 2007-2013, lze považovat za stabilizovanou, pak na úrovni operační lze očekávat ještě poměrně výrazné posuny konkretizující zaměření operačních programů včetně jejich vzájemných vazeb.

LITERATURA

- [1] Evropská komise: Třetí zpráva o hospodářské a sociální soudržnosti, 2004,
- [2] Evropská komise: Návrhy nařízení k implementaci politiky hospodářské a sociální soudržnosti v programovacím období 2007-2013, původní znění červenec 2004, návrh finálního znění červen 2006,
- [3] Evropská komise: Programming period 2007-2013: Aide-mémoire for the desk officers, 2006,
- [4] Evropská komise: Strategické obecné zásady Společenství, červen 2005,
- [5] VŠE: Národní rozvojový plán, únor 2006,
- [6] VŠE: Národní strategický referenční rámec ČR, červen 2006.

ZKUŠENOSTI Z EX-ANTE HODNOCENÍ OP VZDĚLÁVÁNÍ PRO KONKURENCESCHOPNOST

RNDr. Jana KOUŘILOVÁ

*Vysoká škola ekonomická v Praze
Středisko regionálních a správních věd,
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3.
Tel.: +420224095628, e-mail: kourilov@vse.cz.*

ANOTACE

Autorka se ve svém příspěvku zabývá problematikou předběžného hodnocení Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, který je připravován pro čerpání prostředků z Evropského sociálního fondu v dalším programovacím období 2007-2013. Vzhledem k tomu, že vzdělání a dovednosti lidského potenciálu jsou dnes jedním z hlavních faktorů rozvoje regionů, je tento operační program důležitým zdrojem pro financování kvalitativních změn českého vzdělávacího systému a propojení počátečního a dalšího vzdělávání do uceleného konceptu celoživotního učení.

Operační program je v současnosti živým dokumentem, jehož proces tvorby bude ukončen na podzim tohoto roku tak, aby mohl být schválen k realizaci českou vládou i Evropskou komisí.

ANNOTATION

In this paper the author considers questions of ex-ante evaluation of the Operational program Education for competitiveness, which has been preparing for using of European Social Fund sources in the period 2007-2013. Seeing that education and skills of human potential belong to the main factors of regional development, this operational programme (OP) is the important source for financing qualitative changes of the Czech educational system and coupling of initial and further education into complex concept of lifelong learning.

Operational programme Education for competitiveness is an alive document, which will be finished in this autumn, when its final version would be adopted by the Czech government and by the European Commission.

KLÍČOVÁ SLOVA

operační program, vzdělávání, dovednosti, celoživotní učení, lidské zdroje

KEY WORDS

operational programme, education, skills, lifelong learning, human resources

ÚVOD

Česká republika se, stejně jako ostatní členské země, připravuje na čerpání prostředků ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti v programovém období 2007-2013. V rámci této přípravy byl vytvořen jako základní dokument Národní rozvojový plán ČR pro období 2007-2013, na nějž navázal Národní strategický referenční rámec, který ve stručné analýze identifikoval potřeby České republiky v období 2007-2013 a nastínil strategii rozvoje ČR, která je v souladu jak s českými, tak evropskými dokumenty.

Globálním cílem¹ Národního strategického referenčního rámce pro období 2007 – 2013 je „přeměna socioekonomického prostředí České republiky v souladu s principy udržitelného rozvoje tak, aby Česká republika byla přitažlivým místem pro realizaci investic, práci a život obyvatel. Prostřednictvím trvalého posilování konkurenceschopnosti bude dosahováno udržitelného růstu, jehož tempo bude vyšší než průměrný růst EU 25. ČR bude usilovat o růst zaměstnanosti a o vyvážený a harmonický rozvoj regionů, který povede ke zvyšování úrovně kvality života obyvatelstva“.

K dosažení tohoto globálního cíle bude realizována pomoc ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti prostřednictvím operačních programů jednak pro regiony cíle Konvergence (všechny regiony České republiky s výjimkou Prahy) a pro region hl. m. Prahy v rámci cíle Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost.

¹ Národní strategický referenční rámec ČR 2007-2013, 4. verze, MMR ČR, květen 2006

K naplnění globálního cíle by měly přispět také programy přeshraniční, nadnárodní a meziregionální spolupráce realizované v rámci cíle Evropská územní spolupráce.

Lidské zdroje jsou velmi výrazným faktorem, který ovlivňuje rozvoj jak regionů, tak celého státu, a proto jak na úrovni EU, tak v českých dokumentech je jim věnována patřičná pozornost. Kvalitní a kvalifikovaná pracovní síla, která je schopna se dále vzdělávat a rozvíjet své dovednosti, je nutnou podmínkou pro udržení a posilování konkurenceschopnosti české ekonomiky. V rámci politiky hospodářské a sociální soudržnosti budou tedy v ČR realizovány tři programy zabývající se lidským potenciálem financované z Evropského sociálního fondu, a to OP Lidské zdroje a zaměstnanost, OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost (oba pro regiony cíle Konvergence) a OP Adaptabilita (pro hl. m. Prahu – cíl Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost).

OPERAČNÍ PROGRAM VZDĚLÁVÁNÍ PRO KONKURENCESCHOPNOST

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK) v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) se zaměřuje na zvýšení kvality a flexibility systému vzdělávání a odborné přípravy a propojení jeho složek do uceleného systému celoživotního učení, který umožní rozvoj znalostí a dovedností obyvatel ČR a jejich přizpůsobení se požadavkům znalostní společnosti.

V konceptu celoživotního učení se zdůrazňuje celoživotní zaměstnatelnost jako schopnost pracovníka vyhnout se především dlouhodobé nezaměstnanosti, ucházet se o co nejširší škálu zaměstnání, případně sám podnikat, krátkodobá období bez práce umět využít pro zvyšování úrovně či změnu svého vzdělání a kvalifikace, adaptabilita pracovní síly jako schopnost reagovat na permanentní změny.² Jde o to, aby absolventi škol všech stupňů našli odpovídající uplatnění na trhu práce, aby vzdělávací systém „neprodukoval“ nezaměstnané a aby byla celospolečensky přijata nutnost neustále se vzdělávat a rozvíjet dovednosti, pokud se chce člověk adekvátním způsobem uplatnit na trhu práce. Kvalitní vzdělání a odborná příprava se tak stávají významným prvkem v boji proti sociálnímu vyloučení, které je důsledkem především (dlouhodobé) nezaměstnanosti, způsobené nízkou uplatnitelností na trhu práce. V tomto smyslu je OP VK velmi úzce navázán na OP Lidské zdroje a zaměstnanost (v gesci MPSV), který se zabývá řešením problémů trhu práce a jehož globálním cílem je „**zvýšit zaměstnanost a zaměstnatelnost lidí v ČR na úroveň průměru 10 nejlepších zemí EU**“. Pro dosažení tohoto cíle je nezbytnou podmínkou realizace konceptu celoživotního učení, která by měla výrazně přispět ke konkurenceschopnosti pracovní síly v ČR. OP VK je také úzce svázán s OP Výzkum a vývoj pro inovace³, neboť bude podporovat přípravu a rozvoj lidského potenciálu pro výzkum a vývoj.

Globálním cílem⁴ OP VK 2007 – 2013 je tedy „rozvoj vzdělanostní společnosti za účelem posílení konkurenceschopnosti ČR prostřednictvím modernizace systémů počátečního, terciárního a dalšího vzdělávání, jejich propojení do komplexního systému celoživotního učení a zlepšení podmínek ve výzkumu a vývoji“.

Globální cíl OP VK bude naplňován prostřednictvím specifických cílů, jež budou realizovány v rámci nadefinovaných priorit a oblastí podpory:

Specifický cíl 1: Rozvoj a zkvalitňování systému počátečního vzdělávání⁵ s důrazem na zlepšení klíčových kompetencí absolventů pro zvýšení jejich uplatnitelnosti na trhu práce a zvýšení motivace k dalšímu vzdělávání.

Priorita č. 1: Počáteční vzdělávání

Oblasti podpory:

- 1.1 Zvyšování kvality ve vzdělávání
- 1.2 Rovné příležitosti žáků, včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami
- 1.3 Další vzdělávání pracovníků škol a školských zařízení

Specifický cíl 2: Adaptace systému terciárního vzdělávání směrem k větší flexibilitě a kreativitě absolventů uplatnitelných ve znalostní ekonomice a atraktivnějších podmínkách pro výzkum a vývoj.

Priorita č. 2: Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj

Oblasti podpory:

- 2.1 Modernizace vyššího odborného vzdělávání
- 2.2 Modernizace vysokoškolského vzdělávání
- 2.2 Zvyšování úrovně a dopadů výzkumu a vývoje
- 2.3 Partnerství a sítě

² Viz Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy české republiky, MŠMT, Praha 2005, str. 12

³ OP Výzkum a vývoj pro inovace je připravován MŠMT a bude podporován z Evropského fondu regionálního rozvoje

⁴ Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost, pracovní verze, MŠMT, červen 2006

⁵ Pro OP VK se pod pojmem počáteční vzdělávání rozumí základní a střední školství.

Specifický cíl 3: Posílení adaptability a flexibility lidských zdrojů jako základního faktoru konkurenceschopnosti ekonomiky a udržitelného rozvoje ČR prostřednictvím systému dalšího vzdělávání.

Priorita č. 3: Další vzdělávání

Oblasti podpory:

- 3.1 Systémový rámec dalšího vzdělávání
- 3.2 Další vzdělávání v podnikatelském sektoru
- 3.3 Další vzdělávání v sektoru veřejných služeb
- 3.4 Individuální další vzdělávání

Priorita č. 4: Technická pomoc by měla přispět k úspěšné implementaci programového dokumentu OP VK.

Oblasti podpory:

- 4.1 Řízení, kontrola, monitorování a hodnocení programu
- 4.2 Informovanost a publicita programu
- 4.3 Absorpční kapacita regionálních aktérů

Řídícím orgánem OP VK je MŠMT, platebním a certifikačním orgánem Ministerstvo financí. Zprostředkující subjekt bude upřesněn v prováděcím dokumentu.

Finanční prostředky alokované pro realizaci OP VK na období 2007-2013 byly rozděleny na jednotlivé priority takto:

Indikativní finanční tabulka OP VK podle priorit (v mil. €)⁶

Číslo priority	Název priority	Příspěvek Společenství (ESF)	Národní veřejné zdroje	Národní soukromé zdroje	Celkové zdroje	Míra spolufinancování
		a	b	c	d=a+b+c	e=a/d
1	Počáteční vzdělávání	516,363	91,11	0	607,473	0,85
2	Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj	516,363	91,11	0	607,473	0,85
3	Další vzdělávání	742,838	131,07	0	873,908	0,85
4	Technická pomoc	36,236	6,394	0	42,63	0,85
Celkem		1 811,80	319,684	0	2131,484	0,85

EX-ANTE HODNOCENÍ OP VZDĚLÁVÁNÍ PRO KONKURENCESCHOPNOST⁷

Předběžné hodnocení ve vazbě na příslušné legislativní a metodické dokumenty, které je vypracováno nezávisle na zhotoviteli a zadavateli programového dokumentu, představuje expertní názor a doporučení s cílem zlepšit kvalitu programu.⁸

Během přípravy OP VK podobně jako u ostatních programových dokumentů připravovaných pro období 2007-2013 probíhá ex-ante (předběžné) hodnocení, jehož cílem je přispět ke zkvalitnění dokumentu tak, aby odrazil reálnou situaci a potřeby ČR v dané oblasti v souladu s cíli politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU.

V souladu s předpisy a pravidly pro provádění ex-ante hodnocení programových dokumentů jsou při provádění a zpracování hodnocení aplikovány především dva základní principy:

Princip kontinuity, tj. hodnotitelé průběžně hodnotí jednotlivé části připravovaného dokumentu a zaujímají k nim svá dílčí stanoviska. V těchto stanoviscích jsou uváděna doporučení k doplnění, úpravám či modifikacím připravovaného dokumentu. Stanoviska mají podobu jak písemných materiálů, tak i ústních komentářů.

Princip spolupráce, tj. činnost hodnotitelů neprobíhá izolovaně od činnosti samotných zpracovatelů programového dokumentu, ale naopak obě skupiny odborníků pracují v úzké součinnosti, například v rámci pracovních skupin, individuální osobní komunikace jednotlivých členů týmů či elektronické komunikace.

⁶ Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost, pracovní verze, MŠMT, červen 2006

⁷ Zdrojem pro tuto subkapitulu jsou jednotlivé zprávy předkládané hodnotitelským týmem. Ex-ante hodnocení OP VK zpracovává Středisko regionálních a správních věd VŠE, vedoucím hodnotitelského týmu je doc. RNDr. René Wokoun, CSc., členové: Ing. Marek Jetmar, Ph.D., PhDr. Jaroslava Kadeřábková, CSc., RNDr. Jana Kouřilová, Ing. Zdeněk Lukáš, Ph.D., PaedDr. Karel Tomek, Mgr. Petr Vrzáček.

⁸ Wokoun, R.: Teorie a metodologie ex-ante hodnocení operačních programů. In: Sborník z mezinárodní konference „Teorie a metodologie evaluací operačních programů EU“. VŠE, Praha 2002, ISBN 80-245-0453-7

Členové hodnotitelského se aktivně účastnili jednání pracovních skupin ustavených pro OP i workshopů, které zorganizovalo MŠMT.

Za silnou stránku celého procesu tvorby OP VK hodnotitelský tým považuje výrazné uplatnění principu partnerství, tedy intenzivní zapojení partnerů včetně krajů do tvorby OP VK.

Přes snahu hodnotitelského týmu i v poslední verzi OP VK (červen 2006) přetrvávají některé dílčí nedostatky. Problém je především v tom, že OP VK je zaměřen na zlepšení kvality systému vzdělávání a odborné přípravy tak, aby připravoval a rozvíjel znalosti a dovednosti, aby zlepšoval uplatnitelnost absolventů všech úrovní vzdělání na trhu práce a zároveň je připravil na nutnost prohlubovat si své dovednosti a osvojovat si nové znalosti v průběhu celého pracovního života. To ale zcela nepostihuje analytická část dokumentu, která je zaměřená spíše na kvantitativní ukazatele (což je do jisté míry způsobeno nedostatkem kvalitativních ukazatelů), jež v mnohých případech postrádají relevantní vypovídací hodnotu, a tím dochází k oslabení vazeb mezi analytickou a strategickou částí dokumentu.

Strategická část, tj. stanovení cílů OP VK a určení priorit, včetně odpovídajících finančních prostředků, jejichž prostřednictvím bude těchto cílů dosaženo, vznikla díky širokému konsensu zúčastněných partnerů a hodnotitelský tým ji v této podobě akceptuje. Základní myšlenkou zde byla dostupnost vzdělávání, odstraňování bariér v přístupu ke vzdělání a zohlednění specifických požadavků různých skupin - od zdravotně postižených až po nadprůměrně talentované děti a mládež.

V rámci OP VK jsou stanoveny indikátory, jejichž pomocí bychom měli být po implementaci operačního programu schopni zhodnotit jeho výsledky a dopady. V případě OP VK by se důsledky jeho realizace měly promítnout do všech oblastí života České republiky, neboť OP VK představuje rozsáhlou a dlouhodobou investici do lidského kapitálu, která by měla především pozitivně ovlivnit konkurenceschopnost české ekonomiky a s ní spojenou pozici ČR na mezinárodních trzích. Pokud jde o indikátory navržené v OPVK, hodnotitelský tým předložil k diskusi vlastní návrh indikátorů, který dle názoru hodnotitelského týmu jednak lépe odráží zaměření programu, jednak navazuje na indikátory NSRR a Národní číselník indikátorů pro programové období 2007-2013 (MMR, verze květen 2006).

Problematika implementace OP VK je v programovém dokumentu zpracována rámcově, podrobněji bude specifikována v Prováděcím dokumentu OP VK. Popsaný systém respektuje legislativní požadavky EU, a to především Nařízení Rady o obecných ustanoveních o Evropském fondu pro regionální rozvoj, Evropském sociálním fondu a Fondu soudržnosti a Nařízení Rady o Evropském sociálním fondu.

V dokumentu jsou obecně uvedeny úkoly, které plní řídicí orgán a další orgány zapojené do implementace (certifikační, resp. platební a certifikační orgán, auditní orgán). Není však specifikováno funkční rozdělení úkolů a jejich přiřazení konkrétním útvarům na příslušných ministerstvech či jiným subjektům. MŠMT bude využívat pro administraci OP VK rovněž svou příspěvkovou organizaci jako funkčně zodpovědný orgán za implementaci. Tato organizace ale není v současné verzi OP VK⁹ specifikována, což považuje hodnotitelský tým za výrazný nedostatek.

Dalším problémem je, z pohledu hodnotitelského týmu, velmi rozsáhlý systém grantových schémat a jejich efektivní implementace. Dobře nastavené a realizované grantové schéma (GS) může urychlit čerpání prostředků, a to akumulací malých projektů, na druhé straně systémové chyby týkající se zaměření GS či jeho administrace mohou vážně ohrozit čerpání prostředků z ESF, a tedy celkovou realizaci OP VK. Je třeba, aby předkladatelé GS disponovali patřičnými odbornými znalostmi a aby byli materiálně i personálně připraveni na administraci GS.

OP VK počítá s výrazným podílem krajů na realizaci OP VK, a to především v prioritě 1: Počáteční vzdělávání a v prioritě 3: Další vzdělávání.

Priorita 1 je zaměřena na vzdělávací prostředí a jeho jednotlivé prvky tak, aby bylo podnětné a motivující a a na neustálý proces zlepšování kvality vzdělávání. Pro rozvoj kvality v počátečním vzdělávání je rozhodující realizace kurikulární reformy a s ní spojených aktivit týkajících se bezbariérového přístupu ke vzdělávání – zajištění rovných příležitostí, ale také odborné přípravy pedagogických pracovníků, kteří budou kurikulární reformu připravovat a realizovat. Správci grantových schémat budou pro tuto prioritu odpovědné útvary krajských úřadů.

Priorita 3 by měla napomoci řešit situaci v oblasti dalšího vzdělávání, která je je v ČR nedostatečně rozvinuta. Funkční a fungující systém dalšího vzdělávání pomáhá prohlubovat znalosti a rozvíjet dovednosti nutné pro naplnění požadavků trhu práce. Je potřeba, aby se další vzdělávání stalo uceleným a otevřeným systémem,

⁹ Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost, pracovní verze, MŠMT, červen 2006

v němž jsou jasně stanoveny kompetence a odpovědnosti aktérů, který je napojený na systém počátečního vzdělávání a spolu s ním vytváří komplexní systém celoživotního učení. Podobně jako u priority 1 budou správci grantových schémat v rámci priority 3 mj. i odpovědné útvary krajských úřadů, které by při vytváření grantových schémat měly reagovat na situaci v kraji, na konkrétní potřeby vzdělávání a odborné přípravy tak, aby odpovídaly současným i budoucím požadavkům regionálního trhu práce.

Efektivní implementace těchto priorit formou grantových schémat může výrazným způsobem ovlivnit rozvoj lidských zdrojů v regionech České republiky, a to jak v období přípravy na zaměstnání (základní a střední školství), tak v době zapojení se do trhu práce, kdy v oblasti dalšího vzdělávání mohou lidé rozvíjet své znalosti a dovednosti individuálně na základě měnících se požadavků zaměstnavatelů i vlastních aktivit v rozšiřování si a prohlubování svého vzdělání¹⁰.

Z výše uvedených důvodů proto hodnotitelský tým doporučil dopracovat implementační systém (a jeho podrobnou specifikaci v prováděcím dokumentu) a soustředit se na přípravu implementačních struktur a jejich odpovídajícího personálního zajištění tak, aby realizace OP VK byla odpovídajícím způsobem zajištěna již od začátku implementace programového dokumentu. Toto doporučení vycházelo mimo jiné také ze zkušeností ze současného (zkráceného) programovacího období, kdy především v oblasti podpory z ESF došlo ke zpoždění implementace operačního programu a zůstává zatím otevřenou otázkou, do jaké míry budou prostředky alokované pro Českou republiku z ESF v tomto období vyčerpány.

ZÁVĚR

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost je dokumentem živým, proces jeho tvorby zatím není ukončen. Nicméně lze předpokládat, že k zásadním změnám, tj. stanovení strategie, cílů, priorit a finančních alokací, nedojde. Dokončení tohoto OP, stejně jako ostatních programových dokumentů, je limitováno zahájením programovacího období 2007-2013.

Problémem, který se při koncipování dokumentu objevil, je nejasnost kompetencí v oblasti dalšího vzdělávání, které by svou podstatou jako součást systému celoživotního učení mělo být v gesci MŠMT, na druhé straně ale otázky rekvalifikací a prohlubování kvalifikací nezaměstnaných řeší v rámci aktivní politiky zaměstnanosti MPSV, čímž může docházet k vytváření dvojích struktur pro další vzdělávání a k nevyužití lidského potenciálu a kapacit, jimiž disponují školská zařízení.

OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost je, jak již naznačuje jeho název, zaměřen na zlepšení kvality vzdělávání a odborné přípravy v České republice, která by měla vést k lepší uplatnitelnosti obyvatel na trhu práce, přispět k jejich flexibilitě a adaptabilitě, a tím i ke konkurenceschopnosti České republiky a jejích regionů na světových trzích.

ZDROJE

- [1] Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost, pracovní verze, MŠMT, Praha, červen 2006
- [2] Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, pracovní verze, MPSV, Praha, červen 2006
- [3] Ex-ante hodnocení OP VK, průběžné zprávy, SRSV VŠE, Praha 2006
- [4] Národní strategický referenční rámec ČR 2007-2013, 4. verze, MMR ČR, květen 2006
- [5] Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky, MŠMT, Praha 2005
- [6] Wokoun, R.: Teorie a metodologie ex-ante hodnocení operačních programů. In: Sborník z mezinárodní konference „Teorie a metodologie evaluací operačních programů EU“. VŠE, Praha 2002, ISBN 80-245-0453-7
- [7] Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the European Social Fund (ESF), Brussels, 2006
- [8] Proposal for a Council Regulation laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund, Brussels, 2006

¹⁰ Problematikou nezaměstnaných, jejich rekvalifikací a rozvoje dovedností v souvislosti se zlepšením šance uplatnit se na trhu práce se zabývá Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost (pro regiony cíle Konvergence), jehož řídicím orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí.

NOVÁ POLITIKA ROZVOJE A KOHEZE V NOVÉM PROGRAMOVÉM OBDOBÍ 2007 - 2013

Ing. Tereza VALÁŠKOVÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lípová 41a, 602 00 Brno.*

Tel.: +420 549 498 307, e-mail: 22465@mail.muni.cz.

ANOTACE

Příspěvek se pozastavuje nad novou politikou rozvoje a koheze v následujícím programovém období 2007 – 2013. Řeší otázku: jaké reformní změny budou provedeny vzhledem k současnému programovému období, jak budou rozvrženy finanční zdroje na jednotlivé cíle a jaké nástroje budou příslušet těmto cílům? Příspěvek dále nabízí komparaci kohezní politiky dle nástrojů v předchozích programových obdobích od roku 1994.

KLÍČOVÁ SLOVA

kohezní politika, strukturální fondy, kohezní fond, konvergence, konkurenceschopnost, zaměstnanost

ANNOTATION

The paper tackle the task of New regional policy of development and cohesion in the furthcoming programming period 2007 – 2013. It solves a following questions: which reform changes will be implemented in respect to nowadays programming period? What financial resources and analogue instruments will be set for each objective? Futhermore, the paper offers a comparison of cohesion policy especially according to instruments in previous programming periods since 1994.

KEY WORDS

cohesion policy, structural funds, cohesion fund, convergence, competitiveness, occupation.

NOVÁ OPATŘENÍ V OBLASTI KOHEZNÍ POLITIKY

Kohezní politika je považována za jednu ze zásadních evropských politik, jejímž úkolem je čelit silnému zpomalení ekonomického růstu a následně ztrátě konkurenceschopnosti; což je negativní jev, který je v zemích EU evidentní zejména počínaje rokem 2001.

Dne 14. července roku 2004 Evropská komise přijala určitá legislativní opatření týkající se reformy kohezní politiky. Hlavním důvodem reformy je poslední rozšíření EU o nové členské státy a plánované rozšíření o Bulharsko a Rumunsko. V prvé řadě, rozšíření jak o nové území, tak o obyvatelstvo představuje zostření disparit v rámci EU. Za druhé, společně s rozšířením na východ se následně posouvá i kohezní politika tímto směrem. Mezi další důvody reformy patří neustále se zhoršující situace na trhu práce. Je třeba rychle restrukturalizovat ekonomiku. Dále je nezbytné čelit výzvě související s rozšiřující se globalizací, liberalizací směny, technologickou revolucí, rozvojem ekonomiky, společnosti a znalostí, s fenoménem stárnoucí populace a růstem imigrace.^[6]

Nová strategie kohezní politiky je založena na třech stěžejních cílech – konvergence, konkurenceschopnost a kooperace za využití systému následujících nástrojů: Evropského fondu regionálního rozvoje - ERDF¹, Evropského sociálního fondu - ESF² a Kohezního fondu³.

¹ European Regional Development Fund

² European Social Fund

³ Kohezní fond byl zřízen v roce 1993 na základě Maastrichtské smlouvy. Kohezní fond tzv. fond soudržnosti doplňuje pomoc ze strukturálních fondů, ale na rozdíl od strukturálních fondů poskytuje pomoc na národní úrovni, financuje přesně definované projekty, velké infrastrukturní projekty. V rozpočtu 2000 – 2006 na něj bylo vyčleněno z rozpočtu Unie zhruba 18 mld. Euro.

Komise zavádí zásadní inovační procesy směrem ke zjednodušení:

- zahájení strategického každoročního dialogu mezi členskými státy a orgány EU;
- zvýšení podílu odpovědnosti ze strany členských států a regionů a podílu kontroly, při zachování finanční přísnosti;
- financování operativních programů v rámci jednoho fondu (ERDF nebo ESF), vyjma infrastrukturních programů, které jsou financovány z ERDF a kohezního fondu;
- redukci počtu finančních nástrojů v oblasti koheze (tři místo šesti);
- integraci aktuálních evropských iniciativ URBAN a EQUAL a inovačních aktivit.
- v případě kohezního fondu je zachováno dvouleté programování a stejné normy, jež jsou platné u strukturálních fondů.^[1]

Tabulka 1: **Politika koheze v programovém období 2007 – 2013**

Programy a nástroje	Kritéria participace	Priority
Cíl – konvergence (včetně speciálního programu pro periferní regiony)		
Regionální a národní programy	regiony s HDP na hlavu nižším než 75% průměru EU - 25	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inovace ▪ životní prostředí ▪ dostupnost ▪ infrastruktura ▪ lidské zdroje ▪ administrace
ERDF ESF	regiony s HDP na hlavu < 75% EU-15 a > 75% EU - 25	
Kohezní fond	členské státy s HDP < 90% komunitárního průměru	<ul style="list-style-type: none"> ▪ doprava (TEN⁴) ▪ udržitelný rozvoj dopravy ▪ životní prostředí ▪ obnovitelné energie
Cíl – Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost		
Regionální programy (ERDF) a národní programy (ESF)	určité regiony členských států (NUTS1 nebo NUTS 2)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inovace ▪ životní prostředí ▪ dostupnost ▪ evropská strategie zaměstnanosti
	přechodná pomoc regionům cíle 1 v období 2000 – 2006, jež nejsou zahrnuty do cíle „konvergence“	
Cíl – Evropská územní kooperace		
Programy a přeshraniční a transnacionální sítě	přihraniční regiony a velké regiony transnacionální kooperace	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inovace ▪ životní prostředí ▪ dostupnost ▪ kultura, vzdělávání

Zdroj: Evropská komise – DG Regional Policy^[5]

OPRÁVNĚNOST REGIONŮ ČERPAT FINANČNÍ PROSTŘEDKY Z NÁSTROJŮ KOHEZE

Regiony oprávněné čerpat finanční zdroje ze strukturálních fondů v cíli „*konvergence*“ v období 2007 – 2013 jsou regiony druhé statistické úrovně – NUTS2⁵, jejichž HDP na hlavu (měřeno v paritě kupní síly) a počítáno na základě údajů EU za období 2000 – 2002⁶ je nižší než 75% průměru HDP EU-25 za totéž období. Členské státy, jež jsou oprávněné čerpat z kohezního fondu⁷ v následujícím programovém období budou ty, jejichž hrubý národní produkt (v PPP za 2000 – 2002) nepřesáhne 90% průměru EU-25 a jež splňují podmínky programu konvergence.

Regiony oprávněné čerpat ze strukturálních fondů prostředky v cíli „*Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost*“ jsou takové, které nečerpají v cíli „konvergence“ a v programu „přechodné pomoci“.

Za účelem přeshraniční spolupráce jsou oprávněny čerpat prostředky evropské regiony na úrovni NUTS 3, jež jsou situovány podél pozemské vnitřní a vnější hranice EU a hraniční přímořské regiony. Tyto regiony musí mít nezbytný odpovídající potenciál na to, aby byly schopny garantovat koherenci a kontinuitu kooperačních aktivit. Za účelem spolupráce mezi regiony, tvorby sítí spolupráce a výměny zkušeností jsou oprávněny čerpat všechny regiony EU.

⁴ Trans-European Network

⁵ Ve smyslu nařízení EK, č. 1059/2003.

⁶ Adekvátního výpočtu bude použito i v následujících případech uvedených níže.

Regiony NUTS 2, které by byly oprávněně čerpat v cíli „konvergence“, v případě že by hranice pro čerpání bývala zůstala na 75% průměru HDP EU-15 a které po vstupu nových členských zemí ztratily nárok na čerpání, vzhledem k tomu, že jejich HDP přesáhlo hranici 75% průměru EU-25, budou v období 2007 – 2013 čerpat přechodnou specifickou pomoc v cíli „konvergence“. Také regiony NUTS 2, jež v roce 2006 měly přejít z cíle 1 ve smyslu nařízení EK č. 1260/1999, budou čerpat přechodnou pomoc ze strukturálních fondů v následujícím období 2007 – 2013 v cíli „regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost“. Členské státy, které by bývaly čerpaly z kohezního fondu v případě, že by hranice čerpání zůstala na úrovni 90% hrubého národního produktu EU-15, namísto EU-25, budou čerpat finanční prostředky v cíli „konvergence“ z kohezního fondu.^[7]

FINANCOVÁNÍ STRUKTURÁLNÍ POLITIKY V OBDOBÍ 2007 – 2013

Celkové disponibilní finanční zdroje vyjádřené v cenách roku 2004 budou v programovém období 2007 – 2013 pro EU-25 činit 308 041 000 000 euro^[7], což je více než třetina celkového unijního rozpočtu. V minulém období bylo vyčleněno na tři cíle EU-15 cca 182,8 mld. Euro a na iniciativy zhruba 11,7 mld. Euro. To znamená, že rozpočet se v nadcházejícím programovém období po vstupu nových členských zemí zvýší asi o jednu třetinu.

Finanční zdroje na cíl „konvergence“ tvoří největší podíl, 81,5 % z celkových zdrojů určených na regionální politiku, tj. 251 163 134 221 euro.^[7] Na cíl „regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost“ je přiděleno zhruba 16%. Na poslední cíl „evropská územní spolupráce“, do nějž se sloučily veškeré iniciativy z období 2000 – 2006 (Interreg III, Leader+, Equal a Urban II) je přiděleno asi 3% z celkových zdrojů určených na strukturální politiku.

Tabulka 2: Finanční určení regionální politiky na období 2007 - 2013

Cíl	Programy a nástroje	Procento	Částka v Euro
Cíl „konvergence“	<i>celkem</i>	81,54 %	251 163 134 221
	regiony < 75% prům. HDP EU-25	71,51%	177 083 601 004
	přechodná pomoc pro regiony < 75% prům. HDP EU-15	4,99 %	12 521 289 405
	< 90% prům. příjmů EU-25	23,22 %	58 308 243 811
	přechodná pomoc pro státy, které do roku 2006 čerpaly z kohezního fondu	1,29 %	3 250 000 000
Cíl „regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost“	<i>celkem</i>	15,95 %	49 127 784 318
	vybrané regiony NUTS1 nebo NUTS2	78,86 %	38 742 477 688
	původní přechodná pomoc z 2000 – 2006 tj. < 75% prům. HDP EU-15	21,14 %	10 385 306 630
Cíl „Evropská územní spolupráce“	<i>celkem</i>	2,52 %	7 750 081 461
	přeshraniční sekce	73,86 %	5 576 358 149
	nadnárodní sekce	20,95 %	1 581 720 322
	mezi-regionální sekce	5,19 %	392 002 991

Zdroj: Consiglio dell'Unione Europea, Regolamento del Consiglio, 2006^[7]

KOMPARACE REGIONÁLNÍ POLITIKY A POLITIKY KOHEZE DLE NÁSTROJŮ A CÍLŮ V ČASE

V prosinci 1993 bylo na Edinburském zasedání Evropské rady rozhodnuto o přidělení 177 miliard ECU⁸ na politiku soudržnosti. Tato částka činila zhruba jednu třetinu rozpočtu EU. Po přistoupení Finska a Švédska k EU bylo v období 1994- 1999 původních 5 cílů strukturální politiky rozšířeno o šestý cíl.^[4]

Cíl 1: Rozvoj a strukturální přeměna zaostávajících regionů byl financován z nástrojů: ERDF, ESF, EAGGF-podpůrná sekce, FIG; **Cíl 2:** Přeměna regionů nebo jejich částí, které jsou vážně ohroženy hospodářským úpadkem byl financován pomocí nástrojů: ERDF, ESF; **Cíl 3:** Boj proti dlouhodobé nezaměstnanosti a pracovní integraci mladých a osob vyřazených z pracovního trhu byl financován jen z ESF; **Cíl 4:** Adaptace pracovní síly na hospodářské změny a změny ve výrobě používal k financování jediného nástroje: ESF; **Cíl 5a:** Strukturální přeměna zemědělství a modernizace a restrukturalizace rybolovu využíval k financování následujících nástrojů: EAGGF – podpůrná sekce, FIG); **Cíl 5b:** Podpora rozvoje a adaptace venkovských agrárních regionů využíval nástrojů: ERDF, ESF, EAGGF- podpůrná sekce; **Cíl 6:** Podpora rozvoje a strukturálních změn řídké zalidněných regionů (Švédsko, Finsko) využíval těchto nástrojů: ERDF, ESF, EAGGF – podpůrná sekce, FIG.^[4]

⁸ Vyjádřeno v cenách roku 1999.

V programovém období 2000 – 2006 byl počet cílů i iniciativ podstatně zredukován. Namísto šesti cílů byly schváleny pouze tři (cíl 1: povzbuzení rozvoje a strukturálních změn zaostávajících regionů; cíl 2: Podpora strukturálně postižených regionů, cíl 3: Podpora přizpůsobování a modernizace politik a systémů vzdělávání, školení a zaměstnanosti). Z velkého počtu iniciativ⁹ zbyly jen čtyři iniciativy.^[4]

Tabulka 3: **Komparace nástrojů a cílů politiky koheze v období 2000 – 2006 a 2007 – 2013**

2000 - 2006		2007 - 2013	
<i>Cíl</i>	<i>Finanční nástroje</i>	<i>Cíl</i>	<i>Finanční nástroje</i>
<i>Kohezní politika</i>	<i>Kohezní fond</i>	<i>Konvergence</i>	<i>ERDF</i>
<i>Cíl 1</i>	<i>ERDF</i> <i>ESF</i> <i>EAGGF¹⁰ – garance a zaměření</i> <i>FIFG¹¹</i>		<i>ESF</i> <i>Kohezní fond</i>
<i>Cíl 2</i>	<i>ERDF</i> <i>ESF</i>	<i>Regionální konkurenceschopnost</i>	<i>ERDF</i> <i>ESF</i>
<i>Cíl 3</i>	<i>ESF</i>	▪ <i>regionální úroveň</i> ▪ <i>národní úroveň: evropská strategie zaměstnanosti</i>	
<i>Interreg</i>	<i>ERDF</i>	<i>Evropská územní spolupráce</i>	<i>ERDF</i>
<i>URBAN</i>	<i>ERDF</i>		
<i>EQUAL</i>	<i>ESF</i>		
<i>Leader +</i>			
<i>Rozvoj venkova a restrukturalizace rybolovu mimo rámec cíle 1</i>	<i>EAGGF – garance</i> <i>FIFG</i>		
9 cílů	6 cílů	3 cíle	3 nástroje

Zdroj: FORMEZ, 2005^[1]

Trend zjednodušování a redukce jak cílů, tak nástrojů kohezní politiky je zaznamenán i v novém programovém období 2007 – 2013, v němž zůstávají jen tři cíle zahrnující předchozí tři cíle a čtyři iniciativy. Totéž platí i pro finanční nástroje. Ze čtyř strukturálních fondů jsou ponechány jen dva, Evropský regionální rozvojový fond a Evropský sociální fond. Kohezní fond zůstává zachován.

LITERATURA

- [1] Formez – Centro di Formazione Studi: Le nuove politiche di sviluppo e coesione 2007 – 2013, Roma 2005
- [2] EC: Comunicazione al Consiglio europeo di primavera „Lavorare insieme per la crescita e l’occupazione – Il rilancio della strategia di Lisbona“ (SEC 2005)
- [3] DG Regional Policy: Thematic Evaluation of the Structural Funds’Contributions to the Lisbon Strategy, 2005
- [4] Valášková, T.: Přínos strukturálních fondů pro regionální rozvoj Itálie. Diplomová práce, Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně, 2004.
- [5] Porál EU (http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/2007/index_it.htm)
- [6] Portál FORMEZ (http://europa.formez.it/Fondi_strutturali_2007_2013.html)
- [7] Consiglio dell’Unione Europea: Regolamento(CE) 2006 del Consiglio del recante disposizioni generali sul Fondo europeo di sviluppo regionale, sul Fondo sociale europeo e sul Fondo di coesione e che abroga il regolamento (CE) n. 1260/1999. Bruxelles 2006.

⁹ INTERREG II, LEADER II, REGIS II, EMPLOYMENT – HORIZON a INTEGRA, NOW, ADAPT, RECHAR, RESIDER, KONVER, RETEX, SMEs, URBAN, PESCA, PEACE.

¹⁰ Evropský zemědělský a garanční fond.

¹¹ Finanční nástroj pro podporu rybolovu.

EURÓPSKY SOCIÁLNY FOND V REGIONÁLNO M ROZVOJI

Mgr. Gabriela KRAVČÁKOVÁ, PhD.

*Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta manažmentu,
ul. 17. novembra č. 1, Prešov, Slovensko.
Tel.: 00421 51 7570167, e-mail: kravcak@unipo.sk.*

ANOTÁCIA

Transformačné procesy na Slovensku majú pozitívne dopady na ekonomiku, prostredie a na ľudí. Identifikované sú ale aj negatívne dopady, ktoré sa prejavujú medzi regiónmi. Na znižovanie diskrepancií medzi regiónmi je zameraná aj politika Európskej únie. Príspevok poukazuje na niektoré rozdiely medzi regiónmi Slovenska. Ich eliminácia súvisí s rozvojom ľudských zdrojov. Programy rozvoja podporuje Európsky sociálny fond.

ANNOTATION

The transformation processes have positive impact on economy, environment and on people. Negative impacts that occurred between regions are also identified. The Policy of European Union is aimed at discrepancy dispraise between regions. The article adverts to some differences between Slovak regions. Elimination of differences has connection with development of human resources. The programme of development is supported by European social fund.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Regióny. Ekonomický vývoj Slovenska. Európsky sociálny fond. Sektorový operačný program Ľudské zdroje.

KEY WORDS

Regions. Economical development of Slovak Republic. European Social Fund. Sectional Operational Programme Human resources.

ÚVOD

V dôsledku transformačných procesov na Slovensku sú zaznamenané zmeny týkajúce sa premeny spoločensko-politického, hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho prostredia. Okrem pozitívnych dopadov týchto zmien možno identifikovať i problémy regiónov, ktoré pred tým neboli také vypuklé a ktorých riešenie len na národnej úrovni nie je efektívne. Do popredia sa dostáva regionálny rozmer, čo súvisí aj s členstvom v Európskej únii, ktorej politika je zameraná na zvyšovanie konkurenčnosti regiónov a na znižovanie regionálnych disparít.

Priaznivosť alebo nepriaznivosť podmienok urýchľuje alebo spomaľuje transformačný proces, čo zvyšuje rozdiely v sociálno-ekonomickej úrovni regiónov. Nezdravé regionálne disparity sa prejavujú v koncentrácii sociálnych a ekonomických problémov, čo nutne vyžaduje diferencované riešenia na úrovni regiónov. Jedným zo zdrojov eliminácie problémov, je Európsky sociálny fond, ktorý podporuje vytváranie nových pracovných príležitostí, rozvoj ľudských zdrojov, zvyšovanie kvality a produktivity práce a sociálnu integráciu na trhu práce.

1. CHARAKTERISTIKA REGIÓN OV SLOVENSKEJ REPUBLIKY PODĽA UKAZOVATEĽ OV EKONOMICKÉHO VÝVOJA

Slovenská republika sa z územného hľadiska člení podľa NUTS 2 na štyri oblasti (Západné, Stredné a Východné Slovensko a Bratislavský kraj) a podľa NUTS 3 sa člení na osem krajov. Západné Slovensko tvorí Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj, Stredné Slovensko tvorí Žilinský a Banskobystrický kraj a Východné Slovensko tvorí Prešovský a Košický kraj. Základné charakteristiky jednotlivých oblastí Slovenska (ďalej len „SR“) uvádza tab. 1.

Tabulka 1: Všeobecné charakteristiky oblastí SR za rok 2004

Oblasť	Rozloha v km ²	Hustota obyv. na km ²	Počet obcí		Stupeň urbanizácie
			spolu	z toho mestá	
BA	2.052	292,9	73	7	83,5
ZÁPAD	14.993	126,2	881	49	51,6
STRED	16.256	85,8	831	42	52,5
VÝCHOD	15.733	101,4	1.106	40	52,9
Spolu SR	49.034	109,8	2.891	138	55,7

Zdroj: Štatistický úrad SR a vlastné prepočty

Podľa počtu obyvateľstva je najväčšou oblasťou SR Západné Slovensko (tab. 2). Obyvateľstvo SR, rovnako ako ukazujú trendy vývoja v EÚ, starnú.

Tabulka 2: Obyvateľstvo SR – stredný stav v osobách (k 1. 7.)

Oblasť	Rok	Obyvateľstvo		Podiel na obyv. SR
		Spolu	Z toho ženy	
BA	2004	600.246	316.311	11,4
	2000	617.129	324.278	11,4
ZÁPAD	2004	1.863.709	958.138	34,5
	2000	1.875.609	962.562	34,7
STRED	2004	1.352.458	694.562	25,2
	2000	1.355.612	694.751	25,1
VÝCHOD	2004	1.565.765	801.071	28,9
	2000	1.552.329	793.397	28,8

Zdroj: Štatistický úrad SR a vlastné prepočty

Tabulka 3: Obyvateľstvo SR – prírastok k 31. 12 v osobách

Oblasť	Rok	Prírodný prírastok (-úbytok)	Saldo zahraničného sťahovania	Celkový prírastok
BA	2004	- 227	1.572	1.345
	2000	- 944	1.011	67
ZÁPAD	2004	- 2.920	2.928	8
	2000	- 2.588	1.001	- 1.587
STRED	2004	133	- 88	45
	2000	480	- 64	416
VÝCHOD	2004	4.909	- 1.538	3.371
	2000	5.479	- 485	4.994

Zdroj: Štatistický úrad SR a vlastné prepočty

Najväčší prírodný aj celkový prírastok obyvateľstva je zaznamenaný na Východnom Slovensku, pričom aj v tejto oblasti dochádza k znižovaniu prírastku obyvateľstva. Okrem toho z tejto oblasti odchádza do zahraničia najviac obyvateľstva. Za sledované obdobie vykazuje najnižší prírastok Západné Slovensko. Tabuľka 3 uvádza pohyb obyvateľstva SR.

Ukazovatele zamestnanosti a nezamestnanosti majú pozitívny trend, no rozdiely medzi regiónmi SR pretrvávajú. Podľa tab. 4 najnepriaznivejšie hodnoty vykazuje Východné Slovensko. Najnižšia miera nezamestnanosti je dlhodobo v Bratislavskom kraji. Na Západnom Slovensku za sledované obdobie poklesla miera nezamestnanosti najviac, o 5,3 bodu (zamestnalo sa 77,9 tis. obyvateľov). Na Strednom a Východnom Slovensku miera nezamestnanosti poklesla nepatrne. Na území Slovenska od roku 2000 do roku 2004 poklesla miera nezamestnanosti len o 0,5 bodu, no od roku 2004 do roku 2005, bol pokles výraznejší (o 1,9 bodu).

Tabulka 4: **Aktivita obyvateľstva – zamestnanosť / nezamestnanosť v tis. osobách**

Oblasť	Rok	Pracujúci v hospodárstve SR		Nezamestnanosť		
		Spolu	podiel na SR v %	Spolu	podiel na SR v %	Miera nezamestnanosti
BA	2005	313,5	14,1	17,1	4,0	5,2
	2004	303,1	14,0	27,0	5,6	8,2
	2000	310,8	14,8	24,4	5,0	7,2
ZÁPAD	2005	814,0	36,7	115,4	27,0	12,1
	2004	798,4	36,8	132,4	27,6	13,8
	2000	736,1	35,0	158,7	32,7	17,4
STRED	2005	529,9	23,9	127,9	30,0	19,5
	2004	513,0	23,6	144,7	20,1	22,0
	2000	512,4	24,4	131,0	27,0	20,2
VÝCHOD	2005	558,9	25,2	167,1	39,1	23,1
	2004	556,1	25,6	176,7	36,8	24,0
	2000	542,5	25,8	171,3	35,3	23,8
Spolu SR	2005	2.216,2	100	427,5	100	16,2
	2004	2.170,4	100	480,7	100	18,1
	2000	2.101,7	100	485,2	100	18,6

Zdroj: Štatistický úrad SR a vlastné prepočty

Na ekonomickom vývoji SR majú podiel právnické a fyzické osoby (tab. 5). Celkový počet podnikov v každom regióne SR vzrastal. Na tomto vývoji mal podiel len nárast obchodných spoločností. Počet štátnych podnikov sa v dôsledku zmeny vlastníctva znižoval a znižoval sa tiež aj počet ostatných podnikov. Na Západnom Slovensku bol tento rast naväčší (o 5.398 podnikov), čo sa rovnako preukázalo aj na zmene podielu podnikov za jednotlivé oblasti na Slovensku k celkovému počtu podnikov. Najmenší kladný rozdiel v počte podnikov bol zaznamenaný na Strednom Slovensku. Vzrastajúci trend bol zaznamenaný aj v počte fyzických osôb – podnikateľov. Narástol počet živnostníkov a slobodných povolání, no klesol počet samostatne hospodáriacich roľníkov. Najväčší kladný rozdiel vyjadrujúci podiel fyzických osôb za jednotlivé oblasti na počte za SR bol zaznamenaný v Bratislavskom kraji.

 Tabulka 5: **Podnikateľské subjekty na Slovensku k 31.12.**

Oblasť	Rok	PODNIKY					FYZICKÉ OSOBY - PODNIKATELIA				
		Spolu n	podiel na SR	v tom			Spolu n	Podiel na SR	v tom		
				OS	ŠP	Ost.			Ž	SLP	Roľ.
BA	2004	22.364	30,1	20.913	13	1.438	59.873	16,6	56.746	2.553	574
	2000	18.980	31,2	17.293	23	1.664	53.613	18,1	50.781	1.933	899
ZÁPAD	2004	21.017	28,3	18.901	8	2.108	124.050	34,4	115.764	4.280	4.006
	2000	15.619	25,6	13.452	13	2.154	102.590	34,6	92.597	3.764	6.229
STRED	2004	14.647	19,8	12.982	9	1.656	89.577	24,9	83.634	2.972	2.971
	2000	12.846	21,1	10.904	22	1.920	71.478	24,1	63.777	2.601	5.100
VÝCHOD	2004	16.179	21,9	14.347	5	1.827	86.878	24,1	80.496	3.878	2.504
	2000	13.475	22,1	11.461	17	1.997	68.839	23,2	62.168	3.349	3.322
Spolu SR	2004	74.207	100	67.143	35	7.029	360.378	100	306.356	13.683	10.055
	2000	60.920	100	53.110	75	7.735	296.520	100	269.323	11.647	15.550

Zdroj: Štatistický úrad SR a vlastné prepočty

Vysvetlivky:

Podniky: OS – obchodné spoločnosti, ŠP – štátne podniky, Ost. – družstvá a ostatné podniky

Fyzické osoby: Ž – živnostníci, SLP – slobodné povolania, Roľ. – samostatne hospodáriaci roľníci

Regionálne ekonomické výsledky dokumentuje ukazovateľ hrubý domáci produkt a hrubá pridaná hodnota. Hrubý domáci produkt je súhrn finálnych statkov a služieb vyrobených výrobnými jednotkami na území SR za bežné účtovné obdobie. Štatistický úrad SR počíta regionálny hrubý domáci produkt ako súčet pridaných hodnôt

za odvetvia v kraji a daní na produkty znížených o subvencie na produkty. Hrubá pridaná hodnota je vypočítaná ako rozdiel medzi produkciou v základných cenách a medzispotrebou v kúpnych cenách. Medzispotreba predstavuje hodnotu produktov spotrebovaných vo výrobnom procese ako vstupov pri vylúčení investičného majetku.

HDP v roku 2003 dosiahol najvyššiu hodnotu a najväčší kladný rozdiel (79.424 mil. Sk) v Západnom Slovensku. HDP na obyvateľa bolo v roku 2003 v Bratislavskom kraji o 875 mil. Sk vyššie, ako na Západnom Slovensku. Najvyššia pridaná hodnota bola dosiahnutá na Západnom Slovensku. Stredné Slovensko dosiahlo najnižšiu úroveň HDP a najnižšiu hrubú pridanú hodnotu. Najnižšie HDP na obyvateľa bolo zaznamenané na Východnom Slovensku.

Tabuľka 6: Regionálne ekonomické výsledky

Oblasť	Rok	HDP		HDP / obyv.		Hrubá PH mil. Sk
		mil. SK	podiel na SR	SK	index Oblasť / SR	
BA	2003	307.390	25,6	512.487	229,2	277.225
	2000	234.663	25,1	380.329	219,9	208.051
ZÁPAD	2003	386.849	32,1	627.094	93,5	348.886
	2000	307.425	32,9	495.811	95,6	272.560
STRED	2003	249.267	20,8	368.839	82,4	224.806
	2000	192.241	20,6	283.814	82,1	170.439
VÝCHOD	2003	259.181	21,5	332.807	74,4	233.747
	2000	199.750	21,5	258.047	74,6	177.097
Spolu SR	2003	1.202.687	100	223.564	100	1.084.664
	2000	934.079	100	172.946	100	828.147

Zdroj: Štatistický úrad SR a vlastné prepočty

Rozdiely medzi regiónmi dokumentujú aj dôchodky obyvateľstva. Tab. 7 uvádza príjem zo zamestnania a rozdelenie dôchodkov podľa účtov rozdelenia prvotných a druhotných dôchodkov. Prvotné dôchodky je ukazovateľ charakterizujúci schopnosť obyvateľstva vytvárať dôchodky ako podnikatelia, zamestnanci, alebo osoby prijímajúce dôchodok z majetku. Nízke prvotné dôchodky ukazujú na závislosť daného regiónu na podpore štátu, resp. iných organizácií, signalizujú zaostávanie regiónu, poukazujú na potrebu zaviesť opatrenia, zamerané na zlepšenie pracovných podmienok, vytvorenie nových pracovných príležitostí a podporu podnikania. Saldo prvotných dôchodkov (čisté) predstavuje rozdiel medzi zdrojmi a ich použitím na dôchodky z majetku. Disponibilné dôchodky (čisté) sú kľúčovým ukazovateľom, charakterizujú výsledok hlavných transakcií týkajúcich sa sektora domácností. Merajú materiálne bohatstvo domácností v regióne.

Tabuľka 7: Regionálne dôchodky (priemerná mzda bez podnikateľských príjmov)

Oblasť	Rok	Priemerná mzda		Regionálne účty (v mil. Sk)	
		SK	index (SR=100)	Saldo prvotných dôchodkov	Disponibilné dôchodky
BA	2005	23.212	134,4	X	X
	2003	18.877	131,4	148.367	114.916
	2000	14.882	130,2	119.489	93.011
ZÁPAD	2005	15.154	87,7	X	X
	2003	12.747	88,7	84.922	77.491
	2000	10.214	89,3	67.451	61.219
STRED	2005	14.856	86,0	X	X
	2003	12.423	86,4	85.950	80.548
	2000	10.058	88,0	69.493	65.224
VÝCHOD	2005	14.976	86,7	X	X
	2003	12.761	88,8	89.698	86.353
	2000	10.104	88,4	73.687	71.613

Zdroj: Štatistický úrad SR a vlastné prepočty

Najvyššiu priemernú mzdu vykazuje v každom sledovanom roku Bratislavský kraj. Rozdiel priemernej mzdy v porovnaní k ostatným oblastiam SR v roku 2005 výrazne vzrástol. Rozdiel vo výške priemernej mzdy pri porovnaní oblastí SR okrem Bratislavského kraja, je nepatrný. Od roku 2003 do roku 2005 vzrástla priemerná mzda v týchto oblastiach cca o 2.400,- Sk (expanzii ekonomiky sa na Západnom Slovensku ešte neprejavila).

Stav regionálnych účtov je podľa údajov Štatistického úradu SR zverejnený za rok 2003. Saldo prvotných dôchodkov je najnižšie v Západnom Slovensku a najnižší kladný rozdiel dosahuje Východné Slovensko. Podľa ekonomického vývoja sa dá predpokladať, že saldo prvotných dôchodkov bude v Západnom Slovensku stúpať. Stredné a Východné Slovensko sú zaostávajúce oblasti SR, kde je nutné zaviesť opatrenia na zlepšenie stavu. Podľa regionálnych účtov jednotlivých krajov je tento ukazovateľ najnepriaznivejší pre Banskobystrický kraj (80.561 mil. Sk) a pre Prešovský kraj (85.764 mil. Sk). Aj na základe analýzy ďalších ukazovateľov, je situácia v týchto krajoch najnepriaznivejšia. Toto konštatovanie potvrdzuje aj ukazovateľ disponibilné dôchodky. Najnižšia miera materiálneho bohatstva domácností je na Strednom Slovensku, no na Východnom Slovensku je vykázaný najnižší kladný rozdiel nárastu tohto bohatstva za sledované roky.

2. ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA EURÓPSKEHO SOCIÁLNEHO FONDU

Najstarším zo štyroch štrukturálnych fondov je Európsky sociálny fond (ďalej len „ESF“). Bol zriadený Rímskou zmluvou o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva v roku 1957. Zámerom zriadenia tohto fondu bolo znižovať rozdiely v životnej úrovni medzi ľuďmi a medzi regiónmi v krajinách Európskej únie. Prostredníctvom finančnej podpory podporuje ESF členské krajiny pri zavádzaní aktívnej politiky trhu práce a pomáha jednotlivcom, predovšetkým rizikovým skupinám rozvíjať odborné, komunikačné, informačné a ďalšie kompetentnosti.

Podľa Európskej stratégie zamestnanosti a priorít sociálnej politiky a politiky zamestnanosti spoločenstva je finančná pomoc smerovaná do jednotlivých krajín a oblastí podľa toho, akým problémom je nutné čeliť. Na obdobie 2004 – 2006 bolo v SR pre jednotlivé štrukturálne fondy schválených 9 programových dokumentov. Jedným z nich je Sektorový operačný program Ľudské zdroje.

Globálnym cieľom Operačného programu Ľudské zdroje je rast zamestnanosti založený na kvalifikovanej a flexibilnej pracovnej sile. Ďalej sú definované 3 špecifické ciele, a to 1. zvýšenie zamestnateľnosti a pružnosti trhu práce, 2. rozvoj inkluzívneho trhu práce a rovnosti príležitostí, 3. zvýšenie kvalifikačného potenciálu a adaptability zamestnancov. Na zabezpečenie špecifických cieľov sú definované 3 priority, a to: 1. rozvoj aktívnej politiky trhu práce, 2. posilnenie sociálnej inklúzie a rovnosti príležitostí na trhu práce, 3. zvýšenie kvalifikácie a adaptability zamestnancov a osôb vstupujúcich na trh práce. Priority sú rozpracované do ôsmich konkrétnych opatrení. Deviatym samostatným opatrením je Opatrenie technickej pomoci.

3. PROJEKT NA ROZVOJ ĽUDSKÝCH ZDROJOV PODPorený ESF – DOSIAHNUTÉ VÝSLEDKY

Pre Prešovskú univerzitu v Prešove je jedným zo schválených projektov v oblasti ESF projekt pod názvom Vzdelávanie a príprava uchádzačov o zamestnanie v Prešovskom samosprávnom kraji (reg. č. 2004/1.3/01/013). Realizácia projektu začala v januári 2005 a plánovaný termín ukončenia je december 2006. Hlavným cieľom projektu je rozvoj aktívnej politiky trhu práce formou vzdelávania a prípravy uchádzačov o zamestnanie v Prešovskom samosprávnom kraji za účelom zlepšenia ich možnosti uplatniť sa predovšetkým na miestnom trhu práce ako efektívne, kvalifikované a flexibilné pracovné sily spôsobilé aktivizovať, organizovať a koordinovať rozvojový potenciál obcí / mikroregiónov. Cieľovou skupinou projektu sú evidovaní uchádzači o zamestnanie, najmä dlhodobo nezamestnaní uchádzači, mladí ľudia, starší ľudia, absolventi, ženy po materskej dovolenke, osoby so zdravotným postihnutím, osoby vstupujúce po prvýkrát na trh práce, etnické minority.

Projekt je pilotný a inovátny. Reaguje na horizontálnu prioritu SOP – Rozvoj miestnej zamestnanosti tým, že usiluje o rast zamestnanosti založený na kvalifikovanej a flexibilnej pracovnej sile v zaostalom Prešovskom samosprávnom kraji. Je zameraný na rozvoj odbornej spôsobilosti a manažérskych kompetentností absolvovaním vzdelávacieho kurzu. Predpokladaným efektom bude zamestnateľnosť školených vykonávajúcich nové typy pracovných úloh – aktivizovanie, organizovanie a koordinovanie rozvojových aktivít obce.

Hlavnou aktivitou projektu je vzdelávací kurz. V priebehu projektu budú realizované 2 vzdelávacie kurzy. Jeden kurz je rozdelený do 2 modulov. Teoretický modul je zameraný na odbornú problematiku formujúcu profil absolventa z oblasti ekonómie, práva, manažmentu, IKT, regionálnej politiky SR a EÚ. Praktický je zameraný na tvorbu a spracovávanie projektov. Je doplnený o workshop, konzultácie s lektormi a so starostami obcí, spracovanie a obhajobu záverečného projektu (SWOT analýza a rozvojový zámer obce / mikroregiónu).

Jeden zo vzdelávacích kurzov je ukončený a teda možno hodnotiť. Začiatočným míľnikom bolo získanie plánovaného počtu frekventantov. Predovšetkým pre nedostatočný záujem o vzdelávanie a investovanie do vzdelávania (v tomto prípade času) z radov evidovaných nezamestnaných, túto aktivitu bolo potrebné opakovať. Počet zapísaných frekventantov bol tak 50. Kurz bol realizovaný podľa študijného plánu formou prednášok a seminárov, ktoré zabezpečovali prevažne vysokoškolskí učitelia Fakulty manažmentu PU v Prešove. Teoretický modul obohatila exkurzia do obcí, v ktorých už boli realizované projekty financované zo štrukturálnych fondov EÚ. Tento modul bol ukončený kolokviálnou rozpravou, v priebehu ktorej boli preverené získané vedomosti a potrebná orientácia v problematike u frekventantov kurzu. Obsah prvého modulu vzdelávacieho kurzu bol vydaný v odbornej publikácii Manažment projektov v regiónoch. Druhý modul kurzu začal blokovou týždňovou výučbou zameranou na manažment projektov a pokračoval riešením praktických tém, ktoré vyústili do konkrétnych projektov. Tému si frekventanti zvolili po vymedzení problému vo svojich obciach, resp. v blízkom okolí, ktorý sa javil ako užitočný na riešenie. Pri spracovávaní projektov, resp. projektových zámerov využívali frekventanti možnosť individuálnych konzultácií s lektormi a expertami kurzu. Následne bol realizovaný workshop, kde si frekventanti vymenili skúsenosti so spracovávaním projektu a spoločne riešili problémy. V januári 2006 sa konala obhajoba záverečných prác (projektov, resp. projektových zámerov), ktorá ilustrovala efektívnosť vzdelávacieho kurzu. Vzdelávací kurz úspešne ukončilo 31 absolventov a viacerí z nich si už prácu našli, alebo začali podnikat' ako živnostníci, alebo sa uchádzajú o štúdium na vysokej škole. Vysokoškolskí učitelia sa aj takouto formou podieľajú na praktickej realizácii teoretických poznatkov a na spolupráci akademického prostredia s regiónom.

ZÁVER

Základná analýza ekonomického vývoja v SR poukázala na rozdiely medzi regiónmi. Riešenie týchto rozdielov je aktuálne a nutné. Pomoc pri eliminácii problémov ponúka Európska únia napr. prostredníctvom finančných nástrojov. Európsky sociálny fond, ako jeden zo štrukturálnych fondov, podporuje predovšetkým rozvoj ľudských zdrojov. Prezentovaním dosiahnutých výsledkov vybraného projektu implementovaného do zaostaleho regiónu a spolufinancovaného Európskou úniou, je dokumentovaná možnosť riešiť problémy regiónu.

Príspevok je čiastkovým výstupom Výskumnej úlohy Grantovej vedeckej agentúry SR VEGA, č. 1/1406/04; názov: Analýza vzdelávacích, sociálnych, psychologických a ekonomických faktorov regionálneho rozvoja zaostalých oblastí.

LITERATÚRA

- [1] KUZMIŠINOVÁ, V. Regionálna politika Európskej únie a Slovenska. In Manažment projektov v regiónoch. Prešov : Manacon, 2005. ISBN 80-89040-27-6.
- [2] MADZINOVÁ, R. Vplyv priamych zahraničných investícií na regionálny rozvoj. In Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja III. Prešov : Manacon, 2005. ISBN 80-89040-28-4.
- [3] SOJKA, L. Kompatibilita regionálnej stratégie a stratégií podnikateľských subjektov regiónu. In Analytický pohľad na základné súvislosti a výzvy regionálneho rozvoja v slovenských podmienkach. Prešov : Acta Universitatis Prešovensis, 2006. ISBN 80-8060-390-5.
- [4] TEJ, J. Teórie podnikania v kontexte ich významu pre regionálny rozvoj. In Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja. Prešov : Manacon, 2003. ISBN 80-89040-23-3.
- [5] Európsky sociálny fond. Dostupné na internete: <http://www.esf.gov.sk/>.
- [6] Štatistický úrad SR. Dostupné na internete: <http://www.statistics.sk/>.

REGIONÁLNE ASPEKTY PROGRAMU PHARE CBC A PRVÉ SKÚSENOSTI PROGRAMU INTERREG IIIA

Mgr. Richard HAKSZER, MSc

*Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR,
Agentúra na podporu regionálneho rozvoja,
Prievozska 2/B, 825 25 Bratislava.
Tel: 00421/902/179 080, e-mail: harichard@gentlemail.com*

KEÚČOVÉ SLOVÁ

PHARE CBC, INTERREG IIIA, Program susedstva Maďarsko - Slovensko - Ukrajina, cezhraničná spolupráca, Slovensko, Maďarsko, Ukrajina, Južné Slovensko, Východné Slovensko, Zakarpatská oblasť

ÚVOD

Tematikou tohto príspevku je preukázanie regionálnych aspektov programu PHARE CBC, a v rámci toho najmä Slovensko-Maďarskej spolupráce. Implementácia predmetného slovensko-maďarského programu je pred ukončením, preto sa už môžeme pokúsiť – po krátkom predstavení cieľov, zosumarizovať jeho výsledky, menšie problémy, ktoré sa pri realizácii vyskytli a tiež predstaviť niekoľko zaujímavých projektov.

V prvej časti publikácie predstavujeme programy PHARE CBC z aspektu regionalistu, ktorý sa zúčastnil na implementácii projektov. Z geografického hľadiska analyzujeme rozdelenie projektových návrhov a víťazné projekty, v rámci finančných memoránd 2001-2003, ktoré pokrývajú projekty realizované v rokoch 2003 až 2006. Analýzu vykonávame na regionálnej /VÚC/ a na okresnej úrovni, podľa sídelnej formy a na základe typu uchádzajúcej sa organizácie.

V druhej časti našej publikácie Vás chceme oboznámiť s cieľmi a prvými výsledkami povstupového programu cezhraničnej spolupráce INTERREG IIIA - *Program susedstva Maďarsko - Slovensko - Ukrajina*, ktorý začal po vstupe SR do EÚ a je pokračovaním predvstupového programu PHARE CBC Slovensko - Maďarsko.

I. PROGRAM PHARE CBC NA SLOVENSKU

Ciele programu

V rámci programu PHARE CBC sa na Slovensku implementujú projekty na troch hraničných úsekoch, v prihraničnom území Maďarska, Rakúska a Poľska.¹ Tento príspevok sa zaoberá najmä výzvami a projektmi posledných troch rokov (finančné memorandá (FM) 2001 až 2003), počas ktorých riadiacim orgánom programu bola Agentúra na podporu regionálneho rozvoja, Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR. V niektorých z týchto programov (v jednom alebo vo viacerých) v rámci oprávnených regiónov figurovali všetky kraje, okrem Trenčianskeho, ktorý nehraničí ani s jedným z vyššie uvedených štátov. V slovensko-maďarskom prihraničnom území medzi oprávnenými regiónmi patrili kraje: Trnavský, Nitriansky, Banskobystrický a Košický a okrem FM 2003 aj Bratislavský. V rámci spolupráce s Rakúskom boli oprávnenými regiónmi kraje Bratislavský a Trnavský a v rámci poľského programu subjekty Žilinského a Prešovského kraja. Finančné objemy „alokácie“ na jednotlivé hranice boli recipročne úmerné dĺžke predmetnej hranice a počtu obyvateľov oprávnených regiónov. Na najkratšiu hranicu, v rámci spolupráce s Rakúskom, bola alokovaná čiastka 6 miliónov EUR/rok, na poľskú hranicu 4 milióny EUR/rok a na maďarskú hranicu len 2 milióny EUR/rok. Táto disparita mala za následok značné problémy pri implementácii programov. V maďarskom programe vo viacerých prípadoch počet predložených projektových návrhov niekoľkonásobne prevyšoval možnosti pridelenia grantu (napríklad na spoločnú výzvu SFMP² FM 2001 a 2002 disponibilná čiastka 2*200 000 EUR stačila na udelenie grantu iba 9 uchádzačom z predloženého počtu 134 projektových návrhov. Pričom projektové návrhy boli v desiatkach prípadoch vypracované na vysokej odbornej úrovni a vyhovelí všetkým kritériám. Naopak v rakúskom programe boli aj také grantové schémy, pri ktorých bol záujem taký nízky, že ani po realokácii³ medzi jednotlivými prioritami sa nepodarilo v každom prípade využiť celkovú disponibilnú alokáciu finančných prostriedkov. Napríklad v prípade grantových schém Ochrany životného prostredia a Rozvoja turizmu posledného finančného memoranda 2003 neboli predložené na niektoré priority vôbec žiadne projektové návrhy.

¹ Pre úplnosť si môžeme dodať, že aj na českej hranici sa implementovala jedna výzva v rámci finančného memoranda 1999.

² Spoločný fond malých projektov

³ Presun finančných prostriedkov v tomto prípade z jednej priority do druhej.

Typy projektov

V rámci programu PHARE CBC bolo možné uchádzať sa o tri druhy projektov. Na začiatku dominovali veľké investičné projekty, tzv. „works“. Na každom hraničnom úseku boli ročne jeden až dva projekty, prostredníctvom ktorých sa zabezpečovala výstavba ciest, mikroregionálne kanalizačné projekty, zriadenia priemyselných parkov a technologických inkubátorov. Príkladom úspešnej obnovy ciest na poľskej hranici je vybudovanie cesty medzi Oravicami a Zubercom, na maďarskej hranici pri Plešivci a na rakúskej hranici výstavba nového mostu cez rieku Morava pri Moravskom Svätom Jáne. Úspešné mikroregionálne kanalizačné projekty sa zrealizovali na Medzibodroží - Tokajskej oblasti, v regióne Kežmarok - Poprad - Stará Ľubovňa a na Záhorí. Priemyselný park bol založený v Spišskej Novej Vsi, inkubátorový dom v Malackách, v Sládkovičove a Bratislave pri Slovenskej technickej univerzite. Na začiatku bolo aj niekoľko neúspešných projektov. Realizácia rožňavského priemyselného parku bola zmarená z dôvodu nevysporiadania vlastníckych pomerov, čo je jedným z najčastejších problémom pri investičných aktivitách aj v súčasnej dobe. Výstavba obchvatu v oravskom Podbieli sa nezrealizovala z dôvodu záporného výsledku referenda.

Samostatnou skupinou je **Spoločný fond malých projektov (JSPF)**, ktorý zastrešuje malé projekty neinvestičného charakteru s ohraničeným finančným objemom max. 50 000 EUR. Na spoločný fond malých projektov bola každoročne vyčlenená 1/10 celkovej alokácie na príslušnú hranicu. Oprávnenými aktivitami boli nasledovné tematické okruhy:

- Priestorové plánovanie a rozvojové štúdie
- Ekonomický rozvoj a spolupráca vrátane turizmu
- Rozvoj ľudských zdrojov (školenia, kultúrne a športové aktivity)
- Príroda a životné prostredie

V kategórii **Spoločného fondu malých projektov** bolo predložených najviac projektových návrhov a tiež najviac projektov sa úspešne implementovalo.

Do tretej kategórie sme zaradili tzv. **Grantové schémy**. Grantové schémy sa líšia od fondu malých projektov tým, že tieto projekty sú väčšie. Podpora pre jeden projekt zo zdrojov EÚ je v rozmedzí 50 000 - 500 000 EUR. Okrem toho že majú aj investičné komponenty, finančný manažment je väčšinou miešaný (v jednom projekte investičné a neinvestičné výdavky). Sú kombináciou veľkých investičných a malých projektov. Napriek tomu ich odborná literatúra niekedy zaradí do spoločnej kategórie s JSPF. Patria sem napríklad investičné projekty malého a stredného rozsahu (max. 2/3 mil. EUR), ako aj vypracovanie väčších projektových dokumentácií. Implementácia projektov typu „grantové schémy s investičným komponentom“ sa začala v roku 2004, v rámci finančného memoranda 2002. Prvýkrát sa uplatnila v rámci Grantovej schémy Ochrana životného prostredia a zachovania prírody v slovensko-maďarských hraničných regiónoch prostredníctvom miestnych iniciatív“. Primárnym cieľom tejto grantovej schémy bolo riešenie problematiky odkanalizovania a čistenia odpadových vôd menších sídiel a združení obcí ako aj vypracovanie projektových dokumentácií pre ČOV a kanalizačné siete, zmapovanie environmentálnych prvkov a problémov a vypracovanie ich riešení. Výstavbou čističky odpadových vôd a/alebo kanalizácie sa podarilo vyriešiť odkanalizovanie štyroch menších obcí ležiacich na environmentálne ľahko ohroziteľných území okresov Veľký Krtíš, Rimavská Sobota a Rožňava. V roku 2005 /v rámci finančných memoránd 2003/ boli výzvy na grantové schémy už na každej hranici. V rakúskej prihraničnej oblasti sa záujemcovia mohli uchádzať o granty podporujúce aktivity v oblasti podpory rozvoja cestovného ruchu a podpory ochrany životného prostredia (podobne ako v maďarskej v roku 2004). Na poľskej hranici bola realizovaná Grantová schéma infraštruktúry súvisiacej s podnikaním (BRIGS). Na maďarskej hranici sa implementuje grantová schéma Rozvoj a podpora podnikateľských sídiel a infraštruktúry, inovačných aktivít a ľudských zdrojov v prihraničných oblastiach. V rámci tejto grantovej schémy sú podporené projekty na výstavbu a/alebo zariadenie inkubátorových domov a menších kongresových centier ako aj vytvorenie plánov a štúdií ekonomického rozvoja, na zriadenie priemyselných parkov a pod.

Slovensko-maďarská spolupráca v rámci programu PHARE CBC

V rámci FM 2001 - 2003 v slovensko-maďarskej prihraničnej oblasti na všetky výzvy prišlo spolu 213 projektových návrhov, z ktorých 39 získalo podporu. Sídlom uchádzača bola v 136 prípadoch v obec a 77 prípadoch mesto. , Obraz vyzeral opačne v prípade podporených projektov. 29 úspešných uchádzačov sídli v meste a iba 11 v obci. Podľa právnej formy najviac uchádzačov bolo z kategórie neziskových organizácií (NGO): občianske združenia, komory, telovýchovné jednoty atď. O grant sa uchádzalo 64 takých inštitúcií čo tvorí 30 % z celkového počtu. Druhou najpočetnejšou skupinou boli samosprávy, ktoré reprezentuje 59 uchádzačov, čo je 29 %. Združenia právnických osôb (najmä združenia obcí) mali 36 žiadateľov, čo tvorí 17 %. Z dôvodu početnosti (25 žiadostí) sme zaradili do osobitnej skupiny regionálne rozvojové agentúry (RRA) a regionálne poradenské a informačné centrá (RPIC), ktoré tvoria spolu 12 %. Ďalej sa o granty sa uchádzalo 20

škôl (9%) a 9 iné vládou, samosprávou zriadené, spravované inštitúcie (napr. regionálne kultúrne, osvetové strediská, hasičské zbory), ktoré tvoria 4 % uchádzačov.

Ak skúmame uchádzačov o grant z regionálneho hľadiska, už na prvý pohľad je zreteľné, že väčšina z nich je z východnej a strednej časti republiky v porovnaní so Západným Slovenskom (viď. Tabuľku č. 1). Prvoradou príčinou takého usporiadania môže byť to, že pre potenciálnych uchádzačov z 2 západoslovenských regiónov, z Bratislavského a Trnavského kraja boli a sú aj v súčasnej dobe v rámci programu.

Tabuľka 1: Súhrn finančných memoránd 2001-2003 Slovensko-maďarského programu spolupráce PHARE CBC - rozpis podľa jednotlivých oprávnených okresov a krajov

No.	Okres/kraj	Počet obyvateľov v roku 2001	Finančné memoranda 2001-2003					
			Priemerná vzdialenosť proj. návrhov od hranice vo vzdušnej čiare (km)	Počet odovzdaných projektových návrhov	Počet úspešných projektových návrhov	Pomer úspešnosti (E/D)	Počet projektových návrhov na 100 000 obyvateľov	Počet úspešných projektových návrhov na 100 tisíc obyvateľov
1	Celá skúmaná oblasť /5 VÚC/	3 291 573	26	212	39	18,4%	6,44	1,18
2	Bratislavský kraj	599 015	16,9	21	1	4,8%	3,51	0,17
3	Mesto Bratislava	428 672	14,5	12	0	0,0%	2,80	0,00
4	Malacky	64 354	31	1	0	0,0%	1,55	0,00
5	Pezinok	54 164	32	1	0	0,0%	1,85	0,00
6	Senec	51 825	16,8	7	1	14,3%	13,51	1,93
7	Trnavský kraj	551 003	24,1	22	4	18,2%	3,99	0,73
8	Dunajská Streda	112 384	10	13	1	7,7%	11,57	0,89
9	Galanta	94 533	31	5	2	40,0%	5,29	2,12
10	Hlohovec	45 351	-	0	0	-	0,00	0,00
11	Piešťany	63 928	76	2	1	50,0%	3,13	1,56
12	Senica	60 891	-	0	0	-	0,00	0,00
13	Skalica	46 791	-	0	0	-	0,00	0,00
14	Trnava	127 125	46,5	2	0	0,0%	1,57	0,00
15	Nitriansky kraj	713 422	12,1	52	7	13,5%	7,29	0,98
16	Komárno	108 556	3,2	21	2	9,5%	19,34	1,84
17	Levice	120 021	6,3	14	4	28,6%	11,66	3,33
18	Nitra	163 540	64	3	0	0,0%	1,83	0,00
19	Nové Zámky	149 594	17,5	12	0	0,0%	8,02	0,00
20	Šaľa	54 000	36,25	2	1	50,0%	3,70	1,85
21	Topoľčany	74 089	-	0	0	-	0,00	0,00
22	Zlaté Moravce	43 622	-	0	0	-	0,00	0,00
23	Banskobystrický kraj	662 121	18,8	60	11	18,3%	9,06	1,66
24	Banská Bystrica	111 984	65	7	3	42,9%	6,25	2,68
25	Banská Štiavnica	17 151	42	1	0	0,0%	5,83	0,00
26	Brezno	65 909	-	0	0	-	0,00	0,00
27	Detva	33 514	38	3	1	33,3%	8,95	2,98
28	Krupina	22 885	-	0	0	-	0,00	0,00
29	Lučenec	72 837	9	25	3	12,0%	34,32	4,12
30	Poltár	23 666	-	0	0	-	0,00	0,00
31	Revúca	40 918	7	3	0	0,0%	7,33	0,00
32	Rimavská Sobota	83 124	12,9	8	2	25,0%	9,62	2,41
33	Veľký Krtíš	46 741	9,8	12	2	16,7%	25,67	4,28
34	Zvolen	67 633	50	1	0	0,0%	1,48	0,00
35	Žarnovica	27 634	-	0	0	-	0,00	0,00
36	Žiar nad Hronom	48 125	-	0	0	-	0,00	0,00
37	Košický kraj	766 012	10,1	57	16	28,1%	7,44	2,09
38	Gelnica	30 841	-	0	0	-	0,00	0,00
39	Košice mesto	236093	17,5	9	1	11,1%	3,81	0,42
40	Košice okolie	106 999	5,9	15	4	26,7%	14,02	3,74
41	Míchalovce	109 121	20,5	6	0	0,0%	5,50	0,00
42	Rožňava	61 887	9,7	17	10	58,8%	27,47	16,16

43	Sobrance	23 776	-	0	0	-	0,00	0,00
44	Spišská Nová Ves	93 516	-	0	0	-	0,00	0,00
45	Trebišov	103 779	4,4	10	1	10,0%	9,64	0,96
46	Mimo oprávneného územia	-	-	1	0	0,0%	-	-

Zdroj: vlastná editácia

INTERREG IIIA (viď. nižšie) aj iné možnosti podpory pre spoluprácu s rakúskymi partnermi. V prípade Bratislavského kraja aj to, že na konci obdobia – ako najviac vyspelý región, už nebol oprávneným regiónom. V počte odovzdaných projektových návrhov spomedzi krajov na prvom mieste je Banskobystrický kraj a spomedzi okresov Lučenec, ktorý predložil 25 projektových návrhov. Druhý najvyšší počet uchádzajúcich bol z okresu Komárno a tretím Rožňava. Ak skúmame rozloženie minimálne s jednou uchádzajúcou organizáciou disponujúce okresy v rámci ich kraja, tak najväčšie hodnoty nájdeme v Banskobystrickom a Bratislavskom kraji a najnižšie v Košickom kraji. Príčinou je, že kým z Banskobystrického a Bratislavského kraja pochádzali žiadatelia z viacerých okresov, ktoré boli ďalej od maďarskej hranice, z Košického kraja okrem jedného okresu pochádzajú iba z prihraničných okresov. Z 39 oprávnených okresov 13 nepredložilo žiadnu žiadosť. Musíme poznamenať, že každý z týchto „neaktívnych“ okresov sa nachádza ďaleko od hraníc, resp. s ňou sa ani nepriamo nedotýka, napr. z geografického hľadiska nemajú spoločné údolie. Oprávnenie vyplýva zo zaradenia do územia úrovne NUTS III.

Skúmali sme aj diaľku od hraníc sídla uchádzajúcich organizácií. Vo vzdušnej čiare priemerná vzdialenosť uchádzačov je 26 km. Podľa nášho názoru lepšie je, ak skúmame iba vzdialenosti v prípade prihraničných okresov (priemer je 15,2 km), nakoľko z ostatných okresov prišiel iba malý počet projektov a aj to veľmi difúzne. Pri skúmaní priemerov vzdialenosti pre jednotlivé kraje môžeme konštatovať, že priemerná vzdialenosť od hranice je priamo úmerná vzdialenosti ťažiska jednotlivých VÚC od maďarskej hranice (viď.4. stĺpec 1. tabuľky. Vzdialenosť uchádzačov Trnavského kraja je najväčšia, vo vzdušnej čiare 24,1 km (odtiaľ pochádza najvzdialenejší uchádzač z Piešťan, 76 km od maďarskej hranice). Na druhej priečke sa nachádza Banskobystrický kraj s 18,8 km priemernou vzdialenosťou. Najbližšie k hranici boli uchádzači z Košického kraja, priemerne 10 km od hranice. Medzi okresmi bola najmenšia priemerná vzdialenosť uchádzačov v prípade okresu Komárno, vo vzdušnej čiare 3,2 km. Vysoký počet uchádzačov pochádza zo sídla okresu, z Komárna alebo z pridunajských obcí. Na druhej priečke je okres Trebišov (4,4 km), pričom všetci uchádzači majú sídlo v prihraničnom mikroregióne Medzibodrožie. Na tretej priečke sa umiestnil okres Košice - okolie, na štvrtaj Levice a na piatej Revúca. Aj v týchto prípadoch uchádzajúce sa organizácie pochádzali z prihraničných mikrorégiónoch (napr. Šahy, Tornaľa a okolie). Na poslednej priečke medzi prihraničnými okresmi sa umiestnil okres Nové Zámky (17,5 km), nakoľko uchádzači z tohto okresu boli trochu ďalej od hranice.

V prípade úspešných projektov je prevaha východu ešte výraznejšia, geografické ťažisko sídiel úspešných uchádzačov je východnejšie ako v prípade uchádzačov o granty. Svedčí o tom aj to, že najviac úspešných projektov je z Košického kraja, odkiaľ pochádza 16 z počtu 39 úspešných projektov. Najmenej projektov mal Bratislavský kraj s jedným úspešným projektom (percentuálne údaje úspešnosti sú v 7. stĺpci tabuľky č. 1).

„Vážené“ poradie

Ak skúmame úspešnosť projektov oproti absolútnym hodnotám dostaneme lepšie použiteľné informácie, ak počet uchádzačov vážime s počtom obyvateľov. Počet **odovzdaných projektových návrhov** na 100 tisíc obyvateľov je najvyšší v Banskobystrickom kraji (s priemerom 9,6), ďalšie v poradí sú kraje Košický, Nitriansky, Trnavský a posledný Bratislavský kraj, ktorý nebol počas celého obdobia oprávneným (viď. Tabuľka č.1: 8. stĺpec). Medzi okresmi je na prvom mieste okres Lučenec, kde pripadá 34,32 projektových návrhov na 100 tisíc obyvateľov, na druhej priečke sa umiestnil okres Rožňava (27,47), na treťom Veľký Krtíš a na ďalšom Komárno. Spoločným pre všetky tieto okresy je, že každý disponuje dobre fungujúcimi poradenskými inštitúciami pôsobiacich v regionálnom rozvoji (napr. regionálne rozvojové agentúry - RRA). Vďaka nim mali potenciálni uchádzači dostatočné informácie o aktuálnych výzvach prípadne aj poradenstvo pri vypracovávaní projektových návrhov. Na konci sa umiestnili okresy, ktoré pravdepodobne z geografického dôvodu - veľká vzdialenosť od hranice - nemali o spoluprácu záujem. Z týchto okresov bolo odovzdané najviac po jednom, alebo žiadny projektový návrh (v prípade 13 okresov). Z prihraničných okresov bol najmenší záujem z dvoch okresov: Nové Zámky (8,02 projektových návrhov na 100 000 obyv.) a Revúca (7,33 proj. návrhov na 100 000 obyv.).

Na prvom mieste v porovnaní počtu **úspešných projektových návrhov**, aj ako v neváženom poradí sa nachádza okres Rožňava, kde na 100 000 obyvateľov pripadá 16 úspešných projektov. Rožňava predbehla okres Veľký Krtíš, ktorý sa umiestnil na 2. mieste a tiež okres Lučenec, ktorý bol vo váženom poradí projektových návrhov

na 1. mieste. Na štvrtom mieste je okres Košice - okolie, ktorý si prilepšil svoje umiestnenie o jedno miesto v porovnaní s váženým počtom projektových návrhov. Nasledujú okresy Levice (3,33) a Detva (2,98). Dva okresy: Nové Zámky a Revúca, ktoré vo váženom počte odovzdaných projektových návrhov boli ešte málo nad priemerom, nemali ani jeden úspešný projekt, ako aj 8 ostatných - aspoň 1 krát sa uchádzajúcich okresov.

Keď porovnáme **pomer odovzdaných a úspešných projektových návrhov** z jednotlivých regiónov tak dospejeme k nasledovnému obrazu. V rámci výziev FM 2001 až 2003 na skúmanom území bolo z celkového počtu odovzdaných projektových návrhov podporených, **18,3 %**, najmenej spomedzi všetkých slovenských hraničných regiónov, čo však neznamená, že by v tejto hraničnej oblasti bola kvalita odovzdaných projektov najhoršia, ale iba to, že v tomto programe bola alokovaná najnižšia disponibilná suma a najväčší dopyt, ako je podrobne uvedené vyššie /časť: Ciele programu/.

V porovnaní medzi krajinami najlepšie výsledky dosiahol Košický kraj (viď. Tabuľka č. 1, stĺpec: 6 a 7), v ktorom úspešnosť projektových návrhov dosiahla pomer 28,1 %, z predložených 57 žiadostí bolo úspešných 16. Na druhej a tretej priečke úspešnosti sa umiestnili kraje Banskobystrický (18,3%) a Trnavský (18,2%) s hodnotami, ktoré sú blízke priemeru. Hlboko pod priemerom je Nitriansky kraj, z ktorého pochádzalo veľa návrhov, ale úspech dosiahlo iba 13,5 %. Najhorší výsledok má Bratislavský kraj s 4,8 %-ou hodnotou.

V porovnaní na okresnej úrovni môžeme dospieť k nasledovným výsledkom. Z 22 takých okresov, kde sa nachádzal aspoň 1 úspešný projektový návrh, na 1-6 mieste nájdeme iba jediný okres Rožňava, ktorý susedí s Maďarskom (viď. 7 a 8. stĺpce tabuľky č. 1: Pomer úspešnosti). Musíme pripomenúť, že tie „vedúce“ okresy vzdialené od hranice dosiahli svoj úspech z pomerne malého počtu (2-7 kusov) odovzdaných projektových návrhov. Na posledných miestach pomeru úspešnosti sú často umiestnené také prihraničné okresy, ktoré „klasicky“ vykazujú vysokú úroveň cezhraničnej spolupráce. V prípade okresu Trebišov z 10 odovzdaných projektových návrhov bol úspešný 1 (10 %-ná úspešnosť), v okrese Komárno boli úspešné iba 2 z 21 (9,5 % úspešnosť) a v poslednom Dunajskostredskom okrese uspel 1 návrh z 13 predložených. Musíme konštatovať, že máme aj 10 takých okresov, z ktorých boli odovzdané projektové návrhy, ale ani jeden neuspel. Extrémny je prípad okresu Nové Zámky, kde nebol úspešný ani jeden z 12 odovzdaných projektov.

II. INTERREG IIIA - PROGRAM SUSEDSTVA MAĎARSKO-SLOVENSKO-UKRAJINA

Hlavné ciele programu

Program susedstva Maďarsko-Slovensko-Ukrajina je jedným zo 4 programov, ktoré sú v súčasnosti implementované na Slovensku. Je pokračovaním programu PHARE CBC. Základným dokumentom programu je Programový dokument, ktorý bol schválený EK dňa 9.12.2004 pod číslom C(2004)4902. Programový dokument definuje základné priority a opatrenia, ktoré sú rozpísané v Programovom doplnku.

Program vytýčil **2 strategické ciele**:

1. Posilniť úroveň ekonomickej a sociálnej integrácie
2. Posilniť integráciu prihraničných regiónov

Program má **2 priority⁴ a 6 opatrenia**:

PRIORITA 1: Cezhraničná sociálna a hospodárska spolupráca

Opatrenie 1.1. Podpora cezhraničnej obchodnej spolupráce

Opatrenie 1.2. Inštitucionálna spolupráca

Opatrenie 1.3. Schéma malých projektov – aktivity ľudia ľudom – len v 2.kole

PRIORITA 2: Životné prostredie a doprava v programovom území

Opatrenie 2.1. Cezhraničná koordinácia politík životného prostredia a súvisiacich malých investícií

Opatrenie 2.2. Cezhraničná spolupráca v oblasti ochrany prírody

Opatrenie 2.3. Maloplošná dopravná a telekomunikačná infraštruktúra

Disponibilná finančná alokácia na prvé programovacie obdobie pre programovú oblasť je **34 012 158 €**, z toho pripadá pre Maďarsko **17 732 157 €** pre Slovensko **11 780 001 €** a pre Ukrajinu **4 500 000 €** Prvá výzva s finančnou alokáciou **15 020 875 €** bola zverejnená 10.marca 2005. Konečný termín na odovzdanie projektových návrhov bol 10. jún 2005. Žiadatelia predkladali celkom 314 projektových návrhov, z toho z Maďarska 165, zo Slovenska 143 a z Ukrajiny iba 6 uchádzačov. Z regionálneho hľadiska predložené projekty vyzerajú nasledovne: Najviac predložených projektov pochádza z Košického kraja – v programe PHARE CBC to bolo z Banskobystrického kraja, (porovnaj 1. a 2. tabuľku - najmä percentuálne údaje). Druhý najvyšší počet projektových návrhov (38) pochádza z Nitrianskeho kraja 26,6 %. Z Banskobystrického a Prešovského kraja sme dostali 18-18 projektových návrhov (12,6 %) a z Bratislavského kraja 11 (7,7 %) najmenej aktívny bol Trnavský

⁴ Pre úplnosť treba dodať že 3. prioritou programu je technická asistencia

kraj, odtiaľ pochádzal iba 10 návrhov (7%). Príčinou nízkej aktivity týchto krajov je to, že podobne ako v programe PHARE, je pre tieto VÚC výhodnejšie uchádzať sa na rakúskej hranici, kde je disponibilná taká istá finančná alokácia ako v Programe susedstva, ale na Slovensku sú oprávnené iba Trnavský a Bratislavský región. Okrem toho pre Trnavský samosprávny kraj je otvorený aj ďalší, tretí program spolupráca s Českou republikou. Výsledky prvého kola výzvy na predkladanie projektových návrhov:

Tabuľka 2: Výsledky 1.výzvy INTERREG IIIA – Programu susedstva Maďarsko – Slovensko - Ukrajina podľa oprávnených regiónov

Kraj	Projektový návrh	Počet úspešných projektov	Podiel úspešných projektov
Košický	47	12	25,5 %
Prešovský	18	4	22,2 %
Nitriansky	38	8	21,1 %
Banskobystrický	18	2	11,1 %
Trnavský	10	1	10 %
Bratislavský	12	1	8,3 %
Spolu	143	28	19,6 %

Zdroj: vlastná editácia

V rámci prvej výzvy bolo úspešných 47, z predložených 314 projektových návrhov z oprávnených regiónov troch štátov programu susedstva. Ďalších 13 návrhov bolo zaradených do projektového zásobníka. Z úspešných projektov v 24 prípadoch pochádza hlavný žiadateľ z Maďarska, 21 krát zo Slovenska a 2 z Ukrajiny. Do zásobníka sa dostalo z Maďarska 8, zo Slovenska 4 a z Ukrajiny 1 projektový návrh. Musíme pripomenúť, že máme 7 takých spoločných projektov u ktorých hlavným žiadateľom bol maďarský partner, spolu teda bolo zazmluvnených 28 projektov, čo je 19,6 % z 143 predložených projektov so slovenskou zainteresovanosťou.

Ak skúmame rozloženie predložených projektových návrhov z **regionálneho aspektu** (viď. tabuľku č.2), vidíme, že najviac žiadostí, 47 prišlo z **Košického kraja**. V rámci kraja najväčšiu aktivitu vykazovalo samotné mesto Košice a okres Trebišov s 13 a 12 projektovými návrhmi. Z každého okresu susediaceho s Maďarskom prišlo niekoľko žiadostí, ale žiadny neprišiel z dvoch najvzdialenejších okresov od hranice: z okresu Spišská Nová Ves a Sobrance. Úspešnosť projektových návrhov z Košického kraja bola nadpriemerná, 25,5 % s 12 úspešnými projektmi. Z úspešných žiadostí pochádzalo z Košíc 4, z okresov Košice - okolie a Michalovce 3-3 a z Trebišovského 2. Na základe vyššie uvedených údajov môžeme dospieť k záveru, že z Košického kraja najúspešnejším okresom sa stal okres Michalovce, z ktorého každá druhá žiadosť bola podporená.

Druhý najväčší počet, 38 projektových návrhov predložili z **Nitrianskeho kraja**, z toho bolo úspešných 8 návrhov (21,1%). Tento pomer úspešnosti bol iba 3. najväčší spomedzi krajov (viď. 2. tabuľka), okrem Košického, aj Prešovský predbehol tento západoslovenský územný celok. V rámci Nitrianskeho kraja sme zaznamenali najviac uchádzačov z Komárňanskeho (12) a Novozámockého (11) okresu. Najviac úspešných projektov pochádza z okresu Komárno, potom nasledujú okresy Nitra, Levice a Nové Zámky. Ani jeden projektový návrh sa neuspel z okresu Šaľa. Z okresov Topoľčany a Zlaté Moravce, ktoré sú v rámci Nitrianskeho kraja najsevernejšie položené, nepredložili žiadny projektový návrh. Spomedzi oprávnených slovenských VÚC bola priemerná žiadaná suma na jeden projektový návrh najväčšia v prípade Nitrianskeho kraja. Medzi maďarskými župami tak bolo práve v prípade susednej župy Komárom-Esztergom.

RO obdržal z **Prešovského a Banskobystrického kraja** 18-18 projektových návrhov, z toho boli úspešné štyri (22,2 %) a dva (11,1 %). Z Prešovského kraja pochádza najviac, 14 obdržaných projektových návrhov, samotný Prešovský okres s 3 projektmi sa stal najúspešnejším okresom. V Banskobystrickom kraji boli najviac aktívne okresy Rimavská Sobota a Lučenec s 5 a 4 predloženými návrhmi, ale bez úspechu. Z ďalších okresov Banská Bystrica a Veľký Krtíš, z ktorých bolo predložené 4 a 3 žiadosti úspešné len 1-1. Z ostatných 8 severnejšie položených okresov kraja okrem Zvolena a Banskej Štiavnice (1-1 neúspešný projektový návrh) ani jeden nepreukázal záujem o Program susedstva.

Najmenší počet projektových návrhov - podobne ako v prípade programu PHARE CBC - aj v tomto prípade pochádza od uchádzačov z **Trnavského a Bratislavského kraja**, pre ktorých boli viac atraktívne Programy INTERREG IIIA s Českom a Rakúskom. Z Bratislavského a Trnavského kraja bolo predložených 12 a 10 projektových návrhov z ktorých 1-1 bol úspešný. Z Bratislavského kraja najviac projektových návrhov pochádza zo samotnej Bratislavy (10 - z toho 1 úspešný) a 1-1 z okresov Senec a Malacky. Z Trnavského kraja bol najviac aktívny okres Dunajská Streda s 7 projektovými návrhmi. Po jednom projektovom návrhu predložili okresy Galanta, Hlohovec a Skalica.

III. SUMARIZÁCIA

Môžeme konštatovať, že v rámci predložených projektových návrhov programu **PHARE CBC**, počet a kvalita boli na lepšej úrovni na Strednom a Východnom Slovensku. Najviac projektových návrhov pochádzalo z južných okresov Banskobystrického kraja, a v rámci toho sa prvým stal okres Lučenec. V Košickom kraji najviac projektových návrhov i úspešných projektov pochádzalo z okresu Rožňava. Na Západnom Slovensku sme najviac žiadostí obdržali z okresu Komárno, ale z týchto návrhov sa stali úspešnými projektmi už v oveľa menšom pomere ako v predošlých prípadoch.

V rámci **Programu susedstva Maďarsko - Slovensko - Ukrajina** aj v prípade obdržaných projektových návrhov aj v prípade úspešných projektov je Košický kraj nadreprezentovaný (porovnaj údaje tabuľky č. 2) a v prípade pomeru víťazných projektových návrhov svoj náskok ešte zvýšil. Na druhej a tretej priečke sa umiestnil Nitriansky a Prešovský kraj, pri ktorých pomer víťazných projektov bol tiež trochu väčší (1-2 %) v porovnaní s predloženými návrhmi. Z Banskobystrického, Trnavského a z Bratislavského kraja prišlo pomerne málo projektových návrhov a tieto boli aj najmenej kvalitné.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- [1] www.build.gov.sk
- [2] www.strukturalnefondy.sk
- [3] www.pharereg.hu
- [4] <http://www.vati.hu/main.php?folderID=1991&articleID=5922&ctag=articlelist&iid=1>
- [5] Správa o ukončení kontrahovania projektov PHARE CBC. Dokument Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja (MVRR) SR
- [6] Mapy: Aurex s.r.o. Bratislava, 2004 a 2005.
- [7] Východiskové údaje diagramov a tabuliek pochádzajú z MVRR SR.

PHARE CBC BULHARSKO – ŘECKO 2003

Ing. Dora JIRÁSKOVÁ

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta MU,
Lipová 41a, 60200 Brno.
Tel.: +420549 49 4779, e-mail: maporok@seznam.cz*

ANOTACE

Program PHARE CBC byl zahájen v roce 1994 na podporu aktivit dvoustranné přeshraniční spolupráce v regionech zemí střední a východní Evropy se sousedícími zeměmi EU a je zaměřen na pomoc příhraničním regionům při překonávání specifických problémů jejich rozvoje. Podporovány jsou zejména investiční projekty do místní infrastruktury. Nejinak je tomu v případě Bulharska jakožto kandidátské země. Příspěvek představuje formou případové studie alokaci prostředků PHARE CBC na hranicích s Řeckem za rok 2003.

ANNOTATION

Programme PHARE CBC started in 1994 for promotion of the activities of cross-border co-operation in the regions of Middle and East Europe which border with Member States of the European Union. It is aimed at aiding the border regions to overcome specific problems of their development. First of all the investment projects for local infrastructure are promoted. Not otherwise is it in the case of Republic of Bulgaria. This report presents allocation of PHARE CBC financing on border with Greece in 2003 in the form of case study.

KLÍČOVÁ SLOVA

programy EU, PHARE CBC, přeshraniční spolupráce, projekty

KEY WORDS

programmes of the EU, PHARE CBC, cross-border co-operation, projects

ŠIRŠÍ CÍLE PROGRAMU

- Podpořit dobré sousedské vztahy a stabilitu mezi kandidátskými zeměmi a členskými státy EU prostřednictvím financování projektů, které přinesou konkrétní hmatatelné výsledky regionům na obou stranách hranice.
- Podpořit spolupráci mezi regiony kandidátských zemí, které hraničí se státy Evropské Unie, pomoci těmto regionům překonat specifické rozvojové problémy, které vyplývají z jejich pozice v rámci národní ekonomiky, v souladu se zájmy jednotlivých regionů a s ochranou životního prostředí.
- Pomoci rozvinout ekonomiku hraničních regionů na základě zvýšení obchodní činnosti a ekonomické spolupráce s ohledem na životní prostředí.

SPECIFICKÉ CÍLE A VÝSLEDKY

jsou promítnuty do následujících prioritních oblastí:

- Pokračovat v napomáhání pohybu zboží a obyvatel díky obnovení přístupových cest a infrastruktury v hraničních regionech a odstranění překážek na hlavních komunikacích na trase Sofie – Thessaloniky.
- Vyřešit specifické místní problémy životního prostředí, které ovlivňují obě strany hranice, jako je např. management skladování a odstraňování kapalného odpadu, integrovaný management vody v povodí Mesta/Nestos, což může vylepšit kvalitu života a bezpečnost místní populace a ochránit životní prostředí.
- Napomáhat přeshraniční spolupráci regionálních aktérů a agentur v oblasti občanské společnosti, kultury, vzdělání, obchodu, cestovního ruchu a životního prostředí prostřednictvím Fondu malých projektů.
- Poskytnout technickou asistenci.

1. PROJEKTY DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURY

a) Modernizace zabezpečení a instalace telekomunikací na železniční trati Blagoevgrad-Kulata

Projekt je zaměřen na přiměřenou modernizaci zabezpečení a instalaci telekomunikací, zavedení moderních technologií, vylepšení zařízení zastávek na železniční trati a zařízení pro hraniční orgány, aby bylo možno zkrátit čas cestování a zvýšit rychlost osobních i nákladních vlaků mezi hraničními regiony Blagoevgrad a Serres.

Projekt má dopad na zvýšení bezpečnosti a součinnosti železničních infrastruktur v obou hraničních regionech Blagoevgrad a Serres a přispívá k následujícímu:

- zvýšení dopravního ruchu mezi hraničními regiony o 15%;
- zvýšení kvality, efektivitu a spolehlivosti služeb, nabízených železničními přepravci;
- zvýšení kvality přepravních služeb pro pasažéry z obou stran hranice.

Železniční stanice Kulata se má stát vedoucí stanicí s novým vizuálním komunikačním systémem a zařízením pro tělesně postižené osoby. Stanice bude vybavena informačními deskami a jízdními řády ve třech jazycích – bulharsky, řecky a anglicky.

Výsledkem implementace tohoto projektu je snížení cestovního času mezi Sofií a Kulatou o 50 minut. Prostřednictvím optimalizace aktivit hraniční kontroly je čas hraniční kontroly snížen o 30 minut, hlavně díky použití nového hraničního kontrolního systému. Místnosti pro hraniční policii jsou modernizovány na základě jejich potřeb, s ohledem na implementaci nového IT systému TETRA, který slouží k hraniční kontrole na dálku a umožňuje si vyměňovat informace s řeckými kolegy za použití pevné optické nosné sítě.

b) Rekonstrukce přístupové cesty k hranici mezi Bulharskem a Řeckem

Tento projekt se skládá z rekonstrukce přístupové silnice první třídy k nové hranici „Rudozem“ mezi Bulharskem a Řeckem. Tato nová cesta je pokračováním stávající silnice druhé třídy 86 mezi Rudozem – Chepintzi – Xanthi.

Kromě výstavby dvou pruhů s dvěma odstavnými pruhy, jde také o vybudování odvodňovacích kanálů, značení silnic, nových světelných signálů, zábradlí, obrubníků a tvorbu krajiny. Struktura silnice je zamýšlena pro „těžkou“ dopravu.

2. EKONOMICKÝ ROZVOJ A ZAMĚSTNANOST

a) Přeshraniční iniciativa zaměstnanosti

Tento projekt sleduje vytvoření nových pracovních příležitostí v přeshraničních regionech a dále zlepšení výměn nejlepších postupů na poli politiky trhu práce a služeb.

Výměny nejlepších postupů na poli politiky trhu práce a služeb bylo dosaženo provedením čtyřech dvoudenních seminářů v cílových regionech. Dva ze seminářů se odehrály v Bulharsku a druhé dva v Řecku. Účastníci pocházeli z orgánů pro místní zaměstnanost, sociálních partnerů a odborových organizací z partnerských zemí. Měli za úkol prodiskutovat a sdílet zkušenosti v oboru standardů zaměstnanosti, organizačních seznamů, statistik a dokumentace o poskytování rozličných služeb, projektech, volných pracovních místech (včetně možností pro vzdálenou práci), školicích akcích a možnostech pro společné obchodní projekty atd. Po seminářích následovalo vytvoření knihy a CD. Ty obsahují nejlepší postupy v oboru politiky zaměstnanosti a službách a dále oblasti a konkrétní nápady pro budoucí spolupráci a společné aktivity. Kniha a CD byly vydány v bulharštině, řečtině a angličtině.

Bylo vytvořeno grantové schéma k poskytování investičních prostředků k tvorbě nových pracovních míst, vylepšení profesionální úrovně kvalifikace pracovní síly, podpora podnikání, tvorba partnerství mezi lidmi a institucemi z Bulharska a Řecka, vylepšení životního prostředí v cílových regionech. Grantové schéma bude obsahovat dvě součásti.

První součást obsahovala tyto aktivity:

1. Školení a rekvalifikace
2. Společné iniciativy Společenství týkající se zaměstnanosti
3. Obchodní konzultace

Obecně, způsobilí žadatelé měly být bulharsko-řecká konsorcia sestávající z neziskových organizací, lokálních samospráv, lokálních organizací, společenských asociací a soukromých firem. Žadatelé museli zajistit alespoň 10% podíl na financování. Druhá součást sestávala z aktivit, podporujících malopodnikatele a nové projekty.

V každém případě byla podpora přiznána projektům, financovaným řeckými a/nebo bulharskými partnery. Jelikož grantová ustanovení jsou investiční podpory pro soukromé společnosti, procedury se řídí plně dle ustanovení o státní pomoci z Evropských dohod.

Dvě součásti byly zavedeny zvlášť v čase a jejich zavádění bylo zajištěno běžnou směrnicí pro uchazeče. Ač první obsahuje podnikatelské školení a obchodní konzultace, je to hlavně ta druhá (poskytování investičních grantů), která byla implementována poté, co byli první aktivitou vyškoleni podnikatelé. Takže ti, kteří jsou vyškoleni v podnikání si mohou zažádat o grant k podpoře jejich obchodní iniciativy. Zavedení oněch dvou součástí bude umožněno ve směrnících žadatelů. Jedině bulharští příjemci a aktivity na bulharské straně hranic mohou zažádat o finanční podporu z fondů Phare.

3. PROJEKTY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

a) Zlepšení požární a pohotovostní bezpečnosti podél hranic mezi Bulharskem a Řeckem

Navrhovaný projekt se týká budování institucí a podpory aktivit regionálních služeb v hraničních regionech Bulharska a Řecka. Týká se vedoucích orgánů na poli hašení požárů a záchranných akcí. Realizace projektů podpořila zrychlení změn na ministerstvu vnitra, které začaly v roce 1997 a podporují implementaci vládní strategie pro efektivní růst aktivit orgánů odpovědných za požární a pohotovostní bezpečnost. Cílem je zvýšení na novou kvantitativní úroveň operačních a taktických příležitostí místních služeb pro požární a pohotovostní bezpečnost v regionech Blagoevgrad, Petrich, Sandanski, Gotse Delchev, Dospat, Devin, Smolyan, Rudozem, Zlatograd, Kardjali, Podkova, Krumovgrad, Ivailovgrad, Harmanli a Svilengrad. Tito služby jsou nedílnou součástí bezpečnostní struktury, odpovědné za požární a pohotovostní bezpečnost v regionech podél hranice.

Navrhovaný projekt je úzce spojen s prevencí a kontrolou ohně, průmyslové pohotovosti a první pomoci, což se projeví během přírodních katastrof a nehod v hraničních regionech Blagoevgrad, Smolyan, Kardjali a Haskovo v Bulharsku a odpovídajících strukturách prefektur Východní Makedonie a Thrákie a Centrální Makedonie a v Řecku Xanthi, Drama, Kavala, Evrop, Rhodope, Serres a Thessaloniki.

Projekt je základem rozvoje: plánu interakce, modelu informačních systémů prevence, včasného odhalení a společných akcí kontroly.

Projekt má silný přeshraniční dopad a je příležitostí pro implementaci stejného projektu na řecké straně pod programem Interreg 3A. V rámci tohoto programu jsou na řecké straně financovány projekty modernizace požárních služeb, aby byl umožněn efektivní boj s lesními požáry.

b) Management kvality vody v povodí řeky Arda

Projekt je zaměřen na zřízení pracovního partnerství mezi bulharskými a řeckými orgány. Toto partnerství je založeno na evropských standardech na integraci monitorování a prevenci znečištění podél celého toku řeky Arda.

Projekt má přímý přeshraniční dopad a rozvíjí celý přeshraniční region v údolí řeky Arda. Partnerství pro management kvality vody řeky Arda je zřízen na obou stranách hranice. Byl vytvořen systém spolupráce pro integrovaný monitoring a místní obyvatelé budou vyškoleni v posuzování kvality vody na základě bioindikátoru. Došlo k vytvoření předpokladu k snížení znečištění řeky Arda.

4. TECHNICKÁ ASISTENCE

Přípravná zařízení pro PHARE CBC Bulharsko - Řecko

Cíle projektu jsou posílení kapacity pro přípravu programů a projektů v rámci PHARE CBC mezi Bulharskem a Řeckem s výhledem na finanční podporu PHARE CBC. Projekt podporuje přípravu dalších projektů v rámci dalších let PHARE CBC s ohledem na klíčové aktivity řeckého Interregu III. Zvláštní pozornost je věnována přípravě společných projektů PHARE CBC/Interreg III a projektům se silným potenciálem přeshraniční spolupráce pro regionální a místní úřady.

5. PEOPLE TO PEOPLE

Projekt (pod Fondem malých projektů) byl zaměřen na dosažení následujících cílů:

- posílení místní spolupráce v pohraničních oblastech;
- stimulace a podpora vytváření stálé struktury mezi místními a regionálními organizacemi v hraničních regionech;
- výstavba kapacit místních a regionálních institucí, které se zabývají regionálním rozvojem a přeshraniční spoluprací;

- rozvoj místních ekonomik a zaměstnanosti;
- rozvoj a posílení efektivní implementace struktur a implementace přeshraničních projektů s ohledem na zkušenosti EU;
- podpora zapojení do programu PHARE CBC prostřednictvím podpory menších akcí, které mohou vytvářet základ pro větší projekty přeshraniční spolupráce;
- podpora rozvoje turistiky, jakožto důležitého faktoru pro rozvoj místní a regionální ekonomiky a rozvoje zaměstnanosti v regionech na bulharsko – řecké hranici.

Fond malých projektů podporuje projekty s přeshraničním dopadem a podněcuje rozvoj kontaktů mezi organizacemi na obou stranách hranice.

PHARE CBC Bulharsko-Řecko 2003 (v milionech eur)					
Priorita/název projektu	Výstavba institucí	Investice	Celkem EU	Ko-financování	Celkem
Dopravní infrastruktura					
Modernizace zabezpečení a instalace telekomunikací na železniční trati Blagoevgrad-Kulata	0,250	4,050	4,300	1,560	5,860
Rekonstrukce přístupové cesty k hranici mezi Bulharskem a Řeckem		8,000	8,000	3,000	11,000
Ekonomický rozvoj a zaměstnanost					
Přeshraniční iniciativa zaměstnanosti	0,250	1,310	1,560	0,440	2,000
Ochrana životního prostředí					
Zlepšení požární a pohotovostní bezpečnosti podél hranic mezi Bulharskem a Řeckem	0,150	4,790	4,940	1,615	6,555
Management kvality vody v povodí řeky Arda	0,460	0,040	0,500	0,170	0,670
Technická asistence					
Přípravná zařízení pro Phare CBC Bulharsko-Řecko	0,200	0,000	0,200	0,000	0,200
People to people					
People to people	0,035	0,465	0,500	0,050	0,550
CELKEM	1,345	18,655	20,000	6,835	26,835

MOŽNOSTI UČENÍ SE IMPLEMENTOVAT SF EU V REGIONECH

Ing. Jan MALINOVSKÝ, Ph.D.

*VŠB – Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta,
Sokolská tř. 33, 701 21 Ostrava.
Tel.: 1420 596 992 232, e-mail: jan.malinovsky@vsb.cz.*

ANOTACE

Stat' se zabývá konceptem učícího se regionu. Diskutuje se o tom, zda a jak dnes politici využívají konkrétně některé formy učení v oblasti regionálního rozvoje. Stručně jsou představena některé další aspekty teorie učícího se regionu. Na příkladu vybraných faktorů implementačních systémů strukturálních fondů Evropské unie se ukazuje možná cesta praktické využití již získaných zkušeností pro praktické potřeby rozvoje českých regionů.

ANNOTATION

Article deals with concept learning region. Discuss about it, whether and how today politicians exploited in the concrete one forms learning in the area regional development. Shortly are introduction one next aspect theory of learning region. For instance choice factors for implementation of Structural Fund European union, shows perhaps way practical utilization already know the world for practical needs development of the Czech region.

KLÍČOVÁ SLOVA

učící se region, znalosti, implementace a strukturální fondy Evropské unie

KEY WORDS

Learning Region, Knowledge, Implementation and Structural Funds European Union.

ÚVOD

Prosazování sítí do praxe regionální politiky probíhalo postupně od 70. let minulého století. Dnes se můžeme setkat a regionální aktéři mohou využívat programy, které podporují různé formy sítí, jejichž smysl je nyní postaven na inovacích. Až o 20 let později (tzn. v 90. letech minulého století) se teorie regionálního rozvoje obohatila o poznatky evoluční a institucionální ekonomie a zásluhou zejména Amina či Storpera byl nabídnut koncept učícího se regionu. Oba vybrané koncepty regionálního rozvoje vycházely z již probíhajících procesů nejprogresivnějších podnikatelských subjektů anebo u nejvyspělejších regionů. K aplikaci praktických nástrojů této nové teorie do praxe je věnován tento příspěvek, protože teoretické myšlenky učícího se regionu čekají na konkrétní zavedení do regionální politiky nejméně zase těch 30 let.

ZPŮSOBY UČENÍ SE V REGIONECH

Některé regiony získaly potenciál k rozvoji poměrně rychle ze zahraničí, jiné si pomaleji utváří svůj vlastní, vlastními silami. Nemůže říci, že politici, leadři anebo běžní vedoucí či pracovníci regionálních organizačních útvarů tak činili pod „tíhou“ znalosti teoretických regionálních rozvojových modelů. Regionalisté vystudovaní v tomto oboru na českých univerzitách po roce 1998 se dnes dostávají teprve na posty pracovníků a vedoucích. Své regionální znalosti musí tvrdě prokázat při operativních a spíše v rámci lokálních aktivit hledáním (subjektů, oborů) jak a kde nastudované poznatky užíváním uplatnit. Jejich praktické dovednosti jsou opřeny pouze o znalosti sice těch nejlepších regionů na světě z odborné literatury, ale s konkrétní rozvojovou konstrukcí rozvojového projektu v rámci zadaného regionu se v patřičném rozsahu setkávají většinou až při zpracovávání diplomových prací. Alespoň tak je tomu dosud u absolventů z Ostravy. Regionální politici a lídři jdou cestou praktických kroků. Aktuální problémy regionů je nutné řešit okamžitě a připravené podpůrné programy nabízí tolik potřebné finanční zdroje.

Jedna skupiny politiků anebo lídrů regionů „vyrostla“ (vcelku rychle a výrazně) na vnějším regionálním fenoménu ČR. Jejich úkolem dnes je (v prvé řadě) získat zahraniční investory (na české poměry s relativně velkými finančními zdroji a nemodernějšími technologiemi) do regionu. Tento první krok k regionální změně

jsme se praxí vcelku naučili zvládnout. Kvalita smluv ke vstupu (k zakomponování nebo až k zakořenění) zahraničního investora do regionálního prostředí na delší dobu, se od investora k investoru zlepšuje. Praxí jsem se naučili dokončit hledání možností využití zahraničního know-how a peněz v regionu již při smluvní lokalizaci zahraničních investorů.

Horší to mají regionální politici a lídři, kteří vsadí na endogenní faktory rozvoje a hledají s domácími investory možnosti změn v užívání jejich malých finančních zdrojů a drobných nápadů (v porovnání se zahraničními). Také se praxí učí hledat možnosti užívání svých výhod pramenící ze znalosti regionálního prostředí a vztahů. Tato cesta je zdlouhavá, přináší dílčí změny, bohatství, když se zvyšuje, tak pomalu. Většinou jsou k tomu nutné doplňkové finanční zdroje a za cenu jejich získání se musí podstoupit náročné administrativní postupy k vypracování patřičného projektu. Výhoda v získání financí je spojena s nevýhodou nutného účelového zpracování projektu v administrativně náročném procesu.

Kromě toho většinou velký zahraniční investor přichází do regionu se svým finančně zajištěným a účelovým projektem, který se v regionu „přijímá“ vcelku bez závažných změn a doplňuje se jen územními a regionálními (prostorovými) lokalizačními pobídkami. Tento razantní vstup mění strukturu a vztahy v regionu. Zásadní vztahy řeší prvotní smlouva a další pak průběžně při výstavbě a provozu investice. U domácích (regionálních) investorů je to naopak v případě, že autor projektu žádá o regionální finanční podporu. Nejdříve musí pro svůj projekt nalézt partnery a vztahy k nim popsat v předloženém projektu a pak (snad) získá pro tyto nové vztahy v milieu finanční podporu. Tak to u nás chodí. Podstatou těchto trendů rozvoje v regionech je utváření nových a stále nových vztahů. Ke změnám dochází nejen v nabídce a poptávce pro produktech a službách, ale také učením se spolupráci. Zahraniční investoři dodatečně a následně po vstupu do regionu hledají spolupráci, domácí pak předem a programově.

Nejen k hledání, k užívání, ale také k uskutečnění praktických kroků je spolupráce nutná v různých formách a směrech. Je základem nové podstaty regionálního rozvoje. Požadavky na rychlé změny vystřelily do popředí pozornosti regionalistů zájem o nová odvětví, o nové procesy a novou podstatu regionálního rozvoje. Nová podstata spočívá v objevení důležitosti milieu, kde vztahy jsou někdy nadměru zakořeněné a přitom je nutné hledat ty nejaktivnější v nejbližším okolí (subjekty, kteří jsou uvnitř anebo se na regionální prostředí dívají zvenčí). Mezi novými procesy si udržuje určitý respekt programově-projektový mechanismus regionálního rozvoje směřovaný k inovační spolupráci, ke znalostem a učení se. Nová rozvojová odvětví zase na sebe upozorňují podnikatele tím, že uplatňují nejnovější informační a komunikačních technologií (IKT) a znalostí. [Malinovský, 2005] IKT spolupráci technicky podporují, programově-projektový mechanismus spolupráci vyžaduje a v milieu se tato spolupráce má vytvořit. Ať již má spolupráce formu integrace, kooperace, partnerství (např. soukromého a veřejného sektoru), vzájemné komunikace (např. s nestátním neziskovým sektorem) anebo participace (nejrůznějších komunitních společenství), sítě vztahů zejména podnikatelských subjektů se stávají důležitou charakteristikou moderního rozvoje regionu.

Spoluprací, a vše co s ní bylo popsáno na příkladech výše, tzn., že spolupráce je nutná při hledání, k užívání a v praxi, získává region určitý stupeň a charakter semknutosti v podobě zasítování. Jelikož i tyto sítě v nejrůznější podobě mají své územní hranice představují určitý znak (kritérium) homogenity. Sdílení znalostí v utvořených sítích¹ znamená např. při hledání partnerů k projektu uplatnit nejen kodifikované, ale i nekodifikované znalosti, zastřešovat formálními, ale i neformálními způsoby vzájemné vztahy (místně či regionálně uznávanými) či formálními či neformálními institucemi. Síť jako znak homogenity regionu jsou „schránkou“ spolupráce, která zase tím, že se týká různých oblastí (např. znalostí, lobismu, komunikace), subjektů a oborů, vykazuje znaky heterogenity. Heterogenní charakter spolupráce vyplývá i z toho, že je nutné spolupracovat v síti s „novými“ a „starými“ (např. poznatky) nebo používat rutinní či objevené postupy, formální a neformální vztahy a instituce. V regionech jsou zakládány homogenní i heterogenní charakteristiky procesem vyhledávání spolupráce (učení se spoluprací) v rámci lokálních anebo regionálních sítí.

Heterogenita se stává v tomto případě „volnou“ kategorií, příležitostí pro nejrůznější podnikatelské a společenské aktivity. Konkrétní projekty regionálních aktérů jsou ukázkou existujících sítí v regionu, odrazem využívání vztahů a znalostí v konkrétním milieu. Homogenita a heterogenita se v tomto pojetí stala důležitou charakteristikou moderního regionu. Spolupráce na nejbližší lokální či regionální úrovni se stala náročným procesem učení se v regionální dimenzi. Spolupráce při implementaci výsledků učení se je zatím tou nejméně vyzkoušenou oblastí využívání nejrůznějších podpor finančních, metodických, morálních a teoretických.

¹ Síť ve smyslu systému (způsobu koordinace), který zajišťuje propojenost vnitřní hierarchicky organizované struktury podniku se soutěživým nehierarchicky strukturalizovaným trhem.

ZÁKLADY KONCEPTU REGIONÁLNÍHO UČENÍ SE

Teorie učících se regionů není tolik známá jako např. teorie regionálního multiplikátoru. Přesto najdeme již i v české literatuře a ve sbornících z konferencí většinou s regionálním zaměřením zmínky a náměty k diskusi o regionální učící se teorii (např. Blažek, Uhlíř, 2002; Malinovský, 2005 a 2006). Následující část je proto doplňkem dalších poznatků k již vysloveným kladným i záporným hlasům této koncepce. Netvoří ucelený přehled o teorii učících se regionů.

Koncept učících se regionů je novou nabídkou jak uskutečňovat ve vlastním prostředí regionu vlastními silami rozvojové procesy. Tato teorie je výsledkem studií úspěšných regionů (jako již několikrát pro jiné regionální teorie) a soustřeďuje se na budování sdílení znalostí sítěmi v regionálních souvislostech. (Malinovský, 2005) Využívá poznatků institucionální ekonomie (Nelson) a regionálního rozvoje (zejména pak Amin, Storper). Jak sdělovací media, tak vědecké výzkumy společnosti byly v té době zaměřeny na vytváření znalostí, znalostní společnosti, učení se organizovanosti, spolupráce a učení se v regionech. I když u nových konceptů (teorií) není vždy jasné kde končí jejich vědecké poslání (teoretický charakter nové koncepce) a kde začíná politická správa, přivítala v 80. letech minulého století jak teoretická fronta, tak politici tuto novou koncepci regionálního rozvoje. Tato teorie hlavně ukazuje na nový směr přemýšlení o tom, co znamená, že znalosti a učení se jsou jádrem změn, které chce společnost uskutečňovat. Toto se přisuzuje právě regionům, protože: „Regiony se stávají ohnisky pro učení se vytvářet znalosti v novém globálním věku kapitalismu intenzivních znalostí (knowledge-intensive capitalism) a stanou se skutečně učebními regiony. Učící se regiony pracují jako sběratelé a schránky znalosti a myšlenek a poskytují podporu (underling) prostředím nebo infrastrukturou, která usnadní tok znalostí, myšlenek a učení se.“ (Hofmaier, 2004).

Pro jakékoliv další diskuse je asi podstatné vymezení (definice) „učení v regionálních souvislostech“ a původ takto vzniklých myšlenek. První možné vysvětlení tohoto pojmu může být vymezen jako všechna školení a vzdělávací kurzy umístěné do regionálních souvislostí. Při hledání v databázích web sites a dalších zdrojích odhalily i několik humorných významů. Bernd Hofmaier a Lenka Pustelníková při zadání vyhledávacího termínu „učící se region“ narazili také na výzkumné zprávy, ve kterých se jednalo o klinickém výzkumu mozku. Jiný z nás může chápat pod učícím se regionem jen to, že se dotýká menšího regionálně iniciativního výcviku jednotlivce. Teoretická pojednání o učícím se regionu (Learning Region) tak jak tento koncept předkládá (tzn. ve smyslu uvedeném na konci předchozího odstavce) pochází z anglické a někdy také kanadsko-francouzské literatury. I když znalost byla od roku 1960 pokládána za „čtvrtý výrobní faktor“ (další tři jsou půda, pracovní síla a kapitál), důraz na učení se nebylo důležité pro tradiční ekonomy. Novým přínosem proto bylo spojení znalostí s učním se.

S prioritním zájmem o průmyslové problémy vyslovili v roce 1994 Lundavall a Johnson dvě hypotézy o post-průmyslové ekonomice, které spojují znalost a učním:

- znalost je nejzákladnější zdroj v moderní ekonomice, který zahrnuje učení se jako nejdůležitější proces a
- učení se je základní způsob interaktivního procesu nebo je to sociální proces, který nemůže být pořádně porozuměn jestliže se nevěnuje pozornost jedné z jeho institučních a kulturních souvislostí.

V té době tento nový teoretický rámec měl dalekosáhlé následky v diskusi o znalostech. Rozpracováním např. způsobů získávání znalostí (difusí), hledáním různých typů znalostí (kodifikované a nekodifikované) a nabývání konečné mlžné podoby (organizačních kroků) se nutně dostáváme k inovacím, k procesu učení, k jeho nutné „kultuře“ prostředí (Malinovský, 2005) a ke známým čtyřem formám učení se: praxí (learning by doing), užíváním (learning by using), hledáním (learnig by searching) a konečně učení sse spoluprací (learning by interacting).

Této teorii je vyčítána i řada dalších nedostatků. Mezi ty často opakované nedostatky se vyskytuje např. nadměrné soustředění se na typologii procesu učení se, obtížnost měření výsledků a nepřenositelnost úspěšných modelů učení se (Malinovský, 2005). Dalekosáhlé následky teoretického rámce (opřené o znalosti, inovace a spolupráci), skutečně probíhající neustále učení se a Evropská unie a různé programy přispěly k šíření tohoto konceptu. Pragmatickům zatím vadí, že velmi obecně jsou zatím rozpracované základní otázky vyslovené Lundvallem na adresu znalostí: znalost čeho, o čem (know what), znát proč (know why), znát jak (know how) a znát kdo (umí, zná, tzn. know who).

UČENÍ SE IMPLEMENTOVAT SF EU V REGIONECH ČR

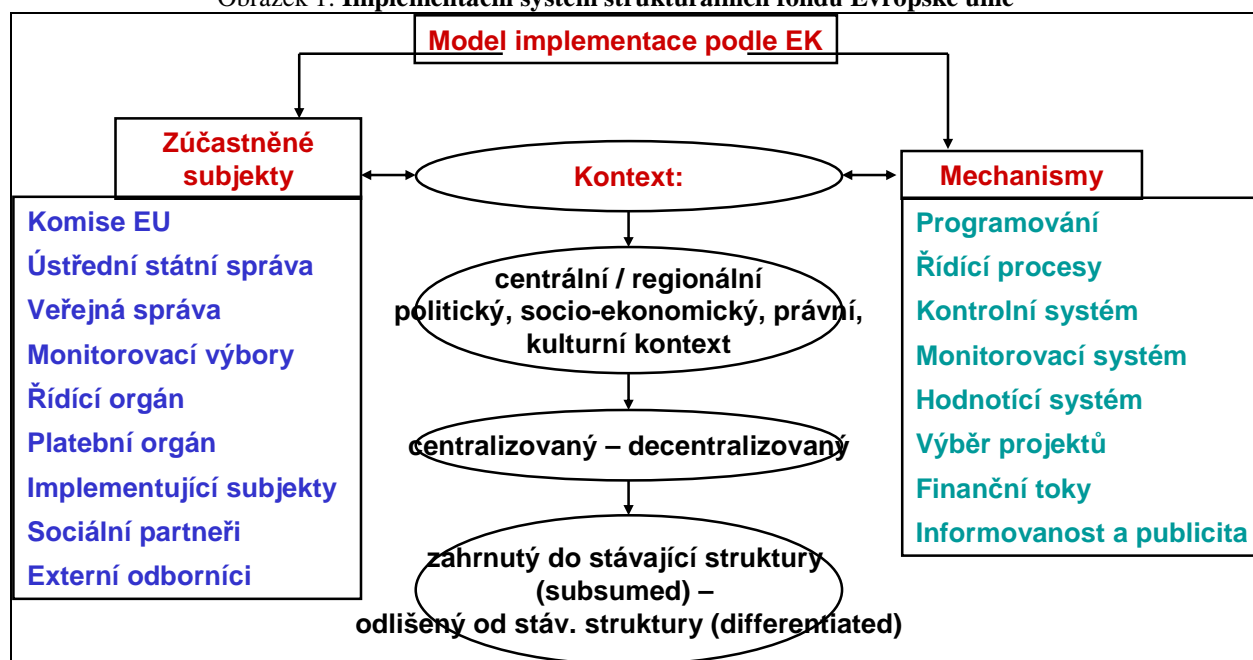
V regionálních souvislostech jsme v předcházející části příspěvku poukázali na důležitost regionálních podpor pro aktéry téměř jen „místního“ významu. Značné možnosti adicinalitně přispět k pokrytí nákladů spojených s rozvojovými projekty v regionech nabízí strukturální fondy Evropské unie (SF EU). Zakládání funkčnosti,

sledování nákladovosti a provázanosti implementačních systémů SF EU v ČR může být tou první oblastí učení se v regionálních souvislostech. Význam zavedení efektivní implementace stoupá s předpokládaným objemem prostředků určených pro ČR v novém unijním plánovacím období. K objasnění toho, co se v rámci implementace učí (a možná i od koho) byla využita stať Miroslava Kopečného (2006), která bude součástí připravované publikace k teorii učícího se regionu a která shrnuje poznatky z provedené studie v roce 2003.

Proces implementace SF EU je složitý (existuje jednodušší způsob dosahování stejných výstupů a výsledků?), něco funguje dobře (proč a které zbytečně komplikované momenty by mohly být zjednodušeny?) a způsob využití v státech EU se různí (jak a od koho je možné využít ověřené metody při přípravě na nové programovací období v ČR?). Doplněné otázky v závorkách předcházejících vět korespondují s otázkami, které souvisí s teorií učících se regionů. Mezi hlavní faktory implementace, které považuje EU za důležité jak z hlediska účinnosti celého implementačního modelu Evropské komise (Obr. 1), patří těchto sedm skupin: (i) náklady, (ii) programování (iii) řídicí struktury, (iv) výběr projektů, (v) provedení projektů, (vi) monitorování a (vii) finanční řízení a kontrola.

S ohledem i na rozsáhlost statě M. Kopečného upozorníme jen na dva faktory a relevantní závěry z hlediska jejich možného využití jako procesu učení se pro potřeby českých regionů.

Obrázek 1: Implementační systém strukturálních fondů Evropské unie

Zdroj: Kopečný, M.

Přístup použitý k hodnocení nákladů implementace SF EU se vztahuje k celkovým nákladům na intervence a prvku celkových nákladů Strukturálních fondů na úroveň technické pomoci poskytnuté programu plus náklady na lidské zdroje podléající se na implementaci.

Podle vyhodnocených předpokladů jsou nejvyšší náklady pro Bavorsko (25,41 % s decentralizovaným správním prostředím), za ním následuje Španělská konkurenceschopnost (20,88 % s centralizovaným diferencovaným typem správy) a Lorraine (16,25 % s dekoncentrovaně začleněným typem správy). Nejnižší náklady (méně než 2 %) jsou na řeckou dopravu (1,44 %), Makedonii (1,5 %), oba centralizované začleněné typy správy, dále pak u Severního Porýní-Vestfálska (1,59 %) a Venety (1,64 %), kde u obou jsou decentralizované částečně diferencované typy.

Výsledky studie ukázaly, že není pravda, že dekoncentrované systémy jsou nákladnější než centralizované systémy. Rovněž souvislost mezi existujícími vzory (trendy) v úrovni nákladů na implementaci a typem programu a jeho rozsahem nebyla potvrzena.

Z vybraných závěrů k hodnocením nákladů na implementaci SF EU vyplývá:

- Existují výrazné rozdíly v nákladech mezi jednotlivými programy a regiony. Relativní výše těchto nákladů nemusí nutně souviset s typem správního systému, typem programu nebo relativní velikostí programů. Mezi

faktory, které tuto rozsáhlou diverzitu způsobují může patřit rozdíly ve způsobu provádění výplat veřejných zaměstnanců (kteří pracují na plný úvazek na implementaci programů) a způsobu provádění technická pomoc v systému implementace (k tomu není dostatek informací).

- Doporučuje se nastavit typ informace o nákladech v dokumentaci programu k provádění analýzy v průběhu hodnocení ex-ante a v polovině průběhu (mid-term).
- Přenositelnost zkušeností (poznatků a učení se) efektivně řídit náklady na implementaci v regionech je téměř nemožná s ohledem na značnou diverzifikaci v regionech, u různých programů a s ohledem na řadu regionálně specifických faktorů.

Systém výběru projektů v rámci implementace SF EU se zajišťuje národními a regionálními orgány. Nastavený proces výběru projektu přispívá ke kvalitě, průhlednosti, odpovědnosti a důvěryhodnosti systému, avšak koneční příjemci jej často považují za těžkopádný a byrokratický proces, jehož uskutečnění trvá příliš dlouho.

Závěry v souvislosti s hodnocením výběru projektů:

- Neexistuje jasný mechanismus výběru projektů pro všechny regiony a existuje značná rozdílnost ve způsobech provádění. Nabízí se možnost definovat nejlepší praxi pro výběr projektů (s dosažením efektivity, podpory inovací a snížením administrativní zátěže).
- Zaváděním standardizace projektů nemůže být spojováno s anti-inovacemi. Inovace jsou a měly by být zajištěny na strategické úrovni v přípravě všeobecného programu.
- V některých dekoncentrovaných systémech existuje nižší úroveň transparentnost z hlediska konečných příjemců a zejména na místní úrovni jsou zkušenosti malé.
- V oblasti výběru projektů je nutné zlepšit proces učení se podle nejlepší praxe na národní a regionální úrovni cestou standardizace a snižováním administrativy.

S rozbohem k ostatním faktorům (programování, řídicí struktury, provedení projektů, monitorování a finanční řízení) je možné se seznámit buď ve studii zpracovaná ÖIR – Managementdienste GmbH za sdružení s LRDP, Londýn a IDOM, Bilbao (2003) nebo v rámci příspěvku M. Kopečného v připravované publikaci o učících se regionech.

ZÁVĚR

Koncept učícího se regionu (učících se regionů) je zatím spíše teoreticky připraveným směrem (podstatou) rozvoje moderního regionu než pragmaticky definovanými postupy pro politickou praxi. Teorie učícího se regionu:

- považuje region za sběratel a schránku znalostí a myšlenek, ve kterém podpůrné prostředí a infrastruktura usnadňuje tok znalostí, myšlenek a učení, která vytváří tak z regionu ohniska pro učení a vytváření znalostí i v novém globálním věku kapitalismu intenzivních znalostí,
- znalosti (poznatky) se považují za schopnost dát nový smysl (obsahem a místem) různorodým informacím, prvkům a signálům získaných hledáním, užíváním, praxí a hlavně spoluprací se zkušenějšími (učícími) nejlepšími praktikám a
- „kulturu“ prostředí regionu je nutné posuzovat také jako možné praktické bariery využívat kodifikované i nekodifikované znalosti, formální i neformální způsoby spolupráce a instituty k vytváření sítí učících se subjektů v regionu (celého regionu).

Zakládání funkčnosti, sledování nákladovosti a provázanosti implementačních systémů SF EU v ČR může být tou první oblastí učení se v regionálních souvislostech, které budeme potřebovat k využití prostředků SF EU v novém plánovacím období. Existuje řada studií a analýz k využívání SF EU, které usnadňují hledání zdrojů učení se i v náročných implementačních systémech SF EU. Na jednu studii jsme upozornili. Představeny byly pouze dva ze sedmi sledovaných faktorů, ale i tak bylo možné otevřít odpovědi na jinou skupinu otázek související s učícím se regionem: co se učit, poznávat (např. systém výběr projektů), proč (např. proto, že sledování nákladů může být součástí ex-ante hodnocení) atd.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDOJE

- [1] Blažek, J., Uhlíř, D. (2002). Teorie regionálního rozvoje. Praha: Karolinum.
- [2] Hofmaier, B. (2000). The Learning Region (concepts, models and examples). Project CEDRA. Halmstad University, Department of work Science.
- [3] Kopečný, M. (2006). Hodnocení účinnosti metod implementace pro strukturální fondy. (interní podklad katedry regionální ekonomiky Ekonomické fakulty VŠB – TU Ostrava k výzkumnému projektu GA ČR č. 402/05/0585).
- [4] Malinovský, J. (2005). Učení se destinačnímu managementu. In: sborník z mezinárodní konference REGIO 2005, Cheb (v tisku).

- [5] Malinovský, J., Kern, J. (2006). Učící se regiony v teorii a praxi. In: sborník z mezinárodní konference Region-vidiek-životné prostredie 2006. (v tisku).
- [6] Pustelníková, L. (2005). Rešerše publikací, studií a zdrojů k učícím se regionům. (interní podklad katedry regionální ekonomiky Ekonomické fakulty VŠB – TU Ostrava k výzkumnému projektu GA ČR č. 402/05/0585).

PROJEKTOVÉ ŘÍZENÍ V REGIONÁLNÍ A MÍSTNÍ SAMOSPRÁVĚ

Ing. Petr HALÁMEK

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta MU,
Lipová 41a, 602 00 Brno.
Tel.: +420 549 494 420, e-mail: halamek@econ.muni.cz.*

ANOTACE

Předmětem příspěvku je rozbor vybraných nástrojů projektového řízení používaných při řízení rozvojových projektů na místní a regionální úrovni. Dekompozice je provedena na základě tří základních rozměrů projektu, zahrnující věcné provedení, řízení času a finanční stránku. Zvláštní pozornost je věnována nástroji logického rámce, Ganttovým diagramům, síťovým a ekonomickým analýzám.

KLÍČOVÁ SLOVA

projektové řízení, metoda logického rámce, Ganttovy diagramy, síťové analýzy, ekonomické analýzy

ANNOTATION

Paper analyzes the selected tools of project management, especially used on the local and regional level. Decomposition is based on the three basic project's dimensions - objectives, time management and financial budget. Described in detail is the logical framework matrix, Gantt's diagram, network and economic analysis.

KEYWORDS

project management, logical framework matrix, Gantt's diagram, network analysis, economic analysis

ÚVOD

Projekt je definován jako prostorově a časově ohraničený soubor technologicky a organizačně souvisejících činností, jehož uskutečnění je podmínkou dosažení určitého cíle.¹ Alternativní definice projekt vymezuje jako systémový návrh alokace veřejných nebo soukromých prostředků, který má zpravidla investiční charakter.² Projektové řízení je potom činnost zahrnující plánování, koordinaci, kontrolu a hodnocení záměrů, kterými je sledováno dosažení cílů. Při řízení projektů je sledováno současně naplnění požadavků na jejich věcné provedení (tj. kvalitu nebo cíle), časový plán a rozpočtové náklady³.

Projektové řízení využívá specifických nástrojů, technik, znalostí a dovedností k dosažení stanovených cílů. Nástroje projektového řízení poskytují flexibilitu pro plánování, řízení a sledování projektů. Dávají možnost rychle a efektivně reagovat na nevyhnutelné změny projektů. Mezi základní požadavky projektového řízení patří požadavek splnění dílčích termínů a konečného termínu dokončení projektu. Projektové řízení je také o řízení týmu, který je utvořen za účelem dosažení společného cíle.⁴ Pro úspěšné zvládnutí týmové práce jsou k dispozici různé formy porad a metody skupinového řešení problémů (např. brainstorming nebo Dehphi)⁵, vzhledem k povaze této práce není těmto metodám dále věnována bližší pozornost.

V závislosti na vymezených rozměrech projektu (věcné provedení, čas a rozpočet) může být navrženo členění nástrojů projektového řízení. Převažující část těchto nástrojů byla navržena pro řešení jediného projektového rozměru, tj. například metody síťové analýzy byly původně navrženy pro řešení času nebo metoda logického rámce byla konstruována pro vymezení cílů, současná praxe rozšiřuje možnosti jejich použití i do dalších oblastí. Možnou strukturu členění nástrojů projektového řízení zachycuje následující tabulka, jednotlivé nástroje jsou zařazeny podle převažující oblasti použití.

¹ Fiala, P. (2004)

² Mališová, I., Malý, I. (1997), Ochrana, F. (2004)

³ viz projektový trojimperativ podle M. Rosenau (2003) nebo projektový trojúhelník podle P. Fialy (2004)

⁴ Fiala, P. (2004)

⁵ Lacko, B. (2002)

Tabulka: Členění nástrojů projektového řízení

trojrozměrný projekt													
věcné provedení, cíle				časový plán				rozpočet, financování					
metoda logického rámce, řízení podle cílů (MBO), SWOT analýza				↔	síťové analýzy (původní využití), Ganttovy diagramy,				↔	síťové analýzy (např. metoda kritického řetězce), finanční a ekonomické analýzy			
↑↓				↑↓				↑↓					
metody týmové práce a skupinového řešení problémů (brainstorming, Delphi)													

Navržené členění nástrojů projektového řízení rovněž respektuje obvyklou časovou posloupnost při jejich použití, na vymezení věcného cíle navazuje návrh časového plánu a v závěru je prováděno ocenění a odhad nákladů. Pořadí využití jednotlivých nástrojů samozřejmě není striktní, v praxi je vždy využívána jejich kombinace s ohledem na charakter konkrétního záměru.

NÁSTROJE PRO ŘÍZENÍ CÍLŮ, TABULKA LOGICKÉHO RÁMCE

Nástroje sloužící k navržení a vymezení cílů (metoda logického rámce, MBO, SWOT) jsou používány při zahájení projektu, jejich účelem je pomoci definovat, „co“ bude předmětem projektu a jaké aktivity povedou k naplnění definovaných cílů. Neoddělitelnou součástí vymezení věcného provedení je i analýza rizik (standardně obsažena např. v tabulce logického rámce).

Závazná metodika pro návrh cílů rozvojových projektů byla zavedena v roce 1992 Evropskou komisí jako tzv. Project cycle management (PCM), soubor nástrojů projektové přípravy a jeho řízení. Právě tato metodika je založena na aplikaci matice logického rámce projektu (Logical Framework Matrix), který slouží ke zdokonalení projektového plánování a systému evaluace. Vlastní logický rámec je tvořen tabulkou zachycující logické vazby projektu ve dvou základních směrech. Linie vertikální zobrazuje kauzální vztahy (cause-effect relationship) mezi celkovými cíli projektu (overall objectives), specifickými cíli projektu (project purpose), výsledky projektu (results) a aktivitami (activities), které se v projektu uskutečňují. Vertikální logika vyjadřuje co má projekt řešit, vyjasňuje vztahy příčina – následek, specifikuje předpoklady a nejistotu mimo rámec kontroly nositele projektu.

V linii horizontální jsou přiřazeny k jednotlivým úrovním (tj. k celkovým cílům, specifickým cílům projektu, výsledkům projektu a aktivitám) tzv. objektivně ověřitelné objektivně indikátory (OVI, objectively verifiable indicators) a uvedeny zdroje, u kterých lze pro tyto OVI získat objektivní informace či jiné podklady. Na úrovni specifických cílů projektu, výsledků a aktivit jsou uvedeny dále skutečnosti, za kterých se předpokládá, že bude dosaženo naplnění zamýšlených činností, výsledků a cílů projektu. Horizontální logika se váže k měření efektů vzhledem k využitým zdrojům, specifikuje klíčové indikátory a zdroje dat, pomocí kterých budou ověřovány.

Logický rámec je vhodný pro identifikaci a analýzu problémů na straně jedné a definování cílů a stanovení konkrétních aktivit k řešení těchto problémů na straně druhé. Metodou logického rámce se připravovaný projekt testuje jak z hlediska vhodnosti a přiměřenosti pro řešení daného problému, tak z hlediska jeho proveditelnosti a trvalé udržitelnosti. Zpracování logického rámce by mělo být prvním krokem v oblasti přípravy projektového návrhu, na základě podrobného rozboru jeho jednotlivých bodů při zpracování projektové fiše (podrobný popis projektu) je dále upravován a modifikován, stručně a přehledně zachycuje základní podobu projektu a jeho jednotlivé aspekty. Jeho využití je vhodné jak pro samotnou přípravu projektu, tak i pro jeho vyhodnocování a monitoring.

ŘÍZENÍ ČASU, GANTTŮV DIAGRAM, METODY SÍŤOVÉ ANALÝZY

Pro časové plánování projektů se používají úsečkové diagramy, často nazývané Ganttovy diagramy podle H. L. Gantta, provozního inženýra, který je zavedl během I. světové války. Úsečkové diagramy znázorňují, které činnosti jsou v porovnání s plánem v předstihu nebo mají zpoždění. Jejich výhodou je snadná tvorba, přehlednost a možnost průběžných úprav. K nejzávažnějším nedostatkům patří to, že jsou v podstatě nepoužitelné pro řízení projektu, protože nezachycují informace o závislosti jednotlivých činností mezi sebou, ani o v praxi obvyklé závislosti celého projektu na konkrétních činnostech.⁶

Vzhledem k svému charakteru jsou úsečkové diagramy mnohem vhodnější jako ukazatel toho, co se už stalo, než jako plánovací nástroj, který by měl pomoci manažerovi projektu řídit chod věcí v budoucnosti. Pro použití

⁶ Rosenau, M.D. (2003)

úsečkových diagramů pro řízení projektu je nezbytné do nich doplnit tzv. milníky, klíčové události bez jejich splnění není možné zahájit následující aktivity. Milníky by měly být definované jako snadno ověřitelné, neměly by být vázány na ukončení všech činností, některé činnosti mohou probíhat paralelně. Ale ani po zavedení milníků neposkytují úsečkové diagramy jasnou představu o vzájemných vazbách mezi činnostmi a úkoly. Proto se používají spolu s jinými nástroji, k neznámějším patří metody síťové analýzy.

Metody síťové analýzy - síťová analýza je soubor modelů a metod, které vycházejí z grafického vyjádření složitých projektů a provádějí analýzu těchto projektů z hlediska času, nákladů nebo zdrojů nutných k jejich realizaci. Síťová analýza patří mezi nejčastěji aplikované postupy operačního výzkumu. V průběhu zpracování jsou vytvářeny tzv. síťové grafy, které představují matematický model projektu. Podle interpretace základních prvků grafu (tj. uzlů a hran) se rozlišují dvě skupiny modelů. Hranově definované síťové grafy jsou modely, kde hrany grafu představují činnosti projektu a uzly reprezentují události. Uzlově definované síťové grafy jsou modely, kde uzly grafu odpovídají činnostem projektu a hrany vyjadřují vazby mezi činnostmi. Oba způsoby zobrazení projektu přinášejí při použití určité výhody a nevýhody. Uzlově definované síťové grafy umožňují snadnější vyjádření vazeb mezi činnostmi a umožňují rozlišovat různé typy vazeb.⁷ Metoda kritické cesty (CPM) řeší časovou analýzu projektu při deterministické struktuře a deterministickém ohodnocení činností. Kritická cesta potom označuje v grafu cestu s nejdelším trváním činností, jejíž délka odpovídá minimálnímu času potřebnému k dokončení projektu. Činnosti, které se nacházejí na kritické cestě jsou označovány jako kritické činnosti. Jakékoliv prodloužení kritické činnosti vede ke zpoždění celého projektu, neboť na kritické cestě nejsou žádné rezervy.

Alternativní přístupy k metodě PCM rozšiřují hodnocení času o náklady (např. metoda PCM/COST), případně pro výpočet používají jejich stochastické hodnoty. K neznámějším stochastickým metodám patří metoda PERT, která je založena na shodném principu jako metoda PCM, pouze místo deterministicky definovaného času používá jeho střední hodnoty, výsledkem výpočtu je potom kritická cesta jako součet středních dob trvání kritických činností.

ŘÍZENÍ NÁKLADŮ, EKONOMICKÉ ANALÝZY

Mezi základní ekonomické analýzy používané pro hodnocení a výběr regionálních rozvojových (nebo obecně veřejných) projektů nebo programů patří především tzv. input-outputové metody. Tyto metody se zaměřují na poměrování vynaložených nákladů (v hodnotových jednotkách, obvykle finančních) s dosaženými nebo plánovanými výstupy nebo výsledky. Mezi hlavní typy těchto analýz patří analýza minimalizace nákladů, analýza účinnosti nákladů, analýza nákladů a užitečnosti a analýza nákladů a výnosů.

Analýza minimalizace nákladů (CMA) - tato analýza patří k nejjednodušším ekonomickým metodám, jejím principem je volba projektu (programu) s nejnižšími očekávanými náklady. Základním předpokladem pro její použití je shoda výstupu nebo výsledku posuzovaných alternativních projektů. Ověření této shody také patří k nejdůležitějším úkolům při jejím použití. V praxi je tato analýza (často zcela bez znalosti jejího metodologického pozadí) používána např. při posuzování dodávky shodného výrobku od různých dodavatelů. Po ověření shody nabízeného produktu (včetně souvisejících služeb) je vybrána dodávka s nejnižší cenou.

Analýza účinnosti nákladů (CEA) - v tomto typu ekonomické analýzy jsou výsledky projektů nebo programů měřeny pomocí naturálních ukazatelů nebo jednotek. Při vyhodnocování pak porovnáváme vynaložené náklady potřebné na dosažení 1 jednotky výstupu nebo výsledku. Kritériem pro použití této metody je srovnatelný tok výstupu nebo výsledků, metoda zkoumá pouze jejich kvantitativní rozměr, kvalitativní rozměr považuje za shodný. Použití této metody je tedy opět závislé na ověření shody kvality jednotek výstupů nebo výsledků u alternativních posuzovaných projektů, pro nasazení metody v praxi opět není třeba zvláštní znalost metodologických východisek. Měření účinnosti je založeno na jednoduchém podílu vynaložených nákladů a dosažených (předpokládaných) výsledků nebo výstupů, zvolena je varianta s nejnižším podílem nákladů na 1 jednotku výstupu (výsledku), případně (zejména v případě omezeného nebo fixního rozpočtu) varianta s největším objemem výstupu pro daný objem finančních prostředků.

Analýza užitečnosti nákladů (CUA) - tato analýza poměřuje efekty jednotlivých projektů pomocí subjektivně či objektivně vážené užitečnosti, vedle kvantity výstupů (výsledků) tedy umožňuje zahrnout do hodnocení i jejich rozdílnou kvalitu (vlastnosti). K největšímu rozšíření použití této metody došlo v oblasti zdravotnictví, např. metoda QALY (Quality Adjusted Life Years) kombinující v hodnocení počet získaných let života a zdravotní stav. Klíčovým předpokladem pro použití analýzy užitečnosti nákladů je tedy nalezení vztahu mezi kvantitou výstupů (výsledků) a jejich kvalitou, který umožňuje definovat tzv. jednotky užitečnosti. Výsledné hodnocení je

⁷ Fiala, P. (2004)

potom založeno na obdobném principu jako v případě analýzy účinnosti nákladů, zvolena je varianta s nejnižším podílem nákladů na 1 jednotku užitečnosti, případně varianta s největším objemem užítu (definovaným jako součet jednotek užitečnosti) pro daný objem finančních prostředků.

Analýza nákladů a výnosů (CBA) - analýza představuje nejvýznamnější přístup k hodnocení rozvojových projektů a programů, je založena na peněžním ocenění všech nákladů a výnosů souvisejících s realizací projektu nebo implementací programu a jejich následném vyhodnocení pomocí standardizovaných ukazatelů. Analýza nákladů a výnosů striktně rozlišuje mezi tzv. finančními náklady a výnosy projektu (které ovlivňují pouze nositele projektu) a tzv. ekonomickými (celospolečenskými) náklady projektu, které zahrnují veškeré náklady a výnosy projektu vznikající díky realizaci (nerealizaci) záměru ve vymezeném zájmovém území (viz dále). K posledním významným principům pro použití analýzy nákladů a výnosů patří tzv. diskontování, které umožňuje zahrnout do hodnocení časový aspekt související se vznikem jednotlivých nákladů a výnosů (náklady a výnosy vznikající v budoucnosti jsou zpravidla hodnoceny jako méně významné).

Použití jednotlivých metody vždy závisí na charakteru posuzovaného záměru, charakteru sledovaných cílů, časovém okamžiku zpracování, přesnosti (spolehlivosti) dostupných dat, míry neurčitosti (nejistoty) spojené s vymezením jednotlivých proměnných a dalších charakteristikách. Základní předpoklady, principy a praktické obory použití jednotlivých metod jsou shrnuty v následující tabulce.

Tabulka: **Metody ekonomické analýzy a jejich použití**

metoda	předpoklady pro použití	základní princip	obory použití
CMA	shodnost výstupů nebo výsledků	poměřování celkových nákladů záměru	výběrová řízení s přesně definovaným předmětem zakázky
CEA	srovnatelnost toku výstupů nebo výsledků (lze definovat ve stejných jednotkách)	výpočet měrných nákladů na jednotku výstupu, resp. podíl výstupu na jednotku nákladů, zohledňuje pouze kvantitativní rozměr	školství (počet žáků, počet odučených hodin), dopravní infrastruktura (počet přepravených osob, t/km v nákl.dopravě), apod.
CUA	nutnost zohlednit kvalitu výstupů, možnost přiřadit váhy	výpočet měrných nákladů na jednotku užitečnosti (kombinace kvantitativního a kvalitativního rozměru)	zdravotnictví (QALY)
CBA	možnost peněžního ocenění jednotlivých nákladů a výnosů	přirazení vah jednotlivým nákladům a výnosům formou jejich peněžního ocenění, zohlednění časového aspektu, zahrnutí všech dotčených skupin do hodnocení	technická a dopravní infrastruktura, cestovní ruch, rozvojové záměry (např. výstavba průmyslových zón), průmyslové (industriální) záměry

ZÁVĚR A PRAKTICKÉ IMPLIKACE

Smyslem přípravy metodiky řízení projektů a projektového cyklu bylo a zůstává zlepšit management programů a projektů za předpokladu respektování základních podmínek pro jejich implementaci. Mezi základní sledované cíle patří především:

- stanovení jasných a realistických cílů projektů a programů – vytvoření jasné vazby mezi cíly a prostředky jejich dosažení, jasná a realistická definice účelu projektu vždy obsahující trvale udržitelné přínosy pro cílové skupiny, identifikace základních rizik a předpokladů, které mohou významným způsobem ovlivnit dosažení cílů projektu nebo programu;
- podpora kvalitativních faktorů zvyšujících přínosy projektu v dlouhém období – vytvoření racionálního rámce podpory, výběr vhodné technologie, respektování socio-kulturních hodnot, řídicí kapacita zainteresovaných institucí, finanční a ekonomická proveditelnost projektu, udržitelnost přínosů projektu v dlouhém období, zajištění dosažení horizontálních cílů (ochrana životního prostředí, rovné příležitosti, apod.);
- zajištění souladu a příspěvek překlenovacím cílům projektů a programů.

Z hlediska využitelnosti ve veřejném sektoru se jako nejvhodnější jeví metoda logického rámce, která umožňuje definovat cíle (identifikovat problém), vymezit jednotlivé kroky vedoucí k jejich naplnění a sledovat jejich realizaci, provádět kontrolu dosažení stanovených cílů. Tedy s ohledem na možnost snižování výdajů a zvyšování příjmů při plánování a řízení rozvojových projektů logický rámec umožňuje porovnávat (ex-ante i ex-

post) jednotlivé projekty a jejich varianty mezi sebou a tímto dosahovat vyšší efektivity při nakládání s omezenými zdroji.

Přesto ze zmíněných nástrojů pro plánování a řízení projektů jsou nejrozšířenější zejména Ganttovy diagramy. Tento nástroj používá celá řada uživatelů, zpravidla zcela bez vědomí toho, že je tento nástroj „vědecky“ popsán. Princip Ganttových diagramů je zakotven i v celé řadě softwarových aplikací pro řízení projektů, k neznámějším patří Excel a Microsoft Project (Microsoft Office). Metody síťové analýzy při řízení běžných projektů na úrovni měst a obcí takřka nejsou používány.

Výsledky ekonomických analýz rozvojových záměrů jsou používány zejména v rozhodovacím procesu o alokaci volných, zpravidla investičních, prostředků. Všechny zmíněné metody nám umožňují porovnávat alternativní projekty (nebo jejich varianty) mezi sebou. Rozhodnutí na základě dosažených výsledků umožňuje minimalizovat náklady nutné pro dosažení definovaného cíle (výstupu), nebo maximalizovat cíle při daném objemu vynaložených prostředků. Ze zmíněných metod nejširší vypovídací schopností disponuje analýza nákladů a výnosů, která svým charakterem zcela odpovídá vícekritériálním metodám.

LITERATURA

- [1] Duncan, W. R.: A guide to the project management body of knowledge. Project Management Institute, Four Campus Boulevard, 1996.
- [2] Fiala, P.: Projektové řízení - modely, metody, analýzy. Professional Publishing, Praha, 2004.
- [3] Haláček, P.: Projektový cyklus v EU. ESF MU, Brno, 2004.
- [4] Haláček, P.: Zpracování analýzy nákladů a výnosů. ESF MU, Brno, 2004.
- [5] Lacko, B.: Projektové řízení I, II. Publikace na CD. VUT, Brno, 2002.
- [6] Mališová, I., Malý, I.: Hodnocení veřejných projektů. ESF MU, Brno, 1997.
- [7] Manual Project Cycle Management. European Commission, 2001.
- [8] Němec, V.: Projektový management. Grada, Praha, 2002.
- [9] Ochrana, F.: Hodnocení veřejných projektů a zakázek. ASPI, Praha, 2004.
- [10] Rosenau, M.D.: Řízení projektů. Computer Press, Praha, 2000.
- [11] Toman, P.: Projektové řízení. MMR, Praha, 2000.
- [12] Věštník MMR, číslo 5. MMR, Praha, 2002.
- [13] Yeates, D.: Systems Project Management. Pitman, Colchester, 1986.
- [14] Žítek, V., Haláček, P., a kol.: Teoreticko-metodologická východiska hodnocení regionálních rozvojových projektů. MU, Brno, 2003.
- [15] Žítek, V., Haláček, P., a kol.: Teoreticko-metodologická východiska hodnocení regionálních rozvojových projektů. ESF MU, Brno, 2003.

VPLYV FIŠKÁLNEJ DECENTRALIZÁCIE NA ROZPOČTOVÉ HOSPODÁRENIE OBCÍ V SR

Ing. Eva BALÁŽOVÁ

Ing. Viera PAPCUNOVÁ, PhD.

*Katedra regionálneho rozvoja FEŠRR SPU v Nitre,
Trieda Andreja Hlinku 2, 949 01 Nitra, Slovensko.
E-mail: eva.balazova@uniag.sk, viera.papcunova@uniag.sk.*

ANOTÁCIA

Prenesenie kompetencií znamenalo tiež rast výdavkov samospráv, pričom systém financovania obcí a miest sa nezmenil. Nedostatočné vlastné príjmy samospráv preto boli dopĺňané každoročne zo štátneho rozpočtu účelovými dotáciami, o výške ktorých rozhodoval centrálny parlament. Logicky nadväznú sa teda javilo uskutočnenie fiskálnej decentralizácie, teda potreba presunúť na obce (a regióny) okrem kompetencií i financie. Stalo sa tak na základe balíka zákonov, ktoré schválil parlament v septembri 2004.

ANNOTATION

The portage of competences to represent also growth the expenses of self – government, during which time the financing the municipalities and towns is not change. The own receipts of self – government was insufficient so its was complete yearly from state budget by purpose grants. These grants delegated parliament. Logically to knot fiscal decentralization, transfer the finance on municipalities and towns. It became in September 2004 when parliament ratify the packet of laws.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

fiškálna decentralizácia, hospodárenie obcí, daňové príjmy obcí

KEY WORDS

fiscal decentralization, economy of municipalities, tax receipts of municipalities

ÚVOD

Po spoločensko-politickej zmene po roku 1989, sa opätovným ustanovením samosprávy na úrovni obcí v roku 1990 po prijatí zákona o obecnom zriadení inicioval proces reformy verejnej správy a postupne dochádzalo k navráteniu spoločnosti do pôvodného stavu i v oblasti územnej samosprávy v súlade s jej tradičnými funkciami. V počiatočnom období sa samospráva tvorila a našla si miesto v spoločnosti.

I keď oneskorene, ale predsa, došlo počas rokov 2002 až 2004 k výraznému presunu právomocí na obce (a kraje), čo znamenalo nielen posilnenie postavenia, ale i nárast zodpovednosti územnej samosprávy pri spravovaní vecí verejných, nielen pri vykonávaní originálnych (samosprávnych) kompetencií ale i v oblasti preneseného výkonu štátnej správy.

Od 1. januára 2005 sa 70,3 percent výnosu dane z príjmov fyzických osôb stáva vlastným príjmom obcí (a 23,5 percent výnosu tejto dane príjmom vyšších územných celkov). Podstatou tohto procesu je teda prechod od poskytovania dotácií územnej samospráve zo štátneho rozpočtu na financovanie originálnych kompetencií k financovaniu obcí (a regiónov) najmä prostredníctvom výnosov dane z príjmov fyzických osôb podľa všeobecne platných kritérií. Až týmto krokom sa *de facto* posilňuje skutočná autonómnosť rozhodovania obecnej (a regionálnej) samosprávy na Slovensku a i jej nezávislosť od centrálnej vlády.

MATERIÁL A METÓDY

Cieľom je analyzovať fiškálny dopad na obce SR podľa veľkostnej štruktúry.

Analyzované obce sme rozdelili do nasledovných veľkostných skupín podľa počtu obyvateľov:

- 1 – 500
- 500 – 1 000
- 1 001 – 2 000

- 001 – 3 000
- 001 – 4 000
- 001 – 5 000
- nad 5 000

VÝSLEDKY

Tabuľka 1: Výsledky hospodárenia obcí SR v roku 2005 (v mil. Sk)

Ukazovateľ	1 - 500	500 - 1000	1001 - 2000	2001-3000	3001 - 4000	4001 - 5000	nad 5000	SR
Počet obyvateľov	320 176	545 013	774 448	388 639	207 630	157 653	2 984 079	5 384 463
Bežné príjmy	2 595 598	5 249 096	8 313 205	4 310 122	2 129 595	1 723 705	39 349 182	63 733 503
Bežné výdavky	2 246 729	4 593 408	7 380 417	3 713 310	1 935 730	1 500 024	34 733 902	56 103 520
Rozdiel	348 869	655 688	932 788	596 812	193 865	223 681	4 615 280	7 629 983
Kapitálové príjmy spolu	465 192	1 494 800	1 066 279	623 566	282 029	186 647	8 330 404	12 448 917
Kapitálové výdavky	766 734	2 074 945	2 232 643	1 158 453	591 448	439 528	11 732 354	18 996 105
Rozdiel	-301 542	-580 145	-1 166 364	-534 887	-309 419	-252 881	-3 401 950	-6 547 188
Finančné operácie príjmy	339 142	768 288	1 068 908	415 643	275 933	223 491	6 135 941	9 227 346
Finančné operácie výdavky	61 947	220 722	234 316	185 343	62 564	60 034	3 290 913	4 115 839
Rozdiel	277 195	547 566	834 592	230 300	213 369	163 457	2 845 028	5 111 507
Príjmy spolu	3 399 932	7 512 184	10 448 392	5 349 331	2 687 557	2 133 843	53 815 527	85 409 766
Výdavky spolu	3 075 410	6 889 075	9 847 376	5 057 106	2 589 742	1 999 586	49 757 169	79 215 464
Rozdiel	324 522	623 109	601 016	292 225	97 815	134 257	4 058 358	6 194 302

zdroj: ZMOS

V roku 2005 obce všetkých veľkostných kategórií dosahovali vyššie príjmy ako výdavky v rámci bežného rozpočtu. Príjmy bežného rozpočtu obce využívajú na zabezpečenie bežnej prevádzky obce. Naopak v rámci kapitálového rozpočtu vo všetkých veľkostných kategóriách obcí prevládali výdavky nad príjmami. Príjmy kapitálového rozpočtu obce využívajú na investičnú činnosť.

Tabuľka 2: Vývoj príjmov obcí SR za roky 2000 – 2005 (v mil. Sk)

PRÍJMY	ROK					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Daňové príjmy	12 799,2	13 992,3	16 891,0	17 798,4	19 737,0	36 453,2
Podiely na centrálnych daniach	8 296,2	9 363,4	10 156,5	10 425,7	11 787,4	26 504,8
Dane vyberané obcou	4 503,0	4 628,9	6 734,5	7 372,7	7 949,6	9 948,4
Nedaňové príjmy	10 691,6	10 924,8	11 864,5	13 103,4	13 942,9	16 719,5
Príjmy z podnikania a vl. majetku	704,5	449,0	2 184,3	2 550,7	2 951,4	3 288,8
Administratívne a iné poplatky	1 265,9	1 448,9	1 701,8	2 120,6	3 112,7	3 675,4
Kapitálové príjmy	2 535,7	2 525,0	3 516,4	3 222,1	3 380,3	4 072,5
Úroky	247,0	192,2	214,6	204,7	152,8	149,6
Príjmy z prenájmu		1 487,4				
Prevody z peň. fondov obcí		2 453,3	2 510,0			4 422,8
Ostatné nedaňové príjmy	5 938,5	2 369,0	1 737,4	5 005,4	4 345,7	1 110,4
Granty a transfery	3 739,4	4 773,3	22 928,9	34 045,4	33 985,0	27 432,5
Bežné granty a transfery	1 843,7	2 134,4	13 789,2	27 019,1		19 056,1
Kapitálové granty a transfery	1 895,7	2 638,9	9 139,8	7 026,3		8 376,4
Príjmy zo splácania úverov	124,3	297,1	503,8	121,9	212,2	260,6
Prijaté úvery	6 302,8	2 730,5	5 301,4	5 254,2	8 343,8	4 544,0
Príjmy spolu	33 657,3	32 718,1	57 489,7	70 323,4	76 220,9	85 409,8

zdroj: ZMOS

Počas obdobia rokov 2000 – 2005 daňové príjmy obcí narastali, čo bolo spôsobené nárastom podielových daní, ktoré do roku 2004 tvorili:

- daň z príjmov zo závislej činnosti a funkčných pôžitkov,
- daň z príjmov právnických osôb,
- cestná daň.

Od 1.1.2005 jv rámci nového systému financovaní obcí ako dôsledok fiškálnej decentralizácie je jedinou podielovou daňou prerozdelenou zo štátneho rozpočtu daň z príjmov fyzických osôb.

Na náraste daňových príjmov sa podieľali aj dane, ktoré vyberá obec na základe zákona č. 582/2004 o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

V roku 2005, kedy začalo od 1.1.2005 platiť nové prerozdelenie daní celkové príjmy obcí predstavovali 85 409,8 mil. Sk.

Tabuľka 3: Výdavky obcí SR za roky 2000 - 2005

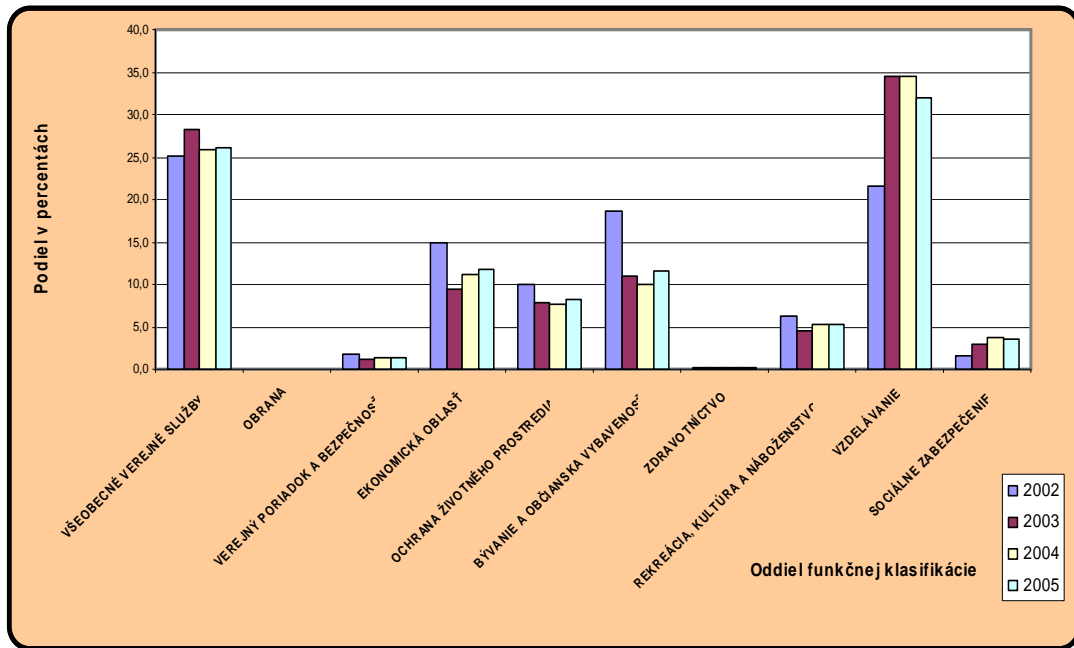
VÝDAVKY	ROK					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I. Bežné výdavky	18 747,6	19 873,3	34 311,8	49 648,8	52 055,79	56 103,50
Mzdy, platy a ost.osob.vyr.	4 007,7	4 395,9	10 800,5	18 285,9	19 164,6	20 414,6
Poistné a príspev.do fondov	1 281,5	1 492,7	4 009,0	6 818,7	6 643,0	7 106,1
Tovary a ďalšie služby	8 424,8	8 843,4	12 555,1	16 221,2	18 545,2	20 703,8
Bežné transfery	3 926,9	4 114,4	6 052,6	7 427,9	6 944,0	7 338,4
v tom: - príspevkovým org.	1 695,0	1 732,7	1 963,2	1 894,3		
- neinvest.transfery pre MHD	1 279,1	1 351,7	1 296,9	1 333,8		
Splácanie úrokov a ost.splátky	1 106,7	1 026,7	894,7	895,0	759,1	540,6
II. Kapitálové výdavky	7 366,4	8 754,0	16 029,5	12 202,3	12 406,4	18 996,1
Obstarávanie kapit. aktív	6 562,4	7 846,7	14 088,8	10 338,7	10 403,0	15 909,0
v tom: - výd.na rozvoj. progr.						
- výdavky na KBV						
Kapitálové transfery	804,0	907,3	1 940,7	1 863,6	2 003,4	3 087,1
- transf. pre MHD	669,2	630,7				
III. Poskyt. úverov, splác.istín	5 495,7	1 958,4	3 121,1	7 053,5	4 494,8	4 115,8
Úvery a účasť na majetku	344,0	267,6	459,9	1 740,8	1 210,7	2 338,2
Splácanie istín	5 151,7	1 690,8	2 661,2	5 312,7	3 284,1	1 777,6
Výdavky spolu	31 609,7	30 585,7	53 462,4	68 904,5	68 957,0	79 215,4
Prebytok	2 047,6	2 132,4	4 027,2	1 418,9	7 263,9	6 194,3

zdroj: ZMOS

V analyzovanom období rokov 2000 – 2005 sme zaznamenali pokles výdavkov v roku 2001, ktorý bol spôsobený poklesom splácania istín. V nasledujúcom období výdavky obcí rástli .

V rámci analýzy výdavkov na základe funkčnej klasifikácie, sme zaznamenali rastúci podiel výdavkov počas rokov 2002 až 2005 v oblasti sociálneho zabezpečenia, čo je dôsledkom prechodu kompetencií v oblasti zabezpečovania sociálnych služieb pre obyvateľov na úroveň obcí ako aj v oblasti vzdelávania, čo je tiež dôsledkom reformy verejnej správy a prechodu školských a predškolských zariadení do majetku obcí (graf 1).

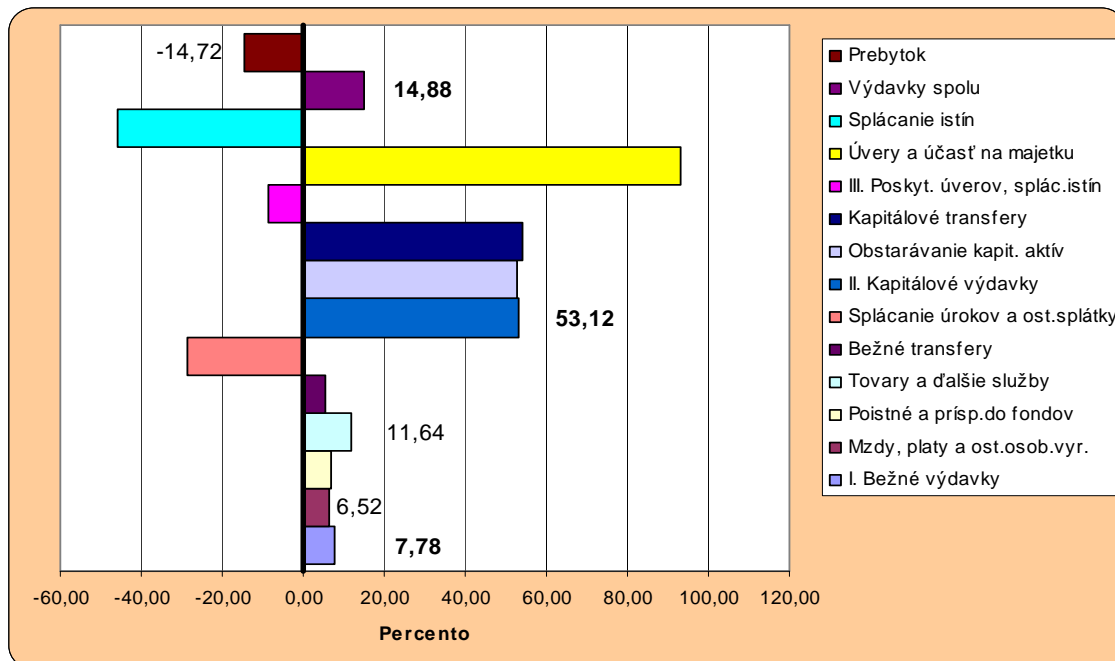
Graf 1: Štruktúra výdavkov obcí v rokoch 2002 – 2005

Zdroj: ZMOS

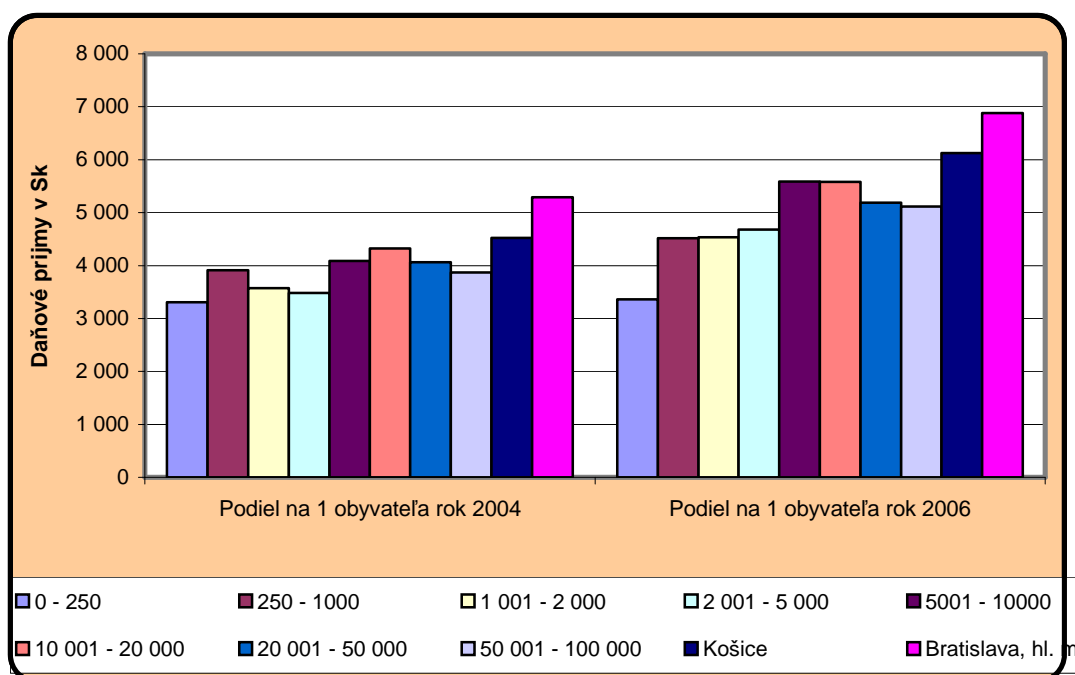
Najväčší podiel výdavkov obcí na celkových výdavkoch po uskutočnení fiškálnej decentralizácie v roku 2005 predstavovali kapitálové výdavky (53,12%). Tieto výdavky predstavovali investičné aktivity do majetku, ktorý obce získali v procese decentralizácie verejnej správy do svojho majetku a ktorý prevzali obce v značne scátralom stave (školské a predškolské zariadenia, miestne komunikácie a pod.).

Graf 2: Vývoj výdavkov obcí SR po fiškálnej decentralizácii (2005/2004)

Zdroj: ZMOS

Graf 3: Podiel porovnateľných daňových príjmov obcí SR na 1 obyvateľa v rokoch 2004 – 2006

zdroj: ZMOS

Dopad fiškálnej decentralizácie môžeme hodnotiť ako pozitívny na obce SR až na veľkostnú kategóriu obcí do 250 obyvateľov, kde podiel daňových príjmov v roku 2006 bol porovnateľne nižší ako v roku 2004. Dôvodom poklesu daňových príjmov bolo nové prerozdelenie podielovej dane, kde jedným z kritérií prerozdelenia je počet obyvateľov trvalo žijúcich na území obce.

ZÁVER

Realizáciou doterajších etáp (I. etapa 2000-2004 a II. etapa 2005) sa:

- vytvorili sa legislatívne podmienky pre zníženie závislosti územnej samosprávy od rozhodnutí centrálnej vlády,
- posilnila sa finančná autonómia a stabilita príjmovej základne obcí a samosprávnych krajov a tým sa stabilizovalo samosprávne postavenie miestnej aj regionálnej samosprávy v rámci verejnej správy SR
- posilnili sa ich vlastné daňové príjmy a daňové právomoci.

V ďalších etapách realizácie fiškálnej decentralizácie orientovať pozornosť v teoretickej i praktickej rovine na :

- zvýšenie transparentnosti, efektívnosti, kvality a účelnosti poskytovaných služieb subjektami územnej samosprávy,
- systematické vzdelávanie volených a výkonných predstavitel'ov územných samospráv,
- riešenie vysokej fragmentovanej sídelnej štruktúry v SR vytvorením vhodných podmienok pre tzv. komunálnu reformu, dopad fiškálnej decentralizácie na malé obce riešiť napr. zavedením mechanizmu horizontálneho finančného vyrovnávania
- doriešenie financovania preneseného výkonu štátnej správy prostredníctvom normatívu alebo iným podobným systémom.

METODY ZVYŠOVÁNÍ KVALITY VE VEŘEJNÉM SEKTORU – VYBRANÉ PŘÍKLADY JEJICH APLIKACE V ČR

Ing. Irena OPLUŠTILOVÁ

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta MU,
Lipová 41a, 602 00 Brno
Tel.: +420 54949 6312, e-mail: oplustii@econ.muni.cz.*

ANOTACE

V České republice došlo k mnoha změnám. Přejít od totalitního systému k demokratickému, vstup České republiky do NATO a do Evropské unie, všechny tyto změny si vyžádaly spoustu změn v oblasti veřejné správy, reformu veřejné správy, a to jak strukturálních, tak samozřejmě i v oblasti kvality. Příspěvek se zabývá institucionální podporou zavádění metod ke zvyšování kvality ve veřejném sektoru a hlavně vybranými příklady implementace některých metod na organizace veřejné správy.

ANNOTATION

The Czech Republic passed through many changes. Getting to democracy system, entrance into NATO and into the European Union, all these changes solicited many changes in the area of public administration, as structural changes, as changes in the field of quality. This paper concerns on institutional support of the implementation of methods for increasing of quality in the public sector and especially it concerns on selected examples of implementation of some methods in public administration organisations.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kvalita veřejné správy. Metody zvyšování kvality. CAF. Benchmarking.

KEY WORDS

Quality of public administration. Methods for increasing of quality. CAF. Benchmarking.

ÚVOD

Česká republika prošla v minulých letech mnoha změnami. Tyto změny si vyžádaly spoustu opatření. V oblasti veřejné správy bylo nutné začít proces její reformy. Tuto strukturální reformu musí doprovázet reforma vlastní technologie veřejné správy, reforma kvality.

Koordinací reformy veřejné správy bylo pověřeno Ministerstvo vnitra České republiky. Strukturální reforma územní veřejné správy byla v zásadě dokončena. Problematika kvality ve státní správě se objevuje jak v programových prohlášeních vlády, tak také v jejích usneseních, byla také řešena v některých projektech PHARE a jsou na ni zaměřeny dílčí projekty samotných ústředních správních úřadů. Usnesením vlády č. 237 vláda rozhodla o postupu a hlavních směrech reformy a modernizace ústřední státní správy, na jeho základě pověřila vláda koordinací činností na reformě Úřad vlády ČR. Mezi Ministerstvo vnitra České republiky a Úřad vlády ČR byla rozdělena i zodpovědnost za koordinaci a podporu kvality na úrovni územní veřejné správy a ústřední státní správy, při vzájemné spolupráci.

NÁRODNÍ POLITIKA PODPORY JAKOSTI

Česká republika od svého vzniku usilovala o členství v Evropské unii a v NATO, tato členství vyžadovala a vyžadují řadu opatření, mimo jiné i v oblasti managementu kvality. Politika podpory zvyšování jakosti všech činností a produkce v průmyslu, ve službách, veřejném sektoru i státní správě je nedílnou součástí politiky vlád všech rozvinutých zemí. V České republice byla Národní politika podpory jakosti schválena usnesením vlády č. 458 v roce 2000. „Národní politika podpory jakosti je vládou České republiky přijatý a vyhlášený souhrn záměrů, cílů, metod a nástrojů ovlivňování jakosti výrobků, služeb a činností v rámci národní ekonomiky a veřejné správy s cílem vytvoření podmínek pro vstup českých subjektů do jednotného trhu Evropské unie a dosažení jejich konkurenceschopnosti na evropských a světových trzích včetně účasti na společných zbrojních programech v rámci členských států NATO a účasti na mezinárodních zbrojních zakázkách. Mezi základní cíle

této politiky patří rovněž vytváření podmínek pro zlepšování ochrany občanů a institucí před nejakostními výrobky a službami, zajištění trvalého zvyšování úrovně uspokojování jejich potřeb, optimální využívání dostupných zdrojů a zajištění ochrany životního prostředí České republiky.“ (příloha 1 k Usnesení vlády České republiky číslo 458.) Rovněž byla zřízena Rada ČR pro jakost, která je vrcholným poradním, iniciačním a koordinačním orgánem vlády České republiky, zaměřeným na podporu rozvoje managementu a uplatňování Národní politiky podpory jakosti v České republice, v souladu s Politikou podpory jakosti Evropské unie. Jejím řízením je pověřeno Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Tato Rada ve své činnosti vychází z vládou schválených zásad národní politiky podpory jakosti. Ve svém programovém prohlášení formuluje oblasti, kterými se Rada v daném roce především zabývá. Za přijetí a oficiální vyhlášení Národního programu podpory jakosti odpovídá vláda České republiky. Např. v tomto roce (2006) bylo stanoveno 7 priorit, kvality ve veřejném sektoru se týká priorit 2: „Zvyšování kvality ve veřejném sektoru“, která je zkonkretizovaná do dalších bodů, jakými jsou (1) Národní cena ČR za jakost, (2) zkvalitnění řízení a komunikace ve veřejné správě, (3) kvalita a standardy veřejných služeb, (4) podpora zvyšování kvality řízení organizací ve zdravotnictví, (5) propagace modelu CAF a (6) čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů.

IMPLEMENTACE METOD NA ZVÝŠENÍ KVALITY V ORGANIZACÍCH VEŘEJNÉHO SEKTORU V ČR

Aplikace moderních metod řízení a nástrojů měření kvality je základním předpokladem pro zvýšení kvality výkonu a řízení správních úřadů. Použití těchto metod v oblasti veřejného sektoru se dostalo do popředí zájmu zejména po vstupu České republiky do Evropské unie. V současnosti se pozornost soustředí především na metodu CAF, Benchmarking, ale aplikovány jsou samozřejmě i mnohé další.

Jak již bylo řečeno výše, problematikou kvality ústředních správních úřadů je pověřen Úřad vlády ČR. Pro zajištění úspěšné aplikace metod kvality na ústředních správních úřadech jsou nejprve prováděna školení na problematiku řízení kvality. V gesci Úřadu vlády probíhá projekt Zavádění a rozvoj řízení kvality v ústřední státní správě, v jeho rámci probíhá kurz Řízení kvality ve správních úřadech, který je poskytovaný Institutem státní správy Úřadu vlády ČR. Tento kurz i další aktivity v rámci zmíněného projektu se soustředí na podporu implementace modelu CAF.

METODA CAF A PŘÍKLAD JEJÍHO ZAVEDENÍ NA ČESKÉ OBCHODNÍ INSPEKCI

Metoda CAF (Common Assesment Framework) je sebehodnotícím nástrojem pro zlepšování kvality a výkonnosti organizací. Byla vyvinuta v rámci EU pro potřeby veřejného sektoru, přičemž vychází z evropského modelu podnikatelské excelence EFQM, který umožňuje komplexní posouzení úrovně jednotlivých organizací. Metoda je založena na sebehodnocení 9 oblastí, kritérií, z nichž 5 hodnotí předpoklady pro dosahování výsledků organizace a 4 kritéria hodnotí úroveň výsledků organizace. Hodnocení je pravidelně (např. po roce) opakováno, a tím je zajištěna zpětná vazba, která umožňuje hodnocení úspěšnosti přijatých kroků a jejich aktualizaci. Tím je nastartován proces neustálého zlepšování.

Metoda CAF byla implementována ve více než padesáti organizacích veřejného sektoru a to jak v ústředních orgánech státní správy, tak v organizacích územní veřejné správy a také v některých školských organizacích. Jako příklad uplatnění metody CAF v ústředním správním orgánu může sloužit zavedení této metody na České obchodní inspekci.

Cílem a důvodem pro její zavedení bylo zvýšení efektivnosti dozoru nad trhem. I když je metoda CAF univerzální a její aplikace je možná ve všech organizacích veřejného sektoru, pro potřeby dozorových orgánů byla modifikována. V rámci sebehodnocení byl použit postup doporučený Radou ČR pro jakost a hodnotící otázky byly přizpůsobeny podmínkám dozorového orgánu. Nad rámec požadavků modelu CAF byla řešena problematika identifikace a realizace opatření ke zlepšení a problematika tvorby akčního plánu zlepšování.

K zavedení metody CAF byl sestaven hodnotící tým, který byl rozdělen do pěti skupin podle příslušných kritérií CAF a pro každou skupinu byl určen garant. Původní okruh otázek byl rozšířen o některé náměty z hodnotících kritérií pro inspekční orgány. Ve spolupráci s konzultantem zpracoval tým jednotlivá kritéria a subkritéria pro sebehodnotící zprávu a dle stanovené metodiky hodnocení všechna kritéria samostatně obodoval. V rámci zpracování sebehodnotící zprávy vznikly náměty na zlepšování, které byly vedení České obchodní inspekci předloženy ke schválení, ke každé zlepšované činnosti byla přidělena odpovědná osoba, navržen postup dosažení zlepšení a předpokládaný termín zlepšení. Zavedením modelu CAF na České obchodní inspekci se ukázalo, že byly splněny 4 hlavní cíle projektu, a to (1) podchytit jedinečné vlastnosti úřadu veřejného sektoru, (2) sloužit jako nástroj pro představitele veřejné správy, kteří chtějí zlepšit výkonnost svých organizací, (3) působit jako most přes různé modely používané v managementu jakosti a (4) usnadnit benchmarking mezi organizacemi veřejného sektoru, zejména dozorových orgánů.

BENCHMARKING A JEHO UPLATNĚNÍ NA ÚROVNI OBCÍ

Benchmarking je v České republice novou metodou, s jejím uplatňováním se teprve začíná. Je další z metod, které se vyvinuly v soukromém sektoru a z něj byly do veřejného sektoru přejaty. Její podstatou je analyzovat vlastní a cizí procesy a služby a nalézt organizaci, která dosahuje ve sledované oblasti prvotřídní výkonnosti, zjistit co jinde dělají lépe, jak to dělají a následně získané poznatky zavést do vlastní organizace, tedy jinak řečeno, zlepšovat se učením od druhých.

V České republice byl benchmarking ve veřejné správě poprvé aplikován v rámci projektu „Cena a výkon“, který proběhl v letech 2000-2002 a aplikoval se v šesti městech v oblasti svozu a likvidace komunálního odpadu (definovaný jako odpad vznikající na území obce při činnosti fyzických osob, čištění města, údržby veřejné zeleně, komunikací a prostranství včetně hřbitovů). Plošně byl benchmarkingový cyklus využit v letech 2003-2004 v projektu „Benchmarking výkonu přenesené působnosti obcí III. typu. Tohoto projektu se zúčastnilo celkem 48 měst. Podstata projektu spočívala v pomoci obcím s rozšířenou působností prostřednictvím benchmarkingu analyzovat současný výkon vybraných přenesených kompetencí státní správy, porovnat jej s jinými obcemi, nalézt nejlepší řešení a identifikovat příležitosti měst ke zlepšení vlastní práce a kvality poskytování veřejných služeb.

Města byla rozdělena do 5 pracovních skupin. Proveden byl tzv. strategický benchmarking, založený na zmapovaných a „změřených procesech. Celkem bylo analyzováno 29 oblastí, převážně nově přenesených kompetencí státní správy. Na základě analýzy těchto dat potom jednotlivá města provedla určité změny.

Výsledky projektu vedly k tomu, že zapojená města projevila zájem o pokračování projektu i v následujících letech. Vzniklo neformální sdružení „Benchmarkingová iniciativa 2005“ (BI 2005), kromě opětovného porovnávání v již zpracovaných oblastech došlo k rozšíření porovnávaných oblastí a také k zaměření na finanční ukazatele.

V roce 2005 proběhl projekt se zaměřením na benchmarking nákladů na výkon v oblasti státní správy v přenesené působnosti obcí s rozšířenou působností. Jeho cílem bylo stabilizovat metodiku nákladů ve 20 agendách oblasti výkonu státní správy v přenesené působnosti obcí a poskytnout tak podklady k případnému vytvoření vyváženějšího způsobu úhrady výkonu státní správy obcím ze strany státu. Pracovní skupina byla vytvořena z členských měst BI 2005. Vzhledem k smíšenému modelu výkonu státní správy a samosprávy je však v současné době vyloučené účetně jednoznačně přiřadit přímé a režijní náklady jednotlivým činnostem nebo oblastem výkonu přenesené působnosti. Nelze tedy jednoznačně určit náklady na zajišťované služby v samostatné nebo přenesené působnosti. Navíc výdaje územních samosprávných celků jsou zkresleny tím, že je jejich majetek v účetnictví po celou dobu veden v pořizovací ceně, obce a kraje nemohou majetek odepisovat. Metoda benchmarkingu se v obcích a městech České republiky využívá i v různých dalších oblastech, například také při tvorbě „Evropské sady indikátorů udržitelného rozvoje“, při tvorbě metodiky kvality místních Agend 21, v rámci projektu „Národní síť zdravých měst.

ZÁVĚR

Problematika kvality veřejné správy je stále diskutovanější. V České republice instituce veřejné správy implementují různé metody, které podporují zvyšování kvality svého řízení a výkonu, v současnosti je pozornost zaměřena především na metodu založenou na sebehodnocení CAF a na metodu benchmarkingu, uplatňují se ale samozřejmě i mnohé další, jako např. TQM, systém kvality dle ISO (normy ISO 9001 a 14001), Balanced Scorecard a další. Rovněž přibývá institucí, které se rozhodnou některou z těchto metod, nebo jejich kombinací, využít.

LITERATURA

- [1] Hrabalová, S., Klímová, V., Nunvářová, S.: Metody a nástroje řízení ve veřejné správě. Masarykova univerzita, Brno, 2005. ISBN80-210-3679-6, 131 stran.
- [2] Kol.: Benchmarking ve veřejné správě. MVČR, Praha, 2004. ISBN 80-239-3933-5. 80 stran.
- [3] Kjami, P.: Jak dále po CAF – návazné metody na zlepšování úřadu. In Sborník příspěvků 2. národní konference kvality ve veřejné správě s mezinárodní účastí. MVČR, Praha, 2005. ISBN 80-239-6156-X. str. 29-36.
- [4] Pražák, M.: Zavedení modelu CAF na České obchodní inspekci. In Sborník příspěvků 2. národní konference kvality ve veřejné správě s mezinárodní účastí. MVČR, Praha, 2005. ISBN 80-239-6156-X. str. 140-146.

- [5] Soukupová, V.: Implementace modelu CAF d organizací územní veřejné správy v ČR. In Sborník příspěvků 2. národní konference kvality ve veřejné správě s mezinárodní účastí. MVČR, Praha, 2005. ISBN 80-239-6156-X. str. 81-83.
- [6] Voldánová, J., Honus, R.: Benchmarking nákladů na výkon v oblasti státní správy v přenesené působnosti obcí s rozšířenou působností. In Sborník příspěvků 2. národní konference kvality ve veřejné správě s mezinárodní účastí. MVČR, Praha, 2005. ISBN 80-239-6156-X. str. 94-99.
- [7] www.npj.cz webové stránky Národní politiky podpory jakosti
- [8] Usnesení vlády České republiky číslo 458/2000, o Národní politice podpory jakosti České republiky
- [9] Zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci

MERANIE SPOKOJNOSTI V ORGANIZÁCIÁCH MODERNEJ VEREJNEJ SPRÁVY

Mgr. Ing. Renáta JEŽKOVÁ, PhD.

*Západočeská univerzita v Plzni,
Stredisko pre výskum regionálneho rozvoja,
Husova 11, 306 14 Plzeň.
Tel.: 602 510 598, renata.paulickova@post.sk.*

ANOTÁCIA

Spokojnosť občana je neoddeliteľnou súčasťou a zároveň cieľom každej organizácie modernej verejnej správy. Ide o individuálnu kategóriu meniacu sa v čase. Každý jedinec môže konkrétnu situáciu či stav hodnotiť odlišne vo vzťahu k svojej životnej situácii a životnej skúsenosti. Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou merania spokojnosti ako jedného z konceptov regionálneho marketingu. Sústreďuje sa na vybrané metódy kvality používané v praxi verejnej správy, s dôrazom na nový manažérsky inovatívny strategický model riadenia verejnej správy – BSC.

ANNOTATION

In modern public administration satisfaction of inhabitants is its unseparable sense and aim. It is the individual category which changes in time. Every individual can evaluate differently a concrete situation or state, depending on his life position and background. The paper deals with the problem of measuring satisfaction as one of the concepts in regional marketing. It concentrates on certain quality methods applied in public administration practice, with a stress on the new innovative strategic managerial model – Balanced Scorecard (BSC).

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Spokojnosť, kvalita, výkonnosť, moderná verejná správa, BSC (Balanced Scorecard)

KEY WORDS

Satisfaction, quality, efficiency, modern public administration, BSC (Balanced Scorecard)

ÚVOD

Spokojnosť občana je v modernej verejnej správe jej neoddeliteľným zmyslom a cieľom. Ide o individuálnu kategóriu meniacu sa v čase. Každý jednotlivec môže konkrétnu situáciu či stav hodnotiť odlišne vo vzťahu ku svojej životnej situácii a svojej životnej skúsenosti. Dnes pozitívne hodnotená úroveň poskytovaných služieb na jednom mieste môže byť pozitívne hodnotená vzhľadom k zlepšenej úrovni oproti predchádzajúcemu obdobiu alebo vzhľadom k objektívne nižším potrebám občanov žijúcich na danom mieste. Vyššia úroveň služieb dosiahnutá na inom mieste môže byť predmetom kritiky vzhľadom k stagnujúcej úrovni či objektívne vyšším potrebám občanov na danom mieste.

Problém relativity spokojnosti je ešte zložitejší. Rovnaká úroveň služieb a potrieb na dvoch miestach môže byť na jednom mieste hodnotená občanmi pozitívne a na druhom negatívne. Dôvodom môže byť nedostatočná prezentácia ponuky služieb alebo mediálne skreslenie dané „rozmazaním jedného náhodného zlyhania“.

S vedomím zložitosti a relatívnosti danej problematiky si riešenie spokojnosti občanov vyžaduje cieľavedomý a systematický prístup založený na princípoch definujúcich dobre fungujúcu verejnú správu. Medzi tieto princípy patrí otvorenosť a transparentnosť. Pokiaľ sú rozhodovacie postupy verejnej správy prehľadné, pokiaľ sa občania môžu vyjadriť ku svojim prioritám v rámci miestnych podmienok, potom sú naplnené predpoklady na vytváranie ich spokojnosti.

To, či sú alebo nie sú občania spokojní, sa neodrazí len vo voľbách raz za štyri roky, pretože tie predstavujú veľmi všeobecnú spätnú väzbu. Na riešenie konkrétnych potrieb a odstraňovanie konkrétnych nedostatkov je k dispozícii množstvo jemnejších metód a nástrojov, ktoré umožňujú získať informáciu o spokojnosti občanov bezprostredne, a ktoré teda taktiež umožňujú zlepšovať kvalitu služieb pre občanov kontinuálne.

1. SPOKOJNOSŤ, KVALITA VERSUS VÝKONNOSŤ V MODERNEJ VEREJNEJ SPRÁVE

Spokojnosť je „vnímanie zákazníka týkajúce sa stupňa splnenia jeho požiadaviek“ (norma ISO 9000).

Pod pojmom zákazník pritom rozumieme konkrétne trhové segmenty, na ktoré sa spokojnosť vzťahuje, čiže občanov, zákazníkov úradu, zamestnancov atď.

So zisťovaním spokojnosti je možné sa stretnúť v nasledovných prípadoch:

- Zisťovanie spokojnosti patrí k nástrojom zisťovania spätnej väzby. Používa sa vo všetkých **metódach kvality**.
- Je veľmi vhodné ho používať, pokiaľ sa v meste, resp. regióne uplatňuje **Miestna Agenda 21**, komunitné plánovanie, projekt Zdravé mesto alebo ďalšie aktivity súvisiace s prácou s verejnosťou, participáciou, komunikáciou a zapájaním verejnosti do rozhodovacích procesov.
- Vo všeobecnosti sa zisťovanie spokojnosti považuje taktiež za **nástroj marketingu** vrátane konceptu mestského marketingu.
- **Výskumy verejnej mienky** vrátane rôznych zisťovaní spokojnosti realizuje na úrovni celej republiky množstvo organizácií. V tlačových správach sa dočítame o spokojnosti so životom v mieste bydliska, o spokojnosti občanov s fungovaním demokracie, o spokojnosti s politickou situáciou, spokojnosti s osobným životom a obavách verejnosti, spokojnosti so životnými podmienkami v mieste bydliska a podobne.
- **Neformálne zisťovania spokojnosti** využíva každý z nás; vo väčšine prípadov ide o referencie na spokojnosť s rôznym druhom služieb.

Spokojnosť patrí k tzv. mäkkým indikátorom, t.j. ide o vnímanie zákazníkov či občanov, do akej miery sú alebo nie sú plnené kritériá ich očakávaní. Ide o pocity a city. Na rozdiel od toho „tvrdé“ indikátory vyjdajú – pokiaľ sú vhodne zvolené – objektívne skutočnosti. Pri kvalite života ide o mieru nezamestnanosti, priemerné platy, dostupnosť služieb, hustotu cestnej premávky, dopravnú obsluhu, počet parkovacích miest na obyvateľov sídlisk a pod. V praxi to však môže znamenať, že i na miestach, kde je podľa „tvrdých“ indikátorov nižšia kvalita života (vyššia nezamestnanosť, horšia dostupnosť, atď.) môže byť vyššia spokojnosť s kvalitou života a naopak. Spokojnosť je teda veľmi relatívna. Dôvody môžu byť nasledovné:

- náročnosťou alebo naopak skromnosťou ľudí alebo ich naturelom,
- schopnosťou „dokázať predať i to málo“. Niektoré mestá (alebo vo všeobecnosti organizácie verejného sektora) nedosahujú výraznejšie výsledky, ale dokážu výborne komunikovať so svojimi občanmi či zákazníkmi. Tieto organizácie si totiž uvedomujú, že ľudia obvykle nereagujú podľa skutočnosti, ale reagujú na svoje predstavy o tejto skutočnosti. A predstavy sú výrazne ovplyvňované médiami.
- Zlepšením prípadne zhoršením, ktoré sa prejavilo od posledného zisťovania. V miestach, kde je kvalita života dlhodobo vysoká, môžu mať horšie výsledky merania spokojnosti než miesta, kde síce sú podľa „tvrdých“ indikátorov stále horšie podmienky, ale v poslednej dobe došlo k ich výraznému zlepšeniu. V takomto prípade ľudia reagujú na kladnú zmenu, ktorú ešte majú v živej pamäti.

I napriek týmto obmedzeniam nám zisťovanie spokojnosti poskytuje dobrú spätnú väzbu. Obzvlášť významné môže byť pri posudzovaní účelnosti či neúčelnosti niektorých aktivít.

Pri posudzovaní ktorejkoľvek verejnej služby môžeme výsledky hodnotiť podľa nasledovných kritérií:

- kvalita pre zákazníka tejto služby (zahŕňa dostupnosť vrátane časovej dostupnosti),
- výkonnosť verejnej služby,
- náklady vynaložené na túto službu,
- spokojnosť zákazníkov a spokojnosť zamestnancov.

Pri posudzovaní týchto štyroch kritérií (kvalita – výkonnosť – náklady – spokojnosť) verejnej služby je potrebné brať do úvahy, že cieľom modernej verejnej správy je zvyšovať kvalitu života občanov a chápať ju ako službu občanovi.

Kvalita vo verejnej správe je miera (stupeň) napĺňania oprávnených požiadaviek zákazníkov na poskytovanú verejnú službu alebo občanov na kvalitu života v danej obci, regióne či kraji.

Zákazníci (účastníci správneho konania, žiadatelia na úrade, nájomníci nebytových priestorov mesta atď.) očakávajú, že ich žiadosť alebo potreba služby bude vybavená rýchle, bez právnych a iných nedostatkov v požadovanom štandarde.

Občania očakávajú, že príde k zvyšovaniu kvality života v ich obci, kraji alebo regióne.

Verejné služby sú služby poskytované vo verejnom záujme.

Oprávnené požiadavky zákazníkov sú v mnohých prípadoch dané zákonnými normami alebo štandardmi. Oprávnenosť alebo neoprávnenosť požiadaviek občanov na kvalitu života je limitovaná oprávnenosťou požiadaviek ostatných občanov, finančnými a ostatnými zdrojmi, ktoré sú k dispozícii, zákonnými normami a zásadami udržateľného rozvoja.

Rozdiel medzi kvalitou a spokojnosťou spočíva v tom, že kvalita je miera (stupeň) napĺňania oprávnených požiadaviek. Spokojnosť je vnímanie toho, do akej miery (na akom stupni) sú požiadavky napĺňané. Spokojnosť sa nemusí týkať len kvality, ale tiež ceny (s ohľadom na charakter verejných služieb je pre zákazníka vnímanie ceny menej dôležité alebo dokonca úplne nedôležité).

Cieľom modernej verejnej správy je:

- zvyšovať kvalitu života občanov pri rešpektovaní zásad udržateľného rozvoja a súčasne
- zvyšovať výkonnosť a kvalitu úradom (organizáciou verejnej správy) poskytovaných verejných služieb.

Pri zisťovaní spokojnosti sa skôr či neskôr nezaobídeme bez ďalších nástrojov alebo metód kvality. Zaraďujeme k nim model CAF, EFQM, ISO, benchmarking, procesný prístup, cyklus PDCA, Miestnu Agendu 21, BSC atď. Vo všetkých týchto metódach je spokojnosť občanov jedným z kľúčových prístupov. Samostatnú pozornosť budeme venovať modelu BSC.

2. BSC – NOVÝ MODEL STRATEGICKÉHO RIADENIA VEREJNEJ SPRÁVY

„Vyvážený úspech“ (Balanced Success) bol vyvinutý na základe rámca známeho pod názvom „vyvážené ukazovatele“ (Balanced Scorecard = BSC). Tento rámec bol vypracovaný profesormi Harvardskej univerzity Robertom S. Kaplanom a Davidom P. Nortonom ako súčasť výskumného projektu, ktorý bol zahájený v roku 1990. Je praktickým nástrojom strategického riadenia, ale predstavuje tiež nový typ koncepčného rámca a nový prístup k riadeniu verejnej správy. „Vyvážený úspech“ bol vyvinutý na základe rámca známeho pod názvom „vyvážené ukazovatele“ (BSC).

Prečo nová stratégia a nový prístup k riadeniu

V krajinách OECD sa 80. roky 20. storočia spájajú vo verejnej správe s myšlienkou nového riadenia verejnej správy. V rámci celého verejného sektora sa prijíma metóda riadenia výkonnosti s tým, že proces riadenia bol decentralizovaný a zdôrazňovali sa požiadavky na osobnú zodpovednosť. Zmena v rozpočtových štruktúrach, v systémoch riadenia finančných a personálnych záležitostí bola doprevádzaná novým typom nárokov kladených na schopnosti pri vedení ľudí, na kultúru riadenia a na kvalitu verejných funkcií. V riadení verejnej správy nastal posun od tradičných modelov riadenia verejnej správy k inovačnému riadeniu a procesom vedenia ľudí. S vysokým stupňom decentralizácie štruktúr, kde dochádza k výkonu rozhodnutí, existuje jasná potreba prepojiť strategické riadenie a plánovanie s ročným plánovaním, a to z hľadiska finančných zdrojov a stanovenia cieľov.

Vyvážené ukazovatele a vyvážený úspech

Počas niekoľkých rokov sa model vyvážených ukazovateľov stal známym ako systém pre strategické riadenie a meranie výsledkov určitej firmy z rôznych hľadísk. Diskusie prebiehajúce o tomto modeli na poli odbornom i praktickom doteraz ukázali, že niektorí považujú model vyvážených ukazovateľov za najdôležitejšiu inováciu v riadení podnikov od doby vedeckého riadenia podniku Frederika Taylora. Iní zisťujú, že ani tak nejde o otázku novej teórie organizácie či riadenia, ale skôr o celkovú koncepciu a kombináciu rôznych pohľadov a úloh v rámci organizácie. Existujú však i ďalší, ktorí v modeli vyvážených ukazovateľov vidia predovšetkým systém merania a riadenia prostredníctvom kontroly, vyvinutý pre účely ekonomického riadenia, teda pre predstaviteľov vedenia a kontrolórov, ktorí sa zameriavajú na zisťovanie správnych a objektívnych ukazovateľov.

Záujem o preverenie užitočnosti modelu vyvážených ukazovateľov v rámci svojho vlastného vývoja riadenia prejavili i orgány verejnej správy. Avšak treba mať na pamäti, že verejný sektor má svoje vlastné špecifické východzie body, z čoho vyplýva, že je treba uskutočniť množstvo experimentov, aby bolo vôbec možné spracovať teoretické a praktické koncepcie zamerané na verejnú správu a jej riadenie.

Model vyvážených ukazovateľov vznikol ako systém merania. Robert S. Kaplan a David P. Norton sami uviedli, že tento model je v prvom rade mechanizmom na realizáciu stratégie a až potom nástrojom pre tvorbu stratégie. Mal by previesť víziu a stratégiu danej firmy do hmotných cieľov a k nim vedúcich opatrní. Podľa toho sú potom vízia a stratégia považované za dané: vedenie definovalo víziu a stratégia vyvážených ukazovateľov ju prevedie do hmotných cieľov.

Keď sa model vyvážených ukazovateľov použije ako nástroj strategického riadenia, podľa Kaplana a Nortona by mal obsahovať štyri procesy:

1. Vyjasnenie vízie a stratégie
2. Oznámenie strategických cieľov
3. Plánovanie, stanovenie cieľov a zladenie strategických iniciatív
4. Zdokonalenie strategickej spätnej väzby a vyvodenie ponaučení.

3. VYUŽITIE VYVÁŽENÉHO ÚSPECHU V PRAXI – VÝBER STRATEGICKÝCH PERSPEKTÍV

Počet perspektív a ich obsah je zásadným výberom v procese stratégie. Celkový úspech organizácie závisí od pochopenia vzájomného prelínania a rovnováhy medzi rôznymi perspektívami. Stratégia vyváženého úspechu pre verejnú správu vychádza zo štyroch strategických perspektív:

1. Občania a politici – aké sú očakávania občanov a politikov, že organizácia uspeje. Efektívnosťou organizácie z hľadiska vyváženého úspechu je miera, do akej sú ciele založené na zodpovednosti orgánu verejnej správy voči spoločnosti dosahované, vymedzuje výsledky organizácie alebo úspechy dosahované navonok. Obsah efektívnosti sa líši podľa miesta orgánu v správnom systéme. V závislosti na úrovni organizácie môže byť ich vzťah ku zákazníkovi buď priamy (napr. miestne alebo štátne útvary služieb), alebo nepriamy (napr. ministerstvá a správne úrady). Efektívnosť zahŕňa veci alebo okolnosti, kedy môže daná organizácia ovplyvniť smer vývoja v dlhodobom horizonte. Daný orgán presadzuje svoje ciele v týchto strategicky dôležitých oblastiach, aby mohol splniť očakávania, potreby a spoločenské zámery politikov, daňovníkov a miestnych obyvateľov. Východzí bod efektívnosti spočíva v zodpovednosti daného poslanca a toto poslanie by malo viesť daný orgán v smere jeho vízie.

2. Riadenie zdrojov a hospodárenie – ako hospodárne a produktívne využíva daný orgán verejné finančné zdroje a ostatné zdroje, ktoré má k dispozícii a to z hľadiska politikov a riadich úradov.

3. Kapacita a efektívnosť organizácie – či má daný orgán k dispozícii kapacitu a štruktúru, aby mohol splniť ciele, ktoré mu boli vytyčené.

4. Pracovný útvar a zamestnanci – ako zabezpečiť zmenu schopností potrebných pre tímovú prácu a prácu na úrovni daného útvaru a ako zabezpečiť mentálnu a fyzickú pracovnú kapacitu zamestnancov. Táto perspektíva berie do úvahy i problematiku a okolnosti týkajúce sa stratégie, ktoré zabezpečujú obnovu pracovných tímov a mentálnu a fyzickú pracovnú kapacitu zamestnancov (know-how, motivácie, odmeny, komunikácia, spolupráca, pracovné nároky, riadenie a vedenie ľudí). Je to nevyhnutné pre spoločenskú výkonnosť, obnovenie procesov a štruktúry, ale i pre hospodárne, produktívne a efektívne využívanie zdrojov.

4. SKÚSENOSTI S BSC MODELOM V KRAJINÁCH OECD (KEKKONEN, 2002)

Model vyvážených ukazovateľov bol v rôznych štátoch uplatňovaný odlišnými spôsobmi. Veľa štátov aplikovalo modely a metódy, ktoré sa veľmi podobajú základnej myšlienke BSC. V mnohých prípadoch existuje spojenie medzi strategickým rozvojom a riadením výkonnosti na ministerstvách a úradoch. Štáty, ktoré sú už v decentralizácii svojich rozhodovacích systémov dosť ďaleko, nemajú obvykle politiku zameranú na typy nástrojov, ktoré by mali byť použité na jednotlivých ministerstvách a úradoch na zlepšenie riadenia. Niektoré štáty vykazovali zvýšený záujem o uplatnenie modelu BSC v orgánoch verejného sektora. Ústredné riadiace orgány v niektorých prípadoch podporili využitie tohto modelu publikovaním informácií o ňom resp. organizáciou seminárov, kde sa diskutovala užitočnosť tohto modelu. Zistilo sa, že pôvodný model musí byť upravený podľa špecifických potrieb a charakteristických znakov organizácií pôsobiacej vo verejnom sektore. Takže neexistujú podobné alebo koherentné metódy a systémy použité pri vývoji strategického riadenia v administratívnych štátoch OECD. Model BSC je vo verejných správach v podstate dobre známy, avšak len zriedka dlhobojšie uplatňovaný. V niekoľkých dánskych úradoch boli použité metódy, ktoré sa modelu BSC podobajú. Množstvo orgánov nizozemskej štátnej správy už model BSC využíva. V Kanade taktiež existuje model pre verejný sektor, ktorý sa BSC veľmi podobá. Vo Fínsku si za posledných niekoľko rokov metóda vyvážených ukazovateľov vydobyla pevné miesto v organizáciách pôsobiacej vo verejnom sektore. Konceptný rámec vyváženého úspechu sa tu využíva v strategických procesoch niekoľkých ministerstiev (nap. Ministerstva financií a Ministerstva obrany), niektorých ústredných úradov a regionálnych úradov (napr. Regionálnych centier pre podnikanie a zamestnanosť) a v niekoľkých obciach.

ZÁVER

Vedúci pracovníci, ktorí využili model vyváženého úspechu, uviedli tieto pozívne skúsenosti:

- vyvážený úspech zahŕňa do strategickej práce vízie a hodnoty,
- rôzne perspektívy sleduje zároveň a pozerá sa na ne ako na rovnocenné,
- zahŕňa i „intelektuálnu stránku“, ktorou sú už uvedené aspekty (znanosti, pracovné kapacity a procesy spolupráce smerujúce k práci na stratégii),
- na miestnej úrovni bola uľahčená spolupráca na problematike stratégie medzi politikmi a úradníkmi verejnej správy,
- na vyvážený úspech sa rovnako nazerá ako na proces, kde sa na jednotlivých veciach spolupracuje tak, že sú rôzne perspektívy spoločne prediskutované.

LITERATÚRA:

- [1] Ježek, J. – Ježková, R.: Mestský marketing v teórii a praxi. Praha: ASPI 2006. (v tlači)
- [2] Kaplan, N.: Balanced Scorecard. Praha: Management Press 2002.
- [3] Kekkonen, S.: Finsko: nový model strategického řízení. In: Veřejná správa, 39/2002, str. V-IX. Praha 2002.
- [4] Norma ČSN EN ISO 9000:2001. Systémy managementu jakosti – Základy, zásady a slovník
- [5] Paulíčková, R.: Regionální a městský marketing. Bratislava: Eurounion 2005. ISBN 80-88984-72-6.
- [6] Půček, M. a kol.: Měření spokojenosti v organizacích veřejné správy – soubor příkladů. Praha: MV ČR 2005. ISBN 80-239-6154-3.
- [7] Půček, M. a kol.: Řízení procesů výkonu státní správy. Případové studie Vsetín. Praha: MV ČR 2004. ISBN 80-239-4098-8.
- [8] Q2. Sborník příspěvků. 2. národní konference kvality ve veřejné správě s mezinárodní účastí. Plzeň 2005. ISBN 80-239-6156-X.

MOŽNÝ PŘÍSTUP K ROZVOJI A POLITICE ÚZEMNÍCH SAMOSPRÁV

Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita,
Lipová 41a, 602 00 Brno.
Tel.: +420 549 496 353, e-mail: nunvar@econ.muni.cz.*

ANOTACE

Místní agenda 21 je jednou z možností jak zlepšit výkon územních samospráv. Je to jeden ze způsobů jak zavést principy udržitelného rozvoje do každodenní praxe, součástí je však i důraz na dlouhodobé strategické řízení a zapojování veřejnosti do rozhodování o místních veřejných záležitostech. Místní agenda 21 může být uplatňována samostatně i společně s dalšími moderními metodami řízení. Snahou je zvýšení kvality života místního společenství.

ANNOTATION

Local Agenda 21 is one way how to improve output of local governments. It is one of methods how to lead on principles of sustainable development to everyday use. A part of this process is an emphasis on the long-term strategic management and public participation about local public questions too. Local Agenda 21 can be enforced alone or with other modern approaches to management as well. There is important a pursuit of local community life quality.

KLÍČOVÁ SLOVA

Agenda 21, Místní agenda 21, udržitelný rozvoj, územní samospráva, moderní přístup řízení veřejné správy.

KEY WORDS

Agenda 21, Local Agenda 21, sustainable development, local government, modern approach to public administration management.

ÚVOD

Snahy o zefektivňování fungování institucí veřejné správy a zkvalitňování jimi poskytovaných veřejných služeb nejsou žádnou novinkou. Česká veřejná správa se k tomuto trendu aktivně připojuje také; v posledních několika letech však lze pozorovat nárůst intenzity těchto snah. Možností jak zlepšovat fungování institucí veřejné správy je mnoho. Často jsou k tomu využívány přístupy či postupy vyvinuté v soukromém sektoru, kde jsou firmy k lepším výkonům poháněny touhou po zisku. Tržní mechanismus však nelze použít pro vysvětlování fungování sektoru veřejného. Proto jsou tyto přístupy přizpůsobovány specifikům veřejného sektoru.

Cílem organizací veřejného sektoru může být, a také bývá, zvyšování kvality poskytovaných produktů, především služeb. Některé územní samosprávné celky jdou ve svých cílech i dále. Narazit lze i na úsilí o vyšší spokojenost klientů, na zlepšování řízení organizací či na zapojování veřejnosti do rozhodování a další. Jednou z metod, která může územním samosprávným celkům v dosažení těchto cílů napomoci, je Místní agenda 21.

Cílem příspěvku je nastínit význam Místní agendy 21, jako jedné z moderních metod řízení, pro rozvoj a politiku územních samospráv a pro řízení územních samospráv podle principů udržitelnosti.

UDRŽITELNOST NA GLOBÁLNÍ I MÍSTNÍ ÚROVNI

Místní agenda 21 je metodou, která sjednocuje zvyšování kvality veřejných služeb s principy trvale udržitelného rozvoje, strategickým řízením a zapojováním občanů do veřejného rozhodování.

S Místní agendou 21 je především spojován pojem udržitelný rozvoj¹. Podle definice Světové komise pro životní prostředí se za udržitelný pokládá takový rozvoj, který umožňuje uspokojovat současné potřeby lidstva, aniž by byly ohroženy možnosti budoucích generací uspokojovat jejich potřeby.² Udržitelný rozvoj by měl nalézt rovnováhu mezi kvalitou životního prostředí a společenským a ekonomickým rozvojem. Udržitelný rozvoj tak, jak byl prezentován a přijat Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj v roce 1987, signalizoval důležitou odezvu globálního společenství na neúspěch dosavadních trendů environmentální degradace. Nedostatečná ochota společnosti zabývat se jen otázkou životního prostředí se projevila v zapojení požadavků i na společenský a ekonomický rozvoj.

Pro pochopení významu a podstaty Místní agendy 21 je vhodné vysvětlit pozadí jejího vzniku. Významným mezníkem ve vývoji současné koncepce udržitelného rozvoje byla Světová konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru, uspořádaná v roce 1992, tzv. Summit Země. Tato konference formovala požadavek podporovat princip trvale udržitelného rozvoje ve světovém měřítku. Členské státy EU podepsaly Rámcovou konvenci o změně klimatu a Konvenci o biologické rozmanitosti. Výsledkem konference byla Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji (Charta Země) a ustanovení *Agendy 21*. Deklaraci přijalo na konferenci asi 178 vlád. Po konferenci se světová odborná veřejnost shodla na tom, že v žádné zemi nelze současný způsob hospodaření označit za udržitelný, ale přitom dosažení tohoto cíle je podmínkou přežití lidstva. Na důkaz nutnosti a významnosti celosvětové podpory udržitelného rozvoje byl v roce 1993 ustanoven Výbor OSN pro trvale udržitelný rozvoj.

Podstatou konceptu udržitelného rozvoje je snaha zdolat tři základní problémy:

- a) problém vyčerpávání neobnovitelných zdrojů,
- b) problém nadměrného užívání obnovitelných zdrojů a přírody,
- c) problém spravedlnosti mezi lidmi a národy; vyčerpávání zdrojů a přírody průmyslovou částí světa snižuje možnosti ostatních zemí světa a zároveň snižuje možnosti a potenciál budoucích generací.

V praxi lze narazit na nepochopení významu slov udržitelný rozvoj. Člověk si udržitelnost v každodenním životě představí s obtížemi. Napomáhají k tomu stále se rozšiřující sklony až nutnost konzumního chování. Člověk je denně oslovován reklamami, přesvědčován společností o potřebnosti zvyšování spotřeby atd. Jak poznamenává Vavroušek, v západních demokraciích „reálného kapitalismu“ se projevují některé hodnotové orientace, které zřejmě nejsou slučitelné s ideou trvale udržitelného způsobu života. Jsou jimi např.³:

- a) *jednostranný důraz na individualismus*. Tento důraz vychází jednak z nesporně pozitivní koncepce lidských práv a svobod, jednak z poněkud sobecké snahy o maximalizaci osobního zisku založené na Smithově teorii „neviditelné ruky“. Nežádoucím důsledkem této jednostrannosti je pokles pocitu odpovědnosti lidí za věci veřejné, nedostatek solidarity a altruismu,
- b) *tendence ke ztotožňování svobody se svobodou vydělávat peníze a spotřebovávat materiální statky*. Toto podstatně zúžené pojetí svobody je všestranně prosazováno reklamou i sdělovacími prostředky. Množství peněz a výše luxusní spotřeby se staly universálním měřítkem úspěchu činnosti člověka,
- c) *hédonistická orientace společnosti*, kdy hlavní smysl života je přikládán snaze o dosahování co nejvyšší míry pohodlí a ničím neomezené uspokojování materiálních potřeb lidí, které zřejmě nemají žádné přirozené limity. Právě na vyhledávání a stimulování stále nových a nových potřeb je v situaci, kdy všechny „základní“ potřeby obyvatel jsou již dávno uspokojeny, zaměřen celý mechanismus tržní ekonomiky,
- d) *fascinování idejí kvantitativního růstu*: Jedním z „motorů“ pohánějících stále se zrychlující procesy ve společnosti je obecné přesvědčení, že právě růst vybraných veličin (např. hrubého národního produktu na úrovni státu a příjmů nebo úspor na úrovni jednotlivce) je měřítkem úspěchu a zdravého vývoje. Došlo k praktickému ztotožnění snahy o kvalitativní rozvoj, který doprovází evropsko-americkou kulturu od jejích počátků, se snahou o kvantitativní růst. Taková orientace je ve světě s limitovanými zdroji neperspektivní: žádný růst zde nemůže pokračovat libovolně dlouhou dobu, dříve nebo později narazí na zásadní limity,

¹ Zmínky o udržitelném rozvoji lze nalézt již v literatuře 19. století. Problematikou udržitelného rozvoje se ve svých dílech zabírali např. J. S. Mill a T. R. Malthus. Přičemž Mill kladl důraz na prostředí a přírodu, která musí být chráněna před rychlým růstem lidské populace v závislosti na omezeném množství zdrojů. Malthus zase připomínal tlaky vyvíjené exponenciálním růstem populace na konečné množství zdrojů. (Nátr, 2005:11).

² Podobně definoval udržitelný rozvoj i jeden z nejvýznamnějších představitelů ochrany životního prostředí v ČR a zakladatel Společnosti pro trvale udržitelný rozvoj Josef Vavroušek: „Trvale udržitelný rozvoj – nebo snad přesněji způsob života – je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společností a jejím životním prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili k ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejích formách, a to ve všech časových horizontech. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Měli bychom přijmout zásadu, že svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého ale také tam, kde dochází k ničení přírody. Žijme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás.“ (Vavroušek, 1993).

³Vavroušek, 1993.

- e) *kořistnický vztah k přírodě* vycházející ze stejných teoretických kořenů politické ekonomie jako v „reálném socialismu“ a podpořený snahou řady lidí obohatit se způsobem hrubě narušujícím přírodu.

Při tomto tlaku lze jen těžko chápat nutnost udržitelného chování, i přes to, že je nezbytné. Orgány státní správy i samosprávy si to uvědomují již dávno, teď se již některé z nich rozhodly tuto situaci řešit a svým přístupem se snaží o změnu. Napomáhá jim k tomu i Agenda 21 a z ní vycházející místní agendy.

Agenda 21 je podrobný akční plán, ustanovující jednotlivé iniciativy v oblasti životního prostředí. Obsahově je to pětisetstránkový dokument, dělí se do čtyř částí a čtyřiceti kapitol, přičemž každá kapitola se věnuje jedné z oblastí, ve které je třeba nastolit cestu udržitelného rozvoje. Agenda 21 není v žádném případě úzce ekologicky zaměřeným programem, ale obsahuje významné souvislosti ekonomické, sociální, kulturní a politické. Agenda 21 definuje charakteristické znaky, podle nichž lze určit že společenství se chová udržitelně. Mezi tyto znaky patří:

1. Tam, kde je to možné, jsou místní potřeby uspokojovány z místních zdrojů.
2. Je oceňována a chráněna rozmanitost přírody.
3. Obyvatelé mají možnost získat pitnou vodu a jídlo v potřebném množství a dostatečné kvalitě.
4. Lidé mají možnost získat odpovídající bydlení.
5. Každý má příležitost získat uspokojivou práci, místní ekonomika není závislá na několika málo provozovatelích, ale je různorodá.
6. Lidská sídla i krajina jsou harmonicky rozvíjena v souladu s urbanistickými zásadami.
7. Přístup k účelovým zařízením, službám, zboží a lidem není dosahován na úkor životního prostředí ani omezován pouze na ty, kdo mají auto.
8. Občanům je umožněno podílet se na rozhodování.
9. Jsou dostupné příležitosti k aktivnímu užívání volného času.
10. Kulturní rozmanitost a místní zvláštnosti jsou ceněny a chráněny.

Agenda 21 zpracovává principy udržitelného rozvoje v globálním měřítku po jednotlivých problémových oblastech a obrací se na regionální a místní správy s výzvou, k vypracování vlastních strategií udržitelného rozvoje, tzv. Místních agend 21.

Na Agendu 21⁴ velmi úzce navazuje Místní Agenda 21. Místní Agenda 21 je nástroj pro uplatnění principů udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni. Je to proces, který prostřednictvím zkvalitňování správy věcí veřejných, strategického plánování (řízení), zapojování veřejnosti a využívání všech dosavadních poznatků o udržitelném rozvoji v jednotlivých oblastech zvyšuje kvalitu života ve všech jeho aspektech a směřuje k zodpovědnosti občanů za jejich životy i životy ostatních bytostí v prostoru a čase.

Název metody lze vysvětlit třeba tak, že slovo „místní“ odráží konkrétní místní podmínky, slovo „agenda“ lze chápat jako program, soupis, postup toho, co se má udělat a číslo „21“ má nabídat k uvažování v delším časovém horizontu, protože metoda vznikla ve století 20. značí víru v její přetrvání i ve století 21. Vhodné je také poznamenat, že postup místních společenství podle Místní agendy 21 jim nepřikazuje žádný zákon či jiné nařízení a její uplatňování je zcela dobrovolné. Zapojení se místního společenství do aktivit Místní agendy 21 lze chápat jako projev jeho osobní odpovědnosti za svůj budoucí rozvoj.

Místní Agenda 21 je programem rozvoje obce, regionu, který zavádí principy udržitelného rozvoje do praxe. Její významnou součástí je vytvoření strategického plánu, který propojuje ekonomické a sociální aspekty s oblastí životního prostředí, a je vytvářen ve spolupráci s laickou i odbornou veřejností.

Místní Agenda 21 hledá řešení za účasti různých složek místního společenství, zohledňuje dopady rozhodnutí na všechny oblasti života v delším časovém horizontu. Propojuje probíhající aktivity. Aktivně zapojuje veřejnost do plánování ve všech jeho fázích i následné realizace, umožňuje tak veřejnou kontrolu. Místní Agenda 21

⁴ 28. kapitola dokumentu Agenda 21 upřesňuje problematiku činnosti místních správ ve směru udržitelného rozvoje, kde se také píše: „Velké množství problémů a řešení obsažených v Agendě 21 má své kořeny na úrovni místních aktivit; účast a spolupráce místních úřadů bude proto faktorem určujícím úspěšnost realizace jejich cílů. ... Protože jsou (místní úřady) úrovní správy nejbližší lidem, sehrávají důležitou roli ve výchově, mobilizaci i při reakci na podněty veřejnosti a napomáhají tak dosažení udržitelného rozvoje. ... Do roku 1996 by většina místních správ v jednotlivých zemích měla ve spolupráci s obyvateli dosáhnout konsenzu ohledně Místní agendy 21 pro jimi spravovanou obec nebo město. ... Všechny místní úřady by měly vstoupit do dialogu s občany, místními organizace a soukromými podniky a přijmout Místní agendu 21. ... Na základě konzultací a vytváření konsenzu by se místní orgány měly od občanů a od místních, občanských, komunitních, obchodních a průmyslových organizací poučit a získat informace potřebné pro zformulování nejlepších strategií.“

zohledňuje konkrétní místní problémy. Je to proces směřující k zajištění dobré a udržitelné kvality života a životního prostředí v určitém území.

Územní samospráva, která uplatňuje Místní agendu 21 při svém fungování, může většinu aktivit realizovat v souladu s principy udržitelnosti. Pak lze za tyto činnosti považovat například následující činnosti⁵:

- obnova památek,
- ožívování a zachovávání tradičních zvyklostí a řemesel,
- udržitelná turistika,
- územní plánování založené na integrovaném přístupu a vhodná výstavba,
- péče o krajinu,
- péče o starší občany,
- programy pro školy zaměřené na otázky udržitelného rozvoje,
- programy konzultací, které by měly vést k vytvoření strategického plánu rozvoje místa,
- praktické práce v místě, tzv. práce "zdola" v rámci místního společenství, jako např. výsadba stromů, údržba parků,
- projekty, které se zabývají konkrétní problematikou např. dopravou,
- kulturní a společenské akce, akce pro veřejnost (slavnosti, jarmarky, poutě),
- výchovné a vzdělávací programy pro veřejnost i pro místní zastupitele a jiné cílové skupiny,
- spolupráce s médii při osvětě veřejnosti,
- podpora vhodného podnikání,
- vlastní práce místních orgánů - zapracování principů udržitelného rozvoje do koncepcí, plánů i každodenní agendy,
- environmentální systémy řízení pro podniky, místní úřady a další instituce,
- ekologické vytápění,
- nákupy respektující udržitelnost spotřeby, a řada dalších.

Uvedené příklady činností jsou jenom malou ukázkou toho, co může být nazýváno aktivitami v rámci Místní Agendy 21. Za činnost v rámci Místní agendy 21 však mohou být pokládány pouze činnosti, které jsou součástí dlouhodobé, jasně stanovené a společenskými skupinami a veřejností přijaté strategie.

Řešení udržitelnosti je poměrně složitá problematika, protože se dotýká všech složek života. Česká republika patří mezi země, které Agendu 21 přijaly. S praktickou implementací místní Agendy 21 na tom však nejsme nejlépe. Zatímco v některých zemích, jako například ve Švédsku či Velké Británii, většina obcí a měst si už strategický akční plán místní Agendy 21 pro sebe zpracovala, v České republice je jich jen několik desítek. Zahraniční zkušenosti ukazují, že rozhodující roli při iniciaci Místní agendy 21 mají místní úřady. Zejména proto, že zastupují místní společenství a pracují v jeho zájmu, mají právní nástroje k regulaci činnosti v území, mají takřka rozhodující úlohu při plánování, ovlivňují mnoho služeb, na kterých závisí kvalita místního (životního) prostředí a mnoho dalšího. To je také jedním z důvodů, proč je v poslední době na tuto problematiku zaměřena pozornost jak ústřední správy tak především územní samosprávy.

Vláda ČR svým usnesením č. 778 ze dne 30. července 2003 vzala na vědomí Zprávu o stavu řešení problematiky udržitelného rozvoje v České republice, zrušila ke dni 31. července 2003 Radu vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii a zřídila s účinností od 1. srpna 2003 Radu vlády pro udržitelný rozvoj⁶. Rada se podílela na přijetí Strategie udržitelného rozvoje České republiky usnesením vlády z roku 2004.

Strategie definuje cíle a nástroje tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti podle jednotlivých témat společenského rozvoje. Jedním z témat je správa věcí veřejných, v rámci ní by měla Česká republika pro udržitelný rozvoj:

- posilovat postavení regionů a obcí,
- optimalizovat systém veřejné správy,
- zvyšovat kvalitu a efektivitu veřejné správy,
- posilovat podmínky pro účast veřejnosti na rozhodování ve věcech týkajících se udržitelného rozvoje a vytváření co nejširšího konsenzu při přechodu k udržitelnému rozvoji,

⁵ Kolektiv autorů, 2003: 17.

⁶ Členy Rady jsou zástupci ústředních orgánů státní správy, územní samosprávy, sociálních partnerů, akademické obce a neziskového sektoru. Rada ve své činnosti iniciuje, koncipuje, koordinuje, sleduje, vyhodnocuje a podporuje strategické dimenze v řízení státu. Navrhuje opatření ke sladění dlouhodobých záměrů a cílů se střednědobými a krátkodobými cíli a programy v souladu s principy udržitelného rozvoje. Sleduje a vyhodnocuje globální jevy a rozvojové příležitosti a navrhuje včasné a odpovídající reakce státu na ně. Rada rozpracovává, koordinuje a sleduje uplatnění principů udržitelného rozvoje při dosažení dynamické rovnováhy jeho složky ekonomické, sociální a environmentální.

- řešit dostupnost základních místních veřejných služeb pro občany a další.

K dosažení těchto cílů by měly být nápomocny nástroje jako jsou např. rozvoj ekologického zemědělství, rozvoj místních ekonomik, zlepšování dopravní dostupnosti, podpora rozvoje a dostupnosti veřejných služeb kultury, podpora zapojení občanů a občanských iniciativ do kulturních, uměleckých a tradičních aktivit, *podpora zavádění Místních agend 21*. Místní agenda 21 by měla být používána se skutečným zájmem o zefektivnění fungování organizace. Při jejím formálním zavedení může být prospěšná jen s obtížemi.

Úspěchy této metody lze dokumentovat na zahraničních zkušenostech, na něž navazují i české projekty. Dobrým příkladem uplatňování Místní agendy 21 jsou britské Hrabství Cheshire či obec Weaverham⁷. V Cheshire využili vzrůstající zájem obyvatelstva o životní prostředí. V devadesátých letech 20. století nechala Rada hrabství zpracovat rozsáhlou studii o životním prostředí, do které zapojila další organizace (nevládní, samosprávné, státní). Studie byla výchozím dokumentem pro počátek procesu Místní agendy 21. Rada hrabství se díky studii mohla mnohem více zaměřit na činnosti, které nebyly souladu s principy udržitelného rozvoje. Následoval průzkum kvality života v hrabství a definovány také byly problémové oblasti. Podle oblastí pak byly ustanoveny pracovní skupiny, jejichž členy byli zástupci různých společenských skupin. Největším problémem ze začátku procesu bylo zapojení veřejnosti. Také proto bylo vytvořeno Fórum udržitelného Cheshire, které mělo dohodou s různými zájmovými skupinami vymyslet a začít realizovat další strategický postup. Výstupem Fóra byly: Cheshirská deklarace, Místní principy udržitelnosti, Strategický a akční plán pro jednotlivé oblasti a Strategie komunikace. Všechny tyto dokumenty byly sdruženy do jednoho strategického dokumentu, který byl vytvořen tak, aby byl srozumitelný i pro laickou veřejnost. Fórum ve spolupráci s pracovními skupinami stanovuje roční prioritní úkoly a realizuje konkrétní aktivity, např. zapojování veřejnosti (monitorování výskytu vzácných rostlin a živočichů), zavádění nových ekologicky šetrných technologií či vytváření udržitelných pracovních příležitostí.

Weaverham je v poměrech Velké Británie malou obcí, proto zde měli k zavádění principů Místní agendy 21 trochu odlišný přístup než ve větším celku, kterým je Cheshire. Podobně jako u hrabství, největším problémem bylo nalézt lidi, kteří mají ve společenství nějaký vliv a mají zájem pracovat na zlepšování kvality života pro celé společenství. Vhodným se také ukázalo začít s projektem, na jehož realizaci má zájem a možnost podílet se co nejširší skupina lidí. Ve Weaverham to byla řada praktických ekologických projektů, které vedly k vytvoření oblíbené lesní přírodní rezervace. Zajímavým je však také jeden z problémů, které musela pracovní skupina řešit. Volení členové místní samosprávy se na počátku obávali toho, že pracovní skupina bude mít u obyvatelstva větší oblibu než volení zástupci. Domnívali se, že pracovní skupina je jejich „skrytou“ opozicí pro příští volby. Tyto obavy však byly rozptýleny a spolupráce mohla nabrat naprosto jiných rozměrů. Volení zástupci si díky pracovní skupině uvědomili, že naslouchání voličům a jejich zapojování do rozhodování je velmi důležité. Stejně tak spolupráce vedla i k tomu, že volení zástupci pochopili, že výrazný vliv mají dobré příklady realizací konkrétních aktivit místní samosprávou.

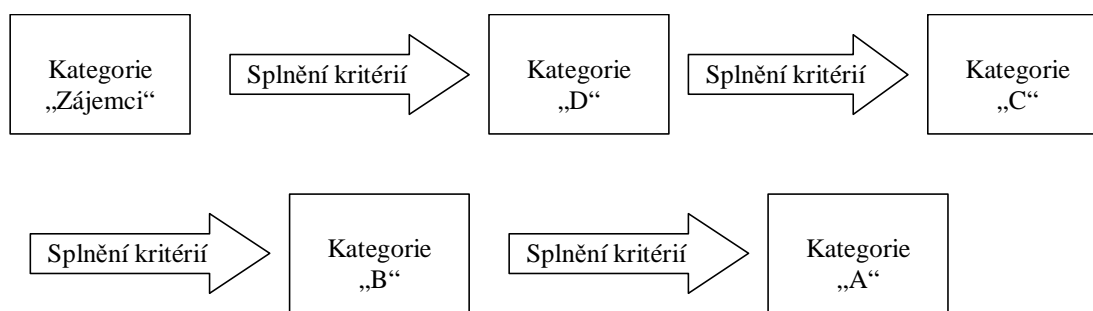
Z obou příkladů lze vyvodit závěr, že Místní agendou 21 může být skutečně každá iniciativa vedená zespodu, ve které je patrný zájem o zvyšování kvality života určitého společenství. Stejně tak lze vyzorovat různé cesty ke stejnému cíli. Důležitý je zájem o záležitosti vlastního společenství a chuť a vůle něco změnit v jeho prospěch. Opomenout však nelze ani přístup a politiku místních samospráv k rozvoji svého území.

KRITÉRIA MÍSTNÍ AGENDY 21

Jedním z nejvýznamnějších projektů, který je realizován v ČR na úrovni územních samospráv jsou Kritéria Místní agendy 21. V lednu 2005 vytvořila Pracovní skupina Rady vlády pro udržitelný rozvoj Kritéria pro Místní agendy 21 v ČR. Podle vytvořených Kritérií je možné rozdělit Místní agendy 21 podle úrovně do čtyř resp. pěti kategorií: Zájemci, D, C, B, A. Každá kategorie zahrnuje kritéria (včetně konkrétních ukazatelů), která je nutno splnit pro postup do kategorie vyšší (jak naznačuje následující obrázek). Kategorie A pak představuje žádoucí (cílový) stav fungování správy na místní úrovni.

⁷ Podle Reitshmedová, 2000.

Obrázek 1: Hierarchie procesu plnění kritérií MA21

Pramen: Frýdková, 2006:17

Vytvořeno bylo, zřejmě symbolických, 21 kritérií pro všechny kategorie. Kritéria jsou rozvedena do konkrétních ukazatelů, které jsou definovány tak, aby jejich (ne)naplnění bylo jednoznačné. Ukazatelé také svým zaměřením napomáhají pochopit, co je třeba činit za konkrétní kroky k dosažení cíle. I přes to je však ponechána značná volnost místním společenstvím v hloubce a zaměření jednotlivých aktivit, které budou činěny pro zvyšování kvality života společenství. Kritéria by měla územní samosprávy podpořit v prosazování udržitelného rozvoje a zlepšování komunikace s občany při strategickém řízení samosprávy.

Kategorie, kterých mohou samosprávy dosáhnout, se naplňují s různou obtížností. Metoda je vhodná pro jakýkoliv typ a velikost samosprávy (viz. zahraniční zkušenosti např. v Reitshmedová, 2000). Nelze však předpokládat, že malé (do 500 obyvatel) či venkovské (do 2 000 obyvatel) obce v ČR budou běžně dosahovat nejvyšší kategorie. Spíše lze očekávat, že se budou pohybovat v kategoriích D a C, kde se svými omezenými (finančními, personálními a odbornými) možnostmi mohou snáze aplikovat principy udržitelného rozvoje do svého řízení a zlepšovat tak i strategické řízení v úzké spolupráci se svými komunikujícími občany.

ZÁVĚR

Místní agenda 21 má pro rozvoj a politiku územních samospráv rozhodně svůj význam. Územní samosprávy výběrem vhodných metod pro své řízení mohou značně ovlivnit život svých občanů. Plní totiž některé významné funkce, např. mají významnou úlohu při územním plánování, mohou z velké části ovlivňovat místní obyvatele i návštěvníky pomocí osvěty, poradenství, informací a příkladů. Nejen proto je lepší ve volbách vybrat „zodpovědné“ zastupitelstvo, které je schopno směřovat území vhodným a dlouhodobě žádoucím směrem, k čemuž mu může napomoci také Místní agenda 21, jako jeden z možných nástrojů řízení samospráv. Zahraniční zkušenosti ukazují, že očekávaných výsledků při použití metody bude dosaženo pokud:

- do procesu bude zapojena co nejširší veřejnost,
- existuje podpora politických představitelů samosprávy,
- jsou poskytovány informace o činnostech a výsledcích v rámci Místní agendy 21,
- aktivity naplňují dlouhodobé cíle.

Pak může docházet ke zvyšování kvality života obyvatelstva celého společenství.

LITERATURA

- [1] ČEÚ A KOL. *Průvodce pro místní Agendy 21. Místní Agenda 21. Úvod*. Český ekologický ústav: Praha, 2001. [cit. 20. června 2006]. Dostupný na WWW <http://www.ceu.cz/edu/odd/publikace/MA21_uvod.htm>.
- [2] FRÝDKOVÁ P. *Trvale udržitelný rozvoj města Hodonín*. Masarykova univerzita: Brno, 2006. Bakalářská práce. 55 s.
- [3] KOLEKTIV AUTORŮ. *Metodika pro místní Agendy 21 v České republice*. Kleinwachter: Frýdek-Místek, 2003. 39 s.
- [4] Ministerstvo vnitra ČR. Internetové stránky dostupné na WWW <<http://www.mvcr.cz>>.
- [5] NÁTR, L. *Rozvoj trvale (ne)udržitelný*. Univerzita Karlova: Praha, 2005. 102 s. ISBN 80-246-0987-8.
- [6] REITSHMEDOVÁ A KOL. *Místní Agenda 21. Případové studie z Velké Británie*. Český ekologický ústav: Praha, 2000. [cit. 20. června 2006]. Dostupný na WWW <http://www.ceu.cz/edu/odd/publikace/MA21_VB.htm>.
- [7] *Strategie udržitelného rozvoje ČR*. Vláda ČR: Praha, 2004. [cit. 20. června 2006]. Dostupný na WWW <http://wtd.vlada.cz/files/rvk/rur/sur_cr.pdf>.
- [8] VAVROUŠEK, J. *Perspektivy lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života*. Olomouc, 1993. [cit. 20. června 2006]. Dostupný na WWW <<http://www.sustainable.cz/josefvavrousek.htm>>.

MOŽNOSTI OŽIVENÍ VENKOVSKÝCH OBCÍ

Ing. Jan BINEK

*GaREP, spol. s r.o.,
Nám. 28. října 3, 602 00 Brno, Česká republika.
Tel.: 545 242 846, e-mail: garep@garep.cz.*

ANOTACE

Osídlení České republiky se vyznačuje vysokým podílem malých sídel, která jen obtížně zajišťují dostatečné životní podmínky svým obyvatelům a potýkají se s řadou problémů souvisejících s jejich velikostí či polohou. Tato sídla spolu s okolní krajinou vytváří venkovský prostor. Jde o specifické území, kde se citlivě odráží sociální i ekonomické změny posledních let. Dochází ke zvyšování rozdílů mezi obcemi a unifikovaná řešení jsou neúčinná.

V tomto příspěvku jsou prezentovány systematické poznatky o možnostech oživení venkovského prostoru, resp. venkovských obcí. Vymezuje pojem oživení a toto oživení staví na využití místních zdrojů, které vytváří různě provázané rozvojové potenciály. K praktickému oživení dochází pomocí řady vnitřních a vnějších nástrojů a aktivit, jejichž vztahům a podmíněnostem je věnována pozornost ve druhé části textu.

V příspěvku jsou shrnuty vybrané poznatky získané v rámci řešení výzkumného projektu Ministerstva pro místní rozvoj ČR WB-29-04 „Venkovský prostor a jeho oživení - specifické místní zdroje a možnosti jejich využití, specifické místní problémy a možnosti jejich řešení – Aplikace v regionu NUTS II Jihovýchod“.

ANNOTATION

The settlement of Czech republic features with high portion of small municipalities which ensure sufficient living conditions for their habitants with difficulty and battle with many problems associated with their size and location. These municipalities coupled with surrounding landscape create country area. It is a specific territory which susceptible perceives social and economic changes in recent years.

This paper aspires to take systematically possibilities of activation of country area and country municipalities. It delimitates conception of activation and this activation bases on utilization of local resources which generate differently linked development potentials. Practical activation comes through many internal and external instruments and activities. Their relations and conditionalities are presented in the second part of text.

This paper summarizes select pieces of knowledge within research project of Ministry for regional development WB-29-04 „Country area and its activation – specific local resources and possibilities of their utilization, specific local problems and possibilities of their solution – application in the area of region NUTS 2 South-East“

KLÍČOVÁ SLOVA

Venkov, venkovský prostor, oživení, místní zdroje, místní potenciál, vnitřní a vnější nástroje oživení.

KEY WORDS

Countryside, country area, activation, local resources, local potential, internal and external instruments of activation.

ÚVOD

Venkovský prostor, zjednodušeně označovaný jako venkov, je územím tvořeným mozaikou sídel a krajiny. Svou prostorovou strukturou a charakterem hospodářství a společnosti je specifickou částí socioekonomické sféry, která pro podporu rozvoje vyžaduje také specifický přístup. Diferencovaný a multidisciplinární přístup k venkovu je nezbytným předpokladem pro identifikaci jeho znaků a jejich obsahu a pro nalezení cest vedoucích k jeho oživení a rozvoji. Rozvoj venkova je přednostně lokalizován do jednotlivých venkovských sídel, i když jeho cílem je i venkovská krajina. Často zde bude používán výraz „venkovské obce“, neboť za venkov je považováno území venkovských obcí. Důležitá je také okolnost, že ačkoliv v popředí zájmu stojí venkov, nelze

z tohoto prostředí vydělovat malá města, která jsou přirozeně srostlá s venkovem, a která jsou v podstatě svými vazbami také součástí venkovského prostoru.

Exaktní vymezení venkova je poměrně problematickou oblastí, lze vytvořit řadu kritérií a řadu typologií, kritéria lze kombinovat, lze vytvářet účelové klasifikace apod. Jednoznačné vymezení však není nezbytnou podmínkou úvah o možnostech oživení venkova. Bude stačit předpoklad, že primární vliv na „venkovský charakter“ obce má její velikost (na kterou se váže řada socioekonomických charakteristik), tento vliv je zesilován či zeslabován sídelní a dopravní polohou obce, geografickými znaky okolí a výskytem a využitelností místních zdrojů. Pro každou obec lze nalézt specifické charakteristiky, které podmiňují výběr správných (adekvátních) cest oživení venkova. Záleží na tom, zda a jaké bariéry rozvoje a zdroje jeho aktivace jsou poznány.

CÍL A METODOLOGIE

Cílem příspěvku je obecnější zamyšlení nad možnými přístupy k oživení venkovských obcí a současně naznačení konkrétních cest. Jako základ pro formulaci a volbu nástrojů oživení jsou analyzovány místní zdroje a rozvojové potenciály a příspěvek usiluje o naznačení základních rozdílu mezi zdroji a potenciály. Toto členění by mělo přispět k identifikaci možností rozvoje jednotlivých venkovských obcí a usnadnit rozhodování o jeho zaměření.

K vytvoření základních východisek bylo využito metody datové analýzy a komparace. Ty byly dále rozvíjeny pomocí metody brainstormingu a expertních rozhovorů, dále obsahovou analýzou koncepčních materiálů obcí. Bylo využito rovněž metody indukce a syntézy.

1. VENKOV A JEHO OŽIVENÍ

Venkovský prostor je tvořen venkovskými obcemi a krajinou mezi nimi. Oživením venkovského prostoru chápeme především oživení obcí, které cíleně formují krajinu kolem sebe. Přes nutnost přesného vymezení venkovských obcí k provedení kvantitativních analýz není nezbytné omezovat oživení venkovského prostoru na omezený okruh obcí¹. Lze dokonce tvrdit, že i malá města jsou v jistém slova smyslu součástí venkovského prostoru. Malá města nezřídka fungují jako motor oživení malých obcí v širokém okolí.

Oživení venkovského prostoru může být chápáno jako proces oživení venkovských obcí a krajinné sféry, v níž se tyto obce nacházejí, který směřuje zejména k:

- vytvoření harmonického systému kulturní krajiny,
- rozvoji celkové pestrosti a specifík venkovských obcí,
- vytvoření stabilního ekonomického systému zajišťujícího pracovní příležitosti,
- zajištění kvalitních podmínek pro život obyvatelstva,
- rozvinutí občanské společnosti,
- zajištění dostatečné dopravní dostupnosti.

Je také třeba odlišovat sociálně-kulturní oživení venkova a oživení venkovské krajiny od hospodářského oživení venkova. Prvního zmiňovaného oživení může být dosaženo dlouhodobým vnitřním úsilím, ale hospodářské oživení venkova a vytváření pracovních míst na venkově je problematičtější. Podnikatelský sektor při rozhodování o umístění své výroby zvažuje řadu lokalizačních faktorů, kdy hlavní roli hraje nejvíce často dopravní dostupnost a možnost zajištění odbytišť, dostupnost a kvalita pracovní síly a existence ostatní technické i sociální infrastruktury. S rozvojem dopravy a moderních technologií došlo sice k oslabení vlivu některých faktorů, ale je zřejmé, že hlavní většina podnikatelských aktivit se bude nadále koncentrovat v blízkosti měst (zde se právě projevují nejvíce rozdíly v možnostech obcí v závislosti na poloze), i když nemusí jít o města největší.

Nezbytným krokem je identifikace rozvojových předpokladů a faktorů, které na ně působí, a jejich vhodným využitím stimulovat rozvoj širšího zázemí. Není nutné ani vhodné oživovat plošně, ani „centrálně“. Je vhodnější podporovat přirozená střediska, aby působila sama na rozvoj svého zázemí, neboť právě malá města a velké venkovské obce („střediskové obce“) jsou nejčastějšími póly rozvoje venkova. Pro svou různorodost a specifický charakter jednotlivých území vyžaduje oživení venkovského prostoru hledání nejvhodnějších kombinací nástrojů k rozvinutí místního potenciálu, založené na poznání místních zdrojů a bariér a při využití adekvátních vnějších impulsů a zdrojů.

¹ V praxi ČR se nejčastěji využívá hranice 2000 obyvatel pro ohraničení venkovských obcí, v rámci zdrojového výzkumu bylo pracováno z důvodu komplexnosti i jiných s hranicí 3000 obyvatel.

2. MÍSTNÍ ZDROJE VENKOVA

Pojetí místních zdrojů

Místní zdroje jsou v nejširším slova smyslu možnosti a charakteristiky daného území. Tyto zdroje nelze označit jako výhradně venkovské, tj. nalezneme je i v městských sídlech, ale záměrem je vysledování jejich působení ve venkovském prostoru a nalezení těch, které ovlivňují procesy venkovského oživení. Na místní zdroje venkova se můžeme podívat ze tří úhlů. Z hlediska obyvatel venkova je to přítomnost faktorů ovlivňujících pozitivně jejich život, z hlediska rozvojového to jsou hodnoty, které mohou přilákat do obce nové obyvatele, podnikatele, investory, z hlediska návštěvníků jde o faktory, které ovlivňují výběr lokality k pobytu či návštěvě. Popisný přístup ke specifickým místním zdrojům vychází ze standardního rozlišování složek krajinné a socioekonomické sféry. Lze jej snadno uplatnit a umožňuje zřetelný obraz o možnostech konkrétního území.

Místními zdroji z pohledu obyvatel mohou být: kvalita životního prostředí, příjemné prostředí, klid, blízkost přírody, dobrá dopravní dostupnost, dostupné bydlení, možnosti volnočasových aktivit, pracovní příležitosti atd. Místními zdroji z pohledu podnikatelů mohou být: objekty a pozemky vhodné pro podnikání, kvalitní dopravní komunikace, dostupnost inženýrských a dopravních sítí, kvalifikovaná pracovní síla, odbytové trhy, přírodní, kulturní, rekreační atraktivity atd. Místními zdroji z hlediska návštěvníků mohou být: atraktivita daného prostoru, výskyt přírodních, kulturních a historických zajímavostí, sportovní možnosti, ubytovací a stravovací kapacity apod. Jako zvláštní „specifický“ zdroj může působit i tzv. „synergický“ (vícenásobný) efekt ze souběžného výskytu jednotlivých zdrojů.

Při snaze o určité metodické rozdělení lze místní zdroje, z hlediska jejich věcného charakteru primárně členit do tří skupin s řadou podskupin: lidské zdroje, přírodní zdroje a hospodářské zdroje.

Lidské zdroje jsou ve svém důsledku nejvýznamnější součástí celkových zdrojů venkova. Jejich prioritní postavení spočívá v tom, že kvalita lidských zdrojů ovlivňuje využití jakýchkoliv zdrojů ostatních. Lidské zdroje jsou hnací silou a „výkonnou jednotkou“ pro rozvoj území.

Základním prvkem ovlivňujícím charakter a praktický aspekt lidských zdrojů je identita obyvatel a jiných osob ve vztahu ke konkrétnímu území. Právě ekonomická úspěšnost regionu může být založena na silném pocitu regionální sounáležitosti a identity čerpající např. ze specifického a neporušeného životního prostředí, společných historických kořenů apod. Stejně významné jsou socioekonomické charakteristiky obyvatelstva: věková struktura, vzdělanost, pracovní participace a další.

Do skupiny lidských zdrojů lze zařadit i svébytnou podskupinu zdrojů, vážících se hodnotově na kulturní a sportovní sféru lidských aktivit. Ačkoliv z hlediska metodiky vymezení hlavních skupin zdrojů se jedná spíše o pomezí oblast, je důležité uvažovat jako obecně důležitou součást kvality lidských zdrojů a možností jejich využití pro oživení venkovského prostoru právě předpoklady pro realizaci kulturních nebo sportovních aktivit ve venkovských obcích a především aktivní zapojení lidí v nich. Do sféry tzv. „kulturních zdrojů“ nejčastěji patří kulturní tradice, folklór, tradiční řemesla, místní umělci. Jako důsledek lidské činnosti a „lidského ducha“ vznikla umělecká díla a historické památky. Ve sféře „sportovních zdrojů“ můžeme zmínit existenci a fungování nejrůznějších sportovních klubů, oddílů a jiných uskupení, podmiňujících pocit sounáležitosti s daným územím a jeho obyvateli. V tomto smyslu zde náleží i oblast pro realizaci jakékoliv další aktivní spolkové činnosti (hasiči, důchodci, náboženské skupiny, charitativní spolky.....)

Z pohledu oživení venkova je důležitou součástí lidských zdrojů i kvalita lidí ve vedení obce. Jejich aktivita, informovanost a schopnosti jsou pro úspěšný rozvoj obce klíčové.

Přírodní zdroje v nejširším slova smyslu jsou rozsáhlou skupinou charakteristik území. Z hlediska využitelnosti můžeme rozlišovat „krajinné“ zdroje a surovinové přírodní zdroje. Krajinné zdroje vychází z vnějších vzhledových prvků a fyzickogeografických podmínek. Typickými příklady těchto zdrojů jsou např. reliéf, klima. Zde je ceněný zejména estetický aspekt. Na pomezí krajinných a surovinových zdrojů lze zařadit půdy (využívání v zemědělství), vegetační pokryv (v případě hospodářsky využívaných lesů jde spíše o surovinový zdroj), ale i např. minerální prameny, zdroje podzemních vod, povětrnostní podmínky (možnost stavby větrné elektrárny) apod. V případě surovinových zdrojů má největší význam potenciál jejich využívání při výrobě.

Hospodářské zdroje venkova se do jisté míry prolínají s lidskými zdroji, protože ekonomickou aktivitu na venkově vykonávají především obyvatelé, kteří zde žijí a pracují, stejně jako s přírodními zdroji, jichž nezdědka využívají. Tyto zdroje je možné ze tří zmiňovaných skupin nejlépe kvantifikovat. Klíčovými prvky jsou podnikatelské subjekty v území, struktura jejich aktivit a přítomnost progresivních ekonomických činností. To vše ve vztahu k zajištění pracovních míst pro obyvatele a k vytváření synergického efektu, kdy pracovní místa přitáhnou, resp. udrží, obyvatele, na obyvatele se naváží služby a další podnikání. Tento cyklus se však ve

venkovském prostoru spíše uplatňuje v opačném směru. Místní podnikání je zásadní složkou oživení venkovského prostoru.

Specifické místní zdroje

Hlavní typy zdrojů se obecně vyskytují všude, i když jejich charakteristiky se liší. Pro oživení venkova je důležité využít zdroje, které jsou právě pro venkov specifické a které se vyskytují téměř výhradně na venkově. Jedním z možných zdrojů, ale i možných bariér určitých směrů rozvoje, jsou speciálně vymezená území s jedinečnými charakteristikami. Jde např. o chráněná území, lázeňské lokality, vesnické památkové rezervace a zóny a další, díky nimž je možno například rozvíjet specifický potenciál cestovního ruchu a rekreace. Otázkou zůstává, zda a jak dokáží obce využít zařazení do účelových regionů, často spojených s nějakým typem omezení. To úzce souvisí s přenesením pojetí pozitivních a negativních externalit do konkrétních území a s redistribučními toky finančních prostředků.

Výrazným specifikem venkovských obcí jsou místní společenské a kulturní tradice, které se historicky pojí s venkovským prostředím. Venkovská společnost daleko více udržuje místní zvyky a tradice než např. společnost městská a považuje je za přirozenou součást života. Aktivita, které se s nimi pojí, mohou být dobrovolného či zájmového charakteru (společenské a kulturní akce různých místních dobrovolných spolků, sportovní aktivity pro všechny skupiny obyvatel, apod.), ale také postavené z části na komerční bázi (místní trhy, jarmarky, prodejní výstavy a další). Tyto aktivity patří k venkovu, jsou jeho skutečným specifikem, posilují sounáležitost místních obyvatel k prostředí v němž žijí. Jejich existenci a cílenou podporu je možno brát za další možný zdroj pro oživení venkova, a to zejména při rozvoji lidských zdrojů a budování společné identity. Jako konkrétní příklad typického specifického zdroje na jižní Moravě lze uvést vinařství a folklór .

Rozvojové potenciály

Při posuzování možností využití specifických zdrojů venkova pro jeho oživení je možno rozlišit, zda nalezené zdroje jsou zdroji, které přímo působí jako „rozvojové potenciály“ (není tedy nutno je nějakým zásahem zvláště aktivovat), a takové zdroje, které jsou z tohoto hlediska spíše „latentními potenciály“, je tedy třeba je pro vhodné využití v procesech oživení venkova teprve „aktivovat“.

Označením „potenciál“, zde vyjadřujeme, že příslušný zdroj obsahuje soubor „vlastností“ (předpokladů, podmínek, faktorů...), které umíme najít a využít.

Z rozvojového hlediska se často vymezují soubory provázaných a vzájemně se doplňujících místních zdrojů, které směřují ke konkrétním způsobům využití a rozvoje území. Různě vymezené typy „rozvojových potenciálů“ nestojí vedle sebe, ale prolínají se a překrývají v závislosti na charakteru činností a vazeb mezi nimi. Nezdědka také existuje úzká hranice mezi zdrojem jako příležitostí k rozvoji a zdrojem jako příčinou jeho ohrožení. Využívání řady zdrojů se může navzájem vylučovat a je nutné zvolit prioritní oblasti rozvoje. Je nutné rozvíjet takové zdroje, které jsou pro dané cíle nejvhodnější a přitom nepodléhat lákavým, ale nereálným cestám rozvoje, které nenavazují citlivě na místní podmínky.

V následujícím textu jsou stručně charakterizovány hlavní typy potenciálů. Lidský potenciál je úzce provázán s lidskými zdroji, stejně jako potenciál ekologický se zdroji přírodními. U hospodářských typů potenciálů (zemědělský, cestovního ruchu, resp. syntetický ekonomický potenciál) již není oddělení jednotlivých zdrojů jednoznačné a tyto potenciály jsou jejich různými kombinacemi, i když váha jednotlivých složek se liší.

Lidský potenciál vyjadřuje možnost využívání lidských zdrojů. Tyto možnosti lze rozpoznat v různých sférách (skupinách, podskupinách...) existujících lidských zdrojů a tímto hlediskem odlišit možné dílčí potenciály. Lidé (a potažmo tedy lidské zdroje) se projevují v nejrůznějších rolích a pozicích při svém občanském, pracovním, společensko kulturním či jiném působení. Z pohledu našeho zájmu jsou právě tyto sféry důležitými dílčími potenciály. V roli občanské jde o aktivitu obyvatel a spolupodílení se na rozvoji obce a na kulturních, společenských či sportovních činnostech. Ve sféře „pracovní“ je významným, aktivovatelným lidským potenciálem pro oživení venkova zejména kvalifikovaná, odborně vzdělaná, učící se, mobilní pracovní síla.

Ekologický potenciál je dán zejména sladěním lidské a přírodní složky krajinné sféry. Projevuje se udržitelností, estetickou krásou a zejména zachováváním určitých specifických krajinných a přírodních charakteristik. Krajinné zdroje existují v podstatě všude, ale krajinný potenciál se uplatňuje jen v některých případech. Venkovská krajina nemůže být harmonická bez trvalého zajištění biodiverzity, biologické rozmanitosti, která je v současné době chápána jako rozmanitost druhů živých organismů, jejich populací i jako rozmanitost celých společenstev planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů.

Zemědělský potenciál lze charakterizovat jako podmínky pro provozování zemědělské činnosti. Podle tradičního chápání vycházel zemědělský potenciál především z kvality půd a podnebí a směřoval k co nejintenzivnějšímu využití těchto faktorů. Z tohoto pohledu je významné členění na zemědělské produkční oblasti, kdy teplejší oblasti nabízí bohatší škálu výrobních a rozvojových možností. V současné době je vhodnější mluvit o zemědělských potenciálech, kdy můžeme rozlišit oblasti vhodné k rozvoji intenzivního „průmyslového“ zemědělství a oblasti ekologického zemědělství spojujícího produkci s údržbou krajiny případně agroturistikou.

Potenciál cestovního ruchu znamená, jak „atraktivní“ je obec, resp. region, pro turisty a jak se tato atraktivita projevuje počtem návštěvníků, délkou jejich setrvání, využitím svého času v území apod. Přes značnou blízkost je vhodné odlišit potenciál cestovního ruchu od rekreačního potenciálu, který se projevuje především vhodností území k rekreaci (rekreace je forma aktivního odpočinku, tělesná a duševní činnost, kterou člověk koná ve svém volném čase k osvěžení a posílení po práci). Oblasti cestovního ruchu mají obvykle i rekreační potenciál. Pro vysvětlení odlišnosti těchto pojmů lze uvést např. příklad Českomoravské vrchoviny, jako území, které nemá příliš velký potenciál cestovního ruchu, ale je rekreačně velmi atraktivní. Opačně potom město Praha je nejvýznamnějším turistickým cílem ČR, ale její rekreační potenciál by bylo obtížné definovat.

Ekonomický potenciál venkovského prostoru je syntetickým prvkem ostatních potenciálů. Jde o efektivní využití stávajících podmínek a transformaci na vyšší úroveň. Ekonomická úroveň daného regionu je v podstatě základním indikátorem jeho konkurenceschopnosti, tj. schopnosti uplatnit své produkty na trzích. Vyšší konkurenceschopnost znamená i vyšší schopnost akumulace vnějších podnětů pro jeho rozvoj (obvykle je spojena s menším zastoupením citlivých tradičních sektorů resp. odvětví a vyšším zastoupením moderních odvětví s vyšším růstovým potenciálem). Ekonomická úroveň je všeobecně interpretována na základě ukazatelů typu HDP v relaci na obyvatele, doplněných ukazateli vývoje zaměstnanosti v nezemědělských odvětvích. S ohledem na strukturálně diferencované změny konkurenčních podmínek se jeví jako potřebné sledovat konkurenceschopnost i na mikroekonomické úrovni, zejména ve vztahu k rozhodujícím průmyslovým podnikům sídlícím v regionu (hnací subjekty ekonomického rozvoje) a dále ve vazbě na inovační potenciál regionu.

3. PŘÍSTUPY K OŽIVENÍ VENKOVA

K oživení venkova lze přistupovat nejrůznějšími způsoby. Tuto škálu možností je třeba vzájemně sladit a provázat, tak aby došlo k vyloučení nekonzistentních či dokonce protichůdných aktivit. Vhodným metodologickým základem pro identifikaci možností a východisek oživení venkova může být SWOT analýza, která přehledně shrnuje jednotlivé charakteristiky. Pomineme-li její zjednodušující přístup, v případě zobecňování na typy venkovských obcí nebo na venkovské obce obecně, může sloužit jako třídící hledisko jednotlivých cest vedoucích k oživení.

V předchozí části představené možné zdroje venkova a jejich transformace do rozvojových potenciálů tvoří základ pro „pozitivní“ stránku analýzy. Při řešení situace ve venkovském prostoru, stejně jako i jinde, můžeme rozvíjet silné stránky a využívat příležitosti s vědomím, že to současně nepřímo způsobí pokles intenzity stránek slabých, nebo naopak můžeme intenzivně řešit problémy se záměrem omezit jejich brzdící vlivy na místní rozvoj. Tento příspěvek se zaměřuje převážně na přístup první a snaží se představit některé možné nástroje.

Při návrzích kroků k oživení venkovského prostoru je třeba rozlišit vnitřní a vnější cesty, tj. co by měly dělat samotní venkovští aktéři a co je potřebné učinit zvenku. Na účinnost a volbu jednotlivých nástrojů a opatření má vliv řada faktorů, zejména jsou to:

- velikost obce;
- poloha obce (vzhledem k dopravní síti, v sídelní struktuře, geografická poloha);
- postavení v sídelní struktuře;
- ekonomické aktivity v obci a v okolí (podniky a podnikatelé, tj. zaměstnavatelé);
- aktivita obyvatel;
- schopnosti vedení obce.

Jednotlivé faktory působí společně a posilují či oslabují efekty jednotlivých nástrojů. Aktivita obyvatel je například zásadní pro realizaci rozvojových projektů a pro sociálně-kulturní oživení venkova. Poloha obce se jeví jako klíčový faktor ovlivňující podnikatelské aktivity v obci, dle velikosti obce se diferencuje dostupnost služeb pro obyvatele.

4. NÁSTROJE OŽIVENÍ VENKOVA

Rozlišení vnitřních a vnějších cest oživení venkova vede k rozlišení vnitřních a vnějších nástrojů rozvoje. Obě tyto skupiny jsou provázané, některé nástroje se liší pouze úrovní aplikace, klíčový rozdíl ale tkví k ovlivnitelnosti využívání těchto nástrojů ze strany venkovských aktérů. Vnitřní nástroje jsou založené na vnitřním potenciálu, zatímco prosazení vnějších nástrojů, které obvykle ovlivňují celkové podmínky, je dlouhodobým procesem a vyžaduje širokou spolupráci a politický konsenzus.

Vnitřní nástroje oživení

Vnitřní nástroje oživení se váží k aktivitě a specifické situaci venkovských obcí. Jde o kroky, které umožňují využít místní zdroje a odstranit vnitřní rozvojové bariéry. Vnitřní nástroje musí být užívány společně a co nejvíce provázaně, aby mohlo dojít k vytvoření synergických efektů. Možných nástrojů je celá řada. V následujícím textu budou uvedené některé z nich, které byly v rámci výzkumu podrobněji zkoumány. Není možné, ani vhodné, diskutovat, které z nich jsou nejdůležitější, protože záleží případ od případu, a také užití jednoho nástroje při úplné absenci jiného je nesmyslné.

Podmínkou kvalitní správy obce je využívání vhodných nástrojů řízení. Jedním z nich je i **využívání strategických dokumentů a územně plánovací dokumentace**, kdy dochází v procesu vyjednávání ke stanovení rozvojových priorit a účelnému využití omezených finančních zdrojů.

Je třeba rozlišovat dokumenty strategické a územně plánovací. Klíčové jsou dokumenty strategické, které však musí respektovat reálné možnosti území. Průběh koncepčních záměrů do území řeší územně-plánovací dokumentace, která je více technického rázu.

S využitím rozvojové dokumentace jako nástroje oživení souvisí její transparentnost. Je důležité, aby objektivně analyzovala stav obce, tj. místní zdroje, a identifikovala bariéry i příležitosti obce, tj. rozvojové potenciály. Obec se na základě svých dispozic musí rozhodnout, jakým směrem se její vývoj bude ubírat, protože řada aktivit se navzájem může vylučovat, a tam nasměrovat veškeré úsilí. Koncepční přístup je prvním krokem k oživení obce. Sídelní struktura České republiky je charakteristická velkým množstvím malých obcí. Pro tyto obce je obtížné zajistit, personálně i finančně, potřebnou škálu veřejných služeb. Jejich rozvojové možnosti jsou limitované. Nezbytným východiskem je **spolupráce**, a to na všech úrovních. Je žádoucí, aby obec zapojila do rozvoje všechny místní subjekty a optimálně spolupracovala s podnikateli. Při řešení větších rozvojových projektů obce využívají členství ve svazcích obcí. Doposud jsou však skutečné efekty meziobecní spolupráce nevelké a tato uskupení mají značný nevyužitý potenciál. K oživení venkovského prostoru také přispívá spolupráce mezi městem a okolními obcemi, které vytvářejí intenzivní komplex vzájemných vztahů a které jsou na sobě vzájemně závislé.

K významným, byť opomíjeným, nástrojům oživení lze zařadit **komplexní pozemkové úpravy**. Jejich neprovedení může brzdit řadu rozvojových záměrů. Svými důsledky přispívají k oživení venkova v několika rovinách. Vytvořením systému „společných zařízení“ vedou k lepší ochraně a tvorbě krajiny, umožňují realizovat protierozní a vodohospodářská opatření. Vyjasněním vlastnických vztahů umožňují rozvoj podnikatelských aktivit v obci a zlepšení zemědělské výroby. Nastavují prostorovou strukturu obce, tak aby vyhovovala všem dotčeným subjektům.

Podpora podnikání je oblastí, kde obec působí nepřímo na podnikatelské subjekty i občany s cílem vytvořit prostor pro rozvoj a vznik podnikání v obci a tak k vytvoření či udržení pracovních míst pro obyvatele. Může jít o přípravu ploch pro podnikání, pronájem objektů, potřebné je i jasné vymezení podnikatelských možností v územním plánu a další. Důležité je prostředí stability, kdy je podnikatel informován o plánech obce a obec plánuje na základě diskuze s podnikateli.

Ačkoliv podpora podnikání v obci nemusí přinášet obci jasné efekty, znamená to pracovní místa, možnost přitahování nových obyvatel, řada podnikatelských činností na sebe nabaluje nutné služby, což může opět znamenat nová pracovní místa.

Ve venkovských obcích může být podpora podnikání v sektoru služeb (obchod, základní služby) zárukou udržení základní občanské vybavenosti v obci.

Vnější nástroje oživení

Pro oživení venkovských obcí jsou klíčové nástroje vnitřní, vnější nástroje jsou spíše dodatečnou podmínkou pro uplatňování vnitřních. Vnější nástroje lze rozdělit na systémové a ostatní. Jde především o to optimalizovat organizační, právní a ekonomické podmínky tak, aby se omezené kapacity venkovských obcí mohly

koncentrovat na rozhodující aktivitu. Příspěvek se věnuje jen několika vybraným nástrojům, které mají obecnější charakter.

Plošná **finanční pomoc** venkovu není účinná. Je třeba rozlišovat podporu zajištění podmínek k životu (lze částečně využít plošnou podporu při přihlédnutí k dostupnosti), která se týká zajištění základních služeb, plynofikace, kanalizace apod., a podporu rozvoje, jehož jádro je v podniku podnikatelských a dalších rozvojových aktivit. V takovém případě je třeba podporovat rozvojové póly – sídla, která by mohla být pro podnikatele atraktivní a která budou svou silou pozitivně působit na rozvoj svého okolí.

Podpora řízení rozvoje je jednou z cest, jak pomoci venkovu lépe využívat své možnosti. Ve venkovských obcích je obtížné najít dostatek kvalifikovaných osob pro výkon samosprávy a státní správy v přenesené působnosti. S chodem obce a přípravou rozvojových projektů je spojena složitá administrativa, která zabere mnoho času a činí potíže především neuvolněným starostům. Jedním z možných řešení by bylo přenést více pravomocí na obce II. a III. typu a profesionalizovat jejich výkon – zadat projekční a finanční činnosti externím specialistům. Vedle těchto úvah je však třeba hledat nové cesty a nástroje umožňující zkvalitnění řídicích procesů v obcích a vedoucí k využívání jejich rozvojového potenciálu.

Spolupráce je nezbytná nejen na úrovni obecní, ale z hlediska rozvoje území zejména na úrovni krajské. Kraje by měly spolupracovat při řešení závažných věcí v hraničních oblastech krajů, kdy komplexní řešení území bez ohledu na správní hranice je jediným způsobem jeho oživení (jako negativní příklad lze uvést neúspěšná jednání o záchranné službě v Jemnici, která by působila v částech kraje Vysočina, Jihočeského a Jihomoravského), a rovněž při zajišťování dopravní obslužnosti a komunikačního propojení okrajových částí sousedních krajů, kdy krajské hranice dělí tradiční spádová území.

K rozvoji venkova přispívá jasný **konceptní přístup** státní správy, resp. krajské samosprávy, který odstraní bariéry rozvoje způsobené problematickým a zdlouhavým vyjasňováním dalšího směřování jednotlivých oblastí. Oddělený postup a nekoordinovaná spolupráce mezi rezorty zemědělství, regionálního rozvoje, životního prostředí a dalšími omezuje využití všech místních zdrojů. Přes pokles významu zemědělské výroby zůstává zemědělství významným prvkem hospodářství venkovských obcí a klíčovým krajinnotvorným subjektem. Pro oživení venkova musí být realizována adekvátní zemědělská politika směřující zemědělskou činnost v souladu s potřebami venkova a charakterem jednotlivých venkovských oblastí. Je nutno cíleně posilovat krajinnotvorný pilíř a integrovat zemědělce do rozvoje venkovských oblastí.

Venkovský prostor je nutno brát jako provázaný komplex a harmonicky jej rozvíjet ve všech oblastech. Zaměření se na pouze vybrané segmenty venkova vede k nevyváženosti rozvoje a k rozvojové deformaci území.

ZÁVĚR

Venkov je specifickou součástí prostorových struktur každé země a každá země hledá svou vlastní tvář venkova. Venkovský prostor České republiky lze charakterizovat velkou hustotou malých sídel; vysokou diverzitou typů sídel a typů obydlí, krajinnými předěly mezi sídly; vysokou diverzitou krajinných typů, hustou cestní sítí, schopností i malých sídel uchovat si svébytný sociální a kulturní charakter a mnohým dalším.

Kroky potřebné k oživení venkova a k nastolení rozvojového procesu lze shrnout v následujících bodech:

- aktivizovat vzájemnou spolupráci obcí a dalších subjektů v území při přípravě a realizaci rozvojových záměrů,
- akceptovat roli malých měst a jejich význam pro oživení venkovského prostoru,
- posílit význam kvalifikovanosti managementu obcí a jejich role při iniciování rozvojových aktivit,
- iniciovat aktivní součinnost obyvatel při zlepšování života v obci.

Skutečné oživení venkova leží především na jeho obyvatelích, na jejich aktivitě a podnikavosti, na schopnostech a nadšení představitelů obcí, na společném úsilí všech subjektů venkova – občanů, neziskového sektoru, podnikatelů, představitelů obcí a regionalistů spolupracujících s obcemi při rozvoji území.

Nelze opomíjet vnější vlivy: úpravy legislativy, tak aby se odstranily zbytečné organizační a právní bariéry, které jsou citelné zvláště v malých obcích; finanční podporu, která je minimálně v první fázi rozvojové trajektorie, kdy dochází k identifikaci a rozvíjení místních zdrojů, nezbytná; informační a technickou pomoc z úrovně krajské i státní a další opatření a aktivity. Je třeba komplexního řešení venkovských území bez ohledu na správní hranice. Je nutné zdůraznit, že vnitřní úsilí je nezbytnou podmínkou rozvoje a bez něj jsou vnější vlivy jen velmi málo účinné. Jistým kompromisem a možnou cestou tam, kde již není dostatečný vnitřní potenciál k vnitřní

aktivizaci, mohou být pokusy o „internalizaci“ vnějších rozvojových faktorů, tj. o zapojení a vtažení vnějších prvků do dlouhodobé vnitřní struktury.

Přes všechny tlaky na venkov v minulých desetiletích, dynamické změny v současnosti a vzrůstající nároky ve všech rozvojových oblastech je venkov prostorem s vysokou vitalitou a hlubokou vnitřní silou, která mu umožňuje přestát náročná období. Lze tvrdit, že venkov jako svébytný prvek osídlení se v našich podmínkách udrží, i když je možné jen odhadovat, v jaké konečné podobě dojde ke stabilizaci.

LITERATURA

- [1] Dílčí výstupy výzkumného projektu „Venkovský prostor a jeho oživení“, Brno: GaREP, 2005, 2006
- [2] Blažek, B. : Vize budoucnosti českého venkova, <http://forum.isu.cz> (staženo 20.11.2004)
- [3] Echaudemaison C.-D. a kol.: Slovník ekonomie a sociálních věd, Praha: EWA Edition, 1995
- [4] Kašpárková L. a kol: Vesnice – Rozvoj vesnice, Brno: Ústav územního rozvoje, 2002

ZAMĚŘENÍ MEZIOBECNÍ SPOLUPRÁCE S DŮRAZEM NA CESTOVNÍ RUCH

Mgr. Kateřina CHABIČOVSKÁ

Mgr. Jan HOLEČEK

*GaREP, spol. s r.o.,
Náměstí 28. října 3, 602 00 Brno.
Tel: 545 242 846, e-mail: garep@garep.cz.*

ANOTACE

V České republice existuje řada forem meziobecní spolupráce. Liší se v mnoha charakteristikách – zaměřením své činnosti, způsobem fungování, výčtem zúčastněných subjektů atd. Další významnou oblastí je efektivita spolupráce.

V tomto příspěvku je představeno zaměření (předmět činnosti) vybraných forem spolupráce. Spolupráce obecně přispívá buďto k celkovému socioekonomickému rozvoji regionu, a nebo vede ke zkvalitnění pouze některých oblastí rozvoje. Rozvoj obcí a podmínky pro jejich spolupráci jsou ovšem znesnadňovány legislativními i jinými překážkami. Bez ohledu na zaměření spolupráce je důležité, jak efektivně určité sdružení obcí tuto spolupráci realizuje.

Příspěvek vychází z dílčích výsledků výzkumného projektu Ministerstva pro místní rozvoj ČR WB-07-05 *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje – efektivnost a formy spolupráce obcí při přípravě a zabezpečení rozvojových projektů – aplikace v regionu NUTS 2 Jihovýchod*.

Zvláštní pozornost bude věnována spolupráci obcí v oblasti cestovního ruchu, neboť se jedná o velmi atraktivní a v současnosti i aktuální téma vzájemné spolupráce obcí. V příspěvku je nastíněno spektrum několika možností a forem spolupráce obcí v oblasti cestovního ruchu, a to jak na národní, tak i na zahraniční úrovni.

ANNOTATION

Several different types of intercity co-operation exist in the Czech Republic. Each distinguished by their individual characteristics – focus of core activities, organizational functionality, types of participating entities etc. Another important element is the effectiveness of their co-operation.

This article introduces specialization (purpose of activity) of selected types of collaboration. Co-operation generally contributes to either overall socio-economic development of a region, or to improvements in some elements of regional development. Legislative or other obstacles inhibit the development of municipalities and conditions for their collaboration. Irrespective of focus of co-operation, the importance is how effectively the union of municipalities utilise their collaboration.

The article arises from the preliminary conclusion of the research project by The Ministry for Regional Development in the Czech republic marked WB-07-05 *Co-operation of municipalities as an element of development – effectiveness and nature of municipal collaboration during preparation and provision of development projects – in relation to the region of NUTS 2 Jihovýchod (South-East)*.

Extra attention is given to the collaboration of municipalities in the area of tourism, as this is both an attractive and current theme on the agenda of municipal co-operation. The article presents an array of ways municipalities may choose to collaborate in the area of tourism both at national and international level.

KLÍČOVÁ SLOVA

Spolupráce, obec, forma, zaměření, cestovní ruch.

KEY WORDS

Co-operation, municipality, form, focus, tourism.

ÚVOD

Rozvoj určitého území je podle současného pojetí české regionální politiky úzce spojen se spoluprací obcí, případně i dalších subjektů. Tato teze se objevuje např. také v *Evropské chartě místní samosprávy*. Charta považuje místní společenství za jeden ze základů demokratického zřízení. Jedním ze způsobů, jak mohou místní samosprávy dosáhnout vzrůstu svého vlivu, je podle Charty právě jejich spolupráce.

Legislativní rámec spolupráce obcí v ČR tvoří zákon č. 128/2000 o obcích; obce však mohou spolupracovat i na základě jiných zákonů (občanský zákoník, obchodní zákoník a další). Kromě této formalizované spolupráce je možná také meziobecní spolupráce neformalizovaná. V tomto příspěvku chceme poukázat na spolupráci, díky níž lze získat finanční prostředky pro realizaci rozvojových aktivit (tj. na formalizovanou spolupráci), proto zde nebude neformalizované spolupráci věnována pozornost.

Podle zákona o obcích může být spolupráce realizována jak na území ČR, tak také s obcemi či svazky obcí v zahraničí. To vytváří podmínky pro rozvoj pohraničních oblastí, které jinak tvoří v rámci státu periferní, marginalizovaná území.

1. FORMY SPOLUPRÁCE OBCÍ

Podle zákona o obcích mohou obce – v rámci ČR i s obcemi v zahraničí – spolupracovat pouze při výkonu samostatné působnosti. Spolupráce mezi obcemi se uskutečňuje zejména (tedy nikoliv výhradně) těmito formami:

- a) smlouva uzavřená ke splnění konkrétního úkolu,
- b) smlouva o vytvoření dobrovolného svazku obcí,
- c) zakládání právnických osob dvěma nebo více obcemi.

Veškeré formy spolupráce, které existují na území ČR, vycházejí z těchto tří základních forem. Rozsah příspěvku nedovoluje podrobněji popisovat všechny formy spolupráce v ČR, proto zde bude věnována pozornost pouze vybraným významným či specifickým formám spolupráce – dobrovolným svazkům obcí, místním akčním skupinám a euroregionům.

2. ZAMĚŘENÍ SPOLUPRÁCE OBCÍ

Zaměření (účel) spolupráce souvisí s cíli, jichž chce obec ve svém rozvoji dosáhnout a které není možné či racionální realizovat individuálně. Z účelu spolupráce pak vycházejí konkrétní aktivity, jež jsou náplní této spolupráce. V rámci spolupráce může být realizována široká škála aktivit, které se liší nejen obecně podle účelu spolupráce, ale i v závislosti na konkrétních potřebách daného území. Aktivity sdružení obcí mohou v souladu s cíli rozvoje (a účelem spolupráce) směřovat buďto ke komplexnímu rozvoji území, anebo podporovat rozvoj pouze určitých aspektů území.

V posledních letech došlo k určitému posunu v účelu sdružování obcí. Jak uvádí J. Kotvalová, v roce 1999 byly svazky obcí vytvářeny nejčastěji kvůli spolupráci v oblasti technické infrastruktury a životního prostředí (především pro řešení odpadového hospodářství). Méně častými důvody byly zlepšení zaměstnanosti, ekonomický rozvoj, a dosažitelnost dotací.

Z výzkumu ESF MU vyplývá, že v roce 2004 již byla nejčastějším účelem sdružování – u téměř dvou třetin obcí – propagace mikroregionu a jeho vymezeného území; více než polovina obcí se sdružuje kvůli rozvoji venkovské turistiky. Dalšími důvody, pro které se sdružuje alespoň třetina obcí, jsou:

- koordinace rozvoje mikroregionu (46,7 % obcí),
- společný postup při zpracování a prosazování projektů v souladu se schválenou územně plánovací dokumentací a rozvojovými dokumenty (38,7 %),
- zabezpečení aktivit ve školství, kultuře, sportu, požární ochraně (37,3 %),
- zlepšení odpadového a vodního hospodářství (36,0 %),
- ochrana životního prostředí (36,0 %),
- rozvoj dopravní a technické infrastruktury a občanské vybavenosti (33,3 %).

Jednotlivé formy spolupráce jsou realizovány s různými cíli, a jejich zaměření se tudíž liší. V závislosti na místních podmínkách se může odlišovat i zaměření spolupráce jednotlivých subjektů využívajících danou formu. **Dobrovolné svazky obcí** jsou nejčastější formou spolupráce obcí v ČR. Jsou ovšem značně různorodou skupinou; liší se účelem, intenzitou i náplní spolupráce. Účelem monotematických svazků obcí je realizovat aktivity v úzce vymezeném okruhu činností – především budování technické infrastruktury (vodovodu, kanalizace s ČOV, plynofikace, likvidace odpadů apod.), aktivity v oblasti cestovního ruchu, další specifické aktivity (např. lázeňství, lesní hospodářství). Komplexně zaměřené svazky obcí – mikroregiony – využívají principu soudržnosti, kdy více obcí propojuje a provazuje své zájmy a záměry, čímž umožňují realizaci žádoucích změn ve všech obcích nebo částí obcí mikroregionu. V ideálním případě hranice mikroregionu kopíruje přirozenou historickou spádovost a dojížděku do zdravotnických a správních center. Rozdělení svazků obcí v regionu NUTS 2 Jihovýchod je uvedeno v tab. 1.

Tabulka 1: Členění svazků obcí v regionu NUTS 2 Jihovýchod v roce 2005

Typ	Podtyp	Počet v JMK	Počet v kraji Vysočina	Počet v NUTS 2
Mikroregiony	-	61	34	95
Monotematické svazky	Svazky vytvořené k výstavbě a provozu technické infrastruktury	57	40	97
	Svazky v oblasti cestovního ruchu	2	-	2
	Specifické svazky	1	1	2
Celkem	-	121	75	196

Pramen: ARIS, 2005; Krajský úřad JMK, 2005

V 90. letech docházelo v ČR k překotnému zakládání svazků obcí, protože čerpání prostředků z některých dotačních titulů bylo umožněno pouze svazkům obcí. Značná část svazků byla založena účelově pro získání dotace, nebyl kladen potřebný důraz na formulaci dlouhodobějších strategických cílů rozvoje regionu a sladění zájmů jednotlivých obcí. Následkem toho dnes ve svazcích mnohdy převažují individuální zájmy, spolupráce bývá často jen formálně deklarována. Pouze u relativně malé části svazků se můžeme setkat s hlubší funkční spoluprací.

Naopak velmi intenzivní spolupráce je realizována v rámci **místních akčních skupin (MAS)**. MAS jsou v ČR relativně mladou formou spolupráce, vznikají v souvislosti s iniciativou LEADER+. Jsou založeny na spolupráci různorodých partnerů, tedy nejen obcí – MAS sdružují obce, mikroregiony, podnikatele, nestátní neziskové organizace i neorganizované občany. V tomto případě se nejedná o meziobecní spolupráci v pravém slova smyslu, protože obce jsou pouze jedním z aktérů. Přesto je zde MAS věnována pozornost; jde totiž o velmi efektivní formu spolupráce.

Cílem aktivit MAS je prostřednictvím spolupráce posílit využívání vnitřního rozvojového potenciálu regionu. MAS čerpají evropské prostředky na podporu integrovaných schémat (projektů), které samy připravují. Projekty jsou zaměřeny převážně na zavádění principů trvale udržitelného rozvoje, podporu přírodního a kulturního dědictví, ekonomické prostředí regionu, tvorbu nových pracovních míst a na celkové zlepšení organizace příslušné komunity.

Počet a význam MAS neustále narůstá, a právě pomocí těchto uskupení poplynou v budoucnu značné finanční prostředky na rozvoj venkova. Podle studie O. Čepelky by ke konci roku 2006 mohlo v ČR pracovat až 100 MAS (v roce 2005 jich bylo 64), jejichž celková absorpční kapacita by mohla pro období 2007-13 tvořit více než 1 mld. Kč ročně.

Specifickou formou spolupráce, která přispívá k rozvoji relativně zaostalejších příhraničních oblastí, jsou **euromikroregiony**. Tyto struktury vytvářejí prostředí pro navazování spolupráce subjektů z obou stran hranice, a tím napomáhají rozvoji jejich ekonomického potenciálu. Jejich činnost se týká všech rozvojových oblastí, s důrazem na přeshraniční dopad realizovaných aktivit. O euromikroregionech bude podrobněji pojednáno v následující části.

3. MEZIOBECNÍ SPOLUPRÁCE V OBLASTI CESTOVNÍHO RUCHU

V posledních několika letech došlo k výraznému posunu v hlavních příčinách vzniku jednotlivých forem meziobecní spolupráce. Pokud se v průběhu 90. let obce sdružovaly především za účelem obecního rozvoje území se zaměřením na oblasti technické infrastruktury a životního prostředí, tak v posledních pěti letech je nejčastější důvod ke spolupráci právě rozvoj cestovního ruchu daného území pomocí společné propagace mikroregionu a rozvoje venkovské turistiky. Je to dáno hlavně zvyšujícím se pokrytím jednotlivých sítí technické infrastruktury, zvyšující se národní i mezinárodní podporou odvětví cestovního ruchu a stále větší snahou o rozvoj alternativních aktivit ve venkovských oblastech, kde zemědělské hospodaření ztratilo či ztrácí na významu.

V oblasti spolupráce obcí, zaměřené na cestovní ruch, existují různé organizační formy spolupráce. Tato členění se výrazněji neliší od spolupráce obcí v jiných oblastech, než je cestovní ruch. Proto není nutné se zde o nich více rozepisovat, neboť tyto obecní organizační formy jsou podrobněji popsány na začátku příspěvku. Pokud se jednotlivé obce rozhodnou spolupracovat v oblasti cestovního ruchu, tak existuje velmi rozmanitá škála okruhů cestovního ruchu, kterým se mohou věnovat. Mezi ty nejzásadnější patří: marketing území, destinační

management, příprava turistických produktů a balíčků, spolupráce s ostatními regiony a v neposlední řadě i společné rozvojové projekty. V rámci těchto okruhů se meziobecní spolupráce zaměřuje především na tyto aktivity: budování infrastruktury pro cyklo a pěší turistiku, společná propagace území, vytváření jednotného informačního systému území a pořádání společných kulturních a sportovních akcí.

VYBRANÉ OKRUHY MEZIOBECNÍ SPOLUPRÁCE V CESTOVNÍM RUCHU

Velmi významné při rozhodování pro návštěvu lokality nebo regionu je to, jakou představu konkrétní osoba o daném území či destinaci má, jak ji vnímá, jak působí na její emoce. Proto je velmi důležité, aby meziobecní spolupráce vytvářela účinný **marketing území**. K tomu slouží několik nástrojů, které jsou více či méně v meziobecní spolupráci využívány. Nejčastěji to jsou především společné propagace území ve formě propagačních materiálů, internetové presentace, reklamy v médiích, společného provozu informačních center v území apod. Nezbytnou (a významnou) součástí marketingu území do budoucna bude nezbytně tzv. kooperativní propagace, tedy zapojení do společných propagačních aktivit. Efektivita vynaložených finančních prostředků a možnost motivovat potenciálního návštěvníka k návštěvě je zde výrazně vyšší než u individuální propagace. Důležitá je skutečnost, že cílem společných propagačních aktivit je nahradit některé prvky individuální prezentace, tudíž se nejedná o finanční prostředky vynaložené navíc, ale o prostředky vynaložené efektivněji.

Účastníci trhu cestovního ruchu stále častěji hledají nabídky a prezentace kombinující informace o atraktivitách cestovního ruchu s konkrétními údaji o službách. To je jeden z důvodů, proč je rozvoj cestovního ruchu stále častěji podmiňován fungováním **destinačního managementu** jako významného faktoru v marketingu území, tedy formy řízení a koordinace aktivit v cestovním ruchu, založené na spolupráci veřejného a soukromého sektoru. Do budoucna bude tedy klíčové, aby vzájemná spolupráce obcí nezůstala stranou těchto aktivit a aby se na činnosti destinačního managementu aktivně podílela. S tím úzce souvisí nutnost stále intenzivněji komunikovat a spolupracovat s podnikatelskými a dalšími subjekty cestovního ruchu, což se v současné době obcím příliš nedaří.

Lze předpokládat, že role partnerství, kombinované nabídky a společné (kooperativní) propagace bude i v budoucnosti velká. V marketingu cestovního ruchu rozhodně funguje synergie vynaložených prostředků a úsilí, a proto je důležité aktivně spolupracovat a podílet se na prezentaci daného území jako jednoho z významných faktorů při jeho rozvoji.

Dále můžeme v meziobecní spolupráci v cestovním ruchu rozlišovat možnosti na základě jejich národní a mezinárodní úrovně. Na národním stupni můžeme rozlišovat oficiálně vymezené turistické regiony (15) a turistické oblasti (43), jejichž vymezení bylo iniciativou „shora“, kdy v rámci rajonizace cestovního ruchu bylo takto pokryto celé území České republiky. Dále jsou ještě neoficiálně vymezené turistické podoblasti, jejichž počet je variabilní a rozhodují o něm nižší správní celky než je stát. V obou případech se navíc nejedná o ryzi spolupráci obcí, ale spíše o kooperaci aktérů cestovního ruchu (veřejný sektor, NNO, podnikatelé, ...). Dále v rámci národní působnosti můžeme vymezit svazky obcí, sdružení obcí, mikroregiony apod., které mají ve své hlavní náplni činnosti rozvoj oblasti cestovního ruchu. V tomto případě se jedná o iniciativu „zdola“, kdy dochází ke spontánnímu vzniku různých seskupení obcí a k jejich vzájemné spolupráci.

V oblasti mezinárodní spolupráce obcí můžeme vyčlenit dva její základní typy – přeshraniční a partnerskou spolupráci dvou obcí, kdy každá pochází z jiného státu. V případě zmíněných druhů mezinárodní spolupráce se jedná o vlastní iniciativu daných obcí založenou na dobrovolnosti a z větší části se jí účastní spíše velké obce, které mohou mít těchto partnerských obcí i více najednou. Systém euroregionů, který se v Evropě začal objevovat již v 50. letech 20. století, ale ve větší míře se prosazuje až na počátku 90. let, patří v současné době k nejnáměnnějšímu způsobu spolupráce obcí na mezinárodní úrovni.

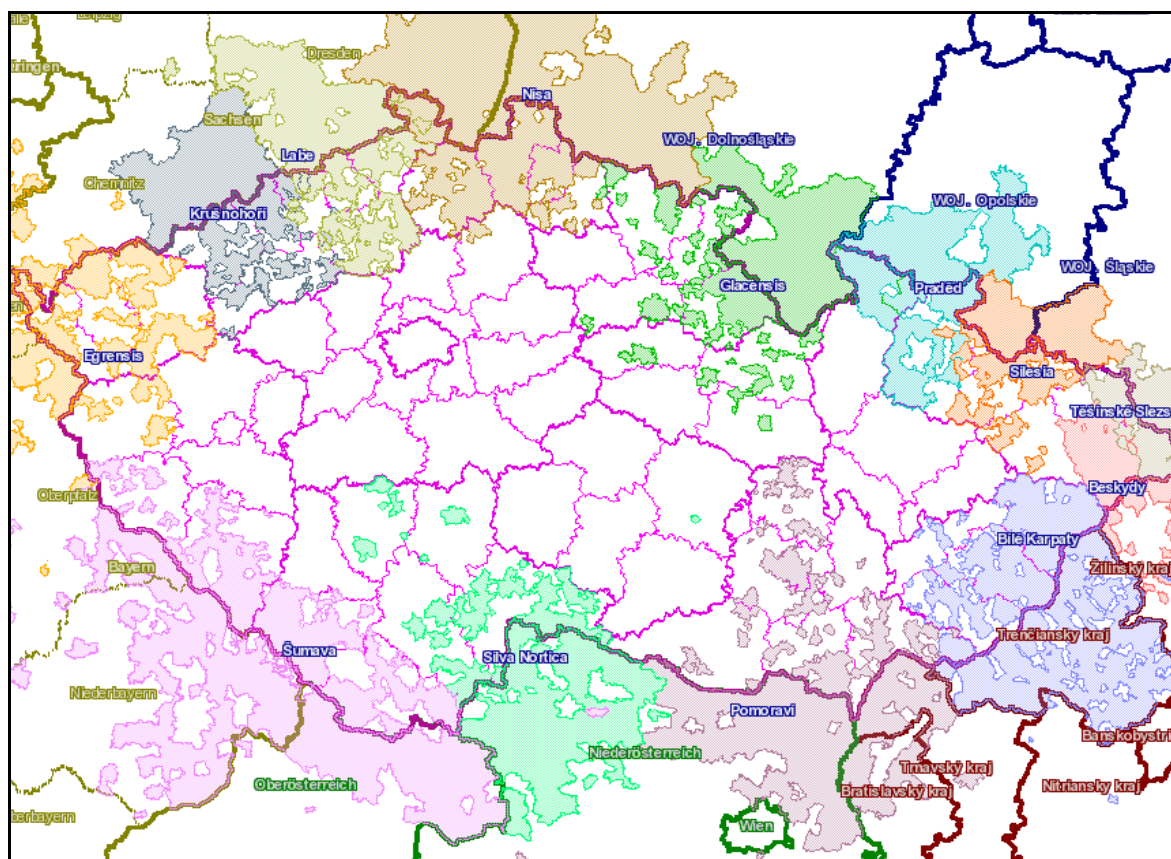
EUROREGIONY

Klíčovými subjekty při rozvoji přeshraniční spolupráce jsou euroregiony. Euroregiony jsou nadnárodním typem svazků či sdružení obcí a měst. Cílem euroregionu – mezinárodního sdružení měst a obcí – je především podpora a realizace projektů odrážejících všechny formy spolupráce mezi smluvními stranami. Hlavním motivem sdružených měst a obcí na začátku 90. let, které jsou zde zastoupeny svými místními představiteli veřejné správy, bylo odstraňování nerovností mezi regiony na obou stranách hranice. V současné době již dochází spíše k realizaci rozvojových a podporujících aktivit. V rámci těchto obecně vymezených oblastí rozvoje ale dominuje podpora odvětví cestovního ruchu, který patří v těchto příhraničních územích k neefektivnějšímu způsobu podpory rozvoje.

Od počátku 90. let se do systému euroregionů zapojují i české regiony. Již v roce 1991 vzniká první euroregion v ČR – Euroregion Nisa. Poté začaly vznikat euroregiony i v ostatních příhraničních oblastech Německa, Rakouska, Polska a jako poslední i Slovenska. Na území ČR v současné době existuje 13 euroregionů, které pokrývají celý obvod republiky.

Členství v euroregionu je obecně dobrovolné, existují členové řádní i čestní (přidružení, podporující). Členy euroregionů jsou zejména obce, města a sdružení obcí a měst. Členy některých euroregionů se ovšem mohou stát také další právnické osoby, např. různé zájmové subjekty v území (rozvojové agentury, hospodářské komory apod.). Tento fakt je zakotven v základních dokumentech jednotlivých euroregionů.

Obrázek 1: Euroregiony České republiky podle katastrálních území obcí

Pramen: Centrum pro regionální rozvoj České republiky, <http://mapy.crr.cz>

Specifikem meziobecní spolupráce v oblasti cestovního ruchu v rámci euroregionů i v jiných typech sdružení obcí je určitá volnost v rámci územní celistvosti. Aktivita spolupracujících obcí v odvětví cestovního ruchu umožňují spojení i těch obcí, jejichž katastry spolu vzájemně nesouvisí, což lze vidět na obr. 1 na příkladech členění území obcí euroregionů, které se dotýkají území České republiky. Při pohledu na územní charakteristiky euroregionů je, zejména na české straně, zřejmá jejich značná roztříštěnost. Vedle poměrně celistvých území v těsné příhraniční oblasti jsou pak v oblasti samosprávy členy větší obce více ve vnitrozemí.

ZÁVĚR

Zaměření činnosti jednotlivých forem spolupráce vychází z cílů jejich rozvoje. Největším problémem mnoha obcí je zanedbaná či zcela chybějící technická infrastruktura, proto se významná část svazků obcí zabývá právě touto oblastí. Přestože je technická infrastruktura výrazně limitujícím faktorem dalších aktivit, neměly by se obce soustředit jen na tuto jednu oblast rozvoje, ale definovat své komplexní rozvojové cíle. Díky tomu pak lépe rozpoznají další priority rozvoje svého územního obvodu a budou moci efektivněji podpořit celkovou sociální a ekonomickou situaci daného regionu.

Vývoj spolupráce obcí ukazuje, že si obce tuto skutečnost uvědomují. V 90. letech vznikaly zejména účelové svazky obcí, zaměřené především na vybudování technické infrastruktury. Po roce 2000 jsou již upřednostňovány komplexní formy spolupráce – víceúčelové svazky obcí (mikroregiony) nebo MAS. V posledních letech dochází také ke zvyšování podpory oblasti cestovního ruchu, a to na všech organizačních

úrovních, což se odráží v zaměření jednotlivých aktivit meziobecní spolupráce. Velmi výhodná je spolupráce obcí či sdružení obcí s místními podnikatelskými subjekty, která snižuje závislost municipalit na dotacích a zároveň aktivuje vnitřní potenciál regionu.

Význam meziobecní spolupráce vzrostl s přijetím ČR do EU. Pro spolufinancování ze strukturálních fondů EU jsou upřednostňovány projekty s nadobecním či nadregionálním dopadem, což bývají projekty s větším objemem čerpání disponibilních prostředků. Meziobecní spolupráce usnadňuje specifikaci rozvojových potřeb regionu, sdružování finančních prostředků a (často náročnou) administraci projektu.

Hlavní náplní činnosti obcí však není získávání a uplatnění dotačních prostředků, ale správa obce, jež je sama o sobě – zejména pro menší obce, spravované neuvolněnými starosty – administrativně náročná. I zde se tedy otevírá prostor pro meziobecní spolupráci. Velmi účelné by také bylo umožnit obcím sdílení výkonu některých úkolů souvisejících s přenesenou působností, nicméně v ČR dosud tento druh spolupráce není dostatečně podpořen zákonem. Podle zákona o obcích mohou obce ležící ve stejném ORP (správním obvodu obce s rozšířenou působností) zajistit společný výkon přenesené působnosti uzavřením veřejnoprávní smlouvy. V tomto případě se však nejedná o spolupráci v pravém slova smyslu, spíše jde o objednání a realizaci určité služby. V budoucnosti by měla vzniknout nová forma spolupráce, *společenství obcí*, která bude umožňovat výkon činností spadajících do přenesené působnosti, řešení zákonem stanovených povinností obcí a výkon některých úkolů spadajících do samostatné působnosti obcí. Tato forma spolupráce zatím ovšem existuje pouze v podobě návrhu Ministerstva vnitra.

Významným problémem znesnadňujícím spolupráci obcí je paradoxně také legislativa. V ČR každoročně vychází velký počet zákonů, z nichž některé mají vliv i na spolupráci obcí, ale pro jejich prostudování a implementaci obce nemají kapacitu. Navíc některé předpisy (upravující např. fungování svazků obcí) jsou poměrně složité a pro realizaci spolupráce jsou spíše překážkou než pomocí. Pro podporu meziobecní spolupráce by tedy mělo dojít ke zjednodušení administrativních a legislativních pravidel této spolupráce a k formulaci jasných předpisů, kterými se bude spolupráce řídit. Účelné by bylo také zjednodušení administrace projektů (nejen evropských), čímž by se zvýšila absorpční kapacita obcí a jejich sdružení.

LITERATURA

- [1] Závěry studie vývoje MAS v ČR pro období 2007-2013. Podle Čepelka, O.: Vývoj MAS v ČR pro období 2007-2013, Národní observatoř venkova, 2005. Dostupné na http://leader.isu.cz/cz/article.asp?article_id=109&lang_id=1 (navštíveno 15.6.2006).
- [2] Evropská charta místní samosprávy. Štrasburk 1985.
- [3] Kotvalová, J.: Meziobecní spolupráce. In Veřejná správa č. 6/2001, str. 21
- [4] Metodická příručka pro zpracování strategických rozvojových dokumentů mikroregionů. Ústav územního rozvoje ČR, Brno, 2004.
- [5] Výzkumný projekt VA 2004004003 Optimalizace právního a ekonomického prostředí pro rozvoj zvýšení efektivnosti výkonu územní veřejné samosprávy. ESF MU v Brně, 2004.
- [6] Výzkumný úkol WB-07-05 Spolupráce obcí jako faktor rozvoje – efektivnost a formy spolupráce obcí při přípravě a zabezpečení rozvojových projektů – aplikace v regionu NUTS 2 Jihovýchod. GaREP, Brno, 2005-2006.
- [7] Rajčáková, E.: Regionálny rozvoj a regionálna politika, Bratislava: Univerzita Komenského, 2005, ISBN 80-223-2038-2.

VLIV ZPŮSOBU SPRÁVY OBEČNÍCH ŠKOL NA ROZVOJ VENKOVA A MOŽNÉ ZMĚNY

Ing. Lenka RUTTEOVÁ

*Katedra Veřejné ekonomiky, EkF VŠB – TU Ostrava,
Sokolská třída 33, Ostrava 1.*

Tel. 59 699 2310, email: lenka.rutteova@vsb.cz.

ANOTACE

Vzdělání jako takové je velice důležité pro vývoj jednotlivce a přínosné nejen pro něj, ale také pro celou společnost. Existence základních a mateřských škol v malých obcích (na venkově) prokazatelně ovlivňuje kvalitu života v těchto oblastech a jeho rozvoj. Od roku 2003 se všechny malé školy regionálního školství České republiky ocitají v problémech, které souvisejí se samostatným výkonem administrativních činností, jež pro ně do konce roku 2002 vykonávala státní správa. Malé školy si nemohou dovolit ze svého rozpočtu zaplatit hospodářského pracovníka, a proto se ředitel stává jediným řídicím pracovníkem, ale pouze na částečný úvazek. Část úvazku musí totiž věnovat práci s dětmi či žáky. Od roku 2006 navíc musí vést školní matriku a některé činnosti vykonávat v souladu se správním řádem, což přináší další administrativní zátěž. Při zachování současného stavu či dalším administrativním zatížením ředitelů je reálné nebezpečí, že tuto činnost bude ochotno vykonávat méně a méně lidí.

ANNOTATION

Education is very important for the individual's and society development. The nursery and basic schools existence in the small municipalities can demonstrably influence the quality of living in these areas. All small-size schools in the Czech Republic are in the so called compulsory legal personality. This is related to several organizational problems. Until the end of the year 2002 the most of schools' administration actions (of schools that were not in the legal personality) were made by the state administration. But now they have to do it themselves. The small schools cannot allow paying an administration workforce. That's why the director becomes a part-time director; he or she must spend some time working with children or pupils. From the beginning of the year 2006 the director must make many decisions and activities in line with the administrative procedure law.

KLÍČOVÁ SLOVA

Malá škola regionálního školství, administrativní činnost na škole, povinná právní subjektivita, povinné dokumenty školy, správní řád, správní řízení.

KEY WORDS

Small-size school, administrative actions and decisions, compulsory legal personality, compulsory school documents, the administrative procedure law, the administrative hearing.

Změny ve společnosti, jako např. ekonomické podmínky, demografické složení, se odrážejí rovněž ve vývoji školství. Ale také probíhající reforma veřejné správy se projevila v oblasti školství, a to nejviditelněji v přesunu výkonu správy, potažmo tedy v systému finančních toků a kompetencí.

Autorka se rozhodla zaměřit svůj příspěvek na malé školy regionálního školství, zejména z toho hlediska, jak na jejich ředitele působí závaly administrativních a manažerských činností, které jsou spojeny s povinnou právní subjektivitou platící v ČR pro školy regionálního školství od 1.1.2003. Autorka se chce v této souvislosti zaměřit na malé školy proto, že tyto školy mají velmi nízký počet žáků, a proto při normativním financování nemohou zaplatit hospodářskou pracovní sílu tak, jako to mohou učinit školy větší. Navíc se ředitelé mohou řízení a správu věnovat jen část své pracovní doby, zatímco v jiných organizacích veřejného sektoru bývá ředitel pouze ředitelem.

Nejen finanční, ale i administrativní náročnost provozu malé školy je pak jedním z hlavních kritérií při rozhodování obce, jakožto zřizovatele, či si svou školu ponechá a nebo nikoliv.

Správa a financování školství prochází od roku 2001 rozsáhlou transformací. Největšími změnami bylo zrušení školských úřadů, převedení jejich kompetencí na okresní úřady a následně jejich zrušení a převedení jejich kompetencí na nově vzniklé kraje a na obecní úřady obcí s rozšířenou působností. K 1.1.2003 musely všechny školy regionálního školství přejít do povinné právní subjektivity. Do té doby existovala pro školy možnost stát se právním subjektem, ale pouze na základě dobrovolnosti. Od 1.1.2005 je účinný zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který nahrazuje většinu do té doby platných předpisů ve školství. Povinnou právní subjektivitu škol tento zákon zachovává.

Z výše uvedeného je znát, že regionální školství prochází velmi rušným obdobím. Nejvíce se v těchto změnách musí dokázat orientovat **ředitel** školy, který celou školu vede, odpovídá za její činnost a kvalitu, potřebuje se vyznat v ekonomických a jiných administrativních činnostech.

Z hlediska právní formy, souboru určitých pravomocí, finančních toků jak na činnost, tak na provoz, a odpovědnosti ředitelů existovaly do konce roku 2002 dva základní typy škol: **škola s právní subjektivitou** (příspěvková organizace) a **škola bez právní subjektivity** (organizační složka, dříve rozpočtová organizace). Tyto dva typy škol se od sebe lišily převážně v pravomoci a odpovědnosti ředitele, ve způsobu rozpisu rozpočtu na školu, zacházení s finančními prostředky, ve vedení účetnictví, v rozhodování, ve vykazování konkrétních údajů atd. Ve skupině škol bez právní subjektivity byly různé typy škol, ale nijak velké rozdíly mezi nimi z hlediska pravomocí ředitelů a rozpisu rozpočtu nebyly (rozpis rozpočtu u všech zajišťoval stejnou metodikou školský úřad). Velké odlišnosti mezi školami se subjektivitou a bez ní byly spíše v míře autonomie, kterou měl ředitel školy při rozhodování o použití některých finančních prostředků a při rozhodování o programech školy (výuky)¹.

Školy bez právní subjektivity musely vykonávat jen velmi **malý balík administrativních a managerských činností**. Všechno ostatní za něj vykonával školský úřad a společná administrativní a ekonomická agenda za celý okres byla ve srovnání s tou současnou (za každou školu zvlášť) velmi levná.

Ředitelé škol s právní subjektivitou měli život složitější, ale o to **samostatnější**. Ekonomickou a administrativní agendu si museli vykonávat sami, ale s metodickým dohledem školských úřadů. Na druhou stranu dostaly tyto školy vždy balík peněz, a rozhodnutí o jeho konkrétním použití (pokud převyšoval míru povinných výdajů) bylo pak jen na samotném řediteli. Ředitel takové školy mohl rozhodovat i o osobních odměnách svých podřízených, o tom, kolik pracovníků na jaký úvazek přijme, se kterým pracovníkem a pro které důvody by měl ukončit pracovní poměr.

To byl stručný popis situace do roku 2002. V roce 2003 ale nastaly změny, které budou snad věcně a názorně popsány v následujícím textu.

Školy se po tomto roce již nerozlišují na školy s právní subjektivitou a bez právní subjektivity, protože právními subjekty jsou všechny povinně. Školy se teď rozlišují podle svého zřizovatele. U škol proběhly v podstatě tři typy změn:

- a) Většina škol zřizovaných MŠMT byla převedena pod **kraje**. Kraje se staly tudíž jejich zřizovateli a také institucemi, které školám hradí jejich provozní, investiční náklady, popřípadě jim přilepšují v oblasti přímých neinvestičních nákladů. Přímé neinvestiční náklady jsou prozatím poskytovány ministerstvem, i když nepřímo - také přes kraje, ty je po úpravě přeposílají na jednotlivé školy.
- b) Speciální školy, které zřizoval školský úřad, byly převedeny buď na **MŠMT** nebo na **kraje**. Školy, které zřizuje MŠMT, od něj dostávají celý rozpočet. Školy zřízené krajem jsou financovány tak, jak je popsáno v předcházejícím odstavci.
- c) Základní a mateřské školy zřizované obcemi zůstaly jejich školami, jen byly všechny převedeny do **povinné právní subjektivity**. Od začátku roku 2005 získávají tyto školy prostředky na přímé náklady stejným způsobem jako krajské školy, čili od MŠMT zprostředkovaně přes kraje. Prostředky na provozní náklady jsou školám poskytovány obcemi, přičemž obce dostávají od MŠMT příspěvek na žáka².

Nyní je zřejmě vhodné definovat, které školy regionálního školství považuje autorka textu za „malé“. Malými školami jsou v tomto textu chápány mateřské školy jedno- až trojtřídní a dále málotřídní základní školy a základní školy s prvním stupněm, tzn. s prvním až pátým ročníkem, vždy po jedné třídě v ročníku.

¹ Viz zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů.

² Viz zákon č. 284/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony; a zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Malé školy před rokem 2003 většinou nebyly právními subjekty. Vnímají změnu své autonomie (v oblasti pravomocí ředitele) většinou jako pozitivní. Před tímto rokem byli ředitelé škol bez právní subjektivity zaměstnanci MŠMT, měli přesná pravidla hospodaření, odměňování a přesné částky, které mohli vynaložit jen na přesně rozhodnuté zboží či služby. Ředitel školy nemohl měnit osobní odměny svým zaměstnancům podle jejich výkonu, nyní může (alespoň k tomu má v zákoně formálně stanoveno právo; jestli má na tyto odměny peníze v rozpočtu, je již věcí jinou).

Na druhou stranu jsou tyto školy dnes **zavaleny** tak vysokou mírou **administrativních a manažerských činností**, že se podle jejich názoru tomuto negativu posun v kompetencích ani zdaleka nevyrovná. Školský úřad na všechny změny v zákonech školy upozorňoval, dnes si vše musejí hlídat samy.

Ředitel malé školy musí totiž zvládat nejen výkon své ředitelské funkce, ale také spousty jiných činností v rámci úvazku u dětí či žáků a příprav na vyučovací hodiny na základní škole či na zaměstnání v mateřské škole. Tím pádem se stává v podstatě **ředitelem na částečný úvazek**. Nařízením vlády č. 75/2005 Sb. o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků bylo ředitelům škol stanoveno, kolik hodin týdně musejí strávit u dětí či žáků a kolik hodin mají na přípravu své činnosti s dětmi či žáky. Zbylé hodiny má pak ředitel k dispozici pro výkon své manažerské a administrativní činnosti.

Nařízení stanoví, že ředitel mateřské školy musí u dětí strávit týdně 24 hodin, pokud je škola jednotřídní, 21 hodin, pokud je dvoutřídní a 18 hodin, pokud je troj- a čtyřtřídní. Ředitel základní školy s prvním stupněm tráví u žáků týdně 13 hodin a ředitel málotřídní školy 16 hodin, pokud má škola 1-2 třídy, 13 hodin, pokud má 3-6 tříd. Ředitel mateřské školy má na přípravu své práce u dětí vyhrazeno cca 6-7 hodin týdně. Ředitel základní školy 9-10 hodin.

Řediteli mateřské školy zbývá na výkon administrativních a manažerských činností v průměru 10 hodin týdně (odpovídá čtvrtinovému úvazku), řediteli základní školy průměrně 18-20 hodin týdně, což odpovídá úvazku přibližně polovičnímu.

Jak bylo již jednou zmíněno, ředitel větší školy má možnost zaplatit ze svého rozpočtu tzv. administrativního pracovníka, který většinou na plný či alespoň na částečný úvazek vypomáhá řediteli s administrativními záležitostmi.

Ředitel malé školy ale musí zvládat vše ve svém pracovním (a z velké části i volném) čase. Na ředitele školy jsou všeobecně kladeny vysoké nároky v oblastech, které vůbec nestudoval. Ředitelem školy se totiž podle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících může stát pouze fyzická osoba mimo jiné s **odbornou kvalifikací pro přímou pedagogickou činnost**. Tato osoba musí dále mít praxi spočívající ve výkonu přímé pedagogické činnosti nebo činnosti, pro kterou jsou potřebné znalosti stejného nebo obdobného zaměření nebo v řídicí činnosti nebo ve výzkumu a vývoji v délce 3 roky pro ředitele mateřské školy a 4 roky pro ředitele základní školy³.

Co se týká manažerských činností, ředitelé musejí podle M. Lauermana⁴ velmi brzy získat:

- *manažerskou profesionalitu* - znalosti a dovednosti manažerů nebo alespoň základní nezbytné znalosti a dovednosti pro řízení organizace pohybující se na trhu vzdělání noví ředitelé často nemají. Nemusí být špičkovými manažery, potřebují ale solidní základní manažerské znalosti a další schopnosti/dovednosti a dokázat je uplatňovat v praxi. Musí si uvědomit svou roli v procesu řízení a chodu školy,
- *znát finanční řízení a controlling* - nestačí jen vědět, kolik mají na účtu, musí se naučit řídit finance a zvláště důkladně analyzovat náklady. Zvládnutí finančního řízení jim umožní rozvíjet činnost školy s rozvahou a plánovat možné investice. Všichni manažeři by měli zvládnout finanční řízení alespoň do té míry, aby rozuměli účetnímu či ekonomovi,
- *znát marketing* – schopnost prodat vzdělávací nabídku - jen nemnozí začínající ředitelé vědí, jaké způsoby „prodeje a propagace“ existují a jak jich použít. Nejde jen o marketing a informace, ale také o vytváření sítí od spolupracujících organizací až ke spotřebitelům – žákům, mládeži, veřejnosti,
- *umění plánovat* - přehled, jak se rozvíjí trh vzdělávání a jak se mění poptávka po jejich programu a aktivitách je pro školu životně nutnou záležitostí. Aby mohli plánovat, musí zvládnout techniky získání přehledu o trendech a příležitostech. Musí využívat internet, zpracování informací a marketing,
- *schopnost pracovat s lidmi* – aby manažer mohl dát svým zaměstnancům motivaci a perspektivu, musí ji nejprve sám mít. Musí mít koncepční záměr, plán, kam bude škola směřovat. Samozřejmě musí

³ Viz § 3 a 5 zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

⁴ Viz Lauerman, M. Co vše by měl ředitel školy zvládnout. In: Učitelství listy 2002/2003, č.2. Praha, 2002.

počítat s rizikem, že se plánovaného cíle nepodaří dosáhnout. Lidé však potřebují vidět směr, kterým se škola hodlá ubírat,

- *schopnost koncepčně myslet a jednat* – ředitelé musejí vypracovat reálnou vizi své školy a koncepce, strategii jejího vývoje. Měli by vytvořit variantní strategii a od té doby neustále sledovat vývoj prostředí a upravovat strategii a konkrétní plány podle vývoje situace,
- *počítačovou gramotnost* – ředitelé musejí zvládnout výpočetní techniku na úrovni, která jim umožní elektronickou komunikaci, přístup na internet. Nestačí umět psát dopisy a číst tabulky. Manažeři škol musí zvládnout komunikaci a nástroje, které jim umožní získat nadhled nad činností své školy. Zároveň musí pochopit a zvládnout propagaci a reklamu pomocí www stránek. Nemusí je umět vyrobit, ale především pochopit jejich možnosti
- *schopnost hledat partnerské organizace* – vytvářet síť spřátelených škol je cesta, jak získat pozici a vliv a vytvářet tak lepší podmínky pro realizaci svého vzdělávacího programu. Pokud manažeři škol překonají touhu po samostatnosti, popřípadě obavy z toho, že partneři poznají jejich slabé stránky, dokáží lépe fungovat ve svém oboru
- *schopnost spolupráce s konzultanty a poradenskými institucemi* – investice do evaluace a poradenství výrazně urychlí řešení problémů. Důležitou roli tady může sehrát nabídka konzultací a poradenství v oblasti,
- *schopnost zjišťovat správné informace* - ředitelé by měli znát nebo umět si zjistit informace a poradenské pomoci, a jak si vhodného poradce či poradenskou firmu vybrat a vypracovat jim zadání. Podobné je to i u vzdělávání,
- *umění správné komunikace* – o potřebě komunikace všeobecně a při jednáních a vyjednáváních není třeba pochybovat. Její výuce a realizaci se ne vždy věnuje patřičná pozornost a výsledky tomu v řadě případů také odpovídají. Stále více je takových manažerů a učitelů, kteří mají sami zájem na zkvalitnění svých komunikačních dovedností jako významné součásti vyjednávacích výhod⁵.

Na ředitele ale čeká i spousta **administrativních činností**. Školy a školská zařízení musejí vést povinnou dokumentaci v určitých oblastech, které ve svém Věstníku každoročně zveřejňuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy⁶.

Dalšími **správními činnostmi**, kterými se musejí ředitelé malé základní/mateřské školy zabývat, je vypracování vnitřních předpisů organizace, výročních zpráv o činnosti a o hospodaření, vlastní hodnocení školy, evidence o všech fázích i oblastech rozpočtu včetně jeho přípravy a závěrky, inventarizace majetku a dokladová inventarizace, pracovní právní oblast, stanovení výše úplaty za předškolní vzdělávání či její promíjení, povinnost ji vybírat od rodičů, vytvářet školní vzdělávací program, běžná provozní dokumentace, účetní dokumentace, mzdová, daňová, poplatková oblast, školní stravování a dokumentace požadované na řediteli ze strany MŠMT, kraje, obce s rozšířenou působností, zdravotní pojišťovny či zřizovatele, statistická hlášení, oblast zákona o finanční kontrole. Ve výčtu by se dalo jistě pokračovat.

Od ledna 2006 k těmto povinnostem přibyla další: **výkon správních úkonů v souladu se správním řádem a povinnost vést evidenci dětí, žáků nebo studentů, tzv. školní matriku**. Správní řád klade důraz na řádnou a pečlivou evidenci dokumentů, sledování jejich oběhu a termínů v souvislosti se zřízením a vedením institutu správního spisu. Správní řád postupně zavádí principy soudního řízení do správních činností, například změnou charakteru doručování, nahlížení do spisu, provádění dokazování a jeho formální nařizování a zpracovávání, formy vyhotovování rozhodnutí a jejich oznamování. Ředitelé tak museli minimálně přepracovat spisové a skartační řády a nechat se opět vyškolit. Školní matrika obsahuje podrobné údaje o dítěti, žákovi či studentovi ve vztahu k jeho vzdělávání.

Již v úvodu bylo zmíněno, že hrozí situace, kdy post ředitele v malé škole nebude chtít vykonávat téměř nikdo. Tato situace může nastat zejména u mateřských škol, a to hlavně z platových důvodů. Ředitelům (v ČR spíše ředitelkám) podle katalogu prací přísluší pouze desátá platová třída. Sumář povinností ředitelky MŠ je obrovský. Oproti tomu učitel základní školy, jehož výkon a hlavně odpovědnost jsou s funkcí ředitelky MŠ naprosto nesouměřitelné, může být zařazen až do třídy dvanácté.

Z předloženého textu je jasně patrné, že stát nastavením podpory své vzdělávací politiky nijak neulehčuje existenci malých škol na malých obcích. Venkov je tímto podle mého názoru poškozován zejména ze strany státu a krajů, které přerozdělují školám konečné normativní částky.

⁵ Viz <http://www.skolaonline.cz>

⁶ Dostupné též na <http://www.msmt.cz>

Autorka se domnívá, že možným řešením současné neuspokojivé situace by mohlo být navýšení rozpočtů malých škol právě na výkon této rutinní administrativy. Ředitel by pak mohl zaměstnat hospodářského pracovníka na úvazek, který by byl přijatelný. Mohl by také zaměstnat sebe samého na vedlejší pracovní poměr. Získal by tím volnější ruce při metodické a pedagogické práci, ale i finanční motivaci pro řádný výkon obou svých funkcí – pedagogické i manažerské. Toto řešení považuje autorka za přechodné.

Vzhledem k tomu, že narůstání rozpočtu školství v administrativní oblasti není žádoucí, mohlo by v budoucnu, po absolvování náročného legislativního procesu, být řešením vytvoření pracovní pozice administrativního pracovníka na úřadě obce s rozšířenou působností, který by vykonával pro malé školy tu administrativu, kterou pro velké školy vykonává jejich vlastní administrativní/hospodářský pracovník. Malé školy by byly v současnosti schopné zaplatit pracovníka na cca 0,05 až 0,2 úvazku. Pokud by mohly své možnosti v rámci obvodu obce třetího typu sjednotit pod hlavičkou obce třetího typu, bylo by možné tohoto pracovníka zaplatit ze současných školních rozpočtů. Ředitelkám by ubyla běžná rutinní administrativa a opět by se mohly věnovat pedagogickému a metodickému vedení školy ve větším rozsahu.

LITERATURA

- [1] Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).
- [2] Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.
- [3] Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.
- [4] Nařízení vlády č. 75/2005 Sb. o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků.
- [5] Vyhláška MŠMT č. 364/2005 Sb., o vedení dokumentace škol a školských zařízení a školní matriky a o předávání údajů z dokumentace škol a školských zařízení a ze školní matriky (vyhláška o dokumentaci škol a školských zařízení).
- [6] Výroční zpráva České školní inspekce za školní rok 2004/2005. Praha, listopad 2005.
- [7] Věstník MŠMT ČR, ročník LXI. MŠMT: Praha, 2005.
- [8] Učitelství noviny 2005, ročník 107.
- [9] Veřejná správa 2005, ročník XVI.
- [10] Webový portál Škola online, URL: <http://www.skolaonline.cz>

OBNOVENÁ POLITIKA EU V OBLASTI CESTOVNÍHO RUCHU

Ing. PETŘÍČKOVÁ Lucie

Ing. TITTELBACHOVÁ Šárka

*Odbor koncepce a mezinárodní spolupráce v cestovním ruchu,
Ministerstvo pro místní rozvoj ČR,
Staroměstské náměstí 6, 110 15, Praha 1.
Tel: 224 861 599, email: petluc@mmr.cz, titsar@mmr.cz.*

ANOTACE

Cestovní ruch je průřezovým odvětvím, které zahrnuje nejrůznější služby a profese a je napojeno na mnoho dalších hospodářských činností. Má dopad na taková odvětví, jako je doprava, výstavba, maloobchod a na četná odvětví, která vytváří produkty související s rekreací nebo poskytují služby týkající se volného času a obchodního cestovního ruchu.

Cestovní ruch je proto důležitým odvětvím pro obnovenou lisabonskou strategii; její provádění se netýká pouze veřejných správ. Na lisabonské výzvy budou muset reagovat všechny zúčastněné strany na úrovni EU i národní, regionální a místní úrovni v obnoveném partnerství pro růst a zaměstnanost.

Komise EU a zúčastněné strany cestovního ruchu si uvědomily význam odvětví cestovního ruchu a aktivně se podílejí na vypracování evropské Agendy 21 v oblasti cestovního ruchu a vydaly tzv. Obnovenou politiku v oblasti cestovního ruchu.

ANNOTATION

Tourism is a cross-cutting sector, involving a big diversity of services and professions, linked to many other economic activities. It impacts on sectors such as transport, construction, retail and on the numerous sectors that produce holiday products or provide leisure and business travel-related services.

Tourism is therefore an important sector for the renewed Lisbon strategy; its implementation does not solely concern public administrations. Responding to the Lisbon challenges will need to involve all stakeholders at EU, national, regional and local level in a renewed partnership for growth and jobs.

Commission and the tourism stakeholders have recognised the importance of tourism and are actively working on the elaboration of a European Agenda 21 for Tourism. Commission emitted A renewed EU Tourism Policy: Towards a stronger partnership for European Tourism.

KLÍČOVÁ SLOVA

Obnovená politika cestovního ruchu, programovací období EU 2007 – 2013, koordinace, politika cestovního ruchu ČR

KEY WORDS

renewed EU Tourism Policy, Financial Perspectives EU 2007 – 2013, coordination, policy of Tourism of the Czech Republic

ÚVOD

Cestovní ruch hraje důležitou úlohu v rozvoji naprosté většiny evropských regionů. Infrastruktura vytvořená pro účely cestovního ruchu přispívá k místnímu rozvoji a jsou vytvářeny i udržovány pracovní příležitosti dokonce i v oblastech, kde dochází k průmyslovému či venkovskému úpadku nebo naopak městské obnově. Potřeba zvýšit přitažlivost regionů je pro stále více destinací a zúčastněných stran podnětem přistoupit na udržitelnější a ekologičtější postupy a politiky. Udržitelný cestovní ruch hraje důležitou roli při zachování a posílení kulturního a přírodního dědictví ve stále vyšším počtu oblastí, od umění k místní gastronomii, řemeslům či ochraně biologické rozmanitosti.

NOVÉ TRENDY A VÝZVY PRO CESTOVNÍ RUCH

Změny v demografické skladbě Evropy budou mít na cestovní ruch značný dopad. Počet starších osob (nad 65 let) i nadále poroste a obyvatelstvo jako celek zároveň žije zdravěji, déle a má větší kupní sílu než předchozí generace. Počet osob starších padesáti let, které se mnohem více věnují cestování, by se proto měl zvýšit. Spolu s významným růstem cestovního ruchu dojde i ke změně ve veřejné poptávce s ohledem na druhy cestovního ruchu. Očekává se, že nejvýznamnější růst zasáhne zdravotní cestovní ruch a cestovní ruch v oblasti kulturního a přírodního dědictví. Ačkoliv je Evropa nejnavštěvovanější oblastí na světě, počet zahraničních turistů roste pomaleji než celosvětový průměr. Objevují se a dále se rozvíjí nové konkurenční destinace s nabídkou inovativních produktů a služeb, jež dále zvyšují konkurenci, které EU čelí na globální úrovni.

Evropa musí soustředit své úsilí na zdokonalení své konkurenceschopnosti, aby mohla čelit takovým výzvám, jako jsou měnící se demografie, vnější konkurence, potřeba udržitelnosti a poptávka po konkrétních formách cestovního ruchu. Konkurenceschopnější odvětví cestovního ruchu a udržitelnější destinace by rovněž přispěly k dalšímu úspěchu obnovené lisabonské strategie, spokojenosti turistů a zajištění celosvětové vedoucí pozice Evropy jako turistického cíle.

OBNOVENÁ EVROPSKÁ POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU

Komise hodlá zavést obnovenou evropskou politiku cestovního ruchu, založenou na dosud získaných zkušenostech a reakci na výzvy dneška. Hlavním cíle této politiky je zdokonalit konkurenceschopnost odvětví evropského cestovního ruchu a vytvořit více lepších pracovních příležitostí prostřednictvím udržitelného růstu cestovního ruchu v evropském i celosvětovém měřítku.

Hlavním heslem nebo-li nástrojem pro obnovenou politiku EU pro cestovní ruch je partnerství a dialog. Je zapotřebí nalezení společné platformy mezi velmi širokou škálou zúčastněných stran.

Hlavní oblasti, na které se politika bude soustředit, jsou:

❖ *Zlepšení právní úpravy*

V mnoha politických oblastech může být právní úprava obzvlášť významná pro konkurenceschopnost odvětví cestovního ruchu a turistických cílů. S ohledem na velký počet politik týkajících se cestovního ruchu je nutné aktivně podporovat zlepšení právní úpravy na vnitrostátní a evropské úrovni. Ve svém sdělení „Zlepšení právní úpravy v oblasti růstu a pracovních míst“¹ vytyčila Komise revidovaný přístup k další podpoře lepší právní úpravy s cílem zdokonalit evropskou konkurenceschopnost. Tento přístup je zaměřen na:

- (1) zlepšení a rozšíření používání hodnocení dopadů u nových návrhů,
- (2) prověřování návrhů v legislativním procesu a
- (3) zjednodušení stávajících evropských právních předpisů. To se bude týkat právních předpisů, jako je například směrnice o souborných službách pro cesty a směrnice o užívání nemovitostí na dobu určitou; přičemž směrnice o užívání nemovitostí na dobu určitou je považována za prioritu.

❖ *Koordinace politik*

Většina kroků, které Společenství podniká s cílem podpořit konkurenceschopnost evropského cestovního ruchu, je uskutečňována pomocí nástrojů politiky podnikání. Nicméně i mnohé další evropské politiky mají přímý či nepřímý dopad na cestovní ruch.²

Každoročně budou určeny iniciativy, které mohou ovlivnit cestovní ruch a jsou zahrnuty v pracovním programu Komise. Cílem je zajistit, aby byl v raném stadiu zohledněn dopad iniciativ na konkurenceschopnost odvětví cestovního ruchu. To je v souladu s požadavkem Evropského parlamentu ve zprávě o nových perspektivách a výzvách pro udržitelný evropský cestovní ruch za rok 2005. Komise bude i nadále pokračovat v úsilí účinně, včas a transparentním způsobem informovat členy poradního výboru pro cestovní ruch o iniciativách týkajících se cestovního ruchu, které jsou zahrnuty v jejím pracovním programu. To umožní veřejným správám pravidelně informovat rovněž různé zúčastněné strany na vnitrostátní, regionální a místní úrovni o iniciativách Komise.

❖ *Lepší využívání dostupných evropských finančních nástrojů*

V letech 2007-2013 budou strukturální fondy a jiné programy EU finančně podporovat rozvoj podniků, služeb a infrastruktury v oblasti cestovního ruchu. Komise předpokládá možnost financování udržitelných projektů v oblasti cestovního ruchu pomocí Evropského fondu pro regionální rozvoj (EFRR) s cílem podpořit sociálně ekonomický rozvoj. Environmentální a dopravní infrastruktury, které mají pro cestovní ruch nesmírný význam,

¹ KOM(2005) 97 ze dne 16.3.2005.

² Viz: <http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/measures.htm> a další iniciativy, jako například návrh směrnice o službách na vnitřním trhu

jsou rovněž financovány Fondem soudržnosti. S ohledem na potenciál cestovního ruchu při tvorbě pracovních míst je jeho rozvoj významnou oblastí pro zásahy Evropského sociálního fondu (ESF). ESF spolufinancuje mimo jiné projekty zaměřené na vzdělávací programy a odbornou přípravu s cílem posílit produktivitu a kvalitu vzdělání a služeb v odvětví cestovního ruchu. V návaznosti na iniciativu Evropského parlamentu zavést zvláštní opatření v rámci budoucího programu „Leonardo da Vinci“ (součást nového integrovaného programu celoživotního vzdělávání) v podobě programu mobility pro učně a mladé lidi v úvodním odborném vzdělávání zahájila Komise v roce 2005 přípravnou řadu studií, jejichž účelem je určit hlavní rysy případných evropských modelů učňovského vzdělávání a odborné přípravy. Tyto studie přinesou důkladnější poznatky o případných překážkách mobility v odborném vzdělávání. Cestovní ruch byl vybrán jako případné pilotní odvětví. To by mělo vést ke konkrétním návrhům řešení, které budou tvořit základ programu specifických činností, jež bude proveden v druhé fázi tohoto pilotního projektu.

Nový Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova poskytne podporu:

- zdokonalování kvality zemědělské výroby a zemědělských výrobků
- zlepšování životního prostředí a krajiny;
- turistickým činnostem jako součástí cílů diverzifikace venkovského hospodářství;
- studiím a investicím spojeným s udržováním, obnovou a zkvalitněním kulturního dědictví.

Nově navrhovaný Evropský rybářský fond (ERF) stanoví „udržitelný rozvoj oblastí rybolovu“ jako novou prioritu. Jeho cílem je zmírnit sociálně ekonomické důsledky restrukturalizace rybářského odvětví a obnovit oblasti závislé na rybolovu pomocí diverzifikace a vytváření alternativních pracovních míst. Jednou z oblastí, do kterých rybáři mohou přeměrovat své činnosti, je ekoturistika.

Členské státy, regiony, místní orgány a průmysl na všech úrovních by měly mezi sebou spolupracovat tak, aby cestovní ruch plně těžil z výhod evropských finančních nástrojů a byl zohledněn při plánování všech souvisejících projektů.

Výzkum v cestovním ruchu bude podporován i v rámci navrhovaného sedmého rámcového programu ES.

❖ *Podpora udržitelného cestovního ruchu - Evropská Agenda 21 pro cestovní ruch*

Ve sdělení o „základních ukazatelích pro udržitelnost evropského cestovního ruchu“³ zdůraznila Komise, že zabezpečení hospodářské, sociální a ekologické udržitelnosti evropského cestovního ruchu má klíčový význam. Přispívá k udržitelnému rozvoji v Evropě i na celosvětové úrovni a rovněž je důležité pro životaschopnost, trvalý růst, konkurenceschopnost a obchodní úspěch tohoto hospodářsky důležitého odvětví. Komise proto zahájila přípravu evropské Agendy 21 pro cestovní ruch. V roce 2004 ustavila Komise Skupinu pro udržitelnost cestovního ruchu (TSG) s cílem podpořit součinnost zúčastněných stran a přispět k procesu vytváření Agendy 21 pro udržitelnost evropského cestovního ruchu. TSG se skládá z odborníků, kteří ve vyrovnaném poměru zastupují průmyslová sdružení, destinace a odbory/občanskou společnost. Zastoupeny jsou rovněž správy členských států a mezinárodní organizace, jako například Světová organizace pro cestovní ruch. TSG věnuje zvláštní pozornost tématům týkajícím se životního prostředí. TSG dokončí svou práci a předloží zprávu v roce 2006. Na tomto základě začne Komise připravovat následná opatření a očekává, že bude vycházet ze zprávy, aby mohla do roku 2007 předložit návrh evropské Agendy 21 pro cestovní ruch.

❖ *Zvláštní podpůrné činnosti pro udržitelnost evropského cestovního ruchu*

Vypracování a provádění evropské Agendy 21 pro cestovní ruch je dlouhodobým procesem. Kromě této činnosti plánuje Komise zvláštní kroky na podporu hospodářské a sociální udržitelnosti evropského cestovního ruchu, jako například:

- určit vnitrostátní a mezinárodní opatření na podporu malých a středních podniků v oblasti cestovního ruchu a zavést proces výměny správných postupů;
- zhodnotit hospodářský dopad lepší dostupnosti v odvětví cestovního ruchu na makroekonomický růst a zaměstnanost, obchodní příležitosti pro malé a střední podniky, kvalitu služeb a konkurenceschopnost;
- zjednodušit výměnu správných postupů na téma „cestovní ruch pro všechny“;
- zveřejnit příručku „Jak určit oblasti vzdělávání v odvětví cestovního ruchu“ s cílem
- podpořit rozvoj znalostí v odvětví cestovního ruchu za účasti všech zúčastněných stran;
- zkoumat trendy v zaměstnanosti v odvětvích pobřežního a mořského cestovního ruchu;

³ KOM(2003) 716 v konečném znění ze dne 21.11.2003

- vypracovat úřední statistiky a zadat vypracování studií *e-Business W@tch* s cílem zhodnotit budoucí důsledky a dopadu elektronického podnikání na odvětví cestovního ruchu;
- pokračovat ve svých iniciativách a spolupráci s členskými státy a Světovou organizací pro cestovní ruch s cílem bojovat proti pohlavnímu vykořisťování dětí, zejména tehdy, jsou-li takové trestné činy páčány turisty.

❖ *Zlepšení porozumění evropského cestovního ruchu*

Subjekty s rozhodovací pravomocí na veřejné i soukromé úrovni potřebují harmonizované, podrobnější a včas dostupné statistiky. Směrnice Rady 95/57/ES14 o shromažďování statistických informací v oblasti cestovního ruchu bude aktualizována, aby byl zohledněn vývoj cestovního ruchu v Evropě a potřeby jejích uživatelů. Ke značnému vylepšení směrnice dojde v záležitostech jako například včasnost a přesnost, relevance a srovnatelnost. V partnerství s členskými státy, vnitrostátními statistickými úřady a jinými zúčastněnými stranami bude podporována rovněž lepší harmonizace a provádění satelitních účtů v oblasti cestovního ruchu, protože ty mohou přispět k lepšímu zachycení skutečného objemu a hodnoty odvětví cestovního ruchu. Tato činnost bude značně využívat zkušeností získaných v pilotních projektech finančně podporovaných Komisí (2002-2006). Eurostat bude i nadále zveřejňovat zvláštní vydání a publikace užitečné pro odvětví cestovního ruchu i veřejné správy, jako například „Panorama cestovního ruchu“, „Příručka cestovního ruchu“ a různá vydání publikace „Statistika v kostce“ o zimních a letních trendech, informačních a komunikačních technologiích v cestovním ruchu, o tom, jak se Evropané vypravují na dovolenou, zaměstnanosti v cestovním ruchu atd.

❖ *Podpora propagace evropských destinací*

Globalizace trhů sice vytvořila konkurenční tlaky, ale rovněž nabízí možnosti ve formě klientely z nových trhů (jako například Čína, Rusko a Indie), která je ochotná investovat do vysoce kvalitní dovolené. Přilákání více turistů do Evropy podpoří tvorbu růstu a pracovních příležitostí. Komise financovala vytvoření portálu evropských turistických cílů, jehož účelem je zviditelnit Evropu na trhu a představit ji jako soubor atraktivních turistických cílů. Portál bude obsahovat praktické informace o Evropě, jako například plánování dovolené (doprava, počasí a kalendář) či tipy na výlety a činnosti a odkazy na vnitrostátní internetové stránky. Provozní fáze začne v březnu 2006 a portál bude spravovat Evropská komise cestovního ruchu.

Mnohé evropské turistické destinace vyvíjejí úspěšné postupy v podpoře udržitelnosti cestovního ruchu. Takové postupy mohou být příkladem pro všechny destinace, které si přejí zdokonalit cestovní ruch. Komise se ve spolupráci s členskými státy bude zabývat příležitostmi podporovat informovanost o takových správných postupech, pravděpodobně prostřednictvím ocenění „špičková evropská destinace“.

POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU Z POHLEDU ČESKÉ REPUBLIKY

Vzhledem k blížícímu se novému plánovacímu období EU 2007 – 2013 připravuje Ministerstvo pro místní rozvoj s externími zpracovateli novou *Koncepci státní politiky cestovního ruchu 2007 – 2013*. Mezi základní cíle nově vznikající koncepce patří zejména:

- zvýšení konkurenceschopnosti a ekonomického přínosu cestovního ruchu
- snížení nezaměstnanosti
- rozvoj regionů
- rozvoj malého a středního podnikání

základními prioritami nové Koncepce jsou:

- podpora tvorby konkurenceschopných národních a regionálních produktů a programů
- podpora budování a zkvalitňování infrastruktury a služeb v cestovním ruchu
- marketingová podpora cestovního ruchu a rozvoj lidských zdrojů
- podpora budování a vytváření organizační struktury cestovního ruchu

V rámci nového programového období EU bude možné čerpat finance ze strukturálních fondů EU a budou vyčleněny finanční zdroje pro jednotlivé operační programy. Cestovní ruch bohužel nedosáhl na samostatný operační program a je tedy zahrnut do tzv. *Integrovaného operačního programu na období 2007 – 2013 (IOP)*, který ještě není v současné době schválen Komisí EU. Rozvoj cestovního ruchu je v rámci IOP navrhován jako priorita č. 3 s globálním cílem „Zvýšení konkurenceschopnosti a socioekonomického přínosu cestovního ruchu a kultury pro cestovní ruch, a to rozvojem a zatraktivněním cestovního ruchu a kultury u objektů a území národního a nadregionálního významu“. Vymezené oblasti podpory v rámci priority č. 3 jsou:

- organizace a řízení cestovního ruchu na národní a nadregionální úrovni
- podpora budování destinace cestovního ruchu národního a nadregionálního významu
- rozvoj produktů a marketingová podpora cestovního ruchu na národní a nadregionální úrovni

S příchodem nového programového období končí *Státní program podpory cestovního ruchu* a finanční prostředky budou využity ke dofinancování projektů podporovaných evropskými fondy.

ZÁVĚR

Složitost cestovního ruchu a široká rozmanitost zúčastněných stran vyžadují spolupráci všech subjektů při plánování a provádění souvisejících evropských politik a opatření. Instituce Společenství, vnitrostátní správy, odborné organizace, zaměstnavatelé a zaměstnanci, nevládní organizace i vědci by měli vytvořit partnerství na všech úrovních s cílem zdokonalit konkurenceschopnost a prokázat význam evropského cestovního ruchu. Rozvoj spolupráce a partnerství v rámci obnovené politiky lze pravidelně přezkoumávat v průběhu fór evropského cestovního ruchu.

STÁTNÍ POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU ČESKÉ REPUBLIKY NA OBDOBÍ 2007-2013

Doc. RNDr. René WOKOUN, CSc.

*Vysoká škola ekonomická v Praze
Středisko regionálních a správních věd,
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3.
Tel.: +420224095548, e-mail: wokoun@vse.cz*

RNDr. Jiří VYSTOUPIL, CSc.

*Ekonomicko-správní fakulta MU,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno.
Tel.: +420 549 491, 8468, e-mail: vyst@econ.muni.cz*

ANOTACE

V příspěvku je charakterizována navrhovaná koncepce státní politiky cestovního ruchu České republiky na období 2007-2013. Jsou uvedena východiska koncepce, ekonomický význam cestovního ruchu a hlavní problémy cestovního ruchu v ČR. Zvláštní pozornost je věnována vizi, cílům a navrhovaným prioritám.

ANNOTATION

In this paper the authors characterize proposed conception of the national policy for tourism in the Czech Republic for period 2007-2013. An approach of conception is stated, as well as economic implication and main issues of tourism in the Czech Republic. A particular attention is aimed on the vision, objectives and priorities.

KLÍČOVÁ SLOVA

cestovní ruch, cíle, priority.

KEY WORDS

tourism, objectives, priorities.

1. ÚVOD

Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007 – 2013 navazuje na Koncepci státní politiky cestovního ruchu na období 2002 – 2007, přičemž ke zpracování aktualizace Koncepce vedlo ministerstvo pro místní rozvoj několik důvodů. Tím hlavním byla skutečnost, že se Česká republika stala dne 1. května 2004 plnoprávným členem Evropské unie a bylo nutné reagovat na novou situaci. V roce 2007 bude zahájeno nové programovací období a již delší dobu probíhají přípravy aktivit a finančního plánu EU na dalších sedm let, tj. 2007 – 2013.

2. VÝCHODISKA KONCEPCE

Česká republika je významnou evropskou turistickou destinací založenou na atraktivitě svých historických památek, přírodních krás a zajímavostí, kultury jakož i na významném postavení městského cestovního ruchu. Rozhodující nabídka cestovního ruchu ČR je možné členit do následujících tématických oblastí:

- **Kulturní cestovní ruch** (kulturní dědictví, historická města – kulturně-historické památky /včetně technických a církevních/ a zajímavosti – muzea – veletrhy a výstavy – koncerty – divadla aj.).
- **Dovolená v přírodě** (kempink - dovolená u vody – letní a zimní pobyty v horách - regionální a speciální turistické produkty).
- **Sportovní a aktivní dovolená** (všechny formy nejrozšířenějších sportů, turistika, cykloturistika, zimní sporty, vodní sporty, hipoturistika, lov, golf aj.).
- **Lázeňský cestovní ruch** (zdravotní pobyty v lázních, wellness, aj.).
- **Kongresový a incentivní cestovní ruch** (kongresový cestovní ruch - incentivní cestovní ruch - návštěvy měst – obchodní cestovní ruch).

O koncepčním přístupu státu k podpoře této bohaté nabídky cestovního ruchu (zejména ze strany Ministerstva pro místní rozvoj) lze hovořit až od 2. poloviny 90. let, a to především v následujících problémových okruzích¹:

- Podpora základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu (prostřednictvím podprogramů Státního programu podpory cestovního ruchu; prioritou 4 SROP).
- Podpora rozvoje a zvyšování kvality služeb v cestovním ruchu jako rozhodujícího faktoru úspěchu na evropském konkurenčním trhu (prostřednictvím podprogramů Státního programu podpory cestovního ruchu; prioritou 4 SROP).
- Marketingová podpora nabídky cestovního ruchu a vybraných produktů cestovního ruchu (aktivity CzechTourism; SROP).
- Informace o cestovním ruchu (budování jednotného informačního a rezervačního systému, statistika cestovního ruchu, budování satelitního účtu cestovního ruchu, podpora činnosti TIC – většina problémů však dosud nevyřešena).
- Vytváření vhodného (proaktivního) podnikatelského prostředí (zatím spíše jen obecná proklamace).
- Vytváření vhodných organizačních struktur mezi aktéry cestovního ruchu (zatím jeden z nejslabších a podceňovaných článků podpory rozvoje cestovního ruchu).
- Podpora školení a vzdělávání aktérů v oblasti cestovního ruchu (OP RLZ).
- Podpora výzkumu v oblasti cestovního ruchu (rezortní výzkum MMR).

Uvedená podpora je směřována ke dvěma rozhodujícím aktérům v cestovním ruchu, a to v soukromém (především jako deklarovaná podpora MSP – rozhodujícímu faktoru úspěchu) a veřejném sektoru (především turisticky atraktivnější obce a města, zájmová sdružení, apod.).

3. VÝZNAM CESTOVNÍHO RUCHU PRO NÁRODNÍ EKONOMIKU

Cestovní ruch je průřezovým odvětvím, které zahrnuje nejrůznější služby a profese a je napojeno na mnoho dalších hospodářských činností. Má dopad na taková odvětví, jako je doprava, stavebnictví, kultura maloobchod a na četná odvětví, která vytváří produkty související s rekreací nebo poskytují služby týkající se volného času a obchodního cestovního ruchu. Ačkoliv se na tomto odvětví podílí některé velké společnosti, převládají v něm především malé a střední podniky. Je to odvětví sektoru služeb, které v ekonomikách vyspělých států představuje již nadpoloviční až dvoutřetinový podíl. I v rámci služeb, které jako celek vykazují vysokou dynamiku, patří cestovní ruch k těm rychle rostoucím.

Podle odhadů Světové organizace cestovního ruchu (World Tourist Organisation, UNWTO) bude tvořit meziroční přírůstek cestovního ruchu ve světovém měřítku 2,5 až 2,8%. V roce 1999 se ve světě cestovní ruch podílel na tvorbě HDP téměř 13%, ve státech EU pak 14%. Tvořil více jak 8% hodnoty vývozu zboží a téměř 35% inkasa obchodních služeb. Růst příjmů dosáhl meziročně 7,5%. V této době vytváří cestovní ruch celosvětově 11% pracovních míst (ve vyspělých ekonomikách pak až 15%).

Podle výzkumů World Travel & Tourism Council (WTTC, 2004), jejichž výstupem jsou tzv. fiktivní satelitní účty cestovního ruchu, vytváří sektor cestovního ruchu v České republice hodnoty v objemu 67,5 mld. Kč (2,45% HDP) a zaměstnává 122 tis. osob (2,6% na celkové zaměstnanosti).² Bereme-li v úvahu i nepřímé efekty cestovního ruchu, pak objem produktu cestovního ruchu činí 377,9 mld. Kč (13,7%) a na zaměstnanosti se podílí 12,9% (608 tis. zaměstnaných osob). Oproti roku 1993 se hodnota produktu cestovního ruchu v ČR zvýšila 2,5 násobně (2,9 násobně při započtení i externích efektů). Tempo růstu produktu cestovního ruchu v ČR bylo ve sledovaném období vyšší než tempo růstu zemí EU.³

Měřeno výše uvedenými charakteristikami je význam cestovního ruchu v České republice nad celosvětovým i nad průměrem EU. Mezi evropské státy s vyšším podílem cestovního ruchu na HDP patří tradiční turisticky atraktivní země Rakousko, Švýcarsko, dále pak státy při Středozezemním moři Španělsko, Chorvatsko, Řecko. Nejvyšší závislost národních ekonomik na cestovním ruchu vykazují malé ostrovní státy Malta a Kypr. Cestovní ruch je rovněž odvětvím efektivního zapojení do mezinárodní směny bez potřeby úvěrování a krytí pojistných rizik. Do roku 2020 předpokládá Světová organizace cestovního ruchu roční tempo růstu počtu cest do zahraničí 4,1% což je více jak předpokládaný 3% maximální růst světového hospodářství⁴.

¹ Rozhodujícími nástroji byly a jsou v posledních letech Státní program podpory cestovního ruchu, Společný regionální operační program.

² Podle OKEČ ve statistickém zjišťování jsou zde zahrnuta jen odvětví ubytování

³ European union: Travel & Tourism – Sowing the Seeds of Growth, WTTC, 2005, dostupné na <http://www.wtcc.org>

³ Czech Republic: Travel & Tourism – Sowing the Seeds of Growth, WTTC, 2005, dostupné na <http://www.wtcc.org/>

⁴ Tourism Highlights: Edition 2005, UNWTO 2005 dostupný na <http://www.world-tourism.org/facts/menu.html>

Cestovní ruch hraje důležitou úlohu v rozvoji většiny evropských regionů i našich krajů. Infrastruktura vytvořená pro účely cestovního ruchu přispívá k místnímu rozvoji a jsou vytvářeny či udržovány pracovní příležitosti dokonce i v oblastech, kde dochází k průmyslovému či venkovskému úpadku nebo městské obnově.

Tabulka 1: Podíl cestovního ruchu na hlavních makroekonomických indikátorech v evropských zemích – rok 2004

	Podíl CR na HDP	Podíl CR na zaměstnanosti	Podíl CR na exportu
Svět	10,60	8,30	12,00
EU	11,27	11,98	13,02
ČR	13,74	12,89	13,27
Belgie	10,17	10,84	8,94
Dánsko	9,05	9,02	8,52
Estonsko	21,28	18,59	15,14
Finsko	9,99	10,56	6,66
Francie	12,34	14,8	20,13
Irsko	8,89	8,08	5,4
Itálie	11,14	11,95	13,06
Kypr	23,08	29,51	46,31
Litva	8,9	7,55	12,99
Lotyšsko	6,64	5,66	6,96
Lucembursko	10,06	11,91	7,32
Maďarsko	9,16	8,74	7,56
Malta	28,24	34,74	22,65
Německo	9,38	10,18	12,24
Nizozemí	9,29	9,05	8,01
Polsko	7,82	7,26	11,59
Portugalsko	16,9	19,84	20,6
Rakousko	16,4	18,12	16,45
Řecko	14,68	16,65	33,29
Slovensko	12,27	10,9	11,29
Slovinsko	12,42	14,4	13,43
Španělsko	18,65	20,28	24,14
Švédsko	7,77	7,37	8,49
Velká Británie	9,96	9,2	11,05
Bulharsko	15,65	13,36	20,31
Chorvatsko	18,72	22,35	33,91
Norsko	8,68	10,62	9,91
Švýcarsko	14,14	18,34	9,49

Pramen: WTC

Pozn.: Cestovní ruch je zde definován v širším pojetí (uvedené hodnoty zahrnují jak přímé, tak nepřímé efekty cestovního ruchu).

4. PROBLÉMY ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V ČR

Přestože je cestovní ruch považován za dynamicky se rozvíjející ekonomické odvětví s významnými dopady na tvorbu pracovních míst, naráží rozvoj cestovního ruchu v regionech na tyto bariéry:

- nedostatečná infrastruktura cestovního ruchu a nerozvinutých služeb,
- nedostatek potřebných odborníků pro řízení podnikatelských subjektů v ČR (ubytovací, informační, marketingové subjekty),
- absence marketingových koncepcí rozvoje ČR jako evropské destinace,
- nízká úroveň partnerství mezi NNO, podnik. subjekty, obcemi, kraji a státem,
- omezené finanční prostředky pro rozvoj podnikání,
- nedostatek nosných projektů vedoucích k tvorbě produktů CR,
- nedostatek finančních prostředků na údržbu a obnovu kulturního dědictví,
- nízká technická úroveň a vybavenost zařízení koupališť na vodních tocích a nádržích, včetně uměle vybudovaných koupališť (bazény), ale i vybavení turistických tras, lyžařských a běžeckých tratí, cyklotras a cyklostezek (odpočívadla, hygienická zařízení apod.),

- výrazné vnitroregionální rozdíly v úrovni vybavenosti a v návštěvnosti,
- nedostatečná schopnost subjektů na trhu cestovního ruchu reagovat na trendy probíhající jak na straně poptávky, tak na straně konkurenční nabídky (nabídka atraktivit cestovního ruchu, nabídka produktů, marketingová komunikace atd.).

5. STANOVENÍ VIZE A CÍLŮ KONCEPCE STÁTNÍ POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU ČR NA OBDOBÍ 2007-2013

Politika cestovního ruchu v České republice spočívá v mnohostranné podpoře mnoha turisticky významných subjektů a aktivit. K tomu je zapotřebí jasných představ o tom, jak a co politika cestovního ruchu může ovlivnit, tzn. stanovit její strategické vize a cíle. Navrhovanou koncepci státní politiky cestovního ruchu ČR zpracovalo ministerstvo pro místní rozvoj, zpracovatelský tým vedl doc. RNDr. René Wokoun, CSc., členem týmu byl rovněž RNDr. Jiří Vystoupil, CSc. a další odborní pracovníci z Vysoké školy ekonomické v Praze, Masarykovy univerzity a ministerstva pro místní rozvoj.

Strategická vize a cíle pro cestovní ruch v České republice vycházejí z toho, že hospodářství cestovního ruchu právě v České republice je do značné míry založeno na podnikání, především na malém a středním podnikání. Z toho také vychází systém priorit a podpůrných opatření. Politika podpory cestovního ruchu je v České republice uplatňována jak na národní, tak na krajské i obecní úrovni.

Globální cíl Koncepce

Globálním cílem (posláním) politiky cestovního ruchu je zvýšení ekonomické výkonnosti cestovního ruchu využitím a dalším rozvojem dostupného potenciálu a tím docílit zvýšení konkurenceschopnosti celého odvětví cestovního ruchu na národní i regionální úrovni, při respektování zájmů ochrany přírody a krajiny a dalších složek životního prostředí.

Základní strategická vize cestovního ruchu pro období 2007 – 2013

Destinace Česká republika – jednička v srdci Evropy

Strategická vize cestovního ruchu pro období 2007 - 2013 představuje Českou republiku jako destinaci:

- s pozitivní mezinárodní image;
- mající vysoce kvalitní a konkurenceschopné produkty a služby;
- nabízející turistické zážitky, které naplní zákaznickovo očekávání pokud jde o přátelství, kvalitu životního prostředí, rozdílnosti mezi kulturami; bezpečnost (při cestování, pobytu, aktivitách), zajištění podpory veřejného zdraví;
- generující národní a regionální příjmy;
- zajišťující účinnou ochranu životního prostředí a veřejného zdraví;
- zajišťující atraktivní pracovní příležitosti v cestovním ruchu;
- zajišťující osobám pracujícím v cestovním ruchu vzdělávání a rozšiřování si schopností a vědomostí pomocí vzdělávacích programů;
- s funkční organizační strukturou;
- respektující a podporující kulturu v celé její šíři,
- respektující hlediska veřejného zdraví občanů ČR.

6. ZÁKLADNÍ PRIORITY NAVRHOVANÉ KONCEPCE

Východiskem jsou koncepce cestovního ruchu ve vyspělých evropských zemích, které spočívají v podpoře 4 následujících pilířů⁵, a to:

Tvorba **vlastních konkurenceschopných turistických programů a produktů (rozvojová priorita 1)**, založených především na jejich atraktivnosti, jedinečnosti a neopakovatelnosti. Programy a produkty by měly šetrným způsobem využívat přírodních atraktivitu, kulturní, historické a dalších objekty (tak aby jejich hodnota byla zachována i pro budoucí generace), a to v návaznosti na společenské aktivity, které by měly být provázány

⁵ Při zachování 3 základních principů – princip ekonomické prosperity, princip kulturně – sociální identity a princip ekologický – udržitelné formy cestovního ruchu.

ve smyslu atraktivita – služba, příroda – společnost, měly by být zacíleny na určitý konkrétní typ návštěvníků a neměly by nijak výrazně zatěžovat životní prostředí.

Nezbytným předpokladem pro tvorbu a realizaci těchto programů a produktů je existence kvalitní **základní a doprovodné turistické infrastruktury a služeb (rozvojová priorita 2)**, na jejichž výstavbě a zejména modernizaci či rekonstrukci a provozu se budou největší měrou podílet malí a střední podnikatelé se znalostí konkrétního prostředí, kteří budou ke své činnosti potřebovat cílenou podporu.

Aby bylo možné turistické produkty a programy vytvořit a úspěšně je nabízet (prodávat), je nutné pro ně připravit odpovídající **marketingovou podporu (rozvojová priorita 3)**, tedy zejména reklamu, propagaci, distribuci a prodej, za kterou stojí aktivní činnost **lidského potenciálu** (aktérů cestovního ruchu), a to na národní a regionální úrovni.

Celý postup přípravy a tvorby turistických programů a produktů je důležité založit na pružně fungující existenci (zakládáním) nezbytné **organizační struktury cestovního ruchu (rozvojová priorita 4)**, s jasně vymezenými kompetencemi, to jak na regionální, tak nadregionální úrovni. Je zde počítáno zejména s odbornou veřejností - odbornými sdruženími profesionálů, asociacemi a svazy. V rámci této priority (sdružení podnikatelů a veřejné správy, poskytování informací – místní i regionální TIC, činnost regionálních organizací cestovního ruchu, statistika cestovního ruchu, apod.) je nezbytná i finanční participace na činnosti uvedených institucí v zájmu vytvoření optimálních podmínek k respondenci a tím zisku rigorózních dat. S tímto posláním úzce souvisí zkvalitnění fungování správních orgánů a krizového managementu v oblasti cestovního ruchu v ČR. Specifickou oblastí zájmu bude podpora turistických klastrů.

Rozdíly mezi jednotlivými programovými dokumenty jsou potom závislé především na dosaženém stupni vlastní úrovně a výkonnosti sektoru cestovního ruchu na jedné straně, na straně druhé pak v úrovni jeho organizačního zajištění, národní propagace a marketingu na straně druhé.

V tomto kontextu mezinárodního srovnání stavu rozvoje a konkurenceschopnosti cestovního ruchu ČR, v souladu se stanovenými cíli a opatřeními minulých Koncepcí státní politiky cestovního ruchu ČR z let 1999 a 2002-2006, v souladu s aktuálními národními programovými dokumenty České republiky (NRP na léta 2007-2013, Strategie regionálního rozvoje ČR, Politika územního rozvoje, návrhy IOP, ROP a dalšími relevantními operačními programy na období 2007-2013), jakož i v souladu s výsledky širokých diskusí mezi MMR a nejvýznamnějšími regionálními aktéry v oblasti cestovního ruchu (zejm. Komise rady Asociace krajů ČR pro cestovní ruch, Asociace turistických regionů ČR) jsou pro období 2007-2013 navrhovány následující priority pro podporu cestovního ruchu.

Základní priority podpory rozvoje udržitelného cestovního ruchu v České republice

Priorita 1: Podpora tvorby konkurenceschopných národních a regionálních produktů a programů cestovního ruchu

- Opatření 1: Podpora tvorby nosných národních produktů cestovního ruchu
- Opatření 2: Podpora tvorby specifických regionálních produktů cestovního ruchu (např. kongresový a veletržní cestovní ruch, poznávací cestovní ruch (města a historické památky, přírodní krásy a zajímavosti), hory, letní rekreace u vody, venkovský cestovní ruch a vinařská turistika, pěší turistika a cykloturistika, wellness, lázeňství) šetrných vůči životnímu prostředí

Priorita 2: Podpora budování a zkvalitňování infrastruktury a služeb cestovního ruchu

- Opatření 1: Rekonstrukce a výstavba kvalitní základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu
- Opatření 2: Podpora rekonstrukce kulturně-historických památek a zachování přírodních lokalit využívaných pro cestovní ruch s akcentem jejich sekundárního využití
- Opatření 3: Zkvalitňování služeb cestovního ruchu
- Opatření 4: Podpora šetrných forem cestovního ruchu

Priorita 3: Marketingová podpora cestovního ruchu a rozvoj lidských zdrojů

- Opatření 1: Marketingová podpora (propagace) cestovního ruchu na mezinárodní, národní a regionální úrovni včetně podpory prodeje produktů cestovního ruchu, zejm. zvýšení účinnosti zahraniční prezentace České republiky jako významné turistické destinace na světovém trhu

cestovního ruchu

- Opatření 2: Zkvalitnění statistiky a informací o cestovním ruchu (výrazné zlepšení kvality a obsahu lokální a regionální statistiky cestovního ruchu ve spolupráci s Krajskými úřady a ČSÚ, zavedení regionálních satelitních účtů cestovního ruchu, vybudování národního informačního a rezervačního systému cestovního ruchu)
- Opatření 3: Zkvalitňování vzdělávání a přípravy lidských zdrojů v cestovním ruchu, podpora výzkumu, vývoje a inovací v cestovním ruchu

Priorita 4: Podpora budování a vytváření organizační struktury cestovního ruchu

- Opatření 1: Podpora zakládání a činnosti subjektů (organizací) cestovního ruchu na regionální a lokální úrovni
- Opatření 2: Podpora činnosti regionálních a lokálních turistických informačních center
- Opatření 3: Podpora spolupráce mezi veřejným sektorem, neziskovými organizacemi a profesními a zájmovými sdruženími v cestovním ruchu
- Opatření 4: Zkvalitnění fungování správních orgánů a krizového managementu v oblasti cestovního ruchu v ČR

7. ZÁVĚR

Česká republika disponuje historickým, přírodním a kulturním potenciálem pro rozvoj cestovního ruchu a lázeňství, v zemi se nachází množství historických, kulturních a technických památek, včetně památek zapsaných do seznamu UNESCO. Tento potenciál však v současnosti není zcela využíván, což je způsobeno především nedostatečnou infrastrukturou a nízkou kvalitou základních i doplňkových služeb cestovního ruchu, ale také problémy spojenými s kvalitou a kvalifikovaností pracovní síly, která v tomto odvětví působí. Prozatím podstatným faktorem, ovlivňujícím vyváženost cestovního ruchu v ČR je jeho výrazná koncentrace do hlavního města Prahy.

Vzhledem k tomu, že cestovní ruch patří k odvětvím s výrazným podílem na zaměstnanosti (odhady pro ČR uvádějí až 13%), je jeho rozvoj spojen s tvorbou nových pracovních míst, čímž přispívá ke snižování nezaměstnanosti a řešení problémů na ni navazujících.

Právě k výrazně lepšímu využití výše uvedeného potenciálu pro rozvoj cestovního ruchu v České republice by měla přispět navrhovaná koncepce státní politiky cestovního ruchu.

LITERATURA

- [1] European union: Travel & Tourism – Sowing the Seeds of Growth, WTTC, 2005, dostupné na <http://www.wttc.org>
- [2] Czech Republic: Travel & Tourism – Sowing the Seeds of Growth, WTTC, 2005, dostupné na <http://www.wttc.org/>
- [3] Tourism Highlights: Edition 2005, UNWTO 2005 dostupný na <http://www.world-tourism.org/facts/menu.html>
- [4] Vystoupil J., Holešinská A., Kunc J., Maryáš J., Seidenglanz D., Šauer M., Tonev P., Figurka M.: Atlas cestovního ruchu České republiky. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha, 2006. 156 s. ISBN 8023972561.
- [5] Wokoun R., Kouřilová J., Vystoupil J.: Sektorový operační program cestovního ruchu a lázeňství a jeho význam pro rozvoj regionů a národního hospodářství. In: V. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Masarykova univerzita v Brně, 2002, s.247-264. ISBN 80-210-3008-9.
- [6] Wokoun R.: Základní programový dokument pro rozvoj cestovního ruchu a lázeňství v ČR vycházející z Národního rozvojového plánu – Sektorový operační program. Acta Oeconomica Pragensia, číslo 2, ročník 10, Aplikovaná ekonomie. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2002, s. 19-29. ISSN 0572-3043.

PROGRAMOVÉ A STRATEGICKÉ DOKUMENTY ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU ČR - SROVNÁNÍ¹

Ing. Andrea HOLEŠINSKÁ

RNDr. Josef KUNC, Ph.D.

*Ekonomicko-správní fakulta MU,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika.
Tel: 549 491 784,*

e-mail: holesinska@econ.muni.cz, kunc@econ.muni.cz.

ANOTACE

Příspěvek se zabývá analýzou programových a strategických dokumentů rozvoje cestovního ruchu v České republice a současně srovnává jejich obsah s návrhem definovaným v mezinárodním dokumentu Místní Agenda 21 zaměřeném na udržitelný cestovní ruch.

ANNOTATION

The contribution deals with analysis of programme and strategic documents considering tourism development in the Czech Republic. The paper also compares the contents of documents with analysis and framework suggested in the international document Local Agenda 21 that is focused on sustainable tourism.

KLÍČOVÁ SLOVA

Strategické dokumenty, cestovní ruch, Místní Agenda 21

KEY WORDS

Strategic documents, tourism, Local Agenda 21

ÚVOD

Než odpovíme na otázku K čemu slouží programové a strategické dokumenty?, je na místě objasnit si význam pojmů program a strategie. Vyjdeme-li z etymologického výkladu, dojdeme ke zjištění, že program (pro gram = „co je předem napsáno“) je návrh/náplň sledu činností, nebo-li souhrn zásad, jimiž se sled činností řídí. Z časového hlediska se jedná o střednědobý dokument. Naproti tomu strategie je taktický plán, který nabízí konkrétní řešení vedoucí k dosažení stanovených cílů, mající krátkodobý až střednědobý charakter.

Vedle programu a strategie je také používán pojem koncepce. Dokument tohoto typu by měl prezentovat základní pojetí či ideje o dané problematice a má spíše obecnější charakter.

V praxi je však původní význam těchto pojmů zaměňován, a proto se můžeme setkat s programy rozvoje cestovního ruchu, které se svým obsahem spíše blíží strategii než programu.

Ted' již k samotnému účelu vypracování těchto dokumentů. V souvislosti s členstvím v Evropské unii plní tyto dokumenty úlohu nástroje pro získávání finančních prostředků ze strukturálních fondů. To byl také prvotní důvod, proč se řada těchto dokumentů v České republice realizovala a stále realizuje, a to jak na národní, tak i na regionální úrovni. V současnosti však tyto dokumenty nejsou vytvářeny jen pro účely čerpání finančních prostředků, ale na významu nabývá úloha nástroje efektivního řízení, jež vede k dosažení stanovených (požadovaných) cílů.

Opomenout by se neměla ani skutečnost, že dobře vypracovaná strategie může být nástrojem udržitelného rozvoje cestovního ruchu, na což také upozorňuje dokument Spojených národů Tourism and Local Agenda 21 [3].

1 Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu MMR ČR č. WA-213-05-Z07, CES 3096 "Metody pro tvorbu strategických a programových dokumentů cestovního ruchu ČR".

ANALÝZA DOKUMENTŮ ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V ČR

Snahou bylo zhodnotit dostupné a dosud platné programové či strategické dokumenty konkrétně zaměřené na rozvoj cestovního ruchu v regionech² ČR. Hodnoceno bylo 18 dokumentů, přičemž 5 z nich bylo zaměřeno na rozvoj turistického regionu. Ze souboru byly vyloučeny kraje Pardubický, Královéhradecký a kraj Vysočina, které nemají vytvořen samostatný dokument týkající se rozvoje cestovního ruchu a problematika cestovního ruchu je řešena v rámci dokumentu Program rozvoje kraje.

Následující tabulka pak uvádí seznam zbyvajících dokumentů včetně jejich zpracovatelů.

Tabulka: Seznam zkoumaných dokumentů

Název dokumentu	Zpracovatel
Program rozvoje cestovního ruchu ve Středočeském kraji	Institut Rozvoje Podnikání, s.r.o. Enterprise plc, s.r.o. Respond & CO, s.r.o.
Strategie obnovy a rozvoje cestovního ruchu v Jihočeském kraji	RERA, a.s. - Regionální rozvojová agentura jižních Čech
Program rozvoje cestovního ruchu v Plzeňském kraji	Institut Rozvoje Podnikání, s.r.o. Enterprise plc, s.r.o. Respond & CO, s.r.o.
Program rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji	Západočeská univerzita v Plzni
Strategie rozvoje cestovního ruchu v Ústeckém kraji	DHV ČR, spol. s r.o.
Program rozvoje cestovního ruchu Libereckého kraje	GaREP, spol. s r.o.
Strategie rozvoje cestovního ruchu Jihomoravského kraje	DHV ČR, spol. s r.o.
Koncepce rozvoje cestovního ruchu ve Zlínském kraji	Institut Rozvoje Podnikání, s.r.o. Enterprise plc, s.r.o.
Program rozvoje cestovního ruchu Olomouckého kraje	Institut Rozvoje Podnikání, s.r.o. Enterprise plc, s.r.o.
Marketingová strategie rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Severní Morava a Slezsko	Enterprise plc, s.r.o.
Program rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Východní Čechy	ARC Mikulov
Program rozvoje cestovního ruchu turistické oblasti Krkonoše	GaREP, spol. s r.o.
Program trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj	Agentura regionálního rozvoje, s.r.o., Liberec
Koncept rozvoje cestovního ruchu na Šumavě	TR Consult LK Progress

Zdroj: programové a strategické dokumenty krajů a turistických regionů

Ze širokého spektra zpracovatelů je zřejmé, že i obsah dokumentů se bude lišit. Přesněji řečeno, strukturou se strategické dokumenty příliš neodlišují. V čem je rozdíl, je především v rozsah (náplni) a kvalitě zpracování, kdy je čitelný rukopis jednotlivých autorů. Zatím co některé strategie jsou vymezeny heslovitě (bodově), přesto však přehledně, např. strategie Severní Moravy a Slezska, některé jsou naopak příliš rozsáhlé, např. dokument Libereckého kraje. V průměru se jedná o dokumenty, které byly zpracovány v roce 2003.

Jak bylo výše naznačeno, strukturou se jednotlivé dokumenty podstatně shodují. Dokument je tak možné rozdělit na část analytickou a návrhovou. V analytické části se jedná o analýzu nabídky (předpoklady cestovního ruchu) a poptávky (návštěvnost) daného území. Obsahem návrhové části je akční plán či strategie rozvoje, kde jsou definované cíle/priority/opatření. Ne vždy je však součástí i finanční plán. Co však všechny dokumenty postrádají je rozpracovaná oblast monitoringu a především řešení možných rizik či negativních dopadů

² Záměrně je používán termín „region“, jelikož byly analyzovány jak dokumenty rozvoje cestovního ruchu jednotlivých krajů ČR, tak turistických regionů.

spojených s realizací aktivit a projektů. Světlou výjimkou je dokument Olomouckého kraje, ale ani ten není „dokonalý“.

Z metodického hlediska však analyzované dokumenty nejsou jednotné. Je zřejmé, že zpracovatelé nevycházejí ze stejného pojetí. Přitom řada odborných publikací, např. z oblasti marketingu rozebírají detailně zpracování takového dokumentu jako je strategie, viz Kiráľová (2003) nebo Morrison (1989).

V případě strategických dokumentů, které ve své vizi zdůrazňují (trvale) udržitelný rozvoj cestovního ruchu se nabízí pro zpracování strategie metodika výše zmíněné Místní Agendy 21.

MÍSTNÍ AGENDA 21

Místní Agenda 21 definuje tři hlavní prvky úspěšné strategie a akčního plánu cestovního ruchu. První se týká spolupráce, druhý upozorňuje na vytvoření strategie zaměřené na udržitelný cestovní ruch a třetí klade důraz na realizaci aktivit vycházejících ze strategie.

Místní Agenda uvádí, že jednotliví aktéři by se měli shodnout na společné vizi, prioritách a akčním plánu, přičemž každá strategie směřující k udržitelnému cestovnímu ruchu by měla být založena na analýzách, které zahrnují:

- Hodnocení socio-ekonomických a ekologických okolností a potřeb a jejich vztah k cestovnímu ruchu;
- Audit přírodních a kulturně-historických předpokladů a turistické infrastruktury, včetně hodnocení jejich slabých a silných stránek;
- Analýza potenciálních trhů;
- Hodnocení stávajících a možných problémů či příležitostí vyvolaných cestovním ruchem, včetně ekologických aktivit firem působících v cestovním ruchu;
- Dlouhodobá vize cestovního ruchu v destinaci;
- Strategické cíle;
- Měřitelné cíle/úkolů a indikátory;
- Akční plán, včetně určení finančních zdrojů a zodpovědných subjektů za plnění;
- Proces provádění monitoringu a kontroly.

HODNOCENÍ ANALYZOVANÝCH DOKUMENTŮ Z POHLEDU MÍSTNÍ AGENDY 21

Vzhledem k tomu, že řada analyzovaných dokumentů předepisuje naplnění (trvale) udržitelného rozvoje cestovního ruchu, bylo by na místě, aby se zde také objevily skutečné požadavky na harmonický rozvoj, tj. vyrovnanost ekonomického, sociálního a ekologického rozvoje, s ohledem na zachování zdrojů i pro budoucí generace.

Tento aspekt však dokumenty obsahově nenaplní. Především jsou v minimální míře brány v potaz socio-ekonomické a ekologické vlivy cestovního ruchu. Nejlépe je zpracována návrhová část projektů. I zde jsou však jisté nedostatky, kdy je například diskutabilní měřitelnost definovaných cílů/úkolů. Indikátory nejsou řešeny v žádném z dokumentů. Přestože akční plán je jasnou součástí dokumentu, v řadě případů chybí finanční plán a naprosto ve všech zpracování není uveden zodpovědný subjekt za jeho plnění. Kardinálním nedostatkem se jeví fakt, že dokumenty sporadicky zahrnují kapitolu o monitoringu a kontrole naplňování stanovených cílů, což do jisté míry souvisí s neidentifikováním měřitelných indikátorů a cílů. Analyzované dokumenty neobsahují ani hodnocení stávajících a potenciálních problémů či příležitostí vyvolaných cestovním ruchem, natož pak hodnocení ekologických aktivit podniků z oblasti cestovního ruchu.

Naopak zkoumané dokumenty poměrně do hloubky rozebírají analýzu nabídky, tj. přírodní, kulturní předpoklady a turistická a dopravní infrastruktura, a poptávky, tj. návštěvnost a trhy, a z ní se odvíjející silné a slabé stránky. Návrhová část pak obsahuje základní vizi destinace, ze které vyplývají cíle, priority/strategické oblasti a opatření, na což navazuje akční plán (ovšem různého rozsahu a kvality). Součástí akčního plánu jsou také návrhy konkrétních projektů/projektových záměrů.

SHRNUTÍ

Z analýzy programových a strategických dokumentů cestovního ruchu v ČR vyplynulo, že ačkoliv si jejich význam začínají regiony uvědomovat, jejich obsah se různí. Je to dáno neexistující metodikou tvorby těchto dokumentů a s tím souvisejícím odlišným přístupem jednotlivých zpracovatelů, což se v konečné podobě projevuje na kvalitě dokumentu.

Rešerše odborné literatury a strategických dokumentů ukázala, že existují příklady „metodik“, kterou lze při tvorbě strategických dokumentů využít. Vzhledem k tématickému zaměření hodnocených dokumentů je možné

doporučit jako ideální modelový příklad metodiky postup navrhovaný v Místní Agendě 21 [3], která je konkrétně zaměřena na udržitelný rozvoj cestovního ruchu.

LITERATURA

- [1] Királ'ová, A.: Marketing destinace cestovního ruchu. Praha: Ekopress, 2003, 173 s. ISBN 80-86119-56-4.
- [2] Morrison, A.M.: Marketing pohostinství a cestovního ruchu. Praha: Victoria publishing, 1989, 523 s. ISBN 80-85605-90-2.
- [3] Vourc'h, A., Denman, R.: Tourism and Local Agenda 21: The Role of Local Authorities in Sustainable Tourism. Paris Cedex: UNEP, 2003, 60 s. ISBN 92-807-2267-0.
- [4] Strategie obnovy a rozvoje cestovního ruchu, kultury a vnějších vztahů. České Budějovice: Krajský úřad Jihočeského kraje, prosinec 2002, Zpracoval: RERA,a.s. Dostupné na: <http://www.kraj-jihocesky.cz> (28.7.2006)
- [5] Aktualizace Strategie rozvoje cestovního ruchu Jihomoravského kraje. Brno: Krajský úřad Jihomoravského kraje, říjen 2003, Zpracoval: DHV CR, spol. s r.o.
- [6] Program rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji. Karlovy Vary: Krajský úřad Karlovarského kraje, květen 2003, Zpracovatel: Západočeská univerzita v Plzni.
- [7] Program rozvoje cestovního ruchu Libereckého kraje. Liberec: Krajský úřad Libereckého kraje, červen 2003, Zpracoval: GaREP, spol. s r.o.
- [8] Program rozvoje kraje – Koncepce rozvoje cestovního ruchu. Hradec Králové: Krajský úřad Královéhradeckého kraje, 2002.
- [9] Program rozvoje cestovního ruchu Olomouckého kraje. Olomouc: Krajský úřad Olomouckého kraje, září 2003. Zpracovatel: Institut Rozvoje Podnikání, s.r.o., Enterprise plc, s.r.o.
- [10] Marketingová strategie rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Severní Morava a Slezsko. Ostrava: Krajský úřad Moravskoslezského kraje, říjen 2005. Zpracoval: Enterprise plc, s.r.o.
- [11] Program rozvoje Pardubického kraje – aktualizace. Pardubice: Krajský úřad Pardubického kraje, červen 2006. Zpracoval: Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje a PROODOS.
- [12] Program rozvoje cestovního ruchu v Plzeňském kraji. Plzeň: Krajský úřad Plzeňského kraje, květen 2004.
- [13] Program rozvoje cestovního ruchu ve Středočeském kraji. Praha: Krajský úřad Středočeského kraje, říjen 2003. Zpracoval: Institut Rozvoje Podnikání, s.r.o.
- [14] Koncepce rozvoje cestovního ruchu ve Zlínském kraji. Zlín: Krajský úřad Zlínského kraje, červenec 2004, Zpracoval: Institut rozvoje podnikání, s.r.o. & Enterprise plc, s.r.o.
- [15] Program rozvoj cestovního ruchu v turistickém regionu Východní Čechy. 2003. Zpracovatel: ARC Mikulov.
- [16] Strategie rozvoje cestovního ruchu v Ústeckém kraji – Zkrácená verze. Ústí nad Labem: Krajský úřad Ústeckého kraje, duben 2003, Zpracoval: DHV CR, spol. s r.o.
- [17] Program trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj. Liberec, Březen 2002, Zpracovatel: Agentura regionálního rozvoje, s.r.o.
- [18] Koncept rozvoje cestovního ruchu na Šumavě. Listopad 2001, Zpracovatel: TR Consult, LK Progress.
- [19] Program rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Východní Čechy. 2003, Zpracovatel: ARC Mikulov
- [20] Program rozvoje cestovního ruchu turistické oblasti Krkonoše. Duben 2003, Zpracovatel: GaREP, spol. s r.o.

PRAGMATICKÁ POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU NA PŘÍKLADU ŠVÝCARSKA¹

Ing. Petra METELKOVÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika.
Tel.: 543 523 235, e-mail: petra.metelkova@econ.muni.cz.*

ANOTACE

Prostřednictvím politiky cestovního ruchu se snaží národní i regionální vlády podpořit odvětví cestovního ruchu a zvýšit tak jeho výkonnost a konkurenceschopnost. Příspěvek je zaměřen na konkrétní příklad pragmatické politiky cestovního ruchu aplikovaný ve Švýcarsku. Zkoumání jsou podrobeny všechny atributy politiky cestovního ruchu, kde je to možné, je zachycen i vývoj.

ANNOTATION

National and Local Governments try to support tourism industry through tourism policy and so increase its efficiency and competitiveness. The contribution covers a case study of pragmatic tourism policy applied in Switzerland. Generally, the paper analyzes all available attributes of tourism policy and moreover shows its development where is possible.

KLÍČOVÁ SLOVA

Politika cestovního ruchu, cíle, nástroje, nositelé politiky cestovního ruchu, podpora cestovního ruchu

ÚVOD

V době rostoucí mezinárodní konkurence hraje stále větší roli podpora regulace odvětví cestovního ruchu. Vrcholní reprezentanti vlád si uvědomují, že cestovní ruch má velké multiplikační efekty a v některých regionech má důležitou hospodářskou pozici a proto se snaží stimulovat toto odvětví. Podpora cestovního ruchu se může uskutečňovat různým způsobem. Následující příspěvek je zaměřen na příklad pragmatické politiky cestovního ruchu aplikované ve Švýcarsku.

POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU – ANO NEBO NE? PŘÍSTUPY K TVORBĚ POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU

V mezinárodním kontextu můžeme pozorovat dvě protichůdné vývojové tendence:

- v některých státech je zcela nebo ve značné míře upírána legitimace hospodářské politiky a tedy i politiky cestovního ruchu. Kolektivní autority nezasahují do chodu cestovního ruchu. Tento přístup je v ekonomické teorii znám jako doktrína *laissez-faire* a je založen na myšlence, že ekonomické záležitosti společnosti nejlépe spravovány samotnými jednotlivci. V rámci tohoto pojetí politiky cestovního ruchu by měl stát pouze vytvářet základní předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu.
- na druhé straně existují státy, kde je cestovní ruch díky cílené politice silně podporován a ovlivňován. Na tomto principu založená intervencionistická politika cestovního ruchu je charakteristická výraznými zásahy do fungování cestovního ruchu.

Na základě takových aspektů jako např. tržní selhání a rostoucí veřejný zájem na prospěšném vývoji cestovního ruchu se vychází z toho, že činnost veřejné správy v odvětví cestovního ruchu je nutná a smysluplná.²

V teorii se rozlišují dva základní přístupy k tvorbě politiky cestovního ruchu. Pragmatický přístup znamená jednání na základě vnitřních souvislostí a událostí, tj. na základě existující situace. Pragmatická politika cestovního ruchu je poznamenána určitou nekonceptností, elastickým formováním cestovního ruchu. Na druhé

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu MMR ČR č. WA-213-05-Z07, CES 3096 „Metody pro tvorbu strategických a programových dokumentů cestovního ruchu“.

² Handels- und Industrieverein des Kanton Bern: Wettbewerbsorientierte Tourismuspolitik im Kanton Bern – Konzept. Bern 1999

straně koncepčně dogmatickou politiku cestovního ruchu určuje koncepce, která má víceméně nátlakový charakter.³

HOSPODÁŘSKÝ VÝZNAM CESTOVNÍHO RUCHU PRO ŠVÝCARSKO

Švýcarsko je tradiční turistickou zemí, ve které má cestovní ruch stále svoji nezanedbatelnou pozici. Od roku 2002 byl podíl cestovního ruchu stabilní a pohyboval se na úrovni 5,1 %. V některých regionech, zejména v horských, je však cestovní ruch hnacím hospodářským odvětvím. Cestovní ruch je 3. největším exportním odvětvím Švýcarska po strojírenském a chemickém průmyslu. Odvětví cestovního ruchu se podílí ca. 6 % na zaměstnanosti.⁴

VÝVOJ ŠVÝCARSKÉ POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU

Rozvoj cestovního ruchu a změna podmínek se odrazily i v regulaci a podpoře cestovního ruchu. Zde je stručný přehled nejvýznamnějších etap z hlediska politiky cestovního ruchu:

- perioda turistického laissez-faire - do konce 19. století (naprostá absence turisticko-politických zásahů),
- perioda organizací v cestovním ruchu – konec 19. století (vytváření různých organizací a spolků),
- perioda intervencionismu – od začátku 20. století (zejména z důvodu 1. světové války)
- perioda odbourávání státních zásahů a důraz na posílení svépomoci – od 50. let 20. stol. po znovuoživení po 2. světové válce,
- perioda cílených strukturálně-politických zásahů – od začátku 60. let z důvodu narůstající mezinárodní konkurence,
- perioda politiky orientované na růst – od 90. let 20. století.

VÝVOJ CESTOVNÍHO RUCHU A STRATEGICKÉ DOKUMENTY POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU

V době před 1. světovou válkou bylo Švýcarsko jednou z vedoucích zemí v cestovním ruchu, ještě v 50. letech patřilo s 8%ním podílem k pěti největším turistickým zemím světa. Toto vedoucí postavení však Švýcarsko ztratilo a ztráty krylo především narůstajícím domácím cestovním ruchem, který v současné době činí téměř 1/2 (pro srovnání v Rakousku pouze 20 %). V důsledku rostoucí mezinárodní konkurence a náznaku nasycení trhů začaly přibližně od poloviny 60. let vznikat regionální rozvojové koncepty.

Od 80. let 19. století se tržní situace Švýcarska v důsledku globalizačního procesu silně změnila (liberalizace, mezinárodní dělba práce, zvýšení blahobytu zemí, technický pokrok, nižší dopravní a komunikační náklady, vznik nových destinací). Zatímco v době narůstající globalizace jiné země dosahovali růstu v odvětví cestovního ruchu, Švýcarsko utrpělo značné ztráty. Na tento vývoj reagovala vláda vypracováním „Švýcarského konceptu cestovního ruchu“ (Schweizerisches Tourismuskonzept) z roku 1979, který dlouhou dobu tvořil základy politiky cestovního ruchu Švýcarska.

Od poloviny 80. let 19. století stagnovala turistická poptávka a mezi roky 1992 a 1995 dramaticky klesla o 15 %. Jako reakci na tuto situaci vydala Spolková rada (Bundesrat) dne 29. května 1996 „Zprávu o politice cestovního ruchu Spolku“ (Bericht über die Tourismuspolitik des Bundes), ve které byla představena nová politika cestovního ruchu. Zpráva mj. ukazovala souvislost mezi makroekonomickými veličinami a turistickým vývojem (zejména zhodnocování franku a pokles poptávky v cestovním ruchu v 90. letech). Také byla ukázána nevyhnutelnost zvýšení účinnosti národní spolupráce v oblasti turistického marketingu. Na základě této situace byla provedena reorganizace marketingové centrály (veřejně-právní korporace). V říjnu 1996 byla také zavedena snížená sazba DPH pro turistické služby. Vzrůst odvětví cestovního ruchu byl zaznamenán v souvislosti s generelním zlepšením hospodářských rámcových podmínek a zavedení programu podpory inovací a spolupráce v cestovním ruchu na základě usnesení Spolku z 10. října 1997 (zprvu na období 1997 – 2001).

Začátkem nového tisíciletí se začala projevovat zvýšená kolísavost turistické poptávky. Navíc od poloviny roky 2001 utrpěl švýcarský cestovní ruch opět ztráty a to zejména v důsledku zavedení eura, teroristických útoků a také díky problémům letecké společnosti Swissair-Gruppe. Světová konkurence vytvářející velký tlak nabízející v cestovním ruchu (většinou malé a střední podniky) podmínila zlepšení struktury a nabídky v cestovním ruchu. Kromě toho se na vývoji cestovního ruchu negativně projevovaly další faktory jako silný frank, vysoké náklady a cenová úroveň, podprůměrná produktivita práce v cestovním ruchu. Důsledkem tohoto vývoje je nejmladší dokument „Podpora cestovního ruchu ze strany státu: zlepšení struktury a kvality nabídky švýcarského

³ podle Němčanský, M. 1999, Pásková, M., Zelenka, J. 2002

⁴ Schweizer Tourismusverband: Schweizer Tourismus in Zahlen 2006, Bern 2006

cestovního ruchu“ (Tourismusförderung des Bundes: Verbesserung von Struktur und Qualität des Angebotes des Schweizer Tourismus) z roku 2002.

CÍLE POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU

Celkový cíl švýcarské politiky cestovního ruchu z roku 1979 může být popsán takto: „zajištění optimálního uspokojení různorodých turistických potřeb lidí ze všech vrstev a současně prosperujících turistických zařízení a intaktního životního prostředí. Přitom je nutné brát ohled na zájmy místního obyvatelstva“.

Cíle obsažené v politice cestovního ruchu z roku 1979 byly odvozeny od nadřazených cílů a měly být realizovány v těchto dílčích oblastech:

společnost – vytvoření co možná nejlepších společenských předpokladů pro návštěvníky i domácí obyvatelstvo, podpora volného času jako předpoklad pro seberealizaci, účast co možná nejširších vrstev na cestovním ruchu, zlepšení kvality života v turistických oblastech,

hospodářství – podpora konkurenceschopného a výkonného odvětví cestovního ruchu, optimalizace struktury a využití turistického aparátu, zajištění rozvoje, optimalizace pozice na mezinárodním trhu,

životní prostředí – zajištění regenerace přírody a kulturní krajiny, dlouhodobé zachování intaktní krajiny, šetrné využívání přírody.

Ve skutečnosti však nikdy nedošlo k dosažení všech cílů. V literatuře se uvádí⁵ šest příčin v rozporu mezi stanovenými cíly a skutečností: nezávaznost cílů, upřednostňování hospodářského uvažování, dominance krátkodobé politiky orientované na zisk, rozptýlení nositelů politiky, shoda zájmů mezi úřady a živnostníky (zejména stavebnictví), neznámé a neúčelně používané řídicí nástroje.

Ve zprávě z roku 1996 nejsou explicitně definovány žádné cíle. Z dokumentu jasně vyplývá, že cíle ze 70. let musejí ustoupit cílům, které mají charakter podpory. Nový koncept podpory je popisován následovně:

„Cesta pro Švýcarsko jako turistické země:

- směrem ven světově známá destinace – s přesvědčivou komunikační a marketingovou strategií a společným vystupováním na trzích
- směrem dovnitř poskytování služeb na bázi partnerství – s inovativními a kvalitními službami o světové pověsti.“

V nejmladší zprávě z roku 2002 jsou základní principy nové podpory cestovního ruchu definovány takto: „prostřednictvím cílené podpory mají být vyvinuty nové produkty, které mají zajistit kvalitní služby a odstranit prostřednictvím spolupráce nedostatky plynoucí ze struktury malých a středních podniků. Přitom platí, že díky inovacím mají být využity a zachovány dosavadní endogenní možnosti růstu. Díky podpoře cestovního ruchu mají být posíleny regiony, které mají stěžejní jiné možnosti rozvoje než cestovní ruch. Přitom nebude podporován žádný nezdravý růst. Mají být podpořeny záměry, které jsou v souladu s krajinou a životním prostředím a přispívají k dlouhodobému působení turistických podniků. Tímto způsobem se mají v turistických oblastech vytvářet atraktivní pracovní místa, která dále zajistí kvalitu života domácího obyvatelstva“.

STRATEGIE POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU

Ve zprávě z roku 1996 je navrženo 12 strategií, které jsou rozděleny do třech skupin:

Vytvořit předpoklady

- 1) zvýšit akceptaci cestovního ruchu – vytvořit předpoklad pro úspěšné hospodaření,
- 2) vytvořit základy pro inovace – nástroj pro udržitelný rozvoj,
- 3) zlepšit mezinárodní rámcové podmínky – zastupovat zájmy Švýcarska v mezinárodním kontextu,

Posílit tržní pozici

- 4) posílit značku Švýcarsko – klíč ke světovým trhům,
- 5) vyvíjet strategické produkty – jít se změnami na poptávkové straně,
- 6) zvyšovat kvalitu služeb – špičkovými výkony kompenzovat cenovou nevýhodu,
- 7) zvýšit používání nových technologií – držet krok s technickým pokrokem,

Zvýšit atraktivitu míst

- 8) rozvíjet lidský kapitál – vytvořit rozdíl oproti konkurenci,

⁵ Např. Müller, H.: Freizeit und Tourismus – Eine Einführung in Theorie und Politik. Berner Studien zu Freizeit und Tourismus, FIF, Bern 2002

- 9) získat pracovní síly – uspokojit zákazníky,
- 10) podporovat strukturální změny v oblasti ubytování – udržet vedoucí složku cestovního ruchu v souladu s trhem,
- 11) zhodnotit infrastrukturu – připravit ji na 21. století,
- 12) krajinu uspořádat, zachovat a užívat v souladu s trvale udržitelným rozvojem – otevřená cesta pro budoucnost cestovního ruchu.

V rámci politiky cestovního ruchu kantonu Bern z roku 2001 byla tato struktura strategií převzata a dále rozšířena (viz níže).

AKČNÍ PLÁN PRO ZLEPŠENÍ RÁMCOVÝCH PODMÍNEK ŠVÝCARSKÉHO CESTOVNÍHO RUCHU

Na strategii navazuje akční plán, ve kterém jsou zachovány impulsy, které mají zlepšit rámcové podmínky. Jedná se o nástroje rozdělené do těchto podoblastí:

- 1) základní kameny politiky cestovního ruchu – např. projekty týkající se výzkumu v resortu, zavedení inovační ceny „cestovní ruch“, vytvoření satelitního účtu, statistika v oblasti „Parahotellerie“ (chaty a penziony),
- 2) posílení mezinárodní spolupráce – např. projekty týkající se liberalizace cestovního ruchu pod OECD, flexibilní udělování víz z rozvíjejících se trhů, účast na programech cestovního ruchu pod záštitou EU, spolupráce v rámci alpských zemí,
- 3) podpora nabídky Švýcarska jako turistické země – např. projekty týkající se posílení značky „Švýcarsko“, vytvoření kvalitativní ofenzivy, poradenství, národní informační a rezervační systém,
- 4) opatření ke zhodnocení turistických oblastí – např. projekty v oblasti poradenství a obnovy hotelnictví, zlepšení infrastruktury a využívání krajinných turistických potenciálů, opatření v oblasti zaměstnanosti v cestovním ruchu,
- 5) zohlednění turistických zájmů v průřezových oblastech – např. uznání cestovního ruchu jako exportního odvětví z hlediska daňových, podpora ekologického makro-vedení, výstavba „Swiss Travel System“.

Stěžejním výsledkem akčního programu bylo v říjnu 1997 schválení zákona o podpoře inovací a spolupráce v cestovním ruchu (zkráceně InnoTour), kterému je věnována pozornost v dalším textu.

Turistický program z roku 2002 shrnuje opatření do 4 oblastí. Jednalo se spíše o revizi tehdejších zákonů a jejich přizpůsobení na nové podmínky:

- inovace a spolupráce – revize a prodloužení programu i na období 2003 – 2007,
- opatření na podporu hotelnictví – totální revize spolkového zákona z roku 1966 o podpoře hotelového a lázeňského úvěru (Bundesgesetz über die Förderung des Hotel- und Kurortkredites), který neodpovídal požadavkům a nesloužil cíli,
- opatření v oblasti lanovek, vleků a podobných dopravních zařízení - podpora konsolidačního procesu, tržně orientované vydávání koncesí, bezpečnostní standardy,
- opatření v oblasti vzdělávání v cestovním ruchu

NÁSTROJE POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU

Z národohospodářského pohledu se ve Švýcarsku uplatňují v rámci procesní politiky jak nástroje zaměřené na ovlivňování nabídky (supply-side economics) tak nástroje orientované na poptávkovou stranu (demand-side economics). Kromě toho systémotvorné nástroje ovlivňují cestovní ruch jako celek.

Mezi trvalé nástroje Spolku v oblasti podpory cestovního ruchu patří provozování veřejno-právní korporace Schweiz Tourismus (dříve Schweizerische Verkehrszentrale, založena už v roce 1955).

Zřejmě nejvýznamnějším, časově limitovaným, nástrojem je podpora inovací a spolupráce v cestovním ruchu - program InnoTour, který vznikl na základě zákona z roku 1997. Projekty musí splňovat následující kritéria: rozvoj a zavádění nových produktů, zařízení a distribučních kanálů; zlepšení stávajících služeb; vytvoření organizačních struktur, které umožňují zvýšení efektivity; další vzdělávání.

Program nastartoval impulsy k lepšímu využití ubytovacích kapacit i ke zvýšení příjmů z cestovního ruchu. Finanční prostředky se rozdělují spíše na několik velkých projektů národního významu - prostřednictvím tohoto programu byl vytvořen systém cyklostezek, byl uveden do života program certifikace kvality, klasifikace hotelů, národní informační a rezervační systém, byly reorganizovány některé regionální turistické organizace atd.

Spolková rada uvolnila na období 1997 – 2001 18 mil. CHF na podporu inovativních a kooperativních záměrů. Odhaduje se, že 17,2 mil CHF (částka vyplacené podpory do roku 2001) vyvolalo investice ve výši ca. 85 mil. CHF. Podpora inovací a kooperací byla prodloužena a na období 2003 – 2007 podpořena dalšími 25 mil. CHF. Tímto aktivně přispívá spolek k omlazení a zlepšení atraktivitu turistické nabídky.

Do oblasti trvalé podpory cestovního ruchu spadá podpora ubytovacích zařízení, která se uskutečňuje na základě speciálního zákona již od roku 1967 (zákon byl několikrát revidován). Prostřednictvím Švýcarské společnosti pro hotelový úvěr (Schweizerische Gesellschaft für Hotelkredit), jsou poskytovány záruky nebo úvěry pro podniky činné v hotelnictví. Primárním cílem tohoto nástroje je podporovat investice a usnadnit financování v hotelnictví.

V letech 1967 – 1999 byly poskytnuty záruky a půjčky ve výši 805 mil. CHF a tímto vyvolané investice dosáhly výše 4,9 miliard CHF. Na období 2003 – 2007 uvolnil Spolek částku 100 mil. CHF pro činnost této společnosti.

Dalším nástrojem jsou opatření na vzdělávání pracovníků v cestovním ruchu, která by měla pozvednout nízkou vzdělanostní úroveň v tomto odvětví. Částka vynaložená na vzdělávání ze strany soukromého sektoru by měla být více jak dvojnásobná. Na období 2003 – 2007 bylo uvolněno 10 mil. CHF.

Mezi další přímé instrumenty patří vydávání koncesí pro lanovky a lyžařské vleky na základě ustanovení z roku 1978.

Nástrojem na poptávkové straně ekonomiky je přechodné snížení sazby DPH na ubytovací služby, která se uplatňuje od roku 1996. Původně bylo přechodné období plánováno pouze do roku 2003, ale bylo prodlouženo až do roku 2006.

K trvalým úkolům z pohledu politiky cestovního ruchu patří spolupráce ve WTO (v různých mezinárodních organizacích) a zabezpečování statistiky cestovního ruchu.

ZÁKONNÁ ÚPRAVA CESTOVNÍHO RUCHU NA ÚROVNI SPOLKU

Na úrovni Spolku neexistuje žádný zákon o cestovním ruchu. Legislativa upravující cestovní ruch nebo jeho podporu je roztržena do několika na sobě nezávislých zákonných předpisů viz následující tabulka.

Tabulka 1: Přehled zákonných opatření na úrovni Spolku

Předpis – název v originále	Překlad ⁶	Ze dne
Bundesgesetz über die Schweizerische Verkehrszentrale, ab 1995 Schweiz Tourismus	Spolkový zákon o švýcarské centrále pro cestovní ruch, od 1995 Schweiz Tourismus	21.12.1955
Bundesgesetz über Förderung von Innovation und Zusammenarbeit im Tourismus	Spolkový zákon o podpoře inovací a spolupráci v cestovním ruchu (InnoTour)	10.10.1997
Bundesgesetz über die Förderung der Beherbergungswirtschaft	Spolkový zákon o podpoře ubytovacích zařízení	20.6.2003
Bundesgesetz über Glücksspiele und Spielbanken	Spolkový zákon o hazardních hrách a hernách	18.12.1998
Bundesgesetz über die Mehrwertsteuer	Spolkový zákon o dani z přidané hodnoty	2.9.1999
Verordnung über die Durchführung von statistischen Erhebungen des Bundes	Vyhláška o provádění statistiky Spolku	30.6.1993

Zdroj: Schweizer Tourismusverband: Schweizer Tourismus in Zahlen 2006, Bern 2006

POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU NA ÚROVNI KANTONŮ

Na úrovni jednotlivých kantonů můžeme zaznamenat různé přístupy. V rámci 26 kantonů se jednak vyskytují kantony, které nijak odvětví cestovního ruchu neusměrňují. Jedná se např. o kantony Aargau nebo Züriich. Většina kantonů se však nějakým způsobem legislativně podílí na regulaci odvětví – viz tabulka níže.

⁶ Jedná se o volný překlad autorky.

Tabulka 2: Přehled zákonných opatření na úrovni kantonů

Kanton	Předpis – název v originále	Překlad ⁷	Ze dne
Aargau		Žádný předpis nebyl vydán	
Appenzell Innerrhoden	Tourismusförderungsgesetz	Zákon o podpoře cestovního ruchu	25.4.1999
Appenzell Ausserrhoden	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	22.9.2003
Basel-Landschaft	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	19.6.2003
Basel-Stadt	Gesetz betreffend die Erhebung einer Gasttaxe	Zákon týkající se výběru cizineckého poplatku	9.4.1942
Bern	Tourismusentwicklungsgesetz	Zákon o rozvoji cestovního ruchu	20.6.2005
Freiburg	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	13.10.2005
Genf	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	24.6.1993
Glarus	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	5.5.1991
Graubünden	Wirtschaftsentwicklungsgesetz	Zákon a rozvoji hospodářství	1.11.2004
Jura	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	31.5.1990
Luzern	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	30.1.1996
Neuenburg	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	25.6.1986
Nidwalden	Fremdenverkehrsgesetz	Zákon o cestovním (cizineckém) ruchu	25.4.1971
Obwalden	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	8.6.1997
St. Gallen	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	26.11.1995
Schaffhausen	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	2.12.1996
Solothurn	Wirtschaftsgesetz	Hospodářský zákon	9.6.1996
Schwyz	Gesetz über die Wirtschaftsförderung	Zákon o podpoře hospodářství	13.3.2002
Thurgau	Gastgewerbegesetz	Zákon o hostinské činnosti	26.6.1996
Tessin	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	30.11.1998
Uri	Verordnung über die Förderung des Tourismus	Vyhláška o podpoře cestovního ruchu	4.4.2004
Waadt	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	15.9.1999
Wallis	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	9.2.1996
Zug	Tourismusgesetz	Zákon o cestovním ruchu	27.3.2003
Zürich		Žádný předpis nebyl vydán	

Zdroj: Schweizer Tourismusverband: Schweizer Tourismus in Zahlen 2006, Bern 2006

Jedním z kantonů se silným politickým vlivem na cestovní ruch je kanton Bern. Zde má tradičně cestovní ruch velký význam a podílí se 8,3 % na HDP, v oblasti „Berner Oberland“ činí tento podíl více než 26 %⁸. Jako první vydal kanton Bern v roce 1964 zákon o podpoře cestovního ruchu.

V roce 1999 byl vydán dokument „Politika cestovního ruchu orientovaná na konkurenci v kantonu Bern, koncept“ (Wettbewerbsorientierte Tourismuspolitik im Kanton Bern, Koncept). Na vypracování tohoto konceptu se mimo hospodářskou komoru a odborníků z praxe také podílel odborný institut pro cestovní ruch při univerzitě v St. Gallenu. Vypracování konceptu proběhlo v následujícím sledu: analýza konkurenční situace v kantonu Bern → politické rámcové podmínky státu v cestovním ruchu → zhodnocení rámcových podmínek z pohledu podnikatelů → směřování moderní politicky cestovního ruchu s ohledem na místní podmínky → konkrétní opatření.

Konkrétní opatření byla rozdělena do čtyřech podoblastí

- zlepšení rámcových podmínek (např. zrychlení postupů ve veřejné správě, zřízení parkovacích míst, zlepšení sítě veřejné dopravy, zlepšení transparence turistických nabídek),
- usnadnění strukturálních změn (dosažení nových trhů, produktová inovace, zatraktivnění cen ve veřejné dopravě),
- usnadnění vzdělávání (např. rozvoj kompetencí a know-how),
- zvýšení ziskovosti (zlepšení rentability, zvýšení inovační schopnosti).

⁷ Jedná se o volný překlad autorky.

⁸ zdroj: www.seco.ch, knížečka

Jak už bylo výše uvedeno, byla v tomto kantonu strategie Spolku převzata a rozšířena, která byla součástí „Politiky cestovního ruchu kantonu Bern (Tourismuspolitisches Leitbild des Kantons Bern“ z roku 2001. Zde byly stanoveny 4 strategické oblasti (vytvořit předpoklady, zvýšit atraktivitu oblastí, odbourat potenciální oblasti konfliktů, posílit tržní pozici), z nichž je odvozeno 12 cílů a strategií k dosažení cílů.

NOSITELÉ POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU A ORGANIZACE CESTOVNÍHO RUCHU

Coby nositelé politiky cestovního ruchu se vystupují stát, veřejno-právní korporace a soukromoprávní organizace.

Na úrovni státu působí v oblasti cestovního ruchu nejvýznamněji dvě instituce – Poradní komise pro cestovní ruch (Beratende Kommission für Tourismus) a Státní sekretariát pro hospodářství (Staatssekretariat für Wirtschaft - seco)⁹.

Úkolem Poradní komise, která byla vytvořena v roce 1973, je posuzovat a koordinovat turisticko-politické záležitosti, zajišťovat koordinaci s departementy, kantony a institucemi z jiných hospodářských odvětví. Jejich 20 členů tvoří zástupci jednotlivých departementů a polostátních turistických institucí - jako zástupci z vědeckých institucí, hospodářství a politiky.

Seco je kompetenčním centrem pro politiku cestovního ruchu spolkové vlády, obstarává všeobecné turistické záležitosti Spolku, vykonává dozor a zastupování státu v národních a mezinárodních organizacích činných v cestovním ruchu. Dále zajišťuje podporu cestovního ruchu a rámcových podmínek v hospodářství.

Na kantonální úrovni jsou záležitosti politiky cestovního ruchu řešeny ve stávajících departementech, většinou se jedná o resort hospodářství nebo národní hospodářství. V některých kantonech, zejména s velkým významem cestovního ruchu na region (Bern, Wallis, Graubünden, Tessin, St. Gallen), jsou zřízeny speciální úřady, resp. oddělení pro cestovní ruch.

Veřejno-právní korporace Schweiz Tourismus (dříve Schweizerische Verkehrszentrale založena už v roce 1955) je instituce na národní úrovni (klasická marketingová organizace), která zabezpečuje komunikaci a destinační marketing Švýcarské konfederace.

Další veřejno-právní korporací je Švýcarská společnost pro hotelový kredit.

Schweizer Tourismusverband (zal. v roce 1932) je zastřešující soukromo-právní organizace v oblasti politiky cestovního ruchu na úrovni země složená ze zástupců působících v cestovním ruchu, tj. poskytovatelů turistických služeb, lokálních a regionálních turistických organizací, kantonů, bank atd. Tato organizace zastupuje zájmy turistické branže navenek.

Dále existuje celá řada soukromo-právních organizací jako jsou různé spolky, asociace apod.

HODNOCENÍ PODPORY CESTOVNÍHO RUCHU SPOLKU

Švýcarskou politiku cestovního ruchu posoudilo v roce 2000 turistické komité OECD a vztahuje se tedy pouze na politiku realizovanou v důsledku plánu z roku 1996. Grémium chválilo Švýcarsko za jeho politiku orientovanou na růst a zhodnotilo novou orientaci marketingové organizace Schweiz Tourismus jako vzorové řešení pro kooperace v oblasti destinačního marketingu.

Kladně také ohodnotila InnoTour nástroj překračující hranice podniků i odvětví, který mj. podporuje strukturální změny. Podle jejího hodnocení je program InnoTour vzorovým programem a doporučila, aby program byl prodloužen.

Na druhé straně upozorňuje, že podpora hotelnictví už není tak účinná a je potřebná evaluace činností Švýcarské společnosti pro hotelový úvěr. Proces restrukturalizace lanovek musí být konsekventně podpořen prostřednictvím stávajících nástrojů spolku. V celém odvětví, především však v gastronomii, existují značné kvalifikační deficity. Vzdělávání v cestovním ruchu by mělo ještě více odpovídat potřebám hospodářství.

OECD zjistila, že Švýcarsko na podporu cestovního ruchu vydává v mezinárodním srovnání relativně skromné finanční prostředky a nepracuje s přebujelými byrokratickými strukturami.

Dá se říci, že všechny tyto připomínky OECD byly vzaty v úvahu a zapracovány do dokumentů z roku 2002.

⁹ Tento úřad se dá přirovnat k podobné instituci jako je v podmínkách ČR ministerstvo

Výsledky OECD se shodují i se studii, které prováděli odborné instituty při vysokých školách ve Švýcarsku i Rakousku.

ZÁVĚR

Politika cestovního ruchu aplikovaná ve Švýcarsku má na všech úrovních převážně charakter „hašení požárů“, tedy její hlavní úkol spočívá v nápravě chyb a nedostatků vyplývajících z vývoje v odvětví. Na vládní úrovni jsou používány nástroje poplatné době a neadekvátní nástroje podléhají revizím, tak aby mohly plnit svůj účel. Na úrovni Spolku však nalezneme pouze několik málo na sobě nezávislých nástrojů. Spolek přenechává hlavní iniciativu nižším jednotkám, tedy kantonům, které samy upravují a regulují odvětví cestovního ruchu podle místních podmínek i vývoje.

LITERATURA

- [1] HANDELS- UDN INDUSTRIEVEREIN DES KANTONS BERN: Wettbewerbsorientierte Tourismuspolitik im Kanton Bern – Konzept. Bern 1999
- [2] KASPAR, C.: Die Tourismuslehre im Grundriss. Paul Haupt Verlag, Bern/Stuttgart/Wien 1996
- [3] KELLER, P.: Tourismusförderung des Bundes 2003 – 2007. In: Die Volkswirtschaft – Das Magazin für Wirtschaftspolitik 11/2002
- [4] LAESSER, Ch., PECHLANER, H., WEIERMAIR, K.: Tourismuspolitik und Destinationsmanagement – Neue Herausforderungen und Konzepte. Paul Haupt Verlag, Bern/Stuttgart/Wien 2002
- [5] MÜLLER, H.: Freizeit und Tourismus – Eine Einführung in Theorie und Politik. Berner Studien zu Freizeit und Tourismus, FIF, Bern 2002
- [6] NĚMČANSKÝ, M.: Odvětví cestovního ruchu vybrané kapitoly díl I & II. Obchodně podnikatelská fakulta SU, Karviná 1999
- [7] PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. MMR, Praha 2002
- [8] SCHWEIZER BUNDESRAT: Bericht über die Tourismuspolitik des Bundes, 1996
- [9] SCHWEIZER BUNDESRAT: Schweizer Tourismuskonzept, 1979
- [10] SCHWEIZER BUNDESRAT: Botschaft über die Verbesserung von Struktur und Qualität des Angebotes des Schweizer Tourismus, 2002 (zpráva Spolkové rady)
- [11] SCHWEIZER TOURISMUSVERBAND: Schweizer Tourismus in Zahlen 2006, Bern 2006
- [12] World Tourism Organisation <http://www.world-tourism.org>
- [13] Seco www.seco.ch

KULTURNÍ DĚDICTVÍ JAKO FAKTOR REGIONÁLNÍHO ROZVOJE*

Ing. Zuzana TRHLÍNOVÁ

*Katedra veřejné správy a regionálního rozvoje,
Vysoká škola ekonomická v Praze,
nám. W. Churchilla 4, 130 67, Praha 3.
Tel: 00420224095624, e-mail: trhlinz@vse.cz.*

ANOTACE

Definování ekonomických vztahů mezi existencí kulturního dědictví a ekonomikou jednotlivých regionů je obtížně kvantifikovatelné. Většina odborných studií se zaměřuje na hodnocení významu kulturního dědictví z hlediska rozvoje cestovního ruchu. Význam kulturního dědictví z hlediska rozvoje regionů je možné hodnotit i z pohledu jeho vlivu na spoluvytváření specifického prostředí lokalit a posilování konkurenceschopnosti příslušných území. Článek je zaměřený na postížení role kulturního dědictví jako rozvojového faktoru, který přispívá ke zvyšování atraktivity a rozvojového potenciálu regionů nejen ve vazbě na cestovní ruch, ale také z hlediska jeho vlivu na spoluvytváření specifického socio-kulturního a ekonomického prostředí.

KLÍČOVÁ SLOVA

kulturní dědictví, kulturní kapitál, rozvojový potenciál, identifikace, atraktivita území

ÚVOD: SOUČASNÁ VÝCHODISKA REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Světové ekonomické procesy jsou v současné době charakterizovány nejen rostoucí integrací v oblasti produkce, investic a spotřeby, ale i proměnou priorit v rozhodování jednotlivých ekonomických subjektů. Proces globalizace, který může být obecně definován jako proces prohlubování světových finančních, komunikačních i politických vazeb, ovlivňuje v tomto smyslu i prostorovou organizaci ekonomických i sociálních vztahů.

V rámci probíhajících integračních procesů se posilují rozvojové možnosti regionů s **významnými komparativními výhodami** a naopak se oslabuje postavení některých tradičních ekonomických rozvojových oblastí. Pro některé evropské regiony znamenají globalizační tendence konec epochy ekonomické prosperity, která byla nastartována po druhé světové válce a doprovázena průmyslovým rozvojem a růstem životního standardu obyvatelstva. Odchod ekonomických subjektů, zpomalování ekonomického růstu, zvyšování nezaměstnanosti, růst sociálních problémů a v mnoha případech i snižování rozdílů v rozvoji mezi centrálními a periferními oblastmi patří mezi základní problémy mnoha evropských měst a regionů¹.

Regiony, které mohou být v této **rostoucí teritoriální konkurenci** ekonomicky úspěšnými, jsou ty oblasti, které mají v mezinárodním srovnání jasně definovaná specifika z hlediska vzácných přírodních zdrojů, kvalifikované pracovní síly, vysoce inovačních výrobních odvětví, výhodné geografické pozice, dostupné půdy, makroekonomické a politické stability, základní infrastruktura apod. Mezi komparační výhody území ve vztahu k rozhodování o lokalizaci firmy nebo o přistěhování obyvatel patří i prestiž a atraktivita jednotlivých území.

Existence a diverzita kulturního dědictví z hlediska bohatosti kulturních památek a rozvinutosti kulturních a uměleckých tradic je v tomto kontextu jedním z významných činitelů přispívajících ke **zvyšování atraktivity území** a posilování jeho konkurenceschopnosti ve vztahu k dalším oblastem. V následujícím příspěvku se zaměřuji na postížení významu kulturního dědictví jako faktoru, který může pozitivně přispívat ke zvyšování rozvojového potenciálu území nejen z hlediska rozšiřování nabídky pro cestovní ruch, ale také z hlediska jeho vlivu na chování a na rozhodování jednotlivců a soukromého sektoru ve vztahu k rozvojovým aktivitám v území.

* Tento příspěvek byl vypracován v rámci řešení výzkumného projektu IGA «Ekonomika a kulturní dědictví, hledání rovnováhy v sociálně-ekonomickém rozvoji regionů» podporovaného VŠE Praha.

¹ Blíže viz Maillat D., Interactions entre systeme urbain et systeme de production localisé: Une approche du développement régional endogene en termes de milieu innovateur. In: Baily A., Huriot J.-M., Villes et Croissance. Anthropropos, Paris, 1999. str. 187-205.

MÍSTNÍ IDENTITA A REGIONÁLNÍ ROZVOJ

Odborná literatura, která se věnuje vztahům ekonomiky a kultury, resp. kulturního dědictví, se převážně zaměřuje na hledání vazeb mezi existencí kulturních památek a možností jejich využívání a zhodnocování z hlediska turistiky. Investice do kulturního dědictví jsou chápány jako určitá forma ekonomického kapitálu, která do budoucna přinese prostřednictvím multiplikačního efektu jasný ekonomický přínos nejen pro samotné vlastníky a správce kulturních památek, ale prostřednictvím navazujících služeb také pro další ekonomické subjekty podnikající v území, kde se kulturní památka nachází.

Kulturní dědictví můžeme rovněž považovat za významný doklad o historickém vývoji jednotlivých území, který formuje specifickou kulturní identitu území a sociální soudržnost příslušných společenství. Kulturní dědictví v podobě nemovitých kulturních památek i v podobě lokálních tradic je významným **identifikačním faktorem**, který přispívá k posilování vztahu mezi obyvateli i soukromým sektorem a územím, kde tyto subjekty realizují svoje aktivity. V lokalitách a regionech, kde se v důsledku historického vývoje vytvořilo rozsáhlé kulturní dědictví, vykazují jak občané, tak místní firmy vysokou míru sounáležitosti s daným územím a relativně nižší sklonu k potenciaálnímu odchodu z příslušných oblastí.

Tento fakt významně přispívá ke stabilizaci jednotlivých území, neboť v případě ekonomické krize a hospodářského poklesu v regionu, nebudou jednotlivci ani firmy automaticky odcházet z postiženého území. Tato hypotéza byla ověřována např. v rámci sociologického šetření, které realizovala naše katedra v průběhu března 2001 v Lounech². Z odpovědí jednotlivých občanů na otázky týkající se jejich vztahu k městu a regionu je zřejmé, že velké procento respondentů vykazuje intenzivní vztah nejen k historickým památkám v jejich městě, ale i k městu samotnému.

Téměř 40% občanů, se kterými bylo vedeno dotazníkové šetření, vypovědělo, že s pojmem „domov“ si spojují celé město. Zajímavým zjištěním bylo, že tito občané nepovažovali za dostatečný důvod k odchodu z města ztrátu zaměstnání, ani zhoršující se ekonomickou situaci. Analýza výsledků šetření ukázala, že jde v tomto případě o stabilizované obyvatelstvo se silnou lokální a regionální identitou, které bude v případě potřeby ochotné zapojit se do veřejných aktivit a podílet se na případných rozvojových aktivitách.

K podobným závěrům dospěli i experti světové banky. Na základě výsledků některých studií zaměřených na postižení významu kultury a kulturního dědictví v rozvoji jednotlivých území³ lze konstatovat, že jednotlivci v méně rozvinutých oblastech preferují takové rozvojové projekty, které jsou zaměřeny na podporu ekonomického rozvoje a zvyšování životního standardu v souladu se zachováním životních jistot a společenské soudržnosti. Intenzita vztahu k jednotlivým územím, která je podmíněna kulturním vývojem těchto oblastí, i **zachováváním specifických tradic** jsou aspekty, které hrají pro jednotlivá společenství významnou roli a jako takové musí být brány v úvahu a respektovány v rozvojových programech. Čím hlubší je identifikace jednotlivců a skupin s územím, ve kterém žijí, tím více budou jednotliví aktéři zainteresováni v rozhodovacích procesech i v realizaci jednotlivých rozvojových projektů.

KULTURNÍ KAPITÁL A EKONOMIKA

Z pohledu tzv. teorií endogenního růstu je regionální rozvoj determinován nejen disponibilními zdroji hmotné a nehmotné povahy, ale i aktivitami jednotlivých aktérů, jejichž jednání a rozhodování je kromě jiného ovlivněno i **vnějším prostředím**. Prostředí je v tomto kontextu definováno jako souhrn vnějších činitelů, podmínek a vlivů, které člověka obklopují v jeho individuálním vývoji a které působí v různých obdobích jeho života různou měrou na jeho hodnoty a postoje.

Prostředí v sobě zahrnuje jak aspekty přírodní, tak sociální i kulturní. Každý jedinec žije nejen v prostředí hmotném, tj. přírodním i člověkem vytvořeném prostoru, ale také v sociálním a v kulturním prostředí, které je vytvářeno rodinnými, skupinovými, pracovními a dalšími lokálními vztahy. Kulturní prostředí je souborem sdílených hodnot, které jsou závazné pro členy společnosti, v rámci kulturního prostředí dochází k přijímání obecně platných i skupinových norem.

Výsledkem historického vývoje jednotlivých území je vytvoření různorodých hmotných i nehmotných výtvarů, jejichž specifika se projevují v definování individuálních **socio-kulturních charakteristik území**. Kulturní vývoj, který dal vzniknout bohatému kulturnímu dědictví, se kromě jiného projevuje rovněž ve vytvoření

² Citované sociologické šetření bylo realizováno v rámci grantu „Spolupráce univerzitních pracovišť s veřejnou správou v rámci vzdělávání pracovníků veřejné správy“, který byl podpořen mezinárodní neziskovou organizací OSF Praha. Řešení projektu probíhalo v období listopad 2000-prosinec 2001. Celkové výsledky výzkumu jsou uloženy v archívu KREG, VŠE.

³ Blíže k problematice viz. studie „Voices of Poor“, Světová banka 2000. www.worldbank.org.

specifických kulturních charakteristik jednotlivců, kteří v daném území žili a žijí i specifice jejich vztahu k místní komunitě a aktivitám.

Takto definované socio-kulturní prostředí, nebo-li prostor, kde se jedinec začleňuje do určité kultury a sociálních vztahů, určuje možné způsoby jednání jednotlivých členů společnosti, resp. determinuje jejich motivace, hodnoty, představy, pracovní a profesní schopnosti a dovednosti i přístupy k práci a k ekonomickým aktivitám. Kulturní prostředí obcí a regionů ovlivňuje rovněž přístupy jedinců a jejich snahu a ochotu podílet se na veřejném životě, resp. participovat na některých dobrovolných aktivitách lokalit, ve kterých žijí. Příkladem toho, jak dlouhodobě vytvářené hodnoty a normy jednotlivců ovlivňují ekonomiku, jsou některé asijské země, kde vlastnosti typu pracovitost, vysoká produktivita práce, vztah k profesnímu životu apod. významnou měrou přispěly a přispívají k dynamickému rozvoji těchto oblastí.

Kulturní dědictví je chápáno jako systém historicky a kulturně definovaných symbolů a znamení, na jejichž základě se vytváří komunikace a strategie mezi jednotlivými členy společnosti. Kultura se v tomto smyslu stává základem vytváření sociálních vztahů a ovlivňuje **vytváření společných hodnot** místních aktérů a jejich přístupů k ovlivňování dynamiky a koherence místních ekonomik. Historicky-kulturně podmíněné schopnosti místní populace přijímat inovace a vstupovat do nových vztahů ovlivňují možnosti jednotlivých území flexibilně reagovat na měnící se vnější podmínky, strukturální změny a vnější ekonomické impulsy.

Tento vztah je zřejmý, vrátíme-li se k možnosti využívání kulturního dědictví pro jednotlivé aktivity spojené s cestovním ruchem. Ačkoli vývoj po roce 1990 otevřel široké možnosti jednotlivcům využít potenciál kulturního dědictví pro ekonomické aktivity spojené s turismem, zůstal v některých oblastech tento potenciál zatím nedostatečně využit. Zkušenosti z několika terénních výzkumů, které realizovala naše katedra, naznačují, že zatím není v mnoha případech v povědomí obyvatel dostatečně zřejmá souvislost mezi rozvojovým potenciálem obcí a regionů a existencí kulturních památek, resp. dostatečně zřejmé povědomí o možnostech individuálně se do aktivit cestovního ruchu zapojovat.

Občané si v mnoha případech uvědomovali, že kulturní památky jsou z hlediska rozvoje obce důležité, ale v jejich postojích se objevovali „naivní“ představy, které se blížily předpokladu, že turisté budou sami vyhledávat obce tvrzením „Vždyť u nás je tak krásně“. Tato zjištění naznačují, že rozvíjení možností pro využívání kulturních památek v turistice je dlouhodobým procesem a neobejde se bez **změn v postojích obyvatel** k měnícím se ekonomickým i kulturním podmínkám.

KULTURNÍ DĚDICTVÍ A UDRŽITELNÝ ROZVOJ ÚZEMÍ

V kontextu úvah o významu kulturního dědictví v lokálním a v regionálním rozvoji je nezbytné připomenout i další, v současné době často diskutovaný, pohled na koncepci regionálního rozvoje a na „udržitelnost“ jednotlivých ekonomických projektů.

Definujeme-li regionální rozvoj jako soubor jednotlivých opatření, jejichž cílem je zlepšování podmínek pro aktivity soukromých, občanských i neziskových organizací a zvyšování kvality životního standardu obyvatel, pak je zřejmé, že aktivity cílené na rozvoj území nebudou mít pouze čistě ekonomický charakter, ale budou orientovány i do jiných neekonomických oblastí.

Současné teoretické přístupy k regionálnímu rozvoji zdůrazňují, že má-li být dosaženo rovnovážného vývoje v příslušných oblastech, měla by být pozornost věnována nejen zvyšování ekonomických ukazatelů v území (zvyšování zaměstnanosti, příchod nových investorů, zvyšování produktivity práce apod.), ale také otázkám sociální spravedlnosti (řešení problému sociální ekluze a segregace, rovný přístup všech obyvatel k základním veřejným službám aj.), včetně důrazu na kvalitu místního prostředí. V teoriích regionálního rozvoje je v tomto smyslu pozornost věnována tzv. **třem základním pilířům regionálního rozvoje**: pilíři ekonomickému, sociálnímu a environmentálnímu.

Environmentální pilíř není hodnocen pouze z hlediska přitažlivosti místního prostředí ve vztahu ke kvalitě životního prostředí. Do popředí zájmu občanů, ale i investorů a dalších ekonomických subjektů se dostávají i otázky **kvality urbánního a architektonického prostředí** lokalit. Proměna hodnotových preferencí jednotlivých občanů, která proběhla v posledních desetiletích, ovlivňuje jejich rozhodování o lokalizaci místa bydliště i podnikání. Občané, ale i firmy stále častěji upřednostňují pro místo svého bydliště nebo pracoviště takové lokality, které nabízejí nejen ekonomické a finanční výhody, ale které mají rovněž významný potenciál z hlediska kvality životního i kulturního prostředí.

Ačkoli je hodnocení atraktivnosti území z hlediska regionálního rozvoje těžko kvantifikovatelné, přesto tzv. „volba nohou“, nebo-li migrace obyvatel, firem a dalších subjektů do vybraných lokalit naznačuje jaký rozvojový potenciál se v daném území nachází, přičemž existence a diverzita kulturního dědictví hraje v těchto procesech nezastupitelnou roli.

ZÁVĚR

Česká republika disponuje rozsáhlým bohatstvím kulturního dědictví nejen z hlediska hmotných kulturních památek, ale i mnoha kulturních zvyků a tradic. Ne vždy je však možné tento kulturní kapitál využít pro účely cestovního ruchu. Příčinou je kromě jiného:

- kulturní homogenizace v rámci procesů globalizace - homogenizace turistických produktů a zároveň rostoucí konkurence o přitažení zájmu o jednotlivé lokální destinace a místní specifické kultury,
- paradoxně velký počet kulturních památek – velké množství kulturních památek v rámci definovaných území přináší zvýšenou míru konkurence o přitažení jednotlivých turistů a zároveň snižuje možnosti financování oprav a obnovy památek z veřejných i soukromých zdrojů (omezenost rozpočtů),
- v některých lokalitách stále ještě nedostatečný rozsah profesionálních znalostí nových specifických aplikací z oblasti managementu služeb a marketingu turismu,
- nedostatečná kvalita a diverzita turistické infrastruktury,
- v některých regionech stále ještě chybějící povědomí obyvatel o souvislostech mezi existencí kulturního dědictví a ekonomickým rozvojem,
- pasivní přístup obyvatel k aktivitám spojeným s turismem.

Kulturní dědictví, které se na našem území v průběhu uplynulých století vytvořilo, je však nezbytné hodnotit nejen ve vztahu k turistice a aktivitám cestovního ruchu, ale také v širším kontextu jako kapitál, který zvyšuje atraktivitu jednotlivých oblastí a jako takový se stává jedním z pozitivních faktorů při rozhodování občanů o místě bydliště i ekonomických subjektů o místě podnikání. Jako takové by mělo být kulturní dědictví pozitivně vnímáno ve vztahu ke každodenním aktivitám jednotlivých aktérů v území a jejich zpětnému vlivu na vývoj ekonomiky i kulturního prostředí, ve kterém jsou realizovány jednotlivé rozvojové projekty.

Zachování specifík kulturního prostředí, které se na našem území vytvářelo v průběhu několika stovek let by se mělo stát jednou ze základních priorit v rozhodovacích procesech veřejné správy na lokální, na regionální i na národní úrovni. Zapojování kulturního dědictví do rozvojových koncepcí by mělo být pojímáno komplexně, tj. ve smyslu vytváření intenzivnějších vztahů nejen mezi kulturním dědictvím a přímými ekonomickými vazbami ve formě rozvoje cestovního ruchu, ale také mezi kulturním prostředím a vytvářením nových a rozvojem tradičních ekonomických, sociálních i kulturních hodnot v jednotlivých územích.

LITERATURA

- [1] Baily A., Huriot J.-M., Villes et Croissance. Anthropolos, Paris, 1999. str. 187-205.
- [2] Kol., Ekonomika a kultura, partnerství pro 21. století. Sborník z mezinárodní konference o rozvoji kulturních zdrojů a kulturního kapitálu. O.p.s. Praha-Evropské město kultury 2000, Praha, 2001.
- [3] Kuldová S., Příspěvek ke kulturněgeografickému výzkumu: možnosti hodnocení kulturních aspektů pomocí statistických metod. In: Geografické rozhledy, Praha 2005. Str. 300-312.
- [4] Matějů M., Žák J., Veřejný zájem a kulturní dědictví. In : Nemovité kulturní památky – pozitivní faktor nebo přítěž ekonomického rozvoje, sborník z konference. SHSCMS, Praha 2002.
- [5] Trhlínová Z., Cestovní ruch, regionální rozvoj a moderní informační technologie. In: Regionální politika, úloha euroregionů, rozvojová kooperace, financování obcí a IT ve veřejné správě, sborník příspěvků z mezinárodní konference, VŠE Praha, 2005.

ARCHITEKTURA STAVEB PRO REKREACI A CESTOVNÍ RUCH

Ing. arch. Lea VOJTOVÁ, Ph.D.

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko správní fakulta MU,
Lipová 41a, 602 00 Brno.
E-mail: 134396@mail.muni.cz.*

ANOTACE

Stavby pro rekreaci a cestovní ruch představují početnou skupinu staveb, které umožňují a zajišťují účastníkům cestovního ruchu ubytování, stravování, využití volného času a rekreaci. Vytváří tak potřebné zázemí, infrastrukturu, která napomáhá rozvoji cestovního ruchu. Mezi stavby, které významně ovlivňují cestovní ruch a cestování patří dopravní stavby a objekty dopravní infrastruktury, zajišťující mobilitu účastníků CR. Architektonická úroveň objektů ztraktivňuje destinaci a výrazně stimuluje rozvoj cestovního ruchu.

ANNOTATION

The objects for the recreation and the tourist trade constitute a plentiful group of architecture that enable as well as provide the accommodation, feeding, free-time exploitation, and vacation possibilities for the tourist movement participants. Thus they make a necessary background, and infrastructure to help the tourist trade improvement. As a part of the structures seriously influencing the travel movement or travelling one should mention the traffic structures, and the objects of the traffic infrastructure, that ensure the mobility of the tourist trade participants. The architectural grade of the buildings makes the destination more attractive. It also stimulates the tourism development distinctively.

ÚVOD

Pokud se zabýváme cestovním ruchem, nemůžeme opomenout významnou oblast, která je jeho nezbytnou součástí, umožňuje a vytváří podmínky a zázemí pro jeho realizaci prakticky ve všech formách. Jedná se o lokality a objekty realizované a využívané pro rekreaci a cestovní ruch, polyfunkční areály a konečně objekty související s dopravní infrastrukturou, umožňující mobilitu účastníků cestovního ruchu.

Česká republika je zemí s rozvinutými formami cestovního ruchu, které se na našem území rozvíjely díky poloze našeho státu v centru Evropy, ve vazbě na kulturní tradice českých zemí a atraktivní přírodní podmínky. V průběhu staletí se měnily formy a potřeby cestovního ruchu, takže se postupně utvářelo jeho pojetí až do současnosti, kdy vnímáme cestovní ruch především jako žádanou formu rekreace, spojenou s dočasnou migrací obyvatel.

Tato činnost je mnohotvárná a funkčně rozmanitá natolik, že je třeba v územním plánování a architektuře věnovat nárokům, vyplývajícím z potřeby cestovního ruchu odpovídající pozornost. Územní plánování v kategorizaci funkcí samostatně většinou nevyčleňuje plochy pro cestovní ruch, pokud se nejedná o místě významné aktivity, které by vyžadovaly samostatné plochy, podstatně ovlivňující funkční využití území. Většinou jsou potřeby cestovního ruchu integrovány do jiných funkcí a samostatně jsou specifikovány sportovní plochy a rekreační plochy pro individuální rekreaci. Strategické plánování se naopak cestovním ruchem zabývá, protože se jedná o odvětví národního hospodářství, přinášející do státního rozpočtu nemalé zisky. Sbližováním obou materiálů, pokud jsou zpracovány na odpovídající úrovni, může dojít k začlenění ploch pro cestovní ruch do územně plánovací dokumentace a nebude se tak muset jejich potřeba řešit změnami ÚPD, jak je to někdy v praxi nutné.

Pokud se týká integrace potřeb cestovního ruchu do jiných funkcí, jedná se především o dopravu, veřejnou vybavenost a služby, které se více, nebo méně podílí na zajišťování servisu komplexních služeb. V oblastech atraktivních pro cestovní ruch se mohou projevit jeho sezónní vlivy a mnohdy až neúnosným způsobem zatěžovat dopravní systémy, jejichž dimenze není vždy pro tento účel vyhovující. To se však může týkat i území méně atraktivních, z hlediska cílů cestovního ruchu tranzitních.

Pokud chceme členit stavby pro cestovní ruch bez ohledu na to, že se podílejí i na jiných funkcích, můžeme vyjít například z členění cestovního ruchu na základě motivace návštěvníka.

Podle tohoto členění můžeme cestovní ruch rozlišit na:

- rekreační,
- kulturní a společensky orientovaný,
- sportovní,
- ekonomicky orientovaný,
- politicky orientovaný,
- specifické a nezařazené formy cestovního ruchu.

Některé uvedené druhy mohou být vhodně kombinovány v závislosti na potřebách a cílech, kterých má být dosaženo. Z hlediska architektonického řešení tak vznikají polyfunkční, komplexně vybavené a využívané objekty a skupiny objektů, vyhovující stanovenému účelu.

Architektura spojená s uvedenými druhy cestovního ruchu se projevuje v urbanizovaném prostoru měst a obcí, nebo ve více, či méně ucelených lokalitách typu rekreačních oblastí vázaných na přírodní atraktivitu, vodní plochy a toky, geografické podmínky. Architektonické řešení rekreačních území a objektů cestovního ruchu významně ovlivňuje poptávku a zvyšuje atraktivitu lokalit, vytváří image místa, které vyhledáváme a doporučujeme ostatním. Pokud na nás pozitivně působí, rádi se tam vracíme.

Kromě objektů pro ubytování, stravování a staveb běžného zázemí jsou nejvýznamnějšími objekty muzea, kongresová centra, sportovní stavby, kulturně společenské areály a výstaviště, podílející se významně na utváření urbanistického konceptu a prostorové struktury měst, obcí a rekreačních lokalit.

Výše uvedeným druhům cestovního ruchu lze přiřadit odpovídající druhovou skladbu objektů, případně stavebních souborů a posoudit jak ovlivňují funkční využití území, obraz města a krajiny v níž žijeme, pracujeme, trávíme volný čas a cestujeme.

REKREAČNÍ CESTOVNÍ RUCH

Je jednou ze základních kategorií, která je bez vazby na vsudypřítomnou architekturu nemyslitelná. Za nejjednodušší formu krátkodobé rekreace zejména městských obyvatel lze považovat zahrádkářské a chatové lokality, které vznikly z potřeby regenerace a jednoduché rekreace v období málo rozvinutých forem cestovního ruchu. V prostoru prakticky všech větších měst a jejich příměstských oblastech se tyto lokality vyskytují v plochách sídelní nebo krajinné zeleně. Jejich budoucnost je nejistá, při vyhledávání rozvojových lokalit v souvislosti se zpracováním nových územních plánů se většinou jejich funkce mění, pokud se nejedná o území pro zástavbu zcela nevhodné. Z hlediska architektury se většinou jedná o různorodou směs dočasně působících objektů různého stáří, bez skutečné hodnoty. Najdou se však i příklady velmi dobře organizovaných, funkčních a stavebně regulovaných forem zástavby, které rekreační funkci plní a nevytváří dojem architektonicky nevhodné enklávy překryté „milosrdnou zelení“.

Jaká je budoucnost této formy individuální rekreace? Zřejmě bude nadále využívána starší generací, která z důvodu fixace na lokalitu a omezených finančních prostředků upřednostňuje tuto možnost rekreace. Budoucí generace k této formě příliš neinklinuje.

V této souvislosti je třeba zmínit areály a stavby pro individuální a hromadnou rekreaci, budované pro účely rekreace pracujících v období před rokem 1989. Tyto stavby vznikaly z potřeby zajistit zaměstnancům státních firem dostupnou tuzemskou rekreaci, protože zahraniční možnosti cestovního ruchu byly velmi omezené, nadstandardní a nevytvářely prostor pro běžnou dovolenou českého turistu.

Architektura zmíněných areálů byla účelová, používala výrazových prostředků doby včetně materiálového řešení a kvality provedení odpovídající socialistickému stavebnictví. Některé z těchto staveb slouží dodnes svému účelu, mnohé byly přebudovány do podoby penzionů a doplněny zázemím a službami splňujícími současné nároky kvalitní rekreace. Autory těchto staveb většinou neznáme, zůstávají v anonymitě pod názvy tehdejších projekčních organizací /Stavoprojekt, Sportprojekt, SPÚO a další/ a jen ztěžka lze autorství dohledat.

Specifikem totalitního období našeho státu je ještě jedna oblast, týkající se architektury, a to je chalupářství, které zajišťovalo rekreaci početné skupině obyvatel, kteří touto specifickou formou pomohli zachránit část staveb architektonického kulturního dědictví ve venkovském prostředí a v krajině. Kvalita výsledku je ovšem velmi různá a další osud těchto staveb není další generací zajištěn.

Obrázek: Příklady staveb individuální rekreace

Pramen: foto archiv autora

LÁZEŇSKÝ CESTOVNÍ RUCH

Do kategorie individuální rekreace patří významná skupina staveb lázeňské rekreace, lázeňského cestovního ruchu. Lázeňská péče a objekty lázní jsou známy již od starověku, zejména v antickém Římě a v Japonsku. Římské lázně –thermy, byly monumentálními stavbami s velkými zaklenutými sály s bazény a dalšími prostorami pro odpočinek, rekreaci a vzdělávání. Ve 4. století bylo v Římě 11 velkých lázní. Veřejné lázně měly také provincie a vojenské tábory.

Lázeňství v Evropě, a tedy i na našem území, má tradici od 12. století. Výjimkou jsou lázně Teplice, jedny z nejstarších v Evropě, které vznikly po objevení léčebných pramenů v roce 762. Naše nejznámější lázně Karlovy Vary byly založeny českým panovníkem a římským císařem Karlem IV. v roce 1350. Rozvoj lázeňství a lázeňských měst Evropy nastává v 16. století, v Českých zemích je největší rozvoj lázeňských měst datován do 18. a 19. století. Lázeňská města vytvořila architekturu lázeňských domů a kolonád, které mají jedinečnou slavnostní atmosféru, přetrvávající do současnosti a budoucnosti. Významné je i spojení architektury s parkovými úpravami, sochařskou výzdobou a krajinným zázemím, dotvářejícím celkový obraz lázeňských lokalit. Tato místa jsou spojena s tvorbou významných architektů, kteří zde tvořili a uměleckých osobností, které se zde rekreovaly a nacházely inspiraci pro svoji tvorbu. Jsou těmi pravými místy cestovního ruchu a jejich kvality jsou obecně známé. Pro připomenutí architektonických skvostů je možno uvést lázně v Třeboni, jejichž historie sahá do 12. stol. a rozvoj od 14. stol., a jsou spojeny s renesanční architekturou. Z období klasicismu a empíru pochází domy na Zámeckém náměstí v Teplicích, Hadí lázně a Panský dům. V Mariánských Lázních je z téhož období významná Fischerova Úšovická kolonáda, rotundy Křížového a Ferdinandova pramene s pitnou kolonádou.

Moravské lázně Luhačovice jsou významné secesní tvorbou Dušana Jurkoviče a pobyty Leoše Janáčka, lázeňský areál v Bohdanči zdobí lázeňský dům od Josefa Gočára z roku 1913.

Takřka ve všech lázeňských střediscích jsou kromě historických objektů hodnotné stavby veřejných staveb současné architektonické tvorby, spojených s rekreací a cestovním ruchem.

Františkovy lázně

lázně Luhačovice

Pramen: foto z internetových zdrojů

Sportovní cestovní ruch

Další kategorií, která s rekreací a cestovním ruchem souvisí jsou sportovní stavby. Architektura sportovních areálů a staveb je mnohotvárným a různorodým prvkem městské tkáně, přírodní areály sportovišť a koupališť jsou přirozenou součástí krajiny. Je to kategorie staveb účelových, podřízených provozním podmínkám. Základem jsou halové stavby, umožňující aktivní sportovní aktivity a stavby pro pasivní sledování sportovních akcí různého významu. Stavby pro tyto účely jsou natolik významné, že jsou předmětem samostatné typologie, vyplývající z účelu, kapacitních potřeb a dalších kritérií specifických pro jednotlivé stavby. Architektura

sportovních staveb určuje charakter a strukturu samostatných lokalit a městských částí, ve kterých je umístěna. Samotné objekty mají v závislosti na lokalitě charakter regionální, pokud však máme na mysli areály celostátního a mezinárodního charakteru, je jejich výraz internacionální. Příkladem mohou být stavby pro mezinárodní sportovní akce a areály olympijských her /od roku 1896/, jejichž architektonické řešení výrazně posouvá hranice technických možností, zhodnocující vložené ekonomické prostředky, vynaložené pro tyto výjimečné akce. Mnohé z vybudovaných areálů vstoupily do učebnic architektury jako nadčasové stavby, kterým se obdivujeme, byť zprostředkovaně, při sledování sportovních přenosů .

Sportovní stavby, jejichž hlavním účelem je pasivní sledování sportovních a společenských akcí mají ostatně i dlouhou historii. Stačí vzpomenout na dokonalé stavby řeckých gymnasií a hipodromů, římských amfiteátrů a cirků, umožňujících v antice a starověkém Římě sledování gladiátorských zápasů, námořních her, společenských shromáždění a dalších akcí pro rekreaci a volný čas. Tyto stavby z období 1.- 2. stol. byly unikátními stavbami. Amfiteátr Flaviovců v Římě měl oválný tvar o rozměrech 156 a 188 m, výška stavby dosahovala výšky téměř 50m. Kapacita hlediště je odhadována na 53 000 diváků. Největší amfiteátr v Římě, Cirkus maximus dosahoval kapacity až 80 000 diváků.

Poněkud mladšími příklady staveb pro aktivní sportovní činnost jsou míčovny z období renesance, které byly budovány jako součást zámeckých komplexů a jako takové jsou ozdobou zámeckých parků dodnes. Stačí připomenout Velkou míčovnu Pražského hradu, známé dílo Bonifáce Wohlmuta z roku 1568, ve stylu palladiovské renesance. Poměrně atraktivní sálové stavby s výzdobou klenby a lunet sloužily ke sportu a zábavě šlechty a měšťanů.

Významnou novodobou etapou výstavby sportovních staveb je u nás období po roce 1862, kdy byla z iniciativy M. Tyrše a Fügnera založena hromadná tělovýchovná organizace Sokol. Po vzniku Tělocvičné jednoty pražské vznikaly postupně sokolské jednoty v mnoha dalších městech a s nimi i stavby Sokoloven, které byly místem pro aktivní sportovní a společenské volnočasové aktivity. Tyto objekty se staly základem společenského života také ve venkovském prostředí a jsou v různé podobě využívány pro krátkodobou rekreaci a regeneraci obyvatel.

Objekty a stadiony pro sportovní účely vznikaly dále v období meziválečného funkcionalismu, kdy byla Česká obec sokolská reorganizována na ČS obec sokolskou. Z tohoto období pochází např. budova brněnského Sokolského stadionu od architekta Miloše Lamla. Funkcionalismus je pro sportovní stavby vhodným obdobím, jeho jednoduchost a účelovost je vlastní i současným sportovním stavbám. Současné možnosti nových progresivních konstrukcí, umožňují architektonicky zajímavá řešení, což se týká zejména zastřešení velkorozponových sportovních hal. Příkladem může být stavba Sazka arény v Praze, největší polyfunkční halová stavba, realizovaná v letech 2002 - 2004 na ploše 35 000 m². Rozpon haly je 135 m, výška 33 m, kapacita hlediště je 18 000 diváků. Dále je zde 2 460 klubových míst, 2 900 míst v barech, restauracích a kavárnách. Objekt má 6 podlaží a zajišťuje také široký servis služeb. Současné architektonické řešení Ing. arch. Martina Vokatého vychází z technicky náročného zastřešení hlavního prostoru, které bylo klíčovým problémem celé stavby.

Objekt je využíván pro sportovní, společenské a kulturní akce, roční kapacita se pohybuje okolo 1 500 000 návštěvníků. V další etapě bude vybudováno zábavní centrum „Zelený ostrov“ a do roku 2010 ještě nové komerční centrum.

Samostatnou skupinou sportovních staveb, která se rozvíjí v posledních letech vzhledem ke zhoršené kvalitě přírodních nádrží, jsou areály koupališť a akvaparky, vytvářející samostatné sportovní areály lokálního, nebo regionálního charakteru. Jako převážně sezónní stavby by měly respektovat přírodní krajinný ráz a uplatňovat principy ekologických staveb.

Obrázek: Akvapark Znojmo-Louka

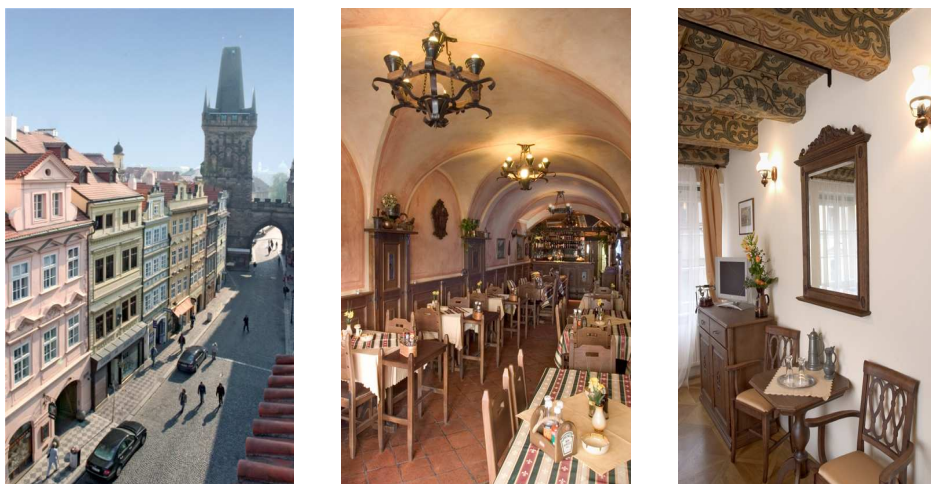
Pramen: foto archiv autora

STAVBY PRO PŘECHODNÉ UBYTOVÁNÍ, PENZIONY, MOTELY, BOTELY A HOTELY

Jedná se o kategorii staveb, která je s cestovním ruchem spojována nejčastěji. Umožňují účastníkům cestovního ruchu dlouhodobější pobyt na zvoleném místě. Vyvinuly se postupně ze zájezdních hostinců, které umožňovaly kromě stravování i přenocování pocestných, Rozvinuly se v souvislosti s rozvojem dopravy, zejména železniční sítě. Členění staveb pro přechodné ubytování je možné podle několika kritérií, většinou se dělí podle cenových relací v závislosti na poskytovaných službách na kategorie: * cenově výhodné, ** ekonomická třída, *** střední třída, **** první třída, ***** luxusní třída.

V závislosti na charakteru stavby mohou být hotelové provozy umístěny ve stávajících, například historických objektech, nebo novostavbách, realizovaných pro tento účel. Funkční schéma kapacitního hotelového zařízení, včetně restauračních a doplňkových služeb a základní administrativy, představuje složité provozní zařízení, jehož stavební a architektonické řešení vychází z potřeb provozovatele a dalších faktorů, které mohou ovlivnit jak kapacitu, tak konečnou podobu stavby. V historickém prostředí městských památkových rezervací jsou pro svoje hodnoty využívány historické stavby, které jsou vyhledávány zejména zahraničními turisty a podporují tak zahraniční cestovní ruch. Uplatnění historických prvků se projevuje v exteriéru i interiéru stavby a může být doplněno a umocněno vhodným mobiliářem a uměleckou výzdobou.

Obrázek: Hotel U Černého Orla, Praha MS

Pramen: foto internetové zdroje

Náročným potřebám rekreace a cestovního ruchu jejichž cílem není městský cestovní ruch lépe vyhovují hotelová zařízení v nově realizovaných objektech a lokalitách, umožňujících vytvoření potřebného zázemí a servisu služeb pro dlouhodobější pobyt. Součástí takových zařízení jsou obvykle plochy pro sportovní aktivity a kulturní akce, prostory pro rehabilitaci a relaxaci organismu.

Architektura těchto staveb vychází ze současných názorů na architektonické ztvárnění s využitím nových konstrukcí a materiálů. Cílem by měla být jednoduchost a účelové funkční řešení, respektující danosti lokality. Zatím co méně kapacitní penziony a hotely mají převážně regionální charakter architektury, velkokapacitní hotelová zařízení jsou spíše internacionální záležitostí. Snaha po výjimečnosti, kreativitě a komerci může ovšem vyústit do neskutečně přebujelých komplexů plných „originálních“ překvapení, kde se o kvalitní architektuře hovořit nedá. Výjimkou je ovšem zatím nejluxusnější hotel Burj Al – Arabu, Arabská věž v Dubaji ve tvaru plachetnice výšky 350m, na umělém ostrůvku s podmořskou restaurací a apartmány o ploše 170-800m². Opačným extrémem jsou chatrče a bungalovy na stromech nad vodní hladinou /Jungle life/, kde hlavním motivem pobytu je odloučení od civilizace a boj o přežití v drsné přírodě. Obdobné destinace jsou ovšem nad rámec dostupnosti běžného turistu.

STAVBY A AREÁLY PRO EKONOMICKY ORIENTOVANÝ CESTOVNÍ RUCH A STAVBY PRO KONGRESOVÝ CESTOVNÍ RUCH

Představení areálů a staveb realizovaných pro výše uvedený účel je rozsahem nad rámec tohoto příspěvku. Proto jen připomínám, že stavby a areály orientované na tento druh cestovního ruchu jsou významnou součástí početné skupiny našich měst. Jsou spojeny s tradicí výstav, které byly iniciovány různými důvody, například potřebou prezentace hospodářských výsledků země, nebo návštěvou významného státníka. Takto vznikl například i areál pražského výstaviště, budovaný v roce 1897 pro jubilejní zemskou výstavu. Pro výstavní účely i reprezentaci

sloužily architektonicky náročné pavilony a halové stavby. Jedinečnou stavbou tohoto druhu je průmyslový palác arch. B. Münzbergra, působící zejména subtilní kovovou konstrukcí a celkovým uměleckým ztvárněním. Obdobné areály propagující hospodářskou prosperitu, architektonickou a řemeslnou úroveň doby vznikaly snad ve všech evropských zemích. Součástí byla i ojedinělá technická a umělecká díla, například známá Křížíkova fontána.

Praha, palác kultury, stav před rekonstrukcí

Praha, výstaviště /1891/

V období funkcionalismu vznikalo od r. 1923. Brněnské výstaviště, pro výstavu soudobé kultury v roce 1928. Na návrzích i realizaci se podílela skupina významných architektů: arch. Emil Králík, Josef Kalous. Nejvýznamnějšími výstavními pavilony jsou:

- pavilon A – rotunda /1924-28/, autoři J. Kalous, J. Valenta;
- pavilon hlavního města Brna /1927-28/, autor Bohuslav Fuchs;
- pavilon brněnských výstavních trhů /1926-28/, Bohuslav Čermák;
- pavilon Z /1959/, autoři Zdeněk Denk, Zdeněk Pospíšil, Ferdinand Lederer.

Architektura brněnského výstaviště se stala symbolem města Brna a jedním ze stimulů jeho následného rozvoje. Areál je dokladem toho, že se nejedná o mrtvou tradici, ale plně funkční soubor, vytvářející image města Brna.

Součástí výstavních areálů bývají i kongresová centra, umožňující pořádání sympózií a doprovodných konferencí a výstav.

ZVLÁŠTNÍ FORMY CESTOVNÍHO RUCHU

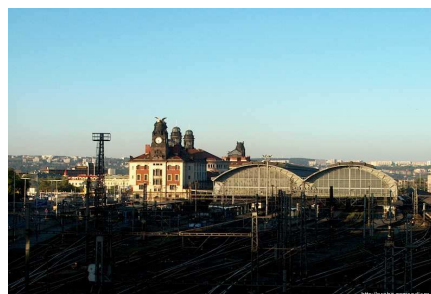
V současné době vytváří i nové formy rekreace, které reagují na přepracování, stres a workolismus. Mezi stále vyhledávanější formy patří pobyty v ústraní, daleko od civilizace a všeho, co přináší. Ozdravné pobyty v klášterních komunitách, fyzická práce a pokora jsou základem pro načerpání nových sil a nalezení ztracené životní rovnováhy. Pobyty jsou realizovány v klášterních komplexech historických i nově budovaných pro tento účel.

DOPRAVNÍ STAVBY

Architektura dopravních staveb, letišť a nádražních budov je významnou součástí cestovního ruchu. Provází nás na našich cestách a objekty dopravních staveb jsou jakousi vstupní branou města, nebo země do které cestujeme. Vytváříme si zde první dojem, který pak dále rozvíjíme.

Nádraží Satolas v Lyonu, Santiago Calatrava, 1995

Praha, hlavní nádraží

Slohově starší objekty nádraží jsou většinou stavbami z období, kdy se budovala železniční dopravní síť a některé z nich slouží bez podstatné úpravy 100 - 130 let. Pocházejí z období historismu a secese jako například nádraží Praha – střed z roku 1845 od Pietra Nobileho a Praha – hlavní nádraží od Josefa Fanty z let 1900 - 1909. V souvislosti s narůstající kapacitou dopravy a potřebou úpravy parametrů dopravních systémů, vznikají nová nádraží s budovami odpovídajícími současným potřebám cestovního ruchu.

VLIV CESTOVNÍHO RUCHU NA CENU NEMOVITOSTÍ V NÁRODNÍM PARKU ŠUMAVA

Ing. Ivana STAŇKOVÁ

Ing. Antonín ŠMEJKAL

*Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,
Zemědělská fakulta, Katedra ekonomiky,
Studentská 13, 370 05 České Budějovice.*

Tel.: +420 602 496 199, e-mail: antonin.smejkal@julia-uno.cz.

ANOTACE

Úroveň tržních cen nemovitostí je úzce propojena s ekonomickým rozvojem regionu a jeho rozvojovým potenciálem. Vzájemné vazby mezi cenou nemovitostí a celkovým vývojem území jsou ovlivňovány technickými, přírodními, sociálními a kulturními podmínkami. Jihočeský kraj se řadí v počtu přenocování na druhé místo za hlavní město Prahu, což vypovídá o významném vlivu cestovního ruchu na rozvoj mnoha destinací na tomto území. Sledovanou oblastí je území Národního parku Šumava, Chráněné krajinné oblasti Šumava

a okolních obcí, které profitují ze své blízké polohy k této biosférické rezervaci. Rozbor sledovaného území je proveden pomocí cen dosahovaných na trhu nemovitostí určených zejména pro komerční využití v cestovním ruchu a pro informaci jsou doplněny i ceny nemovitostí určených pro bydlení. Příspěvek byl vypracován v rámci řešení grantu GA ČR č. 402/06/0903.

ANNOTATION

The level of real estate prices is very closely linked up with an economic development and a development potential of a region. Mutual links between a real estate price and a total development of a region are influenced by technical, natural, social and cultural conditions. The region of South Bohemia is on the second place in the number of lodging night. The first place belongs to Prague. This shows an important influence of tourism on a development of many destinations in this area. The monitored areas are Šumava National Park, Protected landscape area of Šumava and municipalities in the surroundings that make profit from their close location to that biospherical reservation. The analysis of the monitored areas is made by means of prices which the real estates for commercial usage in tourism reach on a market and the prices of real estates for living are added just as an informative supplement. The entry is elaborated in the link-up to the intention of GA ČR 402/06/0903.

KLÍČOVÁ SLOVA

Národní park Šumava, cestovní ruch, ceny nemovitostí

KEY WORDS

Šumava National Park, tourism, real estate prices

ÚVOD

Poloha patří mezi nejdůležitější faktory ovlivňující cenu nemovitosti. Rozvinutý cestovní ruch v lokalitě ovlivňuje zejména ceny dosahované na trhu u nemovitostí, které je možné komerčně využít a lze s jejich pomocí vlastníkovi zajistit trvalý peněžní příjem plynoucí v budoucích letech. I ceny nemovitostí určených pro bydlení jsou nepřímo ovlivňovány cestovním ruchem, a to zejména prostřednictvím vybudované a rozvíjející se infrastruktury určené pro uspokojování potřeb turistů, která zajišťuje i nadstandardní služby místním obyvatelům. Příspěvek se zabývá především třetí tzv. okrajovou zónou Národního parku Šumava, kde je území člověkem značně pozměněné a zahrnuje střediska soustředěné zástavby určené k trvalému bydlení, pro služby, zemědělství, turistiku, rekreaci při dodržování zásad ochrany přírody, navazujícím územím Chráněné krajinné oblasti Šumava a přilehlými obcemi v okrese Prachatice. Je proveden rozbor daného území z hlediska vlivu cestovního ruchu na ceny dosahované na trhu s pozemky, objekty určenými pro poskytování stravovacích a ubytovacích služeb a pro bydlení.

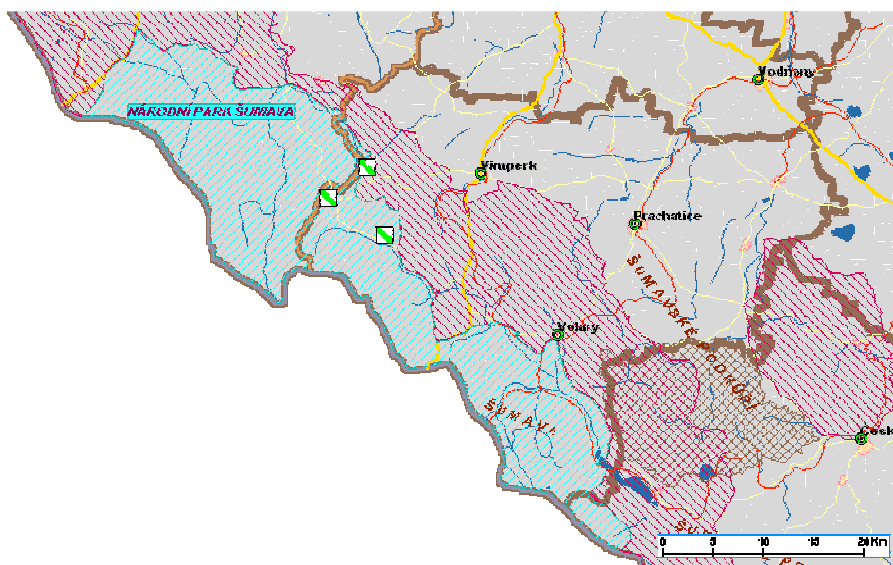
MATERIÁL A METODIKA

Použitá statistická data jsou čerpána z publikací Českého statistického úřadu. Výpočty administrativní ceny jsou provedeny dle Vyhlášky ministerstva financí č. 542/2002 Sb. v aktuálním platném znění. Prodejní ceny vybraných typů nemovitostí jsou převzaty z inzerce realitních kanceláří, které jsou členy Asociace realitních kanceláří České republiky, z evidence katastrálních úřadů a obecních úřadů. Příspěvek nejdříve uvádí všeobecné údaje o charakteru zkoumané lokality, poté srovnává tržních ceny vybraných nemovitostí dosažených na vymezeném území.

VÝSLEDKY

Jihočeský kraj je krajem s nejmenší hustotou zalidnění z celé České republiky (62 obyvatel na km²). Národní park Šumava a Chráněná krajinná oblast Šumava svou rozlohou zasahují do území okresu Prachatice a Klatovy. Okres Prachatice je v rámci kraje díky málo osídleným příhraničním oblastem druhý nejméně osídlený (37,5 obyvatel na km²) a okres Klatovy je v rámci Plzeňského kraje rovněž druhý nejméně osídlený (45 obyvatel na km²).

Obrázek 1: Mapa Národního parku Šumava

Národní park Šumava (obr.č.1) byl vyhlášen vládním nařízením č. 163/1991 Sb. v roce 1991. Jeho rozloha činí 69 030 ha a je největším národním parkem v České republice. Rozkládá se podél státní hranice se SRN a Rakouskem od Železných Rud u Zvonkovou u Lipenské přehradní nádrže. Jeho předpolím je Chráněná krajinná oblast Šumava, která byla vyhlášena v roce 1963 a na bavorské straně sousedí s Národním parkem Bavorský les. Tato tři území tvoří jednotný, v Evropě jedinečný přírodní celek, který UNESCO vyhlásilo v r. 1990 za biosférickou rezervaci.

Posláním Národního parku je uchování, zlepšení a ochrana nejcennějších lokalit s původní divokou nebo tomuto stavu blízkou přírodou, přísnou ochranu volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, zachování typického vzhledu krajiny, naplňování vědeckých i výchovných cílů. Důležitou funkcí národního parku je i jeho zpřístupnění pro turistiku a rekreaci, které však nebudou zhoršovat životní prostředí. Z tohoto důvodu byl stanoven systém chráněných lokalit (zón) s řadou omezení pro návštěvníky (1.-3. zóna).

1. zóna: (přísná přírodní) zahrnuje nejcennější území s nejvýznačnějšími přírodními hodnotami. Je zde omezen zásah člověka na nejmenší míru a návštěvníkům je vstup povolen pouze po vyznačených turistických trasách. Hranice 1. zóny jsou v terénu vyznačeny červenými pruhy na hraničních stromech a tabulemi 1. zóna NP. Tato území tvoří asi 13 % z celkové rozlohy Národního parku Šumava.

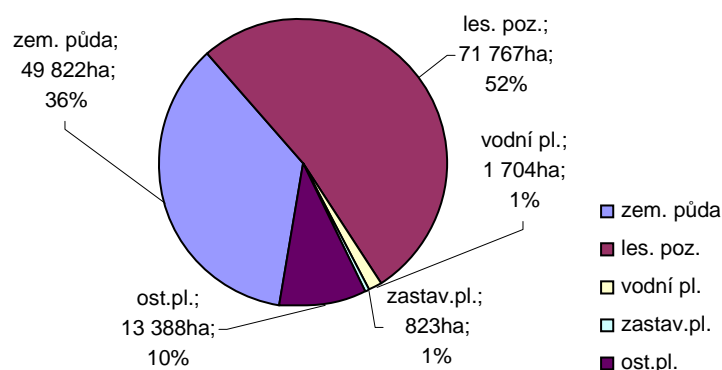
2. zóna: (řízená přírodní) je území s významnými přírodními hodnotami, které ovlivnil člověk svou činností a hospodařením. V této zóně probíhá hospodářská činnost, jejíž cílem je udržení přírodní rovnováhy s co nejširší druhovou rozmanitostí a postupné přiblížení lesních ekosystémů přirozeným společenstvím. Tato zóna je využívána k turistice a k rekreaci, pokud nejsou v rozporu s posláním NP. Pohyb návštěvníků zde není omezen,

ovšem za dodržování zásad ochrany přírody a návštěvního řádu. Rozloha této zóny činí 82 % z plochy Národního parku Šumava.

3. zóna: (okrajová) je území člověkem značně pozmeněné a zahrnuje střediska soustředěné zástavby. Tato zóna je určena k trvalému bydlení, pro služby, zemědělství, turistiku, rekreaci při dodržování zásad ochrany přírody.

Geografická poloha okresů nacházejících se značnou částí v oblasti Šumavy předurčuje i strukturu půdy. Nejnižší nadmořská výška se nachází v oblasti Netolicka (410-450m), nejvýše položená místa jsou na Vimpersku a Volarsku (700-1000m).

Graf 1: Úhrnné hodnoty druhů pozemků v okrese Prachatice k 31.12.2005

Zdroj: Statistická ročenka půdního fondu České republiky

Zemědělská půda je zastoupena především trvalými travními porosty (29 tis ha), méně ornou půdou (19 tis. ha) a nejméně zahradami (1 tis. ha) a ovocnými sady (1 tis. ha). Z hlediska zemědělských výrobních oblastí se zde vyskytují výrobní oblasti horské (H1 a H2). Při zařazení do méně příznivých oblastí v ČR (LFA) se zde nejvíce vyskytují oblasti horské 1. typu, méně ostatní příznivé oblasti 1.-3. typu a nejméně ostatní příznivé oblasti 4. typu. Počet registrovaných ekonomických subjektů je nejnižší z celého Jihočeského kraje. Celkový počet přesahuje 12. tis, z toho 71% tvoří soukromí podnikatelé, 9% samostatně hospodařící rolníci a 6% tvoří obchodní společnosti atd.

Na území turistické lokality Šumava – východ se nachází 664 hromadných ubytovacích zařízení, což představuje 11 224 pokojů s 26 167 lůžky. Průměrná cena za jednu noc byla k 31.12.2004 259,- Kč. V ubytovacích zařízeních je zaměstnáno 3 061 osob. Při srovnání se statistikou za celé území Jihočeského kraje (544 hromadných ubytovacích zařízení, 12 622 pokojů, 34 324 lůžek) lze zjistit, že nabídka ubytovacích kapacit na Šumavě je skutečně vysoká. Kritizována však je kvalita poskytovaných služeb a struktura ubytovacích zařízení.

Tabulka 1: Struktura ubytovacích zařízení k 31.12.2004

Druh ubytovacího zařízení	Počet
hotely *****	1
hotely ****	8
ostatní hotely a penziony	376
kempy	47
chatové osady a turistické ubytovny	83
ostatní	149

Zdroj: Statistická ročenka Jihočeského kraje 2005

CENY POZEMKŮ

Ceny dosahované na trhu nemovitostí v sobě zahrnují nejen hodnotu konkrétní nemovitosti, ale díky specifickému charakteru nemovitosti, kterým je nepřemístitelnost, i hodnocení kvality lokality. V následujících tabulce jsou shrnuty údaje o kupních cenách pozemků v okrese Prachatice.

Tabulka 2: **Kupní ceny pozemků v letech 2002 až 2004**

Název okresu	Obce	Kupní ceny stavebních pozemků v letech		
		2002	2003	2004
Prachatice	Prachatice	496	386	605
	Vimperk, Volary, Netolice	111	152	171
	obce do 1 999 obyvatel	84	87	92
Klatovy	Klatovy	133	148	188
	Sušice	121	140	179
	obce do 1 999 obyvatel	82	84	91

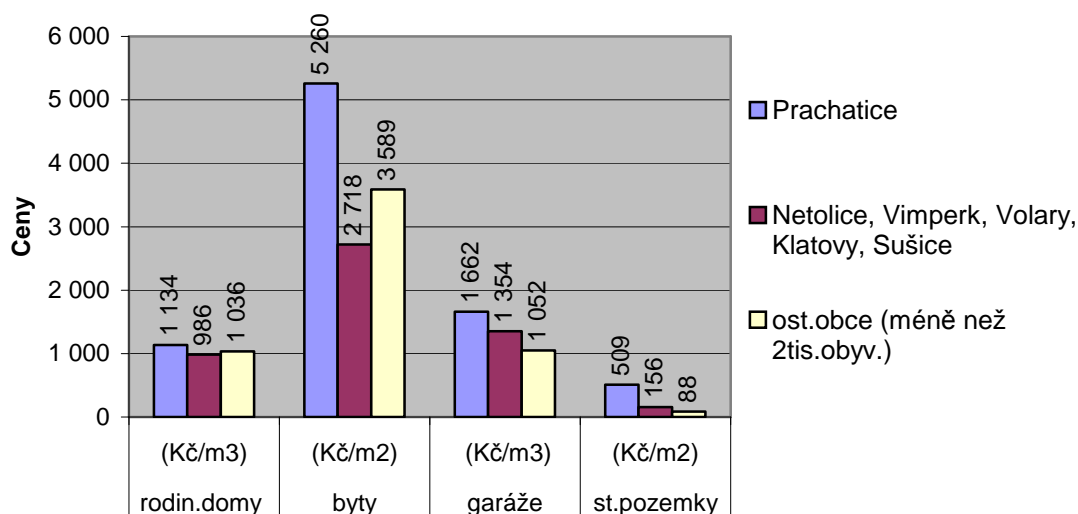
Zdroj: ČSÚ

Dle cenového předpisu se cena zasíťovaných (el. energie, voda, kanalizace) stavebních pozemků určených pro výstavbu rodinného domu (základní cena * koeficient inflace * koeficient prodejnosti) rovná v městě Prachatice 589 Kč/m², ve Vimperku 285 Kč/m², ve Volarech 96 Kč/m², v Netolicích 79 Kč/m². V menších obcích je 72-160 Kč/m², přičemž nejčastěji 72 Kč/m² a zvyšuje se pokud se obec nachází v sousedství většího města. Cena zemědělských pozemků se pohybuje od 0,79 Kč/m² v obci Zdíkov do 4,84 Kč/m² v obci Mahouš. Průměr za celý okres Prachatice dosahuje hodnoty 2,14 Kč/m². Jelikož je cena zemědělských pozemků v oceňovacím předpise vypočítána na základě BPEJ použitím výnosové metody, vyjadřuje užitek z půdy při jejím zemědělském obdělávání.

Ceny pozemků objevující se v realitní inzerci se diferencují dle využití půdy. Nejvyšší ceny dosahují pozemky, které jsou již plně připravené na stavbu. Tyto ceny obvykle převyšují cenu administrativní. Nejnižší cena je u pozemků zemědělských, které se i v budoucnu budou využívat pro zemědělské účely, tato cena se přibližuje ceně administrativní zjištěné dle BPEJ. Dle atraktivity území se nejdražší pozemky nabízejí ve střediscích cestovního ruchu Národního parku Šumava (např. Borová Lada, Kvilda, Zadov - 900 Kč/m²) a v bývalém okresním městě Prachatice (800 Kč/m²). Dále jsou to atraktivní místa na Šumavě mimo nejdražší lokality (např. Strážný, Vimperk - 500 Kč/m²) nebo začátek Lipenska (nová Pec - 500 Kč/m²) a v sousedství města Prachatice (např. Chroboly, Žernovice - 400 Kč/m²). V obcích ve vzdálenosti cca 10km od Prachatic se cena stavebních pozemků pohybuje mírně nad hodnotou 100 Kč/m².

CENY NEMOVITOSTÍ URČENÝCH K BYDLENÍ

Graf 2: **Kupní ceny vybraných druhů nemovitostí za období 2002 až 2004 dle velikosti obce**

Zdroj: Český statistický úřad

Graf ukazuje průměrné kupní ceny za období u rodinných domů, bytů, garáží a stavebních pozemků. Obecně se dá říci, že téměř všechny znázorněné hodnoty dosahují nejnižší úrovně ve srovnání s podobně velkými lokalitami v Jihočeském kraji.

CENY NEMOVITOSTÍ URČENÝCH KE KOMERČNÍMU VYUŽITÍ

Konkrétně byly sledovány prodeje objektů, které již někdy sloužily k poskytování ubytovacích a stravovacích služeb. Prodejní cena byla přepočtena na m² užité plochy. Sledování zahrnuje pouze obce, ve kterých byly provedeny v průběhu let 1995 až 2005 alespoň tři takové převody. Ve sledovaném území se velice složitě zjišťují ceny komerčních objektů, jelikož se v posledních letech měnil vlastník nemovitosti velice zřídka. Je třeba také upozornit na zkreslení výsledků s malým počtem převodů, kde významnou roli hraje též technický stav jednotlivých objektů.

Tabulka 3: Průměrné ceny komerčních objektů přepočtené na m² užité plochy

Oblast	Obec	Cena za m ²
Národní park	Prášíly	9 586
Národní park	Srní	10 204
Národní park	Antýgl	12 501
Národní park	Modrava	16 795
Národní park	Kvilda	14 850
Národní park	České Žleby	12 703
Národní park	Stožec	13 552
Hranice mezi NP a CHKO	Rejštejn	19 257
Hranice mezi NP a CHKO	Borová Lada	11 842
Hranice mezi NP a CHKO	Strážný	9 732
Hranice mezi NP a CHKO	Lenora	10 114
Hranice mezi NP a CHKO	Nová Pec	7 833
Chráněná krajinná oblast	Hartmanice	4 645
Chráněná krajinná oblast	Churáňov	9 341
Chráněná krajinná oblast	Zadov	9 774
Chráněná krajinná oblast	Nové Hutě	8 987
Chráněná krajinná oblast	Kubova Huť	9 211
Chráněná krajinná oblast	Horní Vltavice	4 906
Chráněná krajinná oblast	Volary	5 200
Chráněná krajinná oblast	Horní Planá	6 284
Blízkost k CHKO	Sušice	6 325
Blízkost k CHKO	Annín	5 104
Blízkost k CHKO	Kašperské Hory	5 936
Blízkost k CHKO	Vimperk	8 205
Blízkost k CHKO	Prachatice	14 339

Zdroj: Asociace realitních kanceláří České republiky, jednotlivé realitní kanceláře

DISKUZE A ZÁVĚR

Do vlivu polohy na cenu nemovitosti se promítá více faktorů spjatých s obecným charakterem lokality i kvalitou konkrétního umístění v lokalitě. Zajímavá rekreační a kulturní oblast vyvolá zájem širšího okruhu kupců i mimo lokální trh s nemovitostmi. Zájem movitější klientely v takovýchto oblastech zvyšuje ceny zejména u objektů určených pro komerční využití, ale i pro bydlení a u stavebních pozemků nebo zemědělských pozemků, u kterých existuje reálná šance v budoucnosti na změnu na pozemky stavební.

Okres Prachatice a Klatovy si z hlediska výše cenových hladin dosahovaných u těchto nemovitostí můžeme rozdělit do oblastí:

- Centrální oblast Šumavy (NP, CHKO) - cenová hladina nejvyšší

Vlivy zvyšující cenu: atraktivní rekreační oblast, nedostatek volných nemovitostí, vysoká poptávka, vyšší kupní síla klientely z velkých měst, nemovitosti určené zejména pro poskytování ubytovacích a stravovacích služeb a rekreační účely movitější klientely.

- Intravilán města Prachatice - cenová hladina mírně nižší, záleží na umístění nemovitosti vzhledem k centru města

Vlivy: hospodářské a správní centrum, poptávka po nemovitostech k bydlení převyšuje nabídku, klientela zájemců o koupi nemovitosti převážně z obyvatelů okresu Prachatice pro trvalé bydlení, dobrá vybavenost města, kulturní, sportovní a pracovní příležitosti v místě, dobrá dopravní dostupnost, existence základních a středních škol, sítě obchodů, autobusového a vlakového nádraží, nemocnice s poliklinikou.

- Méně známá střediska Šumavy, město Vimperk, Klatovy, bezprostřední okolí Prachatic

Vlivy: dobrá dostupnost do rekreačních center Šumavy, popř. hospodářských center okresu (Prachatic, Vimperk, Klatovy), smíšená klientela z obyvatel okresu i mimo území okresu.

- Města Netolice a Volary, obce Husinec, Vlachovo Březí, Čkyně, Lhenice, Sušice obce do 5-10 km od Prachatic

Vlivy: obce se základním vybavením, klientela převážně místní, zájem je o objekty pro trvalé bydlení popř. rekreaci obyvatel okresu Prachatic.

- Malé obce mimo výše jmenovaná území, obce se vzdáleností větší než 10 km od Prachatic nebo atraktivních Šumavských lokalit, nebo špatně dostupné či jinak nevýhodné lokality – cenová hladina nejnižší

Vlivy: větší dojezdová vzdálenost do hospodářských nebo rekreačních center, nedostatečná vybavenost obce, malá poptávka po nemovitostech, klientela tvořena místními obyvateli s nižší kupní silou.

LITERATURA

- [1] Český statistický úřad: Ceny vybraných druhů nemovitostí 2002-2004 [on-line]. Dostupné z www: <<http://czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/7009-05>>
- [2] Český statistický úřad: Statistická ročenka Jihočeského kraje 2005
- [3] Český statistický úřad: Statistický průvodce obcemi Jihočeského kraje 2005
- [4] Český statistický úřad: Tržní služby za 1.čtvrtletí 2006
- [5] Český statistický úřad: Obchod, ubytování a stravování za 4.čtvrtletí 2005
- [6] Český statistický úřad: Návštěvnost v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu – podrobné výsledky za 1.-4.čtvrtletí 2005,
- [7] Český úřad zeměměřický a katastrální: Souhrnné výstupy ze souboru popisných informací katastru nemovitostí [on-line]. Dostupné: z www: <<http://www.cuzk.cz/Dokument.aspx?PRARESKOD=10&MENUID=10424&AKCE=DOC:10-ROCENKA>>

ROZVOJ CESTOVNÉHO RUCHU Z POHLĀDU DANE Z MOTOROVÝCH VOZIDIEL V SLOVENSKEJ DAŇOVEJ SÚSTAVE

Doc. JUDr. Alena PAULIČKOVÁ, PhD.

*Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave,
Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva,
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava, SR.
Tel.: 00421335446536, e-mail: apaul@palmsoft.sk.*

ANOTÁCIA

Formovanie a fungovanie slovenskej daňovej sústavy začalo v roku 1992, osobitne však v roku 2003, kedy sa začal proces obnovy slovenskej daňovej sústavy, ktorý bol načasovaný až do roku 2006. Príspevok poukazuje z pohľadu histórie i súčasnosti na rozvoj cestnej dopravy a myšlienky získavať zdroje do verejných peňažných fondov prostredníctvom zdaňovania činností, ktoré súviseli s jej rozvojom.

Ďalším problémom je v súčasnosti spoplatnenie cestnej infraštruktúry. Smernica "Eurovignette" stanovuje maximálne ročné poplatky, ktoré zohľadňujú ekologickosť vozidla a počet náprav. V súčasnosti daň z motorových vozidiel v Slovenskej republike niekoľkokrát prevyšuje minimálnu úroveň sadzby dane stanovenú Smernicou a preto je potrebné tento systém optimalizovať.

ANNOTATION

Development of tourism from the point of view of motor vehicles tax in the Slovak tax system.

Formation and function of the Slovak tax system started in 1992. However, it was in 2003 when the process of the Slovak tax system reform started. The reform has been timed until 2006. The paper deals with a development of transport from current and past points of view, and an idea to obtain resources for public funds through taxation of activities which were connected with the development of transport.

Another current problem is paying for infrastructure. "Eurovignette" Regulation determines the maximum annual charges. They accept how ecological a vehicle is and a number of axles it has. Nowadays the motor vehicle tax in the Slovak Republic exceeds the minimum level of a tax rate determined by the Regulation. That is a reason why the system needs to be optimised.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

cestovný ruch, daň z motorových vozidiel, fungovanie daňovej sústavy, rozvoj cestnej dopravy, zdroje do verejných peňažných fondov, spoplatnenie cestnej infraštruktúry

KEYWORDS

tourism, motor vehicles tax, function of the tax system, development of transport, resources for public funds, paying for infrastructure

Problematika formovania a doladovania fungovania slovenskej daňovej sústavy je ako autonómny, avšak nie iba právny problém, aktuálna predovšetkým v súvislosti s realizáciou radikálnej daňovej reformy daňovej sústavy, odštartovanej po roku 1992, avšak osobitne po roku 2003, kedy sa začal proces opätovnej obnovy slovenskej daňovej sústavy, ktorý bol načasovaný na roky 2004 až 2006. Okrem viacerých nových momentov, možno v obsahu týchto aktivít zaregistrovať aj pokus o transformáciu daňovo-právnej regulácie zabezpečujúcej finančné zdroje pre verejný rozpočet prostredníctvom zdaňovania dopravných prostriedkov, osobitne cestných motorových vozidiel.

Rozvoj cestnej dopravy sa stotožňuje s rozvojom automobilizmu, pričom ide nesporne o jeden z charakteristických fenoménov minulého a určite i tohto storočia. Asi rovnako stará ako automobilizmus je aj myšlienka získavať zdroje do verejných peňažných fondov prostredníctvom zdaňovania činností súvisiacich s jeho rozvojom. Myšlienka zdanenia motorových vozidiel sa potom musela prirodzene vynoriť už po prvých skúsenostiach získaných na základe ich verejnej prevádzky. Automobil ako nový dopravný prostriedok sa však všeobecne až po prvej svetovej vojne začal považovať za vhodný objekt zdanenia. Očakávaný dynamický nárast

predaja najmä osobných automobilov sľuboval totiž automaticky aj nárast výnosu príjmov verejného resp. štátneho rozpočtu bez toho, aby sa zvyšovala miera zdanenia iných činností, príjmov či predmetov. Hľadanie prístupu k čo najefektívnejšiemu spôsobu zdanenia tohto spotrebného predmetu, automobilu, však postupne vyústilo do rozdielneho chápania samotnej koncepcie zdaňovania motorových vozidiel, aby sa tak postupne vykryštalizovali v podstate tri základné koncepcie prístupu k zdaneniu dopravných prostriedkov, pričom v právnej úprave tohto zdaňovania vždy dominuje jedna z nich. Prvou je pritom koncepcia prepychovej dane, ktorá vyjadruje luxusný charakter daňou zaťaženej „spotreby automobilu“. V tomto prípade sa daň vyberá buď pri kúpe auta, chápaného ako luxusný tovar, určitým percentom jeho ceny, alebo z titulu jeho držby určitou pevnou sumou v stanovenom období v určitých periódach. Druhá koncepcia, koncepcia solidarity, vychádza z účelového pochopenia dane ako príspevku majiteľa motorového vozidla na úhradu nákladov spojených s výstavbou a udržiavaním verejnej cestnej siete, ktorú automobilista nevyhnutne využíva. V tomto prípade už daň nie je symbolom využitia zvýšenej resp. „luxusnej“ platobnej schopnosti majiteľa, ale už vyjadruje vedomie zákonodarcu, že používaním motorového vozidla vzniká jeho majiteľovi individuálny prospech. Tretia koncepcia je koncepciou dopravno-politickou, podľa ktorej má zdaňovanie motorových vozidiel pôsobiť ako regulujúci faktor v dopravnom systéme štátu, ktorý ovplyvňuje postavenie automobilovej dopravy v jeho rámci, u nás najmä vo vzťahu k železničnej doprave.

Prvé pokusy zdaníť motorové vozidlá, ako už bolo naznačené, možno situovať ešte do podmienok existencie Rakúsko - Uhorska, a to do začiatkov 20. storočia. Reálne zavedenie tejto daňovej povinnosti sa však uskutočnilo až po vzniku Československej republiky. Bolo to prirodzené, pretože potreba povojnovej konsolidácie hospodárstva novo vzniknutého štátu si vyžadovala hľadať nové, často aj netradičné zdroje príjmov. Rozhodujúci tu teda bol fiškálny zámer. Bola to predovšetkým prepychová daň, ktorá bola zavedená spolu s daňou z obratu a ako jej doplnenie zákonom č. 658/1919 Zb. z. a n. Účelom bolo daňovo postihnúť luxusný tovar, a preto tejto dani podliehali iba osobné automobily so zdvihovým objemom motora nad 2 500 ccm a ich súčiastky, nie však úžitkové vozidlá, ako napríklad nákladné automobily, autobusy, traktory a podobne. Daň sa vyberala percentuálnou sadzbou z ceny vozidla pri jeho predaji. V prípade dovozu zo zahraničia sa daň uplatnila v rámci colného konania.

Nové príjmové zdroje však hľadal nielen štát, ale aj obce. V zmysle zákona č. 329/1921 Zb. z. a n. o prechodnej úprave finančného hospodárenia obcí a miest s právom municipálnym, mohli obce vyberať dávku z držania motorických dopravných prostriedkov. Podrobnosti pritom upravovali vzorové pravidlá, ktoré vydala vláda svojim nariadením č. 143 na vykonanie tohto zákona. Podľa nich bola dávka konštruovaná ako priama paušálna daň. Na rozdiel od prepychovej dane sa vyberala iba raz pri nadobudnutí motorového vozidla, ale základom dane bol výkon motora v tzv. daňových konských silách.

Prejavovala sa však stále hlbšia disproporcija medzi rozvojom automobilizmu a zhoršujúcou sa kvalitou cestnej siete (v polovici 20. rokov 20. storočia), ktorá už ani svojou dĺžkou nezodpovedala požiadavke všeobecnej dostupnosti obcí motorovými vozidlami. Viedlo to následne k zriadeniu cestného fondu. Zákom č. 216/1927 Zb. z. a n. sa zriadil cestný fond. Účelom tohto fondu bolo získať prostriedky na údržbu, modernizáciu a výstavbu ciest. Zdrojmi tohto fondu boli predovšetkým účelové príjmy, najmä výnos novo zavedenej dane z motorových vozidiel a dávka z cestovného za osobnú dopravu, tiež polovica výťažku cla z dovozu minerálnych olejov a z poplatku za povolenie ich dovozu, ako aj výnos cla z dovozu pneumatík. Zákom o cestnom fonde sa zaviedla aj daň z motorových vozidiel a súčasne bola zrušená obecná dávka z držania motorových vozidiel. Dani podliehali všetky motorové vozidlá vrátane ich prívesov, používané na dopravu po verejných cestách. Základ zdanenia diferencoval medzi osobnými automobilmi, nákladnými automobilmi a ostatnými úžitkovými vozidlami. Jej zavedením zákonodarcu sledoval cieľ vyrovnať daňové zaťaženie automobilovej a železničnej dopravy, ak išlo o hromadnú dopravu osôb, pretože v tom čase už železnica začala pociťovať konkurenciu zo strany cestnej dopravy. Vyberala sa vo výške 30% z cestovného za osobnú dopravu autobusmi, teda rovnako ako pri osobnej doprave na železnici. Úľavu bolo možné povoliť všade tam, kde preukázateľne neexistovalo paralelné spojenie po železnici.

Vývoj v daňovej oblasti vyústil do prijatia zákona č. 198/1932 Zb. z. a n. o doprave motorovými vozidlami. Predmetom úpravy tohto zákona boli predovšetkým podmienky udelenia koncesie na prevádzkovanie dopravy, osôb a nákladu, ale aj zdanenie niektorých vybraných činností osobnými daňami. Vychádzal z potreby systematického zdanenia motorovej dopravy ako aj nákladov. Zákom zaviedol daň z prepravy nákladov motorovými vozidlami, tzv. prepravnú daň, daň z dopravy osôb prevádzkovanvej osobnými motorovými vozidlami, tzv. dopravnú daň a daň z cestovného za hromadnú dopravu osôb, ktorá nahradila dovtedajšiu dávku z cestovného za hromadnú prepravu osôb. Novo zavedená prepravná daň mala povahu priamej paušálnej dane. Vyberala sa za prepravu nákladov motorovými vozidlami a ich vlečnými vozmi na území Československa podľa

nosnosti týchto vozidiel. Základné daňové sadzby sa zvyšovali na trojnásobok, ak išlo o prepravu nákladov prevádzkovaných na základe živnostenského oprávnenia.

Zavedený komplikovaný systém zdanenia motorových vozidiel sa ale už po krátkom čase ukázal brzdou ďalšieho rozvoja automobilizmu a najmä automobilového priemyslu, preto bol už v roku 1935 prijatý zákon č. 77/1936 Zb. z. a n. o doprave motorovými vozidlami a ich zdanení. Zákon sledoval cieľ zjednodušiť situáciu prevádzkovateľov automobilovej prepravy a takisto zjednodušiť vtedajšiu administratívu.

S účinnosťou od prvého marca 1946 bol prijatý zákon č. 30/1946 Zb. z. a n. o novej úprave československého práva v odbore nepriamych daní a štátnych finančných monopolov. Podľa ustanovenia § 90 tohto zákona sa príslušné ustanovenia o dani z motorových vozidiel a o dani z cestovného ďalej nevykonávali a tieto dane sa ani nevyberali. Absencia právnej úpravy zdaňovania motorových vozidiel pretrvávala potom až do roku 1964. Od 1. júla 1964 akoby tento zákon sledoval pomerne netradičné ciele, keďže avizovaná daň z motorových vozidiel bola zavedená v priamej súvislosti s úpravou cien pohonných hmôt preto, aby sa dosiahlo zvýšenie spotreby benzínu na úkor spotreby motorovej nafty. Dovtedajší nepomer medzi cenami týchto druhov pohonných hmôt viedol totiž k neprimeranej, nadmernej orientácii na motorové vozidlá s naftovým motorom, ktoré boli napriek vyšším nadobúdaním a udržiavacím nákladom prevádzkovo stále cenovo výhodnejšie, a to v priamej úmernosti k počtu najjazdených kilometrov. V ďalšom období zdaňovanie motorových vozidiel opäť absentovalo až do roku 1992, kedy bol prijatý zákon č. 319/1992 Zb. o cestnej dani. V dôsledku zmeny spoločenských a politických pomerov po novembri 1989 sa stala nevyhnutnou potreba vykonania zásadnej zmeny právneho poriadku, na čo reagovalo aj slovenské legislatívno-daňové prostredie. Návrh zásad zákona o novej sústave daní bol schválený v polovici r. 1990 a bol zaradený do legislatívneho konania ako nevyhnutná súčasť ekonomickej reformy. Zákon č. 319/1992 Zb. o cestnej dani, ktorý nadobudol účinnosť dňom 1.1.1993, bol však účinný iba do 15. 4. 1994. Po rozdelení ČSFR na samostatnú Slovenskú republiku a samostatnú Českú republiku v roku 1993 bol tento zákon na Slovensku zrušený zákonom č. 87/1994 Z. z. a tak bola kreovaná novokoncipovaná cestná daň s účinnosťou od 15. apríla 1994. Táto daň sa už ale netýka vozidiel používaných na osobné a rekreačné účely, nezdaňovala cesty, ale cestné motorové vozidlá podnikateľov. Zámer zákonodarcu tiež avizoval, že výnos cestnej dane má účelovo smerovať do Štátneho cestného fondu, z ktorého by sa mali čerpať finančné prostriedky na údržbu, rekonštrukciu alebo výstavbu cestnej siete. To isté platilo aj na území oboch republík v súlade s presadzovanou zásadou Európskych spoločenstiev o prenesení úhrady nákladov na údržbu, opravy a novú výstavbu pozemných komunikácií v plnom rozsahu na ich užívateľov, ktorá sa začala postupne zavádzať v štátoch Európskych spoločenstiev od 1. 1. 1993.

Zákonodarca verejne prezentoval tiež tézu, že zavedenie tejto dane bolo nevyhnutné aj z dôvodov postupného uplatňovania trhového hospodárstva v podmienkach dopravy, zabezpečenia väzieb na prepravný trh štátov Európskych spoločenstiev a zabezpečenia konkurenčného prostredia za rovnakých podmienok, ako aj prepojenia tuzemskej dopravnej siete do roku 2000 s európskou sieťou na primeranej kvalitatívnej úrovni. V dôsledku geografickej polohy vtedajšej ČSFR sa očakával výrazný nárast zahraničnej prepravy, a to hlavne tranzitnej. Preto boli do návrhu zákona zapracované aj ustanovenia upravujúce oslobodenie od dane, prípadne zníženie dane v súvislosti s kombinovanou dopravou.

Zákon o cestnej dani upravoval zdanenie využívania pozemných komunikácií motorovými vozidlami a prípojnými vozidlami na podnikanie alebo v súvislosti s podnikaním, pričom cieľom tejto dane bolo viesť daňové subjekty k racionálnemu hospodáreniu s motorovými vozidlami, pretože postihuje prevádzku motorových vozidiel na pozemných komunikáciách tuzemských, ako aj zahraničných dopravcov.

Cestná daň patrila od roku 1994 medzi dane, ktoré tvorili daňovú sústavu SR a do 31.12.2004 bola upravená zákonom č. 87/1994 Z.z. o cestnej dani. Od 1.1.2005 je cestná daň súčasťou miestnych daní upravená zákonom č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Z hľadiska porovnateľnosti právnych úprav iných štátov v tejto oblasti sa v zásade rovnaký systém zdaňovania motorových vozidiel, teda cestnou daňou, doposiaľ uplatňuje v Českej republike. Obidva systémy, teda v Slovenskej republike a Českej republike sú založené na zdaňovaní motorových vozidiel a prípojných vozidiel používaných na podnikanie alebo v súvislosti s podnikaním, kým v iných štátoch sa motorové vozidlá zdaňujú na iných princípoch, napríklad daňami pri kúpe vozidla, daňami z vlastníctva vozidla a daňami pri používaní vozidla a pod.

DAŇ Z MOTOROVÝCH VOZIDIEL

Daň z motorových vozidiel je jedinou miestnou daňou, ktorú môže ukladať vyšší územný celok. Ide fakultatívnu daň, ktorú môžu, ale nemusia zaviesť vyššie územné celky všeobecne záväzným nariadením pre svoje územie.

Zákon o miestnych daniach umožňuje vyššiemu územnému celku zaviesť a zrušiť daň z motorových vozidiel vždy k 1. januáru nasledujúceho kalendárneho roka s tým, že aj prípadné zmeny (napríklad zmeny sadzieb dane, určenie podmienok oslobodenia a pod.) je možné vykonať vždy len k tomuto dátumu. Vyšší územný celok môže všeobecne záväzným nariadením zaviesť miestnu daň podľa tohto zákona prvýkrát s účinnosťou najskôr od 1. januára 2005.

Správa dane a jej výnos

Správu dane z motorových vozidiel vykonáva naďalej daňový úrad. Výnos z dane z motorových vozidiel je príjmom vyššieho územného celku, ktorý túto daň zavedie, vrátane výnosu z pokuty a sankčného úroku vzťahujúcich sa k dani. Daňový úrad, ktorý vykonáva správu dane motorových vozidiel, poukáže tieto výnosy za kalendárny mesiac vyššiemu územnému celku, v obvode ktorého je vozidlo evidované, vždy do 15 dní nasledujúceho mesiaca. Výnos z cestnej dane vyberanej daňovými úradmi od 1. decembra 2004 vrátane výnosu z pokuty a sankčného úroku bude príjmom vyššieho územného celku, v územnom obvode ktorého je vozidlo evidované, a daňový úrad poukáže tento výnos vyššiemu územnému celku.

Daňovník dane z motorových vozidiel

Vymedzenie daňovníka sa zjednodušilo, a to tak, že daňovníkom je fyzická osoba alebo právnická osoba alebo jej organizačná zložka zapísaná do obchodného registra, ktorá používa vozidlo na podnikanie. Vymedzenie daňovníka má, okrem iného, závažný dopad aj na posudzovanie výdavku, resp. nákladu na daň z motorového vozidla z pohľadu zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.

SPOLOČNÁ DOPRAVNÁ POLITIKA EÚ

Rozširovanie Európskej únie a spôsoby, akými sa v krajinách EÚ bude vyvíjať mobilita, budú zohrávať kľúčovú úlohu pri vytváraní trvalo udržateľných dopravných systémov v Európe. Silný ekonomický rast a rozvoj spoločnosti je ťažké koncipovať bez výkonného dopravného systému, ktorý umožní plne využívať vnútorný trh a globalizovaný obchod.

Zatiaľ čo sa dnešné dopravné toky pohybujú prevažne po severojužných trasách, proces rozširovania EÚ smerom na východ zvýši významnosť dopravnej osi východ-západ. Vytvorenie jednotného trhu a hospodársky rast citeľne zvýšili v posledných desaťročiach dopyt po nákladnej doprave, leteckej a individuálnej automobilovej doprave. Vyvinuli sa odlišné životné štýly charakterizované slobodou pohybu.

Nevyvážený rozvoj jednotlivých druhov dopravy odráža skutočnosť, že niektoré druhy dopravy sa lepšie prispôsobili rozsiahlym zmenám v ekonomike Európy a jej systému výroby. Priaznivejšie ekonomické podmienky na podnikanie (napr. nezahrnutie nákladov za použitie infraštruktúry v takom rozsahu ako u železničnej dopravy), flexibilita a schopnosť reagovať na požiadavky modernej ekonomiky spôsobili, že cestná doprava získava rozhodujúci podiel na trhu. Jej prudký nárast má za následok kongescie na hlavných cestných trasách a v mestách s negatívnym dosahom na životné prostredie a zdravie verejnosti vrátane ťažkých následkov cestných nehôd.

Od roku 1993 sa tieto tendencie výrazne prejavujú aj v podmienkach Slovenskej republiky. V súvislosti so vstupom do EÚ, jej rozšírením a vytvorením otvoreného obchodného a hospodárskeho prostredia založeného na voľnom pohybe osôb, tovarov, služieb a kapitálu sa očakáva rast požiadaviek na mobilitu spoločnosti, preto jej zabezpečenie resp. optimalizácia a riešenie súvisiacich úloh je výzvou pre dopravnú politiku.

Globálnym cieľom dopravnej politiky je preto zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja mobility ponímanej ako dlhodobé zabezpečenie neustále narastajúcich prepravných potrieb spoločnosti (prepravy nákladov a osôb) v požadovanom čase a kvalite pri súčasnom znižovaní negatívnych účinkov dopravy na životné prostredie. Zabezpečenie trvalo udržateľnej mobility vyžaduje proporciálny rozvoj všetkých druhov dopravy v rámci dopravného systému Slovenskej republiky vychádzajúc z princípov spoločnej dopravnej politiky EÚ s cieľom efektívne uspokojovať prepravné potreby spoločnosti.

Medzi najvýraznejšie sa rozvíjajúce odbory dopravy patrí cestná doprava. Vďaka intenzívnemu technickému vývoju cestnej, manipulačnej a skladovej techniky ako aj rozšírením výrobných systémov dokázala cestná doprava najaktuálnejšie reagovať na potreby rýchlosti prepravy tovarov a ďalších logistických väzieb. Technický pokrok v rámci cestnej dopravy je jedným z prvkov úspechu, tým ďalším je budovanie cestných diaľničných sietí a logistických centier ako aj využívanie komunikačných a informačných technológií.

Cestná doprava v Slovenskej republike je v súčasnosti značne liberalizovaná a predstavuje približne 70% celkových výkonov na dopravnom trhu. V dôsledku flexibilnejšieho prispôsobenia sa cestnej dopravy meniacim

sa podmienkam hospodárstva sa predpokladá, že objem prepravy a prepravné výkony budú mať tendenciu narastať.

V oblasti cestnej dopravy je v súčasnosti spoplatnenie cestnej infraštruktúry pre ťažké nákladné vozidlá (nad 12 t) riešené formou užívateľských poplatkov (zohľadňujúce časový úsek), mýta (prejdená vzdialenosť) a ročných daní z vozidiel. Smernica stanovuje maximálne ročné poplatky, ktoré zohľadňujú ekologickosť vozidla a počet náprav. Výška mýta je závislá od stavebných, prevádzkových nákladov ako aj nákladov na rozvoj infraštruktúry. Dane z vozidla sú stanovené ako minimálne a sú závislé od maximálneho zaťaženia vozidla, počtu náprav a spôsobu odpruženia. Doteraz najviac používanou formou spoplatnenia je systém užívateľských poplatkov, ktorý však nedostatočne zabezpečuje podmienku úhrady všetkých nákladov. Systém spoplatnenia smeruje k spoplatňovaniu cestnej dopravy prostredníctvom elektronického mýta. Pri určovaní výšky mýta bude potrebné zaviesť rovnaké princípy pre účtovanie za použitie infraštruktúry na úrovni EÚ a zároveň postupne zahrnúť do mýta aj externé náklady. Cieľom je dosiahnuť, aby výška mýta bola úmerná nákladom na výstavbu, prevádzku, údržbu a rozvoj danej infraštruktúry, a postupným zahrnutím externých nákladov ako napríklad kongescie, náklady zamerané na prevenciu a zníženie nehôd, hluku a pod. Dôsledky emisií CO₂ nebudú zahrnuté do externých nákladov a mali by byť zohľadnené v spotrebnej dani z pohonných hmôt. Sadzby mýta bude možné meniť aj v závislosti od typu vozidla, časového úseku dňa a určitej časti siete v závislosti od environmentálnej citlivosti územia.

V súčasnosti daň z motorových vozidiel v Slovenskej republike niekoľkokrát prevyšuje minimálnu úroveň sadzby dane stanovené touto smernicou, preto je z krátkodobého hľadiska potrebné tento systém spoplatnenia optimalizovať. Na druhej strane sú však užívateľské poplatky, ktoré zohľadňujú princíp "užívateľ platí", podstatne nižšie ako umožňuje daná smernica, čo umožňuje predovšetkým zahraničným dopravcom prevádzkovať tranzitnú dopravu bez reálneho pokrytia spôsobených nákladov.

LITERATÚRA

- [1] Pauličková, A. a kol.: Minimalizácia rizík konateľ a s.r.o. Verlag Dashofer, Bratislava 2006, ISSN: 1335-8464
- [2] Králik, J. – Jakubovič, D. : Finančné právo. VEDA, vydavateľstvo SAV, Bratislava 2004, ISBN 80-224-0804-2
- [3] Zákon č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady

VENKOVSKÝ CESTOVNÍ RUCH V ČESKÉ REPUBLICĚ¹

Ing. Andrea HOLEŠINSKÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika.
Tel: 549 491 784, e-mail: holesinska@econ.muni.cz.*

ANOTACE

Příspěvek se snaží o ucelený pohled na potenciál venkovského cestovního ruchu. Součástí příspěvku je i vymezení venkovského prostoru jakožto geografického celku. Konečným výstupem je průnik lokalizačních a realizačních předpokladů venkovského cestovního ruchu v České republice.

ANNOTATION

The contribution endeavours to show the comprehensive view of the rural tourism potential. A part of the contribution deals with the delimitation of rural area. The final output of this paper is the intersection of localization and realization rural tourism prerequisites in the Czech Republic.

KLÍČOVÁ SLOVA

Venkovský cestovní ruch, venkovský prostor, lokalizační a realizační předpoklady

KEY WORDS

Rural tourism, rural area, localization and realization prerequisites

ÚVOD

Venkovský cestovní ruch je považován za produkt udržitelného cestovního ruchu, nebo-li šetrné formy cestovního ruchu, neboť splňuje harmonicky ekonomický, sociální a ekologický rozvoj, a to při uspokojování požadavků současné generaci s ohledem na zachování zdrojů i pro budoucí generace. Proto se v této souvislosti o venkovském cestovním ruchu velice často hovoří a Evropská unie jej podporuje v rámci svých strukturálních fondů.

Ve spojitosti s cestovním ruchem realizovaným na venkově se setkáváme s označením venkovská turistika. Tento pojem však není zcela přesný neb výraz turistika, vycházíme-li z původu slova, se omezuje pouze na túru, ovšem v praxi není túra jedinou aktivitou, která je náplní venkovského cestovního ruchu.

Z definice rurálního cestovního ruchu jakožto alternativy venkovského cestovního ruchu vyplývá, že předpokladem je ubytování ve venkovských domech a realizace aktivit na venkově. Jinak venkovský cestovní ruch souhrnně označuje vícedenní pobyt s rekreačními aktivitami na venkově, tj. pěší turistika, projížďky na kole či koni, pozorování a péče o domácí zvířata, konzumaci podomácku vyrobených potravin atd. [3]

Obecně lze konstatovat, že venkovský cestovní ruch je jeden z druhů cestovního ruchu, který je zaměřen na aktivity bezprostředně spojené s přírodou, krajinou a venkovským prostorem.

Zde se naskýtá otázka vymezení venkovského prostoru, jakožto území vhodného pro realizaci forem venkovského cestovního ruchu (agroturistika, ekoagroturistika, cykloturistika, vinařská turistika, dobrodružný cestovní ruch, kulturní cestovní ruch apod.).

VYMEZENÍ VENKOVSKÉHO PROSTORU

Venkovský prostor lze banálně vymezit jako součet (souhrn) katastrálních ploch sídel, která jsou označena jako vesnice. Vesnice však tvoří pouze část venkovského prostoru.

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu MMR ČR č. WB 8200452, CES 3010 "Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR".

Slepička (1989) upozorňuje na to, že „součástí venkova je volná krajina“, která představuje souhrn ploch zemědělské půdy, lesů, vodních ploch, intravilánů², polních cest a místní komunikace. Dále ve své publikaci [5] vymezuje venkov jako rekreační prostředí s důrazem na chataření a chalupaření.

Obsah pojmu venkovský prostor vysvětluje obdobně i Perlín (1998), kdy v rámci typologie českého venkova konstatuje, že „vesnice tvoří zastavěné území s typickou rurální strukturou a venkovský prostor je tedy tvořen jak zastavěným územím, tak i kulturní krajinou v okolí vesnice“.

Z hlediska vymezení venkovského prostoru jako regionu, tj. destinace zaměřené na venkovský cestovní ruch, je možné se setkat s pojetím, že venkovský prostor je „periferní území, které vytváří zázemí městům, na kterých je ekonomicky i administrativně závislé“ [6]. Charakterem venkovského prostoru je jeho zemědělské využití, viz půdní fond.

Vydeme-li z výše naznačené charakteristiky, pak je možné vymezit venkovský prostor jako geografický celek na základě funkčně-prostorové struktury využití území, resp. potenciálu rekreačních ploch [7] představovaným souhrnem rozlohy vybraných složek půdního fondu, který je vhodný pro realizaci cestovního ruchu. Jedná se o následující složky: lesní půdy, luky a pastviny, sady a zahrady, tekoucí a stojaté vody. Vyjádřena tak byla míra rekreační využitelnosti daného území coby podíl těchto složek na celkové rozloze obce.

Na základě toho byly rozlišeny tři typy venkovského prostoru (venkovské krajiny³), a to:

- Venkovská krajina s minimálními předpoklady pro cestovní ruch
- Venkovská krajina s průměrnými předpoklady pro cestovní ruch a
- Venkovská krajina s velmi příznivými předpoklady pro cestovní ruch.

SYNTÉZA POTENCIÁLU VENKOVSKÉHO CESTOVNÍHO RUCHU V ČR

První krok spočíval v prostorovém vymezení venkova jakožto územního celku, resp. lokalizačního předpokladu venkovského cestovního ruchu. Zde bylo využito metodiky z Návrhu nové rajonizace [7] a pro větší přehlednost byly jednotlivé typy venkovské krajiny sloučeny a vznikl tak prostor vhodný pro realizaci venkovského cestovního ruchu, viz podklad přiložené mapy.

Doplněním lokalizačních předpokladů bylo bodové zachycení kulturně-historické složky, která byla omezena na objekty s typickými rurálními prvky. Jednalo se především o komplexy kulturních památek, tj. vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a skanzeny venkovského typu.

Posledním krokem naplňujícím syntézu bylo promítnutí vybraných aktivit (forem) venkovského cestovního ruchu do vymezeného územního celku. Jednalo se především o materiálně-technickou základnu, tj. zařízení, umožňující realizaci hipoturistiky, agroturistiky a ekoturistiky. Tímto krokem došlo k průniku lokalizačních a realizačních předpokladů venkovského cestovního ruchu.

V případě kroku tři, tj. syntézy, je třeba podotknout, že do souboru obcí nacházejících se v definovaném venkovském prostoru byla zařazena pouze ta sídla, na jejichž území se nachází nejen zařízení zajišťující služby výše vybraných forem venkovského cestovního ruchu (např. statek, stáj, farma, venkovská usedlost apod.), ale také zařízení disponující ubytovacími kapacitami. V mapě je tento aspekt zachycen pomocí velikostního rozlišení značky odpovídající dané formě venkovského cestovního ruchu. Nejnižší hranice počtu lůžek byla určena na 50, což je zhruba optimum, do kterého se vejde i „velkokapacitní“ penzion.

Důležité je také zmínit, že ne vždy je lůžková kapacita v daném sídle vázána na venkovský cestovní ruch. Takovým případem jsou města Třeboň, Konstantinovy Lázně či Bechyně, která vykazují vysoký počet lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních, což je ovšem dáno tím, že se jedná o střediska lázeňského cestovního ruchu. Jiným případem jsou pak střediska rekreace u vody, kde je také poměrně velká koncentrace lůžkové kapacity, př. Chlum u Třeboně, Milešov aj.

VÝSLEDNÉ HODNOCENÍ VENKOVSKÉHO CESTOVNÍHO RUCHU V ČR

Samotná Rajonizace poukazuje na to, že více jak 70% území České republiky tvoří venkovská krajina [1]. Tato skutečnost svědčí o relativně velkém potenciálu pro rozvoj venkovského cestovního ruchu. Ten je však vskutku

² Intravilán je zastavěné území sídel venkovského typu.

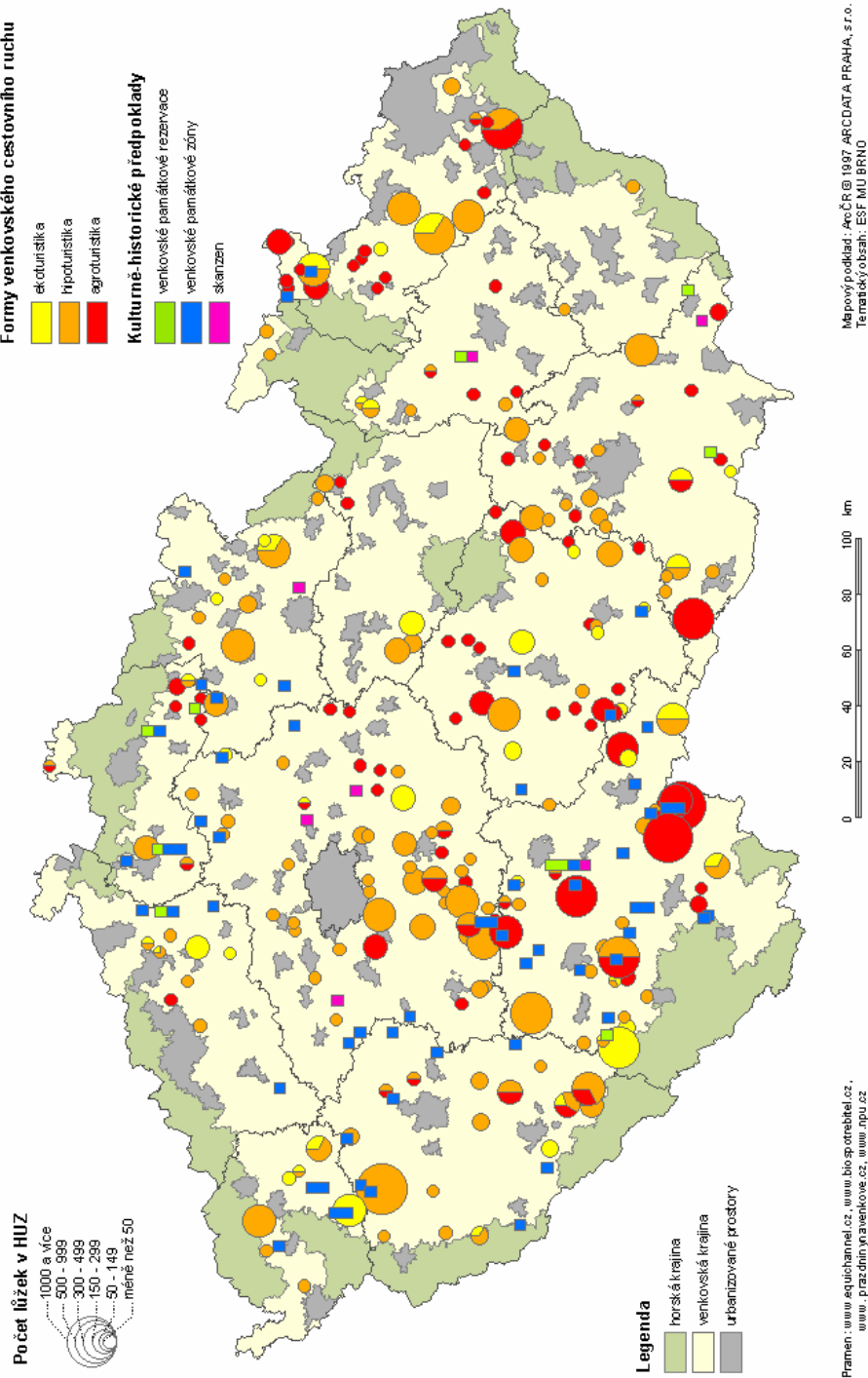
³ Podrobnější informace o vymezení venkovské krajiny viz [7].

relativní, jelikož záleží na jeho využitelnosti. Nicméně pohled na mapu napovídá, že se v současné době aktivity (formy) venkovského cestovního ruchu rozvíjejí.

Asi největší koncentrace sledovaných aktivit, tj. hipoturistika, agroturistika a ekoturistika, je především v Jihočeském kraji, na jehož území si také nachází velký počet kulturně-historických památek (viz vesnické památkové rezervace a zóny). Dále se vybrané formy venkovského cestovního ruchu hojně vyskytují ve Středočeském kraji, a to zejména v oblasti Orlické přehrady. Za povšimnutí stojí také Moravskoslezský kraj. Přestože se může zdát, že kraje Jihomoravský a kraj Vysočina jsou na tom také poměrně dobře, samotný pohled na ubytovací kapacity však prozradí, že tyto kraje nejsou dostatečně vybaveny pro dlouhodobější pobyty na venkově, ačkoli mají dobré lokalizační předpoklady pro venkovský cestovní ruch.

Závěrem je třeba poznamenat, že pro celkové (komplexní) zachycení venkovského cestovního ruchu by musely být zařazeny vedle agroturistiky, ekoturistiky a hipoturistiky také i další formy venkovského cestovního ruchu, a to pěší turistika (turistické trasy a naučené stezky), cykloturistika (cyklotrasy a cyklostezky), vodáctví (splavné řeky – nástupní místa), rybaření (rybářské revíry), vinařská turistika (vinařské obce) apod.

Venkovský cestovní ruch

SHRNUTÍ

Uchopit a prezentovat komplexní potenciál venkovského cestovního ruchu není zcela jednoduché. Přestože lokalizační předpoklady venkovského cestovního ruchu, tj. venkovský prostor (přírodní předpoklady) a typická rurální zástavba (kulturně-historické předpoklady), jsou relativně v čase neměnné. Realizační faktory, které samotný venkovský cestovních ruchu uskutečňují, jsou z hlediska časového vývoje pomíjivé.

Přesto se tento příspěvek snaží o zachycení, resp. prolnutí, lokalizačních a realizačních předpokladů venkovského cestovního ruchu do prostoru, aby tak mohlo být podáno svědectví o rozsahu skutečného (současného) potenciálu venkovského cestovního ruchu v České republice.

Na závěr nelze jinak než souhlasit s tvrzením, že „každá venkovská destinace disponuje potenciálem cestovního ruchu, jehož aktivace závisí na stupni vyspělosti místních obyvatel tento potenciál identifikovat a využít ve svůj prospěch“ [6].

LITERATURA

- [1] Holešinská, A., Šauer, M.: Tourism Regionalization in the Czech Republic. In *4th International Conference for Young Researchers of Economics. Volume II*. Gödöllő: Szent István University, 2006, s. 355-360, ISBN 963-9483-68-0.
- [2] Kunc, J., Vystoupil, P.: Vinařská turistika v České republice – regionálně geografické aspekty. In *VIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: ESF MU, 2005, s. 265-269 ISBN 80-210-3888-8.
- [3] Pásková, M., Zelenka J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. Praha: MMR, 2002 448 s.
- [4] Perlín, R.: Typologie českého venkova. *Zemědělská ekonomika*, ročník 44, č. 8, 1998, s. 349-358
- [5] Slepíčka, A.: Proměny venkova: venkov našeho věku. Praha: Svoboda, 1989, 388 s. ISBN 80-205-0019-7.
- [6] Šíp, J., Vystoupil, J.: Metodika analýzy hodnoty území venkovského prostoru v intencích trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu jako základní nástroj nové rajonizace ČR. In *Recenzovaný sborník + CD ROM referátů z 10. mezinárodní konference na téma: Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství – Trvale udržitelný rozvoj a turismus*. Tábor: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, Katedra cestovního ruchu v Táboře, 2005, ISBN 80-7040-766-2.
- [7] Vystoupil, J., Šauer, M.: Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR. In *VIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: ESF MU, 2005, s. 341-349 ISBN 80-210-3888-8.

PROGNÓZY VÝVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V ČR A EU

PhDr. Jana VESELÁ, CSc.

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní,
Studentská 84, 532 10 Pardubice.
Tel.: 466 036 168, email: jana.vesela@upce.cz.*

ANOTACE

Cestovní ruch představuje kompletní platební bilance a socioekonomický rozvoj daného území, má svůj podíl na tvorbě hrubého domácího produktu, ovlivňuje příjmy municipálních rozpočtů a v neposlední řadě hraje důležitou úlohu při tvorbě investičních příležitostí v regionech, které pomáhá rozvíjet.

ANNOTATION

Tourism represents a complex economic sector having influence on employment development, payment balance and socio-economic development of the territory, sparing the creation of gross domestic product, impacts incomes on municipality budget and not least it plays important role in creation of investment opportunities in the region, helping them to develop.

KLÍČOVÁ SLOVA

Cestovní ruch, prognózy cestovního ruchu, formy a druhy cestovního ruchu, Evropská komise cestovního ruchu (ETC), světová organizace cestovního ruchu (WTO).

KEY WORDS

Tourism, tourism prognosis, forms and kinds of tourism, European tourism commission, world trade organization (WTO)

1. ÚVOD

Odborníky je cestovní ruch považován za odvětví budoucnosti. Dobrá a kvalitní podpora rozvoje cestovního ruchu se nejenom v zemích na celém světě, ale i v České republice stala v posledních letech nutností, přispívající k tomu, aby se jednotlivé země neztratily na turistické mapě světa. Cestovní ruch má vliv nejen na záchranu kulturních, uměleckých a historických památek a zvyšuje všeobecnou úroveň obyvatelstva. Význam má nejen pro ekonomiku České republiky a jejich územních celků, ale také pro mezinárodní ekonomiku. Dlouhodobý vývoj cestovního ruchu, ale i v mnoha ohledech pozitivní prognózy s sebou přináší množství příležitostí v jednotlivých regionech a oblastech, ale i v různých společenských skupinách a vrstvách. Cestovní ruch, je jedním z průmyslových odvětví a stává se dalším významným faktorem celé řady ekonomik.

Definice Světové organizace cestovního ruchu (WTO) nebo organizace spojených národů (OSN), které jsou základem pro současnou statistiku světového cestovního ruchu, zahrnují do cestovního ruchu „aktivity osob, které cestují a pobývají v místech mimo jejich obvyklé prostředí po dobu nepřesahující jeden rok za účelem vyplnění svého volného času, za obchodem nebo za jinými účely“.

Mezi funkce, které dnes plní cestovní ruch ve společnosti řadíme funkci – ekonomickou, rekreačně zdravotní, kulturně – poznávací, informační a výchovnou.

a) Ze zaměření cestovního ruchu vycházejí formy cestovního ruchu. Potřeby účastníků cestovního ruchu mají zvláštní charakter a odlišují se od jiných potřeb několika zvláštními znaky. Jednotlivé formy cestovního ruchu obvykle kladou specifické požadavky na způsob realizace a zabezpečení služeb (rozsah a kvalitu).

Rozlišujeme několik základních forem cestovního ruchu.

- Rekreační cestovní ruch je zaměřen na uspokojování běžné lidské potřeby regenerace fyzických a psychických sil, čemuž by také mělo dopovídat rekreační přírodní prostředí včetně vyhovujícího vybavení.
- Kulturně-poznávací cestovní ruch vychází z potřeby poznávat historii, historické památky a přírodní zvláštnosti, hledat souvislosti vývoje vlastní země s cizími, vzdělávat se.

- Sportovně-turistický cestovní ruch je formou, která bývá považována za pravý opak předcházejícího, skutečnost však bývá poněkud složitější. Někdy bývají turistické výlety spojeny s poznáváním přírodních atraktivit cestovního ruchu i kulturně-historických památek. V každém případě tento způsob cestování vyžaduje fyzickou průpravu nejen průvodců, ale i účastníků.
- Lázeňský cestovní ruch vychází z potřeby rekonvalescence, případně zdravotní prevence. Taková forma vyžaduje specifické podmínky spočívající především zabezpečení potřebných léčebných lokalit s kvalifikovaným personálem.

b) Druhy cestovního ruchu

Cestovní ruch se člení a sleduje podle různých hledisek, jak uvádí Z. Petrů (1999,28-30) Podle časového hlediska – délky pobytu se rozlišuje:

- krátkodobý cestovní ruch je charakterizován pobytem do 3 dnů mimo trvalé bydliště (nejvýše dvě přenocování)
- dlouhodobý cestovní ruch předpokládá cestovní pobyt delší než 3 dny mimo trvalé bydliště, nikoli však delší než 6 měsíců.

Podle místa realizace, kdy se místem realizace rozumí stát, členíme cestovní ruch na:

- domácí cestovní ruch je cestovní ruch, který zahrnuje příjezdy a výjezdy za hranice příslušného státu. Dále se člení z hlediska vztahu k národnímu hospodářství na
 - aktivní zahraniční cestovní ruch, tj. příjezdy zahraničních turistů do dané země, kteří v ní platí za poskytnuté služby, znamená příliv příjmů, a tedy přispívá na stranu aktiv platební bilance
 - pasivní zahraniční cestovní ruch charakterizují výjezdy domácích obyvatel do zahraničí; s jejich překročením hranice dochází k odlivu platebních prostředků ze země a jejich platby jsou tedy součástí strany pasiv platební bilance

2. MEZINÁRODNÍ CESTOVNÍ RUCH

Souhrn veškerého zahraničního cestovního ruchu, tj. cestovní ruch více zemí, je označován pojmem mezinárodní cestovní ruch:

- Vnitřní cestovní ruch zahrnuje pohyb a pobyt účastníků cestovního ruchu uvnitř hranic jednoho státu, tedy souhrn účastníků domácího a příjezdového cestovního ruchu.
- Národní cestovní ruch zahrnuje pohyb a pobyt účastníků cestovního ruchu uvnitř vlastní země a mimo ni, tedy souhrn účastníků domácího a výjezdového cestovního ruchu.
- Transzitní cestovní ruch znamená cestovní ruch spojený s průjezdem územím určitého státu, který nezahrnuje pobyt a je obvykle omezen určitým počtem hodin. Z pohledu národního hospodářství a platební bilance daného státu má stejný charakter jako aktivní cestovní ruch.

Podle formy úhrady služeb, tj. podle způsobu placení a druhu plátců rozlišujeme:

- Volný cestovní ruch je taková forma cestovního ruchu, kdy si účastníci hradí účast pouze ze svých příjmů a o účasti se svobodně rozhodují.
- Vázaný cestovní ruch je takový cestovní ruch, kdy úhrada účastníka je plně hrazena nebo doplňována ze společenských fondů. Účast a poskytnutí příspěvku je v těchto případech vázána na splnění určitých podmínek (např. zaměstnání či členství v určité organizaci, zdravotní stav atd.). Tento druh cestovního ruchu je projevem určité sociální politiky společnosti.

Podle způsobu a organizace zabezpečení služeb cestovního ruchu se cestovní ruch dělí na:

- Neorganizovaný cestovní ruch je takový, kdy si vše potřebné zajišťuje účastník cestovního ruchu sám, resp. pouze částečně využívá služeb cestovní kanceláře, např. k výměně valut, prodeji lodních lístků apod.
- Organizovaný cestovní ruch je takový, kdy cestu i pobyt zajišťuje organizace, zejména cestovní kancelář, ale i odbory apod.

Organizovaný a neorganizovaný cestovní ruch můžeme dále dělit na:

- Skupinový cestovní ruch – jedná se o něj tehdy, pokud se zajišťují služby cestovního ruchu nějaké formálně či neformálně utvořené skupině.
- Individuální cestovní ruch – využívá-li služeb cestovní kanceláře účastník cestovního ruchu sám nebo se svou rodinou.

3. PROGNOZY VÝVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V ČESKÉ REPUBLICE A EVROPSKÉ UNI

Již před samotným přistoupením ČR představovala EU významný zdrojový trh (přibližně 380 mil obyvatel) a cestování v jejím rámci prakticky nenaráželo na žádné překážky. Podle prognóz, které vzešly ze zkušeností naposledy přijatých členských zemí, se dá očekávat větší nárůst turistických příjezdů ve 3. až 4. roce po vstupu do EU. Zpočátku po 1. květnu 2004 se dal pozorovat pouze mírný nárůst jednodenních návštěvníků a obchodní klientely. Vstup do EU se projevil i v oblasti devizových příjmů z cestního ruchu, v období leden-září 2004 došlo k nárůstu devizových příjmů o 7,9% oproti stejnému období v roce 2003. V dalších letech se dále očekává jejich mírný růst okolo 5 %.

Očekává se, že v případě průměrného ročního nárůstu počtu zahraničních turistů o 410 tisíc, bude v zemi vytvořeno přibližně 9 tisíc nových pracovních míst přímo v cestovním ruchu a zhruba 37 tisíc pracovních míst celkově v ekonomice ČR. K hlavním zemím EU, ze kterých k nám bude jezdit nejvíce turistů, budou patřit: Německo, Itálie, Nizozemsko a Velká Británie. Podle prognózy WTO bude ČR v roce 2020 k desítku nejnavštěvovanějších zemí světa s 44 mil. Turisty a 2,7 % podílem na světovém trhu cestovního ruchu.

Jedním z důležitých předpokladů rozvoje cestovního ruchu je vytvoření atraktivní nabídky turistům v podobě nových ucelených produktů a produktových balíčků cestovního ruchu, pro které má ČR výhodné podmínky (geografická poloha, kulturní a přírodní hodnoty, potenciálně schopné lidské zdroje).

K hlavním opěrným formám cestovního ruchu, s vysokým potenciálem uplatnění se na národním i mezinárodním trhu cestovního ruchu, patří:

- kulturní a poznávací cestovní ruch, který je založen na množství, rozmanitosti a koncentraci přírodních, kulturních, historických a jiných míst.
- venkovský cestovní ruch, který je postaven na zhodnocení relativně nezatížených území
- pěší turistika a cykloturistika a s ní spojená stále se rozšiřující síť značených cyklotras
- kongresový cestovní ruch s doprovodnými službami
- lázeňství a sním související služby
- pobyty nabízející aktivní vyžití, které tak spojují poznání s neobvyklými zážitky

Představitelé vlád na celostátní a regionální úrovni si uvědomují, že potenciál cestovního ruchu v ČR není dostatečně využíván, a proto vyvíjejí celou řadu aktivit k odstranění překážek a bariér v této oblasti. Jsou to rozvoj infrastruktury cestovního ruchu a zlepšení služeb pro návštěvníky, zkvalitňování lidských zdrojů pro řízení a provoz zařízení a institucí cestovního ruchu, podpora podnikání a aktivit přispívajících k vytváření nových produktů cestovního ruchu, podpora podnikání a aktivit přispívajících k vytváření nových produktů cestovního ruchu, příprava a realizace marketingových koncepcí rozvoje cestovního ruchu a jeho propagace, zrealizování aktivit cestovního ruchu, zavádění a rozvoj nových informačních technologií v cestovním ruchu, podpora partnerství mezi subjekty mající vliv na cestovní ruch a zainteresovanými na jejich rozvoj, zajištění růstu finančních prostředků na investice do cestovního ruchu.

Růst cestovního ruchu v regionu je příležitostí pro rozvoj celého regionu i národního hospodářství. ČR a subjekty cestovního ruchu by měly plně využívat množství příležitostí pro rozvoj cestovního ruchu v turistických regionech ČR. K těmto příležitostem patří:

- očekávaný nárůst počtu příjezdů do Evropy (do roku 2020 asi o 350 mil. Příjezdů), se zvyšující se dynamikou právě v zemích středních a východní Evropy
- vstup ČR a EU a s tím související odstranění administrativních překážek pro turisty z členských a nově přistupujících zemí
- dostupnost většího množství finančních zdrojů (ze strukturálních fondů EU) v době, kdy je lze využít pro rozvoj špatné infrastruktury cestovního ruchu
- v poslední době stále aktuálnější růst obav z cestování do vzdálenějších především mimoevropských zemí
- zvyšující se množství tzv. turistů seniorů, které stále více vyhledávají poklidné a vzepřené destinace bez extrémních teplot
- zvyšující se zájem turistů o „návrat k přírodě“ v podobě venkovské a agroturistiky
- růst zájmu turistů o specializované produkty cestovního ruchu, které se vztahují k regionálním specifikám.
- rostoucí poptávky po lázeňských produktech

Na druhou stranu by si tyto subjekty měly být vědomi hrozeb, které s sebou globalizace a současné společenské změny přináší:

- rostoucí strach z terorismu
- možný příliv imigrantů z nestabilních zemí do zemí střední Evropy
- zvyšující se konkurence ostatních aktivit pro trávení volného času
- růst konkurence na trzích cestovního ruchu ze strany sousedních, společně s námi přistoupených zemí
- rostoucí konkurenční tlak na trzích soukromých investičních zdrojů
- další rozšíření EU a tím i zvyšující se tlak na rozpočet
- zvyšující se tlak na poměr CENA – KVALITA
- ústup Evropy z pozice světové jedničky příjezdového cestovního ruchu

To v jaké míře budou využívány nabízené příležitosti, závisí na schopnosti využít silných stránek České republiky, jako typické střeoevropské destinace cestovního ruchu. Kultivovanost jednotlivých turistických regionů v ČR, schopnost improvizace a přizpůsobivost mají vliv na utváření jedinečné kombinace rozvojového potenciálu cestovního ruchu. V České republice je výkonem státní zprávy v odvětví cestovního ruchu pověřeno Ministerstvo pro místní rozvoj. Důležitou úlohu v této oblasti hraje Česká centrála cestovního ruchu – CzechTourism, která je příspěvkovou organizací Ministerstva pro místní rozvoj. Tato agentura v rámci svého poslání propaguje ČR v zahraničí jako lákavý turistický cíl, rozvíjí střednědobou a aktuální strategii pro marketing produktů cestovního ruchu na domácím a zahraničním trhu. Obecným cílem agentury je zvýšení příjmu z cestovního ruchu prostřednictvím růstu počtu zahraničních turistů nebo prodloužením jejich pobytu na území ČR, či opakování jejich cest do ČR, přilákáním movitější klientely, popřípadě kombinací výše uvedených opatření.

Od roku 1992 byla na národní úrovni zpracována celá řada dokumentů zabývajících se problematikou cestovního ruchu nebo přímo na cestovních ruch zaměřena. Z hlediska významu pro rozvoj cestovního ruchu lze k nejdůležitějším dokumentům přiřadit Národní rozvojový plán České republiky a jeho Sektorovou část – Cestovní ruch a lázeňství. Tento dokument na základě analýzy problémů cestovního ruchu stanoví 4 základní strategické cíle a 4 priority pro jejich naplnění.

Strategické cíle Národního rozvojového plánu České republiky, Sektorové části – cestovní ruch a lázeňství:

- přispět ke stabilizaci a tvorbě nových pracovních příležitostí zejména v regionech s vysokou nezaměstnaností
- podpořit aktivitami cestovního ruchu rozvoj malého a středního podnikání ve strukturálně postižených a hospodářsky slabých regionech
- přispět ke zvyšování příjmů státních a místních rozpočtů
- přispět ke zvyšování devizových příjmů cestovního ruchu v obchodní bilanci

Mezi priority Národního rozvojového plánu České republiky, Sektorové části – Cestovní ruch a lázeňství patří:

- podpora – budování infrastruktury cestovního ruchu, zejména pro malé a střední podnikání
- budování organizační struktury cestovního ruchu a příprava lidských zdrojů pro cestovní ruch
- tvorba produktů cestovního ruchu
- zachování a obnova kulturního a přírodního dědictví pro cestovní ruch

K dalším významným dokumentům patří Koncepce státní politiky cestovního ruchu ČR, zpracovaná v průběhu roku 2001. Důležitým krokem bylo vytvoření Společného regionálního operačního programu, který na základě vyjednaných vstupních podmínek ČR do EU převzal problematiku zrušeného Sektorového operačního programu cestovního ruchu. Prostřednictvím tohoto programu dochází k přerozdělování finančních prostředků ze strukturálních fondů EU.

Na zvyšování počtu zahraničních návštěvníků u nás má značný vliv prezentace ČR v zahraničí. Z hlediska propagace ČR v zahraničí je nejdůležitějším dokumentem Strategie propagace České republiky 2004-2010 vypracovaný Českou centrálou cestovního ruchu – CzechTourism. Tento dokument řeší tři základní otázky:

- jaké jsou základní vlastnosti dovolené v ČR
- hlavní důvody návštěvy ČR
- naše Národní produkty

Ve výše uvedeném dokumentu jsou definovány základní vlastnosti dovolené v ČR – pohodlná, pohodová, nenáročná, klidná, příjemná, přístupná. Cílem tedy je, aby si v roce 2010 každý Evropan automaticky spojoval dovolenou v ČR s klidem a pohodou. Nejvýznamnějším důvodem návštěvy naší země je historie a architektura

(hrady, zámky, historická města, kultura, Praha), dále jsou to relaxace a příroda (lázně, letní a zimní hory(a tzv. spotřební zábava (nákupy, noční zábava, pivo, jídlo). Agentura CzechTourism bude ČR v zahraničí prezentovat tímto způsobem:

- Česká republika je místo, kde zahraniční návštěvníci stráví pohodový a klidný pobyt v magických městech, na hradech a zámcích
- Česká republika je místo, kde návštěvníci stráví pohodový a klidný pobyt v (zelené) přírodě
- Česká republika je místo, kde se turisté v klidu pobaví.

Strategie též definuje Národní produkty, což jsou produkty známé na celém světě ve stejné podobě. Jako příklad je uváděna Francie, která má takových produktů mnoho: Paříž, Eiffelovka věž, Azurové pobřeží, Bretagne, zámky na Loiře. Cílem je, aby si každý Evropan s Českou republikou spojoval nejen naše hlavní město, ale také následující produkty:

Karlovy Vary, Český Krumlov, Skalní města (Český ráj, České Švýcarsko, Adršpašsko – teplické skály). Dalším důležitým pojmem, který je zmíněn ve strategii jsou tzv. Fakultativní výlety, jejichž hlavním úkolem je přivést turisty i do dalších oblastí v okolí 5 hlavních produktů Sem patří Kutná Hora, Karlštejn, Lednicko-Valtický areál, Kroměříž, Mariánské Lázně, Bečov nad Teplou, Třeboň, Jindřichův Hradec, Hluboká nad Vltavou a Litomyšl. Hlavním cílem je, aby díky těmto fakultativním výletům turista strávil delší časové období na území ČR.

Cílenou propagací fakultativních výletů se pravděpodobně také ony v průběhu několika let promění v Národní produkty. CzechTourism připravuje také dva časové produkty určené na pokrytí tzv. mimosezónních období – Vánoce a Slavnosti jara.

Cílem agentury CzechTourism je to, aby se Česká republika stala v roce 2010 destinací číslo 1 v Evropě v rámci srovnatelných zemí (ty země, které mají srovnatelné podmínky pro turistiku, tedy nemají Alpy ani Středozezemní moře). Domnívám se, že starobylá Litomyšl se všemi svými historickými památkami, kulturou, ale i stavbami moderní architektury a neopakovatelným kouzlem může značnou měrou k tomuto cíli přispět. Ve Strategii propagace se uvádí, že jediné co může realizaci těchto cílů zkomplikovat či zabránit je nedostatečná aktivita a neschopnost pracovníků a obyvatel města.

I přes zpomalení růstu počtu příjezdů do Evropy se v uplynulých dvou desetiletích počet příjezdů téměř zdvojnásobil a v roce 2002 dosáhl téměř 400 mil. Většina evropských zemí zaznamenala počátkem 21. století stabilní stálý růst, který je odrazem relativní znalosti evropského trhu a růst je očekáván i v dalších letech. Největší růst příjezdů se očekává v nově přistoupených zemích EU, zejména v regionu východní středomořské oblasti (Kypr), kdy se očekává přibližně dvojnásobný růst příjezdů ve srovnání s průměrem Evropy. Prognózy též předpovídají, že vzhledem k nižšímu růstu regionů západní Evropy, aby nové členské země ve střední a východní Evropě měly v roce 2020 západní Evropu předstihnout. Dle prognóz WTO v roce 2020 vycestuje na 728 mil. Evropských turistů, což představuje roční míry růstu okolo 3,5%. Toto číslo je však pod celosvětovým průměrem, který se odhaduje na 4,2%. I v oblasti výjezdů tak bude podíl Evropy klesat (z 57% v roce 2002 na 47% v roce 2020). I přes pokles však Evropa zůstane i ve výjezdech největším světovým zdrojem turistů.

4. VÝVOJOVÉ TRENDY V TURISTICE V ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE

- Celkové výdaje na cestování zaznamenají rychlejší nárůst než ostatní rozpočtové položky.
- U letecké dopravy se počítá s růstem okolo 5 %.
- Senioři budou tvořit hlavní segment trhu. Zatímco růst segmentu mládeže není příliš jistý.
- Zaznamenán je rostoucí zájem o venkovskou turistiku spojenou s návratem k přírodě, který bude růst i v dalších letech.
- Růst návštěv městských center ve formě kratších výletů bude růst pouze za předpokladu spojení těchto návštěv s kulturními a sportovními akcemi.
- Stále rychleji se budou rozvíjet zimní dovolené u moře a okružní plavby, než klasické letní pobyty u moře a zimní sporty.
- Populárnějšími se stanou jednodenní výlety za různým účelem.
- Výrazným potenciálem trhu se stanou skupinové návštěvy organizované pro různé profese, společnosti či instituce.
- Zvýší se zájem o tříhvězdičkové hotely a ekonomické hotely, kdy ubytování v nich bude provázeno různou specializovanou nabídkou.
- Změny se projeví v organizaci a marketingu cestovního ruchu (informační služby, nabídka produktových balíčků, nekomerční ubytování, speciální akce pro návštěvníky apod.

5. ZÁVĚR

Stále více je v zemích EU spojován cestovní ruch s otázkami životního prostředí, což velmi ovlivní úspěch při vývoji nových turistických produktů. V těchto zemích je stále víc uplatňován trend k pojetí trvale udržitelného cestovního ruchu, který se má rozvíjet nejenom podle kritérií ziskovosti, ale i kvality životního prostředí a z hlediska trvalé tvorby pracovních míst. Zejména v zemích s množstvím atraktivních míst cestovního ruchu a kultury proti sobě stojí dva požadavky:

- Přilákat do země co nejvíce turistů s cílem zvýšit efekt z cestovního ruchu
- Zabránit poškozování přírodního a kulturního dědictví

V reakci na tento stav se snaží země rozšířit nabídku nových produktů cestovního ruchu založenou na rozptýlení turistů a návštěvníků na větší území regionu.

Cestovní ruch patří k oblastem, ve kterých se intenzivně uplatňují informace a znalosti. V současné době je nejdůležitějším a nejpoužívanějším kanálem pro marketing v cestovním ruchu celosvětová síť Internet, protože přináší produkty a služby přímo na obrazovku potenciálního hosta. Internet proto bude stát v centru aktivit ETC i nadále. V současné době ETC připravuje projekt spuštění nového evropského portálu visiteurope.com (portál evropských turistických destinací). Přípravná fáze tohoto projektu začala v dubnu 2004, celý projekt je financován Evropskou unií pomocí programu IDA. ETC převezme provoz tohoto nového webu v době, kdy bude plně on-line (předpokládá se koncem roku 2005). Pro cestovní ruch jako průmysl založený na informacích je nezbytný též výzkum trhu. Ten ETC využívá k tomu, aby se dozvěděla o představách zákazníků, jejich přáních a očekáváních. Kromě již zavedených trhů, jakou jsou USA, Kanada a Japonsko, zaměří svou pozornost na nové trhy pro evropský příjezdový cestovní ruch, které se otvírají v Číně, Indii, východní Asii, Rusku a Ukrajině. Propagace provozní dokonalosti – tento pojem zahrnuje pomoc členským Národním centrálním cestovního ruchu zvýšit oblasti jejich kompetencí – např. při využití informačních a komunikačních systémů, rozvíjení národních značek, znamená též podporu při výměně marketingového a řídicího know-how a zkušeností mezi centrálními navzájem. V budoucnu bude také patřit k hlavním součástem marketingových úsilí ETC rozvíjení „evropské značky“, jejíž vytváření povede k jádru motivace a nadšení potenciálních hostů.

LITERATURA

- [1] Hrala, V. Geografie cestovního ruchu. Praha: VŠE, 1994, str.11
- [2] Horner, S. a Swarbrooke, J. Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času. Praha: Grada Publishing, 2003, str. 53-54
- [3] Malá, V. Cestovní ruch (Vybrané kapitoly). Praha: VŠE, 1999, str. 83
- [4] Petrů, Z. Základy ekonomiky cestovního ruchu. Praha: Idea Servis, 1999, str. 26

ATLAS CESTOVNÍHO RUCHU ČESKÉ REPUBLIKY¹¹⁹

RNDr. Jiří VYSTOUPIL, CSc.

Ing. Martin ŠAUER

*Ekonomicko-správní fakulta MU,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika.
Tel: 549 498 468, e-mail: vyst@econ.muni.cz,
tel: 549 497 617, e-mail: sauer@econ.muni.cz.*

ANOTACE

Příspěvek je věnován odborné publikaci Atlas cestovního ruchu České republiky, která doposud nebyla v České republice v takovémto rozsahu vydána. Publikace mapuje předpoklady cestovního ruchu na území České republiky v územní podrobnosti obcí a snaží se podchytit problematiku cestovního ruchu z hlediska jeho regionalizace.

KLÍČOVÁ SLOVA

Cestovní ruch, atlas cestovního ruchu, regionalizace

ANNOTATION

The contribution involves the presentation of The Atlas of Tourism in the Czech Republic that has not been published in such extent since nowadays. The specialized publication deals with tourism prerequisites in the Czech Republic into municipality units and focuses on tourism from the regionalization point of view.

KEY WORDS

Tourism, Atlas of Tourism, Regionalization

ÚVOD

Cestovní ruch je časoprostorový jev a jeho zachycení v prostoru se věnuje v České republice minimální počet odborných publikací. Donedávna bylo mapové zpracování tematiky cestovního ruchu zcela výjimečné.

Často se jednalo o publikování omezeného počtu mapových listů, které byly součástí širšího tématu jako např. Atlas životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR (1992), který v rámci bloku B.7 Cestovní ruch a rekreace naznačoval typologii středisek, rekreační funkci sídel, aktivní zahraniční cestovní ruch v letech 1990, mezinárodní cestovní ruch v Evropě (1990) a objekty individuální rekreace (1991).

Publikací, která je zaměřena pouze na cestovní ruch, je Atlas volného času Česká republika (2002). Tato však má spíše komerční charakter, o čemž svědčí jeho zaměření, kdy tzv. inventarizuje předpoklady cestovního ruchu v sedmi pomyslných tematických částech. Jeho součástí je i Automapa ČR s rejstříkem sídel ČR.

V letošním roce však vyšla v České republice dosud ojedinělá publikace odborného zaměření – Atlas cestovního ruchu České republiky, který se na 157 stranách snaží podat čtenáři ucelený pohled na problematiku cestovního ruchu v České republice. Na tvorbě tohoto díla se podílel kolektiv autorů Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity (ESF MU) ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj (MMR).

OBSAHOVÁ NÁPLŇ PUBLIKACE

Vedle tematického zaměření tato publikace na první pohled zaujme svým netradičním formátem (A4 na šířku), který dává vyniknout jeho obsahu, resp. 63 mapovým listům, které jsou jedinečné znázorněním jevů cestovního ruchu v územní podrobnosti obcí. Atlas je přehledně strukturován do osmi oddílů, které tvoří jednotlivé mapové listy doprovázené textem.

¹¹⁹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu MMR ČR č. WB 8200452, CES 3010 "Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR".

První oddíl je zaměřen na analýzu a hodnocení potenciálu a předpokladů cestovního ruchu, tj. přírodní a kulturně-historické předpoklady (viz příložený kartogram Městské památkové rezervace a zóny a památky UNESCO), které jsou doplněny hodnocením ekonomického významu cestovního ruchu (podnikatelská aktivita a zaměstnanost v cestovním ruchu).

Následující dva oddíly analyzují realizační předpoklady cestovního ruchu. Oddíl B je zaměřen na ubytovací kapacity (viz příložený kartogram Hromadná ubytovací zařízení) a návštěvnost hostů v hromadných ubytovacích zařízeních, jehož nedílnou součástí je i mapa zachycující fenomenální jev cestovního ruchu, který je pro Českou republiku charakteristický, a to chataření a chalupaření. Oddíl C se soustředí na sportovně-rekreační a dopravní infrastrukturu, kde je poměrně velká část věnována kapacitě a vybavenosti lyžařských středisek v českých a moravských horách.

Čtvrtý oddíl se soustředí na vybrané druhy cestovního ruchu v České republice. Zmapováno je lázeňství, vinařská turistika, letní a zimní rekreace, veletržní a kongresový cestovní ruch. Oddíl uzavírá mapa funkční typologie středisek cestovního ruchu v České republice.

Součástí atlasu je také oddíl věnovaný turistické regionalizaci a rajonizaci, což je problematika, které se podrobněji věnoval kolektiv autorů ESF MU ve výzkumném projektu MMR „Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR“. Prezentovány jsou nejen marketingové turistické regiony, ale i regiony vymezené na geografickém základě vycházející z využití území.

Vzhledem k tomu, že předchozí oddíly A, B a C se orientovaly na nabídku cestovního ruchu, následující oddíl F využívá zdrojů z CzechTourism a graficky demonstruje turistickou poptávku v podobě profilu domácího a zahraničního návštěvníka a jeho spokojenosti se službami a vybaveností.

Z regionálního hlediska je přínosný oddíl G - Profily krajů ČR, jehož mapové listy zachycují možnosti rozvoje cestovního ruchu a přehled potenciálu cestovního ruchu v jednotlivých krajích (viz příložený kartogram Jihočeský kraj). Podstatou této části atlasu je průnik rajonizace cestovního ruchu s typologií středisek cestovního ruchu v daném kraji. Zejména tento oddíl může být velice inspirující pro pracovníky veřejné správy, neboť může posloužit jako podklad pro alokaci finančních prostředků do aktivit spojených s cestovním ruchem a také jako podklad pro vypracování strategických a programových dokumentů rozvoje cestovního ruchu na jejich území.

Poslední oddíl H přináší mezinárodní srovnání v rámci Evropy, která zobrazují mezinárodní příjezdy, příjmy a výdaje z cestovního ruchu a v neposlední řadě mezinárodní turistické proudy.

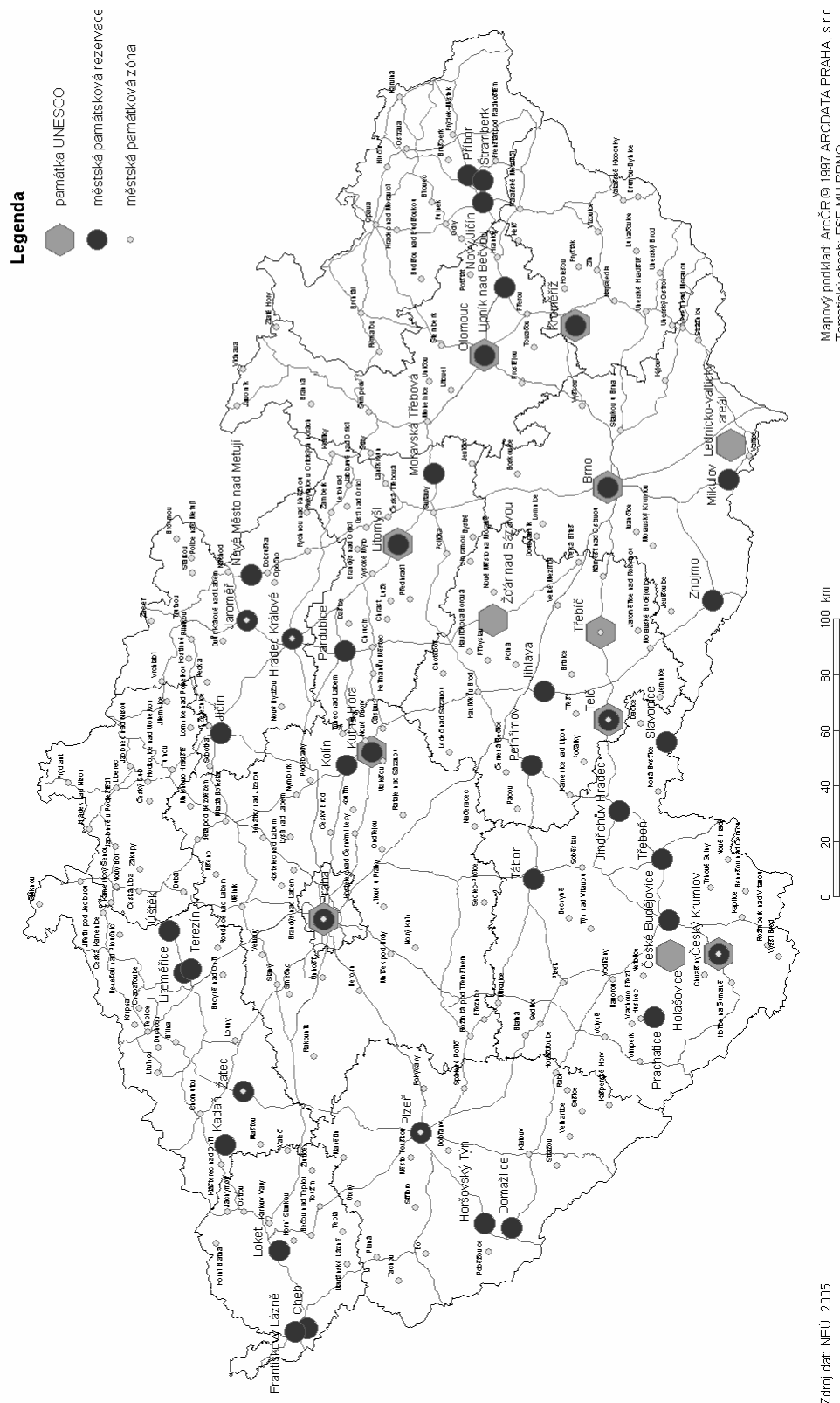
SHRNUTÍ

Závěrem nezbyvá, než na adresu Atlasu cestovního ruchu České republiky prohlásit, že svým zaměřením se jedná o vskutku originální počín, který má své osobité kouzlo. Přínosné je také to, že Atlas není určen jen odborníkům z oblasti cestovního ruchu, ale osloví i širokou veřejnost a mimo to je dobrou učební pomůckou do výuky cestovního ruchu na středních a vysokých školách.

LITERATURA

- [1] Vystoupil, J. a kol.: Atlas cestovního ruchu České republiky. Praha: MMR, 2006, 157s. ISBN 80-239-7256-1.
- [2] Atlas pro volný čas Česká republika. Praha: ECONOMIA, 2002, 95 s. + 15 s. mapy
- [3] Atlas životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR: Atlas of the environment and health of the population of the ČSFR. Brno: Federální výbor pro životní prostředí, Geografický ústav ČSAV, 1992.

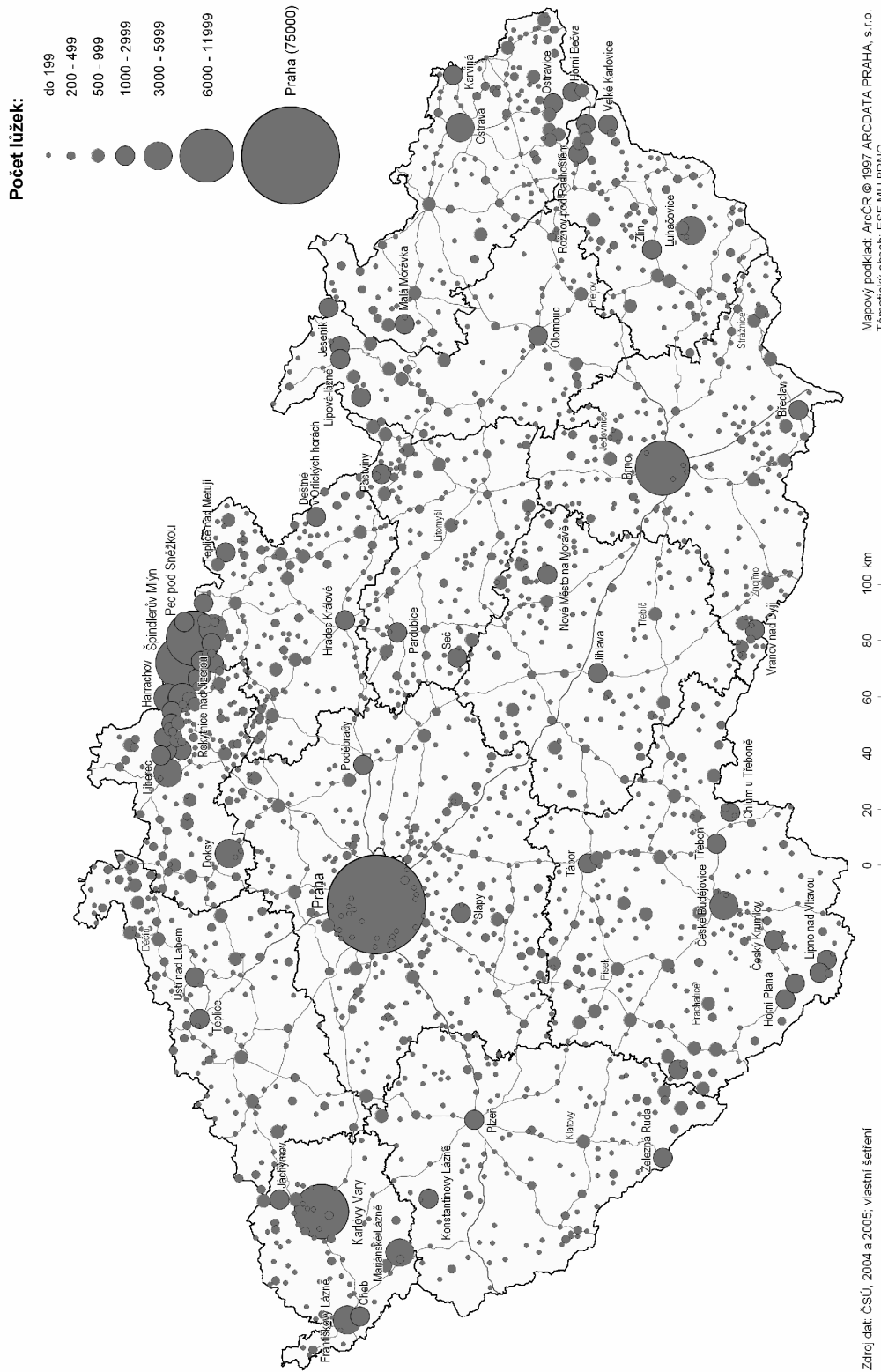
MĚSTSKÉ PAMÁTKOVÉ REZERVACE A ZÓNY A PAMÁTKY UNESCO

Zdroj dat: NfPÚ, 2005

Mapový podklad: ArcCR© 1997 ARCDATA PRAHA, s.r.l.
 Tematický obsah: ESF MU BRNO

HROMADNÁ UBYTOVACÍ ZAŘÍZENÍ

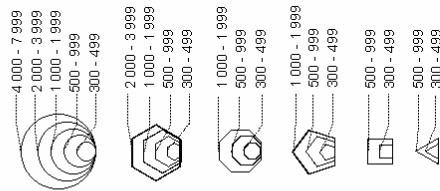

Zdroj dat: ČSÚ, 2004 a 2005; vlastní šetření

Mapový podklad: ArcCR © 1997 ARCDATA PRAHA, s.r.o.
Tematický obsah: ESF MU BRNO

JIHOČESKÝ KRAJ

Počet lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních

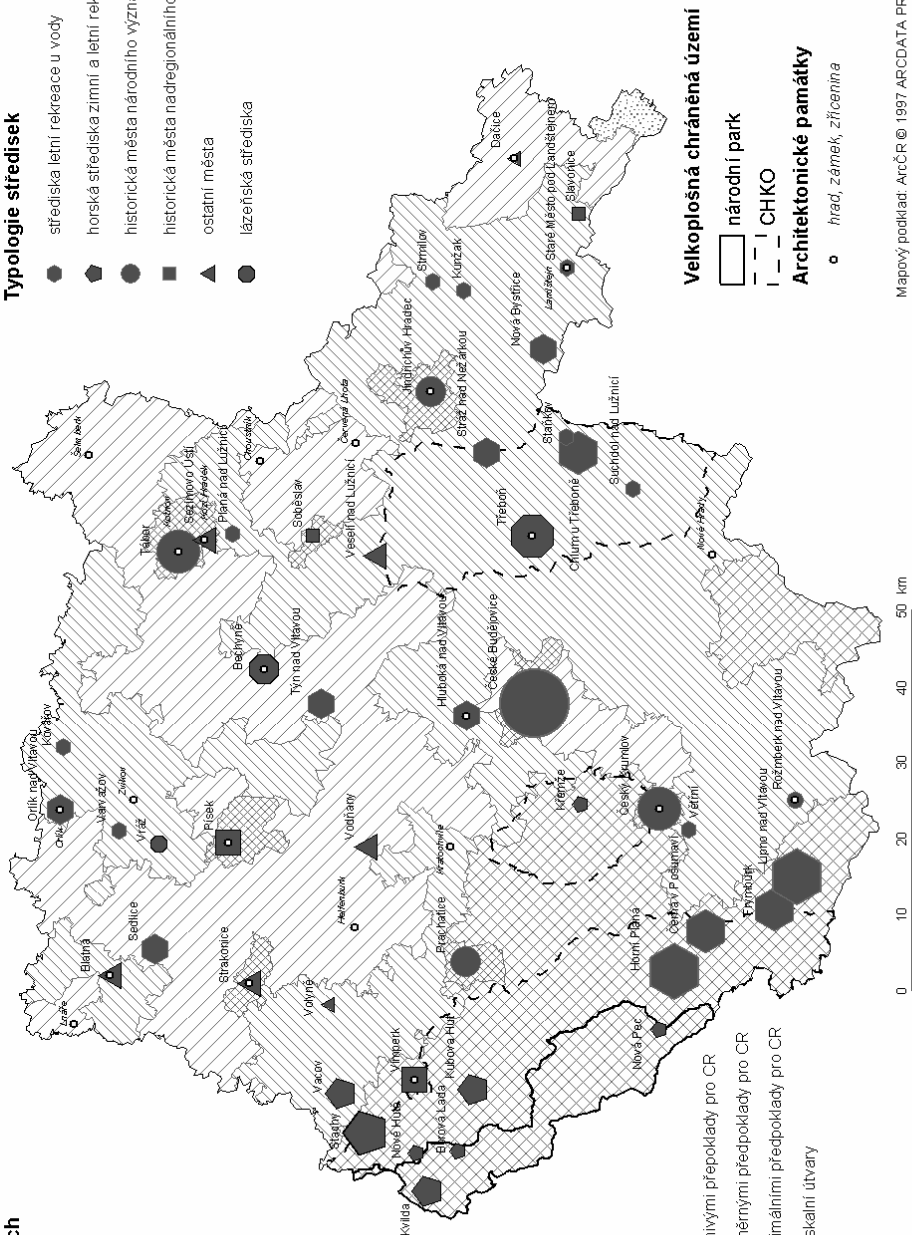

Typologie středisek

- střediska letní rekreace u vody
- horská střediska zimní a letní rekreace
- historická města národního významu
- historická města nadregionálního významu
- ▲ ostatní města
- lázeňská střediska

Legenda

- ▨ horská krajina
- ▧ venkovská krajina s příznivými předpoklady pro CR
- ▩ venkovská krajina s průměrnými předpoklady pro CR
- ▤ venkovská krajina s minimálními předpoklady pro CR
- ▥ velkoplošné pískovcové skalní útvary
- ▦ urbanizované prostory

Velkoplošná chráněná území

- ▭ národní park
- - - CHKO
- hrad, zámek, zřícenina

Zdroj dat: ČSÚ, 2004; ČÚZK, 2004

Mapový podklad: ArcCR © 1997 AFCDATA PRAHA, s.r.o.
 Tematický obsah: ESF MU BRNO

MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
Katedra regionální ekonomie a správy

Doc. RNDr. Milan Víturka, CSc.
vedoucí katedry

IX. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

Editor: Ing. Viktorie Klímová

EDIČNÍ RADA:

L. Bauer, L. Blažek, H. Hušková, F. Kalouda, M. Kvizda,
L. Lukášová, R. Lukášová, J. Nekuda, J. Rektorič (předseda),
A. Slaný, J. Šedová, V. Žitek

Vydala Masarykova univerzita roku 2006

1. vydání, 2006, náklad 100 výtisků
Tisk: Olprint, Jaroslav Olejko, Šlapanice, Brněnská 252/29

55-982B-2006 02/58 18/ESF

ISBN 80-210-4155-2

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou
v redakci vydavatele.